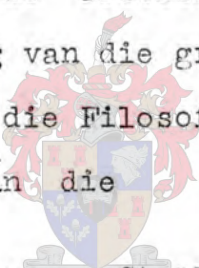

GENL. PIET JOUBERT
IN DIE
TRANSVAALSE GESKIEDENIS.

Akademiese Proefskrif
ter verkryging van die graad van
Doktor in die Filosofie
aan die

Universiteit van Stellenbosch.

(PROMOTOR: PROF.DR. H.B.THOM.)

deur

JOHANNES AUGUSTUS MOUTON.

Pretoria.

April 1949.

VOORWOORD.

As liefhebbers van die Suid-Afrikaanse geskiedenis hul gedagte laat gaan oor die nasionale ontvouing, wat gedurende die laaste helfte van die negentiende eeu ten noorde van die Vaalrivier verwesenlik is, en die kraginspanning wat aldaar plaasgevind het om 'n jeugdige Boerevolk 'n waardige plek in die ry van volkere te laat inneem, verrys voor hul geestes oog gewoonlik die reusegestalte van Paul Kruger, die gevierde Staatspresident van die voormalige Suid-Afrikaanse Republiek. Dikwels strek daardie geestesbeeld egter tot verdringing en selfs totale uitskakeling van ander figure, wat tog ook 'n belangrike aandeel in daardie geskiedenis gehad het, en loop die suiwere historiese perspektief dus gevaar om verwronge te raak.

Een historiese figuur wat also op die agtergrond gedring is en selfs in sekere mate in vergetelheid begin raak het, is genl. P.J. Joubert. As lid van die Driemanskap gedurende die veelbewoë tagtigerjare en as Vice-president, Kommandant-generaal en Superintendent van Naturelle het hy van die hoogste posisies in die Suid-Afrikaanse Republiek bekleed en sien ons hom saam met Paul Kruger vir baie jare aan die spits van die Boerevolk in Transvaal staan. As sodanig moes sy aandeel tog belangrik gewees het. Die doel van hierdie ondersoek is dan ook om vas te stel watter rol genl. Joubert in werklikheid gespeel het en welke plek in ons geskiedenis hom toekom.

Afgesien van enige kleinere werke en sketse, soos dié van J.A. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, L. Rempel-Koopman, Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, P.R.O. Boer, Petrus Jacobus Joubert, en Albert

Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert - 'n Lewenskets en Hy was 'n Patriot, bestaan daar geen wetenskaplike werk oor genl. Joubert nie. Met hierdie studie het ek daarna gestreef om in die groot behoefte aan 'n lewensbeskrywing van genl. Joubert te voorsien. Ek het my ten doel gestel om wetenskaplik te wees en gebeurtenisse en feite in hul regte lig te sien, en my nie deur heldeverering van koers te laat bring nie. Ek wil hoop dat ek daarin geslaag het om 'n getroue beeld van genl. Joubert aan die **leser** voor te hou.

Dit is my baie aangenaam om hier my opregte dank te boekstaaf aan almal wat my met hierdie studie behulpzaam was. In die eerste instansie wil ek my dank betuig aan my promotor, prof. dr. H.B. Thom van die Universiteit van Stellenbosch, vir sy simpatieke aanmoediging, onvermoeide hulp en wyse leiding in die totstandkoming van hierdie werk. Voorts is ek veel dank verskuldig aan my kantoorhoof, dr. Coenraad Beyers, Hoofargivaris van die Unie, vir sy persoonlike belangstelling en gewaardeerde hulp en advies.

Met erkentlikheid wil ek ook gewag maak van die vriendelike hulp van 'n kollega, wyle dr. D.J. Pieterse, in lewe Argivaris te Pietermaritzburg en Kaapstad en van die persoonlike belangstelling van my vader, wat helaas nie die voltooiing van hierdie werk beleef nie.

Ek kan nie nalaat om ook 'n woord van innige waardering aan my vrou en huisgesin uit te spreek nie vir die opoffering wat hulle hul gedurende vele jare moes getroos.

J. A. Mouton.

Die Argief,
Uniegebou,
PRETORIA,
14/4/1949.

INHOUDSOPGAWE.

I.	<p>AFKOMS EN JEUG .....</p> <p>Pierre Joubert, Franse Vlugteling, die stamvader.</p> <p>Petrus Jacobus, die Generaal se grootvader, 'n sendeling te Zoär.</p> <p>Josua François, vader, 'n lid van Piet Retief se Trek.</p> <p>Lotgevalle van die familie in Natal.</p> <p>Dood van Josua Francois in 1843.</p> <p>Ester Maria Joubert vertrek uit Natal.</p> <p>Die klein Pieter Joubert.</p> <p>Huwelik met Hendrina Susanna Johanna Botha.</p>	1
II.	<p>OPKOMS IN DIE OPENBARE LEWE .....</p> <p>Ekspedisie teen Segeel.</p> <p>Vestiging in Buffelrivier (Utrecht) en Wakkerstroom.</p> <p>Veldkornet.</p> <p>Houding gedurende Burgeroorlog.</p> <p>Sakeman.</p> <p>Wetsagent.</p> <p>Volksraadslid.</p> <p>Hulp aan Vrystaters met Basoeto-oorlog.</p> <p>Ywer vir suiwere Staatsadministrasie.</p> <p>Aanklag teen Regering.</p> <p>Skorsing van J.W. Henderson.</p> <p>Beskuldiging van moord.</p> <p>Lid van talryke Kommissies.</p> <p>Grensgeskil tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat.</p> <p>Verkiesing van nuwe Staatspresident.</p> <p>Voorsitter van Volksraad.</p> <p>Ondersteuner van pres. Burgers.</p> <p>Verkiesing van Waarnemende Staatpresident.</p>	20
III.	<p>WAARNEMENDE STAATSPRESIDENT (1875 - '76).</p> <p>Inswering.</p> <p>Hervorming van Staatsdiens.</p> <p>Ekspedisie na Swaziland.</p> <p>Konfederasie.</p> <p>Ketswayo.</p> <p>Houding teenoor Engelse Uitlanderbevolking.</p> <p>Spoorwegaangeleenthede.</p> <p>Bewapening van naturelle deur Engelse.</p> <p>Dreigende botsing met Sekokoeni.</p>	42
IV.	<p>VÓÓR EN TYDENS DIE ANNEKSASIE .....</p> <p>Optrede as gewone Volksraadslid.</p> <p>Terugtrekking uit openbare lewe.</p> <p>Die Sekokoeni-oorlog.</p> <p>Die Presidentsverkiesing.</p> <p>Aankoms van sir Theophilus Shepstone te Pretoria.</p> <p>Memories teen konfederasie.</p> <p>Joubert se rol in krisisuur van Republiek.</p> <p>Lidmaatskap van nuwe Uitvoerende Raad.</p> <p>Die anneksasie.</p>	60

V.	LYDELIKE VERSET VAN DIE BOERE	73
	Die Eerste Deputasie. Paul Kruger en Piet Joubert. Die eed van trou aan Haar Majesteit. Die Tweede Deputasie. Volksbyeenkoms te Wonderfontein. Joubert na Britse Hoë Kommissaris afge- vaardig. Volksbyeenkoms te Kleinfontein. Onderhoud tussen sir Bartle Frere en Boere-afgevaardigdes. Weiering om eed as Vrederegter af te lê. Onderhoud met sir Garnet Wolseley. Tweede volksbyeenkoms te Wonderfontein. Weiering om belastings te betaal. Afvaardiging van Kruger en Joubert na Kaapkolonie. Die nuwe Liberale Regering in Engeland. Beslaglegging op wa van Piet Bezuidenhout. Volksbyeenkoms te Paardekraal.	
VI.	DIE EERSTE VRYHEIDSOORLOG.....	104
	Uitbreek van oorlog. Boere-oorwinning te Bronkhorstspuit. Val van Potchefstroom. Boere-hoofmag onder Joubert beset Dra- kensbergpasse. Kol. Colley probeer Boere afskrik. Oorwinnings van Langenek en Schuins- hoogte. Onderhandelinge met oog op wapenstilstand. Majuba. Wapenstilstand. Vredesonderhandelinge. Oordrag van bewind aan Boere.	
VII.	BEWIND VAN DIE DRIEMANSKAP	124
	Joubert en die Oorlog. Inboeking van naturelle. Beleid t.o.v. goudvelde en delwersbe- volking. Administrasie van goudvelde. Presidentsverkiesing. Herkiesing as Kommandant-generaal. Deputasie na Engeland. Joubert as Waarnemende Staatspresident. Aanleg van Pietersburg. Konvensie van Londen.	
VIII.	DIE OORLOG TEEN MAPOG	139
	Naturellepolitiek van die Driemanskap. Ekspedisie teen Mampoer. Moord op Sekokoeni. Njabel se optrede. Oorlog. Teenstrydigheid in genl. Joubert se karakter. Dood van komdt. Senekal. Aanval op Vlugkraal. Stelselmatige vernietiging van gesaaides. Beleg van Mapogsland. Dood van Stephanus Roos. Mampoer uitgelewer. Oorgawe van Njabel. Verwelkoming van Kommandant-generaal en burgers. Besluit omtrent Mapogsland en volk van Mapog. Betekenis van oorwinning vir Republiek.	

IX.	MOEILIKHEDE OP DIE OOSTELIKE GRENS. DIE „NIEUWE“ REPUBLIEK ..... Anargie in Zoeloeland. Instroming van Naturelle in Republiek. Herstel en dood van Ketswayo. Hulp van Boere deur Dinizoele ingeroep. Stigting van „Nieuwe“ Republiek. Verkieëing tot Staatspresident. St. Luciabaai. Briefwisseling met leiers. Vrees dat Engeland Zoeloeland sal an- nekseer. Nederlandse protektoraat oor St. Luciabaai. Vereniging van „Nieuwe“ Republiek met Transvaal.	154.
X.	MOEILIKHEDE OP DIE WESTELIKE GRENS. BEDANKING VAN GENL. JOUBERT ..... Aanvalle van Naturellehoofde op mekaar. Deelname van blanke vrywilligers aan stryd. Joubert hou Britse Regering vir onlus- te verantwoordelik. Onderhandelinge met naturelle buite grense. Wysiging van Konvensie. Deputasie na Engeland. Joubert verbied inmenging van burgers in naturelle-twiste. Joubert en Cecil Rhodes na suid-weste- like grens afgevaardig. Terugroeping van Joubert. Anneksasie van Land Goosen en Montsioa se gebied. Bedanking van Joubert geniet ernstige aandag van Regering en Volksraad. Ywer vir inlywing van Stellaland en Goosen by Suid-Afrikaanse Republiek.	174.
XI.	TERUGKEER TOT DIE POLITIEKE LEWE ..... Ongewildheid na bedanking. Herkieëing tot Kommandant-generaal. Vereniging van poste van Kommandant- generaal en Superintendent van Natu- relle. Aanspraak op Vice-presidentskap. Aandrang op verandering van posisie. Uitval met „De Volksstem“. Eienaardige posisie in regering. Presidentsverkieëing van 1888. Anti-Hollandergevoel. Rekwisisies om hom vir Presidentskap van Vrystaat verkiesbaar te stel. Uitbreiding van Uitvoerende Raad.	201.
XII.	AANDEEL AAN DIE AFRIKANER-BOND ..... Stigting van Afrikaner-Bond in Republiek. Strewe van genl. Joubert na 'n ver- enigde Suid-Afrika. Sy beskouings omtrent die Bond. Vergadering van Sentrale Bestuur van die Bond. Versoek van Bond i.s. wet op stemreg.	228.

	Vertoë van Kaapstadse tak van Afrikaner-Bond tot Republikeinse Regering i.s. vryhandel.	
	✓ Bondskongres vir bespreking van tolvverbond en spoorweë.	
	Redes vir ondergang van Bond in Republiek.	
	Genl. Joubert se oplossing van dreigende gevaar vir Suid-Afrika.	
XIII.	DIE PRESIDENTSVERKIESING VAN 1893.....	245.
	Besoek aan Europa en Amerika.	
	Aanstelling van Wolmarans as Kommandant van Berede Artillerie en Polisie.	
	Paardekraalfees van 16 Desember 1891.	
	Vooruitsigte van onderskeie kandidate met Presidentsverkiesing.	
	Ongewildheid van Kruger se regering. ✓	
	Die sogenaamde Hollandse politiek van die President.	
	✓ Die kerk- en kerkerwe-kwessies.	
	Die Adendorff-trek.	
	✓ Konsessiebeleid van Kruger.	
	Verwaarlosing van Republikeinse beginsels en die Grondwet.	
	Genl. Joubert se konneksie met die Johannesburgse Nasionale Unie en die Joubert-komitee.	
	Brief van dr. E.J.P. Jorissen aan Joubert.	
	Uitslag van verkiesing.	
	Optrede van Joubertparty.	
	Aanstelling van Kommissie van Onderzoek.	
XIV.	JOUBERT EN DIE REGERING	270.
	Internasionale tentoonstellings.	
	Presidentsverkiesing van 1893.	
	Versoek i.s. 'n nuwe Kommandant-generaal.	
	Spanning tussen Joubert en Kruger ná Presidentsverkiesing.	
	Herkiesing as Kommandant-generaal.	
	Beter salarisse.	
	Vice-president.	
	Skeiding van poste van Kommandant-generaal en Superintendent van Naturelle.	
XV.	DIE STRYD TEEN DIE NATURELLE IN WES- EN NOORD-TRANSVAAL	295.
	Naturellepolitiek van genl. Joubert.	
	Ekspedisie teen Dawid Massou..	
	Die Groblermoord.	
	Veldtogte teen Majatje.	
	Die Malabochoorlog.	
	Majatje en haar volk gestraf.	
	Die oorlog teen M'pefu.	
	Huldiging van genl. Joubert.	
XVI.	DIE JAMESON-INVAL	329.
	Gerugte van opstand te Johannesburg.	
	Waarskuwings aan genl. Joubert.	
	Optrede van Kommandant-generaal.	
	Gevangeneming van dr. Jameson en sy bende.	
	Gerugte van aanval op Pretoria vanuit Johannesburg.	

- Demping van opstand in Goudstad.
 Deputasie na Vrystaat.
 Ywer van genl. Joubert vir 'n verenigde Suid-Afrika.
 Gelukwensinge uit buiteland.
 Verwyte van burgers.
 Standpunt van genl. Joubert t.o.v. veroordeelde „Reformers”.
 Joubert-Jorissen-saak.
- XVII. DIE PRESIDENTSVERKIESING VAN 1898 ..... 353.
 „Land en Volk” se aanval op pres. Kruger en sy administrasie.
 Gevaar dat Progressiewe stem deur toetrede van 'n tweede Progressiewe kandidaat gesplits sou word.
 Burger se kandidatuur.
 Vergelyking van kandidate se programme.
 Anti-Hollander-agitasie.
 Vreemde in onderwys.
 Joubert se aanval op die dinamiet-monopolie.
 Vooruitsigte.
 Redes vir Generaal se neerlaag.
 Berusting.
- XVIII. SWAZILANDSE AANGELEENTHEDE EN UITBREIDING NA DIE NOORDE ..... 366.
 Aandrang van Matabelekoning op 'n traktaat van vriend- en bondgenootskap.
 Noue verband tussen geskiedenis van Swaziland en dié van die Boere.
 Aanklag van Umbandeni teen genl. Joubert.
 Benoeming van Kommissie vir vasstelling van grenslyn.
 Britse politiek met betrekking tot Swaziland.
 Benoeming van Gesamentlike Kommissie van Onderzoek.
 Die eerste Swaziland-konvensie.
 Sending van genl. Joubert na Engeland.
 Die Adendorff-trek.
 Veroordeling van Swaziland-konvensie en aanval op Rhodes.
 Oorname van administrasie en bestuur van Swaziland.
 Boenoe-episode.
- XIX. BEMOEIINGE VIR SPOORWEG EN SKEEPVAART .... 396.
 Pres. Burgers se bemoeiinge vir spoorwegverbinding met Delagoabaai.
 Pres. Kruger en die Nederlandse konsessie.
 Aansoek van Joubert en ander.
 Joubert se besoek aan Natal.
 Verset teen Pretoria-Johannesburg-spoorweg.
 Stryd met Bake.
 Poging van Scherpenseel om Leyds tot val te bring.
 Aansoek van Joubert en ander.
 Inwyding van Natalse spoorweg tot aan Transvaalse grens.
 Aanval van genl. Joubert op N.Z.A.S.M.
 Konsessie vir die bou van 'n spoorweg deur Swaziland.
 Inwyding van Pretoria-Delagoabaai-spoorweg.

- Opening van Pretoria-Pietersburg-spoorweg.
Pogings tot oprigting van 'n onafhanklike stoomvaartbedryf vir Republiek.
- XX. EKONOMIESE BEDRYWIGHED ..... 424.
Groot grondbesitter en 'n vermoënde man.
Aandeelhouer en direkteur van maatskappye.
Verbod op amptenare se optrede as direkteure van maatskappye.
Uitgebreide goud transaksies.
Groot verliese met afwesigheid in Europa en Amerika.
Immigrasie van Hollanders na Transvaal en oprigting van 'n maatskappy.
Werkvermoë en spaarsin van die Generaal.
- XXI. KOMMERVOLLE DAE VIR DIE REPUBLIEK ..... 445.
Genl. Joubert se beleid ten opsigte van Uitlanders.
Instelling van Tweede Volksraad.
„De Unie der Zuid-Afrikaansche Republiek.”
Die liberale konsiliassie-politiek van genl. Joubert.
✓ Die Jameson-inval en verslegting van verhouding tussen Groot-Brittannië en Republiek.
Bloemfonteinse Konferensie.
Genl. Joubert se skema vir Uitlander-stemreg.
Ondersteun Regering na mislukking van Bloemfonteinse Konferensie.
Ope brief aan Koningin Victoria.
Ywer vir behoud van vrede.
- XXII. BEWAPENING..... 469.
Funksies van Kommandant-generaal.
Tweedehandse Martini Henry-gewere vir bewapening van burgers.
Agteruitgang in skietkuns by jonger geslag.
Die Kommandant-generaal se jaarverslag vir 1894.
Weerloosheid van Republiek met Jameson-inval. Grootskaalse bewapening na Inval.
Genl. Joubert se houding ten opsigte van bewapening.
Jaarlikse uitgawes van Republiek vir militêre doeleindes.
- XXIII. DIE TWEDE VRYHEIDSOORLOG ..... 489.
Chamberlain se dépêche van 22 September 1899.
Mobilisasie van Boeremagte.
Die Kruger-ultimatum.
Die Boere-veldtogspan.
Finale vasstelling van veldtogspan vir Natal.
Traagheid van Kommandant-generaal om Natal binne te val.
Proklamasie van Kommandant-generaal.
Opdragte aan offisiere en manskappe.
Die slag van Talana-heuwel.
Ontsnapping van Engelse uit Dundee.
Boere-neerlaag te Elandslaagte.
Gebrek aan samewerking en dissipline.

Boere-oorwinning van Modderspruit.
 Weerloosheid van Natal.
 Beleg van Ladysmith.
 Ekspedisie na Estcourt.

- XXIV. DIE TWEDE VRYHEIDSOORLOG (VERVOLG) EN 525.
 DOOD VAN GENL. JOUBERT .....
 Siekte van genl. Joubert.
 Inmenging van Naturelle in oorlog.
 Colenso.
 Versuim van Boere om hul oorwinnings op
 te volg.
 Misbruik van wapenstilstand en Rooikruis
 deur Engelse.
 Beleg van Ladysmith.
 Ongeskiktheid van genl. Joubert as opper-
 bevelhebber.
 Mislukking van aanval op Platrand.
 Spioenkop.
 Genl. Prinsloo aan die Tugela.
 Vaalkrans.
 Vredesvoorstelle van genl. Joubert.
 Oorgawe van genl. Cronjé.
 Ontset van Ladysmith.
 Nuwe Boerestellings by Biggarsberg.
 Besoek van genl. Joubert aan Pretoria
 en die Oranje-Vrystaat.
 Val van Bloemfontein en demoralisasie
 van burgermagte.
 Krygsraadsvergadering te Kroonstad.
 Guerilla-oorlog.
 Dood van genl. Joubert.
- XXV. PETRUS JACOBUS JOUBERT - 'N KARAKTERSKETS .. 568.
 Joubert as redenaar, politikus en krygs-
 man.
 Bewondering vir die Voortrekkers.
 Mensliewendheid.
 Republikein.
 Opvoeding van die jeug.
 'n Steunpilaar van die kerk.
 Milddadigheid.
 Berusting in teenspoed.
 Goeie ruiter.
 Verbasende werkvermoë.
 Vlug van begrip.
 Noukeurig en oppassend.
 Opgewonde van aard.
 Joubert as vader.
 Leefwyse en hulp aan familie.
 Liefde vir die grond.
 Vreemde hulde.
 Nie 'n gewilde man nie.
 Sensitief vir kritiek.
 Wraaksugtig van aard.
 Karakters van Kruger en Joubert.

HOOFSTUK I.

AFKOMS EN JEUG.

Die stamvader van die bekende en talryke Joubert-familie in Suid-Afrika was Pierre Joubert, 'n Franse Vlughteling, afkomstig van De la Motte d'Aignes in Provence. Hy is omstreeks 1664 gebore en het in 1688, vergesel van sy vrou, Isabeau Richard, ook van Provence, met die skip Berg China aan die Kaap aangekom.¹⁾

Kommandeur Simon van der Stel het die nuwe immigrante vriendelik ontvang en van die nodige voorsien. Soos in die geval van die groot meerderheid van die Vlughtelinge, was Pierre Joubert (of Jubert, soos dit destyds geskryf is) landbouer van beroep. In die onherbergsame en onontgonne Westelike Provinsie van dié dae was dit egter moeilik om op die been te kom en Joubert moes in 1690 nog finansiële ondersteuning ontvang. Daarna het hy egter vooruitgeboer en by sy dood in 1732 verskeie plase in die Drakenstein besit.²⁾

By die keuse van name vir hul plase te Drakenstein en Franschhoek het die Hugenote nie hul land van afkoms vergeet nie. Die name van die provinsies en stede waar hulle gebore was, sou voortlewe in die pragtige plase waar hul ywer en vlyt die wildernis weldra in 'n lushof sou omskep. Pierre Joubert was geen uitsondering nie en het die plaas wat in 1694 aan hom toegeken is „La Provence" genoem, ter ere van sy provinsie van geboorte.³⁾

Maar /

---

1) Botha, The French Refugees at the Cape, p.72; De Villiers, Geslacht - Register der Oude Kaapsche Familiën, Deel I, A tot J, p.388; Franken, „Huisonderwys aan die Kaap, 1692-1732", Die Huisgenoot, 5/8/1932. Pierre Joubert is op 1 Februarie 1688 met Susanna Reyne de la Rogue van d'Autheron in Provence getroud, maar sy moes in Holland of tydens die lang en gevaarvolle seereis na die Kaap gesterf het aangesien hy hier met Isabeau Richard aangekom het - Botha, t.a.p., p.72.

2) Toe sy weduwee in 1748 oorlede is, vind ons, naas La Provence, ook nog die volgende plase in haar naam aangeteken: Bellingham, Lamorin, La Rochelle, La Motte en De Plaisante in die Land van Waveren, die huidige Tulbagh - Botha, t.a.p., p. 72.

3) Botha, t.a.p., pp. 23-24.

Maar Pierre Joubert was nie alleen 'n knap boer nie. Hy het ook besef dat die mens van brood alleen nie kan lewe nie en was baie begaan oor die opvoeding van sy kinders. Van al die koloniste het hy seker die meeste skoolmeesters in diens gehad. Skaars het hy verneem van die aankoms van 'n „geleerde" soldaat of hy stuur sy vrou Kaap toe om 'n kontrak met hom te sluit.¹⁾ Op 6 Mei 1699 beloof Hans Pieter Coning om Pieter Joubert „trouw en neerstig te dienen in 't onderwysen van desselfs kinderen met die te leeren lees en schryven" teen 10 guldens per maand plus een pond tabak.²⁾ In 1706 verkry hy die diens van De Camau, in 1707 dié van Du Buisson, van 1712 tot 28 November 1713 is Labuschagne by hom, van Februarie 1714 tot Januarie 1716 Migault, in 1718 Naudé, in 1724 Wolfers en vanaf 1724 Jan Loots van Amsterdam.³⁾

Dit was die tyd van groot families en Pierre Joubert en sy huisvrou kon spog met ses seuns en vier dogters. Die jongste François, nog net in naam Frans, want die Franse taal was besig om uit te sterf, was 'n burger te Drakenstein en het tweemaal getrou. Uit sy eerste huwelik is geen kinders gebore nie maar sy tweede vrou, Elisabeth Cronjé, het hom nege kinders geskenk. Die sesde, Josua, is op 7 Junie 1744 gedoop en op 28 Februarie 1768 met Maria Magdalena van den Berg in eg verbind. Sy was die jongste uit 'n familie van twaalf en het die moeder geword van sewe seuns en vyf dogters. Die negende, Petrus Jacobus, gedoop op 3 September 1786, het reeds op 6 Julie 1806 met Helena Susanna Strydom in die huwelik getree. Hul oudste seun, Josua François,

is/

---

1) Franken, Huisonderwys aan die Kaap (1692 - 1732), Die Huisgenoot, 12/8/1932.

2) Ibid., Die Huisgenoot, 5/8/1932.

3) Ibid., Die Huisgenoot 12/8/1932

is op 30 Oktober 1808 gedoop¹⁾ en op 6 Maart 1830 met Ester Maria Gousch²⁾ van die distrik Worcester getroud.³⁾ Uit hierdie egverbintenis is op 20 Januarie 1831 te Zwarteberg Petrus Jacobus Joubert, die latere Kommandant-generaal van die Suid-Afrikaanse Republiek en onderwerp van hierdie studie, gebore.⁴⁾

Sy grootvader met dieselfde naam was 'n gesiene ingesetene van die distrik Swellendam en 'n boer van beroep.⁵⁾ Hy het hom egter meer tot die evangeliebediening aangetrokke gevoel en ook getuienis van 'n vroom en toegewyde lewe gelewer. Op 3 Augustus 1816 het hy hom verbind om as sendeling van die Zuid-Afrikaansche Zending Genootschap die evangelie aan die Heidene in die binneland van Suid-Afrika te gaan verkondig.⁶⁾ Op Elandsfontein⁷⁾ aan die
Groote /

---

1) De Villiers, t.a.p., pp. 338 - 395

2) Die stamvader van die familie Gousch (of Gouws/Gous soos dit vandag in Suid-Afrika gespel word) was André Gaucher. Hy was ook 'n Franse Vlugteling en getroud met Jeanne le Clair. Een van sy afstammelinge, waarskynlik 'n agterkleinseun, was die Swellendamse burger Pieter Gous. Laasgenoemde was tweemaal getroud - eers met Maria Johanna Beck en daarna met Sara Elisabeth Vosloo. Die vierde kind uit die eerste huwelik, Jacob Marthinus, is op 6 Oktober 1810 met Maria Elisabeth Fourie in die eg verbind. Hulle was inwoners van die Veldkornetskappe Agter die Zwarteberg en Zwarteberg in die distrik Swellendam. Hul enigste kind, Ester Maria, gedoop op 27 November 1811, het die moeder van genl. Piet Joubert geword - Swellendam, 16/43, Huweliksnotule van 6/10/1810, K.A.; De Villiers, t.a.p., pp. 265 - 266.

3) Worcester, 19/88, Huweliksnotule, p.76, K.A.

4) De Villiers, t.a.p., pp. 338 - 395. Sien ook die geslagregister van Petrus Jacobus Joubert en Hendrina Susanna Johanna Botha onder later ingekome stukke (deur mev. M.M. Joubert geskenk) by Joubert-versameling, T.A. In die buitengewone uitgawe van „De Volksstem" van 28/3/1900 word die geboortedatum van genl. Joubert opgegee as 21 Januarie 1831, maar op grond van voornoemde bronne sowel as herhaalde vieringe van Joubert se verjaarsdag in die Republiek, is dit duidelik dat sy geboortedatum was, soos hierbo vermeld word.

5) Hy het in die Veldkornetskap Vetrivier geboer. Sien J. 292 - J.306 (Opgaaf-rolle), K.A.

6) Stukke van die Zuid-Afrikaansche Zending Genootschap, K.K.A.

7) Elandsfontein was 'n leningsplaas van die hh. G.C. en J.D. Nel. Sien Direkteure van die Z.A.Z.G. aan goewerneur Lord Charles Somerset, 7 Mei 1817, in Notule van die Z.A.Z.G., K.K.A.

Groote Zwarteberg het hy vervolgens die sendingstasie Zoär gestig.¹⁾

Alhoewel Petrus Jacobus Joubert geen opleiding as sendeling geniet het nie, was sy prediking nie sonder sukses nie. Zoär het dan ook vir die Christene van die omtrek 'n soort van kerkplaas geword en baie van hulle het op Son- en feesdae vir aanbidding daarheen opgekom.²⁾

As tipiese Afrikaner van dié dae het hy geglo in die heilsaamheid van die roede vir die halfbeskaafde inboorling. 'n Hottentot wat volhard het in owerspel het hy deur vier man laat ooptrek en met „een paar osse stroppen in vyftig op syn bouten laten toetellen”.³⁾ Sendeling Joubert het nie alleen die Evangelie aan sy kudde verkondig nie maar, eweas die Morawiese Broeders, die adel van die arbeid aan hulle voorgehou. Hy was tegelykertyd ook die praktiese boer en het daarna gestreef om die inrigting selfonderhoudend te maak.⁴⁾

Die geestelike bearbeiding van die gemeente was egter hoofsaak en wat dit betref was die Direkteure tevrede. Die periodieke verslae van die Sendeling was bemoedigend.⁵⁾ Beide die Landdros van Swellendam en veldk. Cloete het hul

Met /

---

1) Direkteure van die Z.A.Z.G. aan goewerneur Lord Charles Somerset, 7 Mei 1817, in Notule van die Z.A.Z.G., K.K.A.

2) Notule van die Z.A.Z.G., 4/2/1819, K.K.A.

3) Sendeling Joubert aan Direkteure van Z.A.Z.G., 29/10/1818, Stukke van die Z.A.Z.G., K.K.A.

4) Op 10 November 1819 kon hy die Direkteure van die Genootskap meedeel dat hy 25 sakke koring gesaai het „zo dat wy onder Gods zeegen hoopen den opbouw van dit Instituut in het aanstaande jaar beter te zullen kunnen voortsetten” - Notule van die Z.A.Z.G., 9/12/1819, K.K.A.

5) Op 10 November 1819 kon broeder Joubert rapporteer dat wat „de leere van onzen Heer betreft, zulks gaat reedelyk en er zyn sommigen hier, waar van ik vertrouwe, dat het hun waarlyk te doen is om zalig te worden” - Notule van Z.A.Z.G., 9/12/1819, K.K.A. In sy oorsig van die volgende jaar (dd.10 Aug. 1820) kon hy verseker dat „wat het zeedelyk gedrag betreft, zulks is reedelyk wel, en er bevinden zig ook sommigen onder hun die redelyke vorderingen maken in de leere van onzen Zaligmaker Jesus Christus” - Notule van Z.A.Z.G. 7/9/1820, K.K.A.

met die sedelike peil van die inrigting tevrede verklaar.¹⁾ Twee Direkteure, Simon Stronck en Johannes Augustus Bresler, wat Zoër teen die end van 1821 besoek het, het selfs met hoë waardering gewag gemaak van die bykans volmaakte orde tydens eredienste.²⁾

Vir die arme sendeling sou kwaai dae egter nie uitbly nie. Hy is daarvan verwytdat hy hom nie by sy werk bepaal het nie en was verplig om die plaas, wat hy tevore aangekoop het, te verkoop.³⁾ Die Direkteure van die Zuid-Afrikaansche Zending Genootskap was ook ontevrede dat die kerkgebou nie kon klaarkom nie en aangesien daar ook verskeie ongunstige gerugte nopens sy gedrag in omloop was „als of thans zyn voornaamste beezigheid bestond in het dryven van negotie..”, besluit die Genootskap op 6 Januarie 1825 dat ondersoek na die beskuldiging ingestel moet word.

Aan die Sekretaris van die distrik Swellendam is vervolgens geskryf en uit sy antwoord blyk dat sendeling Joubert op 'n vendusie van die heer L. Barry negosiëware tot 'n bedrag van 2007 riksdaalders gekoop het. Aan Joubert is daarop meegedeel dat sy handelwyse groot opspraak verwek het, en dat die Direkteure 'n verduideliking van hom ingewag het.⁴⁾

Hy het homself heftig verdedig en selfs voor 'n spesiale vergadering van die Genootskap in Kaapstad verskyn. Die aangekoopte goedere, het hy verduidelik, was vir die grootste gedeelte aangekoop op kommissie vir ingesetenes uit die buurt van Zoër. Vir homself het hy slegs soveel as wat hy vir sy eie huisgesin nodig gehad het, gekoop en in stede

van /

---

1) Notule van die Z.A.Z.G., 8/2/1821 en 10/5/1821, K.K.A.

2) Ibid., 18/1/1822, K.K.A.

3) Sekretaris van Genootskap aan sendeling Joubert, 27 Januarie 1823, in B.B., 1818 - 1824, van die Z.A.Z.G., K.K.A.

4) Notule van die Z.A.Z.G., 10/3/1825, K.K.A.

van voordeel daaruit te trek, het hy daardeur skade gely. Hy het egter belowe om in die vervolg nie weer goedere vir die ingesetenes te koop nie.¹⁾

Om sake vir hom nog te vererger, het Joubert hom nou ook in ernstige finansiële moeilikhede bevind. Die Genootskap by wie hy op 22 Julie 1826 om 'n lening van 500 Rds. vir ses maande aangeklop het, het egter self gesukkel om met verminderde inkomste die mas op te kom en kon hom dus nie help nie.²⁾ Op 'n tweede smeekbede het die Direkteure egter op 9 November 1826 na rype beraad besluit om aan Joubert te antwoord dat hulle hom met die gevraagde som sou help en dat hy sy gewone salaris nog tot einde Desember 1826 sou trek maar „uithoofde der elendige Directie op 't Instituut, geene vryheid oordeelden te hebben's Genootschaps gelden langer op zulk eenen aan het oogmerk geenzinds voldoende wyze te kosten te leggen”.³⁾

Alhoewel die Genootskap hom afgedank het en hom ook geen traktement betaal het nie, het Joubert met vrou en kinders in 'n uiters behoeftige toestand op Zoër bly woon, en met sy gewone werksaamhede voortgegaan. Wel het hy gekla dat sy traktement hom onthou word en dat hy veronreg word „want ik heb een belofte van Directeuren als dat myn vrouw selfs na myn dood niet soude verstooten worde en daar op heb ik myn Plaats moete verkoopen en nu werd ik in myn leven met vrouw en kinders verstooten en waar nu gesworven want hier is geen middel van bestaan voor my en ook werd met myn gehandelt teegens het gebod van Jeesus, want hy heef gesegd wees niet besorg, wande arbyder is syn loon waardig, en

myn /

---

1) Notule van die Z.A.Z.G., 20/9/1825, K.K.A.

2) Notule van die Z.A.Z.G., 10/8/1826, K.K.A.

3) Ibid., 9/11/1826, K.K.A.

myn arbyts loon werd my onttrokke, sodat ik myn pligt niet blymoedig maar sugtende moet doen om de armoed, en gebrek die ik en myn vrouw en kinderen gedruk moet onder gaan."¹⁾

Op 28 Julie 1831 het hy eindelijk aangekondig dat die kerkgebou ten lange laaste onder dak was.²⁾ Ses weke later het hy die Direkteure versoek om die kerk op 15 November 1831 in te wy. Dit sou hom verheug as 'n Kommissie van Direkteure teenwoordig kon wees, veral broeder Bresler aangesien hy wis hoedat dit daar vir enige tyd uitgesien het en hy "nu zien kan hoe of het thans is".³⁾

In Mei 1832 stel Joubert die Genootskap in kennis van die dood van sy vrou op 29 April en versoek hy die Direkteure om ter inligting van sy ou moeder, broers en susters en verdere bloedverwante op Graaff-Reinet 'n advertensie in die koerant te plaas.⁴⁾

Sy bure het hulle die lot van die sendeling aange-trek en op 1 Oktober 1832 rig sewe ingesetenes van die Groote Zwarteberg 'n enigszins verwyttende en eensydige brief aan die Genootskap met die versoek dat hulle Joubert weer in hul vriendskap moes neem en hom soos voorheen, die agting bewys wat hy verdien.⁵⁾ Op 22 Desember 1832 het die Genootskap Joubert se pleitbesorgers geantwoord dat nóg omstandighede nóg geldmiddele die Direkteure in staat stel om aan hul wense te voldoen. Indien hulle egter verlang om te weet waarom Joubert nie langer met die Genootskap in verband staan nie, sou die Direkteure bereid wees om dit breedvoerig aan hulle mee te deel.⁶⁾

Sover /

---

1) Joubert aan Genootskap, 2/11/1827, Stukke van Z.A.Z.G., K.K.A.

2) Notule van Z.A.Z.G., 25/8/1831, K.K.A.

3) Ibid., 11/10/1831, K.K.A.

4) Joubert aan Z.A.Z.G., 5/5/1832, Stukke van Z.A.Z.G., K.K.A.

5) Notule van Z.A.Z.G., 11/12/1832, K.K.A.

6) Ibid., 12/2/1833, K.K.A.

- 8 -

Sover het dit egter nie gekom nie want in Julie 1833 stel Joubert die Genootskap in kennis van sy voorneme om die Instituut gedurende September te verlaat.¹⁾ Op 20 September 1833 is die nodige attestasie vir sy vertrek na Graaff-Reinet deur die Siviele Kommissaris van Swellendam verleen.²⁾

Josua François, die oudste seun van die sendeling en vader van genl. Joubert, het met sy huisgesin in die Veldkornetskap van die Groote Zwarteberg agtergebly. Hy was 'n boer van beroep en was getroud met Ester Maria, enigste kind van Jacob Marthinus Gouws. Hy was maar swak bedeed met aardse goedere maar kon staatmaak op sy skoonvader wat in 1833 ook sy belasting vir hom betaal het.³⁾

In Mei 1834 het hy en Johannes Petrus Joubert, waarskynlik 'n jonger broer, die helfte van die leningsplaas Elandsfontein aan die Zwarteberg agter die Plattekloof van Jeremias Cornelis Olivier vir €187.10 gekoop.⁴⁾ In Desember d.o.v. het Josua François by wyse van 'n petisie die Regering versoek dat die onbeboude plaas, Taay's Kloof, wat aan Zoär grens, aan hom in ewigdurende erfpag toegeken word.⁵⁾ Die petisie is vir rapport na die Siviele Kommissaris van Swellendam verwys en hy het aanbeveel dat die grond nie uitgegee word tot tyd en wyl dit uitgemaak was dat dit nie vir publieke doeleindes nodig is nie.⁶⁾

Ondanks terugslae het Josua François volhard en 'n aansienlike boerdery⁷⁾ opgebou toe die groot verhuising van
Afrikaners /

---

1) Joubert aan Direkteure, 25/7/1833, Z.A.Z.G., K.K.A.

2) Swellendam, 12/77, „Attestatien“, K.A.

3) Opgaaf-rolle, J.335, K.A.

4) Swellendam, 12/18, Herereg-registers, K.A.

5) Sy vader het jare van tevore om dieselfde grond vir die gebruik van die ingesetenes van Zoär aansoek gedoen. Sien verslag van die Siviele Kommissaris, 22/12/1834, Arrear Memorials, Vol. I, 1834 - 1840, C.O. 899, K.A.

6) Arrear Memorials, Vol. I, 1834 - 1840, C.O. 899, K.A.

7) Opgaaf-rolle, J.338, K.A.

Afrikaners na die binneland van Suid-Afrika 'n aanvang geneem het. Die lot van die blankes in die Oostelike Provinsie, en veral van die grensbewoners, was geen benydenswaardige nie. Die Kafferoorlog van 1834 - '35 en die verderflike Glenelg-politiek het hul beker egter laat oorloop en dryfkrag verleen aan 'n beweging wat die Kolonie van sy beste kragte sou beroof.

Josua François kon die drang nie weerstaan nie en het deelgeneem aan die Groot Trek. Sy seun Petrus Jacobus was maar vyf jaar oud, maar die gebeurtenis het 'n onuitwisbare indruk op die jeugdige gemoed gemaak. Op gevorderde leeftyd het hy in 'n toespraak tydens 'n eetmaal hom op 1 April 1898 deur Bondleiers te Graaff-Reinet aangebied, nog as volg daarvan gewag gemaak: „De Voorzitter, had een teeder snaar aangeroord, dat door zyn hart trilde. Hy was slechts vyf jaren oud toen hy met den trek noordwaarts door Graaff-Reinet passeerde, doch hy kon zich nog goed herinneren hoe bly hy destyds was zyn ouma en oupa alhier te zien. Ook thans gevoelde hy zich thuis te Graaff-Reinet want hier hoorde hy nog de familienamen in zyn geslacht, namelyk de Jouberts, Haarhoffs, Naude's en de Klerks.“¹⁾

Die familie Joubert was onder diegene wat in 1837 onder leiding van Piet Retief die Kolonie verlaat het. Petrus Jacobus Joubert was 'n kind van hierdie tyd - 'n kind van die vryheid. Wie hom wil verstaan, mag hierdie feit nooit uit die oog verloor nie. Deur sy ganse lewe heen gaan die invloed van die Groot Trek, wat van soveel kinders manne gemaak het.²⁾

Op /

1) Vgl. Land en Volk van 20/4/1898.

2) „Ik ben een kent van de Voortrekkers" skryf Joubert in 'n ope brief (ongedateerd) aan sy medeburgers - „een uit de wynige overgeschotene van een te Bloukrans vermoorde familiees". - Joubert versameling, 3531, T.A.

- 10 -

Op die dag van Piet Retief se moord was die gesin van Josua François Joubert in 'n laer in Midde-Natal. Albei grootvaders van die klein Pieter was egter te Blauwkrans maar op wonderbaarlike wyse het albei die groot bloedbad vrygespring.¹⁾ Etlike bloedverwante het egter omgekom. Onder die vermoordes was daar Josua Joubert, Snr. en Jnr., en Jan Joubert met hul kinders en kleinkinders.²⁾

Toe bekend geword het dat Piet Retief en sy gevolg op verraderlike wyse deur Dingaan om die lewe gebring is, het Josua François Joubert na die laer van Uys vertrek. Kort daarna het hy deelgeneem aan die geveg te Italeni waar Piet Uys, sy elfjarige seuntjie, en agt burgers die lewe ingeskiet het.³⁾

Die toestand van die Trekkers in Natal was toe allerhagliks, maar toe die nood op sy hoogste was, het Andries Pretorius uit die Kolonie opgedaag en dadelik 'n strafekspedisie teen Dingaan begin organiseer. Hieraan het Petrus Jacobus Joubert, gewese sendeling van Zoär, ook deelgeneem en volgens J.G. Bantjes het Joubert saam met Celliers en Landman op die gedenkwaardige Sondagmôre waarop die historiese gelofte afgelê was, die godsdienstige verrigtinge gelei.⁴⁾

Op 16 Desember 1838 het Andries Pretorius te Bloed-
rivier /

-
- 1) Levenschets, Genl. Petrus Jacobus Joubert, De Huisgenoot, Augustus 1916; Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.19.
  - 2) Joubert-versameling, 1997 B, pp. 156 - 157, T.A.; Theal, History of South Africa, 1834 - '54, p.140
  - 3) Wormser, t.a.p., p.20; Theal History of South Africa, II, p.372. Wormser gee die getal dooies foutief op as 5.
  - 4) Bird, Annals of Natal, 1495 - 1845, Band I, p.445. Alhoewel Bantjes in sy joernaal van die ekspedisie nie die voorname van die Joubert, wat saam met Celliers en Landman die godsdienstige verrigtinge gelei het, vermeld nie, kan ons op grond van ander getuienis aanneem dat dit wel Petrus Jacobus Joubert, eertydse sendeling van Zoär, was. Op p.23 van sy werk (Het Leven van Petrus Jacobus Joubert), verklaar Wormser dat genl. Joubert se grootvader in die laers vir die versorging van siele sowel as vir die onderwys verantwoordelik was.

rivier Dingen se mag gebreek. Enige dae na die slag is 'n burgerkommando egter deur die Zoeloes in 'n hinderlaag gelok en vyf Boere het gesneuwel. Een van hulle was Jacob Marthinus Gouws, grootvader van die klein Pieter Joubert.¹⁾

Alhoewel Dingen nog in die lewe was en 'n gevaar vir die Trekkergemeenskap uitgemaak het, kon die Emigrante na die slag van Bloedrivier Natal tog in besit neem. Die Jouberts het hulle met enige ander Boere aan die kus gevestig. Op 28 Junie 1839 het die Volksraad van die pasgestigte Republiek Natalia o.a. besluit:- „Dat aan Port Natal en onder Omlaas met der zelfer omtrek is aangesteld Fredk. Johs. de Jager als provisioneele Landdrost, en als zyn Heemraden: Pets. Jacobs Joubert Sr. en Dirk van Rooyen.“²⁾ Aan Josua Francois Joubert is weer die verdeling van die Zoeloebuitvee opgedra³⁾ - 'n gebeurtenis wat 'n paar jaar later 'n nasleep in die geregshof sou hê.

Hier aan die Natalse kus het dit met die mense maar sleg gegaan. Die wêreld was wild en ongesond en so-
veel/

-
- 1) Theal, History of South Africa, 1834 - '54, p.151; Preller, Voortrekkermense IV, Herinnerings van Philippus Jeremias Coetser, pp. 59 - 60; Wormser, t.a.p., p.20.
- 2) Preller, Voortrekker Wetgewing, Notule van die Natalse Volksraad, 1839 - 1845, p.6.
- 3) Voortrekker - Argiefstukke, 1829 - 1849, pp. 67 & 107. Op 9 Junie 1840 is 'n Josua Frans Joubert benoem tot Heemraad vir Pietermaritzburg. (Preller, Voortrekker Wetgewing, Notule van die Natalse Volksraad, p.54) maar hy was blykbaar nie die vader van genl. Joubert nie. Volgens die Notule van die Landdros en Heemrade, wat egter maar taamlik onvolledig is, het genoemde J.F. Joubert die sitting van die Landdros en Heemrade slegs op 21 September 1840 bygewoon. Op 19 Januarie 1841 is die volgende persone tot Heemrade te Pietermaritzburg benoem: S.P. Erasmus, H.P.N. Pretorius, P.M. Bester, C. Scheepers, W.J. Pretorius en M. Potgieter (Preller, Voortrekker Wetgewing, p.96, art.9). Die naamtekening van J.F. Joubert kom ook voor op die eed deur bogenoemde persone onderteken. Sy naamtekening is egter daarop deurgehaal waaruit ons moet aflei dat J.F. Joubert nie meer die amp van Heemraad beklee het, toe genoemde persone in daardie hoedanigheid ingesweer is nie. Ongelukkig word nie vermeld wanneer hulle die eed afgelê het nie (Vgl. Die Republiek Natalia, Landdros Pietermaritzburg, 1/200, N.A.). Die naamtekening van die J.F. Joubert wat op bovermelde dokumente voorkom, verskil egter van die naamtekening van genl. Joubert se vader.

veel vee het gevrek dat die families spoedig verarm het en verplig was om na 'n beter plek uit te sien. Die Jouberts het uiteindelik by Pietermaritzburg te lande gekom.¹⁾

Josua François se laaste jare sou egter nie van die gelukkigste wees nie. Geld was skaars en daarby het die man ook in etlike hofsake beland. Op 30 November 1840 het C. Bornman aan J.N. Boshof volmag verleen om voor die plaaslike Landdros en Heemrade 'n aksie in te stel teen Thos. Butler, H.J. Martens en J.F. Joubert, gesamentlik of afsonderlik, tot betaling van 2407 - 4 riksdaalders aan hom verskuldig.²⁾

Op 28 Januarie 1841 het landdros J.P. Zietsman op versoek van die heer Boshof, as agent van Bornman, 'n lasbrief uitgereik vir die gevangeneming van Josua François Joubert, wat onder verdenking gestaan het dat hy van plan was om te ontvlug.³⁾ Deur tussenkoms van die hh. P.H. Zietsman en I.A. van Niekerk is hy egter op borgtog vrygelaat.⁴⁾

In Junie 1841 is Josua François⁵⁾ deur Philip Raats gedagvaar vir die betaling van 'n bedrag van 854 - 3 riksdaalders met rente. Die gedaagde is in sy afwesigheid gevonnissen om die bedrag te betaal.⁶⁾ Hy het egter in gebreke gebly en op 25 Februarie 1842 is die Geregsbode gelas om op sy besittings beslag te lê en dit na behoorlike publikasie per publieke veiling te verkoop, totdat die gemelde som met rente en koste opgelewer was.⁷⁾ Aan die lasbrief is die volgende dag uitvoering gegee toe beslag gelê is op „twee plaatsen /

---

1) Wormser, t.a.p., p.21.

2) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, no II/121 N.A.

3) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, no VI/20, N.A.

4) Ibid., No VI/28, N.A.

5) Hy was woonagtig aan die Rietspruit by Umgenie. Sien Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, no III/149, Notule Siviele Saak, d.d. 28 Junie 1841, N.A.

6) Ibid.

7) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No VI/23, Lasbrief deur landdros J.N. Boshof uitgereik teen Josua François Joubert, d.d. 25 Februarie 1842, N.A.

sen aanmakaar an de Sant revier in Uis dorengs, een erf no 11 Kerk Straat, een wagen compleet, 12 ossen, 20 beesten, 3 geweeers.¹⁾

Op 7 Maart 1842 is Josua François weer gedagvaar om voor die Landdros en Heemrade in Pietermaritzburg te verskyn in verband met die restitusie van buitvee wat hy hom onwettiglik sou toegeëien het.²⁾

Die Emigrante sou egter nie ongestoord in besit van Natal gelaat word nie. Op 1 April 1842 het 'n troepe-mag, onder kaptein Smith, Umgazi op weg na Natal verlaat. Die Volksraad het geprotesteer, maar tevergeefs. Op 23 Mei 1842 het Smith 'n nagtelike aanval gedoen op die Boere-laer te Kongella, wat vir die Britte rampspoedig afgeloop het. By hierdie geleentheid het Petrus Jacobus Joubert, eertydse sendeling van Zoär, kragdadig meegehelp om die aanval af te slaan.³⁾

In Julie 1842 is Natal deur die Engelse geannek-seer en op 8 Mei 1843 is Petrus Jacobus Joubert, Snr., in die ouderdom van 58 jaar en 9 maande oorlede.⁴⁾ Omstreeks dieselfde tyd het ook Josua François Joubert, na 'n siek-bed /

-
- 1) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No VI/22, N.A.
  - 2) Ibid., No VI/53, Lasbrief uitgereik deur Landdros J.N. Boshof t.o.v. Josua François Joubert, Pt.-seun, d.d. 7 Maart 1842, N.A. Op 8 April 1842 het Marthinus Johannes Schoeman getuienis afgelê vir die eiser en Coenraad Marthinus Vermaak vir die gedaagde (Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No I/386, Notule van Siviele Saak teen J.F. Joubert, d.d. 8 April 1842, N.A.)
  - 3) Sien Voigt, *Fifty Years of the History of the Republic in South Africa (1795 - 1845)*, II, pp. 215 - 223 en Preller, Andries Pretorius, pp. 221 en 230 - 231. Dr. Preller skets in besonderhede die rol wat die „70-jarige ou veteraan, Piet Joubert, die grootvader van Transvaal se latere Kommandant generaal" by hierdie geleentheid gespeel het. Sy regte ouderdom was egter nie 70 jaar nie maar 57.
  - 4) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No V/78, Aantekeninge i.v.m. die boedel van Pieter Jacobus Joubert, d.d. 31 Augustus 1843, N.A. Hy het 'n weduwee, Susanna Elizabeth de Beer, voormaals weduwee van wyle Christiaan Bothma, en vier minderjarige kinders nage-laat.

bed van ruim 18 maande die tydelike met die ewige verwissel. In die stryd teen die Engelse het hy 'n swaar koue opgedoen waarvan hy nie weer herstel het nie. By sy dood het hy 'n vrou met verskeie kinders, waaronder ons twaalfjarige Piet, nagelaat om sy heengaan te betreur.¹⁾

Net soos Josua François het ook die arme weduwee met hofsake te kampe gehad. Reeds op 5 Junie 1843 moes sy haar regte verdedig teen F.I. Maritz, wat van haar as weduwee van wyle Josua François Joubert, boedelhoudster en eksekutrise, betaling geëis het van 'n bedrag van 1272 riksdallders aan hom wettig verskuldig.²⁾

Ten einde haar skulde te betaal was Ester Maria Joubert verplig om in 1844 haar erf (no 12) in Lange Markstraat, Pietermaritzburg, sowel as haar twee plase, De Spitskop en Zandfontein, onder eerste verband te verbind.³⁾ Dat sy dit opdraand gevind het, blyk maar al te duidelik uit haar brief van 3 Feb. 1845 aan J.P. Muller. Nadat sy hom versoek het om haar sake in orde te bring en die hoop uitgespreek het dat sy van hom die billikste behandeling sou ontvang, skryf sy: „Ik zouden UE niet zoo lastig vallen maar de tyt is kort en de doot is snel en myn lot is op aarde onverdraaglyk.“⁴⁾

Op 26 Mei 1845 het J.P. Muller voor landdros Zietsman 'n beëdigde verklaring afgelê dat hy namens homself en as agent van ander, 'n bedrag van omtrent 3000 Rds. van Ester Maria Gouws, weduwee van wyle Josua François Joubert, te

vorder /

-
- 1) Wormser, t.a.p., p.22. Sien ook MS. met besonderhede omtrent genl. Joubert deur hom self in 1881 aan Ewald Esselen verstrek, in Africana-Museum, Openbare Biblioteek, Johannesburg.
  - 2) Die uitspraak van die Hof was ten gunste van die eiser-Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No III/338, Notule Siviele Saak, 5 Junie 1843, N.A.
  - 3) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, No VI/36 & 70, N.A.
  - 4) Ibid., No VIII/455, N.A.

vorder het en dat sy volgens mededeling op die punt staan om die land te verlaat sonder dat hy (Muller) vir hierdie skuld voldoende sekuriteit het.¹⁾

'n Lasbrief is vervolgens teen haar uitgereik en op 28 Mei is kopieë van drie verbandbriewe waarop die arres verleen was, aan haar agent oorhandig. Tot gevangening het dit egter nie gekom nie, want A. Gouws het hom as borg gestel en belowe om die skuld te betaal indien die aangeklaagde op 2 Junie 1845 nie teenwoordig is om haar te verantwoord nie.²⁾ Die saak het voor landdros J.P. Zietsman en heemrade E. Landsberg, C.J. van Heerden en S. Maritz gediën.³⁾

Die ondervindinge van die weduwee Joubert in Natal was voorwaar pynlik. Volgens 'n verklaring van haar oudste seun, genl. Piet Joubert, het sy na die dood van haar man gevind dat al hul vee, nagenoeg 3,000 beeste, deur die naturelle-wagter gesteel en na die Engelse kamp weggevoer was. Die Britse Regering het ook geweier om haar regte op die plase van haar oorlede eggenoot te erken, aangesien die grond nie geokkupeer was nie. Na veel moeite en koste is twee van die plase later aan haar toegeken.⁴⁾

Die Engelse bestuur sou vir die meerderheid van die Emigrante geen bekoring hê nie. Uitgeweke Zoeloës het Natal letterlik oorstroom en die blankes verdring. Daarenbowe het die vryheid waarvoor so duur betaal is saam met die Trekker-Republiek /

1) Republiek Natalia, Landdros, Pietermaritzburg, no VI/64, N.A.

2) Ibid., No VI/63, N.A.

3) Ibid., No IV/118, N.A.

4) MS. met besonderhede omtrent genl. Joubert deur hom self in 1881 aan Ewald Esselen verstrekk, in Africana-Museum, Openbare Biblioteek, Johannesburg. Toe die gesamentlike boedel van Ester Maria Gouws en haar oorlede eggenoot op 16 April 1847 te Mooirivier (Potchefstroom?) beredder is, het dit bestaan uit 2 plase, geleë in die wyk Pietermaritzburg, enige huisraad en 6 jong osse. Afgesien van die plase was die waarde van die boedel 112 Rds. - Joubert-versameling, Band 10, B 5, Boedel Rekeninge, 3127, T.A.

- 16 -

Republiek verlore gegaan. In die grootste ellende en baie verarm as gevolg van die gedurige stryd teen die Zoeloes, het 'n steeds groeiende stroom Emigrante die land van hoop weer verlaat. Party het hulle by hul landgenote tussen die Oranje en die Vaal gevoeg terwyl ander verder Noord getrek het. Onder laasgenoemdes was die weduwee Joubert. Sy het haar te Gatsrand naby die Oranje-Vrystaat gevestig en omstreeks 1848 met Daniel Riekert hertrou. Later het hulle na Marico getrek waar albei in 1853 oorlede is. Die boedel is deur die toenmalige weesheer A.J. Smit en sy opvolgers vereffen. Vaste eiendom het slegs uit 'n aangetekende plaasreg, Rondavel genoem, bestaan. Op die vendusie was daar egter geen bod vir die destyds baie woeste en verafgeleë plaasreg nie. Later het die plaasreg by inspeksie verval maar Piet Joubert, die latere Kommandant-generaal, het as oudste erfgenaam op eie houtjie 'n ander plaas, Paardeberg, vir die boedel laat aanteken.¹⁾

Gedurende die jare van trek en swerwe was daar natuurlik nie veel geleentheid vir die opvoeding van die jeug nie. Die kinders het ewewel nie as analfabete opgegroeï nie. „The pioneers”, skryf dr. E.G. Malherbe, „must be credited with an earnest endeavour - carried on during a respite from the assaults of marauding natives and wild beasts - to instruct their children in the elements of reading, writing, and religion, either personally or by means of a stray 'catechiseermeeester'.²⁾

Piet Joubert het tewens tot 'n familie behoort wat beter ontwikkel was as die meeste ander Voortrekker-families, want sy grootvader was sendeling van Zoër en op hom het in
die/

1) Joubert-versameling, 1997 A, pp. 286 - 287, T.A.; Wormser, t.a.p., pp. 22 - 23.

2) Malherbe, Education in South Africa, 1652 - 1922, pp. 182 - 183.

die laers, behalwe die sorg van siele, ook nog die onderwys gerus.¹⁾ Sy eerste onderrig het hy nietemin in die eerste Voortrekker-skooltjie (1839) te Pietermaritzburg ontvang. Die onderwyseres was 'n mej. Olivier (later mev. Nel).²⁾

Sy skoolopleiding was nogtans uiters gering. Hy het slegs enkele male die skool bygewoon.³⁾ Hy was egter besonder leergierig, met 'n sterk drang om te lees en te skryf. Ten einde die besitter van 'n Bybel te word, het hy as twaalfjarige seun teen ses pennies per week vir 'n familiebetrekking as touleier diens gedoen. Na veel gesukkel het hy eindelik daarin geslaag om die begeerde boek wat as riggsnoer van sy lewe sou dien en hom op al sy togte en ekspedisies sou vergesel, met selfverdiende geldjies aan te skaf.⁴⁾

Deur selfonderrig het hy sy gebrekkige kennis uitgebrei en verryk. Vroeg reeds het hy hom met die Romeins-Hollandse Reg probeer vertrouwd maak en opgetree in die laer geregshowe van die land. In latere jare is sy kennis nog verder aangevul deur die onderrig van 'n Engelse onderwyser, die heer Stead van Pretoria.⁵⁾ Maar sy geleerdheid sou veral dié van die ondervinding wees. „Myn kennis,” het hy by 'n sekere geleentheid gesê, „deed ik op langs het pad der ondervinding, op den moeielyken weg dien ik in de laatste jaren bewandeld heb om myn land zyn vryheid weer te geven.”⁶⁾

Van /

1) Wormser, t.a.p., p.23; De Volksstem van 28/3/1900.

2) Malherbe, t.a.p., pp. 182 - 183, voetnoot 9; Uit die Voortrekkertydperk - Herinneringe van Louis Jacobus Nel (vader van ds Paul Nel, later Moderator van die Verenigde Kerk in Transvaal), neergeskryf deur dr. E.G. Jansen, p.10.

3) O.J. Coetzee, Kommandant-generaal P.J. Joubert, Werda, 15/2/1914.

4) Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert - Lewenskets, Die Volkstem, 22/1/1945.

5) Michael Davitt, The Boer Fight for Freedom, p.89.

6) Piet Joubert op 'n vergadering in die Koopmansbeurs in Kaapstad op 13/5/1880 en aangehaal deur W.J. de Kock, Die Voorspel tot Paardekraal, Die Huisgenoot, dd. 13/12/1940, p.67.

- 18 -

Van Piet Joubert se jeug weet ons nie veel nie. As oudste kind van 'n weduwee-moeder het hy vroeg reeds met die lewe in al sy naakte werklikheid kennis gemaak. Hy moes uit die staanspoor uit sy vader se plek inneem en veg om vir hom en sy familie 'n eerbare plek in die Boere-samelewing te verwerf. Die stryd het hom gestaal en tot sy beswil gedy.

Op 16 April 1848 het Joubert lidmaat geword by die eerw. heer Taylor te Burgersdorp.¹⁾ Sy toekomstige vrou het hy ontmoet terwyl hy in Irene geboer het. Later het albei families egter na Klein-Marico getrek.²⁾ Sy laaste brief aan sy bruid voor hul huwelik, is gedateer: „klyn Mari ko Den 24 Maart 1850“³⁾ en lui as volg: „Waar de en lief hebben de jonge Juffrou of zoo als ik u noe men magt my ge lief de bruit ik wenst u uit myn hart al le wensche lyke zee gen toe en melt u myn haast en spoe de ge klaar maken zoo blyft myn zonder ver hen de reng te wag ten op mor gen zeg dens dag en hout u gereet om de zelf de dag van daar te ver trekt ver trage dan niet u zel ve te troos ten door den te vredient heit met uwen keuze na den welle gods zoo gy ge looft ge daan te hebben zoo bly ven ik met al le agteng u dienst wellege vrient en bruidegom met het einde. P.J. Joubert

Aan me jonge juffrouw

C.J. Botha.“⁴⁾

Die 2de April 1851 is Joubert te Potchefstroom

voor /

-
- 1) Sien die geslagregister van Petrus Jacobus Joubert en Hendrina Susanna Johanna Botha onder later-inge-kome stuk-ke (deur mev. M.M. Joubert geskenk) by Joubert-versame-ling, T.A.
  - 2) Rompel - Koopman, L., Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.36.
  - 3) Waarskynlik moet hierdie datum 24 Maart 1851 wees, aan-gesien Piet Joubert op 2 April 1851 getroud is.
  - 4) Fotostaat-afdruk van oorspronklike brief, Preller-versa-meling (ongesorteerd), Afdeling 130, T.A.

voor Landdros en Heemrade getroud met Hendrina Susanna Johanna Botha¹⁾ „welke een getrouwe, verstandige en liefdevolle gade werd waarop de overleden Transvaalse voorman in moeilike tyden, in dagen van kommer zowel als van vol-doening steeds heeft mogen steunen.²⁾ Met haar het hy 49 jaar, tot aan sy dood, in egverbintenis gelewe. Agt kinders, van wie drie klein oorlede is, is uit die huwelik gebore.³⁾

Uit die voorgaande sien ons dat Petrus Jacobus Joubert voortgespruit het uit Hugenotebloed. By sy grootvader tree 'n sterk godsdienstige sin op die voorgrond. Beide sy grootvader en sy vader en hy as seun neem deel aan die Groot Trek, 'n historiese gebeurtenis wat op hom onuitwisbare indrukke nalaat en tewens 'n groot leerskool in sy lewe is. Vir gereelde skoolonderrig is vir die jonge Joubert nie veel geleentheid nie, maar hy is tog gretig om verstandelik te ontwikkel, selfs op meer gevorderde leeftyd, en openbaar later veral belangstelling vir regs-aangeleenthede. Met die afsterwe van sy vader ontwikkel hy reeds op vroeë leeftyd 'n sterk verantwoordelikeidsbesef, en word hy aldus deur die ervaring vir die lewenstryd gehard. In sy vrou vind hy 'n gelukkige en oprechte lewens-gesellin.

-
- 1) Hendrina Susanna Johanna Botha is op 27/9/1830 te Richmond in die Kaapkolonie gebore en gedoop te Graaff-Reinet deur die eerw. heer A. Murray. Sien die geslagregister van Petrus Jacobus Joubert en Hendrina Susanna Johanna Botha onder later-ingekome stukke (deur mev. M.M. Joubert geskenk) by Joubert-versameling, T.A. Volgens genoemde geslagregister het sy in 1849 te Magaliesberg lidmaat geword by die eerw. heer Robinson (waarskynlik dr. William Robertson wat saam met ds. Philip Faure in 1848 'n besoek aan die Trekkers gebring het kragtens opdrag van die Kaapse Sinode) - Sien van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Z.A. Republiek, p.68.
  - 2) De Volksstem, 28 Maart 1900.
  - 3) Geslagregister van Petrus Jacobus Joubert en Hendrina Susanna Johanna Botha onder later-ingekome stukke (deur mev. M.M. Joubert geskenk) by Joubert-versameling, T.A. Wormser is dan ook verkeerd as hy op p.24 van sy werk oor genl. Joubert, verklaar dat laasgenoemde op 2/4/1852 getroud is.

HOOFSTUK II.OPKOMS IN DIE OPENBARE LEWE.

Piet Joubert het sy land en volk van jongs af gedien. In 1852, die jaar van die Sandrivier-Konvensie, het hy deelgeneem aan die ekspedisie teen Segeel, Opperhoof van die Bakwena.¹⁾ Hy het destyds in Marico gewoon. Na die dood van sy moeder in 1853, het hy egter teruggetrek na Buffelrivier (Utrecht), onder die Drakensberge, waar sy openbare loopbaan in 1855 'n aanvang sou neem. Op 5 November van gemelde jaar is naamlik van owerheidsweë besluit om 'n plaaslike regering vir die landstreek van Buffelrivier te stig en voorlopig 'n Landdros, 'n Kommandant en drie Veldkornette, waarvan Joubert een was, te benoem.²⁾

Sy verblyf in Buffelrivier sou egter nie van lange duur wees nie, want toe sy plaas by die reëling van die grenslyn tussen Utrecht en Natal in Britse gebied val, het hy die distrik verlaat en hom in Wakkerstroom gaan vestig.³⁾ Hier het dit beter gegaan. „Daarom het ons ons plaas daar ook Rustfontein⁴⁾ genoem“, vertel mev. Joubert, al /

-
- 1) Wormser, J.A., Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p. 23; Van Oordt, J.F., Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp.68 - 70; Davitt, Michael, The Boer Fight for Freedom, p.89. Moselele, Kaptein van die Bakatla, het vee van die Boere gesteel en met die buit na Segeel gevlug. Segeel was 'n gunsteling van dr. Livingstone en het Moshesh se voorbeeld gevolg om stamme om hom heen te vergader. Hy weier om Moselele aan die Boere uit te lewer en 'n Kommando van 300 burgers onder komdt. Scholtz word teen hom uitgestuur. Daaronder was Piet Joubert en sy latere strydmakker en mededinger, die 27 jarige veldkornet Paul Kruger.
  - 2) E.V.R. 5, Volksraadsbesluite, Art.67, dd. 5 Nov. 1855, T.A.
  - 3) MS. met besonderhede omtrent genl. Piet Joubert deur hom self in 1881 aan Ewald Esselen verstrekk, Africana-Museum, Openbare Biblioteek, Johannesburg.
  - 4) Rustfontein is deur Joubert op 6 Junie 1859 van J.H. du Preez gekoop. Op 9/2/1860 is nog agt morg, wat oorspronklik ook by die plaas behoort het, aangekoop. Die grootte van die plaas is tans 3794.54 morg en die teenswoordige eienaars Petrus Jacobus Joubert en Albrechtina Hendrina Repsold Joubert - Sien Pretoriase Akteskantoor, Wakkerstroom Ou Boek I, p.301 - tans Volksrust, Boek I, p.33.

- 21 -

„al het ons nie altyd rus gehad nie!“¹⁾

Die jare 1860 tot 1864 behoort tot die onstuimigste in die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek. Op 2 Februarie 1860 het die Volksraad aan pres. M.W. Pretorius ses maande verlof van afwesigheid toegestaan. Pretorius was ook tot President van die Oranje-Vrystaat verkies en sy volgelingen het gehoop om binne ses maande die vereniging van die twee state tot stand te bring. Ongelukkig het daar by sy vertrek na die Vrystaat nader en onenigheid ontstaan. Stephanus Schoeman van Zoutpansberg het die mag in hande probeer kry, maar is kragtig deur komdt. Paul Kruger weerstaan. Beroering en burgeroorlog was die gevolg.

Piet Joubert het midde in die stryd gestaan maar vuriglik na vrede, wet en orde verlang. Tot sy ontsteltenis is die vredesooreenkoms waartoe einde 1861 geraak is, spoedig weer in gevaar gestel. Daar word verneem, skryf hy op 14 Januarie 1862 aan die Uitvoerende Raad, dat die burgers deur die Kommandant-generaal onder wapen na Pretoria ontbied is en dat veldk. G. van Rooyen gesê het dat die koeëls nog dieselfde aand oor hul hoofde sou fluit. Hy wil van die Uitvoerende Raad weet of dit met die vredesverdrag strook en wat met sulke uitdrukkinge bedoel word. Hy vra ook of reg en geregtigheid ooreenkomstig die vredesverdrag sou heers dan of geweld die oorhand sou kry.²⁾

Joubert se vrees was maar al te gegrond. Die jeugdige staat sou nog twee jaar van beroering belewe. Na Schoeman het komdt. Jan Viljoen van Marico weer die vrede verstoer. Sy volgelingen het hulle die Volkslaer genoem en in die begin 'n mate van sukses behaal maar is uiteindelik op /

1) Rempel - Koopman, L., Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.76.

2) Joubert aan Uitv. Raad, 14/1/1862, SS.R 34/62, T.A.

op 5 Januarie 1864 deur die Staatslaer onder Paul Kruger¹⁾ verslaan. M.W. Pretorius het toe uit die Vrystaat opgedaag en sy dienste as bemiddelaar aangebied. Ook Paul Kruger verklaar homself bereid om sake te bespreek en op 9 Januarie kom verteenwoordigers van albei laers bymekaar om oor vrede te onderhandel.²⁾

Aan hierdie laaste bedryf in die ongelukkige broederstryd het Joubert ook deelgeneem, en wel aan die kant van die Volkslaer onder Viljoen. Hy was tevens een van die leiers en het saam met B.I. Pretorius, I.A. Nel en H. Geyer op 8 Januarie aan M.W. Pretorius, I.F.J. Steyn en J.J. Fourie namens die Volkslaer kennis gegee dat hulle benoem was tot lede van die Kommissie wat met die laer onder Paul Kruger oor die vrede moes onderhandel.³⁾

Joubert was van jongs af iemand met 'n werksame en ondernemende gees en het sy hande uitgesteek na enigiets wat met 'n redelike kans op sukses aangepak kon word.⁴⁾ Die Handelsgees was hom as't ware ingebore en hy het begin sake doen.⁵⁾ Mev. Joubert vertel dat sy en haar kinders met een geleentheid saam na Graaff-Reinet gegaan het. Hulle het baie olifantstande en velle gehad om te verkoop en die trek van Wakkerstroom na Graaff-Reinet het ongeveer 'n maand geduur.⁶⁾

Joubert /

- 1) Paul Kruger was op hierdie tydstip Kommandant-generaal.
- 2) Van Oordt, t.a.p., pp. 98 - 117; Theal, History of South Africa, The Republics, 1854 - '72, pp. 133 - 143; SS.R 10/64, T.A.
- 3) P.J. Joubert, B.I. Pretorius, I.A. Nel en H. Geyer aan M.W. Pretorius, I.F.J. Steyn en J.J. Fourie, 8/1/1864, SS.R 9/64, T.A.
- 4) Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, Lewenskets, Die Volkstem, 22/1/1945.
- 5) Op 15 Mei 1862 skryf Joubert aan die fungerende Landdros van Wakkerstroom dat hy nie op die bepaalde datum voor die hof kon verskyn nie, aangesien hy op die punt staan om op 'n handelstog na Magaliesberg te vertrek - Argief, Wakkerstroom, I, T.A.
- 6) Die vriende in die Kolonie was baie bly om hulle weer te sien en het hulle daar wou hou. „Ag bly tog", sê hulle, „die lewe hier is nie so swaar nie as dié wat julle daar lei". Maar ons sê: „Nee, ons het te veel dierbare daar in die land gelaat, ons het te baie bloed en tranes daar sien vloei, ons het die land te lief gekry, want dit is ons land. Ons gaan terug." - Rompel - Koopman, L., Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.76.

Joubert het ook nie geskroom om boedels te bereder nie. Hy het veel sukses gehad met alles wat hy in sy jong dae aangepak het; hy was vooruitstrewend en spoedig een van die invloedrykste burgers in sy omgewing. In Julie 1860 is hy dan ook tot Volksraadslid vir Wakkerstroom verkies.¹⁾

Hy het dit egter nie doenlik geag om hom die keuse van die volk te laat welgeval nie en het die President versoek om verskoon te word. Hy skryf dat dit hom aan kennis en ervaring in landsake ontbreek en dat hy ook nie die nodige regs-kennis besit nie. Hy sou dus die land weens sy onkunde eerder kwaad as goed doen. Hy bevind hom ook kragtens Art. 31 van die Grondwet onbevoeg aangesien Volksraadslede tussen 30 en 60 jaar oud moet wees. Hy is nog onder 30 en hoop om ten volle verskoon te word en te bly wat hy altoos was - „'n reg en eenvoudige boer.”²⁾ Van sy verkiesing as Volksraadslid het dus niks gekom nie.

Joubert het die belange van sy distrik ernstig op die hart gedra. Op 'n publieke byeenkoms te Wakkerstroom in Oktober 1862 is hy en J.H.G. van der Scheyf na Pretoria afgevaardig om ondersoek in te stel na die toestand van die land,³⁾ aansoek te doen om die instelling van 'n posdiens vir Wakkerstroom en sake te reël met betrekking tot die inspeksie van plase.⁴⁾

In Augustus 1864 nader hy die President met die oog op die instelling van 'n gereelde posdiens tussen Pretoria en Wakkerstroom. So 'n diens, skryf hy, het hy altoos

as /

-
- 1) Staats- Courant der Z.A. Republiek; No. 18 van 13 Julie 1860, p.1.
  - 2) Piet Joubert aan President, 29 Augustus 1860, SS.R 3946/60, T.A.
  - 3) Dit was gedurende die jare van burgeroorlog toe daar groot verwarring in die land geheers het.
  - 4) Argief, Wakkerstroom (ongesorteerde Stukke), T.A.

as een van die vernaamste behoeftes van sy distrik beskou. Hy het reeds herhaalde male, dog vrugteloos, daarop aangedring. As hy egter na insae van die voorskrifte of posreglement dit moontlik vind en 'n billike beloning betaal word, bied hy aan om die posdiens tussen Wakkerstroom en Pretoria of Heidelberg vir een jaar te onderneem. Dit was vir hom haas onmoontlik, maar om die diens aan die gang te kry, sou hy dit op hom neem. Ander dringende behoeftes was - het hy besluit - 'n predikant, 'n skool, 'n skut, 'n tronk, goeie paaie, die beskikbaarstelling van alle wette in één band en wysiging van die Grondwet, veral die artikel met betrekking tot appèl.¹⁾

Omstreeks einde 1864 wend hy hom weer tot die Regering om 'n stukkie goewermentsgrond wat hy as 'n basis vir sy skuit oor die Vaalrivier kon gebruik. Sy plaas, verduidelik hy, is indertyd so gesny dat die wadrif en ook die beste en enigste deurgang vir 'n skuit uitval en aan 'n goewermentsplaas of uitspanning gegee is met die gevolg dat dit vir hom onmoontlik is om die skuit aan te hou sonder 'n groot omweg en moeite vir reisigers. Ten einde hom in staat te stel om die diens tot gerief van die Regering en vrye deurtoeg van die pos voort te sit, versoek hy dat voldoende goewermentsgrond aan hom toegeken word.²⁾

Die Uitvoerende Raad het die versoek toegestaan en aan Joubert 'n stuk grond 100 by 100 tree toegeken op voorwaarde dat hy aan die persone wat die pos vervoer, vry huisvesting en voedsel verskaf en alles van die Goewerment kosteloos oor die rivier vervoer.³⁾

Vir 'n man met die skrandtheid en ondernemingsgees /

---

1) Piet Joubert aan President, 27/8/1864, SS.R 655/64, T.A.

2) Piet Joubert aan President en Uitv. Raad (ongedateerd), SS.R 38/64, T.A.

3) U.R. 1, Uitv. Raadsbesluite, Art.9, 18/1/1865, T.A.

gees van Joubert was die gewone plaaslewe te dooierig. Dit het nie lank geduur nie of hy het hom ywerig op 'n studie van die regte toegelê en was weldra bekend as een van die knapste wetsagente in die distrik.¹⁾ Die Argief van die Landdros van Wakkerstroom lewer afdoende bewys van die uitgebreidheid van Joubert se bedrywighede as wetsagent.²⁾ Die publiek van sy tyd en omgewing het groot waarde aan sy opinies geheg. „Ons wetsagent“ was dan ook 'n benaming waarmee Joubert graag deur sy vriende en ondersteuners aangedui is as iemand wat volkome op die hoogte was van van der Linden en van Leeuwen se werke oor die Romeins-Hollandse Reg.³⁾

In Junie 1865 is Joubert andermaal as Volksraads-lid vir Wakkerstroom verkies,⁴⁾ wat hy agtereenvolgens tot 1876, byna sonder onderbreking, verteenwoordig het. Dit was 'n tyd van spanning. Die burgers het vanweë gerugte van 'n dreigende Zoeloe-inval in onrus verkeer. Oor 'n aansienlike afstand van die grens af het die blankes in laer gegaan en 'n kommando is op die been gebring om vir die inval gereed te wees. As fungerende Veldkornet het Joubert ywerig saamgewerk om burgers vir die kommando op te kommandeer.⁵⁾

Ondanks /

-
- 1) Volgens prof. dr. C.J. Uys het Joubert hom later selfs met lof gekwyt van die taak van Waarnemende Staatsprokureur - Uys, „Die Huisgenoot“, 14 September 1934, p.23.
  - 2) Alhoewel Joubert volgens die Byvoegsel tot die Staats-Courant der Z.A. Republiek, No.258, van 2/12/1868, eers op 30 Nov. 1868 deur pres. M.W. Pretorius toelating verleen is om te praktiseer as agent in die laer geregshoue van die Republiek, vind ons dat hy reeds in 1863 en vroeër, as wetsagent optree. Op 6 Nov. 1863 skryf hy bv. aan die fungerende Landdros van Wakkerstroom dat „U.Ed. zelf bekend ben dat ik groote bezegheden en het cantoor heef waarvan zommige geene uitstel kunnen lyden en zelfs transporten die tot dubbele heren regten kan komen te vervallen.“ - Joubert-versameling, 2190, T.A.
  - 3) Albert Kuit, Genl. Piet Joubert, Lewenskets, Die Volkstem, 22/1/1945.
  - 4) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 13/6/1865, No 101, p.3. Hy is eger eers op 19/2/1866 met die sitting van die Volksraad te Potchefstroom, as Volksraads-lid ingesweer (Sien E.V.R. 6, Volksraadsbesluite, 19/2/1866, T.A.).
  - 5) Joubert-versameling, 3145, T.A. In 'n brief aan die Goe-werment, d.d. 31/7/1865, praat die Kommandant-generaal van Piet Joubert as Kommandant. Sien Paul Kruger's Amptelike Briewe, 1851 - 1877, p.105.

Ondanks die gevaar waarin hulle self verkeer het, het die Transvaalse burgers nie geaarsel om hul broers in die Vrystaat teen die Basoetos te ondersteun nie. Joubert het hom persoonlik vir die saak beywer en manskappe opgekommandeer. Van Rustfontein af het hy namens die Kommandant-generaal bevele uitgereik: niemand mog die laer verlaat nie; sekere manskappe is gelas om hul gereed te hou, ens. Diegene wat nie in persoon opgeroep was nie, was versoek om die burgers met raad en daad voort te help en van slagvee te voorsien. Joubert is persoonlik ook saam met die kommando na die Vrystaat.¹⁾

Die regering van die land was om begryplike redes nog baie primitief. Geld was skaars en amptenare swak besoldig en soms onbevoeg vir hul taak. By uitstek het die administrasie van die Landdros van Wakkerstroom veel te wense oorgelaat. Die kantoor was soms gesluit gedurende tye wanneer die Landdros òf gaan kuier òf gaan jag het. Grootliks as gevolg van vertoë wat Joubert op 20 Junie 1864²⁾ aan die owerheid gerig het, het die Uitvoerende Raad besluit om 'n Kommissie van Onderzoek te benoem.

Weens die siekte van sy vrou kon Joubert aanvanklik nie voor die Kommissie verskyn nie.³⁾ Op 20 Augustus het hy egter met 'n indrukwekkende lys klagtes voor die dag gekom,⁴⁾ waarop die Kommissie hom, na ondersoek daarvan, meegedeel het dat die Staatsprokureur verder in die saak sou optree.⁵⁾

In /

-
- 1) Joubert-versameling, 3149, T.A.; Preller, Voortrekker-mense, Deel III, Verklaring J.H. Stander, pp. 83 - 84.
  - 2) Joubert aan Goewermentsekreteris, 20/6/1864, SS.R 379/64, T.A.
  - 3) Joubert aan B.C.E. Proes en D.F.J. Steyn, 6/7/1864, SS.R. 451/64, T.A.
  - 4) Vir Joubert se klagtes, sien sy brief van 20/8/1864 aan B.C.E. Proes en D.F.J. Steyn, SS.R. 611/64, T.A.
  - 5) B.C.E. Proes en D.F.J. Steyn aan P.J. Joubert, 1/9/1864, SS.R. 692/64, T.A.

In September het Joubert 'n ondervinding opgedoen wat vir sy verhouding tot die plaaslike amptenare sekerlik nie bevorderlik was nie. Op aanskrywing van landdros L.P. Badenhorst het hy na Pretoria vertrek om as Volksraadslid vir Wakkerstroom ingesweer te word, maar na veel moeite en koste moes hy ontdek dat hy nie verkies was nie en dat sy aanskrywing gevolglik onreëlmatig was.¹⁾

Ontevredenheid met die amptenare het einde 1864 baie hoog geloop. Op 9 November skryf Joubert aan die Regering dat daar misnoeë bestaan oor bykans alle amptenare van die distrik en spreek hy die hoop uit dat die ontevredenheid uit die weg geruim sou word.²⁾ Ter ondersteuning van sy vertoë is 'n petisie van die plaaslike ingesetenes aan die Regering voorgelê.³⁾

Gedurende die volgende twee jaar het Joubert herhaaldelik sy stem om herstel van griewe laat hoor, nie net met betrekking tot homself nie, maar ook ten opsigte van die publiek. Met die President se besoek aan Wakkerstroom in Mei 1866 het Joubert sterk by hom aangedring op 'n verbetering van die toestand van sake.⁴⁾ Hy het egter nie onmiddellik herstel van griewe gekry nie, maar as 'n goeie begin, en tot groot tevredenheid van die inwoners van Wakkerstroom, is die Landdrosklerk ontslaan.⁵⁾

Op /

-
- 1) SS.R. 203/64 en R. 212/64; Brief van Regering aan Piet Joubert, d.d. 19/9/1864, SS. BB. 22 Julie 1864 - 31 Des. 1866, No 414; Brief van Regering aan Volksraad, d.d. 21 Sep. 1864, SS. BB. 22 Julie 1864 - 31 Des. 1866, No 417; Brief van Volksraad aan P.J. Joubert, 22 Sep. 1864, E.V.R. 235, Uitgaande Stukke, 1850 - '64, No 12, p.101, - almal in T.A.
  - 2) SS.R. 1017/64, T.A.
  - 3) Petisie aan President en Uitv. Raad, 25/11/1864, SS.R. 1074/64, T.A.
  - 4) Joubert aan President en Uitv. Raad, 15/1/1865, SS.R. 63/65; Joubert aan President en Volksraad, 31/8/1865, SS.R. 299/65; Joubert aan die Regering, 3/2/1866, SS.R. 135/66; Joubert aan President, 9/3/1866, SS.R. 315/66; E.V.R. 6, Volksraadsbesluite, art. 608 b, 29/3/1866; Joubert aan pres. M.W. Pretorius, 5/5/1866, SS.R. 475/66, - almal in T.A.
  - 5) E.V.R. 7, Volksraadsbesluite, 16/10/1866, T.A.

Op 12 Desember 1866 het die Uitvoerende Raad besluit om Joubert se memorie om terugbetaling van sekere gelde, wat hy ten onregte aan wyle landdros Badenhorst sou betaal het, na die Landdros van Wakkerstroom vir volledige verslag te verwys. Die Landdros moes die petisionaris in die geleentheid stel om sy regte en aansprake by wyse van getuies, beëdigde verklarings of andersins te bewys.¹⁾

Toe die saak egter te lank sloer, het Joubert in Februarie 1868 die Regering by die Volksraad aangekla.²⁾ Die Volksraad het Joubert se memorie op 14 Oktober 1868 in behandeling geneem en die besluit van die Uitvoerende Raad van 12 Desember 1866 bekragtig. Aangesien die Goewermentsekreteraris blykbaar nie sy plig gedoen het nie, het die Raad aan die President opdrag gegee om onmiddellik 'n ondersoek deur die Staatsprokureur te laat instel.³⁾ By ondersoek van die saak het egter geblyk dat die Goewermentsekreteraris onskuldig was en dat 'n brief sowel as die memorie van Joubert indertyd aan die Landdros van Wakkerstroom gestuur was.⁴⁾

Op 7 Maart 1870 het die Uitvoerende Raad eindelijk die verslag van die Landdros behandel en besluit om die Tësourier-generaal te magtig om die aangevraagde geld as ou skuld aan Joubert terug te betaal.⁵⁾

Intussen was Joubert ook oor ander sake met die Regering haaks. Op 11 November 1868 het hy aan pres. Pretorius persoonlik geskryf. Hy het beweer dat sy vertoë tot die President nog altoos misluk het, maar dat hy verplig was

om /

1) U.R. 2, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 12, 12/12/1866, T.A.

2) Joubert aan Volksraad, 21/2/1868, E.V.R. 111, pp. 304 - 307, T.A. Sien ook Joubert aan Volksraad, 1/2/1868, Joubert-versameling, 2195, T.A.

3) E.V.R. 3, Volksraadsbesluite, Arts. 145 & 147, d.d. 13 & 14/10/1868, T.A.

4) Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 11, 10/12/1868, Argief, Wakkerstroom, 2, Inkomende Stukke, Uitvoerende Raadskorrespondensie, T.A.

5) U.R. 3, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 12, 7/3/1870, T.A.

om hom weer te nader i.v.m. 'n erf deur hom (Joubert) in Wakkerstroom gekoop, maar per abuis op 'n ander se naam getranspoteer. Dit is 'n eenvoudige saak, skryf hy, en as die Regering verlang om reg te doen, waarom kan hom (Joubert) dan nie reg wedervaar nie!¹⁾

Oor hierdie brief het die Uitvoerende Raad Joubert op die vingers getik. Die Raad het die saak gou in orde gebring, en wat die aanmerkinge van Joubert betref, sy verbasings uitgespreek dat Joubert nie in 1864 tydens die sitting van die Uitvoerende Raad te Wakkerstroom met die saak voor die dag gekom het nie. Dan sou hy destyds reeds 'n afdoende antwoord ontvang het, en nie so lank in die onaangename posisie tussen „hangen en worgen“ verkeer het nie. Die Raad beskou die aanmerkinge as ongepas - die uitvloeisel van persoonlike vooringenomenheid.²⁾

Op 21 Maart 1870 het Joubert by die Regering teen die insluiting van J.W. Henderson in die nuwe Inspeksie-kommissie geprotesteer.³⁾ Hy het verduidelik dat Henderson hom met 'n vorige inspeksie aan vervalsing skuldig gemaak het en daarop aangedring dat die saak ondersoek word.⁴⁾

As gevolg van Joubert se optrede is nie alleen Henderson se benoeming as lid van die Inspeksie-kommissie ingetrek nie,⁵⁾ maar daar het ook aan die lig gekom dat sy naam /

1) SS.R. 1309/68, T.A.

2) U.R. 2, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 34, 11/12/1868, T.A.

3) Op 15 November 1866 is die grenslyn tussen Lydenburg en Wakkerstroom deur pres. Pretorius geproklameer. Sommige burgers was egter ontevrede, met die gevolg dat die Volksraad eindelik 'n Kommissie (Kompensasie-kommissie) moes benoem om te besluit watter aansprake geldig was. Joubert was lid van hierdie Kommissie. - Sien J.A. Visser, Geskiedenis van die Distrik Wakkerstroom tot 1877, pp. 52 - 54.

4) Joubert aan President en Uitv. Raad, 21/3/1870, SS.R. 361/70. T.A.

5) Goewermentsekretaris aan Landdros, Wakkerstroom, 4/4/1870, Argief Wakkerstroom, 3, Inkomende Stukke, T.A.

naam vals was.¹⁾ Die Uitvoerende Raad het dan ook op 22 April 1870 besluit om die aanstelling van James William Henderson as Notaris en Prokureur in die Staat nietig te verklaar, hom te skors in sy betrekking as Kanon-kommandant en kopieë van alle dokumente met betrekking tot die saak in hande van die Staatsprokureur te stel.²⁾

In Junie 1871 het Joubert namens die weduwee J.N. Zwart geprotesteer teen Henderson se vervalsing met die inspeksie van die plaas Waterval. Hy het ook gekla dat hy in die saak van wyle Landdros Badenhorst nog geen voldoening ondervind het nie.³⁾ Die Uitvoerende Raad was enigsins in die verleentheid gestel met hierdie brief en het daarom besluit „den Heer P.J. Joubert te antwoorde dat hy zich kan verwoegen naar de regtbanken van dezen staat.“⁴⁾

Alhoewel Joubert dikwels rede gehad het om te kla, kan ook nie ontken word dat hy 'n lastige man en moeilik om tevrede te stel was nie. Hy was opgewonde en driftig van aard, 'n man wat 'n mens liewers tot vriend as tot vyand moes hou. Nogtans het die publiek soveel vertroue in hom gestel dat hulle hom keer op keer tot Volksraadslid vir Wakkerstroom herkies het.

Dit skyn egter nie of hy op die baantjie al te gesteld was nie, want in sy antwoord van 30 Maart 1870, op die kennisgewing van landdros O'Reilly dat hy (Joubert) andermaal /

-
- 1) Goewermentsekretaris aan Landdros, Wakkerstroom, 5/4/1870, Argief, Wakkerstroom, 3, Inkomende Stukke; beëdigde verklaring van Piet Joubert voor landdros A.A. O'Reilly, d.d. 15/4/1870, Argief Wakkerstroom, 3, Inkomende Stukke, - albei in T.A.
  - 2) U.R. 18, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.50, 22/4/1870, T.A.
  - 3) Joubert aan Goewermentsekretaris, 19/6/1871, SS.R. 667/71, T.A. Op 18/4/1873 het Joubert weer aan die Uitv. Raad geskryf om terugbetaling van die geld en versoek dat die Raad se besluit van 7 Maart 1870 hersien moes word. Nadat die Raad op sy vorige besluite ingegaan het en Joubert persoonlik aangehoor het, het hy besluit om die uitbetaling te gelas. - U.R. 5, Uitv. Raadsbesluite, Art.28, 13/6/1873, T.A.
  - 4) U.R. 18, Klad-Notule van die Uitv. Raad, Art. 150, 24/7/1871, T.A.

dermaal tot Volksraadslid herkies is, kla hy oor die beperktheid van sy kragte en bekwaamheid. Die verantwoordelikheid aan die amp verbonde het hom ook swaar geval. „Ik zal indien de Here wil aan u aanschryvinge voldoen," skryf hy, „dog kan niet nalaten te melden dat het myn een spytgevoel verwek om te sien dat het publiek in weerwil van myne antwoord tog hunne keus op my heeft uitgebragt daar die betrekking myn krag en verstand te boven gaat en myn zelfs in veelle onaangenaamheden brengen dog wat zal ik nu er van zeg. Als het zoo moet wezen ik zal trag met geduld en moet myn loopvaart te gaan."¹⁾

Onaangenaamheid sou vir hom met hierdie verkiesing ook nie uitbly nie. Op 3 Februarie 1870 word hy deur Johannes Vos aangekla van moord op Boesmans en Kaffers. As bewys word aangevoer die beëdigde verklarings van L.M.C. Badenhorst, J.N. Swart en J.V. Breytenbach afgeneem deur die Publieke Aanklaer van Wakkerstroom. Op 30 April 1870 rig Vos ook 'n skrywe aan die Staatspresident waarin hy kragtens art. 31 van die Grondwet aandrang op die verwydering van Joubert uit die Volksraad.²⁾ Niks het egter van die aanklag gekom nie, want ofskoon Joubert self op 'n ondersoek aangedrang het, het die Publieke Aanklaer geweier om te vervolg.³⁾

Die /

-
- 1) Argief, Wakkerstroom, 3, Inkomende Stukke, T.A. Joubert was baie verontwaardig toe, nadat hy in Mei 1872 nie as Volksraadslid herkies is nie, landdros O'Reilly voorgestel het dat hy na Pretoria gaan om te sien of daar nie mistien vir hom 'n setel oopval nie. In sy antwoord van die volgende dag verklaar Joubert dat hy nooit na die betrekking van Volksraadslid gesoek het nie. Dit was altoos sy hartewens dat vir die bloei van die land persone gekies word wat beter was as wat hy hom self beskou. Hy was bly dat die kiesers van Wakkerstroom ander persone gevind het wat die betrekking waardig was. Hy bedank hartlik daarvoor om na Pretoria te gaan (P.J. Joubert aan landdros O'Reilly, 15 Mei 1872, Argief, Wakkerstroom, 3, Inkomende Stukke, T.A.). Hy moes egter kort daarna herkies geword het, want op 1 Julie 1872 neem hy weer sy plek in as Volksraadslid vir Wakkerstroom. E.V.R.11, Volksraadsbesluite, 1/7/1872, T.A.
- 2) SS.R. 540/70, T.A.
- 3) Verklaring van Publieke Aanklaer, 22/4/1870, SS.R. 550/70, T.A.

Die redes vir die aanklag teen Joubert moet gesoek word, eerstens in die wraaksug van Johannes Vos wat sy ontslag as Landdrosklerk grootliks aan die Volksraadslid vir Wakkerstroom te wyte gehad het, en tweedens aan 'n artikel in „De Emigrant“ van 2 September 1862, oorgeneem uit die Natal Bode, waar'n Piet Joubert en ander burgers uit die Versamelberge beskuldig word van moord en ander wanpraktyke op Boesmans, die vorige jaar.¹⁾

Joubert was in baie opsigte sy medeburgers vooruit. In belang van alle ingesetenes van die Republiek het hy op 31 Julie 1869 die Goewermentsekreteraris versoek om die noodsaaklikheid van 'n wet teen die afbrand van gras in die winter onder die aandag van die Uitvoerende Raad te bring. Dit kan nie genoeg besef word nie, aldus Joubert, met hoeveel ligsinnigheid en soms ook moedswilligheid reisigers vuur in die gras laat kom tot groot skade en ongerief van eienaars van vee. Hy en ander het dié jaar baie gely as gevolg van grasbrande en selfs 'n wa en vee is verbrand. Groot ruinasie geskied ook aan die houtbosse en hoe eerder 'n wet teen grasbrande gemaak word, hoe beter.²⁾ Die Uitvoerende Raad het die behoefte aan so 'n wet ingesien en op 3 November 1869 besluit om 'n nuwe wet aan die Volksraad voor te lê.³⁾

Joubert het ook in talryke kommissies gedien. Hy was lid van die Kompensasie-kommissie,⁴⁾ lid van Kommissies afgevaardig na Zoeloeland⁵⁾ en Swaziland,⁶⁾ lid van die Kommissie van Onderzoek na die klagtes teen van Yperen, Landdros /

1) „De Emigrant“, 2/9/1862.

2) SS.R. 855/69, T.A.

3) U.R. 3, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.90, 3 November 1869; Joubert-versameling, 1111, T.A.

4) E.V.R. 3, Volksraadsbesluite, Art.245, 9/11/1868, T.A.

5) J.A. Visser, Geskiedenis van die Distrik Wakkerstroom tot 1877, p.95. Op 11 Maart 1870 het die Uitvoerende Raad die verslag van hierdie Kommissie goedgekeur. - U.R.3, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.65, 11/3/1870, T.A.

6) U.R. 4, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 117, 9/12/1871, T.A.

Landdros van Utrecht,¹⁾ en lid van die Kommissie wat 'n verslag moes uitbring oor die verlening van 'n konsessie aan die heer Button en die inlywing van die Transvaal Mining Co.²⁾

Hy het daarby 'n belangrike aandeel in die beslegting van die grensgeskil tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat gehad. Transvaal het die Kliprivier as sy Suidelike grens bepaal, terwyl die Oranje-Vrystaat weer die bo-loop van die Vaalrivier as grens erken het. Ondanks etlike Kommissies deur albei Republieke benoem, kon tot geen vergelyk gekom word nie. In Januarie 1867 word eindelijk deur albei Regerings besluit om die geskil aan die beslissing van die pas-aangestelde Luitenant-goewerneur van Natal, Robert William Keate, te onderwerp.³⁾

In Desember 1869 het Joubert met betrekking tot die grensgeskil aan die Goewermentsekretaris geskryf dat die vernaamste bewyse aan Transvaalse kant s.i. geleë is in die laaste korrespondensie van wyle genl. A.W.J. Pretorius met H.M. se Hoë Kommissaris. Hy het reeds die saak met die President bespreek, maar laasgenoemde skyn daarmee onbekend te wees. Hy (Joubert) verneem dat die briewe verlore gegaan het en vra of dit nie moontlik is om kopieë van die Kaap te kry nie.⁴⁾

Op 20 Desember 1869 word Joubert meegedeel dat hy benoem is tot lid van die Transvaalse Kommissie. Hy moes voor of op 13 Januarie 1870 te Harrismith wees, waar die saak uitgewys sou word.⁵⁾

Die /

---

1) Joubert-versameling, 2827, T.A.

2) Ibid., 2830, T.A.

3) Theal, History of South Africa, The Republics, 1854 - 72, pp. 223 - 230.

4) Joubert aan Goewermentsekretaris, 6/12/1869, SS.R. 1371/69, T.A.

5) Joubert-versameling, 3584; U.R. 3, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 1, 21/12/1869, - albei in T.A.

Die Vrystaatse Kommissie het aanspraak gemaak op die Likwa-spruit, die noordelikste tak van die Vaalrivier, terwyl die Transvaalse Kommissie die Kliprivier as grens geëis het. Vir die Suid-Afrikaanse Republiek was die saak van lewensbelang, want as die Likwa as grens aanvaar sou word, sou nie net die distrik Wakkerstroom, ingesluit soos dit was tussen die Likwa en die Klip, vir die noordelike Republiek verlore gaan nie, maar ook die hele distrik Utrecht.

Na 'n deeglike ondersoek het Keate op 19 Februarie 1870 te Pietermaritzburg sy uitspraak ten gunste van die Suid-Afrikaanse Republiek gegee.¹⁾ In Transvaal was daar groot tevredenheid, behalwe by Joubert en 'n paar ander boere van wie plase in die Vrystaat geval het en wie se regte nie deur die Vrystaatse Regering erken is nie.

Van Joubert se dienste is ook by die afbakening van die nuwe grenslyn gebruik gemaak. Op 14 Maart 1870 is hy benoem om saam met landdros O'Reilly en goewermentslandmeter G.P. Moodie, dr. Sutherland van Natal by die oprigting van die bakens behulpzaam te wees.²⁾

Die geskil was dus besleg maar die aansprake van Transvaalse burgers op plase wat in die Vrystaat geval het, was nog lank nie afgehandel nie. Die optrede van die Vrystaatse Regering het ook baie ontevredenheid veroorsaak. So skryf Joubert op 30 Maart 1870 aan sy Regering dat twee plase waarvan hy reeds jarelank eienaar is, en die transportaktes besit, en ten opsigte waarvan hy altoos rekognisie aan die Goewerment van die Suid-Afrikaanse Republiek betaal het, nou in die Vrystaat val en deur die Goewerment van die Oranje-Vrystaat met kaart en transport aan Vrystaters gegee is. Dit is ook die geval met die plaas Paardeberg /

---

1) Theal, History of South Africa, The Republics, 1854 - '72 pp. 228 - 230.

2) Joubert-versameling, 3585, T.A.

berg wat behoort aan die boedel van wyle D.J.C. Riekert en E.M. Riekert, waarvan hy die agent is. As kompensasie vir die drie plase Mooigenoeg, Stillewoning en Paardeberg wil hy die goewermentsplase Spandekroon, Platkop, Langfontein en Grootfontein hê.¹⁾

Van Februarie 1871 tot Oktober 1876 het Joubert van tyd tot tyd die Regering versoek om hom vir sy plase te vergoed.²⁾ Hy het ook die Vrystaatse Volksraad met gedurige versoeke om herstel van regte lastig geval. Selfs in 1876 het hy nog nie moed opgegee nie. Toe sy herhaalde aansprake op die plase Mooigenoeg en Stillewoning egter finaal afgewys word, was hy baie verontwaardig en het hy hom oor pres. Brand as volg uitgelaat:- „Deze trek mag men verwachten van Advokaten, die hunne gedachten door woorden willen verbergen, maar een braaf en eerlyk staatsman komt het niet te pas.”³⁾

Intussen is diamante langs die Vaalrivier, veral te Klipdrif in die distrik Bloemhof, ontdek. Weldra het dit tot 'n ernstige grensgeskil gelei, aangesien die Britse Regering die betrokke grondgebied vir die Grikwa-kaptein, Nicolaas Waterboer, opgeëis het. Nadat die arbitrasiehof, met luit.-goew. Keate van Natal as arbiter, uitspraak oor die betwiste grondgebied teen die Republiek gegee het, het daar 'n algemene verslaenheid onder die burgers geheers en was die President genoodsaak om te bedank.⁴⁾ Die verkiesing van 'n nuwe President het groot belangstelling gaande gemaak. Dit was die algemene mening dat die hoof van die

Staat /

1) SS.R. 385/70, T.A.

2) Joubert aan Goewermentsekretaris, 27/2/1871, SS.R.294/71; Joubert aan President en Uitv. Raad, 29/12/1873, SS.R. 12/74; Joubert en P.J. Uys aan pres. T.F. Burgers (ongedateerd), SS.R.2965/76, - almal in T.A.

3) J. van der Merwe, Die Kliprivier-grenskwessie tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat, Historiese Studies, Jaargang 1, No 1, Julie 1939, pp.35 - 43.

4) E.V.R. 10, Volksraadsbesluite, 18 en 20/11/1871, T.A.

maar elders maar sleg daarvan afgekom. Burgers is met 'n verpletterende meerderheid verkies en het op 1 Julie 1872 die eed as Staatspresident afgelê.

Alhoewel Joubert Robinson ondersteun het, het hy hom na Burgers se verkiesing aan die kant van die President geskaar en hartlik saamgewerk. Toe Burgers aan die begin van 1873 Wakkerstroom met 'n besoek sou vereer, is Joubert gekies tot lid van 'n kommissie wat vir die ontvangs moes sorg.¹⁾ In die Volksraad het hy meer en meer die toon begin aangee, en die Uitvoerende Raad was ook meer geneig om aan sy sienswyse 'n oor te leen.²⁾ Met minstens een belangrike saak was dit egter nie die geval nie. Joubert kon die Volksraad nie beweeg om die handel met die naturelle in vuurwapens en kruit oop te stel nie. Met die Volksraadsitting van Augustus 1872 stel hy en raadslid Marais voor dat middels in die werk gestel moet word, wat alle besware teen die oopstelling van die ammunisiehandel met naturelle ten spoedigste uit die weg sou ruim, aangesien die verbod op daardie handel „met geene mogelykheid kan worden gehandhaafd en bovendien dat groote schade aan de Burgers dezer Republiek berokken word daar de Kaffers buitenlands gaan ten einde deze artikelen te verkrygen en dien ten gevolge de burgers geen dienstboden meer verkrygen kunnen om den landbouw voort te zetten.“³⁾

Die /

1) Joubert-versameling, 3130, T.A.

2) 'n Tipiese geval is die van die uitspanningsplase. Met instemming van die Note-kommissie het die Uitvoerende Raad besluit om sekere plase in die distrik Wakkerstroom, met inbegrip van drie uitspannings, te verkoop. Joubert kon hom nie met die besluit verenig nie en het op 16 Mei 1872 ernstig geprotesteer teen die verkoop van enige uitspanning in die Republiek, en in die besonder in die distrik Wakkerstroom, as synde in stryd met Volksraadsbesluite, reg en billikheid. Die Uitvoerende Raad het die protes op 20 Junie 1872 behandel en besluit om die verkoop van uitspanningsplase uit te stel ten einde die gevoelens van die Volksraad daaromtrent te verneem. - Joubert aan President en Uitv. Raad, 16/5/1872, SS.R. 676/72; U.R. 4, Uitv. Raadsbesluite, Art.123, 20/6/1872, - albei in T.A.

3) Alhoewel die Sandrivier-Konvensie dit verbied het, is daar op die diamantvelde binne vier-en 'n halfjaar 400,000 gewere aan naturelle verskaf. - Dr. W.J. Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, p.139.

Die Volksraad besluit egter dat die tyd vir die oopstelling van die handel in ammunisie nog nie aangebreek het nie, aangesien die Raad hom wil hou by die traktate met ander moondhede, wat sodanige handel belet, en die Raad geen verandering, sonder wedersydse toestemming, daarin wil aanbring nie.¹⁾ In Mei van die volgende jaar het die Volksraad verder op die saak ingegaan en finaal besluit dat met ingang van 1 Januarie 1874 die handel in ammunisie uitsluitend in die hande van die Regering sou wees.²⁾

Intussen het Joubert se invloed egter in so 'n mate toegeneem dat hy by die gewone jaarlikse sitting van die Volksraad in Mei 1873 tot Voorsitter verkies word.³⁾ Op 7 Junie van dieselfde jaar val hom nog 'n eer te beurt en word hy deur pres. Burgers tot Vrederegter benoem.⁴⁾

Joubert se kennis en ervaring op die gebied van die regspleging is ten bate van die Republiek aangewend toe hy op 3 Januarie 1873 kennis gegee het dat van die orde afgewyk word ten einde 'n wysiging aan te bring in die siviele prosedure van die land, en wel ten opsigte van die aantal heemrade, getuies in siviele sake, tarief en seëlreg in siviele prosedure, vonnisse en die toepassing van eksepsies in siviele sake.⁵⁾ Op 9 Januarie d.o.v. het die Volksraad die mosie behandel en besluit om 'n Kommissie van drie lede te benoem om verslag uit te bring.⁶⁾ Die saak is daarna deur die Regering self aangepak. Op 6 November 1873 is Joubert ingevolge 'n besluit van die Uitvoerende Raad deur die Staatsprokureur meegedeel dat hy benoem is tot lid van die Regskommissie wat 'n eenvormige stelsel van siviele prosedure moes opstel en aan die Uitvoerende Raad moes voorlê.⁷⁾

Met /

1) E.V.R.11, Volksraadsbesluite, 5 Augustus 1872, T.A.

2) E.V.R. 11, Volksraadsbesluite, Art. 51, 30/5/1873, T.A.

3) Ibid., 19/5/1873, T.A.

4) Joubert-versameling, 3587, T.A.

5) Ibid.; 2828, T.A.

6) Ibid., 2829, T.A.

7) Ibid., 3588, T.A.

Met betrekking tot die Landdroskantoor te Wakkerstroom, waaromtrent herhaaldelik klagtes gelug is, het Joubert, H. Vos en G.A. Scheffer dit in Julie 1873, in opdrag van die Staatspresident, gaan inspekteer. Dit was 'n onaangename saak en het Joubert boonop ook die haat van landdros O'Reilly op die hals gehaal. O'Reilly het geweier om verslag van sy administrasie te doen en is eindelik deur die Regering uit sy pos ontslaan.¹⁾ Hy het Joubert egter daarvoor verantwoordelik gehou en hom op 31 Januarie 1874 in die Landdroskantoor te Wakkerstroom in teenwoordigheid van die Waarnemende Landdros en die balju aangerand.

Joubert sou hom egter nie deur dergelike brutaliteit laat afskrik nie.²⁾ Toe die publiek met die opvolger van O'Reilly ewemin tevrede was, het Joubert dit dadelik aan die owerheid meegedeel. Die man het hom persoonlik geen kwaad gedoen nie, skryf Joubert, maar die publiek is baie gekant teen hom en het 'n memorie aan die Volksraad gerig waarin hulle kla oor die toestand van die kantoor te Wakkerstroom. Dit sou dus, volgens Joubert, die beste wees om hom te verwyder.³⁾

Alhoewel Joubert dikwels oor die gedrag van amptenare moes kla, was hy nogtans 'n ondersteuner van Burgers se regering. Op 21 September 1874 het die Volksraad weer byeen gekom en is Joubert andermaal tot Voorsitter **verkies**.⁴⁾

Die /

---

1) Staatsekretaris aan Piet Joubert, d.d. 7/7/1873, SS.BB. 27/6/1873 - 7/11/1873, No. 961; Staatsekretaris aan Piet Joubert, d.d. 16/8/1873, SS.BB. 27/6/1873 - 7/11/1873, No 1280, - beide in T.A.

2) Hy is aangerand, skryf Joubert op 18 Februarie 1874 aan Staatsekretaris Swart, enkel en alleen omdat hy hom deur die President laat gebruik het om sy administrasie te ondersoek. Hy weet dus wat hy kan verwag as hy hom deur die Regering laat gebruik om sy kastaiings uit die vuur te krap, want die waarheid en regverdigheid sou hy vir niks ter wêreld verkoop nie. - Piet Joubert aan Staatsekretaris, 18/2/1874, SS.R. 316/74, T.A.

3) Piet Joubert aan President, 27/4/1874, SS.R. 639/74, T.A.

4) De Volksstem, 21 en 22 September 1874.

Die uur van Burgers se vertrek na Europa om die opdrag van die Volksraad met betrekking tot die spoorweg - en hawekwesies uit te voer, sou ook spoedig aanbreek. 'n Tydelike hoof van die Staat moes benoem word. Piet Joubert se gesonde verstand, ervaring en vaderlandsliefde sou hom die betrekking besorg. Op 17 November 1874 besluit die Volksraad, op voorstel van Burgers, om Joubert as Waarnemende Staatspresident teen 'n salaris van f1000 per jaar te benoem. Hy sou voor die President se vertrek nog ingesweer word.¹⁾

Omtrent sy verkiesing as tydelike hoof van die Staat en sy karakter het „De Volksstem“ as volg geskryf: „Na eene vry lange discussie gaf Z.H.Ed. aan de hand om den Wel Ed. heer P. Joubert, Voorzitter van den Volksraad, te kiezen tot Waarnemend President voor den tyd dat Z.H.Ed. afwesig zal zyn. Dit werd eenparig toegestemd en was zoo wat het wvsste plan dat de Raad kon hebben gevolgd. De heer Joubert is iemand van vryzinnige en vooruitgaande gevoelens en hoewel hy niet het voorregt heeft gehad van eene liberale opvoeding, zullen zyne veelzydige ervaring, zyne vurige vaderlandsliefde en zyn schrander gezond verstand er veel toe bydragen om dat gebrek te vergoeden. Wy twyfel en er niet aan of het land zal door hem goed bestuurd worden in de afwezigheid van Z.H.Ed. den President.“²⁾

Piet Joubert se opkoms in die openbare lewe was 'n merkwaardige prestasie. Hy was bedeel met 'n buitengewone mate van ondernemingsgees en het nie vir ander gewag om nuwe skemas te begin nie, maar self die voortou geneem en die bal aan die rol gesit. Hy het 'n sterk gevoel vir reg en geregtigheid gehad, en nie geskroom om wetteloosheid en onreëlmatigheid aan die kaak te stel en selfs teen die

owerheid /

---

1) Joubert-versameling, 57; E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art. 258, d.d. 17/11/1874, - albei in T.A.

2) „De Volksstem“, 21/11/1874.

- 41 -

owerheid op te tree nie. Vandaar dat hy dikwels vyande
gemaak het. Sy klagtes mag, oppervlakkig beskou, as klaag-
siek voorkom, maar by nadere ondersoek vind ons dat hulle
meesal nie ongegrond was nie. Die kiesers het soveel ver-
troue in hom gestel dat hulle hom keer op keer as hul ver-
teenwoordiger na die Volksraad gestuur het. In 'n tydsbe-
stek van minder as tien jaar sien ons hom styg van gewone
Volksraadslid tot Voorsitter van die Volksraad en daarna
tot Waarnemende President van die Suid-Afrikaanse Republiek.

HOOFSTUK III.WAARNEMENDE STAATSPRESIDENT (1875 - '76).

Met die amptelike afskeidsplegtigheid van pres. Burgers in die Volksraadsaal op 15 Februarie 1875 is Piet Joubert in teenwoordigheid van die Uitvoerende Raadslede, amptenare en die Landdros van Pretoria tot Waarnemende Staatspresident ingesweer.¹⁾

Burgers wou lievers 'n Driemanskap tydens sy afwesigheid aan die hoof van sake gehad het, maar die Volksraad het hom nie met die plan verenig nie.²⁾ Aan die ander kant was die keuse nie teen sy sin nie.³⁾ Joubert het hom steeds as getroue ondersteuner van die President laat ken en sy vertroue in hoë mate weggedra. Met die afskeidsplegtigheid het Burgers dan ook gesê dat hy hom verbly om 'n man in sy plek te mag agterlaat wat volkome sy vertroue geniet en wat 'n warme liefde vir sy land en volk koester.

Die Waarnemende President het Burgers vir sy woorde bedank: „Dezelfde God die Z.H.Ed. hier gebragt had ^{zoo} tot/grooten zegen en vooruitgang van het land, had ook hem (spreker) geroepen, en hy gevoelde het dat hy alleen door de hulp van dien God slagen zou in de gewigtige betrekking die hy aanvaardde. Hy gevoelde de kracht van het woord door Z.H.Ed. gesproken, nl. dat een volk alleen door ootmoed en onderwerping aan Gods wil groot kan worden....“⁴⁾

In Mei 1875 het die Volksraad in een van sy belangrikste sittings byeengekom. Die heer C. Bodenstein word tot voorsitter verkies⁵⁾ en hy sou met takt die ver-
rigtinge /

---

1) Vgl. Engelbrecht, Thomas François Burgers, p.158.

2) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art. 258, 17/11/1874, T.A.; Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.157 en Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.28.

3) Joubert is inderdaad op voorstel van die President self tot Waarnemende President benoem. Sien E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art.258, 17/11/1874, T.A.

4) Vgl. Engelbrecht, t.a.p., pp. 158 - 160.

5) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, 3/5/1875, T.A.

rigtinge lei. Groot en gewigtige sake, soos dié van die Swazie-troonsopvolging, konfederasie, grensgeskille met die Zoeloes en die Britse Regering, en moeilikhede met Sekokoeni het om oplossing geroep. Dit is dan ook verstaanbaar dat Joubert die groot verantwoordelikheid met huiwering aanvaar het. In sy openingsrede het die Waarnemende Staatspresident o.a. gesê dat hy graag sou gesien het dat die sitting uitgestel was tot na die terugkeer van die Staatspresident, wat seker nie sou nagelaat het om nuttige maatreëls tot verbetering en vooruitgang van die Republiek voor te lê nie, waartoe hy, weens die beperkte tyd tot sy beskikking, nie in staat was nie.¹⁾

Uit die staanspoor uit moes Joubert kla dat sake op die suidwestelike grens lankal rustig en vreedsaam sou gewees het, „ware het niet verhinderd door gedurige inmenging van zoogenaamde Britsche politiek.“ Tot sy innige spyt moes hy die Volksraad ook meedeel dat die Regering nog nie met H.M. se Hoë Kommissaris tot 'n gewenste ooreenkoms geraak het, waardeur regverdigheid en billikheid die Republiek te beurt sou val nie.²⁾

Intussen is by wyse van memories geprotesteer teen die invoering van die nuwe vlag en wapen, die spoorweglening van £300,000 en die Staatspresident se reis na Europa. Memorialiste was nie teen die bou van 'n spoorweg nie, maar was ontevrede omdat daar nie vooraf met sekerheid vasgestel is hoeveel dit sou kos nie. Hulle het ook beswaar gemaak teen die buitengewone belasting van een pond stg. tot bestryding van die rente op die £300,000.³⁾

Met Burgers afwesig in Europa het daar 'n reaksie plaasgevind, 'n terugkeer na die ou dinge waaraan die volk gewoon /

---

1) Joubert-versameling, 2970, T.A.

2) „De Volksstem,“ 8 Mei 1875.

3) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art. 166, 28/5/1875, T.A.

gewoon en geheg was. So het die Volksraad met betrekking tot die wapen- en vlagkwessie sy besluit van die vorige jaar herroep en opnuut besluit „dat de oude vlag en het oude wapen zullen zyn en blyven, de vlag en het wapen van het land ..... terwyl de nieuwe vlag wordt verklaard als te zyn de Presidentsvlag, die geheschen zal worden naast de Staatsvlag op dorpen of plaatsen, waar T.H.Ed. de Staatspresident zyne verschyning maakt.“¹⁾

Met betrekking tot die staatsadministrasie, vir die suiwering waarvan hy hom in die verlede so sterk beywer het, het Joubert nie lank gewag om hervormings te weeg te bring nie. 'n Kommissie moes verslag uitbring oor die werksaamhede van die Goudkommissaris, en die administrasie van die heer A.F. Jansen, gewese Landdros van Lydenburg, word ondersoek. Beide die Posmeester-generaal, F. Jeppe, en die Posmeester van Potchefstroom, G.C.A. van Dam, word ontslaan en 'n verslag oor hul werksaamhede aan die Raad voorgelê.²⁾

Joubert se bestuur as Waarnemende Staatspresident was ook verantwoordelik vir die instelling van 'n nuwigheid. Tot betere reëling van die administrasie en ter afbetaling van die landskuld, het die Regering besluit dat die uitbetaling van salarisse aan staatsamptenare in die vervolg elke drie maande in plaas van maandeliks sou geskied.³⁾ „De Volksstem“ het toegegee dat die maatreël kragtens die Grondwet geskied, maar owerigens tog gemeen dat dit verkeerd was. Iedereen weet, skryf die blad, dat die amptenare in die reël nie genoeg salaris ontvang om drie maande lank sonder traktement te kan lewe nie. Hulle sal dus genoodsaak wees om skuld te maak, terwyl vele die geleentheid ontnem sal word om hul dringendste behoeftes op die mark te koop,

waar /

---

1) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, 10/5/1875, T.A.

2) „De Volksstem“, 8/5/1875.

3) The Transvaal Advocate and Commercial Advertiser, 16/2/1875.

waar vir alles kontant betaal moet word.¹⁾ Die heer J.F. Celliers, eienaar en redakteur van „De Volksstem“, het lank en ernstig met die Waarnemende President gespreek, maar kon hom nie daarvan oortuig dat die goeie naam en krediet van die land as gevolg van die maatreël sou ly nie.²⁾

Maar 'n groter en gewigtiger saak sou dié van Swaziland wees. Sedert 1846, toe die Swazie-koning die distrik Lydenburg aan die Emigrante afgestaan het was Swaziland 'n soort van protektoraat van die Boere. Die Republiek het die Swazies teen die Bapedi beskerm en sou dit ook teen die veel sterker Zoeloes doen. Ketswayo wou weldra ook 'n ekspedisie teen die Swazies uitstuur en het in Mei 1875 by die Republiek om goedkeuring daartoe aangeklop. Toe die Regering weier, het hy gedreig om dit sonder sy toestemming te doen. Joubert besluit daarop om drasties op te tree. Om te verhoed dat die Zoeloes die Swazies Transvaal sou indryf, wat dan op hul beurt weer die Bapedi sou aanval, anekseer hy 'n strook grond langs die suidelike wal van die Pongolo-rivier,³⁾ en ter voorkoming van onluste tussen die blanke inwoners van die Republiek en die Zoeloenasie, proklameer hy op 25 Mei die nuwe grenslyn tussen die Republiek en Zoeloeland.⁴⁾

Intussen het die Uitvoerende Raad besluit om 'n ekspedisie na Swaziland te stuur. Dit moes sake aldaar ondersoek en behoorlik reël, en die verhouding van die Republikeinse Regering tot die Swazies duideliker omskrywe. Dit moes die nodige skikkinge tref, beide ingeval die Swazies as volle onderdane aangeneem of as bondgenote gelaat

word /

---

1) The Transvaal Advocate and Commercial Advertiser, 12/7/1875.

2) Vgl. Engelbrecht, Thomas Francois Burgers, p.173.

3) Vgl. Uys, In the Era of Shepstone, pp. 120 - 121.

4) Joubert-versameling, 2865, T.A.; Staats-Courant der E.A. Republiek, 26 Mei, 1875.

word en, indien nodig, moes die naaste erfgenaam of opvolger van wyle Umzwaas as hoof en regeerder aan die volk voorgestel en met die nodige mag beklee word.¹⁾ Die ekspedisie sou op 31 Mei vertrek en bestaan uit nagenoeg tweehonderd man met twee kanonne.²⁾ G. Rudolph, die Landdros van Utrecht, sou die hoofbestuurder wees en bygestaan word deur C.J. Joubert, lid van die Uitvoerende Raad, as adviseur.³⁾

Ketswayo wou Umbelini, halfbroer van Umbandeni, op die Swazie-troon plaas maar die Transvaalse Regering het hom voorgespring. Rudolph en C.J. Joubert het hulle na die Swazie-hoofplaas gehaas en Umbandeni ingesweer „as a sort of counter demonstration to Mr. Shepstone's installation of Cetywayo,” skryf kol. Colley⁴⁾ wat teenwoordig was. Tot voldoening van die Regering is die grenslyn ook gereël en 'n traktaat met die Swazies gesluit.⁵⁾

Met Piet Joubert se bestuur as Waarnemende Staatspresident kom ook die saak van konfederasie van die Suid-Afrikaanse State en Kolonies sterk op die voorgrond. Lord Carnarvon, die Britse Minister vir Kolonies, was 'n groot voorstander van konfederasie en stel op 4 Mei 1875 in 'n dépêche aan sir Henry Barkly⁶⁾ voor om 'n konferensie tussen die Republieke en die Britse Kolonies in Suid-Afrika te hou. As rede vir die konferensie is genoem die noodsaaklikheid om tot 'n gemeenskaplike gedragstyl te kom, veral met die oog op die naturelle-vraagstuk, asook in ander sake, soos die reëling van die grenskwessies, die verkoop van vuurwapens en die uitlewering van misdadigers.⁷⁾

Die /

1) U.R. 5, Uitv. Raadsbesluite, Art. 116, 13 Mei 1875, T.A.

2) U.R. 5, Uitv. Raadsbesluite, Art. 117, 14 Mei 1875, T.A.

3) Ibid., Art. 119, 18 Mei 1875, T.A.

4) Dit is die latere sir George Pomeroy Colley, Luitenant-goewerneur van Natal. Hy het op 27 Februarie 1881 as Op-erbevelhebber van die Britse magte op Majuba teen die Boere gesneuel.

5) U.R. 5, Uitv. Raadsbesluite, Art. 145, 10/8/1875; Vgl. Uys, t.a.p., p.121. Dr. Uys begaan egter 'n fout waar hy verklaar dat die Waarnemende President self Umbandeni ingesweer het. Dit was C.J. Joubert, Uitv. Raadslid, wat as adviseur die ekspedisie vergesel het.

6) Sir Henry Barkly was Goewerneur van die Kaapkolonie en Hoë Kommissaris vir Suid-Afrika.

7) Vgl. Engelbrecht, Thomas François Burgers, p.175.

Die Republieke het die voorgestelde konferensie verwelkom. Op 12 Mei 1875 skryf pres. Burgers na aanleiding van Carnarvon se depêche, vanuit Londen aan Joubert dat hy die grootste vertroue in Lord Carnarvon het, wat aan hom sy politiek breedvoerig blootgelê het. Burgers wou dat die Uitvoerende Raad Joubert en nog iemand wat Engels goed magtig was, soos Swart, Buchanan of Melville, na die voorgestelde voorlopige konferensie sou afvaardig. Die besluite van die konferensie moes egter nie bindend wees nie, maar aan die verskillende regerings vir goedkeuring voorgelê word. Die volgende dag skryf Burgers verder¹⁾ dat dit goed sou wees as die antwoord aan Barkly in besadigde toon opgestel word.²⁾ Lord Carnarvon het wel laat blyk dat hy graag uiteindelik die konfederasie van alle Suid-Afrikaanse geweste verlang, maar hy dring nie daarop aan nie en „ik heb hem ook gezegt dat wy er voor eerst nie aan denken zullen." Sodra daardie punt dus ter sprake kom, kon Joubert rondweg verklaar dat sy Regering vir eers nie daaraan dink nie en dat dit aan die volk oorgelaat word om, wanneer hulle dit wenslik ag, daaroor te beslis.³⁾

Barkly se brief met Carnarvon se depêche het die Waarnemende President ontstel en laat verlang dat Burgers al tuis was.⁴⁾ Die Staatsprokureur, James Buchanan, na wie die saak vir advies verwys is, het daarin 'n gevaar vir die Republiek gesien en het selfs die moontlikheid van 'n oorlog met Engeland met Joubert bespreek.⁵⁾ Hy het laasgenoemde

tot /

---

1) Dit is nog dieselfde brief.

2) Barkly het 'n kopie van Carnarvon se depêche aan die Regering te Pretoria gestuur met 'n begeleidende brief, waarin hy skryf dat die konferensie voorgestel word „with a view to the friendly interchange of opinions in regard to Native Policy, and other questions of mutual interest and importance." - Sien Hoë Kommissaris aan Waarnemende President, 25/6/1875, SS.R. 1447, T.A.

3) SS.R. 1424/75, T.A.

4) Piet Joubert aan pres. Burgers, 15/5/1875, Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 3, T.A.

5) James Buchanan aan Waarnemende President, 25/5/1875, SS.R. 1127/75, T.A.

tot die grootste versigtigheid gemaak en op 25 Mei 1875 as volg aan hom geskryf: „Hiermede ontvang U Hoog Ed. een antwoord aan Zyne Excellentie Sir Henry Barkly zoo als onder de tegenwoordige omstandigheden het voorzichtigste zal zyn. Om nu vooral onder de tegenwoordige omstandigheden terwyl wy deur vyanden omringd. zyn, met Zyne Excellentie in byzonderheden te treden, zal geloof ik voor onzen Staat gevaarlyk zyn. De beste politiek in dezen zaak is om zoo min te zeggen als mogelyk is, en zoo veel tyd winnen als wy kunnen.“¹⁾

In Junie 1875 is kol. Colley deur sir Garnet Wolseley, Administrateur van Natal, na Pretoria gestuur, oënskynlik om met die Waarnemende President oor die posverbinding tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en Natal en ook oor 'n moontlike telegrafiese verbinding te onderhandel, maar in werklikheid met 'n geheime opdrag wat op spioenasie neergekom het.²⁾ Colley het die reis in geselskap van kapt. Baker onderneem en die 16de Julie in Pretoria aangekom. Daar is hulle deur mev. Joubert op 'n maaltyd onthaal en het hulle onderhoude met die Waarnemende President en die Posmeester-generaal gehad. Op 10 Augustus het Colley sy verslag in Pietermaritzburg ingehandig.

„In the country districts," skryf Colley in sy verslag, „the old Boer element prevails, comprising the great bulk of the farmers: These still retain much of the old prejudice against the English Government and against Englishmen individually - this party of which the Acting President may perhaps be taken as a representative, though an unusually favourable one, at present commands a large majority in the Volksraad. It is however decidedly on the decrease both in relative numbers and strength of prejudice; and there are comparatively few Boers now who do not wish
their /

---

1) SS.R. 1126/75, T.A.

2) Vir opdrag aan Colley sien G.H. 299, pp. 41 - 44, N.A.

their children to learn English. Even among this class the proposal for a conference has been not unfavourably received, and a desire shown that the Transvaal should be worthily represented at it. The Acting President expressed himself strongly in favour of it as likely to relieve them of their present source of anxiety (and) trouble from the Zulus. I doubt however whether federation would as yet at least be favourably received by the bulk of this class."¹⁾

Uit die aangehaalde wil dit voorkom asof die Waarnemende President volgens Colley hom sterk ten gunste van konfederasie sou uitgespreek het. Getuigenis wat ons van Joubert self het, bewys egter dat hy teen konfederasie was. Drie jaar vantevore was hy nog heftig gekant teen enige vorm van konfederasie en ons het geen bewys dat hy intussen ^{van sienswyse} verander het nie. „Als een die den vryheid en onafhankelykheid der Zuid Afrikaansche Republiek op het hart draagt," skryf hy op 11 Januarie 1872 in antwoord op 'n rekwisisie vir Volksraadslid, „ben ik geheel tegen federatie met Britsche Coloniën waarvan die coloniale bladen vol zyn."²⁾ Op 16 Julie 1875 deel hy Barkly mee dat hy by die Uitvoerende Raad sou aanbeveel dat die Republiek verteenwoordig word op 'n konferensie „voor eene vriendschappelyke wisseling van opiniën aangaande de inlandsche politiek en andere questies van wederzydsch voordeel en belang." Hy het sy brief aan Barkly verder aangevul en afdoende bewys gelewer dat Transvaal nie bereid was om sy politieke onafhanklikheid /

-
- 1) Sien Colley se verslag soos aangehaal deur Engelbrecht, Thomas François Burgers, pp. 224 - 227. Colley se verslag het dr. C.J. Uys klaarblyklik genoop om te beweer dat die Waarnemende President hom ten gunste van konfederasie uitgespreek het of voorgegee het dat hy ten gunste daarvan was en daardeur die anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek in 1875 vir twee jaar afgeweer het (Sien „In the Era of Shepstone", p.113). Afgesien van die feit dat Joubert alles behalwe ten gunste van konfederasie was, soos ons in die teks aantoon, moet ook daarop gewys word dat Colley in sy verslag onduidelik op hierdie punt is. Uit wat ons aangehaal het, is dit onseker of hy 'n konferensie of wel konfederasie bedoel.
- 2) SS.R. 97/72, T.A.

hanklikheid vir 'n konfederasie onder die Britse vlag te verruil nie: „Ik neem ten volste Zyne Genade's vele verzekeringen aan in Zyne dépêche, dat het niet zyn wensch is om de onafhankelyke staten van Zuid-Afrika door deze Conferentie in enig verlies van of bemoeying met de onafhankelykheid te wikkelen door Groot Brittanje erkend.“¹⁾

Ook „De Volksstem“ wat konsekwent vir Transvaalse verteenwoordiging op die voorgestelde konferensie gepleit het, het op hierdie punt stelling ingeneem. „Onze onafhankelykheid hebben we onder vele moeilikheden en miskenning verworven,“ verklaar die blad. „Onze onafhankelykheid willen wy handhaven.“²⁾

Met inagneming van Burgers se wense het die Uitvoerende Raad op 13 Augustus 1875 besluit om aan die konferensie deel te neem en as afgevaardigdes daartoe die Waarnemende Staatspresident en landmeter-generaal S. Melville benoem. Geen van hul beraadslaginge sou egter vir die Republiek bindend wees alvorens die Volksraad dit bekragtig het nie. Hulle mog sake van algemene belang, veral wat grenslyne en naturelle betref, bespreek, maar geen saak aanroer wat „de eer en onafhankelykheid der Z.A. Republiek, zoodals erkend by conventie met hare Britsche Majesteit(s)“ in Januarie 1852 te Sandrivier, raak nie.³⁾

Vir die vyande van die Republiek was Carnarvon se dépêche 'n gulde geleentheid tot ondermyning van die Staat se onafhanklikheid. Joubert het dan ook by Burgers gekla: „Onder de Depeche schynd het of alles gedaan word om di rond om ons zynde naturellen op te hitzen mischien om ons daar door te dwingen tot een ongewilde Vrederaattie onder Britsche Vlag. Wanneer dit egter de oogt merk weezen mogt dan kan

ik /

---

1) SS.BB. 25/6/75 - 8/12/75, No 1092, T.A.

2) De Volksstem, 10/7/1875.

3) U.R. 5, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 155, 13/8/1875, T.A.

ik alleen zeggen dat het niet zonder gewel zal gaan en deur te staan zal koomen. Wanneer geheel Zuit Africaa na een Vrederatie ver lang en zulks goet willig kan daar gesteld worden dan zal het hiel en zegen werken maar wort Vederatie bewerkt met gewelt of bedrocht dan zal africaa er nog eens zoo erg aan toe zyn als ooit daar om moet de tyd er nog voor koomen."¹⁾

Van die voorgestelde konferensie in Suid-Afrika het niks tereg gekom nie. Joubert het nie eers 'n antwoord op sy brief van 26 Augustus 1875 aan Barkly ontvang nie.²⁾ 'n Jaar later (15 September 1876) moes selfs Burgers kla dat hy nog niks van die konferensie verneem het nie.³⁾ Carnarvon was eindelik ook daarvan oortuig dat die Suid-Afrikaanse Republiek nie vrywillig by 'n konfederasie sou aansluit nie en het toe besluit om die konferensie in Londen in stede van Suid-Afrika te hou.

'n Ander saak wat die Waarnemende President hoofbrekens besorg het, was dié van Ketswaŷo en grensgeskille met die Zoeloes. Die indruk wat Joubert se Swazilandse ekspedisie op die Zoeloekoning gemaak het, het gou vervaag. In Julie 1875 begin Ketswaŷo weer om sy aanspraak op die oostelike gedeelte van die distrik Utrecht te hernu en om Umbandeni te bedreig. Daar was gerugte van 'n Zoeloe-inval en die Waarnemende President het dit gerade geag om 'n groot kommando burgers na Wakkerstroom te stuur.⁴⁾ Terselfdertyd rig hy aan Ketswaŷo 'n baie ernstige brief. Die Regering het van tyd tot tyd verneem dat Ketswaŷo dreig om die Swazies aan te val, skryf Joubert. Aangesien die Swazies egter as onderdane van die Republiek deur laasgenoemde beskerm moet /

---

1) Piet Joubert aan Burgers, 11/8/1875, Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 3, T.A.

2) SS.BB. 25/6/75 - 3/12/75, No 1338, T.A.

3) SS.BB. 14/7/76 - 28/10/76, No 2156, T.A.

4) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.158.

moet word, eis hy 'n versekering dat Ketswaŷo geen vyandelike voornemens teen die Swazies koester nie. Tweedens wil hy hê dat Ketswaŷo die proklamasie oor die grense aan al sy onderdane bekend moet maak, en sy bes moet doen om sy onderhoriges te belet om die grense te oorskry. Hy herinner hom daaraan dat hy nog altoos in gebreke gebly het om moordenaars, wat na hom gevlug het, uit te lewer. Ketswaŷo moes dadelik sê of hy die Regering gaan tevrede stel of nie. Ofskoon die Regering nie wil hê dat die vrede verstoer moet word nie, is dit nietemin vir hom (Ketswaŷo) van die „allergrootste belang en gewigt" om sy ernstige aandag aan die geskilpunte te verleen, te meer indien hy van sy kant ook begeer dat vrede en vriendskap tussen hulle gehandhaaf moet word.¹⁾

Op 9 September 1875 skryf Joubert vanuit Wakkerstroom aan staatsekretaris Swart dat hy met landdros Rudolph 'n onderhoud oor grensaangeleenthede en Zoeloeland gehad het. Die Zoeloes is nog stil maar vestig hulle, tot groot las van die burgers, by menigtes op die deur die Republiek geproklameerde grond. Ketswaŷo het nog nie op die Regering se boodskap geantwoord nie. Voordat hy dit doen, sal hy die boodskap seker eers aan die Engelse Goewerneur bekend maak. Hy (Joubert) is jammer dat hy dit nie self vooraf gedoen het nie.²⁾

Joubert was reg in sy vermoede. Ketswaŷo het die kuns verstaan om die Republiek en die Britse Regering teen mekaar af te speel. Joubert se ferme taal moes 'n indruk op hom gemaak het. Ketswaŷo se boodskappers het Pietermaritzburg egter te laat met die ultimatum bereik. Sir Henry Bulwer het al vir Wolseley opgevolg en in die deurstuur van
die /

---

1) Boodskap gestuur aan Ketswaŷo op las van die Waarnemende Staatspresident deur die Landdros van Utrecht, Aug. 1875, SS.BB. 25/6/75 - 3/12/75, No 1211, pp. 175 - 177, T.A.
2) SS.R. 1904/75, T.A.

die Boereboodskap na die Koloniale Kantoor, het hy slegs aangestip dat die belange van Natal vereis dat die nuwe grenslyn nie erken moes word nie.¹⁾

Die Waarnemende President is deur Rudolph op die hoogte gehou van die bewegings van die Zoeloes. So rapporteer Rudolph op 1 Oktober 1875 dat Ketswaŋo sy volk opgeroep het, maar waartoe kon hy nie uitvind nie.²⁾ Op 10 Desember het hy weer geskryf dat Ketswaŋo op die grondkwessie geantwoord het, maar op dubbelsinnige wyse. Uit die aard van die antwoord was dit vir hom egter duidelik dat Ketswaŋo „meent het land te bezitten en zich te verzetten tegen ons wanneer wy van dat land zullen gebruik maken.“³⁾

Terwyl daar nog die grootste onrus op die Zoeloe-grens heers en sommige grensbewoners dit onveilig ag om na hul plase terug te keer, wend die Hoë Kommissaris hom per brief van 25 Februarie 1876 tot die Waarnemende President waarin hy verklaar dat, hangende die beraadslaginge tot instelling van 'n konfederasie van State, H.M. se Regering nie enige toevoeging van grondgebied tot die Suid-Afrikaanse Republiek, tensy met haar goedkeuring, kon toelaat nie. Barkly laat egter nie na om aan Joubert die standpunt van Carnarvon duidelik uiteen te sit nie, naamlik: „should a confederation of all or most of the Provinces of South Africa be accomplished as I hope may be the case at no distant day, the extention of territory under the jurisdiction of any particular province would cease to be a very serious danger, and the point of view from which H.M. Government is now constrained to regard these questions would obviously become changed.“⁴⁾ Met ander woorde, as die Suid-Afrikaanse Republiek /

---

1) Vgl. Uys, t.a.p., pp. 126 - 127.

2) SS.R. 2121/75, T.A.

3) SS.R. 2397/75, T.A.

4) SS.R. 522/76, T.A.

Republiek by 'n konfederasie van Suid-Afrikaanse State en Kolonies sou aansluit, sou hy toegelaat word om sy grondgebied na hartelus uit te brei, anders nie.

In November 1875 het Joubert die Lydenburgse Goudvelde (Pelgrimsrus) besoek en by dié geleentheid heel gesellig met die Engelse Uitlanderbevolking verkeer. Hy is op 'n publieke dinee onthaal en het die gunstige indruk wat hy op die delwers gemaak het nog versterk met sy instelling van die heildronk op die Koningin van Engeland. In antwoord op die delwers se adres het hy gesê dat hy hom oor hul eensgesindheid verbly. Dit was 'n bewys dat die tyd nader dat elkeen in die land homself as 'n burger van die Republiek sou beskou en nie sou toelaat dat rasse-egoïsme of dwase vooroordeel wat taal betref, hom verhoed om sy beste kragte aan die opbou van die land te wy nie. Oral waar "rasse-vooroordeel" heers, vind 'n mens verdeeldheid. Aangesien samewerking en vooruitgang egter hul wagwoord is en „Eendragt maakt Magt" hul leuse, moet hulle vooruitgaan. Hy verlang dat elke ingesetene sal voel dat die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek op reg en geregtigheid gebaseer is en dat dit nie tot een nasionaliteit beperk is nie, maar dat almal in die land 'n deel daarin het.¹⁾

Ook wat die spoorweg betref, moes Joubert optree. Die heer G.M. Moodie,²⁾ wat hom steeds vir die belange van die Republiek beywer het, het intussen daarin geslaag om van die Portugese Regering 'n konsessie vir die bou van die spoorweg op Portugese gebied te verkry. Uit Europa het Burgers by die Volksraad daarop aangedring om hierdie konsessie oor te neem. Die Raad besluit egter om dit tot die volgende /

---

1) The Transvaal Argus and Potchefstroom Commercial Gazette, 19/11/1875.

2) G.M. Moodie is in 1867 in Transvaal as landmeter toegelaat. Sedert die jaar 1870 het hy altyd onvernood gestrewe om 'n direkte verbinding tussen Delagoabaai en Transvaal te bewerkstellig. (Vgl. Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872 - 1899), p.7).

volgende sitting te laat oorstaan. Burgers sou in Europa dus niks in verband met die spoorweg kon uitvoer nie. Piet Joubert het die erns van die saak nie so ingesien nie en het niks gedoen om die besluit te voorkom nie; maar gelukkig is daar van buite druk op hom uitgeoefen en stel hy twee dae later aan die Raad voor om die besluit in hersiening te neem. Toe het hy met meer beslistheid opgetree en die Volksraad beweeg om die besluit te herroep en die konsessie oor te neem.¹⁾ Die Waarnemende President het nie genoeg persoonlikheid gehad om sy invloed te laat geld nie en was boonop ook te huiwerig om verantwoordelikheid te dra. „De Waarnemende President“; skryf Celliers van „De Volksstem“ op 22 Augustus 1875 aan Burgers, „is een lieve, goeye man, die, naar ik vast geloof, het wèl meent met het land. Doch de man heeft niet genoeg wereld en zaakkennis en heeft daarbij een heel hoogen dunk van zyne bekwaamheid en zyn doorzigt, gepaard met eene bovematige vrees voor den Volksraad. Hy is derhalve erg styfhoofdig en laat zich niet ligt van zyn stuk brengen. Ik blyf by myn gevoelen dat hy de beste plaatsvervanger is van U.H.Ed. die in het land te vinden was; maar per slot is hy toch maar een sukkel.“²⁾

Die spoorweg het by Burgers 'n blinde hartstog geword en in sy verbeelding het dit gepaard gegaan met die toekomstige grootheid en rykdom van die Suid-Afrikaanse Republiek. Dit was 'n saak van lewensbelang waarby die Republiek moes staan of val. Op 30 April 1875 skryf hy dan ook aan Joubert: „Hoe meer ik hoor en zie en nadenk hoe sterker wordt myne overtuiging dat de spoorweg voor ons een levensvraag is.“³⁾ Alles moes dan ook gedoen word om die vrede te bewaar.

In /

---

1) Vgl. Engelbrecht, t.a.p., p.173.

2) J.F. Celliers aan Burgers, 22/8/1875, Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 3, T.A.

3) Joubert-versameling, 1073, T.A.

In die sewentiger jare is die naturelle-bevolking van Transvaal, veral die stam van Sekokoeni, deur die Engelse op ongehoorde skaal van wapens en ammunisie voorsien. Selfs Engelse binne die Republiek het nie geskroom om wapens aan die naturelle te verkoop nie. Veral Herbert Rhodes, oudste broer van Cecil Rhodes en lid van die Transvaalse Volksraad, het hom aan hierdie misdaad skuldig gemaak. Tydens 'n besoek aan Delagoabaai in September 1875, het hy een nag stilletjies verdwyn. Die Goewerneur het lout geruik, ondersoek ingestel en ontdek dat Rhodes met 'n kanon wat hy van die Engelse skip, Pelham, verkry het en aan Sekokoeni wou verkoop, die rivier op was. Die Portugese was egter op sy hakke met die gevolg dat hy die kanon in die steek moes laat en vlug met agterlating van sy klere en perd. „This shameful deed of Mr. Rhodes“, skryf die Goewerneur van Delagoabaai aan waarnemende pres. Joubert, „is therefore not merely a smuggling offence, it is a real crime.“¹⁾

Die besit van vuurwapens het die naturelle met vertroue in eie krag vervul. Hulle het erg brutaal geword en die gesag van die witman begin betwis. Onluste het gedreig. Die toestand was so ernstig dat Joubert aan die behoud van die land vir die blankes begin twyfel het. „Die Mateteese Secoecene Mapocht enz. maak zegt sterk klaar om zeg als onafhankelyke te houden of te doen erken,“ verseker hy Burgers op 4 Desember 1875, „en aan onderwerping valt niet te denken zelfs Johannes doet wat hy wel en es zoo brutaal als men emmers denken kon. Wat ook komd de Republiek es nu zoo vuil als hy en de tyd van Dengaen en Mozellicaat niet geweest zyn en ik houd myn overtuig dat als het nog 3 jaar zoo toeneemt als zens de tyd dat de Deamant Velt begon wy voor de Zwarte Ras het land zal moeten ruemen.“²⁾

Joubert /

---

1) Goewerneur van Delagoabaai aan Waarnemende Staatspresident, 29/9/1875, SS.R. 2213/75, T.A.

2) Joubert-versameling, 2201, T.A.

Joubert se bestuur as Waarnemende President het grootliks geskied volgens voorskrifte van Burgers uit Europa. Sy pasifistiese natuurlike-politiek was dan ook nie so seer sy eie nie, as die opdrag van Burgers. Vir laasgenoemde was dit duidelik dat die natuurlike aangehits en gebruik word om hom in sy planne te dwarsboom. Op 2 Februarie 1876 deel hy die Uitvoerende Raad per brief mee dat hy 'n dépêche van lord Carnarvon ontvang het en spreek hy sy vrees uit dat alles nie pluis is nie. Nogeens dring hy daarop aan dat die vrede gehandhaaf word.¹⁾

Die opstandigheid van die natuurlike het egter by die dag toegeneem. Op 23 Maart 1876 moes die heer Cooper, Landdros van Lydenburg, oor die brutaliteit van die kaffers kla en die Regering versoek om Sekokoeni met die koms van die winter op sy plek te sit.²⁾ Ter oplossing van die moeilikhede het die Landdros 'n deputasie na Sekokoeni gestuur. Die verslag van die afgevaardigdes het egter weinig hoop op vrede ingehou.³⁾

Op 4 April het landdros Cooper hom weer tot die Regering gewend. Hy is seker dat die Regering gedwing sou word om Sekokoeni te verdryf of aan die burgers te sê dat hulle aan hom (Sekokoeni) belastings moes betaal. Daar bestaan die grootste vrees dat hulle oorval sou word. Hy hoop dat die Regering nie die winter sou laat verbygaan sonder om Sekokoeni tot sy plig te bring nie. Om onder 'n natuurlike te staan was darem eens te erg en dit is wat sou gebeur as die Staat versuim om toe te sien dat sy eer verdedig en sy wette eerbiedig word.⁴⁾

Ook 'n sekere Jankowitz het by die Waarnemende
President /

---

1) SS.R. 521/76, T.A.

2) SS.R. 683/76, T.A.

3) Verslag van afgevaardigdes, 3/4/1876, SS.R. 753/76, T.A.

4) SS.R. 753/76, T.A.

President gekla dat die naturelle hom van sy plaas verdryf en drie vragte timmerhout afgeneem het. Die plaas kos hom in die geheel £600, dog hy durf geen hout kap, bakens oprig, ploeg of sy vee laat wei nie, tensy hy terwille van eie veiligheid daarvoor aan die naturelle betaal. Ten slotte verneem hy graag wat hy moes doen om sy eiendom terug te kry.¹⁾

Selfs 'n memorie van ingesetenes van Lydenburg en distrik om hulp, met die dreigement dat hulle self maatreëls sou tref as die Regering sy plig versuim,²⁾ het vrugtelooß geblyk. Die Waarnemende President het te kenne gegee dat hy dadelik 'n kommando sou stuur maar, soos die Transvaal Argus verklaar, „as Mr. Burgers has written that under no circumstances must there be a collision with the Natives, he cannot, in view of the few days during which he will still be in office, do what is so clearly against the wish of Mr. Burgers.“³⁾

In April 1876 het pres. Burgers uit Europa teruggekeer en het Joubert se bestuur as Waarnemende Staatspresident tot 'n end gekom. Kenmerkend van Joubert se bestuur is sy versigtige en versoenende optrede in moeilike aangeleenthede. Daar hy in landsake egter geen carte blanche gehad het nie en gebonde was deur die voorskrifte wat hy van tyd tot tyd van Burgers uit Europa ontvang het, kan hy hom op hierdie tydstop moeilik selfstandig ontplooi. Hierby staan sy gebrek aan sake- en wêreldkennis - waarvan hy self bewus was - hom in aansienlike mate in die weg. Die rig-snoer van sy lewe blyk egter sy vurige vaderlandsliefde te wees. Treffend getuig hy self daarvan op 'n eetmaal in Mei 1876: „Hy liët zich door niemand in de zaal den voorrang betwisten /

---

1) Jankowitz aan Waarnemende President, 4/4/1876, SS.R. 748/76, T.A.

2) Memorie aan Regering, April 1876, SS.R. 902/76, T.A.

3) The Transvaal Argus and Potchefstroom Commercial Gazette, 23/7/1876.

- 59 -

betwisten in liefde tot zyn land, waarvoor hy alles had verlaten, zelfs de gelegenheid om kennis en geleerdheid op te doen. Had er iets aan zyn bestuur ontbroken dan moest men dat wyten aan het gebrek in dit opzigt, niet aan gebrek aan vaderlandsliefde. Hy drong er op aan dat men alle nationale jalousiën en vooroordeelen laten varen en slechts één volk in dit land worden moest want aldus kon men alleen een groot volk worden.¹⁾

---

1) De Volksstem, 13/5/1876.

HOOFSTUK IV.VOÓR EN TYDENS DIE ANNEKSASIE.

Burgers het in April 1876 uit Europa teruggekeer en die maand daarop het die Volksraad vergader. Reeds op 9 Mei het die memories teen die spoorweg ter sprake gekom. Joubert wat nou weer as gewone lid vir Wakkerstroom optree, hou 'n kragtige rede waarin hy die spoorweg verdedig. „Ons land moet een spoorweglyn hebben," het hy uitgeroep, „en als die opdragt niet reeds was gedaan, zoude ik er thans ten sterkste op aandringen om het thans te doen. Wy kunnen dus niet anders doen dan die zaak goedkeuren en Z.H.Ed. dank betuigen voor de volbrenging dezer taak.“¹⁾ Hy sou vir die spoorweg stem al was die hele Wakkerstroom daarteen.²⁾

Op 12 Mei kom ook die memories teen Burgers se Onderwyswet voor die Volksraad. In 1874 is dieselfde wet met geesdrif deur die Volksraad ontvang. Joubert het dit destyds sterk ondersteun³⁾ en tree nou weer daarvoor in die bresse. Dit was duidelik dat die ondertekenaars van die memories mislei was. Joubert het hierdie onkunde van die memorialiste toegeskryf aan pligsversuim van die veldkornette wat nagelaat het om die besluite aan die burgers bekend te maak. Was dit behoorlik gedoen, het hy gesê, sou die burgers gesien het dat die wet wel die gebruik van die Bybel in die skole voorskryf. Die Volksraad het dan ook besluit „aan Memorialisten te antwoorden, dat in hun bezwaar tegen de wet op het onderwys reeds voorziening in artt. 26 en 51 is gemaakt.“⁴⁾

Met die behandeling van sekere aanstellings in die
Staatsdiens /

-
- 1) E.V.R.12, Volksraadsbesluite, Art. 43, 9 Mei 1876, T.A.
 2) The Transvaal Argus and Potchefstroom Commercial Gazette, 26/5/1876.
 3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.155.
 4) E.V.R.12, Volksraadsbesluite, Art. 47, 12 Mei 1876, T.A.

- 61 -

Staatsdiens is die taalkwessie op 12 Mei 1876 in die Volksraad te berde gebring en het die gevoelens hoog geloop. Die heer Lys, 'n Engelssprekende lid van die Volksraad, het daarteen beswaar gemaak dat Nederlands bo Engels voorkeur sou kry. Wanneer doenlik, verlang hy dat geen verskil gemaak word nie. Albei tale word eweveel gebruik en dit was nie reg dat aan 'n Hollandse onderwyser £200 betaal word terwyl 'n Engelse onderwyser slegs £125 ontvang nie.

Die verregaande aanmatiging van die heer Lys het die Boerelede lelik in die krop gesteek. Sprekers het met mekaar gewedywer om die Engelse lid reg in te lig. Nadat die Staatspresident hom daarop gewys het dat die amptelike taal Hollands was, het Joubert, wat 'n uitstekende redenaar was, gesê: „Wy zyn liberaler in de talen dan in de Kolonie. In de Kolonie kan een boer die geen Engelsch grondig verstaat geen zitting in het Parlement nemen. Wy hebben Engelsen in onzen Raad die geen Hollandsch verstaan, men doet de moeite nog om het te vertolken." Hy kan die lid nie begryp nie, aangesien die wet aan Engelse en Hollanders dieselfde salaris toeken, wanneer hulle aan die vereistes van die wet voldoen.¹⁾

Ook met betrekking tot wyle Alexander McCorkindale,²⁾ kon Joubert die Volksraad van wyse raad dien. Raads-lid Preller het voorgestel dat aan die Regering carte blanche verleen word om die saak op die beste wyse af te sluit. Joubert het die voorstel bestry. Hy het verkies dat die saak deur die Hof besleg moes word en het daarop gewys dat buitelanders in die proses betrokke was. As die

regter /

1) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, 12 Mei 1876, T.A.

2) Alexander McCorkindale was 'n ambisieuse Skotsman wat in Sep. 1864 'n konsessie van die Suid-Afrikaanse Republiek verkry het vir 'n nedersetting van koloniste uit Groot-Brittanje. Hy was nie in staat om sy kontrak in die geheel uit te voer nie, maar het enige Skotse families uitgebring. Hy is in Mei 1871 op Inyack-eiland oorlede (Vgl. Theal, History of South Africa, The Republics (1854 - 1872), pp. 155 - 157).

reger eers beslis het dat die transportaktes onwettig is, kon die Regering volgens hom nog altoos ander skikkings tref. Op voorstel van Joubert het die Raad dan ook sy besluit van 3 Junie 1875 (art. 205) bekragtig, naamlik om die kontrak met wyle McCorkindale aan die beslissing van die Hooggereshof te onderwerp.¹⁾

Maar dit was veral ten opsigte van die voorgestelde konferensie dat Joubert na Burgers se terugkeer uit Europa so 'n besliste standpunt ingeneem het. Sy optrede bevestig dan ook ons vermoede dat hy nooit werklik ten gunste van 'n konferensie was nie, om nie eens van konfederasie te praat nie. Op 16 Mei 1876 stel raadslede Preller en de Villiers voor dat die Regering versoek word om die korrespondensie i.v.m. die konferensie ter tafel te lê. Joubert het die mosie bestry op grond van die feit dat die saak nie in die openingsrede van die Staatspresident aangeroeer was nie. Solank die Republiek verag en onderdruk was, was hulle aan hulself oorgelaat, het hy gesê, maar nou dat ander die oë op hulle het, kom hulle met voorstelle vir 'n konferensie en konfederasie. Eers was konfederasie slegs as doelwit gestel, maar in die jongste dépêche is dit niks anders as konfederasie onder die Britse vlag nie.²⁾

Joubert wat vir meer as 'n jaar aan die spits van die regering gestaan het, sou egter nie lank in die nederige hoedanigheid van gewone lid dien nie. Op 6 Junie 1876 bedank hy reeds as Volksraadslid vir Wakkerstroom. Hy betreur sy vele tekortkominge en gebrek aan bekwaamheid en

spreek /

-
- 1) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, 29 Mei 1876, T.A.; The Transvaal Advocate and Commercial Advertiser, 12/6/1876.
 2) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art. 57, 16/5/1876, T.A.; The Transvaal Argus and Potchefstroom Gazette, 30/6/1876.

spreek sy leedwese uit dat hy Wakkerstroom nie op waardiger wyse verteenwoordig het nie. Ontrou aan sy roeping of die onafhanklikheid van die land was hy egter nie en „met de- zelve liefde als altoos bezielde tot de vooruitgang van het land en het algemeen en van het distrikt Wakkerstroom .... in het byzonder, acht ik het myn pligt nu myn zetel in den Achtbaren (Volksraad) voor het Distrikt Wakkerstroom neder te leggen en te ontruimen, en zodoende plaats te maken voor andere meer verlichte en bekwaamere mannen die nu in dat distrikt niet ontbreken en ligtelyk gevonden zullen worden om met hunne meerdere bekwaamheden het land diensten te bewyzen, die beter zullen zyn dan de mynen.“¹⁾

Die groot argument vir sy bedanking, nl. dié van onbekwaamheid, kan ons nie aanvaar nie. Hy het hom in elk geval bekwaam genoeg geag om as Waarnemende Staatspresident op te tree. Die rede vir sy bedanking moet dan ook veeleer gesoek word in sy eersug.²⁾ Hy was gegrief om plek te maak vir Burgers. Waar hy eenmaal die septer geswaai en die eer daaraan verbonde geproe het, sou sy groot ambisie hom nie toelaat om as gewone lid aan te bly nie. Interessant is dr. E.J.P. Jorissen, die nuwe Staatsprokureur, se kommentaar op hierdie gebeurtenis. „Van den heer P. Joubert behoef ik niet te spreken," skryf dr. Jorissen. „Gelyk de Groote keizer der Romeinen: Diocletianus, plaats makend voor een ander, zich diep gekwetsd voelde, en op zyn landgoed terugtrok en koolen plantte, zoo Piet Joubert. Toen de Staats-President Burgers uit Europa was teruggekeerd werd het hem in Pretoria te benauwd. Hy schudde het stof van /

---

1) E.V.R. 119; E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art. 106, 6/6/1876, - albei in T.A.

2) Statham (Paul Kruger en Zyn Tyd, p.61) is verkeerd as hy beweer dat Joubert bedank het omdat Kruger tot Vice-president verkies is en nie hy (Joubert) nie. Joubert het reeds in Junie 1876 bedank terwyl Kruger eers in Februarie 1877 tot Vice-president verkies is.

van zyne voeten en trok zich op zyne plaats terug. Men heeft hem twee jaren lang niet in het publiek leven gezien althans niet in het openbaar."¹⁾

Die verhouding tot Sekokoeni het intussen in so 'n mate versleg dat die Volksraad op 16 Mei 1876 met slegs vier teenstemme besluit het om die Regering te magtig om die opstand te onderdruk. Joubert was teen 'n botsing met die naturelle en het saam met die hh. Struben, Prinsloo en Nel in die minderheid gestem.²⁾ Hy het later ook erken dat sy Regering 'n fout begaan het om aan die begin van 1876 die plaas naby die kraal van die onder-kaptein Johannes aan Jankowitz te gee;³⁾ maar die loot was reeds gewerp. Nog dieselfde dag het die Uitvoerende Raad ooreengekom om aan die besluit van die Volksraad gevolg te gee. Die President het hom onderskeidelik tot Kruger en Joubert gewend en hulpe gesmeek om as Kommandant-generaal na vore te kom, maar albei het geweier.⁴⁾ Burgers was dus verplig om as Opperbevelhebber, met M.W. Pretorius as Kommandant-generaal, die kommando te vergesel.

Die veldtog teen die Bapedi was noodlottig vir die Republiek. Joubert het geen aandeel aan die stryd geneem nie en was bloot 'n toeskouer. Hy was skynbaar ook onbewus van die groot gevaar waarin die land verkeer het. Op 2 September 1876 skryf hy aan staatsekretaris Swart dat hy met innige smartgevoel verneem het van die gedeeltelike mislukking van die veldtog teen Sekokoeni en Johannes. Dit sal die vyande van die Republiek baie verbly en die naturelle in die algemeen baie verstout. Dit sal ook nie 'n

weinig /

-
- 1) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - 1896, p.15.
 2) E.V.P. 12, Volksraadsbesluite, art. 58, 16 Mei 1876, T.A.
 3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.159.
 4) Sien verweerskrif van Burgers kort voor sy dood. Sien ook brief van Paul Kruger in „De Volksstem" van 18 November 1876, aangehaal deur Engelbrecht, t.a.p., p.201. Geen briefwisseling tussen Joubert en Burgers oor hierdie saak is egter tot dusver gevind nie.

weinig hydra om sake met Ketswayo te bemoeilik nie. Die Zoeloes sal waarskynlik nie 'n aanval op Transvaal doen nie, maar burgers wat gedurende die winter of voor die oproer hul plase op die grense verlaat het, sal nie deur die Zoeloes toegelaat word om terug te keer nie. Die Zoeloes trek ook die distrikte van Utrecht en Wakkerstroom dieper binne.¹⁾

Op 4 September 1876 het die Volksraad vir 'n spesiale sitting van drie weke byeengekom. Die Staat het op 'n krisis afgestuur. Nogtans het dit spoedig geblyk „that there was as great^a lack of foresight and of statesmanship in the country as there was of money." Piet Joubert was afwesig en Paul Kruger, nog steeds 'n invalide, kon slegs driemaal die sitting bywoon.²⁾

Ook die aanstaande Presidentsverkiesing het onrus en kommer verwek. Kragtens Volksraadsbesluit (art. 200) van 12 Junie 1876 sou dit van 15 Februarie 1877 af plaasvind. Burgers het hom weer verkiesbaar gestel en het vir die oomblik skynbaar ook die magtige steun van Paul Kruger gehad. Laasgenoemde skrywe op 7 November 1876 'n baie interessante brief aan Joubert waarin hy die kandidatuur van Burgers aanbeveel. Hy vergelyk Burgers met Reitz, wat 'n gedeelte van die Transvaalse volk as President wou hê. / Burgers is liberaal en 'n vrymesselaar en Reitz ook. Burgers staan vir die onafhanklikheid van die land; aan Reitz twyfel hy. Burgers wou vlieg, maar sy vlerke is nou afgeknip en hy sal met hulle kruip. Reitz het nog al sy vlerke en Kruger vrees dat die land nie nog 'n val kan weerstaan nie. Voordat hy vir 'n buitelandse stem of federasie aangaan, stem hy lievers tienmaal vir Burgers „want eenmaal my vryheid verloor, is (zy) verloor voor my nageslag."

Van /

---

1) SS.R. 2268/76, T.A.

2) Kruger was siek aan Maagkoors tydens die Sekokoeni-oorlog en was in September 1876 nog nie heeltemal herstel nie (Vgl. Uys, In the Era of Shepstone, p. 203.)

Van 'n President kan hulle ook weer ontslae raak as hy nie geskik is nie. Joubert moet tog die mense aanraai om nie vir iemand buitelands te stem nie, want dit kan hulle hul vryheid kos. „Broeder ik heb geen persoon in het oog maar ons onafhankelykheid.“¹⁾

Reitz bedank op albei memories om as kandidaat te staan en, skryf dr. C.J. Uys, „one would have expected that all eyes would at once have turned towards Piet Joubert who, in the absence of Burgers, had piloted the Government so well.“²⁾ Dit gebeur egter nie en die oorsaak hiervan moet gesoek word in die noue verhouding waartoe Joubert met Burgers se Regering gestaan het. Hy was 'n ondersteuner van die President se politiek - 'n politiek wat in onguns geraak het. Die volk kon nie vergeet dat hy Burgers se plaasvervanger was nie.

Joubert het Burgers se kandidatuur ondersteun.³⁾ In 'n brief van 24 Februarie 1877 aan die President vertel Joubert van sy benoeming tot stemopnemer met die aanstaande Presidentsverkiesing. Hy het onmiddellik met die Veldkornette in korrespondensie getree om die tyd en plekke van byeenkomste te bepaal en is daarna vir sake na Pietermaritzburg. Tot sy verwondering het hy van veldkornette Leonard en Koch egter geen antwoord op sy briewe ontvang nie. Dit blyk ook dat veldkornet Leonard hoegenaamd geen byeenkoms in sy wvk belê het nie. Hy het selfs nie aan sy burgers bekend gemaak dat rekwisisies uitgemaak of Volksraadslede gekies moes word nie, met die gevolg dat die verkiesing eensydig geskied het of slegs aan diegene oorgelaat was wat teen die Regering en vir Britse invloed werk. Enige burgers het

hom /

---

1) Joubert-versameling, 630, T.A.

2) Uys, t.a.p., p.231.

3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.165.

hom nou genader met die oog op openbare byeenkomste deur die Volksraadslede. Leonard het egter geweier - 'n feit wat Joubert onder die aandag van die Regering wou bring. As die Regering die handelwyse van genoemde Veldkornet goedkeur, dan wil hy (Joubert) as stemopnemer ontslaan word.¹⁾

Onder hierdie vir die Republiek uiters ongunstige omstandighede het sir Theophilus Shepstone as Haar Majesteit se Speciale Kommissaris op 22 Januarie 1877 te Pretoria aangekom. In die dorpe langs die pad is hy uitbundig deur die Engelse inwoners verwelkom en selfs enige burgers het aan die verrigtinge deelgeneem. Die oorgrote meerderheid Boere het egter onverskillig teenoor hom gestaan en was **nie** vir konfederasie onder die Britse vlag, nog minder vir anneksasie, te vinde nie. Hulle wou die onafhanklikheid van hul land behou. Daar het van Januarie tot April 1877 dan ook 'n menigte memories teen konfederasie onder die Britse vlag ingekom. Die burgers van Zoutpansberg, Wakkerstroom, Utrecht, Pretoria en Heidelberg het met mekaar gewedywer om hul afkeer van federasie wat die verlies van hul politieke onafhanklikheid sou beteken, uit te spreek.²⁾

In Wakkerstroom beywer Joubert hom vir die agitatie teen konfederasie onder die Britse vlag. Op 'n vergadering onder sy voorsitterskap word besluit dat die aanwesiges hulle nie kan verenig met 'n federasie wat die volk van sy onafhanklikheid sou berowe nie.³⁾ Die memorie wat aan die Regering opgestuur word, verskyn ook in Joubert se handskrif en vertolk sy idees. Memorialiste, so het dit gelui, verklaar hulle teen federasie wat hul vryheid en onafhanklikheid /

---

1) SS.R. 825/77, T.A.

2) SS.R. 617/77, T.A.

3) Openbare byeenkoms op plaas Weltevreden, 7/3/1877, Joubert-versameling, 3131, T.A.

- 68 -

afhanklikheid in gevaar stel, maar as hul onafhanklikheid deur die Engelse Regering eerbiedig word, is hulle bereid om saam te werk „tot bevordering van de algemeene belangen en vooruitgang van geheel Zuit Afrika.“¹⁾

Die Volksraad wat intussen in 'n buitengewone sitting byeengekom het, besluit op 8 Maart om die bepaling van die datum vir die Presidentsverkiesing, wat met ingang van 15 Februarie 1877 sou plaasgevind het, tot die aanstaande Meisitting uit te stel.²⁾ Hierdie besluit was noodlottig vir die Republiek, want wat ook al die uitslag van die verkiesing sou gewees het, die gekose kandidaat sou, gesterk deur die keuse van die volk, hom kragtig teen die aandrang van Britse kant verset het.³⁾

Die Volksraad besluit ook nog om aan die Regering op te dra om die nodige maatreëls tot handhawing van die onafhanklikheid van die Staat te tref.⁴⁾ Daarna het hy tot die volgende Mei verdaag en elke Volksraadslid het geweet dat Shepstone gereed was om enige oomblik as „redder“ op te tree en die Republiek in naam van 'n vreemde moondheid te annekseer.⁵⁾

Dr. Jorissen beweer dat Joubert eweas al die ander leiers van die volk in Februarie 1877 geweet het wat aan die kom was, maar niks gedoen het om die anneksasie af te weer nie.⁶⁾ Hoe dit ook al sy, Joubert het deurgaans 'n swak rol gespeel. Terwyl die groot tragedie van die Republiek hom afspeel, het hy met sy gewone sake op sy plaas Rustfontein voortgegaan. Tevergeefs het Burgers hom gesoek

bat /

1) Memorie, Feb. Maart 1877, SS.R. 1017/77, T.A.

2) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art.38, 8 Maart 1877, T.A.

3) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - 1896, pp. 29 - 30.

4) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, 7 Maart 1877, T.A.

5) Vgl. Jorissen, t.a.p., p.31.

6) Ibid., p.22.

- 69 -

bat om die kommando teen die Bapedi te lei. In stede van sy dienste aan te bied en te help om die land uit die moeilikheid te red, vind ons dat hy tot vervelens toe by die Regering aandring om die herstel van die plase wat by die grensbepaling binne die Vrystaat geval het en aan hom en sy vriende behoort het.¹⁾ Nogtans het Burgers Joubert vertrou en hom by die samestelling van sy nuwe Uitvoerende Raad die betrekking van Superintendent van Naturellesake aangebied.²⁾

Op 5 April kom Joubert na Pretoria om sy seun by die skool te haal. Op die Kerkplein ontmoet hy die President en gaan op laasgenoemde se uitnodiging dié middag by hom eet. Uit die relaas wat Joubert nagelaat het, verneem ons dat Burgers baie neerslagtig was. Fy gee voor dat hy niemand meer kan vertrou nie en dring by Joubert daarop aan om Shepstone 'n besoek te bring. Eers wil Joubert nie, maar hy willig eindelik in toe Burgers hom daarop wys dat dit sy plig is om Shepstone die waarheid te vertel, en dat Shepstone dan miskien sy planne mag verander. Joubert, Hendrik Grobler en volksraadslid Jacobus Duvenhage is daarop na die Spesiale Kommissaris deur wie hulle vriendelik ontvang word. Die gevoelens het egter uit die staanspoor hoog geloop. Nadat Duvenhage Shepstone van hul vaste voorneme om hul onafhanklikheid te bewaar, verseker het, het Joubert aan die woord gekom. Hy is onbekend met die Kommissaris se doel of opdragte, het die Boerevoorman gesê, maar weet dat dit in sy mag is om veel goed vir Suid-Afrika en die Afrikaanse volk te doen; maar ook die teenoorgestelde is die geval en as daar bloed vloei sal hy (Shepstone) die verantwoordelikheid daarvan moet dra. As daar iets by die volk skeel en die Kommissaris dit aantoon, sal die volk

hom /

---

1) SS.R. 2268/76; SS.R. 2965/76, - albei in T.A.

2) Pres. Burgers aan Joubert, 29 Maart 1877, Joubert-versameling, 3590, T.A.

hom dankbaar wees en dit dadelik regmaak, wat dit ook al mag kos.

Daarop sê Shepstone dat dit vir elke verstandige man duidelik is dat daar 'n verandering in Transvaal moet kom. Hy ken ook die opinie en begeertes van die ou en verstandige inwoners van die land en wis wat hom te doen staan. Toe Joubert sy vrees uitspreek dat die Kommissaris hom die wens van die oorgrote meerderheid verkeerd voorstel en dat 'n groot ramp daaruit gebore kan word, het Shepstone kwaad geword en gesê dat hy die volk se gevoelens ken. Daar was egter vyf of ses waarvan hy (Joubert) dan een sou wees, wat praat van skiet en verset teen die onvermydelike. Hy (Shepstone) sou nietemin sy plig doen, want dit was reeds meer as twaalf jaar dat Haar Majesteit se Regering die Zoeloes teruggehou het anders was die Republiek lankal deur die Zoeloes oorrompel en opgeëet. Hy het baie vriende onder die Boere en daar is diegene wat hy liefhet en wat gelukkig onder Haar Majesteit se gesag woon, soos Abraham Spies, J. Naudé, die Landmans, die de Jagers en baie ander wat hy kan opnoem.

Sonder vrees antwoord Joubert en grappig veral is sy kommentaar op Shepstone se bewering dat hy die Boere liefhet: „En nu u zegt dat u de boeren zoo lief heeft, maar wat es die soort van leefde, als men een varken en het mesthok heeft, dan heeft men di ook lief ... (hoe?) vetter hy voor de slagbank wort.” Eindelik staan Joubert op en herhaal wat hy gesê het, nl. dat hy Shepstone verantwoordelik hou ingeval bloed vergiet word, waarop die Kommissaris hom 'n pas-ontvange nota toon, dat vier Zoeloe-impis op die Transvaalse Oosgrens vir 'n inval gereed lê. Joubert se antwoord was dat hulle nie die Zoeloes vrees nie. Hy (Shepstone) moet maar die land verlaat en sê binne hoeveel maande hy wil hê dat hulle die hele Zoeloeland moet skoonvee.

Toe Joubert na afloop van die onderhoud met Shep-

stone /

stone weer in Burgers se huis terugkom en hom vertel wat voorgeval het, verwyd die President hom dat hulle niks doen nie, op hul plase bly sit en hom in die steek laat. Joubert belowe hom dat as hy wil staan, en werk vir hul onafhanklikheid, hy (Joubert) hom sal bystaan met al sy kragte. Hy bied ook sy dienste aan waarop Burgers hom aanstel as hoof van die Departement van Naturellesake en Kommissaris van Binne-landse Sake of Publieke Werke. Joubert het die aanstelling voorwaardelik aanvaar en is kort daarna weer terug na sy plaas. By sy aankoms in Wakkerstroom vind hy dat 'n byeenkoms gereël was vir 12 April. Hy het hom daarheen begewe en by dié geleentheid van die anneksasie verneem.¹⁾ 'n Jong burger, J. Schutte, het ten behoeve van sir Theophilus Shepstone onderneem om die anneksasie-proklamasie in die distrikte Wakkerstroom en Utrecht te versprei en eiehandig aan Joubert te besorg.²⁾

Die anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek was nou 'n voldonge feit. Sonder om 'n skoot te skiet, is een van Suid-Afrika se twee Republieke van die landkaart verwyder. Van die rampspoedige Sekokoeni-oorlog en die Boerevolk se verdeeldheid het Shepstone die beste gebruik weet te maak. Op die erkende leiers van die volk kon pres. Burgers op hierdie kritieke tydstip nie steun nie. Weliswaar was Joubert 'n ondersteuner van die President maar het hom enige maande na Burgers se terugkeer uit Europa in April 1876 aan die politieke lewe onttrek. Hy was ook teen 'n botsing met Sekokoeni, maar het geweier om op uitnodiging van die President as Kommandant-generaal na vore te kom. In die krisisuur van die Republiek was Joubert bloot 'n toeskouer. Afgesien van 'n besoek aan Shepstone, het hy rustig op sy

plaas /

---

1) Piet Joubert in sy herinneringe aan die anneksasie-tydperk, Joubert-versameling, 2590, T.A.

2) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - 1896, p.35.

- 72 -

plaas bly sit en die President aan sy lot oorgelaat. Die historikus moet hom dan ook mede-verantwoordelik hou vir die anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek.

HOOFSTUK V.LYDELIKE VERSET VAN DIE BOERE.

Ondanks die proteste van pres. Burgers en die Uitvoerende Raad, het sir Theophilus Shepstone op 12 April 1877 die Suid-Afrikaanse Republiek geannekseer. Die volk het geen weerstand gebied nie, maar hom nukkerig onderwerp. Die Eerste Deputasie, bestaande uit Paul Kruger en dr. E.J. P. Jorissen, met W.E. Bok as Sekretaris, het reeds op 10 Mei 1877 vertrek om die protes van die voormalige republiek aan lord Carnarvon, Britse Minister vir Kolonies, te gaan voorlê. Burgers het Joubert aangeraai om saam te gaan. Ook Kruger het hom genooi om die Deputasie op eie koste te vergesel, maar as gevolg van die stadige posverkeer van dié dae het Kruger se brief Joubert te laat bereik. Die deputasie het al vertrek en vir agternagaan na Engeland, het hy nie kans gesien nie.¹⁾

Van die manne wat as leiers van die volk sou optree, neem Kruger en Joubert die eerste plekke in. Wat invloed, bekendheid en gewildheid onder hul landgenote betref, het die twee teen mekaar opgeweeg. Ongeveer van dieselfde leeftyd, beide byna van hul jeug af aan in die diens van hul land, was Paul Kruger en Piet Joubert die twee uitstaande figure in die stryd om die bevryding van hul volk. Albei het hulle onderskei deur skrandtheid, gevatheid, energie en onuitdoofbare toewyding aan die openbare belang. Paul Kruger het in lengte van diens vooraan gestaan en reeds 'n groot rol in die politiek van sy land gespeel toe Piet Joubert hom nog op die agtergrond en met sy eie sake besiggehou het. Hulle was op die hoogte van die sake en geskiedenis van hul land. Kwessies van grense en bakens van plase, die regte van rivierbewoners, die ooreenkomste

met /

---

1) Joubert-versameling, 2590, T.A.; „De Volksstem“, 6/7/1892.

met die verskillende naturelle-stamme, sowel as die artikels van die Grondwet en die besluite van die Volksraad „liggen zoowel in den vierkanten platten kop van Kruger even goed bewaard en telken naar behoefte ter beschikking, als in het meer ovale en puntige hoofd van Joubert. Terwyl de eerste langzaam is van beweging en niet vlug ter taal, tenzy byzonder opgewekt, ook iets breedts en slaps heeft in het ge-laat en meer rustig van oogopslag, is de tweede bewegelyk, vlug van gebaar, goed ter taal, kryschend van stem en heeft kleine, swarte, sprekende oogen." Hulle was goeie skutters, troue burgers, amptenare met ondervinding, innig geheg aan hul kerk en opreg in geloof. „Zal misschien de heer Joubert oppervlakkig en by eerste kennismaaking meer den indruk geven van iets niet alledaagsch," skryf dr. E.J.P. Jorissen, „in degelykheid van oordeel en doorzicht in moeilike zaken, ook in beslistheid tot het kiezen van het beste plan en volharding by het eenmaal vastgestelde plan, moet hy voor den heer Kruger, naar myn oordeel, ten slotte onderdoen."¹⁾ Paul Kruger was in die laaste sitting van die Volksraad, op voorstel van Burgers, tot Vice-president benoem, terwyl Piet Joubert gedurende Burgers se afwesigheid in Europa as Waarnemende Staatspresident opgetree het. Onder die besondere omstandighede van die land was albei dus die aangewese persone om die leiding te neem.

Joubert was 'n paar dae voor die val van die Republiek o.a. die betrekking van Sekretaris van Naturellesake aangebied. Hy sou die aanbod oorweeg,²⁾ en was juis besig met 'n byeenkoms van burgers uit sy distrik toe die protes en proklamasie van die President oor die anneksasie van die land bekend raak. „Ik nam toen het besluit," aldus

Joubert /

1) Vgl. Jorissen, Mededeelingen en persoonlyke Herinneringen uit den Vryheidsoorlog, 1877 - 1881, Eene proeve, „De Volksstem", 10/9/1888.

2) In sy verweerskrif (Sien Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 6, T.A.) verklaar Burgers egter dat Joubert geweier het om selfs maar 'n tyd die betrekking van Sekretaris van Naturellesake te aanvaar.

Joubert, „om niet onder het Britsche Gouvernement eene betrekking te bekleeden.“¹⁾

Iedereen kon van Shepstone 'n baantjie kry en Joubert word 'n betrekking as lid van die Landkommissie aangebied,²⁾ wat hy egter met die grootste verontwaardiging van die hand wys.³⁾ Die beleid van die Engelse Kommissaris was om die regeringsvorm van die vorige bewind soveel moontlik te handhaaf. Shepstone het sy bes gedoen om almal in die land tot onderwerping en tevredenheid te bring. Hoofregter Kotzé word na Wakkerstroom gestuur, en was op 'n sekere dag juis besig om amptenare die eed van trou af te neem, toe Joubert toevallig op kantoor kom. Hy word geroep en nadat hy in die getuiebank gebring is, staan die griffier van die hof op met 'n eedvorm in die hand en vra: „Myn Heer Joubert zal ik u de eed voorlezen in Hollands of Engels.“ Joubert wou eers weet wat dit was en waarvoor hy moes sweer, waarna regter Kotzé self die eedvorm opneem en sê: „Dat is de eed van getrouwheid aan Hare Majesteit de Koningin van Engeland daar die land nu aan Haar is overgegaan. Ik zeide ja maar myn Lord ik zal die eed niet zweere. Hy zag my verbitterd aan en zeide zoo dan weigert gy te zweeren. Ik zeide ja beslist. Haar Majesteit heeft het land met geweld genomen en zy kan my met haar mag dwingen maar myn hart aan haar getrouw maak dat kan zy niet en daarvoor zweer zal ik niet.“ Voor die kantoor sê adv. Hollard nog aan hom dat as gevolg van sy handelwyse alle Boere trou sal moet sweer. Joubert se antwoord is „ja gedwongen trouw totdat God ons uitkomst geeft /

---

1) „De Volksstem“, 2 Mei 1877.

2) Landdros van Wakkerstroom aan Joubert, 28/7/1877, Argief, Wakkerstroom, 42, pp. 460 - 461, T.A.

3) Joubert-versameling, 2590, T.A. Volgens Wormser (Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.31) het Joubert nie geantwoord of hy die betrekking aanvaar nie, maar die brief ongeopen in sy lessenaar gegooi en eers na afloop van die Vryheidsoorlog met die inhoud daarvan kennis maak.

geeft uit ons verdrukking."¹⁾

Joubert was daarna baie neerslagtig. Hy het gevoel asof hy deur almal verlate was en begin dink dat onderwerping uiteindelik onvermydelik sou word. Hoe meer hy homself tevrede wou stel en probeer onderwerp, hoe ongelukkiger het hy egter geword. Hy kon geen rus vind nie.²⁾

Die Eerste Deputasie moes ook onverrigter sake terugkeer en die vrugtelosheid van sy sending het 'n diepe indruk geskep. Tekens van 'n ontwaking van die nasionale bewussyn het sig nou geopenbaar. Daar het 'n ommekeer in sake gekom. 'n Groot aantal burgers het op 5 en 7 Januarie 1878 te Pretoria vergader en deur verskeie sprekers is luid en openlik die afkeuring van die bevolking teen die anneksasie uitgespreek. Van bedrog, waardeur die Britse Regering in Londen mislei is, word gewag gemaak en ter behartiging /

-
- 1) In verband met Joubert se weiering om die eed van trou aan Haar Majesteit af te lê en onder die Britse Regering te dien, is daar baie verkeerde berigte in omloop. So beweer Thomas Fortescue Carter (A Narrative of the Boer War, p.41) dat van die ou Republikeinse Regering Piet Joubert feitlik die enigste was wat niks met die Britse Regering te doen wou hê nie: „Indeed Piet Joubert was practically the only member of the Republican Government who showed himself a true patriot, and refused to be tempted by the newcomers. Piet Joubert, if men are to be judged by their actions and not their words, was then the only man whose protest against annexation was honest.“ Ook Walker (A History of South Africa, p.381 en Lord de Villiers and his Times, p.135), Fitzpatrick (The Transvaal from Within, p.21) en Jeppe (The Kaleidoscopic Transvaal, p.66) begaan dieselfde fout. Soos in 'n vorige hoofstuk reeds aangetoon, was Piet Joubert met die anneksasie nie 'n lid van die Volksraad nie en nog minder van die Regering. Na Burgers se terugkeer uit Europa in April 1876, het Joubert bedank as Volksraadslid vir Wakkerstroom en hom aan die politieke lewe onttrek. - Sien E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Art.108, 6/6/1876.
- 2) Joubert-versameling, 2590, T.A. Sien ook „De Volksstem“ van 10 Oktober 1877 en Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.31. Volgens „medewerkster“ van „De Volksstem“ wou Joubert na die anneksasie wegtrek, maar is hy deur sy vrou moed ingepraat. „Mevrouw Joubert was't die na de anneksatie de moed er in hield. Generaal Joubert, diep verslagen, wilde weg. Ik wil weer trek, ik sal 'n wa voor ons gaan maak, ik kan nie leef nie onder vreemde vlag.“

„En waar wil jy dan gaan?“ het sy gevra; „daar is mos nie meer plek nie. Nee man, ons moet die Engelse uitveg.“ - „De Volksstem“, 8/9/1916.

tiging van die volksaak word besluit om 'n Komitee te benoem.¹⁾

Op 4 April 1878 het die verenigde Volkskomitees, waarvan Joubert lid was, te Doornfontein bymekaar gekom. Die volk het ook in groot getalle die vergadering bygewoon. 'n Kommissie van vyf word gekies om die stemme voor en teen die anneksasie na te gaan en reeds die volgende dag handig die Kommissie 'n verslag in waaruit blyk dat 125 versoekskrifte met 6591 naamtekeninge teen anneksasie en slegs 31 versoekskrifte met 537 naamtekeninge ten gunste daarvan is.²⁾ Daar bestaan nou nie die minste twyfel dat die groot meerderheid van die bevolking teen anneksasie is nie. Die Kommissie beveel dan ook aan dat 'n tweede deputasie, deur die versoekskrifte en verdere bewysstukke ondersteun, afgevaardig moet word.

Met die verkiesing van hierdie deputasie het Joubert se gewildheid weer duidelik aan die dag gekom. Vir die oomblik het hy Kruger as sentrale figuur van die beweging vir die herstel van die onafhanklikheid vervang. Die valse aanklag teen Kruger, Pretorius en Viljoen as sou hulle aan die Britse Regering trou gesweer het, het Kruger geskaad. Joubert word met byna algemene stemme (36) gekies, terwyl Kruger slegs 29 kry.³⁾

In sy antwoord sê Joubert dat hy, om dit so uit te druk, homself nie langer wou wees as hy nie sy vryheid kon terugkry nie. Hy aanvaar die opdrag en bedank die volk vir die vertroue in hom gestel. Op voorstel van Kruger /

- 1) Op 23 Januarie 1878 is 'n tweede vergadering te Nauwpoort in die distrik Potchefstroom deur Paul Kruger gehou en ter behartiging van die volksaak 'n tweede Komitee gekies (Vgl. Jorissen, Transvaalse Herinneringen, 1876 - '96, p.39 en van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp.190 - 192).
- 2) Notule van vergadering te Doornfontein, 4 April 1878, B.V.1, T.A.; Vgl ook van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.201.
- 3) Dit is die enigste geleentheid waarby Joubert meer stemme as Kruger behaal het.

ger word die heer W.E. Bok tot Sekretaris van die deputasie benoem.¹⁾

Met die keuse van Kruger was „De Volksstem“ alles behalwe ingenome. Hy was dan lid van die vorige deputasie wat so duidelik in sy sending gefaal het. Hy sou ook 'n besoldigde amptenaar van die Britse Regering wees.²⁾ Joubert se verkiesing het die blad daarenteen verwelkom: „Er valt geen woord te zeggen over den heer Joubert, dien wy beschouwen als ongeveer den best gekwalificeerde uit de boerenbevolking voor eene zending van dezen aard.“³⁾

Joubert raadpleeg ook Burgers en word deur hom aangeraai om die Engelse Regering te ondersteun, want slegs as hulle met die Regering saamwerk, bestaan daar 'n moontlikheid om eendag weer onafhanklik te word. Dit sou, reken Burgers, dolsinnig wees om wapens teen Engeland op te neem.⁴⁾ Met die byeenkoms te Doornfontein het Joubert die mense ook in die gees van Burgers se brief toegesprek en op 9 April 1878 het hy vanuit Pretoria 'n antwoord aan Burgers gerig. Sy wantroue en naywer jeens Kruger kon hy nie verberg nie. Hy smeeek Burgers om as derde lid van die deputasie mee te gaan. Paul Kruger en dr. Jorissen sou mekaar met die Eerste Deputasie dan teengewerk het. Paul Kruger was ook net daarop uit om President te word, terwyl dr. Jorissen lievers onder die Brit as onder Kruger wou dien. „Nu myn waarde vriend gý weet en ja god weet ik gaa niet Pressedend schap voor myn (soeken?)⁵⁾ nu maar tog ook niet voor....(Kruger?)“ Uit die brief blyk ook hoedat hy Kruger teengewerk en watter

hoë /

-
- 1) Notule van vergadering te Doornfontein, 4 April 1878, B.V.1, T.A. Sien ook van Oordt, t.a.p., p.202, „De Volksstem“, 9/4/1878, en Heyns, Om de Vryheid van Transvaal, p.39.
  - 2) In die Nuwe Brandwag 1932, Deel IV, pp.140 - 146, bewys dr. S.P. Engelbrecht op oortuigende wyse dat Paul Kruger geen amptenaar van die Engelse Regering was nie.
  - 3) „De Volksstem“, 16 April 1878.
  - 4) Burgers aan Joubert, 3/3/1878, Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 5, T.A.
  - 5) Woord uitgelaat.

hoë dunk hy van homself gehad het: „Es de transvaal verloor ik ook es de Republiek en T.F.B. gewonnen ik ook....” en „Het volk moet een maal weten wie hun weldoener es zÿ moeten het weeten dat ik Piet Joubert en ....(Kruger) het niet es.” Om dié rede wou hy reëlins tref om Burgers êrens in die geheim te ontmoet.¹⁾

Voor sy vertrek het die deputasie, op voorstel van Kruger, Shepstone gaan groet en aan hom 'n brief oorhandig deur Joubert opgestel en deur albei onderteken.²⁾ In hul afskeidsbrief erken die Boerevoormanne dat hulle die staatsmansopleiding en geleerdheid mis, en bewus is van hul onbekwaamheid vir die groot taak aan hulle opgedra. Hulle het ook nooit geaarsel om te alle tye daarvan te getuig nie. Hulle kon daardeur ewewel nie die vertroue wat die volk in hulle stel, te niet doen nie en moes tot die besluit kom om aan die keuse en wens van die volk gehoor te gee. Hulle sal ook al hul kragte wy aan die opdrag van die volk en onder Gods leiding alles in hul vermoë doen.³⁾ Die brief getuig owerigens van groot beskeidenheid en vertroue op God.

Op 18 Mei 1878 het Shepstone aan die deputasie 'n skriftelike antwoord verstrek, waarin hy hulle verantwoordelik hou vir 'n moontlike ramp. „With regard to the danger and ruin to which you point as certain to follow the refusal of H.M. Government to withdraw from the Transvaal”, skryf die Kommissaris, „I feel that I should not be doing my duty, either to you personally, to the people of this country, or to H.M. Government, to express to you my deliberate opinion, formed upon sufficient knowledge and observation, that upon the conduct of you two gentlemen will

the /

---

1) Prof. S.P. Engelbrecht-versameling, 4, T.A.

2) Joubert-versameling, 3671, T.A.

3) „De Volksstem”, 27 Augustus 1878.

the momentous issue you describe entirely depend. No two men in the Transvaal have done more to make the general ruin you deprecate possible than you have, and upon no shoulders will the responsibility of averting it press so heavily as upon yours."¹⁾

Te Kaapstad aangekom, vind daar 'n onderhoud tussen die Hoë Kommissaris en die deputasie plaas. Sir Bartle Frere het baie te sê gehad en het selfs so ver gegaan om die deputasie te vertel dat Transvaal sy eie President en Volksraad kon hê. Joubert het toegegee dat die vooruitsigte oorewing verdien, maar die Transvaalse volk kon dit nie in aanmerking neem, alvorens hy reg verkry het nie. Die enigste onderwerp waaroor die deputasie ook geregtig was om te onderhandel, was die herstel van die onafhanklikheid, waarvan die anneksasie die land beroof het.²⁾ In die loop van die onderhoud het sir Bartle Frere eenmaal ook gesê: „Onder de Engelsche vlag zult gy alles hebben wat gy begeeren kunt, doch die vlag blijft over het land waaien.” „Over het land misschien, over het volk nooit,” was Piet Joubert se weerantwoord.³⁾

Van die Tweede Deputasie se besoek aan Engeland het Joubert 'n interessante relaas nagelaat. Afgesien daarvan dat hy die hele tyd erg ongesteld was, het die seereis sonder enige noemenswaardige gebeurtenis verloop. Toe die skip te Plymouth aankom, ontvang die deputasie aan boord 'n toegangskaart met 'n uitnodiging om die resepsie van die Prins van Wallis in aandpak by te woon. Hiervoor het Joubert egter geen trek gehad nie en Kruger waarskynlik nog minder /

-
- 1) General Letter Book, H.M. Special Commissioner to Transvaal Government, 22/11/1876 - 9/12/1878, pp.390 - 392, T.A.
  - 2) Kopie van onderhoud tussen sir Bartle Frere en Deputasie, 3 Junie 1878, B.V.1, T.A.; „De Volksstem”, 25/6/1878.
  - 3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.208.

der. Daarom word geantwoord dat hulle sou kom, indien moontlik.

Vanuit Europa het die deputasie die Transvalers op hoogte van sake gehou. In 'n brief van 4 Julie aan „De Volksstem“, stel Joubert die oneerlikheid van die Britte aan die kaak. Aan die Boere word vertel, skryf hy, dat lord Carnarvon vir hulle uit Brittanje se skatkis £100,000 verkry het wat hulle, as 'n hulp aan die land, nie weer hoef terug te betaal nie. Ook vir die Britse troepe in Transvaal sou hulle nie hoef te betaal nie. In die Blouboek vind hy egter dat lord Carnarvon by die voorstelling van die lening aan die Britse Parlement al die rykdomme van Transvaal opnoem, en kort en klaar beloof dat alle uitgawes vergoed sou word en dat nie net die ou skuld van die Republiek daaruit betaal sou word nie, maar allereers £25,000 as onkoste vir die vervoer van die troepe van Newcastle na Pretoria en nog £25,000 om die „eenhoofdige bestuur“ van Transvaal aan die gang te hou.¹⁾

Op 10 Julie 1878 sou die deputasie sy eerste onderhoud met die Minister vir Kolonies hê. Vir Joubert sou dit 'n onvergeetlike dag wees. In sy relaas vertel hy van die innerlike stryd wat hy die vorige nag deurgemaak het. Nadat die stuk vertaal, in albei tale oorgeskryf, nagesien en deur hom onderteken is - Kruger was reeds in die bed - en hy hom in die eensaamheid van sy slaapkamer bevind, word hy deur 'n menigte vrae oorstelp. Die erns van die saak en sy diepe onwaardigheid en nietigheid, die ongelykheid van posisies en die ware toedrag van omstandighede, het tot hom deurgedring en die volgende ontboeseming aan hom ontlok: „en o wie kan nu myne gewaarwordinge uitspreek - nu es myn uit roep ocht wat heeft myn tog vervoer wat heeft myn tog /

---

1) „De Volksstem“, 13 Augustus 1878.

- 82 -

tog mankeer o woe myn dat ik ooit ondernomen heeft om naar hier te kom ik ongeleerde ongeoefende boiren zoon - ik tegen de besste Engelsman - di groote menester van Engeland - di en een perzoon regter en tegen party es over di groote aller heylegste belangen die onafhankelykheid di vryheid myner nati onzer dierbaar land - zal ik bestaan of zal ik verloor - o verloor - en zoo worstelende met myne eygene onmacht - en di ernstigheyd van de zaak di geheele nag door wert myn eyndelyk het hoof byster onder veel tranen en met biddent hart - kwam ik tot di geloften o here God di Almagtig es en di des koneng harte neyg als waterbeke neyg de hart van Englands menester en geeft ons onze land en vryheyd terug en de 10de dag van July zal u een dag der gelofte en des veestes zyn al myne dagen." Voorts verklaar Joubert dat hy die môre van 10 Julie so uitgeput was dat sy bene hom nouliks na die plek van samekoms kon dra. Eers na afloop van die onderhoud het sy kragte enigsins tot hom teruggekeer.¹⁾ Joubert se ongeleerdheid en nietigheid word sterk deur hom gevoel, maar aan die ander kant hemel hy homself weer op waar hy sy aandeel met dié van Kruger vergelyk.

Van sir Michael Hicks Beach het die deputasie nie veel meer simpatie as van sy voorganger, lord Carnarvon, ontvang nie. In 'n lang brief aan die Koloniale Sekretaris het die deputasie aangedui dat sir Theophilus Shepstone met die anneksasie buite die bestek van sy opdrag gehandel het, en as bewys verskeie stukke by sy brief ingesluit, waarvan die belangrikste die memorie was tot ondersteuning van die protes teen die anneksasie, en onderteken deur 'n groot meerderheid van Transvaalse burgers. Die deputasie gee toe dat die poging om Sekokoeni uit sy vesting te verjaag, misluk het. Nogtans het hy nooit buite sy vesting gekom nie

en /

---

1) Joubert-versameling, 3671, T.A.

en was hy uiteindelik gedwing om vrede te sluit. Ook wat Ketswayo betref, het daar geen vyandige demonstrasie van sy kant plaasgevind, totdat sir Theophilus Shepstone Transvaalse gebied betree het nie. „Het was eerst na de aanhechting“, aldus die deputasie, „dat de Boeren hunne woonsteden hadden zien in brand steken, en dat zy met hunne vrouwen en kinderen gedwongen waren geweest eene schuilplaats te neemen in laagers.“

Die deputasie protesteer ten slotte teen die anneksasie en wel op die volgende gronde: Eerstens dat dit 'n skending van die Sandrivier-Konvensie van 1852 was; tweedens, dat die verslae omtrent die aard van die rusverstorings in Transvaal en die gevaar wat dit vir die vrede en veiligheid van die omliggende Kolonies ingehou het en waarop die opdragte van sir Theophilus Shepstone gegrond was, baie oordryf is en die werklike toestand van die land verkeerd voorgestel het; derdens, dat sir Theophilus Shepstone buite die bestek van sy opdrag gehandel het, en vierdens dat die Britse Regering nie met regverdigheid die verontskuldiging te baat kon neem dat die weerloosheid, disorganisasie van die Republiek en invalle van die inboorlinge en bygevolglike gevaar vir die Britse Kolonies, sy inmenging noodsaaklik maak nie, aangesien dié onheile, in geval hulle bestaan het, die direkte gevolge was van sy eie verteenwoordigers se optrede.¹⁾

Toe die voorstanders van anneksasie nie langer kon ontken dat die meerderheid teen anneksasie was nie, het hulle openlik verklaar dat die teenstemme verkry was deur bedreiginge. Hierop het die deputasie voor sy vertrek na Engeland in die koerante 'n kennisgewing laat plaas dat elkeen op wie dwang uitgeoefen is, uitgenooi

word /

---

1) Vgl. „De Volksstem“ van 27/8/1878.

word om sy naam „op de lysten te doen schrappen." Geen enkele stem is egter geskrap nie.¹⁾ Nogtans hou sir Michael Hicks Beach met dié beskuldiging vol en beantwoord die brief van die deputasie in daardie trant ^{Hy beweer:} „Her Majesty's Government having already large and anxious responsibilities in South Africa, had no desire whatever to add this Province to the Empire but they acted under the pressure of a necessity which has been generally recognised as imperative."²⁾ Ook word die ou storie van kinderdiefstalle weer opgehaal en die Boere na die hoof geslinger.³⁾

Wat alle vriende van die Boere met besorgdheid tegemoetgesien het, het geskied: „'t Is onmogelyk, wegens vele krachtige redenen, de meeste waarvan in den loop van vroegere briefwisseling volledig onderzocht zyn, dat de souvereiniteit der Koningin nu kan worden teruggetrokken."⁴⁾

Op 19 Oktober 1873 skryf Joubert en Kruger nog hul laaste brief aan sir Michael Hicks Beach, waarin hulle uitdrukking gee aan hul gevoel van teleurstelling dat hulle sonder die minste hoop of geringste vooruitsig, met betrekking tot die toekoms van hul volk, moes terugkeer. Die land het voor die anneksasie stadig vooruitgegaan, verklaar hulle. Dit het die spoedige instelling van 'n spoorweg tegemoetgesien. Die vrede met Sekokoeni was reeds gesluit. Die volk was selfs bereid om konfederasie in oorweging te neem. Al hierdie skone vooruitsigte het nou verdwyn en nogmaals herhaal hulle: „Tot geene andere overtuiging (te) kunnen komen dan dat het tot welzyn van de Transvaal zal strekken /

1) Vgl. Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, p.283.

2) Sir Michael Hicks Beach aan Deputasie, 6/3/1873, B.V.l, T.A.

3) „Hoe geduldig en hoe getrouw de Britsche Regering trachtte de Conventie van 1852 te handhaven," skryf sir Michael Hicks Beach, „zal de geschiedenis der laatste twintig jaren getuigen. Zy bleef daaraan vasthouden in weerwil van de kinderdiefstallen in de Noordelyke Provinciën, die zooveel waren als eene schending der Conventie en die zoowel in Engeland als in Zuid Afrika de hoogste verontwaardiging te weeg brachten." - „De Volksstem", 24/9/1873.

4) Sien „De Volksstem" van 24/9/1873.

strekken en het vertrouwen in Hare Majesteit zal vergrootten, wanneer zy moge goed vinden aan het volk der Transvaal regt te laten wedervaren, en hen als een onafhankelyk volk in staat te stellen mede te werken met de andere staten tot heil van geheel Zuid Afrika.¹⁾

Die Tweede Deputasie het onverrichter sake teruggekeer en sou op 10 Januarie 1879 te Wonderfontein verslag doen. Die Hoë Kommissaris het die Deputasie egter vooraf versoek om 'n menigte kopieë van sy brief aan Kruger en Joubert onder die volk te versprei. 'n Openhartige en ware verslag van hul sending sou, skryf sir Bartle Frere, baie daartoe bydra om 'n beter toestand van sake in Transvaal te skep en „you will not be able to give any hope of that which is past being recalled. What is done cannot, I feel assured, be undone.²⁾

Die byeenkoms te Wonderfontein het die Transvalers nog onverbiddeliker in hul stryd om die herstel van hul onafhanklikheid gemaak. Nadat die verslag in stilte aangehoor was, het daar soos uit één mond die kreet opgegaan: „Liever stervan dan ons aan Engeland onderwerpen;“ maar Kruger en Joubert het geweet om die volk daarvan te oortuig dat die tyd om na^{die} wapens te gryp, nog nie aangebreek het nie. Nogeens moes iemand na sir Bartle Frere afgevaardig word om hom vir laas van die ware toedrag van sake te verwittig. Joubert word hiertoe gekies en vertrek dieselfde maand nog na Natal, waar die Britse Hoë Kommissaris hom toe juis in verband met die Zoeloe-oorlog bevind het.³⁾

In sy afskeidstoespraak het Joubert die aanwesiges bedank vir hul belangstelling in die onafhanklikheid van hul land. Hy het hulle gemaan om almal op te kom as
die /

1) Vgl. Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, pp. 291 - 292.

2) C 2367 (Further Correspondence respecting the Affairs of South Africa), p.1.

3) Vgl. Wormser, t.a.p., p.36 en van Oordt, t.a.p., p.245.

die Hoë Kommissaris Transvaal besoek. Ter wille van die land sou dit hom grief as hy by sy terugkoms tot skande gemaak word. Hy vertrou op hul eendrag en samewerking en waarsku teen verdeeldheid. „Het is my niet om myzelven, maar om het land en volk te doen,"¹⁾ het hy ten slotte verklaar.

Joubert het sir Bartle Frere op 4 Februarie 1879 te Pietermaritzburg ontmoet en daarop aangedring dat die Hoë Kommissaris self na Transvaal moes gaan om die mense tot ander insigte te probeer bring. Hy (Joubert) het sy bes gedoen, dog kon die volk nie afbring van die idee dat hulle hul verlore vryheid weer kon terugkry nie. Frere het geantwoord dat die verlede nie herroep kon word nie. Dit spyt hom ook dat sy nuwe opdragte slegs oor die toekomstige regering van Suid-Afrika as 'n geheel handel. Hy bied die Boere 'n vrye konstitusie, selfbestuur en veiligheid aan, maar Joubert hou vol dat die volk eenparig is in sy eis om die herstel van sy onafhanklikheid, dat hy geen konsessie verlang nie, en maar net wil hê wat sy eie is, en van „niemand iets wilden vragen."²⁾

Die Hoë Kommissaris het Joubert daarvan verwyt dat hy oproer bevorder, terwyl Britse troepe die gemeenskaplike vyand bestry. Dreigend het hy nog daaraan toegevoeg: „Als het Transvaalsche volk zich straks aan een afgrond zal bevinden, denk er dan aan dat ik het nog met myn laatste woorden gewaarschuw heb."³⁾ Die Boere was toe juis in 'n groot versoeking. Die Engelse was in 'n rampspoedige stryd met Ketswafo gewikkel. Te Isandhlwana is byna die hele Engelse leër op 22 Januarie 1879 deur die Zoeloes uitgewis.

Die /

1) „De Volksstem", 18/1/1879.

2) Joubert-versameling, 2329, T.A.; Notule van onderhoud tussen P.J. Joubert en die Hoë Kommissaris, 4/2/1879, B.V. 2, T.A.

3) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '86, p.41.

Die Zoeloekoning probeer deur boodskappers die Boerevoormanne beweeg om van die geleentheid gebruik te maak ten einde die Engelse juk af te gooi. Die meeste Engelse troepe was aan die land onttrek. Dit was 'n groot versoeking wat egter eweas in 1899 weerstaan is. Die Boere het dit die blanke onwaardig geag om van Kaffers gebruik te maak teen ander blankes. 'n Aantal, w.o. Piet Uys, het selfs die Engelse gehelp, maar owerigens het die Boere ver van die stryd gebly.¹⁾

Vir die anti-Britse gevoel in die land is Joubert, van Regeringsweë veral, verantwoordelik gehou. Hy sou dan alles in sy vermoë gedoen het om die gevoel teen die Engelse aan te wakker en dikwels die wens uitgespreek het dat die Zoeloe-veldtog rampspoedig vir die Britte mog afloop.²⁾ Volgens hoorsê sou hy ook nog gesê het: „Well if our friends the Zulus enter Natal and exterminate every English man woman and child I shall say that the Lord is Righteous!” Shepstone gee toe dat hierdie aantyging laster mag wees, „but”, voeg hy daaraan toe, „the sentiment is quoted as being his and not always disapprovingly; and shows to what a bitter extreme feeling has already been allowed to proceed.”³⁾

In Februarie 1879 is Shepstone deur sir Owen Lanyon opgevolg en die maand daarop het tussen vier- en vyfduisend Boere te Kleinfontein byeengekom.⁴⁾ Joubert het eers verslag gedoen van sy sending na Natal. Die Hoë Kommissaris eis dat die volk hom sou onderwerp, het die Boerevoorman gesê, maar dit kon hy die volk nie aanraai
nie /

1) Vgl. Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, pp. 295 - 296.

2) Shepstone aan sir Bartle Frere, 30/1/1879, G.H.6, K.A.

3) Ibid., 2/2/1879, G.H.6, K.A.

4) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.43 en van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.247.

nie, want die geskiedenis van Suid-Afrika sou hom teenspreek. Sy Eksellensie beroep hom ook op wat hy (Joubert) en Kruger in Engeland sou gesien het en as hy op die mag van Engeland ag gee, „dan is het my even onmogelyk teenstand aan te raden, als het mogelyk voor my zou wezen om den hemel met myne hand aan te raken. Maar ik zie op eene Hoogere Hand boven ons, en indien Engeland zoo sterk was dat het my tot stof kon vermorselen, dan zou ik, met Hare hulp, liever vermorzeld worden dan myne vryheid op te geven; maar ik zal voortgaan te werken om haar door wet en orde terug te krygen.“¹⁾

Terwyl die Boere wag op die koms van sir Bartle Frere, word die voormanne uitgenooi om sir Owen Lanyon by die Sesmylspruit te ontmoet. In 'n groot tent en vergesel van sy lyfwag, het die Administrateur sy gaste ontvang. Die oorsake vir die anneksasie word weer opgesom en baie dinge belowe as die volk hom net wil onderwerp. Joubert kom eindelik aan die woord en sê dat hy bly is om te vernem dat sir Owen tot heil van die land wil saamwerk. Bekend met die strewe en aspirasies van die volk, moet hy (Joubert) egter verklaar dat samewerking slegs kan geskied as die volk se regte herstel word, en wat die uiteensetting van redes vir anneksasie betref, sien hy geen oorsaak wat die verbreking van die Konvensie van Sandrivier regverdig nie. Die volk van die Suid-Afrikaanse Republiek het ook nooit die Britse Regering om beskerming gevra nie. Die begeerlikste beloftes kan nie opweeg teen die verlies van die onafhanklikheid nie. Die volk begeer niks anders as net sy onafhanklikheid nie en is bereid hom daarvoor alle opofferinge te getroos en „wat betref het komen van Sir Bartle Frere en de constitutie welke het volk zal worden aangeboden /

---

1) „De Volksstem“, 25/3/1879; vgl. ook van Oordt, t.a.p. p.247.

aangeboden, eenige konstitutie hoedanig liberaal die ook zyn moeg, die het volk van zyne onafhankelykheid beroofde, zal nooit opwegen teen die Konwentie van Zand Rivier."¹⁾

Die onderhoud het tot 'n skielike end gekom, vertel Joubert. Toe sir Owen die afgevaardigdes te kenne gee het dat hy hulle Administrateur was en dat hulle hul sou moes onderwerp aan Haar Majesteit se gesag, het almal sommer tegelyk die tent uitgestorm en tevergeefs het die Administrateur getrag om hulle tot bedaring te bring en „ons eerst met hem zyne geopende bottels zampyn te doen drinken neen opzaal en hy met Zyn Majesteit na die ander wêreld en ons zal hoor wat Sir Bartle kom vertel en ons wil ons onafhankelykheid - laat kom wat ook wil."²⁾

Enige dae later het die Hoë Kommissaris 'n besoek aan die kamp gebring en op 12 April 1879 die Boere-afgevaardigdes volgens afspraak by die Hennopsrivier ontmoet. Nadat die verrigtinge op versoek van die Hoë Kommissaris met 'n gebed in Nederlands geopen is, het sir Bartle verklaar dat die Republiek deur vreemdelinge en fortuinsoekers verraaï is. Die volk, beweer hy, is ook nie eenparig vir die verbreking van die anneksasie nie. Oral langs die pad het Boere na hom gekom en ontken dat hulle iets met die beweging te doen het. Hulle dreig ook om die land te verlaat as die Britse Regering die anneksasie ophef. „Zonder uitsondering had men hem verteld dat lieden bedreigd en door schrikjagting bewogen waren na dezen zamenkomst zich te begeven, ja, eene vrouw had hem verteld dat men haar man gedreigd had dood te schieten en tot biltong te snyden als hy niet ging."³⁾

Joubert /

-
- 1) Notule van onderhoud tussen 18 afgevaardigdes uit die Volkskomitee en sir Owen Lanyon, 24/3/1879, B.V. 2, T.A. Sien ook „De Volksstem“, 8/4/1879.
 2) Joubert oor die voorval, Joubert-versameling, 2590, T.A.
 3) „De Volksstem“, 15/4/1879.

- 90 -

Joubert en Kruger spreek daarop hul spyt uit dat sulke beskuldiging die Hoë Kommissaris bereik het en ontken dat iemand gedwing was om na die vergadering te kom of teen sy sin daar te bly. Joubert meen ook dat hy Frere sou mislei indien hy voorgee dat die Transvaalse volk met enigiets minder as sy onafhanklikheid tevrede sou wees. Die vryheid van die Kaapkolonie en Engeland, waarvan die Hoë Kommissaris hulle vertel het, is dié van 'n volk wat sy eie vors gekies het of uit vrye wil onder dié soewereiniteit staan, maar die Transvaalse volk het nooit sy toestemming aan so 'n soewereiniteit verleen nie. 'n Slaaf verlang na vryheid hoe vriendelik hy ook al behandel word, en sal na die vryheid gryp al stort dit hom ook al in groter ellende. „Wy kochten dit land met ons eigendom en ons bloed en toen wy het land verkregen konden wy nimmer gelooven dat Harer Majesteits Gouvernement ons regt zou repudieren, maar erkennen dat er door de omstandigheden der annexatie dezes lands een vloek was geworpen op Harer Majesteits naam; en zou zy die willen uitwischen met ons bloed?¹⁾ As laaste hoop vra Joubert sir Bartle om hul voorspraak by die Britse volk te wees. Hy moet aan hulle vertel dat die Transvaalse volk die anneksasie verfoei, dat dit by die Britse Parlement sy protes teen die anneksasie indien en voortgaan om te protesteer en ook die reg het om te protesteer. Die anneksasie is teweeggebring deur bedrog en meened. Die volk sal 'n memorie opstel en teken, indien Sy Eksellensie dit wil onderteken.²⁾

Ook Kruger dring aan op Frere se ondersteuning
van /

---

1) Notule van onderhoud tussen Frere en Boere-deputasie op 12 April 1879, Transvaalsche Gouvernementscourant, 25/4/1879. Sien ook Carter, A Narrative of the Boer War, pp. 62 - 63.

2) Notule van onderhoud tussen Frere en Boere-deputasie op 12/4/1879, Transvaalsche Gouvernementscourant, 25/4/1879; „De Volksstem“, 22/4/1879.

van die memorie, maar die Hoë Kommissaris gee voor dat hy dit nie teen sy gewete in en tot nadeel van die land kon doen nie.¹⁾ Hy willig egter in om 'n memorie, deur die volk geteken, met 'n verslag van alles wat voorgeval het, aan die Koningin en die Britse Parlement op te stuur. Hy moes ook erken dat hy bedrieg was, en dat die verset teen die anneksasie skynbaar baie algemener is en uitgaan, so nie van almal nie, dan tog van die beste en agtenswaardigste manne van die Transvaalse volk.²⁾

In sy boek „The Transvaal Trouble, how it arose” (p.132), vertel John Martineau hoedat Frere Joubert by hierdie geleentheid sou ontmasker en tot skande gestel het en hom die tent sou uitgejaag het met die woorde „You may leave the tent. I have done with you.” Dr. Jorissen wat met die ontmoeting teenwoordig was, teken oor die verhaal van Frere se biograaf die volgende aan: „Ik weet niet, hoe my op beschaafde wyze uit te drukken. Naar myn overtuiging is elk woord hier gesproken: leugen. De Hooge Commissaris was geheel onder den indruk van de beleefde, maar koele ontvangst der Boeren. Deze waren de meesters en het is ondenkbaar dat een doorreizend man, al ware hy ook de Hooge Commissaris van Zuid-Afrika, zich zulk een machtsvertoon zou hebben aangematigd. Bovendien is het een feit, dat de Commandant-generaal P.J. Joubert in de tent was, gereed om elk woord van Sir Bartle Frere te kunnen beantwoorden.”³⁾

In Julie ontvang Joubert 'n aanskrywing van die Publieke Vervolger om betaling van rekognisie-, erf-, spoorweg- en wegbelasting, waarop hy antwoord dat hy geen belasting goedwillig wil of sal betaal nie. Joubert weier ook om

as /

---

1) „De Volksstem”, 22/4/1879.

2) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.47.

3) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, Aanteekeningen en Ophelderingen, pp. 7 - 8.

as Vrederegter die eed van trou aan die Britse Regering af te lê. In antwoord op die Landdros se brief skryf hy dat die eed van Vrederegter wat hy afgelê het hom nie in die allerminste aan die een of ander individu verbind nie, maar wel om as 'n getroue en fatsoenlike Vrederegter tot geluk en welvaart van die volk van die Suid-Afrikaanse Republiek en tot handhawing van sy vooruitgang en onafhanklikheid op te tree. Aangesien hierdie onafhanklikheid deur verraad en bedrog, alhoewel onder plegtige protes, die land ontnem is, het hy nie die vrymoedigheid om 'n nuwe eed af te lê, sonder om die eerste te skend nie. So lank die protes nog staan en die wettige owerheid hom nie van sy eerste eed ontslaan het nie, ag hy hom nie in staat om sonder meineed te pleeg die tweede eed af te lê nie. Hy herhaal wat hy aan regter Kotzé gesê het. Met Haar Majesteit se mag kan sy hom dwing om haar bevele uit te voer, maar 'n getroue onderdaan kan sy hom nie maak nie en aan haar trou sweer, sal hy ook nie. As hy dit eens onder dwang doen en willekeurige dwang wat hom geen ander keuse laat nie, dan is hy 'n leuenaar op wie se eed syns insiens nie staat te maak is nie. Mag dit God egter behaag om eenmaal die verdrukke Afrikaanse volk te verlos en hy (Joubert) dan nog waardig geag word om die betrekking tot nut van sy volk te bekleed, dan sal hy nie aarsel nie, maar nooit onder die dwangjuk van bedrog, verraad en geweld nie.¹⁾

In September 1879 het die nuwe Hoë Kommissaris, sir Garnet Wolseley, te Pretoria aangekom. Op aandrang van die Volkskomitee het Joubert hom te Wakkerstroom tegemoet gereis. In die loop van hul gesprek het die Hoë Kommissaris Joubert verseker dat die anneksasie permanent was en

nooit /

---

1) Landdros aan Piet Joubert, 23/6/1879, Argief Wakkerstroom, Briewekopieboek, 44, p.434, T.A.; "De Volksstem", 15/7/1879.

nooit herroep sou word nie,¹⁾ dat hy van plan was om 'n konstitusie vir Transvaal op te stel en die ondersteuning van Joubert en ander voormanne verlang. Die Boerevoorman bedank egter vir die eer en sê dat hy daarvan oortuig is dat, as die anneksasie onherroeplik is, sy advies niks sal help nie en alle samewerking tussen die volk en die Regering dan ook vir altyd op 'n end is.²⁾

Toe die antwoord op die memorie aan die Koningin van Engeland uitbly, het M.W. Pretorius 'n brief aan sir Garnet Wolseley gerig om „some signification of her Majesty's decision in regard to the memorial of the Committee”. Wolseley het daarop sy spyt te kenne gegee dat daar nog enige onsekerheid bestaan omtrent Haar Majesteit se bedoeling om haar soewereiniteit oor Transvaal te bly handhaaf, en het belowe om die vasberadenheid van die Regering met betrekking tot hierdie saak by wyse van 'n proklamasie bekend te maak. Hy het ook sy teleurstelling uitgespreek dat Joubert met wie hy reguit gepraat het in gebreke gebly het om die inligting mee te deel.³⁾

Op hierdie regstreekse beskuldiging kon Joubert nie swyg nie. In 'n brief aan Wolseley het hy hom dan ook heftig verweer. Hy het verklaar dat hy by geleentheid van die onderhoud sy eie opinie uitgespreek het. As hy geweet het dat Wolseley hom as voorman beskou, sou hy nie net bedank het vir die ongevraagde amp van voorman met die pligte wat die Hoë Kommissaris goedvind om daaraan te verbind nie, maar /

-
- 1) Hierdie was die eerste en enigste amptelike berig wat die Boere van die aanneming of weiering van die versoek in hul memorie aan die Koningin, ontvang het.
  - 2) „De Volksstem”, 21/10/1879; Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.269. By hierdie geleentheid het Joubert ook gesê dat hy sy volk van sy sesde jaar af gedien het „en er was niets te goed, noch heb ik tans iets te goed om voor hen op te offeren als ik hun daardoor van nut kan zyn.” - „De Volksstem” (buitengewone uitgawe), 28/3/1900.
  - 3) Brief namens sir Garnet Wolseley aan M.W. Pretorius, 30/9/1879, B.V. 6, T.A.

maar hy sou ook die uitnodiging tot die onderhoud van die hand gewys het. Ten slotte verseker hy Wolseley dat hy nie begryp het dat wat hy (Wolseley) hom toe vertel het, die antwoord van Haar Majesteit, die Koningin, op die volksmemorie was nie.¹⁾

Intussen het daar onverwagte hulp vir die Transvalers opgedaag. Die Britse volk het 'n algemene verkiesing tegemoetgegaan waarin die anneksasie van Transvaal 'n groot rol sou speel. Dit sou 'n plank vorm in die platvorm van die Liberale Opposisie Party onder Gladstone en daartoe bydra om die Liberale Party aan die bewind te bring. Gladstone het die inlywing van die Republiek in sy beroemde Midlothian-verkiesingsveldtog ten sterkste afgekeur. Geen wonder dan dat die Boere die eleksiestryd in Brittanje met die grootste belangstelling gevolg het nie. Die regverdigheid van hul saak is weereens onder die oë van die Britse publiek gebring, en meer as een wankelende het weer moed geskep en 'n vrye Transvaalse volk in die verskiet gesien. Ook het hulle alle reg gehad om te verwag dat die onafhanklikheid van hul land herstel sou word, in geval die Liberale Party aan bewind sou kom. In watter mate daar op die uitlatings en beloftes van 'n politieke party staat gemaak kon word, sou alleen die tyd hulle leer.

Die Volkskomitee het ook nie stilgesit nie, maar 'n groot samekoms vir 10 Desember 1879 te Wonderfontein bepaal. Toe Wolseley daarvan verneem, het hy 'n proklamasie uitgevaardig om dit te verbied. Niemand het hom egter aan die proklamasie gesteur nie. Meer as 6000 Boere het op die bepaalde dag byeengekom en vir die eerste maal sedert April 1877 is die Transvaalse vlag, die ou Vierkleur, onder
'n /

---

1) Joubert aan sir Garnet Wolseley, 27/10/1879, Joubert-versameling, 2595, T.A.

'n salvo geweerskote, ontplooi.¹⁾

Nadat die verslag van die Volkskomitee gelees was, het die heer Theunis Dreyer voorgestel dat die Komitee nog 'n plan tot vreedsame oplossing beraam. Hiervoor het Joubert ewer nie meer kans gesien nie. Syns insiens het die Komitee reeds alle middele beproef. Die volk moes nou self besluit en sy wense te kenne gee. Die volk aanraai om hom te onderwerp, moeg hy ook nie. „Het is waar, Engeland is machting, en wy beven als wy daaraan denken; doch vergeet niet de zaak waarvoor wy stryden. Het is eene heilige zaak, en God zal ons steunen ... Gy weet, vrienden, dat Sir Garnet my beschouwt als het groote instrument van deze volks-agitatie; als den grooten oproermaker; als den man die tweedracht en ontevredenheid onder het volk uitstrooit; dock ik en myn God weten beter, en ook gy, mannen, zult my op eene andere wyze beoordeelen. Vryheid is een dierbaar kleinood; gy weet wat wy reeds voor haar opgeofferd hebben; de geschiedenis leert wat men voor haar kan opofferen. Men heeft ze ons ontnomen, en wy willen haar terug hebben. Raadpleegt uwen God; maar onthoudt ook dat de Heer wraak zal nemen op hem, die roekeloos zyn land en zyn volk ten ondergang brengt. Nu zult gy niet kunnen zeggen: Kruger of Joubert hebben ons aangeraden.“²⁾

In navolging van Joubert se voorstel het die volk 'n reeks allerbelangrikste besluite geneem. Die Volkskomitee het besluit om daaraan gevolg te gee en bepaal dat die volgende byeenkoms op 6 April 1880 te Paardekraal in die distrik Pretoria gehou sou word.

Na /

-
- 1) Koloniale Sekretaris aan Sekretaris van Volkskomitee, 19/11/1879, B.V. 6, T.A. Sien ook Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.49 en Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.49.
 2) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.236. Sien ook „De Volksstem“, 16/12/1879.

Na afloop van die vergadering is die besluite van die volk, deur M.W. Pretorius as Voorsitter en W.E. Bok as Sekretaris onderteken, direk aan die Hoë Kommissaris opgestuur. Die hovaardige en taktlose sir Garnet laat daarop beide Pretorius en Bok vir hoogverraad arresteer.¹⁾ Vir die gevangeneneming van Joubert en ander leiers is gevrees en volgens mev. Joubert²⁾ het dr. Jorissen een aand ook haastig binnegekom om haar man te waarsku dat die Engelse hom wou vang. Joubert was egter vasbeslote om hom nie lewendig gevange te laat neem nie en het sy geweer oral met hom saamgedra.³⁾

Ook wat die invordering van belasting betref, het die Regering gemeen om strenger te kan optree. 'n Menigte Boere word vir agterstallige belastings aangeskrywe, w.o. ook Joubert vir £70 grondbelasting. Hy weier egter om te betaal, word voor die Landdros gedaag en gevra of hy die skuld erken. „Nee" was die antwoord. „Ik heb twee eksepties. Ten eerste kan ik u niet als landdrost erkennen volgens de grondwet van het land." Maar die vroeëre Grondwet is vernietig en die land is tans onder die Koningin van Engeland, word hom geantwoord. „Ten tweede" gaan Joubert voort, „is het nodig, zal de aanslag in belasting wettig zyn, dat de President van de Republiek de jaarlikse begroting aan de Volksraad voorlegt en dat die hem goedkeurt." Alle pogings om die Boerevoorman in die stand van sake te laat berus, blyk tydverspilling. Hy word toe eenvoudig gevra: „Schuldig of niet? Zult ge betalen of niet?" „Nee!" was die besliste antwoord, waarop hy gevonnissen en 'n bode van die hof afgestuur /

1) De Volksstem, 6/1/1880. Vgl. ook Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.50.

2) Vgl. Rempel - Koopman, Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.61.

3) Joubert aan D.J. van Aardt, 28/4/1896, Joubert-versameling, 1997B, pp.194 - 195, T.A.

stuur/^{word}om soveel in beslag te neem as vir die gedwonge verkoop nodig mag wees. Op die plaas aangekom vra die bode hom waarop hy beslag sou lê. „Wel neem de Kaffers maar. De Engelschen beschuldigen ons toch altyd, dat we slaven houden, en de Naturellen zullen de waarde wel verteenwoordigen," was die grappige antwoord. 'n Beboude erf word in beslag geneem en verkoop.¹⁾

In hul stryd om die herstel van hul onafhanklikheid is die Transvaalse Boere deur hul rasgenote in die Kaapkolonie kragtig ondersteun. Op 9 November 1879 het 'n deputasie onder leiding van Hofmeyr sir Bartle Frere genader om sy invloed teen die anneksasie te gebruik. Van die onderhoud het niks gekom nie, maar Joubert het die simpatie van die Kolonialers met 'n brief aan „De Zuid-Afrikaan" beantwoord, en die dank van sy landgenote aan die deputasie gebring. „Het Transvaalsche volk is gemakkelyk te leiden door waarheid en regt," het hy verklaar, „maar het zal zich niet gemakkelyk laten dryven door list of geweld. Dat zegt uw nederige dienaar als op eigene ondervinding gegrond."²⁾

'n Groot gevaar het nou egter uit die suide opgedoem. 'n Voorstel vir 'n konferensie, waarop die basis van konfederasie bepaal sou word, sou by die Kaapse Parlement ingedien word. Hierdie gevaar moes - dit het die Boerevoormanne besef - afgeweer word, want as die voorstel aangeneem sou word, sou die kanse vir die herstel van die onafhanklikheid versleg. Op 8 Maart 1880 kom die Volkskomitee weer byeen, en word met algemene stemme besluit om die groot algemene volksbyeenkoms van 6 April a.s. vir 'n onbepaalde tyd uit te stel en nog 'n poging tot vreedsame skikking te maak.

Kruger /

1) Vgl. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, pp. 54 - 55. Zien ook „De Volksstem", 6/1/1880.

2) W.J. de Kock, Die Voorspel tot Paardekraal, Die LUISGENOOT, 13/12/1940.

Kruger en Joubert word vervolgens na die Kaapkolonie afgevaardig, ten einde aldaar die belange van die Transvaalse onafhanklikheid te bevorder, wat in die eerste plaas die verworping van die konferensie wetsontwerp sou beteken.¹⁾

Voor hul vertrek rig Joubert nog 'n ope brief aan sy volk, waarin hy o.a. verklaar dat hy by sy terugkeer van die deputasie²⁾ aan die volk vertel het dat die Britse Regering nie na hul stem sou luister nie en dat hulle tussen onderwerping, vryvegting of landverhuising sou moes kies. Teen sy sin is hy daarna na een van hul grootste teenstanders gestuur. Hy het gegaan, „niet dat ik voor een ogenblik heeft geloofd aan den goeden wil van die Britse amptenare," maar om aan die wêreld te toon dat hulle alles wou doen om bloedvergieting te voorkom.³⁾

Kruger en Joubert het in die Kaapkolonie groot simpatie verwek. Die hart van die Boer in die Westelike Provinsie het warm begin klop en op baie plekke in die Kolonie is besluite geneem, waarby onomwonde op die vernietiging van die anneksasie aangedring is. „Overal wordt groote belangstelling in ons deerniswaardig lot en land betoond," skryf die Deputasie, „overal word de wensch warm uitgesproken, dat de annexatie, die een smet en schandvlek op het Engelsche volk en een vloek voor Zuid Afrika is, spoedig moge worden vernietigd."⁴⁾

Op goed bygewoonde vergaderings te Stellenbosch en Worcester het Joubert duidelik die doel van hul sending uiteengesit. Hulle het nie gekom om 'n demonstrasie in die

lewe /

-
- 1) „De Volksstem", 16/3/1880. Sien ook van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.294.
 2) Bedoel word die Tweede Deputasie na Engeland in 1878.
 3) Joubert aan die burgers van Transvaal, 12/4/1880, Joubert-versameling, 3505, T.A.
 4) „De Volksstem", 8/6/1880.

lewe te roep nie, het hy gesê, maar om die Kaapse Parlementslede te oortuig dat daar, sonder die herstel van die Transvaalse onafhanklikheid, geen innige vereniging tussen die verskillende geweste van Suid-Afrika kon wees nie. Die gerusstellende berigte dat alles spoedig sou regkom en dat 'n konferensie gehou sou word, waarop ook Transvaal verteenwoordig sou wees, het hulle laat vrees dat hul vriende in die Kaapkolonie, onder 'n verkeerde indruk, vir die konferensie sou stem. Hulle het gekom, aldus Joubert, om te vertel dat geen ander element as die fortuinsoekers, spekulateurs en verraaiers by die gewelddadige daad van die anneksasie op die konferensie verteenwoordig sou wees nie, en hul vriende te versoek om invloed op hul parlamentslede uit te oefen, „opdat zy toch niet in uwen naam, den band van verdrukking nog vaster om uwe broeders in de Transvaal toehalen.“¹⁾

Uit die talryke adresse die deputasie aangebied, spreek daar warme meegevoel.²⁾ Die bande van bloedverwantskap het die vroeëre kunsmatige politieke grense uitgewis en die Boer van die Westelike Provinsie hom een laat voel met sy veronregte broers uit Transvaal „met wie ons een geloof, hoop en Heer het, en an wie ons verbonde is deur innige bande van vriend- en bloedverwandskap.“³⁾ Vir baie jare was daar seker nie weer dié noue samevoeling tussen Noord en Suid wat daar voor, met of onmiddellik na die Eerste Vryheidsoorlog was nie.

Die stemming van die volk het hom van die Parlement meester gemaak. Die ministerie moes die hoof buig en

ten /

---

1) „De Volksstem“, 15 & 22/6/1880.

2) Die adres uit Dal Josaphat het, bv., as volg gelui:- „Wy deelen in Uwe smart en tegenspoed. En ook uit ons hart gaat de zucht en bede voor uwe bevryding dagelyks op. Wy wenschen dat gy in uwe bemoeiingen ten behoeve van uw land en volk voorspoedig moogt zyn; dat de Heer u beestiere, u verlichte en bekrachtige, opdat gy in deze zaak het middel moogt wezen om het goede over uw land te brengen naar de wyze die Hy in zyn vrymachtig welbehagen het beste oordeelt.“ - Joubert-versameling, 3364, T.A.

3) Joubert-versameling, 3357, T.A.

ten einde 'n openbare neerlaag te voorkom, was Sprigg genoodsaak om sy voorstel terug te trek. Die deputasie kon daarna terugkeer en is voor sy vertrek nog 'n afskeidsdinee deur vyf-en-twintig parlamentslede aangebied.¹⁾ Ook met die ministers Uppington en Sprigg volg daar 'n onderhoud, wat tot 'n moontlike oplossing van die Transvaalse kwessie kon gelei het as sir Bartle Frere in sy brief aan die Sekretaris vir Kolonies die ware toedrag van sake uiteengesit en hom nie van growwe onwaarheid bedien het nie.²⁾

Intussen het die Liberale Party onder Gladstone in Brittanje aan die bewind gekom en wat ook al die uitlatings van vername Liberale staatsmanne aan opposisiekant of by die stembus was, hoe kragtig hulle ook al die inlywing van Transvaal veroordeel het, hoe nadruklik hulle ook al hul voornemens uitgespreek het om die „niet eervolle” van die aanwins te verwerp, besluit die Regering tog dat „het oppergezag der Koningin over de Transvaal niet kan worden opgeheven.”³⁾

Uit Kaapstad rig Kruger en Joubert aan Gladstone 'n brief, waarin hulle hom verwittig van die volk se besluit van Desember 1879 om ter gelegener tyd weer sy eie bestuur op te rig. Die volk is rustig, skryf hulle, nie omdat hy tevrede is nie, maar omdat hy kan wag, wetende waartoe hy besluit het. Ten slotte spreek hulle die hoop uit dat hy die anneksasie sal ophef.⁴⁾

Gladstone het nie lank op hom laat wag nie. In 'n persoonlike brief aan Kruger en Joubert, verklaar hy dat die Britse gesag geruime tyd reeds in Transvaal bestaan, dat verpligtinge aangegaan is, veral (hoewel nie alleen nie) teenoor /

---

1) „De Volksstem”, 20/7/1880.

2) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - 196, pp. 58 - 59.

3) „De Volksstem”, 25/5/1880.

4) Ibid., 1/6/1880.

- 101 -

oor die naturellebevolking wat nie afgeskuiwe kan word nie. As die Ministers die omstandighede van Suid-Afrika in die geheel in aanmerking neem, tesame met die noodsaaklikheid om wanordelikhede, wat noodlottig kan wees, te vermy, kan die Ministers Haar Majesteit nie aanraai om haar soewereiniteit oor Transvaal in te trek nie; maar owerigens wil hulle dat die blanke ingesetenes van die Transvaal, sonder nadeel vir die res van die bevolking, die grootste vryheid in die bestuur van hul plaaslike aangeleenthede sal geniet. Die Ministerie is van oordeel dat die vryheid gemaklik en spoedig aan Transvaal as lid van 'n Suid-Afrikaanse konfederasie toegestaan kan word.¹⁾

Hierdie brief het die onsekerheid opgeklaar en die Boere die laaste hoop, dat hul onafhanklikheid op vreedsame wyse herstel sou word, ontnem. Dit was nou duidelik dat die dierbare vryheid slegs met wapengeweld teruggewin kon word. In 'n ope brief (2 Augustus 1880) aan sy medeburgers sit Joubert die posisie helder uiteen. Diegene wat Engeland se politiek van vroeër jare nagegaan het, skryf hy, weet dat „by het Britse bewind gene andere regt bestaan as die van magt. En gy myne landgenoten zult nu wel meer dan ooit te voren overtuig wezen dat ik u de waarheid heeft verteld toen ik u zeide - Engeland heeft gene oor voor uwe nederigste smeken. Gy hebt geene voldoende magt daarom word u regt niet erkend - Engeland heeft u land anneксеerd en wil het houden. Er staat u dus niets ander(s) te doen naar een vry land te verhuizen of u te(n) onderwerpen - of vry te vegten." Hulle sal ook ondervind, het hy vervolg, dat dit nog dieselfde Engeland is wat met „heerssug, hebsug, veroweringssug voortgedreven sig verskuil agter het voorwendsel van Christendom en beschaving - alle andere volken der aarde beroeren en verontrusten, alle swakkere verdrukken en /

---

1) „De Volksstem“, 27/7/1880.

en verwoesten. Wanneer zy het slegts in Engeland's belang agten dan ontsiet sy het heiligste traktaat niet nog minder een Sand Rivier Konvensie."¹⁾

Die verset teen die Britse Regering het by die dag aangegroei, totdat die Regering se beslaglegging op die wa van Piet Bezuidenhout en Cronjé se drastiese optrede 'n krisis veroorsaak het. Die gevoelens onder die Boere het so hoog geloop dat die leiers 'n botsing gevrees het. Om dié rede is Joubert van sy plaas in die Versamelberge ontbied.²⁾ Kruger en Joubert was ook nie heeltemal tevrede met die optrede van Cronjé nie, want hulle het blykbaar nog in die moontlikheid van die voorkoming van 'n bloedige botsing geglo.³⁾

Op 8 Desember 1880 het die groot historiese byeenkoms van Paardekraal 'n aanvang geneem.⁴⁾ Reeds die derde dag word besluit dat die Volkskomitee sou aftree en dat die ou Regering van 1877 weer sou fungeer.⁵⁾ Ook die Volksraad word vir 'n buitengewone sitting op Maandag 13 Desember opgeroep en dra, op voorstel van die Uitvoerende Raad, die bestuur van die land aan 'n Driemanskap op, bestaande uit Paul Kruger, Piet Joubert en Marthinus Wessel Pretorius.⁶⁾ Op voorstel van Kruger word Joubert op 14 Desember deur die vergaderde burgers tot Kommandant-generaal gekies, ofskoon hy hom lank teen die benoëming verset het omdat hy verklaarde geen generaal en niet teen die taak /

1) Joubert-versameling, 3507, T.A.

2) Vgl. Kotzé, Biographical Memoirs and Reminiscences, p. 728.

3) Vgl. Vulliamy, Outlanders, p.59.

4) Op 25 November 1880 is op 'n vergadering van Komiteelede en voormanne te Elandskuil besluit om die volksbyeenkoms van 8 Januarie 1881 tot 8 Desember 1880 te vervroeg. - "De Volksstem", 7/12/1880.

5) Notule van Volkskomitee, "De Volksstem", 6/4/1881. Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, p.63.

6) Notule van Volkskomitee, Paardekraal, van. 9 (of 8?) Desember 1880 af. De Volksstem, 6/4/1881.

taak opgewassen te zyn."¹⁾

In die voorgaande bladsye sien ons watter leeu-aandeel Piet Joubert aan die verset van die Boere teen die Britse Bestuur gehad het. Afgesien van 'n paar episodes van jaloesie en naywer jeens Kruger, is hierdie tydperk van vier jaar ongetwyfeld die mooiste uit Joubert se veelbewoë lewe. Hy laat hom hier ken as vurige patriot, bekwame redenaar en man van die daad. Met die welsprekendheid wat hom eie was, weet hy om sy volk te inspireer en vir die stryd aan te vuur. Hy is onverbiddelik in sy eis om die herstel van die onafhanklikheid en is nie van sy doel af te bring nie. Sy vertroue op God en sy liefde vir die vryheid is die rots waarop hy gebou het. Dit vind ontboeseming in die woorde van die Driemanskap: „Wy zullen volharden tot het einde toe. Wy vertrouwen op de Koning der Koningen ..... met vertrouwen leggen wy onze zaak open voor de geheele wereld. Hetzy wy overwinnen, hetzy wy sterven: de Vryheid zal in Afrika ryzen als de zon uit de morgenwolken, als de vryheid rees in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Dan zal het zyn van Zambezi tot Simonsbaai : Afrika voor den Afrikaner."²⁾

---

1) Vgl. Bredell en Grobler, Gedenkschriften van Paul Kruger, pp. 94 - 95.

2) Uit eerste proklamasie van Driemanskap na die herstel van die Republiek, Staats-Courant van de Z.A. Republiek gedurende den Vryheidsoorlog van 1881, 16/2/1881, p.26.

HOOFSTUK VI.DIE EERSTE VRYHEIDSOORLOG.

Met die druk van die eerste proklamasie te Potchefstroom het die stryd, bekend as die Eerste Vryheidsoorlog, losgebrand. Aan komdt. Piet Cronjé was die taak van die publikasie van die proklamasie opgedra. Sy opdrag was om rustig en nie aanvallenderwyse te werk te gaan nie, maar om in geval van teenstand sy opdrag met takt en alle beskikbare middele uit te voer.¹⁾

Op 16 Desember het Cronjé ter vervulling van sy opdrag Potchefstroom binnegery. 'n Tiental van sy burgers is egter naby die Engelse kamp deur die Wyand bestook en komdt. Robbertse ernstig in sy regterarm gewond.²⁾ Die eerste bloed in die stryd tussen Boer en Brit om die vryheid van Transvaal het gevloei.

Intussen het die Uitvoerende Raad, op aanbeveling van dr. E.J.P. Jorissen,³⁾ besluit dat die laer Paardekraal sou verlaat en so spoedig moontlik 'n vaste punt sou beset, waar die vlag van die Republiek gehys en die setel van die Regering gevestig kon word.⁴⁾ Met hierdie doel voor oë is Heidelberg op 16 Desember deur die Boeremagte beset.⁵⁾ Maar dit was nodig om met die Britse Regering in Pretoria te onderhandel. Te dien einde word Hendrik Schoeman met 'n afskrif van die eerste proklamasie na die hoofstad afgevaardig. 'n Ultimatum aan sir Owen Lanyon eis die oorgawe van die landsbestuur binne agt-en-veertig uur.⁶⁾

Die tyding van die skermutseling tussen Cronjé
en /

---

1) „De Volksstem“, 6/4/1881.

2) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 12/1/1881.

3) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.62.

4) Uitvoerende Raadsbesluite, 14/12/1880, B.V. 4, T.A.

5) B.V. 4, T.A.; „De Volksstem“, 9/4/1881.

6) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.68.

en die Engelse te Potchefstroom was deur M.W. Pretorius na Heidelberg gebring. Paul Kruger, Piet Joubert, C.J. Joubert, J. Maré, dr. Jorissen en W.E. Bok was in die Landdroskantoor byeen. Die Kommandant-generaal het eerste gepraat en gesê: „Het is uw werk, Dr. Jorissen, dat wy hier zyn; gy hebt ons naar Heidelberg gebracht en nu ziet gy wat er van gekomen is. Wy moesten in Paardekraal gebleven zyn; ik zal dadelyk bevelen geven, naar Paardekraal terug te gaan." Die verwyd het Jorissen egter nie van stryk gebring nie, want op Kruger se vraag wat hy daarvan dink was die beslister antwoord: „Mynheer de Vice-President, gy weet waarom ik hierheen heb willen gaan, en ik wacht op uw oordeel." Kruger het vir 'n oomblik geswyg en daarna aan Joubert gesê: „Nee mynheer Joubert, ik heb geweten waarom ik hierheen ben gegaan en ik ga hier niet vandaan, tenzy men my met geweld wegjaagt."1)

Joubert se optrede in hierdie saak laat hom nie as groot strateeg en veldheer ken nie. Hy kon blykbaar nie begryp dat dit wenslik was om 'n vaste, sentrale posisie in die Staat in te neem, vanwaar die hele land bemeester kon word nie. Hiertoe was Heidelberg die aangewese plek. Ook moes dit vir die Britse Regering maklik gemaak word om die Boere as oorlogvoerende moondheid te erken.

Die Boereregering was skaars in Heidelberg gevestig of 'n gevaar dreig uit die rigting van Lydenburg. Kol. Anstruther was met 'n leërafdeling op weg na Pretoria en moes ten alle koste verhinder word om hom met sir Owen Lanyon te verenig. Aan Frans Joubert²⁾ word die taak opgedra. Te Bronkhorstspuit het hy die Engelse troepemag ingewag. Paul de Beer word met 'n brief en 'n mondelinge boodskap na /

---

1) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.67.

2) Hy was 'n oom van die Kommandant-generaal.

wees van die hopeloosheid van die stryd deur die Boere aangeknoop. Ten einde verdere bloedvergieting te voorkom, nooni hy Joubert uit om sy mense te ontslaan. Sodra die burgers uiteengaan, sou hy vir oorweging aan Haar Majesteit se Gowerment enige voorstel aangaande griewe, waaronder sommige van Haar Majesteit se onderdane in die Transvaal veronderstel word te ly, opstuur.¹⁾

As Colley verwag het om die Boere tot onderwerping te oorreë, moes hy hom van ander taal bedien het. In sy antwoord verklaar Joubert dan ook dat hy nie aan die eise van die Engelse aanvoerder kan voldoen nie, en „zoo lang als Uw Exc. ons toespreek als oproerlingen, en te kennen geeft dat wy de leiders een domme menigte volks verachtelyk misleiden is het ten eenemale hopeloos voor ons om de ware woorden te vinden voor antwoord;” maar, vervolg hy, hulle sal voor God beskuldig staan, indien hulle nie gebruik maak van hierdie laaste geleentheid om tot die verteenwoordiger van Haar Majesteit en die volk van Engeland te spreek nie. Hy herhaal dat hulle bereid is om saam te werk vir 'n konfederasie van Suid-Afrika. Hulle sal tevrede wees met die vernietiging van die anneksasie en die herstel van die Suid-Afrikaanse Republiek onder beskermheerskappy van die Koningin. Eenmaal per jaar kan ook die Britse vlag gehys word, maar „indien uwe Exc. volhardt met dit te weigeren zullen wy ons onderwerpen aan ons lot, maar de Heer zal voorzien”.²⁾

Onderhandelinge met die Engelse outoriteite sou die geskil egter nie oplos nie. Colley het ook al haastig begin word om die lafhartige en domme oproerlinge op hul plek te sit. Met 'n sterk mag word die Boere-posisie op 28 Januarie 1881 stormgeloop en, alhoewel die Engelse met moed

aanval /

---

1) Sir George Colley aan Joubert, 23/1/1881, Staats-Courant der T.A. Republiek, 23/2/1881.

2) Joubert aan sir George Colley, 23/1/1881, B.V. 11, T.A.

aanval en sommige selfs daarin slaag om tot die verdedigers op die Nek deur te dring,¹⁾ moet hulle eindelijk tog vir die dodelike geweervuur van die Boere swig. Laasgenoemde se verlies was veertien dooies en dertig gewondes, terwyl die Engelse drie-en-tagtig dooies, w.o. 'n Majoor en 'n Kolonel, en honderd-en-elf gewondes te betreur gehad het.²⁾ Colley moes die wit vlag hys en rig 'n brief aan Joubert, wat nou nie meer soos 'n paar dae vantevore „hoofd der Opstandelingen“, maar Kommandant-generaal, genoem word. Colley vra en kry verlof om sy dooies en gewondes te verwyder en trek in goeie orde af. Die Heer het gehelp, skryf Joubert nog dieselfde dag, met Gods seën is die vyand teruggeslaan.³⁾

Dit is Joubert later kwalik geneem dat hy aan Colley stilstand van wapens toegestaan het. Die Boere sou dan as gevolg daarvan nie hul oorwinning kon opvolg nie. „My gedagte is dat Colley, sy persoon en manskappe òf van gevangeneming òf van 'n verpletterende neerlaag gered het deur die stilstand van wapens, wat Joubert op die kritieke oomblik toegestaan het, te verkry“, aldus die getuienis van 'n veteraan van die Eerste Vryheidsoorlog. Deur die wapenstilstand van 48 uur kon Colley met man en muis sy kamp bereik, terwyl die Boere die Nek behou het.⁴⁾

Die werklike toestand was egter heelwat anders. Die Engelse was nog baie sterk, beide wat manskappe en kanonne betref. Colley was afgeslaan, nie verslaan nie. Die Boere het hulle ook vir 'n defensiewe stryd voorberei, en kon nouliks waag om hul uitmuntende stellings op die Nek

vir /

-
- 1) Volgens Joubert het die Engelse so na aan die Boere se loopgrawe gekom dat „ons kruit elkander raakte“ en „de dooden tusschen elkander vielen“ - Joubert aan Kruger, 28/1/1881, Staats-Courant der Z.A. Republiek, 2/2/1881.
  - 2) Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.68.
  - 3) Joubert aan Kruger en Cronjé, 28/1/1881, Staats-Courant der Z.A. Republiek, 2/2/1881.
  - 4) Vgl. Laingsnek - Persoonlike Herinneringe van Pieter C. Joubert, opgeteken deur Déki, Die Huisgenoot, 23/9/1938.

vir dié van die oop vlakte te verruil. Uit sy korrespondensie met Kruger blyk maar al te duidelik dat Joubert die vyand graag sou agtervolg het, maar dit om 'n gewigtige rede nie gedurf doen het nie. „Wy moesten hen toen zoo zien vertrekken," skryf hy, „omdat, zoo wy iets meer wilden doen, zulks aan vele onzer dapperste mannen het leven zou gekost hebben, daar het terrein geheel en al in het voordeel van den vyand was en wy vóór al de kanonnen zouden moesten komen."1)

Op 30 Januarie deel Joubert mee dat sy posisie baie ongunstig is.²⁾ Op 3 Februarie kla hy oor onvoldoende manskappe en versoek hy die Vice-president om onmiddellik alle burgers tussen sestien en sestig jaar te laat opkommandeer en op te stuur. As die sleutelposisies van die Drakensbergpasse deur die Engelse verower word, verduidelik hy, sal Heidelberg niks beteken nie. Alle ander plekke sal dan ook tegelykertyd ontruim moet word. Kruger self moet oorkom. Sy teenwoordigheid sal dan baie daartoe bydra om die moed en eensgesindheid onder die burgers te versterk.³⁾

Die Kommandant-generaal se vrees het nie afgeneem nie. Op 5 Februarie wend hy hom weer tot Kruger om die Vice-president van die aankoms van 2000 Engelse troepe te Pietermaritzburg te verwittig. „Nu weet onze God ... alleen en best wat van ons worden zal. Wy zyn hier in de bek van de leeuw." Hy het versterkings verwag „dog niets is er van gekomen. Wy staan hier nu zwakker als twee of drie dagen voor de slag - myn heer als gy u niet rept en roer weet dan die gevolgen." In 'n tweede brief aan Kruger van dieselfde dag, kla Joubert weer oor die gebrek aan manskappe en spreek hy opnuut sy begeerte uit dat Kruger moet oorkom.

In /

---

1) Joubert aan Kruger, 23/1/1881, Staats-Courant der Z.A. Republiek, 2/2/1881.

2) Ibid., 30/1/1881, B.V. 7, T.A.

3) Ibid., 3/2/1881, B.V. 7, T.A.

'n Voorstelling van die Vice-president, Paul Kruger, tydens die Eerste Vryheidsoorlog.

- 110 -

In Natal, vertel hy, het die rapport van die Engelse gelui dat die Boeremag uit 30,000 man bestaan en agter diep slote verskans is. „Nu Gode dank dat zy dit maar gek genoeg geloven mag." Hy verwag weer 'n aanval en „daarom had ik u Hoog Edele gevraag om naar hier te komen want hier is nu de stryd wen of verloor - en van hier naar Heidelberg gaat 4 tot 5 dagen om eer ik my van u Hoog Edelens goede raad kan bedienen."1)

Kruger besluit ook eindelijk om gehoor te gee aan Joubert se herhaalde versoeke om oor te kom. Die Uitvoerende Raad het sy toestemming daartoe verleen, maar onder die uitdruklike voorwaarde dat Kruger nie die opperbevel oor die burgers op hom neem nie en ook persoonlik geen aandeel aan die oorlog neem nie. Hy moet ook so spoedig moontlik na die setel van die Regering terugkeer, ten einde die algemene beleid op hom te neem.2)

Op 8 Februarie 1881 het die Boere hul derde belangrike oorwinning oor die Engelse by Schuinshoogte behaal. Toe hy verneem dat troepe van Pietermaritzburg ter versterking van Colley aan die kom was, het Joubert, in oorleg met sy krygsoffisiere, 'n plan beraam om te verhoed dat die opkomende troepe met Colley sou verenig. Vir dié doel is veggengl. Nicolaas Smit met 'n patrollie van 205 man uitgestuur, maar weens slegte paaie, vol riviere en flou perde het slegs 160 man die môre van 8 Februarie die oorkant van Ingogo naby Schuinshoogte bereik. Die patrollie was toe verby genl. Colley se kamp. Colley het hulle egter gewaar en ongeveer 500 man met enige kanonne gestuur om hulle aan te val. Die Engelse posisie was buitengewoon gunstig, terwyl die Boere op die oop vlakke stelling moes inneem. Die

vyandelike /

---

1) Joubert aan Kruger, 5/2/1881, B.V. 7, T.A.

2) Uitvoerende Raadsbesluit, 5/2/1881, B.V. 4, T.A.

Komdt.-genl. Piet Joubert met sy Generaals en
Kommandante tydens die Eerste Vryheidsoorlog.

- 111 -

vyandelike kanonne het van 'n groot afstand af gevuur, maar in 'n stormloop het dit die burgers geluk om al die kanonniers en kanonperde dood te skiet. Die geveg het met groot hewigheid tot donker voortgeduur. In die grootste ellende, deur-en-deur nat en sonder iets tot verkwikking hoegenaamd, moes die Boere die nag op die slagveld deurbring. Die volgende môre het die patrollie verwag dat die geveg voortgesit sou word en groot was hul verbasing toe ontdek word dat daar op die slagveld niks anders as dooies en swaar gewondes oorgebly het nie. Die kanonne was deur die vyand meegevoer. „Door Gods goedheid en door de wakende Voorzienigheid," skryf genl. Joubert in sy verslag van die geveg, „zyn onze verliezen wonderbaarlyk gering. Wy betreuren 8 dooden en 6 gekwetsten.“¹⁾

Ondanks sy oorwinnings was die Kommandant-generaal besorg oor die toekoms.²⁾ Hy het gevrees vir 'n onverwagte aanval van die vyand en het sy manskappe bymekaargeroep en aan hulle vertel dat genl. Wood met 'n sterk afdeling troepe aan die kom was. Wood was 'n dapper generaal, het hy gesê. Colley het al tweemaal die neerlaag gely en besef dat Wood hom die veldheerstaf uit die hand kom haal. 'n Engelsman is eersugtig en Joubert is byna seker dat Colley voor Wood se aankoms sal probeer om 'n harde slag te slaan. Hy sal die Boeremag met bese lis probeer oorweldig. Colley het Lanyon ook beloof om hom binne twaalf dae in Pretoria te kom ontset. Joubert waarsku sy manskappe om voortaan te waak, want s.i. is die slag naby. Ook die offisiere word gewaarsku om waaksamer te wees en die wagte te verdubbel.³⁾

Intussen /

1) Joubert aan P.P. Malan, 11/2/1881, Staats-Courant der Z.A. Republiek, 23/2/1881.

2) Teenoor Kruger het hy gekla dat baie burgers by die huis lê. As hy meer manskappe gehad het, sou hy ook meer kon uitvoer. - Joubert aan Kruger, 21/2/1881, B.V. 7, T.A.

3) Vgl. Weilbach en du Plessis, Geschiedenis van de Emigranten - Boeren en van den Vryheids-Oorlog, pp. 250 - 251.

Intussen word deur die toedoen van pres. Brand onderhandelinge tussen die Boereregering en sir George Colley aangeknoop. Op 21 Februarie deel Colley Kruger mee dat as die Boere met hul gewapende verset ophou, Haar Majesteit se Regering bereid is om 'n Kommissie met volmag te benoem, wat die skema, waarop in lord Kimberley se telegram van 8 Februarie¹⁾ gesinspeel word, sou uitwerk. As hierdie voorstel binne agt-en-veertig uur na die ontvangs daarvan aangeneem word, dan het Colley volmag om tot 'n wapenstilstand in te willig.²⁾

Colley het geweet dat Kruger nie op die deur hom bestemde tyd kon antwoord nie en het nie ontsien om die kans te waag om die pleit deur die wapens te beslis nie. Terwyl daar op Kruger se antwoord gewag word, besluit die Engelse aanvoerder om Amajuba te beset en so Joubert se hoofkwartier in sy mag te kry. Die Boere het die aand van 26 Februarie nog 'n diens gehou en het gemeen om die Sondag daarop as 'n gewyde dag te kan deurbring³⁾ maar in die stilte van daardie nag het Colley met 800 man Amajuba bestyg. Sy kanonne moes hy aan die voet van die berg agterlaat, aangesien dit onmoontlik geblyk het om hulle verder te vervoer. Voor dagbreek was Colley op die berg en die posisie in sy besit.⁴⁾

Die /

- 1) Op 8 Febr. 1881 het die Sekretaris van Staat vir Kolonies as volg aan genl. Colley gesein: „Informeer President Brand dat, wanneer de Boeren hun gewapend verzet staken, Haar Majesteits Gouvernement bereid zal zyn om alle mogelyke waarborg te geven met betrekking tot hunne behandeling na de onderwerping en dat een plan zal opgemaakt worden met bedoeling om de vriendschappelyke regeling der moeielykheden te bestendigen en dat het Gouvernement van Hare Majesteit dankbaar zal zyn, indien de President deze en vroegere boodschappen (aan hem gezonden) aan de aanvoerders der Boeren wil mededeelen." - Vgl. Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, pp. 355 - 356.
- 2) Colley aan Kruger, 21/2/1881, B.V. 7, T.A. Sien ook Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, p.357 en Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.69.
- 3) Vgl. Rempel-Koopman, Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.50.
- 4) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.74 en Wormser, t.a.p., p.70.

Die Kommandant-generaal het dié nag laat gesit en werk en daarna slegs 'n paar uur in die wa geslaap. Hy was onrustig sonder om presies te weet waarom. Hy het vermoed dat Colley nie sou beweeg voordat Kruger antwoord nie. Pres. Brand het hom ook laat verstaan dat die vooruitsigte vir 'n wapenstilstand gunstig is, maar nogtans het hy onrustig gevoel.¹⁾

Mev. Joubert wat haar man op al sy veldtogte vergesel het, het die môre van 27 Februarie teen dagbreek opgestaan en, terwyl sy na die môrelik kyk, mense op die berg gewaar. Sy roep die Generaal wat ewe opgeruimd beweert: „Dis die versterkings wat ik verwag het." „Maar man" sê ik: „Wat jou kyker, het ons mense dan rooibaatjes?" Die Generaal siet dit toen ook, en hy roep vrywilligers om die berg te storm.²⁾

'n Ooggetuie, mnr. Pieter C. Joubert, in lewe lid van die Tweede Volksraad vir Ermelo, vertel dat daar groot verwarring in die Boerelaer geheers het, by die ontdekking dat die Engelse Majuba beset het. Nicolaas Smit was in 'n woordstryd gewikkel met Frans Joubert, wat dié nag vir die uitsit van die brandwagte verantwoordelik was. Smit was nog besig om sy wapenbroer te verwyt, toe die Kommandant-generaal „meer haastig as warm" op hul afkom. Hy was net so wel ter tale en het die twee sommer oor een kam geskeer. Hy het sy stem verhef en dit was buitengewoon skerp en fyn. By al die nood en erns, vertel oom Pieter, kon 'n mens nie gehelp het om te lag nie. Die Kommandant-generaal het toe sommer met altwee geraas: „Hier staan my twee veggeneraals en twis. Julle twis, julle wat die berg moes bewaak!" En die Kommandant-generaal se stem spring 'n noot hoër as hy uitroep /

---

1) Wormser, t.a.p., p.70.

2) Vel. Rempel-Koopman, t.a.p., p.50.

'n Tekenning van genl. Piet Joubert met Majuba op die agtergrond. Afdrukke hiervan was in vroeër jare in byna elke huis in die Republiek te sien.

uitroep: „En nou is die Engelse op die berg en ek sê julle twee, julle sal hulle daar gaan afhaal!“¹⁾ Maar intussen was die vier onverskrokke veldkornette Roos, Joubert, Trichardt en Ferreira met hul dapper manskappe besig om die berg te bestyg om „een van die roemrykste bladsye in die vryheidsgeskiedenis van die vaderland te skrywe.“²⁾

Die skitterende sukses waarmee die Boerewapens bekroon is, het die Kommandant-generaal egter nie hoogmoedig gemaak nie. Soos die Puriteine van die sewentiende eeu het hy aan God die oorwinning toegeskryf en Hom, die „Groot Generaal“, die eer gegee. Die aand van die slag skryf Joubert aan Kruger: „Ogenschyklik zou men zeggen dat wy alles verloren had en zoo zou het geweest zyn als de vyand de kop behouden had maar boven en buiten verwachting hielp ons de Heer en elkeen onzer schryf het aan den wonderlykste redding en hulp van een allesbesturende en magtige God toe. Onze mannen beklom die berg met een moed en kragt die alle verstand te boven gaat. De troepen onder aanvoer van Colonel Colley zelven wilde die positie niet opgeven. Zv vochten als waare helden maar onze God die ons de overwinning gaf en ons bewaarde deed zoo een heerlyk daad die alle wonder aan moed en beleid te boven gaat.“³⁾

Aan /

-
- 1) Vgl. Pieterse, Volksaltare of 'n Veteraan van die Eerste Vryheidsoorlog - Persoonlike Herinneringe van P.C. Joubert, pp. 78 - 81. In „Die Geheim van die Eerste Anneksasie“, Die Huisgenoot, 25 Mei 1934, skryf dr. C.J. Uys as volg: „'n Ooggetuie wat nog leef, vertel dat toe Joubert die Engelse troepe op Majuba bespeur, hy soos 'n riet gebeef het van angs en met sy falsetto-stemmetjie uitgekerm het: „Ek het julle gesege, ek het julle gesege! Loop haal julle nou die Engelse daar af!“ Toe sou hy teenoor komdt. Nicolaas Smit bely het dat „die liewe Heretjie“ hom geen „krygsmanshart“ gegee het nie. Op staande voet sou hy die dappere Kommandant tot „Veggeneraal“ bevorder het om die spit af te byt.
  - 2) Vgl. Majuba, Mr. Pieter C. Joubert se Herinneringe van die Historiese Slag, opgeteken deur Déki, Die Huisgenoot, 14/10/1933.
  - 3) Joubert aan Kruger, 27/2/1881, B.V. 7, T.A.

- 115 -

Aan hierdie opvatting van genl. Joubert sou die loop van jare geen verandering bring nie. „De overwinning", het hy elf jaar na die roemryke gebeurtenis nog gesê, „was niet behaald door de boeren noch door hun scherp schieten. Het was door God gegeven. Ja God is ons helper geweest en als Majuba dag elk jaar terugkomt, moeten wy zondig volkje, ons voor Hem verootmoedigen en Hem danken."¹⁾

Joubert se mensliewendheid en ridderlikheid skyn ook nêrens so helder as in die uur van sy glorieryke oorwinning nie. Sir George Pomeroy Colley het deur sy inbesitneming van Amajuba ^{die} staking van vyandelikhede, waartoe onderling ooreengekom was, verbreek. So het die Boere al tans en ook die Kommandant-generaal daaromtrent gedink. In sy telegram aan pres. Brand begin Joubert dan ook met „Uwe ... brieven over vredesonderhandelingen hadden my byna tot eene gevaarlyke zorgeloosheid verleid, maar Generaal Colley viel ons 'Zondag morgen aan, toen ik bezig was met aan u en hem te schryven...."²⁾ Nogtans is daar by die Boeraanvoerder geen haat of kwaaië gevoel teen die man, wat hom deur sy oneerlike aanval 'n gevoelige slag kon toegedien het nie. In sy aandoenlike telegram aan die weduwee van Colley simpatiseer hy met haar en belowe hy om alles in sy vermoë te doen ten einde die vervoer van die lyk te vergemaklik. „Ik betreur ten zeerste het treurige lot van Kolonel Colley, die gevallen is om 1 uur op den 27sten in eene poging om eene bergsterkte te behouden aan de regterzyde van de Boeren-positie," telegrafeer Joubert. „Ik betreur het dat hy gevallen is in een oorlog die aangevangen is met eene staatkunde waaraan hy geen deel had. Ik betreur dat het moes gebeuren in zulk een onheiligen, aanval-lenden /

---

1) Land en Volk, 1/3/1892.

2) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 9/3/1881, p.38.

lenden oorlog teen een swak volk, strydende voor hulle vryheid. Ek kan alleen uw verdriet verzachten deur het vervoeren van het lichaam van uwen dapperen echtgenoot te vergemakkeliken."¹⁾

In 'n skrywe aan die Vice-president, twee dae na die historiese slag, kla Joubert dat sommige van sy manskappe wegliep. Hulle moet gestraf en weer opgekommandeer word. Hy stuur die krygsgevangenes op na Heidelberg en vra dat hulle baie goed behandel word, want hul invloed kan vir die Boere veel beteken. Hy het ook nooit kon dink, skryf Joubert, dat „onze mannen teen die Engelsche wapens zoo zou aanstormen maar wat zal ik zeggen als God met ons is wie zal dan teen ons zyn. Wy hebben in Zyne krachten alleen overwonnen - alle moet en wil dat erkennen hier was geen krygslist geen bedrog geen macht in het spel."²⁾ Die Kommandant-generaal kon nie genoeg hulde bring aan die dapperheid en moed van sy offisiere en manskappe nie. Van sy eie aandeel het hy nie die minste gered nie. Kruger het dit besef, en in sy dagorder van 7 Maart Joubert vir sy nederigheid en bescheidenheid geroem.

Die skitterende oorwinning van Majuba was die begin van die herstel van die Boere se onafhanklikheid. Na die slag is die vredesonderhandelinge voortgesit. In sy telegram van 28 Februarie 1881 aan pres. Brand het Joubert hom ook bereid verklaar om te onderhandel. Hy het egter geweier om hom te onderwerp of sy verset te staak. In 'n tweede telegram het hy Brand verseker dat beide die Goewerment en die volk van Transvaal verlang dat daar geen verdere bloedvergieting sal wees nie, maar dat slegs die Engelse Regering, teen wie se aanvalle die Boere hulle verdedig,

dit /

---

1) „De Volksstem“, 2/4/1881.

2) Joubert aan Kruger, 1/3/1881, B.V. 7, T.A.

dit kon voorkom. Die Boere is egter bereid om alle pogings te aanvaar, wat Brand tot herstel van die vrede aanwend, in soverre dit nie met hul onafhanklikheid in stryd is nie.¹⁾

Op 4 Maart het pres. Brand in 'n telegram aan genl. Joubert en sir Evelyn Wood, opvolger van Colley, die sluiting van 'n wapenstilstand voorgestel. By beide Generaals het hy 'n simpatieke oor gevind, met die gevolg dat die voorwaardes van 'n wapenstilstand op 6 Maart geteken kon word.²⁾

Die tyding van die wapenstilstand het groot be-roering in regeringskringe te Heidelberg veroorsaak. Daar was gevoel dat die posisie van die Engelse onder die wapenstilstand baie beter as dié van die Boere sou word. Die Engelse sou intussen versterkings kon aanvoer, terwyl die posisie van die Boere dieselfde sou bly. Joubert is dan ook vir die aangaan van die wapenstilstand geblameer, maar as die toestand van die Boerekamp, waar ontevredenheid, honger en gebrek geheers het, in aanmerking geneem word, dan het die Kommandant-generaal wyslik gehandel. In 'n konfiden-siële skrywe verklaar Joubert ook dat hy nie 'n kragtige aanval van die vyand sou kon afgeslaan het, as die wapenstilstand nie aangegaan was nie.³⁾

In 'n telegram van 8 Maart 1881 verseker die Engelse Regering 'n algehele amnestie aan alle leiers van die versetbeweging en spreek hy sy bereidwilligheid uit om met die wettige leiers en verteenwoordigers van die Boere

te /

---

1) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 9/3/1881, p.38.

2) Leyds, De Eerste Annexatie van de Transvaal, p.357.

3) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaan-sche Republiek, p.332.

- 118 -

te onderhandel.¹⁾ Hiertoe wil die Engelse Regering 'n Kommissie benoem. Met hierdie Kommissie kan persone deur die Boere gekies ook vriendskaplik onderhandel.²⁾

Op 9 Maart telegrafeer Joubert aan Jan Hendrik Hofmeyr, wat hom intussen sterk vir die vrede beywer het: „zyn bereid in alles mede te werken - tot een voor - Engeland eervolle vrede - mits behouden onze onafhankelykheid, met vertrouwen in Britsche oppergezagt.“³⁾ Hierop het Hofmeyr op 10 Maart die volgende telegram aan Joubert gestuur: „Na grondig onderzoek menen de vrienden, dat onafhankelykheid op geen andere manier kan worden verkregen dan gevolg van de aanbeveling van een kommissie, zooals geschetst in myn vorige telegram. Wordt die kommissie daargesteld met volle macht, dan is uw onafhankelykheid, als herhaaldelik door het volk aangeboden, zeker. Maar vóórdát de kommissie kon worden aangesteld, moeten de britse wapenen hebben overwonnen, óf moeten de Boeren een tastbaar bewys van onderwerping /

-
- 1) Op 5 Maart 1881 was sir Evelyn Wood nog ten gunste van die verbanning van die Boereleiers en onwillig om met hulle as verteenwoordigers van die volk te onderhandel. „Colley was very averse to pardoning leaders," telegrafeer Wood op 5/3/1881 aan lord Kimberley, „and your telegram of 9th implies such cannot be granted - Instruct me fully on this point for much will turn on it, and reflecting on similar struggles in History, I do not attach as much importance to punishing leaders as did Colley, though I would not recommend allowing them to remain in Transvaal nor would I accept them as representatives of the people in discussing settlement of country... considering the disasters we have sustained I think the happiest result will be that after a successful action which I hope to fight in about 14 days the Boers should disperse without any guarantees, and then many now undoubtedly co-erced will readily settle down. In any negotiations Joubert will probably make dispersion contingent on amnesty - I may be cut off from communicating with you and if you wish to avoid further fighting, I suggest while giving me no instructions for future settlement you should empower me if absolutely necessary to promise life and property, but not residence to leaders - This I would not do if dispersion could be effected without it". - Sir Evelyn-versameling (ongesorteerd), N.A.
- 2) Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.80.
- 3) Joubert-versameling, 2533, T.A.

Die Vredesluiting, Maart 1881.

Byeenkoms van onderhandelende partye voor O'Neil se huis. Van links na regs:- Tweede persoon met hoed op is genl. Piet Joubert; met hoed in die hand M.W. Pretorius; dan volg pres. Kruger; dan pres. Brand en daarna genl. Wood. Genl. Smit staan met sy hoed op sy skouer en langs hom staan dr. E.J.P. Jorissen (voor die opening van die veranda). Die jong man heel regs is Hector McDonald, die latere generaal.

- 119 -

derwerping in het oog van de wereld hebben gegeven. Denk, ik bid u, ernstig over dit en myn vorig telegram, en gedenk ook dat, indien geen schikking wordt getroffen, de wapenstilstand zal blyken een grote fout te zyn, grote ontevredenheid onder de Boeren zal verwekken en aanleiding geven tot nieuwe beschuldigingen van verraad tegen hen. God geve u vrede." Joubert se antwoord was kortaf en skerp: „Uw telegram van 11 dezer ontvangen, zeer nadelig voor de goede beginselen reeds begonnen by het volk, en staat alle vredeschikkingen in de weg." Die stroefheid en kortheid van Joubert se antwoord is opvallend, maar verklaarbaar as ons daaraan dink dat hy sterk teen 'n spesiale Kommissie gekant was.¹⁾

Op 16 Maart is vredesonderhandelinge tussen die Boereleiers en genl. Wood aangeknoop. Die 21ste is 'n ooreenkoms getref en twee dae later word die Engelse aanvoerder gemagtig om dit te bekragtig.²⁾

Volgens dr. Jorissen, die regsadviseur van die Boere, het Joubert met die vredesonderhandelinge nie die selfde standvastigheid en beslistheid as Kruger aan die dag gelê nie. Selfs die Vice-president was nie teen die lis van die geslepe genl. Wood bestand nie. Na 'n baie lang debat op 21 Maart is daar eindelik 'n ooreenkoms bereik, maar toe Wood gevra word om 'n protokol op te stel het hy hom doof gehou. Hy kon maar nie begryp wat dr. Jorissen bedoel nie en het hom tot Kruger en Joubert gewend. „Ziet", zeide hy, „Joubert, heb ik u niet beloofd een papier te geven waarop ik de verklaring onderteeiken dat noch ik, noch myn opvolger /

---

1) Hofmeyr, Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan), p.196.

2) Notule van byeenkoms onder Lange Nek, 16/3/1881, B.V. 3, T.A.; Joubert-versameling, 2551, 2552 en 2555, T.A.; De Volksstem, 13/4/1881.

Die Vredesluiting, Maart 1881.
Nog 'n opname van die onderhandelende partye.
Voorste ry (van links na regs):- M.W. Pretorius,
pres. Kruger, genl. Wood, pres. Brand, genl. Piet
Joubert en dr. E.J.P. Jorissen. Agterste ry:-
C.J. Joubert (derde van regs) en Jacob Maré
(tweede van regs).

ger den Nek met troepen zal overkomen; dit is in geval van overlyden altyd goed; ik verbind myn opvolger ook. Leg het dr. Jorissen toch uit, dat gy volmaakt tevreden zyt. Of vertrouwt gy my niet? is dit u niet genoeg?" Joubert was ook heeltemal tevrede en sê daarom hardop aan dr. Jorissen dat dit onnodig is om op 'n protokol aan te dring.

Intussen het Joubert ook nog die fout begaan om sonder raadpleging van sy kollegas met Wood ooreen te kom omtrent die verlenging van die wapenstilstand. Na 'n uur was met al die onderhandelinge nog niks bereik nie - mooi beloftes wel, maar geen sekerheid nie. Jorissen het daarom 'n end aan die nuttelose gesprek gemaak en privaat aan Kruger en Joubert die stand van sake verduidelik. Deur hom so sleg te ondersteun en liewers na Wood te luister, het hulle die saak in gevaar gebring, het hy gesê. As hulle nie 'n ooreenkoms of vredestraktaat opstel en gesamentlik onderteken nie, het hulle nog niks gewen nie. „Om dat papier“, sê Jorissen aan genl. Joubert, „vroeg ik al sedert een uur, toen gy my seidet dat het niet noodig was.“ Die Boereleiers was verstom, maar toe die gevaar eenmaal tot hulle deurgedring het, het ook alle onsekerheid en besluiteloosheid verdwyn en het veral Kruger met groot beslistheid opgetree.¹⁾

Joubert se vaderlandsliefde, erns en vlugheid van antwoord, al was dit dan soms ook onbesonne, het telkens duidelik voor die dag gekom. 'n Goeie voorbeeld daarvan vind ons in sy antwoord op die gekskeerdery van Wood ten tyde van die vredesonderhandelinge. Wood verseker sy teenstanders dat, sodra die wapenstilstand verby is, hy onmiddellik die Nek sal aanval, en as hy nie doodgeskiet word nie „zal ik“ (en hy wys op sy bors waar nege lintjies

net /

---

1) Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, pp. 109 - 111.

net soveel medaljes aantoon) „u slaan en de tiende krygen.“ Skerp en vinnig volg Joubert se antwoord: „Zie generaal, dit is nu juist het onderscheid tusschen u en ons, gy vecht voor de eer, wy voor ons recht.“¹⁾

Die Boere was alles behalwe ingenome met die vredesverdrag. Oral kon 'n mens klompies manskappe oor die vrede hoor redeneer. Die besluit was egter altoos dat Kruger en Joubert geen ander keuse gehad het nie, want die verstandige beoordelaar, wat „met het lyden der burgers op de Drakensbergen bekend was, zou de handelwyze van die mannen altyd bekrachtigen.“²⁾

Nadat die Kommandant-generaal al die bepalinge van die vredesverdrag, sin vir sin, aan die burgers op die Nek verduidelik het, is hulle uiteen.³⁾ Binne ses maande sou ook die bestuur van die land aan die Boere teruggegee word. In die tussentyd sou die Britse owerhede weer die teuels van die bestuur opneem, maar die Regering van die Republiek sou in lewe bly en belowe om in verskillende sake met die Engelse Regering saam te werk.⁴⁾

'n Saak wat die onmiddellike aandag van die Driemanskap vereis het, was die oorgawe van die vyandelike kamp te Potchefstroom op 21 Maart 1881. Cronjé is indertyd deur die Engelse van verraad beskuldig. Hy het egter net versuim om aan kol. Winsloe kennis te gee dat die vyandelike hede aan weerskante gestaak moes word, sodra die lewens-
middele /

---

1) Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.82.

2) Weilbach en du Plessis, Geschiedenis van de Emigranten - Boeren en van den Vryheids-Oorlog, p.309. Op 19 Maart het genl. Joubert nog aan H.P. Malan, die Waarnemende Kommandant-generaal, geskryf om meel, slagbeeste en soveel pare manskope as wat hy kon kry. Klaargemaakte klere was, het hy besluit, hoogs noodsaaklik, aangesien „hier vele menschen byna naakt zyn.“ - B.V. 11, T.A.

3) Verslag van 'n byeenkoms tussen die Boereleiers en die Britse verteenwoordigers op 30/4/1881, C 3219 van 1882, pp. 9 - 13.

4) De Volksstem, 13/4/1881.

middele aankom, en hy het in hierdie opsig in gebreke gebly omdat hy, volgens sy beskouing, teenstrydige opdragte ontvang het.¹⁾

Toe Joubert op 8 April van die saak verneem, het hy onmiddellik aan Wood geskryf om sy spyt te kenne te gee. Hy het voorgestel dat die kapitulasie as gekanselleerd beskou sou word en dat, indien verkies, die hele militêre mag wat die Engelse Regering voor die oorgawe te Potchefstroom gehad het, daarheen teruggebring sou word.²⁾ Joubert se voorstel is deur Wood namens die Britse Regering aanvaar.³⁾

Onderwyl die Koninklike Kommissie te Newcastle in Natal sitting gehou het, het Joubert geprotesteer teen die bewering in lord Kimberley se telegram van 17 Maart, as sou hy hom ten gunste van die afskeiding of behoud deur die Britse Regering van enige gedeelte van die Transvaalse grondgebied verklaar het. Hy kon nie uitvind, skryf Joubert, wat lord Kimberley so iets laat beweer het nie en wil ontdek dat hy ooit so iets gesê het. Ten einde verdere misverstand te voorkom, versoek hy die verteenwoordigers van die Boere om dit aan die Koninklike Kommissie mee te deel.⁴⁾

Die Konvensie van Pretoria het heftige kritiek van Boerekant uitgelok, maar moes eindelik tog deur die Volksraad bekragtig word. Na vier lange jare van lydelike verset en stryd het die regering van die land op 8 Augustus 1881 weer in die hande van die Boere oorgegaan.

Genl. Joubert se aandeel in die herstel van die

onafhanklikheid /

-
- 1) C 3219, Report of the Commissioners appointed to inquire into and report upon all matters relating to the settlement of the Transvaal Territory, Part II (1882), p.78.
  - 2) C 3093, Correspondence respecting the Affairs of the Transvaal (Feb. 1882), p. 5.
  - 3) Leyds, The First Annexation of the Transvaal, pp. 284 - 285.
  - 4) Joubert aan Kruger, Pretorius en ander verteenwoordigers van die Boere te Newcastle, 10/5/1881, B.V. 10, T.A.

onafhanklikheid kan moeilik oorskat word. Alhoewel hy nie altoos dieselfde deursig en vasberadenheid as Kruger geopenbaar het nie en soms ook al te geneig was om sonder raadpleging van sy kollegas te handel, het hy as Kommandant-generaal groot invloed uitgeoefen. Hy het persoonlik die krygsverrigtinge op die Natalse grens gelei en met sy skitterende oorwinnings te Laingsnek, Ingogo en Majuba wêreldwye beroemdheid verwerf. Dit het hom egter nie verwaand gemaak nie. Die geheim van sy sukses het hy oral en te alle tye aan die wonderbaarlike uitredding van God gedank. Ook wat betref die herstel van die onafhanklikheid het hy aan God die eer gegee. Met die oorname van die landsbestuur en hysing van die Vierkleur op 3 Augustus 1881, het hy die burgers gesmeek om hul vlag in ere te hou. „Deze dag is voor ons een gewigtige dag," het hy geë. „Die God dien gy hebt aangeroepen in die dagen van onzekerheid en kommer, heeft de handen onzer voormannen en van de burgery gesterkt zoodat wy heden weder onze vrye vlag konden hyschen welke hiér jaren lang gewapperd heeft. Laat ons die vlag eerbiedigen. Laten geene daden van wetteloosheid, van wanordelykheid of ongehoorzaamheid haar bezoedelen. Onder die vlag wordt volledige bescherming toegezegd aan iedereen, wie hy ook zy, burger, uitlander of kaffer. Onze leus is Wet en Orde! Regt en geregtigheid voor allen. Onze vryheid en onafhanke-lykheid, die ons zoo dierbaar zyn en ons regtmatig toebehooren, worden ons heden teruggegeven. Wy verkondigen dit niet door trompetgeschal aan de wêreld, maar willen 't danken aan onzen God, Die ons in staat heeft gesteld te zeggen: Tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen."1)

---

1) De Volksstem, 10/8/1881.

HOOFSTUK VII.BEWIND VAN DIE DRIEMANSKAP.

Genl. Joubert het gedurende die Eerste Vryheidsoorlog 'n vaderlike besorgdheid vir sy burgers aan die dag gelê. Nooit het hy hulle in onnodige gevaar gelei nie. Sy goedheid en teerhartigheid het hom miskien 'n te versigtige veldheer gemaak. Hy was spaarsaam vir menselewens. „Bloed is zoo kostbaar, ik ben zuinig op mannen“, het hy eens by die bespreking van sy wyse van oorlogvoering aan J.A. Wormser gesê. In sy briewe aan die Regering het hy soms ook baie gekla, dog nooit om sy eie ontwil nie, maar altyd ten behoeve van die burgers op kommando.¹⁾ Dit moet dan ook aan sy versigtigheid en onwilligheid om sy burgers aan gevaar bloot te stel, toegeskryf word dat so weinig Boere met die Eerste Vryheidsoorlog die lewe ingeskiet het. Volgens „De Volksstem“²⁾ het slegs 46 burgers gesneuwel, terwyl tussen die 50 en 60 gewond is. Joubert se jammerhartigheid en menslikheidsgevoel het ook na afloop van die oorlog die toets deurstaan toe hy £151:10 van sy salaris in die „Weduwen en Wezen Fonds“ gestort het.³⁾

Met sy een oorwinning op die ander het die Kommandant-generaal die oë van alle Afrikaners op hom gevestig en groot vermaardheid verwerf. Die volk was trots op hom en selfs 'n man soos hoofregter F.W. Reitz van die Oranje-Vrystaat het een van sy seuns na hom vernoem en die Generaal se naam by die doopplegtigheid as peetoom opgegee. Vir Joubert-portrette was daar ook, net soos vir dié van genl. de Wet twintig jaar later, 'n groot aanvraag.⁴⁾ Ook

is /

---

1) Vgl. Rempel, *Heroes of the Boer War*, pp. 100 & 102; Vgl. ook Wormser, *Het Leven van Petrus Jacobus Joubert*, pp. 62-63.

2) *De Volksstem*, 2/4/1881.

3) Joubert-versameling, 1, T.A.

4) *Ibid.*, 351, T.A.

is hom individueel adresse aangebied, op een waarvan hy as volg geantwoord het: „Weet ik dat wy gedient heeft de zaak van het gansche volk van Zuid-Afrika - en dat wy verdrukt moes worden om dat het Afrikaans volk door stryd en verdrukking tot eensgezinthed en tot een volk moet gebragt worden. Nu het is zoo onze heer die door middelen zyne Raadsbesluiten ten uitvoer brengen heeft ons het zwakste volkje in Zuid Afrika het armste en meest veragte staat gekozen om zyn wil (te) openbaaren.“¹⁾ Maar Joubert is ook op tastbare wyse gehuldig. So het 'n sekere Oosthuizen uit die distrik Colesberg hom 'n tweejarige hingsperd geskenk „als een tastbaar blyk van zyne hoogagting.“ Joubert het die Afrikaner gered van die gehate naam van lafaard, skryf die heer E. van Bart, en Joubert word namens vele Afrikaners uit Colesberg bedank vir sy opoffering ten behoeve van die vaderland.²⁾

Dat die Kommandant-generaal met die aanknoop van vyandelikhede baie gewaag het, is nie aan te twyfel nie. Hy en die ander leiers sou seker met hul lewens geboet het of verban geword het, in geval die stryd teen die Boere gegaan het. Tydens die oorlog is in Heidelberg enige briewe van die Staatsprokureur, W.M. Morcom, onderskep. Daarin het hy 'n volledige plan uitgewerk om na afloop van die opstand die rebelle Kruger, Joubert, Jorissen, Bok en ander voor 'n Spesiale Krygsraad te bring, soos volgens sy mening in 1846 ook in Ierland gedoen was.³⁾ Die Voorsienigheid /

-
- 1) Antwoord van genl. Joubert op adres uit Colesberg, 10/10/1881, Joubert-versameling, 2173, T.A.
  - 2) E. van Bart aan genl. Joubert, 30/7/1881, Joubert-versameling, 850, T.A.
  - 3) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.38. Volgens 'n telegram van sir Evelyn Wood aan lord Kimberley, was sir George Pomeroy Colley daarvoor dat die Boereleiers swaar gestraf sou word. Wood was miskien minder wraaksugtig as Colley en sou tevrede gewees het met die verbanning van die leiers. - Sien telegram van sir Evelyn Wood aan lord Kimberley, 5/3/1881, Sir Evelyn Wood-versameling (ongesorteerd), N.A.

nigheid het dit egter anders beskik en die land is aan die Boere teruggegee. Vir 13 maande sou Joubert as lid van die Driemanskap met Kruger en Pretorius die bewind deel. Saam sou hulle worstel om die staatskip bo water te hou. Die land was ontwrig, die skatkis leeg en om die kroon op alles te sit, sou die Republiek in 'n sware stryd teen die magtige Kafferstam van Mapog gewikkel raak.

Benewens sy werksaamhede as lid van die Driemanskap is genl. Joubert op 15 Oktober 1881 ook as Vrederegter aangestel,¹⁾ en ses weke later het hy die Vice-president as lid van die Naturellelokasie-kommissie vervang.²⁾

'n Saak wat die onmiddellike aandag van die Driemanskap vereis het, die trots van die Britse Regering gekwets en die verontwaardiging van die Boere uitgelok het, was dié van die inboeking van naturelle.³⁾ Met die behandeling van hierdie saak op 10 Oktober 1881 het Joubert 'n bedekte maar skerp aanval op die Aborigines Protection Society en die Britse Regering gemaak. Met fyne sarkasme het hy die huigelary van Groot-Brittanie aan die kaak gestel. Hy het verklaar dat hy, tydens die onderhandelinge met die Koninklike Kommissie, opgemerk het hoedat die Republikeinse Regering deur die Maatskappy „voor de zoogenaamde bescherming van Naturellen" in Engeland teengewerk is. Destyds kon hy egter nie begryp waarom nie, maar nou, met die dokumente /

---

1) Goewermentskennisgewing no 59, Buitengewone Staats-Courant der Z.A. Republiek, 18/10/1881.

2) U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 160, 30/11/1881.

3) Die Landdros van Potchefstroom het gevra om instruksies vir die behandeling van omtrent 800 naturelle, ingeboek onder die bestuur van sir Theophilus Shepstone. Die Volksraad het die saak ondersoek, en besluit dat die handelwyse van die Britse Regering tydens die anneksasie geheel-en-al in stryd was met die vroeëre wette van die Republiek, met die gees van die Drie-en-dertig Artikels van die Emigrante Boere en met die Sandrivier-konvensie van 1852. Die Uitvoerende Raad het ook die vrylating van die naturelle, gelyktydig met hul kinders, en die vernietiging van soortgelyke kontrakte, aanbeveel (E.V.R. 14, Volksraadsbesluite, 10/10/1881, T.A.).

mente voor hom, dink hy dat die Genootskap onder 'n misverstand verkeer het. Daar was, soos hy nou bemerk, werklik slawerny, maar nie onder die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek, soos die Genootskap gemeen het nie, maar wel onder die Britse Regering. Tydens die besprekinge oor die Konvensie was die opmerking gemaak dat die Koninklike Kommissie slegs die één artikel aangaande slawerny uit die Sandrivier-konvensie oorgeneem het, omdat hulle bevind het dat dit die enigste artikel was, wat die Britse Regering nie verbreek het nie. Nou sou hy egter dink dat dit juis met die oog op die inbreuk onder Britse Bestuur uit die Sandrivier-konvensie oorgeneem is, om te waak dat so 'n voorbeeld nie nagevolg word nie en om die Republikeinse Regering stilswend 'n middel aan die hand te gee om te herstel wat onder Britse Bestuur verkeerd en wederregtelik geskied het.¹⁾

Van veel groter belang was egter die kwessie van die goudvelde en die Regering se beleid t.o.v. die delwersbevolking. Laasgenoemde was 'n gedurige bron van onrus vir die staat en het tot die val van die ou Republiek bygedra. Die Regering was dan ook teen die proklamering van nuwe goudvelde, waardeur opnuut 'n losse delwersbevolking mog ontstaan. Hy het 'n konsessiepolitiek voorgestaan, waardeur die vreemde bevolking doeltreffender betuel kon word. Op 26 Junie 1882 het genl. Joubert in die Volksraad hierdie beleid van die Regering verdedig. Hy het gewys op die groot moeilikhede wat op die oopsetting van die goudvelde gevolg het: „Ze waren de oorsprong geweest van de ellende waarin het land gedompeld was geworden. Ze waren het begin geweest van den val. Van dáár was de roepstem uitgegaan om protectie uit den vreemde. Die goudvelden waren een bron geweest van ellende voor de Regering. Aan die goudvelden was het te wyten geweest, dat het land in oorlog gewikkeld was /

---

1) E.V.R. 14, Volksraadsbesluite, 10/10/1881, T.A.

was geworden." Die Regering wil konsessies verleen op 'n wyse wat die veiligheid van die Staat sal waarborg, het hy gesê. Dit is nie om burgers in die goudgrawery te strem nie; die armste man sal in die geleentheid gestel word om te kan delf. „Doch 't is om te verhoeden dat weder een losse bevolking toestroomt, waardoor we weder zooals vroeger in 't ongeluk zullen gedompeld worden, dat de Regeering op het openzetten van goudvelden tegen is."¹⁾

In 1882 en voorafgaande jare is goud in aansienlike hoeveelheid in die Kaapse Vallei, naby die teenswoordige Barberton, ontdek. Ten einde die ontwikkeling van die nuwe goudvelde op 'n vaste grondslag te plaas, het die Regering 'n Kommissie van vier, waarvan Joubert lid was, daaraan gestuur. Hulle moes die nodige maatreëls vir die administrasie van die goudvelde tref en daarna aan die Regering verslag doen. Twee verslae is uitgebring: Een deur C.J. Joubert en C. Hoolboom en die ander deur genl. Joubert en M.W. Pretorius.²⁾ Dit het geblyk dat die delwers ontevrede was met die beleid van die Regering, nl. om geen nuwe goudvelde te proklameer nie. Om die moeilikheid op te los, het genl. Joubert en M.W. Pretorius die delwers toegelaat om volgens prospekter-lisensies te werk. Hulle het die heer Jacob Ziervogel as Goudkommissaris en Vrederegter aangestel en terselfdertyd opdragte vir sy administrasie uitgevaardig.³⁾ Hierdie maatreëls is op 21 Augustus 1882 deur

die /

-
- 1) E.V.R. 17, Volksraadsbesluite, 26/6/1882, T.A. Van Oordt (Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.389) het dit dan ook mis as hy beweer dat die Kommandant-generaal in 1882 die konsessie-beleid van Kruger teenge- werk het omdat „men even goed den oceaan zou kunnen trachten te keeren, als de instrooming der nieuwe bevolking."
  - 2) Vgl. Pieterse, Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal, 1836 - '86, Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 1943, pp.178 - 183.
  - 3) Vgl. Pieterse, Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal, 1836 - '86, Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 1943, p.183.

die Uitvoerende Raad goedgekeur.¹⁾

'n Saak wat in die loop van die **jaar** 1882 al hoe meer die aandag geniet het en met die sitting van die Volksraad in Mei behandel is, is dié van die Presidentsverkiesing. Op 4 Januarie 1882 het „De Volksstem” reeds 'n artikel aan die wenslikheid van so 'n verkiesing gewy. Dit sou dan die vertroue van die buiteland in Transvaal bestendig. Die blad het met waardering van die Driemanskap se liefde vir volk en vaderland gewag gemaak, maar het nogtans geen een van hulle as geskik vir President geag nie.²⁾ Ses maande later het „De Volksstem” egter van sienswyse verander en in sy uitgawe van 28 Junie 1882 die kandidatuur van Paul Kruger aanbeveel. Aan al die onsekerheid sou die optrede van genl. Joubert egter spoedig 'n einde maak. Sy brief van 4 Julie 1882 aan die Volksraad het soos 'n bom die kalmte en rus van die Raad verstoort. In sy brief beweer Joubert dat die drang na nuere vereniging tussen die Oranje-Vrystaat en Transvaal uitgedoof is en dat hy as vaderlandsliewende burger verplig is om die Volksraad te herinner aan die vereistes van die Grondwet, wat o.a. bepaal dat daar 'n President moet wees. Die verdere voortbestaan van die Driemanskap sal ook verdeeldheid in die hand werk. „Het is aan niemand uwer, achtbare heeren, onbekend,” skryf Joubert, „hoe onze vyanden op ons ongeluk speculerende, aanhoudend hebben beweerd dat, als wy ons land en onze onafhankelykheid terugkrygen, wy dadelyk weer in eigen boezem verscheurd zouden worden door tweedragt en verdeeldheid; er zoude (zoo werd voorspeld) een Joubert-party en een Kruger-party zyn. Joubert zou President willen zyn; Kruger zou President willen zyn en het gevolg tweedragt en verdeeldheid, burgeroorlog /

1) U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.280, 21/8/1882, T.A.

2) De Volksstem, 4/1/1882.

oorlog en wie weet wat meer zou er wezen." Hy ontken dat hy na die Presidentskap streef en verklaar dat diegene wat hom daarvan verdink, hom belaster. Hy stel voor dat Kruger hom die kandidatuur vir die Presidentskap laat welgeval en so-doende die verdeeldheid wat mag ontstaan, afwend. Sy liefde vir land en volk verbind hom om met al sy mag mee te werk in alles wat tot die eensgesindheid en welvaart van die land mag bydra. Hy sou 'n misdadiger wees as hy hom nie van hierdie plig kwyd nie, aldus die Generaal.¹⁾

Op meer as een Volksraadslid het die brief 'n on-aangename indruk gemaak. Dit het lang en ernstige toespra-ke uitgelok. Die meeste lede het aanvanklik ook die begeer-te van hul kiesers uitgespreek, nl. dat die Driemanskap sou aanbly; dog dit het spoedig geblyk dat 'n verkiesing om kon-stitusionele en ander redes wel wenslik was.²⁾

In sy toespraak van 8 Julie smoor Kruger die storm wat teen Joubert se skrywe aan die kom was. Die Generaal se brief moet tog nie as 'n teken van tweespalt tussen die le-de van die Driemanskap vertolk word nie, het hy gesê. „Neen dat was niet waar; zy hadden nooit noodig gehad om zelfs stembriefjes te schryven, zy waren nog altyd overeen-gekomen." Hy glo ook nie dat daar rede vir twis sal wees, ingeval die een of die ander die meerderheid behaal nie, want dit is vir die volk om te besluit wie hy tot President wil hê. Wie ook al verkies word, sal sy onverdeelde onder-steuning geniet.³⁾ Op aanbeveling van die Vice-president besluit die Raad eenparig om 'n verkiesing vir President uit te skryf. Beide Kruger en Joubert word gevra om hulle ver-kiesbaar te stel.

„De /

1) Joubert-versameling, 1995, pp. 52 - 63, T.A. Sien ook „De Volksstem", 12/7/1882.

2) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afri-kaansche Republiek, p.376; De Volksstem, 12/7/1882.

3) E.V.R. 18, Volksraadsbesluite, 8/7/1882; „De Volksstem", 12/7/1882.

„De Volksstem" het Kruger ondersteun en was erg onthuts toe hy verneem dat rekwisities vir Joubert geteken was, en dit na laasgenoemde se uitdruklike verklaring dat Kruger in belang van die land die kandidatuur vir die Presidentskap moes aanvaar. Die blad het dan ook verwag dat die rekwisisionarisse van Joubert niks anders as 'n beslissende weiering sou ontvang nie.¹⁾ Die Kommandant-generaal het hom egter nie aan die wenk van „De Volksstem" gesteur nie. Die Vice-president het persoonlik ook 'n rekwisie aan sy kollega uitgemaak en geteken.²⁾ Die feit dat die meeste Volksraadslede egter vir Kruger ondersteun het, het Joubert daarvan oortuig dat geen ander kandidaat teen Kruger 'n kans gehad het nie. Joubert het ontken dat hy vir eie voordeel aan die Regering deelgeneem het. „Verre zy het van my om voor eigen voordeel of eer, de belangen van myn Land en Volk aan my ondergeskikt te maken," het hy verklaar. „Neen, daarvoor heb ik beiden te lief en daarvoor, hoop ik, zal onze God my behoeden!"³⁾ Hy het sy aanhangers versoek om na 'n beter man uit te sien, maar as hulle nie van hom wil afsien nie, is hy, ten einde tweedrag te voorkom, harmoniese samewerking te bevorder en aan die volk 'n vrye keuse te gee, bereid om aan hul roepstem gehoor te gee.⁴⁾

Joubert het nie kans gesien dat hoofregter F.W. Reitz van die Oranje-Vrystaat teen Paul Kruger die paal sou haal nie. Hy het hom egter bereid verklaar om, al sou hy ook al eenparig tot President verkies word, vir 'n man soos Reitz terug te staan, omdat „ek stellig geloof dat hy meer
goed /

---

1) „De Volksstem", 19/7/1882.

2) Kruger se antwoord op rekwisities, „De Volksstem", 6/9/1882.

3) Goewermentskennisgewing no 423, Staats-Courant der Z.A. Republiek, 29/10/1882.

4) Joubert se antwoord op rekwisities, „De Volksstem", 8/11/1882.

goed voor het land zal doen dan ek, en dat hy beter en staat is het Land en Volk te Regeren dan ik."1)

Beide Joubert en Kruger doen 'n beroep op hul ondersteuners om in die keuse van die meerderheid te berus, en die verkose President te eer en as getroue burgers van die land by te staan „opdat wet en orde moge gehandhaafd worden en Gods zegen op land en volk moge rusten."2)

Die uitslag van die verkiesing moes egter vir genl. Joubert 'n groot ontnugtering gewees het. Uit 'n totaal van 4602 stemme uitgebring, kon hy slegs 1171 op hom saamtrek.³⁾ Ondanks die prestige en vermaardheid wat hy met die Vryheidsoorlog verwerf het, was die uitspraak van die burgers oorweldigend ten gunste van Kruger. Geoordeel na die getal stemme uitgebring, het vyf-en-sewentig persent van die volk die voorkeur aan Kruger bo Joubert gegee. 'n Opvallende eienskap van die verkiesing was die klein persentasie stemme uitgebring.

Op 11 Mei 1883 het die Volksraad daartoe oorgegaan om 'n Vice-president vir die Republiek te benoem en is genl. Joubert met 'n volstrekte meerderheid van 37 stemme teen één tot Vice-president verkies.⁴⁾ Die Regering het Joubert met sy benoeming gelukgewens. Die uitslag van die verkiesing, skryf die Staatsekretaris, is 'n duidelike bewys van die gevoelens van die Volksraad en van die agting waarmee Joubert in die Republiek bejeën word. Die Regering wil daaraan toevoeg dat sy vertrouwe in en agting vir hom, nie net wat sy persoon betref nie, maar ook ten opsigte van die talryke en belangrike dienste aan die vaderland bewys, nie

- minder /

---

1) Joubert aan C.C.W. Engelbrecht, 16/10/1882, Joubert-versameling, 1995, pp. 99 - 102, T.A. Sien ook Joubert-versameling, 633, T.A.

2) „De Volksstem", 6/9/1882 en 8/11/1882.

3) Vgl. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.83.

4) E.V.R. 13, Volksraadsbesluite, 11/5/1883, T.A.

minder is as dié van die Volksraad nie.¹⁾

Ook wat die Kommandant-generaalskap betref, was die volk beslis en één in sy keuse, maar ongelukkig was genl. Joubert al te veel van 'n weifelaar. Hy was geneig om aan homself te twyfel en ook bevrees vir die eise van verantwoordelikheid. Op 30 Januarie 1883 skryf hy aan die Regering vanuit sy hoofkwartier naby Niabelstat „omdat ek altoos by myn zelfen dagten niet een man van het zwaart te zyn - en nooit gewenst of verlang hadden officier van den krygs te worden - had ik myn altoos in het openbaar verklaard nooit die betrekking van commandant of generaal op myn te zullen nemen." Hy het dan ook slegs op die roepstem van die volk ingewillig. „Ik nam daarvoor en daarvoor alleen die zware verantwoordelykheid en pligten op my." Hy versoek die Regering om 'n verkiesing vir Kommandant-generaal uit te skryf en spreek die hoop uit dat die burgers 'n bekwamer man as hy sal kies om die land te dien in die komervolle dae wat voorlê.²⁾ Hierdie brief is op 12 Mei 1883 deur die Volksraad in behandeling geneem. Oor die uitskrywing van 'n verkiesing al dan nie, het die Raad veel geredeneer, maar eindelik tog besluit om aan die versoek van die Kommandant-generaal te voldoen.³⁾

Met die verkiesing wat van 15 Oktober tot 15 November 1883 geduur het, het weereens geblyk dat Piet Joubert, met die uitsondering van Paul Kruger, die gewildste en mees vertroude figuur in die politieke lewe van die Republiek was. Hy het sy teenstanders met 'n verpletterende meerderheid uitgestof, en byna al die stemme uitgebring, op hom /

1) Staatsekretaris aan Joubert, 18/5/1883, SS.BB. 9/4/1883 - 12/7/1883, pp. 457 - 459, T.A.

2) Joubert aan Regering, 30/1/1883, K.G. 271, T.A.; SS.R. 549/83, T.A.

3) E.V.R. 18, Volksraadsbesluite, Art. 63, 12/5/1883, T.A.; De Volksstem, 23/5/'83.

- 134 -

hom verenig. Uit 'n totaal van 3426 stemme uitgebring, het hy 3260 op hom saamgetrek, terwyl H.P. Malan slegs 21 en Piet Cronjé 15 stemme verower het.¹⁾

Intussen is die Pretoria-konvensie aan 'n praktiese toets onderwerp en het dit onhoudbaar geblyk. Veral op die Suid-Westelike grens van die Republiek was die toestand weens die onluste onder die naturelle stamme haglik. 'n Wysiging van die Konvensie was dus dringend noodsaaklik. Dr. Jorissen se voorstel om na Londen te gaan en regstreeks met die Minister vir Kolonies te onderhandel, is dan ook gretig deur die Regering aanvaar. Hy sou boonop as private persoon gaan en heeltemal op eie koste, mits vooraf amptelik van sy koms kennis gegee word.²⁾

Op 27 Februarie 1883 skryf genl. Joubert aan die Staatsekretaris om te verneem of aan die Staatsprokureur 'n diplomatieke sending opgedra is. Vroeër kon so 'n sending slegs met die toestemming van of in oorleg met die Volksraad geskied, aldus die Generaal. As die berig in „De Volksstem“ juis is, versoek hy dat sy brief as 'n nederige maar ernstige protes aan die Regering voorgelê word.³⁾

Dr. Jorissen beweer dat Joubert, eweas sir Evelyn Wood aan die Engelse kant, ontken of laat ontken het dat hy die Konvensie van Pretoria onderteken het. 'n Feit laat hom egter nie so maklik wegedeneer nie, en die Konvensie pryk dan ook met beide se handtekening, sowel as dié van Robinson, de Villiers, Kruger en Pretorius.⁴⁾

Na enige gedagtewisseling het die Britse Regering toegestem om 'n deputasie van die Suid-Afrikaanse Republiek te ontvang. Dit sou uit die volgende persone bestaan:

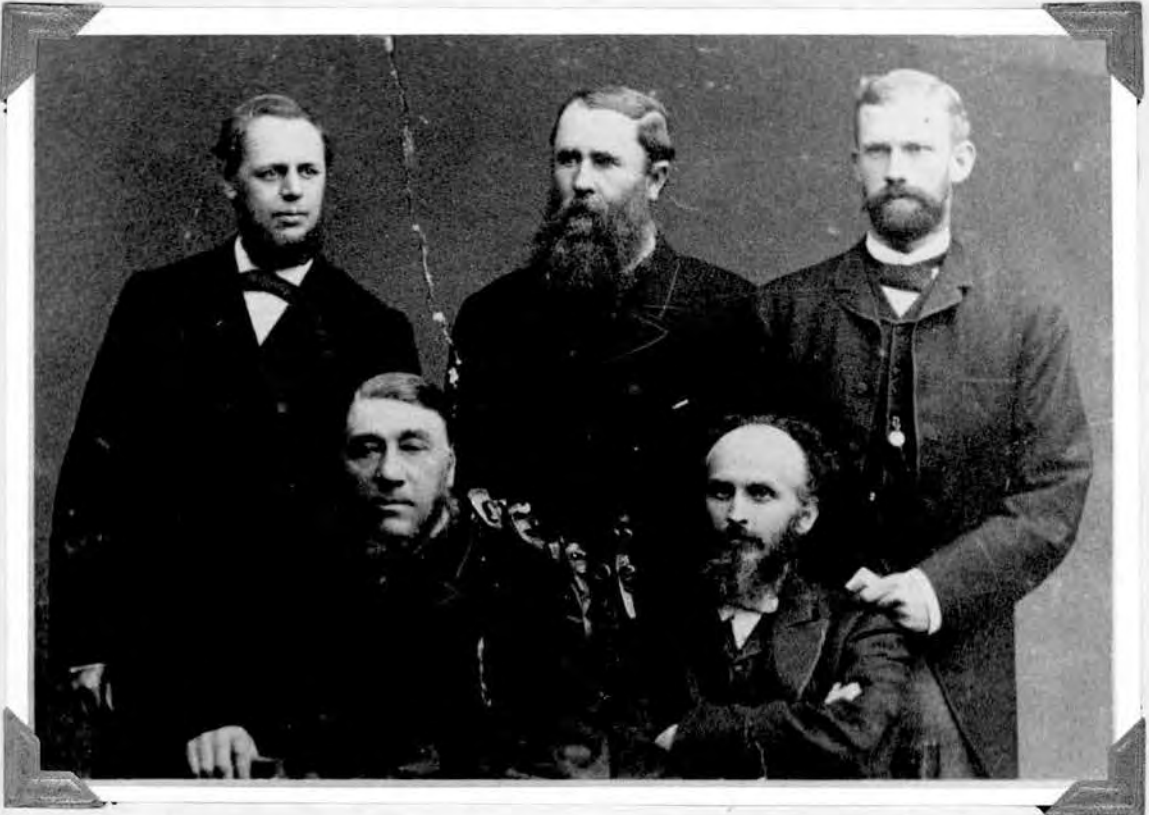
Paul /

1) De Volksstem, 16/10/1883, 22/1/1884 en 5/8/1884.

2) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, pp. 124 - 125.

3) SS.R. 884/83, T.A.

4) Vgl. Jorissen, Transvaalsche Herinneringen, 1876 - '96, p.117.

Die Derde Deputasie (1883-'84) met Jhr. Mr. G.J. Th. Beelaerts van Blokland as regsadviseur. Voorste ry (van links na regs): Pres. Paul Kruger en ds. S.J. du Toit. Boonste ry: Jhr. Mr. G.J. Th. Beelaerts van Blokland, genl. Nicolaas Smit en Ewald Esselen.

Paul Kruger, Nicolaas J. Smit en ds. S.J. du Toit, superintendent van Onderwys, met J. Eloff as Sekretaris. Genl. Joubert sou in Kruger se afwesigheid as Waarnemende President ageer.¹⁾

In September 1883 het die Deputasie²⁾ vertrek en die maand daarop het die Waarnemende President Zoutpansberg besoek. By dié geleentheid het hy die publiek van die Houtbosse, Renosterpoort en Marabastad ontmoet, en is besluit om Marabastad, waar tot dan toe die setel van die administrasie was, te verlaat en 'n nuwe dorp, wat beter aan die gestelde eise sou voldoen, uit te lê. Vir dié doel is die plaas Sterkloop uitgesoek en gedeeltelik vir die staat aangekoop. Die dorp wat daarop aangelê en, ter ere van die Generaal, Pietersburg gedoop is, sou die hoofkwartier van die Zoutpansbergse Landdros word.³⁾

Die Waarnemende President het die orde onder die naturelle in Zoutpansberg herstel en die Opperhoofde te verstaan gegee dat die Regering voortaan self alle geskille tussen hulle sou besleg. As hulle na die wapens sou gryp en mekaar beveg, sou die Republiek dit as 'n misdadig beskou en met hulle, eweas met Njabel en Mampoer, handel.⁴⁾ Na Zoutpansberg het genl. Joubert ook Middelburg, Utrecht en die Zoeloegrens besoek. 'n Verslag van sy reis is op 11 Januarie 1884 deur die Uitvoerende Raad behandel en in hoofsaak aanvaar. Die Raad het ook besluit om alle gegewe wenke sover moontlik dadelik of later op te volg, en 'n afskrif van gemelde verslag in sy geheel aan die Deputasie voor te lê.⁵⁾

Maar /

-
- 1) Joubert-versameling, 53, T.A.; SS.BB. 13/7/1883 - 4/2/1884, 1807/83, T.A.
  - 2) Hierdie Deputasie is algemeen bekend as die Derde Deputasie.
  - 3) "De Volksstem", 3/6/1899. Vgl. ook M. Heyns, Pietersburg, Benaming en Geboorte, Historiese Studies, Jaargang 1, No 1, Julie 1939, pp. 44 - 47.
  - 4) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.423.
  - 5) U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 17, 11/1/1884, T.A.

Maar die Waarnemende President was ook vir sosiale aangeleenthede te vinde. Met die afskeidsdinee aan die Britse Resident op 19 Mei 1884 was genl. Joubert persoonlik teenwoordig en het hy, toe op sy gesondheid gedrink is, op die heildronk geantwoord, „zeker tot niet geringe verwondering van velen" in goeie Engels.¹⁾

Intussen het die deputasie na Engeland sy werksaamhede afgehandel en is die Konvensie van Londen op 27 Februarie 1884 deur verteenwoordigers van beide Regerings onderteken. Die Waarnemende President was teen die sending van die deputasie en alles behalwe vleierend in sy verwysing na die deputasie. Terwyl Kruger en sy mede-afgevaardigdes hulle op die terugreis bevind, skryf genl. Joubert op 13 Junie 1884 aan D.C. Uys: „En ag hoe graag zou ik aan't zelfs enhoud wellen voldoen maar hier zet ik als een aan handen en voeten gebondene slaaf - hier moet ik als een gevangene zetten terwyl de beste kanzen voor ons land en Volk aan Oost en West vervliegen om misschien nemmer wer terug te komen en dit omdat een bedel toer en gogel commedie gans Europa moet klaar gespeel worden!"²⁾

By die behandeling van die deputasie se adres aan die „Aborigines Protection Society" en die „Anti Slavery Society", het die Kommandant-generaal baie warm geword en die Negrofiliste vir „Kaffermoordenaars" uitgemaak. Alle ellende, bloedvergieting en oorlog in Suid-Afrika was, het hy gesê, byna sonder uitsondering deur die Negrofiliste veroorsaak. Skaars was daar vrede of die „Kaffermoordenaars" stook, knoei en broei weer kwaad en onheil. Zoeloeland was daarvan 'n voorbeeld. In stede van die moordtonele

tussen /

---

1) „De Volksstem", 20/5/1884.

2) Joubert-versameling, 1995, pp. 301 - 302, T.A.

tussen Ketswaŋo en Oham teen te gaan, word die onluste aangestook. Op daardie oomblik was hulle weer besig in Stellaland en Goosen, waar hulle, verteenwoordig deur McKenzie's, Osbornes en Dunns, huishou. „Wilde men in Engeland geloofd worden," het hy verklaar, „dan moest men maar vertellen dat de Boeren Kafferkinderen hadden verbrand. Dan was het klaar. Dadelyk werd er een „Society" by elkaar gemaakt, een lawaai opgeschopt, met de voeten getrapt en ‚hear, hear!' geroepen en alles in rep en roer gebragt.¹⁾ Hy het ontken dat die Britse Regering verkeerd ingelig word. As Engeland bedrieg word, dan was dit willens en wetens. Wat die Britse Resident rapporteer, word miskien geglo, maar dit dra nie veel gewig nie. Dit oefen hoegenaamd geen invloed uit as berigte van spioene ontvang word nie. „Engeland wilde verkeerde rapporten hebben; zelf legde het er alles op aan om ze te verkrygen," het hy besluit.²⁾

Eweas Frans Joubert wou die Generaal nie glo dat die gehate en verfoeide susereiniteit opgehef was nie. Hy het dan ook nie veel van die nuwe Konvensie verwag nie. „Daar zeide men in Engeland - daar hebt ge Uwe Conventie - en als myne belangen het medebrengen, dan zendt ik iemand om tusschen de regels te lezen en annexeer uw land."³⁾ Weens ongesteldheid kon genl. Joubert die sitting van die Volksraad op 7 Augustus 1884 nie bywoon nie. In 'n brief aan die Raad het hy egter erken dat hy in beginsel teen die sending van die deputasie was. „Ik **wacht** liever om verlost te worden, op den God van Transvaal, dan smekend te gaan naar de Lords van Londen." Dat die nuwe Konvensie nie verleen wat hulle verlang en toekom nie, skryf hy, sal elkeen in /

---

1) E.V.R. 23, Volksraadsbesluite, 31/7/1884, T.A.

2) Ibid., 1/8/1884, T.A.

3) Ibid. Vgl. ook Pieterse, Transvaal en Britse Susereiniteit, 1881 - 1884, p.126.

in die Volksraad ook volmondig erken. Nogtans was hy tevrede dat die deputasie sy bes gedoen het.¹⁾ In die Konvensie van 1884 was daar ook veel wat hy bo dié van 1881 verkies. Die nuwe Konvensie sou s.i. egter nie aan die kwaadstokers se liste en leuens 'n end maak nie. Wat die bekragtiging daarvan betref, het sy twyfel egter gewyk, want hy het besef dat 'n halwe eier beter is as 'n leë dop.²⁾ Na heftige kritiek is die Konvensie van Londen eindelik op 8 Augustus 1884 deur die Volksraad bekragtig.³⁾ Die landsvaders het wel besef watter groot voordele dit aan die Republiek versker, veral wat die herstel van die onafhanklikheid betref.

Die bewind van die Driemanskap het nie lank geduur nie en vorm meer bepaald 'n oorgangstydperk. Aangesien genl. Joubert die landsbestuur met twee ander moes deel, kan hy hom ook moeilik selfstandig ontplooi. Hy toon homself egter getrou aan sy kollegas en verdedig die beleid van die Regering. Eweas in vorige hoofstukke leer ons hom as onverbiddelike teenstander van die Britse Regering ken.

-
- 1) In die geheime sitting van die Volksraad op 29/7/1884 het die Generaal ook gesê dat hy nie daaraan twyfel dat die deputasie volgens opdrag sy plig gedoen het nie. - E.V.R. 88, Geheime Volksraadsbesluite, 29/7/1884, T.A.
 2) Joubert-versameling, 2117, T.A.; De Volksstem, 19/8/1884.
 3) De Volksstem, 19/8/1884.

HOOFSTUK VIII.DIE OORLOG TEEN MAPOG.

Die Driemanskap het 'n naturellepolitiek van vrede en versigtigheid voorgestaan. Die leiers het die lesse van die Sekokoeni-oorlog met sy nadelige gevolge vir die Republiek ter harte geneem, en aan genl. Piet Joubert, die Superintendent van Naturelle, 'n man algemeen bekend vir sy vredeliewendheid, is opgedra om hierdie pasifistiese politiek uit te voer. In 'n opdrag aan Grové, Kommissaris van Naturelle vir Middelburg, dring Joubert dan ook daarop aan dat hulle tog soveel moontlik moet verdra ten einde bloedvergieting te voorkom, want „oorlog kan de verlies van ons vryheid spoedig weder bevorderen.“¹⁾ In 'n skrywe van 18 November 1881 aan dieselfde Naturelle-kommissaris word die Republiek se naturellepolitiek nog verder onderstreep en die burgers verbied om hulle met die naturelle in te laat: „Het moet duidelyk verstaan worden dat tenzy wanneer het een kwestie wordt van levensverdediging en dan alleen, het aan niemand kan gepermitteerd worden zich in verwickelingen met de Naturellen te mengen.“²⁾

Nogtans sou moeilikhede en uiteindelijke stryd nie uitbly nie. Net soos in die geval van Ketswayo was Sekokoeni se herstel ook daarop bereken om eersugtige naturellekapteins na die opperhoofskap te laat strewe. Sekokoeni wat by die teruggawe van die land aan die Boere op voorstel van Paul Kruger losgelaat is, het 'n getroue onderdaan van die Republiek geword. Maar die gedurige aanvalle en ondermyning van sy gesag was vir die geduld van die Bapedi-opperhoof eindelik te veel. Deur Abel Erasmus laat hy 'n protes by die Regering indien, waarin hy kla dat Mampoer sy (Sekokoeni /

---

1) Superintendent van Naturelle aan Grové, 6/10/1881, S.N. 7, T.A.

2) S.N. 7, T.A.

ni se) volk se beeste afneem, omdat hulle weier om by hom (Mampoer) aan te sluit. Ook verseg die halsstarrige naturrellekaptein om die vrouens en kinders van Sekokoeni uit te lewer.

Kommissaris Grové word gelas om die orde te herstel. Mampoer verset hom egter en verplig die Regering om in te gryp. Aan die Kommandant-generaal word daarna opgedra om stappe te doen sodat die bevel van die Naturelle-kommissaris stiptelik en sonder versuim uitgevoer kon word.¹⁾ Toe die ekspedisie Mampoer se kraal bereik, het hy egter reeds gevlug. Sy vee, ongeveer 500 in getal, word gekonfiskeer en onderkaptein Magossie in sy plek benoem. Tweehonderd van die buitgemaakte beeste word aan die nuwe opperhoof teruggegee. Intussen belowe Mapog en Sekokoeni albei om hul bes te doen om Mampoer te arresteer en uit te lewer. Die stam van Mampoer keer ook volkome gewillig en geredelik terug na hul vroeëre lokasie, waarna die nuwe kraal vernietig word. „Aldus eindigde deze affaire," verklaar „De Volksstem", „waarvan zoo veel gehoopt was door de vyanden der Republiek."²⁾

Dit was egter nie die end van die moeilikhede nie. In die nag van 13 Augustus 1882 doen Mampoer 'n onverwagte aanval op die kraal van Sekokoeni en vermoor die Bapedi-opperhoof, een van sy kinders en dertien volgelinge.³⁾ Die eerste stap van die Regering was om dadelik 'n proklamasie uit te vaardig om te verbied dat iemand skuiling aan die moordenaar sou verleen. 'n Beloning vir sy uitlewering word terselfdertyd afgekondig en die Kommandant-generaal word gelas om die moordenaar te arresteer. Genl. Joubert het ook nie op hom laat wag nie. Grové word met 'n brief na kaptein

Njabel /

1) U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 159, 25/4/1882, T.A.; C.R. 374/82, K.G. 2, T.A.

2) De Volksstem, 24/5/1882.

3) Ibid., 30/8/1882.

Njabel (ook bekend as Mapog)¹⁾ gestuur om hom van die Regering se proklamasie en die beloning te verwittig. Ook sou die Naturellokasie-kommissie, wat uit die Vice-president,²⁾ die Britse Resident en H.J. Schoeman bestaan het, binnekort Mapogsland besoek om 'n begin te maak met die afbakening van die lokasie vir Mapog se stam. Derhalwe wou die Kommandant-generaal weet hoeveel naturelle onder Njabel in die lokasie gaan woon, om daarvolgens die grootte te bepaal.³⁾

Die ontvangs van Grové was nie al te hartlik nie. Njabel gee voor niks met Mampoer te doen te hê nie, maar hy maak hom nietemin klaar vir 'n moontlike aanval. Die kapteins Pokwane en Magali, beweer hy, het Mampoer ondersteun, en wat die Lokasiekommissie betref, is hy nie bereid om die saak met Grové te bespreek nie; hy sal wag totdat Hudson en Piet Joubert kom.⁴⁾

Die Lokasiekommissie het dit ook nie beter getref nie. Kaptein Njabel het duidelik en beslis te verstaan gegee dat hy so 'n afbakening nie sou toestaan nie en het besluit om die Kommissie gruwelik te beledig. Terselfdertyd het dit geblyk dat hy skuiling aan Mampoer verleen. In weerwil van die proklamasie weier hy om hom uit te lewer.⁵⁾

Intussen het Joubert hom klaargemaak vir die stryd. Eers versoek hy die Regering om 'n biddag en dag van verootmoediging te bepaal. God moes gesmeek word om hulle by te staan.⁶⁾ Maar as die Generaal se bewonderens-

waardige /

---

1) In „De Volksstem“ (18/10/1882 b.v.) van daardie jare is Njabel soms Mapog genoem. Dit was die naam van sy vader, asook die naam van die stam. Daarom staan die stryd bekend as „die oorlog teen Mapog.“

2) Destyds Paul Kruger.

3) Joubert aan kaptein Njabel, 1/9/1882, K.G. 271, T.A.

4) Grové aan Superintendent van Naturelle, 15/9/1882, S.N. 8, T.A.

5) Toespraak van Staatspresident, „De Volksstem“, 9/5/1883.

6) Joubert aan Vice-president, 16/10/1882, Joubert-versameling, 1995, pp. 93 - 95, T.A.

waardige Godsvertroue hier in die oog lopend is, is sy vrees vir verantwoordelikheid, sy gebrek aan moed en selfvertroue ook baie opvallend. In 'n brief aan sy oom, J.G. Joubert, wat tewens ook lid van die Volksraad was, bekla hy sy lot en smee hy sy oom om na die kommando op te kom en hom met raad en daad by te staan: „Nu waarde en live oom," skryf hy, „ik wil niet klagen dat de pligt op myn rust en dat ik die las dragen en deze moet zyn. Want wat kan ik doen maar u weet tog dat ik zonder hulp en raad niet en staat ben om die las te dragen.....

Nu waarde oom jy selfs weet reets hoe groote behoefte ik aan uw hulp en goede raad heeft. Laat ik u dan tog niet te vergeefs vragen komt en helpt myn met u raat want ik sta alleen en weet reets by ondervinding dat ik niet in staat ben om alles te bestier die noodige planne te maken daarom komt tog en onttrekt u niet aan myn .....

U kan maar koomen ek zal voor alles zorgen en alle kosten betalen." Om seker te maak van sy saak beroep hy hom ook op sy tante: „Ag waarde tanta Neeli, ik vraag u help myn tog om myn oom te verbeiden dat hy tog detmaal nog myn verzoek aanneem en zyn arme nu bedruk neef en die-naar tog te hulp koomen.

Oom als u niet komt denk tog aan die Sicocoeni-oorlog hoe veel selfsverwyt wat al ellende heeft dat op het land gebragt en moet dat weer komen moet dat weer zoo wezen. Zal weder alle man die de zaak verstaan zich onttrekken zal het weder en zwakke onervarende handen worden overgelaten wat zal het ten laatste voor ons wezen oom komt al kan of wil u niet blyven helpen kom tog maar eerst en zegt raat maar laat my niet en de steek...."1)

Dat /

---

1) Piet Joubert aan J.G. Joubert, 15/10/1882, Joubert-ver-sameling, 1995, pp. 96 - 99, T.A.

Dat genl. Joubert gebrek gehad het aan morele moed en ook nie beslis genoeg in sy optrede was nie, word deur dr. Philip Botha¹⁾ bevestig. Die beoordeling van die erns van die gevaar vir die staat het by die President en die lede van die Uitvoerende Raad berus. Die Kommandant-generaal was ampshalwe lid van die Uitvoerende Raad en kon as sodanig by die beoordeling van krygsake stem, maar hy het haas nooit van sy stemreg gebruik gemaak nie; hy het verkies om die beslissing aan die ander lede oor te laat.

Interessant is ook wat Carl Jeppe, wat in die negentiger jare lid van die Transvaalse Volksraad was en 'n ondersteuner van Joubert teen Kruger, in hierdie verband te sê het: „Joubert was, next to Kruger, undoubtedly the keenest intellect amongst the Boers. Much better educated than his opponent, a still more eloquent speaker, more enlightened and broadminded, and possessing a nimbleness of mind which almost amounted to cunning, he yet was no match for the President, since he lacked moral courage. He could never be got to face Kruger in debate; and in all the long struggle between them, it was always Joubert's heart that failed at the crucial moment, and left the victory with his opponent.“²⁾

Gedurige teenspoed het Piet Joubert se standvastigheid ondermyn. Hy het opwekking en aanmoediging nodig gehad. Sy vrou, wat 'n sterker persoonlikheid gehad het, het hom met 'n enkel woord weet aan te spoor, soos blyk uit die gedenkwaardige insident van 27 Februarie 1881, toe mev. Joubert die burgers te wapen geroep het onderwyl die Generaal nog verslae gestaan het by die ontdekking dat die Engelse Majuba beset het.³⁾ Maar „slim“ Piet was geen lafaard /

1) Die Staatskundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, pp. 15 - 16.

2) Jeppe, The Kaleidoscopic Transvaal, pp. 172 - 173.

3) Vgl. Rempel, Heroes of the Boer War, p.100. Sien ook dr. C.J. Uys, „Die Huisgenoot“, 14/9/1934, p.77.

lafaard nie. In tyd van nood het hy geen gevaar gevrees nie. Hy het in die hitte van die geveg sy kalmte bewaar en geen koeëls of bomme kon hom dwing om die aftog te blaas as hy sy man moes staan nie. Hy het al die geloofsvertroue van die Boer gehad: „As dit nie Gods wil is dat ek getref word nie, sal die koeëls my geen kwaad doen nie.“¹⁾

Oortuigend is ook die getuienis van Vere Stent, wat op vriendskaplike voet met die Kommandant-generaal verkeer het. „During the Malaboch campaign I saw Joubert twice under fire,“ skryf Stent. „His personal courage was great. The first time he was directing a counter attack by some burghers who had been driven back by the rebels, and, on the second, was moving across the rebel front. On both occasions 'Onze Opperbevelhebber' was a much more composed man than many of his numerous and brilliant(followers).“²⁾

Die Kommandant-generaal het met 'n kommando van tussen 1500 en 2000 man na Mapogsland opgetrek. In 'n ultimatum van 4 November 1882 aan Njabel word verklaar dat aangesien die oproerige Mampoer „die by zyn verzet tegen de orders en wetten van de Regering voortgaat om andere getrouwe onderdanen van den Staat te vermoorden en te bevechten, en zodoende zichzelf versterkt om zich tegen de Regering in opstand en rebellie te verzetten, op uw grond woont, is het om boven genoemde redenen dat de Kommandant Generaal geïnstrueerd is .... om den genoemden sluipmoordenaar, Mampoer, te arresteeren om voor het geregt gebragt te worden.“ Die uitvoering van hierdie bevel is die plig van iedere onderdaan. Njabel sal tot sonsondergang van die volgende dag die geleentheid gegee word om sy bereidwilligheid te toon.³⁾

Njabel /

---

1) Vgl. Rempel, t.a.p., p.100.

2) Vere Stent, „What is Courage?“, The Outspan, 11/5/1934, p.29.

3) Lagerplaats, naby stat van Njabel, 4/11/1882, „De Volksstem“, 15/11/1882.

Njabel was gereed vir die stryd. Met die rapport-gangers laat hy weet dat hy te siek en bevrees is om die Kommandant-generaal te kom ontmoet. Hy sal egter sy hoof-generaal met nog 'n paar ander namens hom stuur.¹⁾ Die naturelle het self die bal aan die rol gesit en die Regering genoop om die stryd aan te bind: Op 7 November het die Mapoggers ses-en-negentig van die Boere se osse gesteel. Perderuiters het hulle egter agternagesit en die osse afge-neem.²⁾ Die eerste groot verlies van die Boere was die dood van die jeugdige komdt. Senekal. Hy het met 'n aantal vrywilligers die sterktes van die vyand aangeval. Die een skans na die ander het geval en die naturelle het skuiling in die grotte geneem. Tydens 'n poging om die grotte met dinamiet op te blaas, het 'n vyandelike koeël 'n end aan 'n veelbelowende loopbaan gemaak.³⁾

Op 21 November het 'n afdeling Boere met drie kanonne na Vlugkraal opgeruk om dit te bombardeer en indien moontlik aan die brand te steek. Die kanonne is in slag-orde op drie punte teenoor die stat opgestel, en hoewel die bombardement swak georganiseer was, is die naturelle spoedig uit hul skanse na die grotte gedrywe. Die burgers, gelei en aangemoedig deur adjudant Viljoen, het langsamerhand van die een klip na die ander gekruip, totdat hulle die goed-verskanste strooihutte bereik en aan die brand gesteeke het.⁴⁾

Kaptein Njabel se verregaande verwaandheid het die bo-toon gevoer in sy antwoord op die boodskap van genl. Joubert, wat hom laat weet het dat hy sy dooies, gewondes en oues van dae, wat hulle oral in die veld bevind het, moes laat haal, en dat sy volk wat nie wou veg nie - meide en kinders /

---

1) „De Volksstem“, 15/11/1882.

2) Ibid., 15/11/1882 en 9/5/1883.

3) Ibid., 29/11/1882 en 6/12/1882.

4) Ibid., 6/12/1882.

kinders - onder vrygeleide kon uitkom sonder dat hulle enige kwaad aangedoen sou word. Sy antwoord was as volg: „Ik heb aan den Generaal gezegd dat hy niet, als hy naar Mampoer gaat, langs dezen weg moest komen; indien hy hier langs komt zullen myne vrouwen en kinderen voor hem schrikken. De Generaal heeft niet gehoord en ik ben een kind en nu roept de Generaal my naar de schans toe. De Generaal is myn vader, hy moet naar my komen. Myn volk zyn allen mans en hebben allen lust om te vechten. De meiden zyn ook mans en weten zich te verbergen in tyden van oorlog, en gy Generaal kunt maar komen met kanonnen, bommen en kommandos; in den berg ben ik een man. De dooden en gewonden heb ik niets mede te doen - de aasvogels kunnen hen begraven en vreten; en hiermede ben ik klaar.“¹⁾

Die aanvalle wat daar van tyd tot tyd op die naturellekrale gemaak is, was nie van gevaar ontbloot nie. Etlike burgers het voor die spelonke gesneuwel. Op 6 Februarie 1883 deel Joubert die Regering mee van nog 'n aanval op Vlugkraal. Die uitslag daarvan was onbevredigend. Die gemis aan voldoende grofgeskut het hom gedug laat voel, en ook het die sesponderkanon byna in die hande van die naturelle geval. Die Generaal wou liever 'n gewone burger as 'n offisier in so 'n oorlog wees. „Deze Vlugtkraal“, gaan Joubert voort, „is de regterarm en proviant stoor van Njabel. Er is onbedenkelyk veel mielies en koring in de kranzen en deze plaats is voor ons van het alleruiterste belang en het is daarom dat de Krygsraad deze stap heeft genomen.“²⁾

'n Kommando van Sekokoeni se volk, deur die Generaal opgeroep, het op 20 Februarie 1883 die stat van Makwanie, waar Mampoer hom skuilgehou het, aangeval. Soos die Kommandant-generaal in sy verslag aan M.W. Pretorius meedeel,

was /

---

1) „De Volksstem“, 6/12/1882.

2) K.G.273, T.A.; De Volksstem, 14/2/1883.

- 147 -

was
/dit een van die onneembaarste plekke. Die aanvallers het nogtans tot by die eerste hutte deurgedring. „Meer dan eens drongen zy in tot by of voor de beestkralen dan werden zy zoo van onder en boven geschoten dat zy het weer moesten opgeven." Met die aanval is niks bereik nie maar gelukkig het Vlugkraal in hul hande geval. „En nu moet ik meer dan ooit tot oortuiging komen dat deze enigste plan is de plaats uit te hongeren daar die vestingen niet te nemen was of ook niet verder met dinamiet te naderen was. En die menigte van milies en koring tans daar gevonden toont aan dat deze plek niet zoo als ik zeide voor 20 maanden maar wel voor 36 maanden of voor langer kos heeft."1)

Die gesaaiers van die naturelle word op bevel van die Kommandant-generaal verniel en die stat van Kaptein Njabel al meer en meer deur Boerforte ingesluit, sodat niks kon inkom of uitgaan nie. Die bloedvergieting het die Generaal, van natuur saggeaard, glad nie aangestaan nie en het syns insiens ook nie tot beswil van die volk gestrek nie. „Ik wil nie meer Kaffers skiet nie", sê hy. „Ik heb nou al genoeg Kaffers geskiet en dit kan nie goed vir ons mense wees om altyd maar Kaffers te skiet nie, want hulle is daarom tog ook mense. Ik sal wag tot die honger hulle uitjaag."2)

Op 21 Maart stuur kaptein Njabel sy tolk om te verneem op watter voorwaardes vrede gesluit kan word. Genl. Joubert som in sy antwoord die misdrywe op waaraan Njabel hom skuldig gemaak het: hy het hom nie deur die Regering en die Britse Resident laat waarsku nie; hy het Mampoer onder sy beskerming geneem en aanvallenderwyse 'n rebellie begin. Die eer van die staat vereis dus dat die Generaal

nie /

---

1) K.G. 273, T.A.; De Volksstem, 28/2/1883.

2) Rompel-Koopman, Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.52.

nie met hom onderhandel nie, maar dat Njabel as rebel met geweld ten onder gebring word. Daar hy egter deur sy boodskapper laat weet het dat hy nie meer wil veg nie en sy hele stam uitgeroei gaan word, wil Joubert hom nog 'n maal waarsku, om sodoende baie vroue en kinders van 'n gewisse hongerdood te red. Vir die laaste maal waarsku hy hom om sy opstand te staak en homself uit te lewer onder waarborg dat sy lewe gespaar sal word.¹⁾

Die gebeurtenisse van 21 Maart was skaars bekend of die treurmare gaan deur die land dat die dappere Stefanus Roos, held van Majuba, gesneuwel het. Vir die Republiek was dit 'n onherstelbare verlies wat, soos „De Zuid Afrikaan” tereg opgemerk het, nie deur die verowering van 'n halfdosyn spelonke vergoed kon word nie.²⁾

Die maand April kan die begin van die end genoem word. Al meer en meer het individuele naturelle en ook families, deur die honger gedwing, aan die beleg probeer ontkom.³⁾ Die twee kapteins Mashuba en Tapies het hulle oorgegeen en is met hul volgelinge deur 'n perdekommando van Sekokoeni se volk uitgelei. Net Njabel en Mampoer het nog uitgehou.⁴⁾

Die Volksraad wat vir sy gewone jaarlikse sitting byeengekom het, besluit op 26 Junie 1883 om te verdaag sodra die dringendste sake afgehandel is, sodat iedere Volksraadslid in eie persoon met sy burgers kon optrek. Die President het sy blydschap uitgespreek oor die gees wat die Raad besiel. „Hoe eerder er voor goed een einde kan gemaakt worden aan het Commando waardoor het land langzamerhand werd uitgeput /

---

1) Joubert aan Njabel, 21/3/1883, K.G. 272, T.A.

2) De Volksstem, 28/3/1883.

3) Waarnemende veldkornet Glas aan Kommandant-generaal, 15/4/1883, K.G. 271, T.A.

4) De Volksstem, 30 Mei en 6 Junie 1883.

uitgeput hoe beter. Hy twyfelde er niet aan of de leden zouden wel bereid zyn met raad en daad hun krachtigen bystand te bieden."¹⁾

Nadat die tolk van Njabel op 8 Julie 'n paar maal met genl. Joubert onderhandel het, is Mampoer geboeid uitgelower en 'n wapenstilstand van agt dae gesluit, aangesien Njabel oor die vrede wou onderhandel.²⁾

In 'n verslag aan die Regering, net voor die oorgawe van Njabel, versoek Joubert die owerheid om alle leeraars in die land uit te nooi om 'n dankdag te hou en met ware ootmoed die Heer te dank vir sy groot genade gedurende die oorlog en by die vrede bewys. Die Generaal doen die versoek uit naam van al die offisiere wat in die moeitevolle stryd gedien het.³⁾

Joubert se mensliewendheid spreek ook duidelik uit sy handelwyse by die oorgawe van die vyand. Weens die langdurige beleëring van Mapogsland en die vernieling van alle gesaaides deur die Boere het daar feitlik hongersnood onder die naturelle geheers. In 'n brief van 11 Julie 1883 aan die Regering vertel hy wat hy gedoen het: „Maar ik heb dadelijk een of twee honderd mudden mielies en mieliemeel georderd van Middelburg om de van honger stervende te helpen, hetwelk ik hoop dat de H.Ed. Regering zal goedkeuren."⁴⁾

Interessant is die verhaal van Njabel se oorgawe soos deur mev. genl. Joubert vertel: „En eindelik kom Njabel uit. Ons mense bring hom by die generaal. ‚Waars Mampoer?‘ vra die Generaal. ‚Ik het hom ge-eet‘ sê Njabel, ‚hy is in myn pens, mynheer. Sny myn pens maar oop.‘ ‚Loop haal vir Mampoer,‘ antwoord die generaal, ‚ik kan wag.‘ En eindelik daar /

---

1) K.G. 271, T.A.

2) Korrespondent uit hooflaer (8/7/1883), De Volksstem, 18/7/1883.

3) De Volksstem, 18/7/1883.

4) Ibid.

daar kom eers Mampoer, en later Njabel uit en al die Kapteins. Hulle sit in 'n kring voor die generaal en syn offisiere .... Myn man het vir hulle vertel al die slegte dinge wat hulle gedoen het, en vooral Njabel en Mampoer. En die Generaal vat met syn regterhand die kerie van Njabel vas en ruk daaraan. Maar Njabel klouw vas, hy wil die kerie nie afstaan nie. Daar ruk myn man nog 'n slag baje fors, en Njabel spring op met syn kerie in die hoogte en hy smeek: „o, mynheer, o, mynheer,” maar die generaal los nie en nog 'n ruk, en die kerie is in syn hande. Njabel laat hom op die grond val en die kapteins wat daar rond hom sit roep almal: „Nou is Njabel nie meer kaptein nie, nou is Njabel s'n kerie weg ..... Nou is Njabel nie meer kaptein nie.”¹⁾

En so het die stryd teen Mapog op 'n oorwinning vir die Boere uitgeloop. By die verwelkoming van Joubert, sy offisiere en strydende burgers was Pretoria in feesgevaad uitgedos. In 'n adres van die vroue van Pretoria word die Kommandant-generaal se dapperheid geroem. Hulle bied hom ook 'n silwer vaandel aan waarop 'n Vierkleur met die opskrif: „Perseverentia vincit omnia” aangebring is.²⁾

In die adres van die Regering word die Kommandant-Generaal se versigtigheid en beleid geprys. Daaraan moet dit toegeskrywe word dat die opofferings en verliese van die staat nie groter was nie.³⁾ Ook die Volksraad bring hulde aan die seëvierende burgers: „Het welslagen van deze expeditie doet voor geheel Zuid Afrika een nieuw licht opgaan en met het jaar 1883 breekt voor ons een veelbelovend tydperk aan. Door volharding en geduld hebt ge een schitterend succes behaald dat den volbloed Afrikaan het hart

van /

---

1) Rompel-Koopman, Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt, p.53.

2) De Volksstem, 1/8/1883.

3) De Volksstem, 1/8/1883.

ongeskik was vir bebouing sou vir algemene weiding bly. Die streek sou, sodra dit digbevolk was, onder stadsbestuur geplaas word. Naturellekrale van stamme, klein of groot, sou nie toegelaat word nie.¹⁾

Voorts het die Volksraad besluit dat die volk van Mapog en Mampoer as afsonderlike stamme opgebreek sou word. Die lede van 'n huisgesin sou nie geskei word nie en sou vir vyf jaar ingeboek word. Geen naturellekaptein sou toegelaat word om sonder toestemming van die Regering enige lid of huisgesin van die stamme van Mapog en Mampoer te herberg of te huisves nie. Die Superintendent van Naturelle sou deur sy ondergeskikte kommissarissee toesien dat die voorwaardes van inboeking nagekom word en dat die ingeboekte naturelle nie mishandel word nie. Ook sou dit verbode wees om 'n inboekkontrak op die naam van 'n ander oor te maak of by verlating van die Republiek 'n ingeboekte naturel mee te neem.²⁾

Die stam van Mapog was deur die ander naturelle-stamme, binne en buite die Republiek, as die magtigste naturellestam in die land beskou. Ofskoon hulle in die Republiek gewoon het, het nòg Mapog nòg sy opvolger Njabel ooit belasting aan die staat betaal. Die stam het die ontoeganklikste bergsterktes bewoon wat deur gedugte en ingewikkelde verskansings vrywel onneembaar gemaak was. Nie alleen het die Mapoggers nooit belasting aan die staat betaal nie, maar hulle opperhoofde het sowel onder die Republiek as onder die Engelse tussenregering skatting geëis en ontvang van eienaars van plase in die omtrek, terwyl die eienaars van ~~getrans~~porteerde plase by weiering om te betaal van hul plase verdryf is. Njabel was dus die aangewese man onder die naturellehoofde om eerste sy krag met

dié /

---

1) De Volksstem, 4/9/1883.

2) E.V.R. 22, Volksraadsbesluite, 20/7/1883, T.A.

dié van die pasherstelde Republiek te meet. Na hom het al die ander stamme opgesien. As hy dan ook daarin geslaag het om die Boeremag te weerstaan, sou dit met die Republiek gedaan gewees het. 'n Kombinasie van alle vyandiggesinde naturelle sou die natuurlike gevolg gewees het en die bewoning van die land deur blankes onmoontlik gemaak het.¹⁾

Met die suksesvolle afloop van die stryd het die Republiek getoon dat hy stabiliteit en inwendige krag besit het en dat hy mans genoeg was om die naturelle binne sy grense in bedwang te hou. „Het prestige van de Republiek werd door dezen oorlog zeer verhoogd," verklaar pres. Kruger in sy „Gedenkschriften", „want zelfs hare vyanden moesten nu erkennen, dat zy niet wegens inherente zwakheid den steun van een vreemde mogendheid noodig had, doch dat zy getoond had sterk genoeg te zyn om orde en wet te handhaven".²⁾ En hiertoe het Joubert ruimskoots sy deel bygedra.

---

1) De Volksstem, 18/7/1883.

2) Bredell en Grobler, Gedenkschriften van Paul Kruger, p.106.

HOOFSTUK IX.MOEILIKHEDE OP DIE OOSTELIKE GRENS.Die „Nieuwe“ Republiek.

Na die Zoeloe-oorlog van 1879 is Ketswayo as politieke ~~gevangene~~ na Kaapstad gestuur en Zoeloeland in dertien afsonderlike en van mekaar onafhanklike distrikte opgesny. Die gebrek aan 'n sentrale gesag het wanorde en regering-loosheid in die hand gewerk en was 'n bron van gevaar vir die aangrensende Suid-Afrikaanse Republiek. Genl. Joubert het ook betyds sy Regering gewaarsku. Op 24 Oktober 1881 het hy as Superintendent van Naturelle die toestand van sake in Zoeloeland as uiters onbevredigend bestempel. Dit sal, skryf hy, 'n bron van bloedige onluste en 'n voortdurende gevaar vir die grensboere van Transvaal en Natal wees. Hy het die Regering versoek om sy invloed te gebruik, ten einde die loslating en herstel van Ketswayo in al sy regte te verkry.¹⁾

In Julie 1882 rapporteer genl. Joubert „dat de toestand in Zululand, op onze oostelyke grenzen steeds toenemend verergeren; moord, roof en plunderen zyn aan de orde van den dag.“ Soveel Zoeloes is van tyd tot tyd van alles berowe en sonder enige middel van bestaan van uit hul land oor die grense binne die Republiek gedryf. As die Regering die vlugteling sou terugja, sal dit niks anders beteken „dan hun naar een onverbiddelyke grafkuil en dadelyke dood te zenden.“ Hy versoek die Regering daarom weer om ernstiger as tevore teen die toestand in Zoeloeland te protesteer. Alle moeilikhedé is syns insiens aan die „verkeer-

de //

---

1) Superintendent van Naturelle aan Regering, 24/10/1881, E.V.R. 15, Volksraadsbesluite, 27/10/1881, T.A. Op 25 Oktober 1881 het die Uitvoerende Raad besluit om aan die versoek van die Superintendent van Naturelle gehoor te gee - U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 83, 25/10/1881.

de politiek" van die Engelse te wyte en slegs die restourasie van Ketswaŷo sal die vrede kan herstel.¹⁾ Die Republikeinse Regering het die verslag van Joubert nog dieselfde maand aan die Hoë Kommissaris gestuur, met die ernstige versoek om aan die aanbeveling met betrekking tot Ketswaŷo gevolg te gee.²⁾

In Desember 1882 verseker Joubert sy Regering nogmaals dat die herstel van die Zoeloekoning die enigste middel is om vrede en 'n goeie verstandhouding in Zoeloeland te bewerkstellig.³⁾ Die anargie in Zoeloeland het teen Januarie 1883 ook in so 'n mate toegeneem dat die Britse Regering eindelijk verplig was om Ketswaŷo te herstel, maar in stede van hom weer oor die hele Zoeloeland koning te maak, word hy slegs oor 'n gedeelte van die land geplaas, terwyl sy magtigste vyand, Oesibebœ, oor 'n ander gedeelte gestel word. Die res word vir 'n Anglo-Zoeloe-reserwe afgesonder.⁴⁾

Die Zoeloekoning was ook skaars ingesweer of 'n stryd ontvlam tussen die party van Ketswaŷo en dié van Oham en Oesibebœ. In sy verslae van 4 Junie en 31 Julie 1883 aan genl. Joubert, betreur die Naturelle-kommissaris van Wakkerstroom die haglike toestand van sake. Zoeloe-kapteins, skryf hy, trek nog gedurig met hul kommandos in die Republiek rond, brand krale af en roof die beeste van Oham se volgelinge en ook van naturelle wat niks met die stryd te doen het nie. Hy verstaan dat dit die wens van die Regering is om hom met geen van beide partye te bemoei nie, maar hy kan

ten /

---

1) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 24/8/1882.

2) Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, pp. 22 - 23.

3) Joubert aan Regering, 8/12/1882, K.G. 271, T.A.

4) Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, p. 24.

ten enemale nie glo dat die gruwelê nog langer deur die Regering geduld sal word nie.¹⁾

Genl. Joubert se standpunt ten opsigte van die instroming van Naturelle in die Republiek was wys en versienende. Baie Zoeloes het vir hul lewensbehoud die Republiek ingevlug. In sy verslag van 15 September 1883 aan die Uitvoerende Raad gee Joubert toe dat as die Regering dit sou belet of die vlugtelingê terugdrywe, hulle dan vermoor sou word. Aan die ander kant mag hy ook nie die groot gevaar, wat die Republiek bedreig, uit die oog verloor nie. Toe die Voortrekkers die land in besit geneem het, was daar betreklik min naturelle, skryf hy, en as hulle destyds teen die instroming van sulke stamme en vlugtelingê gewaak het, dan was hul land tans nie so oorstroom van naturelle nie en sou hulle waarskynlik ook nie soveel moeilikheid met die Britse Regering ondervind het nie. Die Natalse Goewerment het toegelaat, aldus die Generaal, dat naturelle die land binnekom, met die gevolg dat hulle 'n bron van onrus en 'n groot gevaar vir die blanke bevolking geword het. Voor die gevangeneming van Ketswaŷo het betreklik min Zoeloes Transvaal binnegekom, dog sedert die skikking van die Zoeloeoorlog plaasgevind het, is die teenoorgestelde die geval, en dit was met die verwagting en verlange na die einde van die gruweldade en moordtonele dat die Regering by Haar Majesteit op die loslating en herstel van die Zoeloekoning, Ketswaŷo, aangedring het. Die loslating het geskied, dog Ketswaŷo is nie weer in sy ryk herstel nie, maar aan kuiperij en ondermyning oorgelaat. Die toestand op die grense het daarna veeleer vererger, te meer daar die Republiek as gevolg van die bepalinge van die Konvensie so gebind was dat

hy /

---

1) J.J. Ferreira aan Superintendent van Naturelle, 4/6/1883, K.G. 271;
Ibid., 31/7/1883, S.N. 9, - beide in T.A.

hy alles met lede oë moes aanskou, sonder die reg of die mag om sy belange te beskerm; veel minder nog in staat om iets te kon doen vir hierdie so wreed vermoorde en vlugtende naturelle, wat hulle nou vir die behoud van hul lewe binne die Republiek begewe, ofskoon laasgenoemde as gevolg van die Konvensie so ingekort was, dat hy vir sy eie naturelle geen herberg gehad het nie. Joubert kon dus, vanweë hierdie rede, die Landdros van Utrecht nie aanraai om nog hierdie vlugteling in die Republiek toe te laat nie; maar het hom daarenteen gedwonge gevoel om by sy Regering aan te dring om vertoë tot die Britse Regering te rig waardeur verdere gebiedskending deur die Zoeloës belet sou word. Was hy nie deur die Konvensie belet nie, sou hy die saak persoonlik aangepak het en spoedig 'n end aan die bloedvergieting en moordtonele in Zoeloeland gemaak het, het die Generaal besluit.¹⁾

Op 21 Julie 1883 is Ketswayo deur sy gedugte teenstander, Oesibebwe, oorval en verplig om te vlug na die Reserwe waar hy op 8 Februarie die volgende jaar oorlede is.²⁾ Die Oesoetoës of party van Ketswayo en Dinizoeloe het daarop die hulp van die Boere ingeroep. Reeds in September 1883 het 'n aantal Boere uit sowel Transvaal as Natal die grense van Zoeloeland oorgesteek en hulle in die Noorde in Oham se land gevestig. Hieroor het die Engelse Regering 'n dépêche aan die Transvaalse Owerheid gerig, dog laasgenoemde het geantwoord dat hulle niks met die saak te doen het nie en dat die Engelse self die mag in hande het om die Boere uit Zoeloeland te verdryf.³⁾ Genl. Joubert was toe juis Waarnemende President en het die saak met groot bekwaamheid behartig /

---

1) Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, Bylaag B, pp. 298 - 300.

2) Ibid., Deel II, p. 29.

3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, pp. 424 - 425.

behartig. Hy het eiehandig 'n konsepbrief opgestel en voorgestel dat geantwoord sou word dat die indringing van die Boere in Zoeloeland geskied „buiten die weten en kennens der Regering en tegen onze wenst dog de Regering kan geene emigraati beletten en heeft niets met menschen te doen buiten des lands grenzen. Verkiest Oham - of andere outorityd geene zulke menschen en hun land dan es het hunne zaak om zulks te beletten ek zegt dat het staat vry voor elk enwoner van de Zuit A Republiek det grond gebiet te verlaten en over de grenzen te trek al waar zy dan voor eygen rekeneng en verantwoordeng buiten de staat zyn...."1)

In sy verslag van 9 Januarie 1884 het genl. Joubert hom weer sterk teen die Britse politiek van verdeel en heers uitgelaat. Hy het aangetoon hoedat Zoeloeland na die oorlog van 1879 in verskeie klein kapteinskappe opgesny was met die doel „om de natie tegen zichzelf verdeeld te maken en te verzwakken of elkander te doen uitroeyen."2) Die gevolge van hierdie politiek, skryf Joubert, het ook nie lank uitgebly nie. Oham, reikende na die hoogste gesag in Zoeloeland, het diegene van Ketswayo se volgelingen wat nie onder hom wou buig nie, aangeval en baie van hulle wreed-aardig vermoor. Hierdie swakste party het vir die grootste gedeelte oor die grens gevlug en skuilplek binne die Republiek gesoek. Die Generaal was daarvan oortuig dat die Republiek, selfs met 'n aansienlike polisiemag, nie in staat sou wees om 'n behoorlike toestand van sake op die lang Zoeloegrens te skep solank die stand van sake in Zoeloeland voortduur nie. In die belang en ter uitvoering van die

Engelse /

---

1) Genl. Joubert aan Staatsekretaris, 13/12/1883, Wakkerstroom-argief (ongesorteerde stukke), T.A.

2) Dr. Leyds toon aan (Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, p.34) dat genl. Joubert gelyk gehad het om te beweer dat die Engelse in Zoeloeland verdeeldheid gebring het om sodoende te kan heers.

Engelse politiek, sou hulle noodwendig die toestand so moes aanskou sonder om by magte te wees om daarin 'n verandering aan te bring. Word die toestand in Zoeloeland daarenteen verbeter, dan sou dit vir die Regering 'n kleinigheid wees om die Zoeloe-vlugtelinge in die Republiek tot orde te bring of na hul land terug te stuur, maar dan moes daar in Zoeloeland 'n koning of opperhoof wees, wat verantwoordelik sou wees vir die ontvangs en goeie bestuur van daardie volk en land.

Die Generaal het alle naturelle binne die grens gewaarsku om hulle nie met die Zoeloekwessie in te laat nie. Sy waarskuwings het 'n goeie indruk op die naturelle gemaak, „maar toch, met den aard der kaffers bekend mag ik my niet vleien met hun trouw of volhardend gehoorzaamheid." Die toestand op die grense vind hy ook 'n noodsaaklike gevolg van wat daeliks in die hart van Zoeloeland omgaan. Indien die sake in Zoeloeland egter behoorlik gereël word, sal daar spoedig 'n end aan moord en bloedvergieting kom; „ten minste ik zie kans om zoo my den opdracht werd gedaan de zaken in Zululand te regelen zoolang de koning Cetchwayo nog leeft....(en) alle bloedvergieting, binnen betrekkelijk zeer korten tyd ja binnen 48 uren te doen eindigen en binnen 14 dagen een vrede en ordelyke toestand in het Zululand daar te stellen. Ik ben zeker dat ik hier niet te veel onderneem wanneer ik zulks zeg, maar of daardoor het polletiek oogmerk van Sir Garnet Wolseley, Shepstone, en andere of Jingos zal uitgevoerd worden of zyn dat mag ik my niet veroorloven te zeggen, maar er zal vrede en orde in Zululand wezen met minder bloedvergieten en geldverspilling als thans het geval is."¹⁾

Die Britse Regering was onwillig om in te gryp
en /

---

1) SS.R. 126/84; Joubert-versameling, 2105, - albei in T.A.

en die Transvaalse Regering mog, as gevolg van die Konvensie van Pretoria, nie ingryp nie. Genl. Joubert het nogtans getrag om die Boerevrywilligers in Zoeloeland oor te haal om weer die land te verlaat en vir hulle plase in Transvaal aangebied. Toe dit egter nie wou help nie, het hy, ten einde gevolg te gee aan die aandrang van die Britse Regering wat die Republiek daarvan verdink het dat hy die Boere in Zoeloeland amptelik ondersteun, in Mei 1884 'n proklamasie uitgevaardig, waarin hy die burgers belet om enige aandeel aan die onluste te neem.¹⁾

Wat genl. Joubert se standpunt amptelik ook al was, hy het privaat die Boerevrywilligers met simpatie bejeen. „Ik ben zeer jammer voor onze brave burger de en de zaak betrokken es. En ek wens van harte dat God hun moge lyden," het hy aan die Landdros van Wakkerstroom geskryf. As die vrywilligers sonder om te veg daarin slaag om sake te skik, sou die hele beskaafde wêreld hulle toejuig, het hy verklaar. Stryd en bloedvergieting sou daarenteen in Engeland se kraam te pas kom en mag vir die vrywilligers nadelige gevolge hê. Die Transvaalse Regering moes hom ook streng neutraal hou. Dit sou uiters dwaas wees om die Republiek oor Zoeloeland in verwikkelinge met die Britse Regering te sleep, waardeur die onafhanklikheid van die staat in gevaar gestel sou word. „Daarom moet ek U Edele streng waarschuwen om voorzegteg te wezen niets te schryven of te doen de ons en de verwekkeling kan betrekken."²⁾

Genl Joubert het verlang dat die vrywilligers die saak met spoed moes afhandel, voordat ander kon inmeng. „Tyd is alles", skryf hy aan die Naturelle-kommissaris van Utrecht. „Ik zal nu natuurelyk niets kan doen maar verlang te /

---

1) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, pp. 424 - 425.

2) Genl. Joubert aan C. Krogh, 8/6/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 296 - 298, T.A.

te sien dat de Boeren tog alles regkrygen zoo spoedig als maar mogelyk." Hy het die vrywilligers gewaarsku om versigtig te wees, want „verraat verraat is reets sterk onder de Engelschen...."1)

'n Week later het die Generaal in 'n brief aan Lukas Meyer, leier van die Zoeloelandse Boere, met wie hy 'n gereelde korrespondensie onderhou het, aan die hand gedoen dat die moeilikhede in Zoeloeland aan arbitrasie onderwerp word. As hy in die plek van die vrywilligers en die Zoeloekoning was, sou hy sy saak dadelik aan vreemde moondhede voorgelê en hul hulp teen Engeland ingeroep het. Die Zoeloekoning behoort ook sonder versuim 'n brief, waarvan hy 'n konsep insluit, aan die Koningin van Engeland te rig. Joubert het gevrees dat die Zoeloeaangeleenthede tot groot en ernstige verwikkelinge kon lei. As Engeland hom eenmaal met die saak bemoei het, verseker hy Meyer, kan hy hom nie sonder meer laat terugstoot nie, en „het is niet te denken dat zyn Hoog Edele de Staats Prezident het allermenste zal doen voor of tot hulp van de boeren of de zulakoneng wanneer daardoor de vryheid der Z.A.R. of de zetel van zyn Prezidentzie ingevaar wort gebracht."2)

Die Boerevrywilligers het egter baie gou daarin geslaag om die vrede, wet en orde in Zoeloeland en die eenheid van die Zoeloenasie te herstel. Dinizoeloe word deur hulle tot koning gekroon en staan vir hul dienste 'n grondgebied van byna een- en 'n halfmiljoen morg aan die vrywilligers af. Daarna word die grondslae van die „Nieuwe" Republiek gelê en die nodige ampsbekleërs gekies.

Op 6 Augustus 1884 word genl. Joubert deur die

Staatsekretaris /

1) Genl. Joubert aan L. Viljoen, 27/6/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 322 - 323, T.A.

2) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 2/7/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 330 - 332, T.A. Joubert se jaloesie en naywer is weer baie opvallend.

Staatsekretaris van die „Nieuwe" Republiek meegedeel van sy verkiesing tot President van die „Nieuwe" Republiek.¹⁾

„Ik wil u niet vleyen, ook weet ik dat Gy u door my niet zal laten vlyen," skryf Lukas Meyer wat tot Waarnemende President van die „Nieuwe" Republiek verkies is, die volgende dag aan/Genl. Joubert, „maar u bekwaamheid en groote ondervinding, en liefde voor Land en volk, heeft het Publiek alhier overtuigd dat U Ed de regte man op de regte plaats is om aan het hoofd van onze Regering te staan, om te werken tot wilvaart van Zululand in het bizonder en tot bestwel van geheel Zuit Afrika in het algemeen."²⁾

Joubert het die brief van die Staatsekretaris van die „Nieuwe" Republiek op die Westelike grens ontvang. Hy was deur sy Regering afgevaardig om saam met Cecil Rhodes, verteenwoordiger van die Britse Regering, ondersoek in te stel na die moeilikhede op die Westelike grens, sowel as in Stellaland en Goosen. In sy antwoord maak Joubert gewag van die belangrikheid van sy opdrag, en alhoewel hy hom altoos gewillig en bereid verklaar het om sy volk te dien, vind hy dit onmoontlik om die betrekking wat hy bekleed en sy ampsverpligtinge plotseling te verlaat, en „zonder eenige behoorlyke vorm en uit den eenen allergewigtigsten dienst weg te stappen om eenen anderen mischien meer verantwoordelyken te aanvaarden." Om hierdie redes kan hy nie 'n bevredigende antwoord gee nie en is hy verplig om uitstel te vra vir beraad, en vir die tyd wat hy op die westelike grens besig sal wees. Sodra hy na Pretoria terugkeer, sal hy probeer om verlof van afwesigheid te verkry en daarna dadelik 'n besoek aan die „Nieuwe" Republiek bring.³⁾

'n /

1) Staatsekretaris van „Nieuwe" Republiek aan genl. Joubert, 6/8/1884, N.R. 24, T.A.

2) L.J. Meyer aan genl. Joubert, 7/8/1884, Joubert-versameling, 361, T.A.

3) Genl. Joubert aan D.J. Esselen, 23/8/1884, N.R. 15, T.A.

'n Maand later was genl. Joubert egter nog net so besluiteloos soos voorheen. In sy tweede brief aan die „Nieuwe" Republiek, kla hy oor die behandeling wat hy van die Transvaalse Regering ontvang het. Hy was besig om sake met sukses te reël, maar is teruggeroep en die land van Montsioa en Moshette is ontydig geannekseer. Daarom voel hy hom nou gedronge om te bedank en al sy betrekkings neer te lê, „en denk dat daardoor en Volksraad en Regering der Zuid Afr. Republiek als dan met myn ontevreden zal wezen en het daarom voor myn dan ook onmogelyk zal wezen goet te doen voor de Nieuwe Republiek - zoodat ik maar nog niet besluiten kan die aangebodene betrekking aan te nemen. En daar die Volksraad nog zit is het myn pligt verslagt te doen van myne vroegere handeling.“¹⁾

Nogtans het die Volksraad van die „Nieuwe" Republiek steeds die hoop gekoester dat genl. Joubert vroeër of later die presidentskap van hul staat sou aanvaar. Met sy besoek aan Vryheid, die hoofdorp, vroeg in Januarie 1885, is Joubert, vergesel van sy eggenote, 'n adres aangebied en hartlik verwelkom. „Van af het oogenblik dat U.Ed. door ons met algemeene stemmen tot Staatspresident dezer Republiek gekozen werd," lui die adres, „leefden wy in de hoop en verwachting U.Ed. hier te verwelkomen niet alleen als broeder en vriend, maar ook als gekozen Hoofd van dezen Staat, en koesteren wy ook nu nog de hoop dat U.Ed. u de keuze van ons heeft laten welgevallen en gekomen zyt om aan het hoofd van dezen jongen Staat uwe alombekende en deur ons hoog gewaardeerde diensten voor volk en vaderland voort te zetten.“

In sy antwoord het Joubert hulle vir die woorde van verwelkoming bedank. Hy het gekom as privaat-persoon - het hy gesê - om self te sien en te hoor wat gedoen word,

en /

---

1) Genl. Joubert aan D.J. Esselen, 26/9/1884, N.R. 16, T.A.

en is bly om getuie te wees van die goeie gees onder die volk. Aan getrouheid en opregtheid om alles in sy vermoë te doen, het dit hom nooit ontbreek nie. Bewus van eie tekortkominge en met sy swakheid en gebreke steeds voor oë, het hy nooit na enige amp of betrekking gestreef nie. Die gejaag na eer of ampte het hy altoos as sonde beskou. Slegs wanneer hy deur die vrywillige meerderheidstem van die publiek, waarin hy dan die vinger van die allesbestierende God meen te moet sien, geroep word tot een of ander werk, slegs dan ag hy homself verplig om alle swarigheid opsy te stoot en met vertroue op God die hand aan die ploeg te slaan en nie om te sien na wat agter is nie. Dit spyt hom egter dat hy hulle moet teleurstel en deur omstandighede belet word om aan hul dringende en vererende versoek te voldoen. Hy kan die presidentskap nie aanvaar nie, want „zoo ik hede die aangebodene betrekking by u zou aanvaarden, zou ik niet alleen u hier en daar de Zuid Afrikaansche Republiek oneindig veel kwaad doen; maar ik zou ook deze uwe, onze of laat ik liever zeggen deze vyanden der menschheid ergste vyanden van het ware belang der Britsche ryk verblyden en hen nieuwe stof geven om Engeland's edele Minister aan te vallen en op nieuw te bemoeylyken; en ik zou daardoor hun bloedige venyn versterken en onze vrienden verzwakken, met een woord myn optreden onder u zou u, de Zuid Afrikaansche Republiek, ja geheel Afrika kwaad doen.“¹⁾

Alhoewel genl. Joubert eindelijk vir die presidentskap van die „Nieuwe“ Republiek bedank het, het hy in noue voeling met die leiers gebly. Sy advies is ook in alle belangrike sake, soos in die geval van St. Luciabaai, deur die Regering van die „Nieuwe“ Republiek ingewin. In Augustus 1884 het dr. E. Mebus met die Boerevrywilligers in Zoeloland /

---

1) Antwoord van genl. Joubert op die adres van die Waarnemende President van die „Nieuwe“ Republiek, Joubert-versameling, 1995, pp. 477 - 480. Sien ook „De Volksstem“, 29/1/1885.

loeland onderhandelinge aangeknoop oor die moontlike afstand van St. Luciabaai aan Duitsland. Sy aansoek is egter geweier en hy self is na genl. Joubert verwys.¹⁾ Laasgenoemde het ook met die grootste versigtigheid in die saak opgetree. Hy het uitgegaan van die standpunt dat die regte van die „Nieuwe" Republiek op St. Luciabaai alles behalwe verseker was. Volgens 'n berig van die Goewerneur van Natal was Dinizeloeloe ook nog nie deur Engeland as koning van die Zoeloenasie erken nie. Joubert was veral bevrees dat die Suid-Afrikaanse Republiek in die saak betrokke sou raak en het die sending van J.C. Krogh, 'n Transvaalse amptenaar, as 'n afgesant van die „Nieuwe" Republiek na die Goewerneur van Natal, ten sterkste afgekeur. So 'n daad mog die Suid-Afrikaanse Republiek groot skade berokken en daartoe lei dat Engeland dadelik Zoeloeland annekseer.²⁾

Genl. Joubert het daarteen gewaak dat Engeland wettige rede vir klagte en ontevredenheid gegee word.³⁾ In 1875 toe daar sprake was dat Duitsland Delagoabaai sou oorneem, sou hy lievers gesien het dat Duitsland die Baai in besit neem as enig ander moondheid.⁴⁾ Nou het hy egter kans gesien dat die Boere self St. Luciabaai bemeester, maar dan moes die saak „met een zoo voor bedagte plan di. niet meslukken kan" aangepak word.⁵⁾ Nadat hy hom van St.

Luciabaai /

-
- 1) Backeberg, Duitse Koloniesasieplanne in Suidelike Afrika (1884 - '5), pp. 56 - 58.
  - 2) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 17/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 410 - 412, T.A.; Genl. Joubert aan J.C. Krogh, 17/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 406 - 409, T.A. Vgl. Backeberg, t.a.p., pp. 58 - 59.
  - 3) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 15/11/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 432 - 434, T.A.
  - 4) Genl. Joubert aan J.C. Krogh, 24/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 422 - 424, T.A. Sien ook Backeberg, t.a.p., p.59. In 'n onderhoud met dr. Mebus het Joubert verklaar dat hy lievers die Duitsers as bure wou hê as die Engelse - Schlüsser, Adolf Lüderitz, p.146, en aangehaal deur Backeberg, t.a.p., p.61.
  - 5) Genl. Joubert aan J.C. Krogh, 17/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 406 - 409.

Luciabaai verseker het, wou hy dit aan Holland en nog een of meer state verhuur, sodat dit altoos die eiendom van die Boere kon bly.¹⁾

Intussen het Duitsland in Augustus 1884 onverwags 'n protektoraat oor Damaraland aan die Suidweskus van Afrika geproklameer. Dit het die Britse Regering die skrik op die lyf geja. Die weg na die Noorde was nou belangriker as ooit tevore. In 'n private brief aan Lukas Meyer in Maart 1885 spreek genl. Joubert sy vrees uit dat die Britse Regering deur die jingo's opgesweep word „om geheel Zuit Africa onder zyn gezagt te brengen en door de vrees die nu onlangs es opgewekt dat Duitsland ook voet op Zuit Afri- cas bodem zal zet es Engeland nu sterk van plan om geheel ons Land en te slukken om daardoor Duitsland te beletten om zegt met ons te vereenigen.”²⁾ Hy het aan die hand ge- doen dat die Zoeloekoning en sy Raad 'n proklamasie uit- vaardig, waaronder elke persoon, wat onrus stock of by een of ander Regering of persoon buite Zoeloeland gaan kla of valse gerugte versprei, as oproermaker of verraaier gestraf sou word. By gebrek aan so iets verwag hy spoedig 'n bot- sing met die Britse Regering.³⁾

Die vriendskaplike gesindheid van die Zoeloes teenoor die Boerevrywilligers het nie lank geduur nie. Die afstand van soveel grondgebied kon nie anders as tot onte- vredenheid lei nie. Op 15 Maart 1885 het Dinizoele en 'n paar van sy kapteins dan ook by genl. Joubert en landdros Krogh gaan kla oor die annekshasie van Zoeloeland deur die Boere /

---

1) Genl. Joubert aan J.C. Krogh, 24/10/1884, Joubert-versa- meling, 1995, pp. 422 - 424. Vgl. Backeberg, t.a.p., p.60.

2) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 21/3/1885, Joubert-versa- meling, 1995, pp. 482 - 486, T.A.

3) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 14/2/1885, Joubert-versa- meling, 1997A, pp. 29 - 32, T.A., na aanleiding van 'n artikel in „De Volksstem”, waarin beweer word dat Dini- zoele by Osborn laat kla het dat die Boere hom soveel van sy land ontnem het dat hy nie genoeg het om op te bestaan nie.

Boere. Die Zoeloes het beweer dat hulle van die begin af bedrieg is. Met die naam van Paul Kruger en Piet Joubert is alles van hulle verkry. Ondersteuning tot herstel van Panda se troon sonder enige vergoeding van land of vee was aan hulle beloof en nou word hulle verdruk en van hul land beroof. Die Zoeloekoning het hom op pres. Kruger beroep, maar aan Joubert se voorstel om persoonlik na Pretoria te gaan het hy nie gehoor gegee nie.¹⁾

Genl. Joubert het gevrees dat die Engelse van die Zoeloe-moeilikhede gebruik sou maak om Zoeloeland te annekseer, en het met sy vriende beraadslaag oor middele om die gevaar af te weer. As niks gedoen word nie, skryf hy aan dr. E.J.P. Jorissen, sal die Zoeloes die Engelse inroep en laasgenoemde sal maar al te bly wees om in te meng.²⁾ Aangenome dat die Suid-Afrikaanse Republiek se regte op Zoeloeland en St. Luciabaai gegrond is, sou die Regering syns insiens goed doen om dadelik St. Luciabaai te laat okkupeer, 'n dorp aan te lê en die spoorweg daarvandaan af in stede van Delagoabaai af te laat aanlê.³⁾ Hy het staatsekretaris Bok geraadpleeg in hoever die Konvensie van Londen die Suid-Afrikaanse Republiek sou toelaat om in te meng, en of daar 'n kans bestaan het om aan Oham 'n woonplek in Transvaal te verleen. Dit sal altoos in belang van die land wees, meen hy, om met die Zoeloes op die beste voet te verkeer, veral aangesien die Regering op St. Luciabaai en Zoeloeland aanspraak maak. Vir die Suid-Afrikaanse Republiek is dit ook van die grootste belang dat geen verdere bloedvergieting in Zoeloeland sal plaasvind nie. Daarom sal hy bly wees om te verneem /

-
- 1) Genl. Joubert aan dr. E.J.P. Jorissen, 21/3/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 490 - 492, T.A.; Vgl. Backeberg, Duitse Koloniesasieplanne in Suidelike Afrika (1884 - '5), pp. 115 - 116.
  - 2) Genl. Joubert aan dr. E.J.P. Jorissen, 21/3/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 490 - 492, T.A.
  - 3) Genl. Joubert aan Staatsekretaris, 20/4/1885, SS.R. 2061/85 by R 1489/85, T.A.

verneem of, ingeval die Regering van die „Nieuwe" Republiek en Dinizeloë die Suid-Afrikaanse Republiek inroep as arbiter, dit aanvaar kan word, sonder skending van die Konvensie van Londen; en of Engeland beswaar kan maak as die Regering van Zoeloeland proklameer dat hy hom, met volle toestemming van die Zoeloekoning, onder die wette en gesag van die Suid-Afrikaanse Republiek plaas.¹⁾

Joubert se vrees vir Engelse inmenging of anneksasie van Zoeloeland was versterk met die val van die ministerie Gladstone in Junie 1885. Die Boerestaatsman het die implikasies van die verandering van Regering in Engeland ten volle begryp - vandaar sy pessimisme. Met 'n profetiese blik in die toekoms skryf hy aan Lukas Meyer na aanleiding van hierdie gebeurtenis, dat niks minder as die toekoms van Suid-Afrika op die spel is nie. Engeland was ook weer vry van sy skrik vir Rusland en moes werk soek vir sy soldate. Daarvoor was Zoeloeland en Swaziland syns insiens die beste plek, en „wee o wee di bleddi boers."²⁾

St. Luciabaai het nou ook 'n faktor in die internasionale politiek geword. Die klagtes en ontevredenheid van die Zoeloë het in Junie 1885 sulke afmetings aangeneem dat die saak deur Duitsland en Engeland in behandeling geneem is. Genl. Joubert was baie ontsteld hieroor en het niks goeds van die onderhandelinge verwag nie. „Ongelukkege Afrikaanders," het hy uitgeroep, „de es altoos de bezems om het vuil voor Engeland's vortuin zoekers uit de Pat te ruimen."³⁾ Met Duitsland wou die meeste Boere niks te doen hê nie. Hulle was teen die afstand van St. Luciabaai aan Duitsland. „Daartegen es alle boeren sterk gekand," skryf

Joubert /

-
- 1) Genl. Joubert aan Staatsekretaris, 22/4/1885, Joubert-versameling, 1997A, pp. 91 - 93; SS.R. 2176/85 by R. 1489/85, - beide in T.A.
  - 2) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 12/6/1885, Joubert-versameling, 1997A, pp. 115 - 116, T.A.
  - 3) Genl. Joubert aan J.C. Krogh, 5/6/1885, Joubert-versameling, 1997A, pp. 107 - 109, T.A. Vgl. Backeberg, t.a.p., pp. 111 en 115 - 116.

Joubert, „men wel onder geene europees gouvernement - maar met de beschaafte werel zaam werken voor beschaving en voor uitgang.“¹⁾

Genl. Joubert was ten gunste van 'n Nederlandse protektoraat oor St. Luciabaai. As hy die volle versekering gehad het dat Holland St. Luciabaai kon en wou aanneem, het hy aan 'n vriend geskryf, sou dit vir hom minder swaar gewees het om die presidentskap van die „Nieuwe“ Republiek te aanvaar, want dan was daar hoop dat die Republiek hom staande sou hou. Te oordeel egter na die stand van sake, was daar alle kans dat Engeland elke oomblik kon instap as beskermmer van een of ander naturelle-opperhoof.²⁾

Hy het geprobeer om deur bemiddeling van 'n sekerre G.R. Ockerse 'n Nederlandse protektoraat oor St. Lucia-baai te verkry. Sy plan was dat Holland die Baai vir die „Nieuwe“ Republiek in beskerming moes neem. Ockerse moes uitvind of Holland die Baai sou „aanneem“, onder welke voorwaardes, en watter stappe van Boerekant gedoen moes word om dit te bewerkstellig. Ockerse het dadelik met die Nederlandse Minister van Binnelandse Sake, Heemskerk, in verbinding getree. Van Joubert se skema het egter niks gekom nie. 'n Afskrif van Ockerse se brief is deur Heemskerk aan die Transvaalse gesant, Beelaerts van Blokland, gestuur, met die opmerking dat die skrywer van die brief aan hom onbekend is.³⁾

Genl. Joubert het hom vir vereniging van die verskillende Republieke beywer, wat uiteindelik in 'n verenig-

de /

-
- 1) Genl. Joubert (datum en naam van persoon aan wie die brief geskryf is ontbreek), Joubert-versameling, 1997A, pp. 10 - 12, T.A. en aangehaal deur Backeberg, t.a.p., pp. 116 - 118.
  - 2) Genl. Joubert aan 'n vriend (ongedateerd), Joubert-versameling, 1997A, pp. 10 - 12, T.A.
  - 3) Backeberg, Duitse Koloniesasieplanne in Suidelike Afrika (1884 - '5), pp. 116 - 118.

de Suid-Afrika opgeneem moes word. Sy raad was dan ook dat die „Nieuwe" Republiek aansluiting by die Transvaal moes soek. „Nu es de tyd dat u en de Zulas te zamen ons moet verklaren of gy met ons Volk verenig of niet. Van uwe kant moet de vraagh koomen", skryf hy op 26 Maart 1886 aan Lukas Meyer. As Rudolph¹⁾ daar kom en vriendelik deur hulle ontvang is, moet hy tot antwoord kry: „jaa meneer het es alles goet en wy verblyden ons zeer over de groot belangstelleng door Haar Maajesteyds Regereng en ons gesteld maar wy weten en gevoelen dat onze naturelyke bestemmeng es een zamen smelteng en verenigeng met de Zuit A. Republiek en O. Vrystaat om eendag opgenoomen te worden en deze Bond of algehele viringigeng van het toe komstige Vireenigt Zuit Afrika."2)

Joubert was derhalwe baie gekant teen vereniging van die „Nieuwe" Republiek met Natal. Hoe meer mag Engeland in Suid-Afrika in hande kry, skryf hy, hoe minder die kanse vir 'n verenigde Suid-Afrika onder eie vlag. Die aanhegting van die „Nieuwe" Republiek en Zoeloeland by Natal, sou vir die jingodom ook 'n ekstra 50 jaar heerskappy oor die Afrikanervolk verseker. Om hierdie redes het hy die inlywing van die „Nieuwe" Republiek by Natal nie net afgekeur nie, maar as selfmoord bestempel.³⁾

Genl. /

-
- 1) Rudolph was op hierdie tydstip magistraat te Kliprivier in Natal en sou volgens Joubert deur die Engelse Regering gestuur word om met die „Nieuwe" Republiek te onderhandel, klaarblyklik oor aansluiting by Natal, want Joubert spreek sy vrees uit dat Rudolph hierop sou aandring. Ons het egter nie daarin geslaag om in die Britse Blouboeke wat oor die saak handel enige verwysing na so 'n sending te vind nie.
  - 2) Joubert-versameling, 1995, pp. 714 - 716.
  - 3) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 23/7/1886, Joubert-versameling, 1997, pp. 25 - 28, T.A. Vir die Engelse beteken vereniging met Natal niks anders as onderwerping aan Britse gesag nie, verseker hy Lukas Meyer enige dae later, en 'n verenigde Suid-Afrika niks anders nie as uitbreiding van die Britse Ryk oor geheel Suid-Afrika - Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 6/8/1886, Joubert-versameling, 1997, pp. 45 - 46, T.A.

- 171 -

Genl. Joubert het die Engelsman nou eenmaal nie vertrou nie, en het van die standpunt uitgegaan dat hoe minder met hom onderhandel word, hoe beter. Toe die „Nieuwe" Republiek met Natal onderhandelinge aanknoop en dit misluk, het hy Lukas Meyer meegedeel dat hy niks anders verwag het as dat onaanneemlike voorstelle en eise deur die oormoedige Britse Regering gedoen sou word nie. Hy was ook bevrees dat as eise gestel word waaraan die „Nieuwe" Republiek nie kon of mog toegee nie, laasgenoemde dan in 'n veel moeiliker posisie sou verkeer as wanneer niks gebeur het nie. „Myn onder vendeng es dat hoe mender men met Engeland te doen hieft hoe vyliker men es - traktaten onderhandelinge met Engeland gesloten - moet altoos ten voordele van Jingo's en ten nadele van andere party wezen ten zy dat men magtiger als Engeland es zoo als America Frankryk Duitsland of Rusland jaa zulke staten/^{en}mogentheden kan Engeland dwengen om traktaten te erkennen en te eerbedigen en daar om staat het voor hun om met Engeland te onderhandelen en overeen te koomen maar voor ons es het beter ons zoo ver mogelyk van Engeland af te houden."¹⁾

Met die „Nieuwe" Republiek se aandrang op erkenning deur Engeland het hy dan ook geen simpatie gehad nie. Toe 'n deputasie van die „Nieuwe" Republiek eindelik tot 'n skikking met die Goewerneur van Natal geraak, het dit by hom die vrees laat ontstaan dat dit nie in belang van die „Nieuwe" Republiek was nie. Dit spyt hom, skryf hy op 12 November 1886 aan Lukas Meyer, dat die „Nieuwe" Republiek nog steeds op erkenning van die kant van Engeland aandrang. Hy handhaaf nog sy ou sienswyse: „maak jou enlandse zaaken en bestuur regt - hout vas aan jou regten en overeenkomst met de Zulus - houd vrede met hun. houd wet en orde als

een /

---

1) Genl. Joubert aan L.J. Meyer, 23/7/1886, Joubert-versameling, 1997, pp. 25 - 28, T.A.

- 172 -

een beschaaft Volk en Gouvernement - en dat es erkenneng genoeg." Engeland het reeds die Republiek en sy regte indirek erken en as hy later daarop inbreuk wil maak, sal niks, ja selfs nie die allerheiligste traktate, hom belet om dit te doen nie. Daarom is dit des te meer onnodig om aan te dring op Engelse erkenning, wat tog nie sonder groot en swaare opoffering en vernedering van die „Nieuwe" Republiek verkry sal word nie. Hy is daarvan oortuig dat solank die „Nieuwe" Republiek hom binne die perke van sy verkreeë regte op Zoeloeland en die Zoeloenasie hou en sorg dat niks in stryd met die algemene volkerege gebeur nie, die Britse Regering geen grond vir inmenging in die sake van die „Nieuwe" Republiek sal hê nie. Daarenteen sal hul onderhandelinge nouliks beëindig wees of Engeland sal die protektoraat van die „Nieuwe" Republiek oor die Zoeloes oorneem, en daardeur die weg vir hom na Swaziland en die Transvaalse goudvelde geopen sien en wat sal die erkenning dan die „Nieuwe" Republiek baat?¹⁾

Genl. Joubert het onafgebroke vir vereniging van die „Nieuwe" Republiek met Transvaal geywer en was teleurgestel toe daar onnodig getalm word. „Hoe langer het deurt hoe sterker dat de Engelse en vloet zal worden en hoe verder dat wy van elkander zal verwydert raaken," skryf hy nog op 21 Desember 1886 aan Lukas Meyer. Daarom was hierdie die geskikste oomblik. Alle Europese sake werk daartoe mee. As hulle langer wag, kan dit te laat word.²⁾ Danksy die Generaal se onvermoeide ywer is op 14 September 1887 te Pretoria 'n Verdrag van Vereniging met die „Nieuwe" Republiek gesluit en is laasgenoemde by die Suid-Afrikaanse Republiek as 'n distrik onder die naam „Vryheid" ingelyf. Kragtens die

Konvensie /

1) Joubert-versameling, 1997, pp. 56 - 59, T.A.

2) Ibid., pp. 67 - 68, T.A.

Konvensie van Londen was die goedkeuring van die Britse Regering egter nodig en toe dit eindelik verkry is, is genl. Joubert en Nicolaas Smit in Julie 1888 na die „Nieuwe" Republiek vir die uitwisseling van die Aktes van Ratifikasie van die Verdrag van Vereniging afgevaardig. Dit het op 20 Julie 1888 te Vryheid plaasgevind,¹⁾ en met ingang van daardie datum het die grondgebied van die „Nieuwe" Republiek 'n deel van die Suid-Afrikaanse Republiek uitgemaak.²⁾

Genl. Joubert se menigvuldige pligte as Kommandant-Generaal en Superintendent van Naturelle het hom in al die moeilikhede en twiste op die grense van die Republiek gewikkeld. Deur sy intieme kennis van naturelle-aangeleenthede was hy in staat om 'n belangrike bydrae tot die herstel van orde en gesag in Zoeloeland te doen. Wat meer is, dit was grootliks aan sy bemiddeling en behendige optrede te danke dat die landpale van die Suid-Afrikaanse Republiek op die Oostelike grens aansienlik uitgebrei is deur die inlywing van 'n belangrike gebied, waar 'n klein Boere-gemeenskappie 'n kortstondige onafhanklike bestaan gevoer het.

---

1) Saterdag 1 Julie 1888 was volgens die verslag van die Kommissie as dag van formele vereniging van die twee state bepaal.

2) Verslag van Ratifikasie-kommissie, 7/8/1888, SS.R. 7023/88; SS.BB. 11/6/1888 - 14/9/1888, No 1462; E.V.R. 38, Volksraadsbesluite, Art. 49, 8/5/1889, - Almal in T.A.

HOOFSTUK X.MOEILIKHEDE OP DIE WESTELIKE GRENS.Bedanking van genl. Joubert.

Die uitbreek van die Eerste Vryheidsoorlog het ook die vrede onder die naturelle op die suid-westelike grens van Transvaal verstoer. Moshette het voorgestel dat die Barolongs hulle aan die kant wat wen moes skaar, maar Montsoa, deur die Engelse as hoofkaptein erken, het hom openlik ten gunste van sy ondersteuners verklaar en wraak gaan neem op Machabi, die klein Boergesinde Barolonghoof. In die nag van 2 Mei 1881 het hy Machabi aangeval en vier-en-tagtig mans en vrouens, w.o. etlikes van Moshette se volk, gedood.¹⁾

Na afloop van die moord het die Koninklike Kommissie²⁾ genl. Joubert en majoor Buller na die grens gestuur om orde te handhaaf, ondersoek na die oorsaak van die rusverstorings in te stel en die kommando, wat Cronjé ter verdediging van die grensburgers opgeroep het, te ontbind.³⁾ Moshette, wat Machabi se saak opgeneem het, belowe ook om geen vyandelikhede teen Montsioa te begin nie, alvorens die Koninklike Kommissie die saak ondersoek het.⁴⁾ Van hierdie ondersoek het niks gekom nie. Moshette het selfs na Pretoria gegaan, maar die Koninklike Kommissie het hom nie eers

'n /

---

1) Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, pp. 108 - 109.

2) Die Koninklike Kommissie het bestaan uit sir Hercules Robinson, Hoë Kommissaris vir Suid-Afrika, sir Evelyn Wood, Opperbevelhebber van die Britse troepe in Natal en Transvaal, en sir Henry de Villiers, Hoofregter van die Kaapkolonie. Die Kommissie se opdrag was om ondersoek in te stel na alle sake en aangeleenthede betreffende die toekomstige reëling van die Transvaalse grondgebied, verslag uit te bring en aanbevelings te doen, 'n Konvensie op te stel en alles wat nodig is vir die reëling van die betrokke grondgebied te verrig (Vgl. Proklamasie van Hoë Kommissaris, 16/4/1881, onder Kennisgewing no 50 van 1881, Transvaalsche Gouvernements Courant, 17 Mei 1881).

3) C 3098 van feb. 1882, p.11.

4) Ibid., p.24.

'n onderhoud toegestaan nie. Hy besluit toe eindelik om self die saak in hande te neem en Montsioa vir die moord te straf.¹⁾ Gesteun deur Boerevrywilligers onder Nicolaas Gey van Pittius, val hy Montsioa in Oktober 1881 aan. 'n Weinig na die Suide ontvlam weer die stryd tussen Mankoroane, die Engelsgesinde hoof van die Batlapins, en Dawid Massou, die Boergesinde Kaptein van die Korannas.

In Januarie 1882 is genl. Joubert met komdt. Ferreira en vyf-en-twintig man rydende²⁾ polisie na die grens gestuur om die orde en vrede te herstel. Hy sou egter nie in sy doel slaag nie. Die blanke vrywilligers het steeds aangegroei. Die Kommandant-generaal het die Transvaalse burgers gebied om terug te keer, maar hulle weier en verklaar terselfdertyd dat hulle die beskerming van die Republiek nie nodig het nie. „Zy antwoorden my“, skryf Joubert in sy verslag, „dat zy jaren lang door Montsioa verdrukt werden. Ten laatste werden zy gedurende den oorlog van de Engelschen en de boeren van al hun plaatsen verdreven, hunne huizen vernield, hun goederen weggeroofd, hun grond door de lyn buiten de Republiek geplaatst en ten laatste hunne zoo zy meenden billyke eischen voor compensatie door de Subcommissie van de hand gewezen; zoodat zy nu door dezen toestand tot armoede zyn gebracht zich gedwongen gevoeld hebben zich aan Moshette te verhuren om alzoo compensatie voor hunne verliezen te ontvangen en dat zy dus niet zullen terugkomen maar den staat bedanken en verlaten.“³⁾ Hierop het Joubert kennis gegee dat niemand toegelaat sou word om gewapend die grens te oorskry of om geroofde vee binne die Republiek te bring nie. 'n Sterk wag vir die grens word opgeroep /

1) Verslag van genl. Joubert, Feb. 1882, SS.R. 929/82, T.A.; C 3098 van Feb. 1882, p.131.

2) Rydende polisie was die tegniese naam vir berede polisie in die Suid-Afrikaanse Republiek.

3) Verslag van genl. Joubert, Feb. 1882, SS.R. 929/82, T.A.

- 176 -

geroep, Massou en Moshette word die steun van die Republiek ontsê en gewaarsku teen enige skending van die neutraliteit van die staat.¹⁾

Genl. Joubert het die Britse Regering vir al die onheil verantwoordelik gehou. Die Britse politiek was daarop gemunt, skryf hy in sy memorandum van 7 Februarie 1882, om die een naturellestam teen die ander uit te speel, ten einde 'n toestand te skep wat Engeland in staat sou stel om tussenbei te tree en eindelik die gebied te annekseer. „De Hoog Ed. Regering mag niet ontkennen den kritieken toestand,” verklaar die Generaal, „maar is zich ten volle bewust van den oorsprong, de politiek en het doel waarmede de vyanden van de Republiek dezen kritieken toestand van zaken in het leven hebben geroepen en zou met diep leed zien de oogmerken bereikt worden en dat daardoor de vrede van dezen Staat of van Zuid Afrika in gevaar wordt gebracht.” Hy het dit nie as 'n skending van die staat se neutraliteit beskou as persone hul burgerskap bedank en buite die landsgrense gaan veg nie. Hulle plaas hulleself daardeur buite die staat en verbeur sy beskerming.²⁾

Die moeilikhede buite die grense het byna tot ontwikkelinge op Transvaalse gebied gelei. Kalafyn, 'n Onderkaptein van die Baroetsies, het voortgegaan om Montsioa te ondersteun, en het sonder toestemming van die Regering sy kraal met skanse begin ommuur. Sy dreigende houding en weiering om die bou van skanse te staak, het die Regering verplig om die Kommandant-generaal met 60 man onder komdt. Ferreira te stuur om hom te tugtig. Toe die opstandige kaptein bemerk dat die Regering vir hom gereed is en dat hy van die naturelle-kapteins geen ondersteuning ontvang nie,

het /

---

1) De Volksstem, 18 Januarie en 8 Februarie 1882.

2) SS.R. 1631/82, T.A.

het hy hom na Pretoria gehaas. Die Vice-president het hom egter gelas om sy saak met die Generaal te skik. Aan laasgenoemde het Kruger 'n persoonlike brief geskryf waarin hy sy oortuiging uitspreek dat Joubert met alle regverdigheid en „politiek" sou handel.¹⁾ Die hoë toon wat Kalafyn in die begin aangeslaan het, was nou ook vir goed op 'n end. Daar het vir hom geen ander keuse oorgebly as om die skanse af te breek en die koste van die Regering te vergoed nie. Die som wat die Goewerment geëis en wat die Kaptein in bees-te moes betaal, het oor die £16,000 beloop. Kalafyn moes ook die skade vergoed, wat sy mense van tyd tot tyd op die eiendomme van burgers aangerig het en onder 'n skerp be-risping van die Superintendent van Naturelle deurloop. Genl. Joubert verseker hom dat, indien meer voorgeval het, hy Kalafyn as 'n verraderlike oproermaker voor die Krygs-raad sou laat teregstaan het en dat sy straf niks minder as die dood sou gewees het nie.²⁾

Aan kaptein Gatsizibi, hoof van die Bawanketsi, het genl. Joubert op 2 Maart 1882 'n skerp en enigszins on-versigtige brief gerig. Hierdie kaptein het in November van die vorige jaar 'n strooptog op Transvaalse gebied uit-gevoer, huise afgebrand, vee geroof en enige naturelle ver-moor. In 'n lang brief en in 'n taal wat die naturel sou verstaan, het Joubert hom tot Gatsizibi gewend. Die magti-ge Engelsman, skryf hy, het die land kom vat maar die Boere het dit weer teruggekry. Ongelukkig was daar nog kwaadsto-kers, teen wie sir Hercules Robinson die naturelle gewaar-sku het. Tydens die anneksasie het een van hulle, die En-gelse kol. Moysey, hom daarop toegelê om die een stam teen die ander uit te speel, en die gevolge daarvan is in die

bloedige /

---

1) Kruger aan Joubert, 23/2/1882, Joubert-versameling, 62, T.A.

2) Genl. Joubert se verslag in sake Kalafyn, 21/4/1882, SS.R. 2407/82 by R 6019/84, T.A.

bloedige gevegte tussen die naturellehoofde te bespeur. Oor sulke daade wil Joubert liewers swyg, want aan hom is vertel dat dit 'n ou gebruik van die Engelse awonturiers is om oral onenigheid en verdeeldheid te saai. Die Engelse regeer ook oor al die lande waar onenigheid en verdeeldheid onder die mense heers. Om hierdie rede het hulle die Basoetos in twee en Zoeloeland in dertien distrikte verdeel. In Transvaal word die blankes en swartes ook deur die bedrog en verraad van dieselfde fortuinsoekers verdeel. Hierdie kwaad het ook van Kalafyn besit geneem en hom boos gemaak. Gatsizibi moet hom tog nie laat mislei nie en ook nie toelaat dat kwaad geskied nie, het die Generaal besluit.¹⁾

Hierdie brief het in Engelse hande geraak en groot misnoef verwek. Op vertoef van die Britse Resident, word Joubert deur die ander lede van die Driemanskap opgeroep om verslag van sy handelwyse te doen. Ons volstaan met die volgende uittreksel uit die Generaal se verslag: „Ik heb een brief geschreven aan gemelden Kapitein van uit Zeerust, toen ik daar was om onderzoek te doen naar de troebelen aldaar, en den opstand der inboorlingen te keeren, die dreigde in volle vlam uit te barsten; en was die opstand eens uitgebroken, dan hadden waarschynlyk alle opperhoofden, die gedurende den oorlog tusschen ons en de Engelschen gereed stonden de Boeren aan te vallen, zich daarby aangesloten. Door die vrees werd ik gedwongen om dezen Kapitein op die wyze te waarschuwen, en aan hem duidelyk uit te leggen de lage streken van lieden, die zichzelven Engelschen noemen ..... Ek zeg ze gaan onder dien naam, maar zyn dien onwaardig, en verdienen meer den naam hun door Sir Bartle Frere gegeven, nl. „avonturiers en verraders.“²⁾ Die Driemanskap

was /

1) Joubert aan kaptein Gatsizibi, 2/3/1882, C 3419, pp.11 - 12.

2) C 3419 van 1882, pp. 30 - 31. Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, pp. 396 - 397.

was tevrede met die verduideliking van die Kommandant-generaal. „After this explanation," skryf staatsekretaris Bok aan die Britse Resident, „the Government can only declare that it agrees with the Commandant General's letter to Gatsizibi."¹⁾

Die Britse Regering, sowel as die Hoë Kommissaris, was verontwaardig toe hulle verneem dat Boere Moshette en Massou ondersteun. Sir Hercules Robinson het die Republiek vir die vrywilligersbeweging verantwoordelik gehou,²⁾ in weerwil van die Regering se proklamasie van 21 Oktober 1881, waarby Transvaalse burgers ten strengste verbied word om hulle met die onluste in te laat.³⁾ Van die vrywilligers van die Britsgesinde hoofde word niks gesê nie, nog minder van die Engelse wat hulle by die Boergesinde Massou aansluit het. In sy verslag van 28 April 1882 toon Joubert die onredelikheid van die Engelse standpunt aan. Die Britse Regering eis dat geen Boere aan die stryd sou deelneem nie, skryf die Generaal, „en hier moet ik aanmerken, dat als Harer Majesteits Regeering met zulk een uitgebreide magt en vermogen niet in staat is of was om, met den besten wil zelfs, te beletten dat haar onderdanen deel namen in deze en soortgelyke gevechten en vrybuitery, het zeer onbillyk is nu te eischen dat wy, de minder begunstigde Staat, nu zoo volkomen moeten afwenden en verhinderen wat Hare Majesteit niet heeft gedaan, zooals ik bereid zal wezen nader te bewyzen, indien het verlangd wordt, dat de vrywilligers die thans (28 April 1882) by Massouw vechtende zyn, ook geboren Engelschen onder zich hebben, die alleen aangemoedigd worden door dezelfde dryfveeren als door Mancorane gebruikt werd om zyne vrywilligers te verkrygen."⁴⁾

Die /

---

1) Staatsekretaris aan Britse Resident, 27/6/1882, C 3419 van 1882, p.30.

2) C 3486, p.50.

3) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 27/10/1881, p.164.

4) Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, p.120; C 3381, p.136.

Die Kommandant-generaal het wel daarin geslaag om die vrede binne die Transvaalse grens te handhaaf, maar buitekant die grens het die stryd tussen die naturellekapteins onverpoosd voortgeduur. Op 6 Maart 1882 skryf Joubert dat die vegtery tussen Montsioa en Moshette vir die Boere wat die grens moet bewaak onuithoubaar is. Die Britse Resident moet dadelik vrede maak of die saak in „onze hande geeft.“ Die grenslyn tussen Massou en Moshette en die Boere het onprakties geblyk. As die Britse Resident nie die vrede herstel nie, sal die Boere verplig wees om dit self te doen. Die Boerewag kan onmoontlik toesien hoedat daar op hul grense geroof en gemoor word, het die Generaal besluit.¹⁾ Na aanleiding van hierdie verslag het die Staatsekretaris in sy brief van 10 Maart 1882 aan die Britse Resident voorgestel dat Haar Majesteit se Regering tussenbei moes tree of die Republiek moes toelaat om die vrede te herstel.²⁾ In 'n tweede brief het hy aangetoon dat dit slegs 'n tydelike oplossing sou wees en dat die oorsaak van al die moeilikhede weggeruim moes word. Die Republikeinse Regering was daarvan oortuig dat die onbevredigende grenslyn vir al die onheil verantwoordelik is en het op 'n wysiging daarvan aangedring. Die lyn wat hulle wou hê, was dié van pres. Burgers. Daarvolgens sou Massou en Moshette binne die Republiek val en laasgenoemde se beskerming geniet, soos hulle altoos verlang het. Montsioa en ander, wat dit nie begeer nie, sou buitekant val.³⁾

Kragtens die Konvensie van Pretoria mog die Transvaalse Regering nie direk met die naturelle buite die grense onderhandel nie. Genl. Joubert het egter 'n uitweg gevind /

---

1) Joubert aan Regering, 6/3/1882, SS.R. 1446/82, T.A.

2) Staatsekretaris aan Britse Resident, 10/3/1882, C 3381, p.69.

3) Ibid., 15/3/1882, C 3381, p.81.

vind en van die dienste van 'n tussenpersoon, wat nie eintlik 'n agent van die Regering was nie, gebruik gemaak. Op 5 Junie 1882 skryf hy aan 'n sekere George Donovan 'n private brief, waarin hy hom vra om sake te ondersoek, verslag uit te bring en aanbevelings vir die toekomstige reëling van die grense te doen.¹⁾ Op 3 Julie 1882 rig hy weer 'n konfidensiële brief aan Donovan om hom aan te spoor om Mankoroane ten gunste van Transvaal te beïnvloed: „Laat Mankoroane **ons** goevernement inroepen als zyne bescherming dan zal wy alles tusschen hem en Mazou regt krygen want van de zyde van Mazou zal er niets tegen wezen en dan hebben wy het van byde kanten en kunnen dan gemakkelyk instappen.“²⁾

Bevrees vir gewapende intervensie van buite, het die vegtende partye op 26 Julie 1882 vrede gesluit.³⁾ Mankoroane was egter nie te vertrou nie en het die Kommissie, wat die toegestane plase moes afbaken, teruggeroep.⁴⁾ Raad op laat Gerrit van Niekerk⁵⁾ as Voorsitter van die Bestuur van die vrywilligers, genl. Joubert weet dat hy hom klaar maak om Mankoroane geheel-en-al uit te roei as hy nie sy Kommissie stuur nie. Dit spyt hom want hy is bang dat dit sy Regering in die moeilikheid sal bring. Hy het byna al Mankoroane se vrywilligers oorgehaal om die Kaptein te verlaat en waarsku Joubert teen knoeiers soos Donovan. Tot sy spyt moet hy ook getuig „dat de witte zooveel roof en zuip

dat /

---

1) K.G. 240, T.A. Vgl. Krüger, Die Republiek Stellaland, p.31.

2) K.G. 202 H, T.A. Vgl. Kruger, Die Republiek Stellaland, p.32.

3) De Volksstem, 16/8/1882.

4) C 3419, p.88.

5) Die vrywilligers in die Suide aan wie plase onder die vredesverdrag van 26 Julie 1882 toegeken was, het 'n eie regering met Vryburg as setel en Gerrit van Niekerk as voorsitter ingestel. Op 6 Augustus 1883 word die Republiek van Stellaland formeel deur van Niekerk uitgeroep en die dag daarna word sy grense by proklamasie vasgestel (Vgl. Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel I, pp. 134 - 135; De Volksstem, 28/8/1883). Verder na die Noorde het weer die Republiek van Land Goosen onder Nicolaas Gey van Pittius verrys.

dat ik vrees ik heef uitgevinden dat de blanke erger steel als de kaffer.¹⁾ Teen die middel van 1883 was die toestand so kritiek en die vrede van Suid-Afrika in so 'n mate op die spel, dat die Britse Regering hom eindelijk gewillig verklaar het om 'n verandering van die Konvensie te oorweeg en vir dié doel 'n Transvaalse deputasie te woord te staan.

Na die vertrek van die Derde Deputasie het van Niekerk in 'n skrywe aan genl. Joubert, toe Waarnemende Staatspresident, vir die instelling van 'n grenswag op die Konvensielyn gepleit. Diewery word op so 'n skaal voortgesit, skryf hy, dat dit tot bloedvergieting moet lei. Die rowers was meesal ook blankes en omtrent honderd in getal.²⁾

Genl. Joubert het 'n ononderbroke korrespondensie met van Niekerk onderhou en die twee Republiekies op die Suid-westelike grens van Transvaal as toekomstige Transvaalse gebied beskou.³⁾ Op 31 Maart 1884 het hy van Niekerk egter heeltemal ontmoedig deur aan hom mee te deel dat die vrywilligers te veel van Transvaal verwag. Hulle word aangeraai om hulself te help. Transvaal sou hom nie met sake buite sy gebied bemoei nie. Hy weier ook om 'n deputasie van Stellalanders te ontvang. Dit sou dan in stryd met die nuwe Konvensie wees. Hy verseker hulle egter dat die Republiek hul grondregte sou erken.⁴⁾ Toe Stellaland daarop besluit om hom van Transvaal af te wend en aansluiting by die Kaapkolonie te soek, was die Generaal baie teleurgesteld en het hy op politieke gebied van van Niekerk afskeid geneem. Die Republiek sou volgens hom alle aspirasies ten opsigte /

---

1) Joubert-versameling, 316, T.A., aangehaal deur Kruger, Die Republiek Stellaland, pp. 40 - 41.

2) Van Niekerk aan genl. Joubert, 24/9/1883, Joubert-versameling, 321, T.A.

3) Genl. Joubert aan van Niekerk, 30/9/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 375 - 377, T.A.

4) Joubert-versameling, 1995, pp. 243 - 246, T.A.

opsigte van Stellaland laat vaar. Sy berusting en vertroue in die leiding van God het hom egter nie in wanhoop laat versink nie. „Es het dat wy arme afrikanen nog meer en langer door den veur van verdrukkeng en door den smelt kroes moeten gaan om tot onze nationalityd en volksbestaan te koomen," skryf hy, „wel hy di het Lod der Volken der groote naties der monargen en kyzer ryken bestierd Vergeten het mierterje en het stof niet en zal ook onzer niet vergeten Esrael moesten 420 jaren de beloften aan Abraham gedaan afwagten En toefte de Heer lang tog vylen zyne beloften niet neen hy .... komt-hy-komt gewest daarom al is er donkere tyden voor ons volk laat ons maar de hoop vashouden. de Heer zal koomen - Voor ons zal ook eens de dageraat heerlyk opgaan - vroeg of laat."¹⁾

Op 24 Junie 1884 het die Gooseniete teen Montsioa oorlog verklaar en die volgende dag het waarnemende pres. Joubert opnuut die neutraliteit van die Suid-Afrikaanse Republiek geproklameer en burgers verbied om hulle met die naturellegeskillen in te laat.²⁾ Die onluste op die grens het egter in so 'n mate toegeneem dat Joubert dit raadsaam geag het om die burgers van ammunisie te voorsien.³⁾

In Julie 1884 het die deputasie met die teks van die Konvensie van Londen uit Europa teruggekeer en op 9 Augustus 1884 word genl. Joubert en H.J. Schoeman, lid van die Naturellelokasie-kommissie, ingevolge art. 2 van die nuwe Konvensie na die suid-westelike grens afgevaardig om die sake aldaar in oorlog met Cecil Rhodes, die Kommissaris van die Britse Regering, te reël.⁴⁾ As Waarnemende Staatspresident /

---

1) Genl. Joubert aan G.J. van Niekerk, 5/5/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 260 - 263, T.A.

2) C 4213 van 1884, p.101.

3) Genl. Joubert aan Maartens, Landdros van Lichtenburg, 28/6/1884, Joubert-versameling, 1995, pp.326 - 327, T.A.

4) U.R. 6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.204, 9/8/1884; Joubert-versameling, 327a, T.A.

president het Joubert hom heeltemal van inmenging in aangeleenthede op die Westergrense onttrek. Hy was daarvoor dat die Republiek streng neutraal sou bly en het ook sy bes gedoen om dié beleid toe te pas. In Augustus 1884 was hy eertyer van ander sienswyse, want onmiddellik na sy benoeming tot Kommissaris verwittig hy die Landdros van Lichtenburg daarvan en versoek hy hom om Moshette en sy vrywilligers te waarsku om nie toe te gee nie, al kom hy (Joubert) ook om hulle daartoe te dwing. Hy is daarvan oortuig dat die vrywilligers hul regte sal kry en nog skadevergoeding op die koop toe. Hy durf egter nie alles op papier sit nie, maar hoop om die Landdros persoonlik te spreek. Hy stuur ook ammunisie na Lichtenburg, en „als Stellalanders komt om ammunuti help hulle. Weest niet zuinig.“¹⁾

Dit is moeilik om hierdie skielike verandering in sienswyse by genl. Joubert te verklaar. Volgens dr. W.J. de Kock (Ekstra-Territoriale Vraagstukke van die Kaapse Regering, 1872 - 1885, pp. 198 - 199 en 295) was genl. Joubert bereid om sy posisie as Transvaalse Grenskommissaris te gebruik om Engeland in Bechuanaland voor voldonge feite te stel, wat nie met die Londense Konvensie sou strook nie en wat dan 'n verandering van die bepalings van die Konvensie kon afdwing. Soos ons aanstons sal aantoon, was dit die strewe van Joubert om Stellaland en Goosen as 'n geheel by die Suid-Afrikaanse Republiek in te lyf en nie slegs 'n gedeelte van Stellaland soos deur die Konvensie van Londen bewerkstellig nie. Om hierdie rede was genl. Joubert dan ook teen die Konvensie van Londen. Ons kon egter geen dokumentêre bewyse ter ondersteuning van de Kock se bewering vind nie.

Hoe dit ook al sy, op 21 Augustus 1884 het Joubert en Rhodes mekaar te Lichtenburg ontmoet en tesame die Administrateur /

---

1) Joubert-versameling, 1995, p.360, T.A:

nistrateur van Land Goosen van hul koms verwittig.¹⁾ Op 25 Augustus kom die twee Kommissarisse te Rooigrond aan. Die vegtery was nog in volle gang en Montsioa se hoofstat, Mafeking, was deur die Gooseniete omsingel en op die punt om oor te gee.²⁾ Gey van Pittius weier egter om Rhodes te ontmoet, voordat hy hom as Administrateur van Land Goosen erken. Die Britse Kommissaris kon nie vorder nie en gee reeds die volgende dag sy voorneme te kenne om nie langer met persone te onderhandel wat, ondanks sy koms, voortgaan met hul aanval op Haar Majesteit se onderdane. Hy verwyt genl. Joubert daarvan dat die meerderheid van die aanvallers Transvaalse burgers is en dat die Republiek alreeds sy ooreenkoms met die Britse Regering verbreek het deur die ongereeldhede aan te moedig. Hy beroep hom op Joubert om as Spesiale Kommissaris van die Republiek art. 2 van die Konvensie van Londen na te kom.

Die Generaal het die stryd betreur en hom bereid verklaar om saam te werk, op voorwaarde dat Rhodes die de facto regte van Moshette erken. Vir die Britse Kommissaris was die eintlike geskilpunt egter dat Transvaalse burgers, in stryd met die Konvensie, teen Haar Majesteit se beskermde onderdane veg. Hiermee kon Joubert nie instem nie: vrywilligers word deur beide partye gehuur. Diegene wat van Transvaal kom, verbeur hul burgerskap en word nie verder deur die staat beskerm nie. Sy Regering het by wyse van proklamasies die mense gewaarsku en elke Veldkornet het opdrag ontvang om die onreëlmatighede teen te gaan. As Spesiale Kommissaris kan hy ook nie die pligte van 'n Veldkornet vervul nie. Hy moet die Britse Kommissaris slegs met die totstandbrenging van 'n vreedsame oplossing bystaan.

Rhodes /

---

1) Joubert aan Gey van Pittius, 21/8/1884, Joubert-versameling, 343 C, T.A.

2) C 4213, pp. 105 - 107 en 125.

Rhodes toon ten slotte aan dat sommige van die vrywilligers huise binne die Transvaalse grens bewoon. Hy herhaal dat dit 'n baie ernstiger saak is as die de facto-regte van Moshette en kla dat Joubert niks doen om 'n end daaraan te maak nie.¹⁾

Van die onderhoud met Gey van Pittius en die leiers van sy party het ook niks gekom nie. Alle pogings om die vrywilligers oor te haal om die stryd te staak, het op mislukking uitgeloop. Rhodes het ook geweier om die voorwaardes van die Gooseniete te aanvaar en het verontwaardig na Stellaland teruggekeer. Hy het Joubert daarvan verwyt dat hy nie met hom wou saamgaan toe hy voorgestel het om direk met die vrywilligers, met verbygaan van Gey van Pittius en sy Bestuur, oor die staking van vyandelikhede te onderhandel, en het die Generaal die oorsaak van die mislukking ten laste gelê. „I blame only one man for the events which followed my arrival in Rooigrond," het Rhodes met 'n latere geleentheid gesê, „and that man is Joubert. If he had come with me, we could have prevented what occurred."²⁾ Tot sy verdediging het genl. Joubert aangevoer dat Rhodes alles beweër maar niks bewys nie.³⁾ Nogtans was die Generaal nie van blaam vry te spreek nie, veral as sy brief van 11 Augustus 1884 aan die Landdros van Lichtenburg in aanmerking geneem word.

By Rhodes se vertrek word Joubert op 28 Augustus deur Montsioa uitgenooi om as bemiddelaar tussen hom en die Gooseniete op te tree. Die Kaptein spreek ook sy begeerte

uit /

---

1) C 4213 van 1884, p.114; Joubert-versameling, 343 C, T.A.

2) Rhodes teenoor pres. Kruger tydens byeenkoms tussen sir Charles Warren, N.M. Spesiale Kommissaris vir Bechuana-land, en Kruger op die grens naby Veertienstrome op 24/1/1885 en volgende dae, C 4432 van 1885, p.28. Vgl. ook de Kock, Ekstra-Territoriale Vraagstukke van die Kaapse Regering (1872 - 1885), pp. 199 - 200.

3) Joubert aan J.H. Hofmeyr, 19/2/1885, Joubert-versameling, 1997 A, pp. 34 - 37, T.A.

uit om met sy land en volk onder beskerming van die Republiek te kom.¹⁾ Ook Gey van Pittius aanvaar die Generaal se bemiddeling en versoek hom om nie terug te keer nie, alvorens hy die vrede verseker het.²⁾ Genl. Joubert het nie op hom laat wag nie en binne twee dae daarin geslaag om die vegtende partye met mekaar te versoen. Op 30 Augustus 1884 is die vredesverdrag onderteken.³⁾

Na die herstel van die vrede tussen Montsioa en die Gooseniete, het genl. Joubert na Stellaland teruggekeer. Op 3 September 1884 het hy Rhodes en kaptein Graham Bower, die Imperiale Sekretaris, te Plaas Pasop ontmoet en aan hulle mondeling die inhoud van die vredesverdrag tussen die Rooigronders en Montsioa verduidelik. „We informed General Joubert," skryf Bower daarop aan die Hoë Kommissaris, „that we could not possibly recognise in any way the peace agreement or the so-called Government of the Land of Goshen."⁴⁾

Met die ondersoek na die veediefstalle op die Transvaalse grens het dit nie beter gegaan nie. In 'n private brief van 7 September 1884 aan pres. Kruger gee Joubert feitlik sy onmag te kenne om hierdie moeilike kwessie op te los. „Wat betref de diefstallen," skryf hy, „er is zoo veel dat wy hier 2 of 3 maanden lang kan blyven om te onderzoeken en dan is de meesten zoo zonder of onbewysbaar dat ik ze niet eens zal durven prezenteeren. Het is niet moeyelyk om't bewys dat dit of dat van myn verlooren en natuurlijk moet gestolen zyn - maar wie of waar is de dieft." Hy is van oordeel dat hulle sal moet terugkeer en die saak in die hande van die Landdroste laat, want hul werk sal die staat eindelijk meer kos as wat die resultaat werd sal wees.

Die /

---

1) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 18/9/1884, p.491.

2) Gey van Pittius aan Joubert, 28/8/1884, SS.R.4867/85, T.A.

3) SS.R. 4867/85, T.A.

4) Bower aan sir Hercules Robinson, 18/9/1884, C 4213 van 1884, p.128.

Die Generaal se strewe met betrekking tot die grond van Montsioa en die Gooseniete blyk ook duidelik uit sy brief aan die President. Dit ly geen twyfel dat hy die anneksasie van die betrokke gebiede voorgestaan en begeer het nie. Nadat hy van sy werksaamhede verslag gedoen het, wou hy van Kruger weet „of als Montzia het verlang en de menschen van Goze ook of er kans bestaan om hun te aanex-eeren. Zoo jaa of u Hoog Edele myn dan een vorm van con-trakten dien effeck wel toezenden om door partyen ondertee-kent te worden.”¹⁾

Intussen is genl. Joubert met byna eenparige stem tot Kommandant-generaal herkies en kragtens besluit van die Volksraad versoek om, indien enigsins moontlik, die ampseed op 22 September 1884 in die Raad te kom aflê.²⁾ Op 15 Sep-tember het hy van Roodegrond af geantwoord dat dit vir hom onmoontlik was om die eed op die bepaalde dag af te lê en dat die tyd hom ontbreek om behoorlik op die Raad se besluit te antwoord.³⁾ Hy is egter nog dieselfde dag teruggeroep onder voorwendsel dat hy op 22 September d.o.v. die nodige eed as Kommandant-generaal voor die Volksraad moes aflê en dat sy teenwoordigheid op die Oostelike grens en in Zoeloe-land nie gemis kon word nie. „Zooals u uit bygaande Copiën brief Landdrost Wakkerstroom en bylage zien zult,” skryf die Staatsekretaris, „wordt nu de toestand op de Oostelyke Gren-zen en in Zululand zoo ernstig dat het de Regeering voorkomt dat uwe tegenwoordigheid aldaar geen oogenblik langer gemist kan worden. De minste onvoorzigtige stap door het Bestuur van de Nieuwe Republiek te nemen, zou nu de schromelykste nadeelige gevolgen voor deze Republiek en voor geheel Zuid

Afrika /

---

1) Genl. Joubert aan pres. Kruger, 7/9/1884, Joubert-versa-meling, 2111, T.A.

2) E.V.R. 23, Volksraadsbesluite, Art. 291, 28/8/1884, T.A.

3) E.V.R. 24, Volksraadsbesluite, Art. 531, 22/9/1884, T.A.

Afrika ten gevolge kunnen hebben." Die saak van St. Lucia-baai is ernstig, het die Staatsekretaris voortgegaan, en dit is veral om hierdie rede dat die Regering dit goedgevind het om die Generaal te versoek om dadelik terug te kom en die heer S.J. du Toit, wat heeltemal op die hoogte van alle Westelike grenskwessies is, in die tussentyd as sy plaasvervanger benoem het. Aangesien daar dus geen versuim met sy terugkeer na Pretoria kan wees nie en die Regering bevrees is dat Engeland hom mag voorspring, het hy dit goedgevind om op 16 September 'n proklamasie uit te vaardig, waarvolgens Land Goosen en Montsioa se gebied voorlopig en kragtens art. 4 van die Konvensie van Londen onder beskerming van die Republiek geplaas word. Vir hierdie doel en ten einde die betrokke partye hiervan in kennis te stel, moet ds. du Toit direk na Land Goosen en Montsioa gaan, het die opdragte besluit.¹⁾

Hierdie stap van die Regering het baie kritiek en gissing uitgelok. Die noodsaaklikheid daarvan kan ook moeilik ingesien word. Na alle waarskynlikheid is die stap om bloot persoonlike redes gedoen. Ds. du Toit was 'n teenstander van genl. Joubert en het in hierdie tyd heelwat invloed op pres. Kruger uitgeoefen.

Ds. du Toit het na die grens vertrek met die duidelike opdrag wat alreeds aan genl. Joubert gestuur was. Die Regering was van oordeel dat onderhandelinge met Montsioa en die Gooseniete direk kon geskied en „wel op grond dat volgens art. 4 der Conventie van Londen, over tractaten kan worden onderhandelt, en dat die voorlopig kunnen gesloten worden met Kafferstammen buiten onze grenzen, alleen met deze beperking, dat zoodanige tractaten met stammen ten Oosten /

---

1) Staatsekretaris aan genl. Joubert, 15 & 16/9/1884, SS.R. 4867/85, T.A.

ten en Westen na de sluiting aan Haar Majesteits Gouvernement ter goedkeuring moeten worden aangeboden."¹⁾ Dit het die Dominee ook nie lank geneem om die voorbereidende werk tot uitvoering van die proklamasie van 16 September 1884 af te handel nie. Reeds op 3 Oktober 1884 kon hy op die skeidslyn tussen Land Goosen en die gebied van Montsioa, onder uitbundige toejuiging van die vergaderde menigte, die vlag van die Suid-Afrikaanse Republiek hys.²⁾

Daarmee was die saak egter nie afgedaan nie. In die Kaapkolonie het 'n koor van protes teen die anneksasie van Land Goosen en die gebied van Montsioa opgegaan, en die pas-gestigte „Empire League“³⁾ het op die intervensie van Groot-Brittanje aangedring en wou terselfdertyd Majuba wreek.⁴⁾ Te midde hiervan het genl. Joubert op 29 September 1884 na vore gekom en die Regering meegedeel dat hy al sy betrekkinge neerlê, aangesien dit vir hom onmoontlik geword het om hulle langer te beklee. „Ik mag niet nalaten slechts hier te zeggen," skryf hy, „dat die stap door de Regering genomen en door den Edele Ag. Volksraad goedgekeurd, onder de omstandigheden, my zoo onvoorbereid, ongemotiveerd, en haastig voorkomt, dat ik vrees dezelve tot grootere moeyelikheden en verwikkelingen aanleiding zal geven, en waarvoor ik in geenen deele verantwoordelyk wensch gehouden te worden.“⁵⁾ Ook die Britse Regering het geprotesteer en die intrekking /

---

1) SS.R. 1251/84 by R 4867/85, T.A.

2) Adres aan ds. S.J. du Toit, Vrywilligers Rust, 22/9/1884, SS.R. 4867/85, T.A.

3) Die „Empire League“ was 'n politieke organisasie en is op 24 September 1884 gebore uit 'n vergadering in die Handelsbeurs, Kaapstad. Die League was 'n poging om die Afrikaner-Bond teen te gaan en het vir die bevordering van gehegtheid aan Engeland en die onderskraving van die Britse Ryk gestaan. Dit het egter binne enkele maande weer van die toneel verdwyn (Vgl. de Kock, Ekstra-Territoriale Vraagstukke van die Kaapse Regering (1872 - 1885), pp. 302 - 303 en Theal, History of South Africa (1873 - 1884), II, p.206).

4) Walker, a History of South Africa, p.406.

5) Genl. Joubert aan Regering, 29/9/1884, Joubert-versameling, 1995, pp.370 - 372, T.A.

trekking van die proklamasie geëis. Die Republikeinse Regering moes die knie buig en op 13 Oktober 1884 'n tweede proklamasie, waarby dié van 16 September 1884 teruggetrek word, uitvaardig.¹⁾

Genl. Joubert se bedanking is in 'n geheime sitting van die Volksraad behandel. Die stap het algemene teleurstelling verwek en die Generaal is o.m. deur raadslid Taljaard versoek om sy bedanking terug te trek. Die Generaal het tot tevredenheid van die volk twee oorloë met sukses gevoer, maar daar is nog soveel moeilikhede, sowel buite- as binnelands, dat hy die bedanking nie kon aanvaar nie.²⁾ Die President het weer gepleit vir die opheffing van die geheime sitting en die publiekmaking van alles. Hy was verontrus oor wat die volk sou sê as hulle daarvan te hore kom en het voorgestel dat 'n Kommissie van Onderzoek benoem word. Wat ook al gebeur, deur hom (Paul Kruger) sou daar nie tweedrag kom nie. „Men kon Paul Kruger laten vallen, al was het ook in den diepsten modder, maar de zaak kon niet zoo verduisterd blyven als ze nu was; dat zou kwaad doen als de zaak geheim bleef, veel meer dan wanneer de Generaal zeide: Paul Kruger heeft zoo of zoo gedaan. Waren die woorden niet gevallen, dan zou hy er niet op staan, maar wanneer die bekend werden, dan zou men de stormen zien. Wanneer er dus een Commissie ging, dan moest alles publiek gemaakt worden, en wanneer het uitkwam dat Paul Kruger schuld had, dan moest deze maar gaan.”³⁾

Op 1 Oktober het die Volksraad besluit om 'n Kommissie van vyf uit sy geledere te benoem, ten einde met die Generaal oor die redes vir sy bedanking te onderhandel. Indien dit blyk dat daar wel griewe bestaan, wat tot die be-

danking /

1) C 4213, p.104; De Volksstem, 14/10/1884.

2) E.V.R. 88, Geheime Volksraadsbesluite, Art. 691, 30/9/1884; De Volksstem, 7/10/1884.

3) De Volksstem, 7/10/1884.

danking aanleiding gegee het, moet dit met die betrokke partye in oorleg met die Generaal bespreek en, indien moontlik, uit die weg geruim word. Die verslag van die Kommissie se bevindings moes aan die Volksraad voorgelê word.¹⁾

Die publiek het ook nie stilgesit nie, maar by wyse van petisies die Generaal versoek om sy bedanking terug te trek. „Alles valt en duige," lui 'n petisie van die wyk Krokodilrivier, „de gehele wereld zal er over spreken dat ons elken dag een ander amptenaar heef het kan ook niet goet gaan ons se lant gaat te gronde is het langer zoo toe neem wy betwes het niet dat ons weer een ander zal krygen maar de andere Naties heef al zoo veel over ons haai hoei geskreu ... Ja de gehele tran(s) Vaal zyn zeker met ons dat het een schande is dat ons niet een Amptenaar te lang heef of hy moet bedank....²⁾ Burgers wou weet of, ingeval hy as Kommandant-generaal herkies word, hy bereid sou wees om „weder voorwaards te gaan in ons Vaderland dat ons gekoch heb met Trane en Bloed."³⁾

In 'n ope brief aan die Volksraad en Regering in Oktober 1884 het genl. Joubert op die saak van sy bedanking teruggekom. Hy het ontken dat enige persoonlike kwessies teen pres. Kruger hom tot die stap beweeg het en herhaal dat daad van die Regering met betrekking tot sy buitelandse politiek op die Westelike grens dit vir hom onmoontlik maak het om die Regering en land langer te dien. „Ik beschouw het thans ten volle myn plicht, skryf hy, „om de oorzaak, die het Gouvernement er toe leidde om dezen onverantwoordelyken en ontydigen stap te nemen, toe te schryven aan de raadgevingen van personen, die, geïnfluëncéerd door aan my onbekende beweegredenen, niet hebben gearzeld om de Regeering /

---

1) De Volksstem, 7/10/1884.

2) Petisie van wyk Krokodilrivier, 14/10/1884, Joubert-versameling, 2905, T.A.

3) Joubert-versameling, 2899 - 2904, T.A.

geering en den Volksraad verkeerdelyk te leiden."¹⁾

Hierdie brief is op 18 Oktober deur die Volksraad behandel en het tot ernstige besprekinge gelei. Die President het alle aanspreeklikheid vir die proklamasie aanvaar. As die Volksraad 'n verkeerde stap gedoen het, het hy gesê, dan was dit aan hom (Paul Kruger) te wyte. Hy mog gedwaal het, maar het dan in die gees van die Kommandant-generaal gehandel. Raadslid Neethling was dit met die President eens en het verklaar dat die anneksasie in ooreenstemming met die begeerte en politiek van genl. Joubert geskied het.²⁾

Na afloop van die besprekings het die Raad besluit om die Generaal uit sy betrekkinge van Kommandant-generaal en Vice-president te ontslaan, behoudens verantwoording; voorts om die geheimhouding van alle stukke, vir sover dit op die Generaal se brief van 17 Oktober betrekking het, op te hef en aan die Regering op te dra om tydelike voorsiening in die vakante betrekking te maak, en sonder versuim 'n verkiesing vir die amp van Kommandant-generaal volgens wet uit te skryf.³⁾ Die dag daarop is daar aan hom eervolle ontslag uit sy betrekking as Superintendent van Naturelle verleen.⁴⁾

Genl. Joubert se bedanking het baie bespiegeling en gissing uitgelok. "We have the best of grounds for believing that the real reason why General Joubert resigned his offices in and under the Government of the Transvaal," skryf die Cape Argus, "was that when the ultimatum of the Imperial Government as to Bechuanaland was presented through the High Commissioner, it was resolved by the Transvaal

Government /

-
- 1) Joubert-versameling, 3509, T.A. Vgl. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, pp. 88 - 89 en van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.439.
 2) E.V.R. 25, Volksraadsbesluite, 18/10/1884, T.A.
 3) Ibid., Art. 966, 20/10/1884, T.A.
 4) U.R.6, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.247, 21/10/1884, T.A.

Government to make a communication to Berlin, invoking the protection of Germany." Hierdie bewering is deur „De Volksstem met gemak ontsenu. „Now, when it is remembered that Mr. Joubert's letter of resignation was dated September 22 and the so-called ultimatum of the Imperial Government was presented to the Government here only on the 9th or 10th of October," skryf die Boer-orgaan, „it will be seen that the „best of grounds" for the Argus' belief are simply worth nothing."¹⁾

Die Regering het hom ook verplig gevoel om die bewering te weerlê. „Vergun my u te zeggen dat zoo iets nimmer ter sprake kwam, veel minder dat ooit een besluit in den Uitvoerende Raad ten dien effecte genomen werd," het die Staatsekretaris die editeur van „De Volksstem" verseker.²⁾

Genl. Joubert het in die publiek konsekwent voor-gegee dat hy bedank het as protes teen die Regering se anneksasie van Land Goosen. „Die annexatie was tegen myn politiek," het hy 'n deputasie van die Afrikaner-Bond verseker.³⁾ Die ware redes vir sy bedanking is selfs nie deur die wakkere Jan Celliers, redakteur van „De Volksstem", opgemerk nie.⁴⁾ Wormser veral het die stap van die Generaal verheerlik en edeler motiewe daaraan toegeskrywe as wat dit in werklikheid verdien. Volgens hom het die Generaal, wat vir die rol van diplomaat volstrek nie in die wieg gelê was nie, hierdie keer getoon dat hy fyner voelhorings as die President besit het. Joubert sou dan ook die eerste ge-wees /

---

1) „De Volksstem", 5/1/1885. „De Volksstem" is nie heeltemal korrek met die datum van genl. Joubert se bedanking nie. Dit is 29 September 1884 en nie 22 September 1884 nie.

2) De Volksstem, 8/1/1885.

3) Ibid., 22/1/1885.

4) Vgl. inleidingsartikels van „De Volksstem", 7 en 28/10/1884.

wees het om ds. S.J. du Toit en sy politiek te begryp: „Er ontstonden verwikkelingen die voor de Republiek de noodlottigste gevolgen zouden gehad hebben, indien niet het kloek en juist optreden van Joubert het land gered had.“¹⁾

J.H. Fouche, Volksraadslid vir Rustenburg, het egter in „De Volksstem“ reguit verklaar dat die anneksasie van Land Goosen nie die hoof-oorsaak van die Generaal se bedanking was nie. Die Generaal het vir 'n geruime tyd al gedreig om te bedank, skryf hy, en „het komt my voor alsof het onmogelyk is voor eenig persoon om iemand te bevredigen wanneer hy niet wil tevreden zyn; zelfs heb ik dit in kinderen ontdekt, wanneer zy niet wel van humeur zyn, dat zy zoowel hun ongenoegen te kennen geven over te veel als te weinig.“²⁾

„De Republikein“, alhoewel 'n partydige koerant, het nogtans die spyker op die kop geslaan toe dit meer as 'n jaar na die voorval, met die storie voor die dag kom dat Joubert self die aanstoker van die anneksasie-proklamasie was, maar nydig geword het toe hy gewaar dat die owerheid in Pretoria self die saak ter hande neem en dit te vroeg na sy sin uitvaardig. Jaloesie en eersug het die Generaal dus laat bedank.³⁾

Hoofregter Kotzé was ook van mening dat teleurstelling en jaloesie die ware redes vir Joubert se bedanking was.

„It is well known,“ skryf Kotzé op 27 Oktober 1884 aan sy Kaapstadse ampsgenoot de Villiers, „that before he went to the Western boundary to meet Rhodes, Joubert contemplated resignation. After his departure to the Western border he

was /

---

1) Vgl. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.83.

2) De Volksstem, 23/12/1884. Sien ook genl. Joubert se brief aan die heer Fouche in dieselfde uitgawe van „De Volksstem.“

3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid Afrikaansche Republiek, p.440. Onthou sal word dat genl. Joubert in 'n private skrywe aan die President op 7 September 1884 laasgenoemde om inligting ten opsigte van die anneksasie van Land Goosen gevra het - Joubert-versameling, 2111, T.A.

was invited to become President of the New Republic in Zululand. Joubert wrote from the border to Mrs Joubert .... to pack up and be ready to leave Pretoria on 20th September ... On his arrival here .... news had arrived in Pretoria by wire of the proceedings in Cape Town and elsewhere. Jorissen thought this a splendid opportunity to go for Kruger and du Toit. He talked the General round, not into resigning .... but into alleging as the reason of his resignation the proclamation in re Montsioa....¹⁾

Dit is interessant wat H.J. Schoeman, genl. Joubert se mede-afgevaardigde na die Westelike grens, oor die saak te sê het. In 'n ope brief aan die burgers van die Suid-Afrikaanse Republiek vertel Schoeman dat daar 'n geheime verstandhouding tussen die Regering en die Generaal bestaan het. Daarvolgens sou die Regering, sodra sake te Pretoria 'n sekere wending neem, die Generaal kennis gee om dadelik terug te keer. Voorts ontken Schoeman dat die brief van die Regering die onmiddellike oorsaak van Joubert se terugkeer was, want toe die pos met die brief van terugroeping uit Pretoria aankom, was hulle reeds gereed om terug te keer. Die tuie was al oopgegooi en hulle het net gewag dat ingespan word.²⁾

Uit genl. Joubert se korrespondensie blyk duidelik dat hy lank voor September 1884 van plan was om te bedank en net op 'n geskikte oorsaak vir so 'n stap gewag het. In 'n brief aan Lukas Meyer, Landdros van Utrecht, gedateer 27 September 1883, verseker die Generaal sy korrespondent dat hy wel aan bedanking gedink het en seker sou bedank het as dit nie was vir die briewe van manne soos die Landdros

nie /

---

1) Vgl. Walker, Lord de Villiers and his Times, pp. 182 - 183.

2) De Volksstem, 29/12/1897.

nie.¹⁾ Op 2 Mei van die volgende jaar rig die Generaal hom andermaal tot Lukas Meyer in 'n brief waarin hy sy lot bekla en sy ontevredenheid met sy posisie te kenne gee: „Ag als ik vandaag los was zou ek wel weten wat te doen maar voor wie zal ik myn ontslagt vragen. Daar zet ons Prezedent en Eropa aan di Conventi te tornen en hier moet ik als staljong zyn huis oppas.“²⁾

Joubert se voorgenome plan om te bedank en sy ja-loesie teenoor die deputasielede blyk ook duidelik uit sy brief van 8 Junie 1884 aan C. Krogh, Landdros van Wakkerstroom. Nadat hy op smalende wyse van die „veelle denners en groote veesten,“ waaraan die afgevaardigdes deelgeneem het, gewag gemaak het, het hy verklaar dat hy nie kon glo dat die deputasie hulle werklik vrygemaak het nie. „En word ik overtuig dat ek verkeerd ben wel dan erkennen maar word ek onovertuig overstemd wel dan bedanken en voor andere plaats enruimen die beter dan ek myzelf instaat zal wesen om te voldoen aan de byde nuwe Conventies opgelegde plegten. Nu by de tyd zal het dan bepaalt worden of ek verder aan staatsdiens verbonden zal blyven of naar myn plaats als boer zal terugkeeren.“³⁾ Ook in sy brief van 1 Augustus 1884 aan dieselfde Landdros verklaar Joubert dat ingeval die Konvensie van Londen in sy geheel aanvaar word, hy sou bedank.⁴⁾

Dat genl. Joubert in werklikheid nie teen die anneksasie van Land Goosen was nie, het hy op 30 September 1884 onomwonde verklaar: „Ik heb bedank niet om dat ik tegen annexati waren maar omdat het zoo ondoordag en voorbaareg was geschiet en nu daardoor ons land in slegten reuk

zal /

---

1) Joubert-versameling, 1996, pp. 153 - 155, T.A.

2) Ibid., pp. 257 - 258, T.A.

3) Ibid., pp. 296 - 298, T.A.

4) Ibid., pp. 349 - 351, T.A.

zal bringen."¹⁾ Sy ontevredenheid kan slegs daaraan toegeskryf word dat hy deur ds. S.J. du Toit as Spesiale Kommissaris vervang is. Aan D.J. Esselen van die „Nieuwe" Republiek verklaar hy dan ook dat hy besig was om sake op die Westelike grens met sukses te reël en van 'n goeie uitslag verseker was, indien hy nie teruggeroep was nie. Die annekasie het te vroeg geskied of was ondeurdag „en ek voel maar al te zeer dat myn naam en reputasie daarmee gemoeid zal wezen en ik weet nu niet wat te doen."²⁾

Die Generaal was nader aan die waarheid toe hy op 10 Oktober 1884 aan Lukas Meyer, pas-verkose Waarnemende President van die „Nieuwe" Republiek, skrywe dat hy bedank het, omdat daar nie ooreenkomstig sy plan ten opsigte van Land Goosen gehandel was nie.³⁾ Sy trots, eergevoel en reputasie was met sy terugroeping na Pretoria 'n gevoelige slag toegedien. „Het was misschien om my te treffen myn terug te doen roepen en door die affront en schande my van het terryn te verwyderen En voor een toekomstig doel onschadelyk te maken....,"⁴⁾ skryf hy aan van Niekerk. Hy het ds. S.J. du Toit van die hele saak verdink en die Gooseniete dit kwalik geneem dat hulle sy opvolger „met opgestokte vlag en wempels" ontvang het en op die wyse „my aangedane onteering en belediging goedgekeurd en toegejuigd had."⁵⁾

Teenoor van Niekerk het hy erken dat hy lank reeds van plan was om te bedank, maar dat 'n gegronde rede vir so 'n stap hom nog nooit voorgedoen het nie: „Wel ja het is zoo ik moest myn reets op veel zwaarigheid beroepen en veel was er reets dat voor my onhoubaar waren en die my naar verlossing /

-
- 1) Genl. Joubert aan H.J. Schoeman, 30/9/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 372 - 373, T.A.
  - 2) Genl. Joubert aan D.J. Esselen, 26/9/1884, Joubert-versameling, 1995, p.369, T.A.
  - 3) Joubert-versameling, 1995, pp. 401 - 402, T.A.
  - 4) Genl. Joubert aan G.J. van Niekerk, 21/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 415 - 418, T.A.
  - 5) Genl. Joubert aan Gey van Pittius, 25/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp.427 - 428, T.A.

lossing deet uitzien maar een volkomene regvaardiging voor een afdoende bedanking moet ik erkenne die was er nog niet maar deze proklamatie gevolg door een terugroeping van myn persoon en het zenden van du Toit in my plaats dat alles was die hamer die alle steenen vergruis en myn arm hart te morzelen sloegt en ik betwyfel of U.Ed. of enig andere man deze slaght zou staan zonder om verbroken te worden."¹⁾

Genl. Joubert was heftig teen die sending van die Derde Deputasie gekant, wat hy as 'n ongeluk beskou het.²⁾ Hy het geen heil vir Stellaland en Goosen van die deputasie verwag nie en aan van Niekerk verklaar dat dit beter sou gewees het as die deputasie geen woord aangaande Bechuana-land gered het nie.³⁾ Hy het die belange van Stellaland met dié van Transvaal vereenselwig,⁴⁾ en was teen die bekragtiging van die Konvensie van Londen, omdat hy die hele Stellaland en Goosen, en nie net 'n gedeelte daarvan nie, by Transvaal ingelyf wou hê. Saam met van Niekerk het hy hom vir die uitbreiding van Transvaalse gesag oor Bechuanaland beweer. Op 30 September 1884 het hy daaromtrent nog as volg geskrywe: „Gy weet hoedat wy plane gemaak heeft om zoo mo- gelyk Stellaland en Goosen op wettig en behoorelyke wyze onder beskerming en wet der Republiek te brengen en had de

Hoog /

-
- 1) Genl. Joubert aan G.J. van Niekerk, 25/10/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 425 - 426, T.A. In „Die Republiek Stellaland" (pp. 121 - 122), haal D.W. Kruger as een van die redes vir die Generaal se bedanking aan, sy begeerte om meer aandag aan die Afrikaner-Bond te skenk. Dit mog die geval in Augustus 1883 gewees het, maar toe Joubert eindelijk tot die stap oorgegaan het, het oorwegings ten opsigte van die Bond nie tot die deurslag bygedra nie. In geeneen van sy briewe waarin hy sy bedanking probeer regverdig, word daar van die Afrikaner-Bond gewag gemaak nie.
  - 2) Genl. Joubert aan G.J. van Niekerk, 25/2/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 219 - 220, T.A.
  - 3) Ibid., Januarie 1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 177 - 179, T.A.
  - 4) Ibid., 5/5/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 260 - 262, T.A.

- 200 -

Hoog Edele Regering ons laat door werken dan was binnen de 3 maanden Stellaland en Goze en wie weet wat meer onder de Republiek ... Nu zal men het laten voorkoomen als of ik teen aanhegting van het land ben maar myn heer en vriend gy weet het tog van beter. gy kunt het dus tegenspreeken." Dit was sy strewe dat Stellaland en Goosen op 'n behoorlike, deurdagte en wettige wyse geannekseer sou word en dit kom hom voor of „er Eymand bang voor was dat zulks onder myne hand tot stand zou worden gebragt en daarom moest de President overreed worden om een ondoordagte stap te nemen op zoodanig een wyze dat ik daardoor ter neder geworpen en voor myn naati verloreu worden."1)

In sy optrede in verband met die Westergrense leer ons genl. Joubert as 'n geslepe diplomaat ken. Hy het die Britse politiek en Engelse awonturiers vir al die onheil en stryd onder die naturelle verantwoordelik gehou, maar het self 'n twyfelagtige rol gespeel. Aan sy onderhandse optrede moet die mislukking van die onderhandelinge met die Gooseniete in Augustus 1884 ook grootliks gewyt word.

---

1) Genl. Joubert aan G.J. van Niekerk, 30/9/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 375 - 377, T.A.

HOOFSTUK XI.TERUGKEER TOT DIE POLITIEKE LEWE.

Na sy bedanking het genl. Joubert besluit om die politiek vir die boerdery te verwissel. "Zegt ou broer Jan ik kom weer boer," skryf hy op 9 Oktober 1884 aan sy skoonseun en dogter, "het es beter aartappels te plant en kool als en Pretoria moeyelyke pollitiekke wereldschool."¹⁾

By sy vertrek uit Pretoria het genl. Joubert 'n sabel, 'n rewolwer en 'n verkyker, wat aan die staat behoort het maar wat nog in sy besit was, aan die Regering oorhandig. Op 3 November het die Regering egter besluit om die sabel en verkyker aan die Generaal en die rewolwer aan sy eggenote as 'n geskenk van die Regering aan te bied.²⁾ Enige maande later het die Generaal nog 'n verdere eerbewys te beurt geval toe hy op 24 Januarie 1885 deur die Portugese Konsul, Edward Cohen, met die Patentbrief van die Koning van Portugal vereer en verhef is tot die rang van Ridder van die Grootkruis van die Koninklike Militêre Portugese Orde van Jesus Christus.³⁾

Afgesien van hierdie twee eerbewyse het genl. Joubert se bedanking niks tot sy gewildheid bygedra nie; inteendeel dit het hom baie kwaad gedoen. Die volgende liedjie in die Patriot van 21 November 1884 is dan ook 'n

getroue /

1) Joubert-versameling, 1995, p.397, T.A.

2) U.R.7, Uitv. Raadsbesluite, Art. 268, 3/11/1884, T.A.

3) Die brief, gedateer 22 November 1883, was deur die Koning van Portugal persoonlik onderteken en het as volg gelui: "Petrus Jacobus Joubert, Wd. President van het Gouvernément der Transvaal. Ik, Koning van Portugal en Algarven, ens. groet u met deze in goede gezondheid! Kennis genomen hebbende van uwe uitstekende en verdienstelyke hoedanigheden en wenshende om u een openlyk bewys te geven van myne Koninklyke hoogachting en waardeering; de overtuiging koesterende van ^{uwe} opregte toewyding door u altyd betoond aan de belangen des lands, heb ik u, op voordragt van den Minister en Secretaris van Marine en Kolonien, hierby verheven tot de waardigheid van het Grootkruis der Koninklyke Militaire Portugeesche Orde van Onzen Heer Jezus Christus, de voorregten waarvan u by deze worden deelachtig gemaakt met vergunning de eereteekenen daarvan te dragen, waartoe deze brief u geregtigd maakt." - "De Volksstem", 29/1/1885. Genl. Joubert se antwoord verskyn in dieselfde uitgawe van "De Volksstem".

getroue weergawe van die algemene gevoel van Afrikaanssprekendes van dié dae:-

„Oom Pauwel is 'n goeje bloed,
 Mar Piet is grimmig van gemoed.
 Oom Pauwel doet an almal wel,
 Mar Piet wil iedereen uitvel.
 Oom Paul praat van oom Piet nooit kwaad,
 Mar Piet sal dit van Paul nooit laat.
 Oom Paul laat nooit syn meening raai,
 Mar Piet werk altyd met 'n draai.
 Oom Paul hou Piet syn kroon op't hoof,
 Mar Piet wil graag oom Paul syn roof.
 Oom Paul staat ver syn land en volk,
 Mar Piet is mees syn eie tolk.
 Oom Paul seek net syn volk syn eer,
 Mar Piet wil eie roem vermeer.
 Die volk steun op oom Paul syn arm,
 Want Piet maak net 'n groot alarm.
 Die volk sal steeds oom Pauwel eer,
 Mar Piet word minder steeds begeer,
 Oom Paul word steeds deur meer bemind,
 Wyl Piet al minder vrinde vind.
 Oom Paul eer ons lewenslang,
 Ver Piet word ons al dag meer bang.
 Ons roep: Oom Pauwel ver altoos,
 Al word oom Piet ook nog zoo boos.
 Oom Pauwel is en blyf mar baas,
 Al sal oom Piet zyn klompi raas.
 Ons sal met Pauwel samegaan
 En Piet dan mar op sy laat staan." 1)

Die Volksraad het hom ook nie die minste tegemoetkomend betoon nie. Genl. Joubert is deur omstandighede

verhinder /

1) „Oom Paul en Oom Piet. 'n Liedjie ver Transvaalse Kinders." Oorgeneem deur „De Volksstem" van 8/1/1885.

verhinder om 'n volledige verslag van die Vryheidsoorlog en van die Oorlog teen Mapog op te stel. Die Uitvoerende Raad het die Generaal se moeilikhede erken en besluit om laasgenoemde se rapporte aan die Volksraad voor te lê en aan te beveel dat 'n Kommissie van drie lede benoem word om met medewerking van die Regering 'n verslag aan die Volksraad voor te lê. Die Volksraad was egter onverbiddelik en het daarop gestaan dat genl. Joubert 'n volledige en gespesifiseerde verslag voorlê. ¹⁾

Ondanks die onaangename voorval van 29 September 1884, het die Generaal egter nog vele bewonderaars en volgelinge gehad. Baie gou het daar dan ook stemme vir sy herkiesing tot Kommandant-generaal opgegaan. Hy was ook nie onwillig om weer te dien nie, maar het gevrees dat sy vyande daardeur 'n stok sou kry om hom te slaan. "En zou ik nu gaan verklaren dat weer de betrekking zal aannemen of een Rekwezigtie", skryf hy aan 'n vriend, "dan zou het lyk als of ik naar de amb of betrekking jaagt of staan en dat zou aan myne vyande^s - en di es er ook nogal vreugte stof geven - en de nuwe Courand de Republikeyn - onze Volksraad Dutoits orgaan zou veel stof tot verag en verdagmakeng krygen - nooit heeft ek naar een amb gestaan en zal het nu nog mender dan ooit doen." ²⁾

'n Ander beswaar was die gebrek aan vertroue in hom, wat na sy mening bestaan het. As hy herkies en in die vertroue van die volk herstel word - verseker hy dr. Jorissen - sal dit vir hom tog onmoontlik wees om enige betrekking te aanvaar, tensy hy ook by die Volksraad en Regering in vertroue herstel word; en aangesien laasgenoemde syns insiens nie die geval sal wees nie, sal van sy verkiesing ook niks kom nie. ³⁾

Genl. /

- 1) SS.R.5265/84 by R.2086/84, T.A.; "De Volksstem", 18/11/1884.
- 2) Genl. Joubert aan Nicolaas Gey van Pittius, 7/2/1885, Joubert-versameling, 1997A, pp. 24-26, T.A.
- 3) Genl. Joubert aan dr. E.J.P. Jorissen, 21/3/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 490-492, T.A.

Genl. Joubert het eindelik voor die aandrang van die publiek geswig en is in April 1885 met 'n oorweldigende meerderheid tot Kommandant-generaal herkies. Uit 'n totaal van 4379 stemme uitgebring het hy 3915 op hom verenig.¹⁾ Vervolgens het die President op 16 Mei 1885 in die Volksraad voorgestel dat die Generaal uitgenooi moes word om die ampseed te kom aflê. Die Voorsitter van die Raad en verskeie lede was egter van mening dat die Kommandant-generaal nie beëdig kon word nie, alvorens hy sy verslag ingedien het. Uit die besluite van die vorige jaar het egter geblyk dat die verslag net op sy eervolle ontslag betrekking gehad het en niks met sy herkiesing en beëdiging te doen gehad het nie. Die Volksraad het dan ook besluit om die Generaal skriftelik uit te nooi om die ampseed op 8 Julie 1885 voor die Raad te kom aflê.²⁾ In sy brief aan genl. Joubert het die Staatsekretaris egter 'n fout begaan en te verstaan gegee dat die Generaal nie die eed sou kon aflê nie, alvorens hy sy verslag ingedien het. Joubert het hom daarop tot die Volksraad gewend, wat sonder bespreking van die saak besluit het om aan hom te antwoord dat dit die Raad se wens is dat hy op die bepaalde dag sy eed sal aflê, ondanks die Regering se brief.³⁾ Die langverwagte verslag was eindelik ook gereed en is op 4 Junie 1885 deur die Volksraad goedgekeur.⁴⁾

Genl. Joubert het egter nog besware gehad. Vier dae voor sy beëdiging rig hy weer 'n brief aan die Volksraad, waarin hy na sy bedanking van agt maande vantevore verwys. Wat toe en sedertdien plaasgevind het, skryf hy, het ten volle bewys dat die gevare en kwaad deur hom voorsien en gevrees, werklik

bestaan /

1) Goewermentskennisgewing No.83, Staats-Courant der Zuid-Afrikaansche Republiek, 6 Mei 1885.

2) E.V.R. 26, Volksraadsbesluite, Art. 125, 16 Mei 1885, T.A.; "De Volksstem", 21 Mei 1885.

3) E.V.R. 26, Volksraadsbesluite, Art. 229, 28 Mei 1885, T.A.

4) Ibid., Art. 282, 4/6/1885, T.A.; "De Volksstem", 4/6/1885.

bestaan het. Sy persoon is ook nie gespaar nie, maar elke middel is te baat geneem om die oorsake van die onheil geheel of ten dele op sy rekening te plaas, „terwyl zelfs in zoowel als buiten uwe Achtbare Raadzaal, uitdrukkingen werden gebezigd alleen berekend om my by het volk in minachting te brengen of verdacht te maken." Na sy bedanking het hy verwag dat die burgers 'n persoon as Kommandant-generaal sou kies, wat allesins meer met die politieke sienswyse van die Regering en Volksraad sou instem en, ten einde vrede en eendrag in die land te bewaar, het hy by elke geleentheid sy medeburgers aangeraai om die Regering te ondersteun. Dog ondanks dit alles het die burgers met 'n oorgrote meerderheid weer hul vertroue in hom uitgespreek en hom geroep tot 'n betrekking „die ik alleen dan kan aannemen, wanneer ik op de welgemeende en eerlyke medewerking der HEd. Regering en op het vertrouwen van den HEd. Achtb. Volksraad kan rekenen." 1)

By ontvangs van die brief het die Volksraad dadelik 'n Kommissie van drie lede benoem om 'n konsep-antwoord op te stel. Hierdie antwoord, in die vorm van 'n besluit, is op 6 Junie deur die Raad eenparig goedgekeur, en het melding gemaak van die „hartelyke wensch" wat die Staatspresident in sy openingsrede uitgespreek het dat genl. Joubert weer die „zoo eervolle en gewigtige betrekking" van Kommandant-generaal sal aanvaar, en van onderskeie besluite van die Volksraad as sovele bewyse van vertroue. Dat die Raad derhalwe van gevoelens is dat hierdie bewyse deur die Generaal voldoende geag behoort te word om hom in staat te stel sonder verdere beswaar die eed as Kommandant-generaal af te lê. 2) Daarna was Joubert blykbaar tevredegestel en is hy sonder enige verdere voorval op 8 Junie 1885 as Kommandant-generaal ingesweer. 3)

1) E.V.R. 26, Volksraadsbesluite, 5 Junie 1885, T.A.; „De Volksstem", 18 Junie 1885.

2) E.V.R. 26, Volksraadsbesluite, 5 en 6 Junie 1885; Joubert-versameling, 8, - albei in T.A.

3) Vir 'n beskrywing van die plegtigheid sien „De Volksstem", 11/6/1885.

Nogtans was dit vir hom nie 'n gelukkige dag nie. In sy antwoord op die adresse hom by dié geleentheid aangebied, het hy sy bekommernis oor die toekoms uitgespreek en weereens sy vrees vir verantwoordelikheid geopenbaar. Dit is nie die stryd vir die vaderland, nie die handhawing van orde met die swaard wat hom laat huiwer en vrees nie, maar „de toestand, de toekomst van ons land die voor my op heden niet zoo doorzigtbaar en helder is als wel gewenscht kon worden, en het is die groote verantwoordelykheid waarvan ik, als een der leden der HEd. Regering, mede een deel moet dragen, welke my bezwaart. Het is die verantwoordelykheid die my byna heeft doen terugdeinzen en terugtreden....." Slegs sy vertrouwe op die volle samewerking van die Regering, die ondersteuning van die Volksraad en bystand van die burgers het hom beweeg - het hy gesê - om weer die gewigtige betrekking te aanvaar. 1)

By sy herkiesing as Kommandant-generaal het 'n beweging ontstaan vir die vereniging van die betrekkings van Kommandant-generaal en Superintendent van Naturelle in één persoon. Op 1 Julie is die saak in die Volksraad behandel. Etlike lede het erken dat hul burgers begeer dat die Generaal ook as Superintendent van Naturelle herstel moet word. Die pos was egter reeds deur C.J. Joubert gevul en agbare lede het gevoel dat dit nie sommer van hom weggeneem en aan Piet Joubert gegee kon word nie, alhoewel vereniging in één persoon wel wenslik was. 2) Die verkiesing van C.J. Joubert tot lid van die Uitvoerende Raad en Vice-president op 6 Julie 1885 in opvolging van C.J. Bodenstein, intussen oorlede, 3) het die taak van die Regering ook nie vergemaklik nie. Die betrekking

van /

---

1) Joubert-versameling, 2178 T.A.; „De Volksstem", 11 Junie 1885.

2) E.V.R. 27, Volksraadsbesluite, 1 Julie 1885, T.A.

3) E.V.R. 27, Volksraadsbesluite, 6 Julie 1885, T.A.

van Superintendent van Naturelle kon daarna weliswaar aan genl. Joubert aangebied word, maar laasgenoemde was nou nie meer daarvoor te vind nie. Hy was kwaad dat hy by die keuse van Vice-president vir C.J. Joubert die vlag moes stryk, en het in sy brief van 10 Julie 1885 aan die Regering weer op die ou kwessie van vertroue teruggekom. Deur hom in al sy vroeër poste te herstel, skryf hy, sou Volksraad en Regering getoon het dat hulle hom vertrou. Hy kan nie aan die Regering se versoek voldoen om weer die betrekking van Superintendent van Naturelle te aanvaar nie, tensy hy ten volle herstel word in die vertroue hom vroeër deur Regering en volk geskenk in die poste deur hom sedert die Vryheidsoorlog beklee. As die Regering hom nie in al sy betrekkings herstel nie, moet hy versoek dat 'n voorstel onverwyld by die Volksraad ingedien word om die jongste besluite ten opsigte van die betrekking van die Kommandant-generaal so te wysig dat hy in die toekoms nie meer belas sou wees met die algemene werksaamhede van die Uitvoerende Raad nie, dog slegs, volgens art. 70 van die Grondwet, teenwoordig sou wees by die behandeling van krygsake. ¹⁾

In sy briewe van 14 en 18 Julie 1885 aan die Regering, het genl. Joubert nog steeds geweier om hom die betrekking van Superintendent van Naturelle te laat welgeval. Dit is sy opregte begeerte, verklaar die Generaal, om met die Regering en President tot heil en welvaart van die land saam te werk, maar dan moet dit hom nie onmoontlik gemaak word nie. „Als ek myn onder zenzeur moet gevoelen dan kon ek niet vrymoedig zamen werken.” ²⁾ Hy het gekla dat die President versuim het om die redes vir sy weiering van die betrokke pos aan die Volksraad op te gee of slegs op die bestaan daarvan gesinspeel het.

Ten /

1) Joubert-versameling, 1995, pp. 522-528, T.A.

2) Joubert-versameling, 1995, pp. 529-530 en 537, T.A.

Ten einde alle moontlike misverstand te voorkom - skryf Joubert op 28 Julie 1885 - is hy genoodsaak om die Regering mee te deel dat hy staan by wat hy aan die Staatspresident op 10 Julie 1885 geskryf het en daarop aandring dat sy voorstelle dadelik aan die Volksraad voorgelê word, sodat hy van alle verantwoordelikheid in die Uitvoerende Raad onthef kan word, uitgesonderd dié wat volgens art. 70 van die Grondwet aan die amp van Kommandant-generaal verbonde is. ¹⁾

Die Regering het probeer om die saak uit te stel deur aan te voer dat die sitting van die Volksraad bykans afgelope was en dat 'n aantal raadslede reeds vertrek het. ²⁾ Joubert was egter nie van koers te bring nie. Hy het die ampseed afgelê, skryf hy daarna op 31 Julie 1885 aan die Volksraad, nie net uit gehoorsaamheid aan die roepstem van die volk nie, maar ook met die verwagting dat hy in die volle vertroue van beide die Regering en Volksraad herstel sou word. Die wyse waarop C.J. Joubert sy betrekking neergelê en tot Vice-president verkies is, was vir hom vernederend. Hy het aan die Staatsekretaris geskryf watter redes hom belet om weer die aangebode betrekking te aanvaar en was teleurgesteld dat die Staatspresident dit nie goedgeag het om die redes aan die Raad bekend te maak nie. Hy wil die Raad dan ook dringend versoek om die verlangde verandering in sy posisie aan te bring. ³⁾

Op 7 Augustus 1885 het die Volksraad die brief behandel en na 'n grondige bespreking 'n besluit geneem waarin hy sy volste vertroue in die Generaal uitgespreek het. ⁴⁾ Joubert kon nie langer weier nie. Op 11 Augustus 1885 skryf hy aan die Staatsekretaris dat hy geensins daarvan oortuig

is /

-
- 1) E.V.R. 28, Volksraadsbesluite, 7/8/1885, T.A.; „De Volksstem“, 13/8/1885.
  - 2) E.V.R. 28, Volksraadsbesluite, 7/8/1885, T.A.; „De Volksstem“, 13/8/1885.
  - 3) Joubert-versameling, 2003, T.A.; E.V.R.28, Volksraadsbesluite, 7 Aug. 1885, T.A.; „De Volksstem“, 13 Aug.1885.
  - 4) Joubert-versameling, 9; E.V.R. 28, Volksraadsbesluite, 7 Aug. 1885, - albei in T.A.

is dat die Volksraad en die Regering sy mondelinge en skriftelike besware uit die weg geruim het nie en dat dit vir hom onder die omstandighede onmoontlik is om die betrekking te aanvaar. Aangesien die President egter volhou dat dit in belang van die volk is dat hy die pos sal beklee en hy nie graag die skyn van onwilligheid of wederstrewigheid wil wek nie, aanvaar hy die betrekking tot tyd en wyl die Volksraad weer byeenkom. 1)

Joubert was gebelgd dat hy by die keuse van Vice-president oor die hoof gesien is. Hy het dit nie net as 'n persoonlike „afvond" beskou nie, maar ook as 'n belediging vir die volk: „Zou nu het volk zwynen onder de hun enderekt aangedane beledigeng en myn perzoon door het kizen en instellen van Christian Joubert als Vici Prezedent. Zwygt het volk daaronder en moet ek di beledigeng verdragen dan .....ik weet het ondank es werelt loon maar er es niets zoo lelyk als de ondankbaarheid van een hele Volk." 2) Op 12 Augustus 1885 skryf hy dat die President en die Volksraad vergeet of weier om te erken dat „het my een onteereng of klap en het aangezegt es dat hulle my voorby gegaan es met de kizen van de Vici Prezedent En dat es de grond geweest waarop ek wygerde Superintendentschap op te nemen." 3) Sy her-aanvaarding van die betrekking was dan ook voorwaardelik en om te sien of die volk hom nie as Vice-president sou herstel nie. „Wort ek dan niet Herstelt door het Volk en Volksraad en het vroegere vertrouwen van Vice Prezedent," het hy in 'n brief aan 'n vriend verklaar, „dan kan de heer C. Joubert maar de genneraalschap ook over nimen hy zegt tog hy es

de /

1) Joubert-versameling, 2004, T.A.

2) Genl. Joubert aan Landdros Maartens, 9/8/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 542-544, T.A.

3) Genl. Joubert aan L.J. Joubert, 12/8/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 549-551, T.A.

de groot man aan wien het Volk een deel van hun Vryheid te danken heeft Wel ek gun hem de roem want te roemen es my niet oorbaar....." 1)

Genl. Joubert het pres. Kruger daarvan beskuldig dat hy die Volksraad beweeg het om hom nie weer in volle eer te herstel nie „en dus de heer C. Joubert als zyne handlanger de betrekking van Vezil Prezedent te geven." 2) Hy het misken ook rede gehad om die President te verdink. Met die verkiesing van die Vice-president en 'n Uitvoerende Raadslid op 6 Julie 1885 het Kruger aan die Volksraad leiding gegee en verduidelik dat die verkiesing van die twee ampsbekleërs tegelyk of namekaar kon geskied, maar dat inaggeneem moes word wat alreeds aangaande die saak bepaal was en dat, soos reeds te kenne gegee, die vraag ontstaan het of C.J. Joubert, indien slegs as lid van die Uitvoerende Raad verkies, die betrekking op sigself sou aanvaar. 3)

Genl. Joubert kon nie vergeet dat hy voor sy bedanking in September 1884 ook Vice-president was nie. „Naar myne nederige zienswyze, werd ik door het volk dezer Republiek niet herkozen om slechts gedeeltelyk, maar ten volle in betrekking te worden hersteld", skryf hy op 26 Mei 1887 aan pres. Kruger. Aangesien dit egter nie geskied het nie, moet hy weer op die nodige konstitusionele verandering aandring, waarby hy net die pos van Kommandant-generaal sal bekleë en verskoon sal word van lidmaatskap van die Uitvoerende Raad, „daar ik toch wezenlyk myne positie als lid van den Uitvoerende Raad onder de gegevene omstandigheid onuithoudbaar vindt." Hy wil ook graag van die betrekking van

Superintendent /

-
- 1) Genl. Joubert aan C.J. Coetzee, 10/8/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 547-548, T.A.
 2) Genl. Joubert aan C.H. Douthwaite, 4/3/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 224-227, T.A.
 3) E.V.R.27, Volksraadsbesluite, 6 Julie 1885, T.A.

Superintendent van Naturelle ontslae raak en om misverstand te voorkom, versoek hy die President om sy brief as 'n ope brief te beskou.¹⁾ Die Regering kon die versoek egter nie aanbeveel nie en het besluit om die brief aan die Volksraad voor te lê.²⁾

In die Raad het die President daarop gewys dat die Generaal beweer dat sy posisie as lid van die Uitvoerende Raad onhoubaar is. Kruger kon dit nie begryp nie. Die Uitvoerende Raad het nog altoos so saangewerk dat dit vir geen enkele lid ooit nodig was om sy teenstem te laat aanteken nie, „maar indien ZEd. Gestr. Vice-President zou wezen zou hy toch ook maar zitten als lid van den Uitv. Raad en dan zou volgens ZEd. Gestr.'s schryven de positie houdbaar zyn". In die geval van belangrike sake het hy die Kommandant-generaal steeds laat roep en as hy nie na 'n verafgeleë distrik vertrek het nie, is daar altoos op sy koms gewag, het die President gesê.³⁾ Raadslid J.J. Burger het opgemerk dat die briewe van genl. Joubert altyd so moeilik is om te verstaan. „Al brengen we ter uitleg ervan alle wysheid byeen, zou Z.Ed. Gestr. mogen zeggen dat de zaak niet zoo was bedoeld." Soos te wagte was, het die Volksraad besluit dat die betrekking van Vice-president reeds gevul was en dat die Raad hom nie by magte gevoel om dit te verander nie.⁴⁾

Die Generaal se reaksie op die besluit van die Volksraad was tipies Joubertiaans en in ooreenstemming met die opsomming van raadslid J.J. Burger. Sy brief is dan verkeerd deur die Volksraad en Regering vertolk. „Nergens en myne brieft had ek gevraagt of bedoelen om te vragen om de betrekking of aanstelleng als Vice Prezident," skryf Joubert.

Hy /

1) Genl. Joubert aan pres. Kruger, 26/5/1887, E.V.R. 33, Volksraadsbesluite, 7/6/1887, T.A. Sien ook Joubert-versameling, 1997, pp. 94-98 en 2005, T.A.

2) U.R. 8, Uitv. Raadsbesluite, Art. 179, 7 Junie 1887, T.A.

3) E.V.R. 33, Volksraadsbesluite, 7/6/1887, T.A.

4) Ibid.; „De Volksstem", 23/6/87.

Hy sou slegs gevra het om van sy betrekking as Superintendent van Naturelle onthef te word. „Waar en hoe dat het uit myn brief nu kon verstaan worden dat ek zoude vraagen om weder aangesteld te worden als Veci Prezedent kon ik onmogelyk niet ander(s) beschouwen als een moetwellige verkeerde uitleg en mesverstand.“ 1)

Die bespreking van sy brief in die Volksraad was vir die Generaal klaarblyklik baie onaangenaam. „Maar ik denk dat als men de deschussies en di agbare Volksraad nagaan hoe dat zy over myn brieft en over myn geredeneer heeft,“ skryf hy aan 'n vriend, „dan zal men zien dat ik verplegt es om neer te leggen of en schande te blyven dinen daarom denk ik om niet langer en myne tegenwoordige betrekking te blyven.“ 2)

Met „De Volksstem“ het die Generaal 'n hele uitval gehad. Hy het die blad se verslag van die beraadslaginge in die Volksraad met betrekking tot die brief as baie partydig bestempel en beweert dat die saak daarin opsetlik verkeerd voorgestel was. Veral die kort oorsig van sy brief het Joubert met verontwaardiging vervul. Die redakteur het hom daarvan probeer oortuig dat sy verslag die inhoud van die brief in kort weergegee het en die redakteur was verbaas toe hy van die Generaal die volgende briefie ontvang het: „Mynheer de RaPorteur van de Volkstem ik had met belangstelling uit gezien naar die Plaatzenge van myn brieft en eenige op Heldereng over het zoo verkeert gePlaatste uitdrukkingen, maar nu gaat de uit gaaf van de 9de eerst die heele werelt meslyden en doet Reets zyne werk - maar myn heer al gaat di leugen nog zoo snel de waarheid agter haal hem tog wel.“ 3)

Daar /

-
- 1) Ongetekende ontwerp-brief van genl. Joubert aan Staatssekretaris, Julie 1887, Joubert-versameling, 2007, T.A.
  - 2) Genl. Joubert aan J.P. Snyman, Naturelle-kommissaris, 13/7/1887, Joubert-versameling, 1997, pp. 115-116, T.A.
  - 3) „De Volksstem“, 13/6/1887.

Daar was niks met die koerant-verslag verkeerd nie en ten einde homself teen verdere verwyte te beskerm en die publiek te laat beslis of die verslag kortliks die hoof-inhoud van die betrokke brief getrou weergee, het die blad daarna die Generaal se brief, saam met die kort oorsig, gepubliseer. ¹⁾

In 'n brief aan Gey van Pittius het Joubert nog meer verwyte teen „De Volksstem” geslinger. „Als u het Volkstem van de 9de dezer en hande krygen”, skryf hy, „zal UEd. verwondert staan over de brief en behandeling daar maar wat zal ik zeggen de tyden es b (boos ?) en de menschen ook - de geheelle stuk en de Volkstem hang aaneen met onwaarheid leugenagtige voorstellingen valse beweringen onware uitdrukkingen - alles berekent genoegzaam om te meslyden.” Ook die President word ingesleep en vir sy aandeel in die samestelling van kommissies betig. „Maar wat zal ik doen onder een Regereng en Wetgevang di zoo zamen gesteld es - en zamen hang als de tegenwoordege. De Prezedent beveel de Volksraad wie gekozen moet worden als zyne.....(handlangers ?) Wanneer er een comici moet gekozen worden om over de spoorweg zaak te handelen dan gaat gehyme brivies Rond zegt moet niet voor die of die led stem want hy es de genneraal zyn led nu als het en de Hoogste Wetgevang des lands zoo gaan wat zal ik dan nog doen.” ²⁾

Die eienaardige posisie van genl. Joubert in die regering van die land blyk duidelik uit 'n warm debat in die Volksraad op 20 Junie 1887. Dit het gegaan oor die huur van 'n skoollokaal van die heer W. Louis. ³⁾ Die Regering moes hom teen die kritiek van die Volksraad verdedig en soos meermale die geval was, het die Generaal alle aanspreeklikheid

in /

1) „De Volksstem”, 16/6/1887.

2) Genl. Joubert aan N.C. Gey van Pittius, 14/6/1887, Joubert-versameling, 1997, pp. 127-128, T.A.

3) Die heer W. Louis was hoof van die Gimnasium te Pretoria (Staats-almanak der Zuid Afrikaansche Republiek vir 1892, p.95).

in die saak ontken. Wat meer is, hy het die Raad verseker dat hy die kontrak met die heer Louis nooit gesien het nie en van die hele saak niks af weet nie. Die Vice-president het dit gelaak dat die Generaal voorgee dat die Uitvoerende Raad hom nie inroep as hy besluite neem nie. Hy het aange-toon dat die Generaal ampshalwe baie moes reis en as die Uitvoerende Raad elke maal moes wag totdat die Generaal teenwoordig is, dit beter sou wees om die Uitvoerende Raad maar af te skaf. Die Generaal het dit betreur dat selfs besluite betreffende sy eie persoon in sy afwesigheid geneem word. Wanneer hy ampshalwe afwesig is en besluite oor spoorweg- en ander sake, waarby groot somme geld betrokke is, in sy afwesigheid geneem word en hy geen kennis daarvan kry nie, dan sou hy nie sê ontbind die Uitvoerende Raad nie, maar onthef die Generaal van sy aanspreeklikheid as Komman-dant-generaal in die Uitvoerende Raad, waarin hy so weinig geken of slegs as 'n handlanger gebruik word.

Die President het beswaar gemaak teen die bewering dat die Generaal nie in die Uitvoerende Raad geken word nie. Hy wys weer daarop dat die Generaal baie moet reis en nie altoos teenwoordig kan wees nie. Wat spoorwegaangeleenthede betref, het hy die Generaal wel laat roep, maar hy het ver-kies om niks daarmee te doen te hê nie. En wat verant-woordelikheid betref, staan in elke besluit aangeteken wie teenwoordig was. Daarom kan geen lid verantwoordelik gehou word vir die behandeling van 'n saak, waarby hy nie teen-woordig was nie. Die Uitvoerende Raad kan ook nie wag tot-dat iemand wat weens 'n reis of siekte afwesig is, weer teenwoordig is nie. As die Kommandant-generaal om hierdie rede nie lid van die Uitvoerende Raad wil wees nie, dan sal dit ook wel vir die ander kan geld en dan sal geen enkele lid in die Uitvoerende Raad kan bly nie. As die Generaal gesê het dat hy nie met die saak bekend was nie omdat hy af-wesig was, dan was dit wat anders, maar om te sê dat hy nie geken /

geken word nie, grief die President. Raadslid Lombard het weer gekla dat aangeleenthede van die Uitvoerende Raad in die Volksraad bespreek word. Dit was beter om die regeringskwessies te laat rus. „Ze zyn den Volksraad onaangenaam en pynlyk," het hy gesê, „en ook het volk zyn ze onaangenaam. Toch moet de Raad ze altyd hooren." 1)

Op 20 Julie 1887 het C.J. Joubert aansoek gedoen om eervolle ontslag as Vice-president en lid van die Uitvoerende Raad. Dit is dieselfde dag nog toegestaan, 2) en by die aanvulling van die vakatures is genl. N.J. Smit met 27 uit die 31 stemme tot lid van die Uitvoerende Raad verkies. Hy word ook tot Vice-president met 20 stemme teen 9 vir genl. Joubert en 1 vir J.M.A. Wolmarans, verkies. 3) Dat hy by die keuse van 'n Vice-president weer oor die hoof gesien is, was vir genl. Joubert 'n „prakties bewys" dat die Volksraad hom nie vertrou nie. 4)

In hierdie vir Joubert uiters ongunstige omstandighede het die Presidentsverkiesing van 1888 aangebreek. Aan beide Kruger en Joubert word rekwisisies om hulle verkiesbaar te stel, uitgemaak. In dié aan Joubert word sy stryd vir die vryheid geroem en die oortuiging uitgespreek dat hy nie die vreemde bo die eie en die vreemdeling bo die landseun sal bevoorreg nie. As ware Afrikaners verlang die rekwisisionarisse aansluiting by hul landgenote in die Suster-republieke en aangrensende Kolonies wat tot 'n verenigde Suid-Afrika sal lei. Hulle sien in hom 'n bekwame leier hiertoe. Die land gaan met rasse skrede vooruit en die rekwisisionarisse voel behoefte aan 'n man wat, vanweë sy liberale beginsels, alle klasse van die samelewing sal weet /

1) E.V.R. 34, Volksraadsbesluite, 20/6/1887, T.A.

2) E.V.R. 36, Volksraadsbesluite, Art. 1174, 20/7/1887, T.A.

3) Ibid., Art. 1199, 21/7/1887, T.A.

4) Genl. Joubert aan veldkornet G.W. de Jager, 21/7/1887, Joubert-versameling, 1997A, pp. 458-459, T.A.

216.

weet te bevredig en te verenig. ¹⁾

Genl. Joubert het hom die kandidatuur vir die presidentskap laat welgeval en in sy antwoord op die rekwisisies sy beleid omskryf en verdedig. Hy het aangetoon dat nuwe toestande as gevolg van die toestroming van 'n Europese bevolking, die uitgebreide handelsverkeer en die ontwikkeling van die Goudvelde in die jongste tyd ontstaan het. Rekening moet dan ook met die nuwe toestande en eise gehou word. Die stroom moet sodanig gelei word dat dit nie teen die volk aanloop en hulle miskien verswelg nie, maar veeleer met hul belange sodanig ineensmelt en saamwerk om nie slegs hul duurgekogte onafhanklikheid te bewaar nie, maar om bowendien die nasionale welvaart te verhoog. Dit was die plig van elke burger om saam te werk en van die Volksraad om, deur verbetering van die wette in ooreenstemming met die nuwe toestande en behoeftes, 'n steeds nouer en sterker band tussen burgers en vreemdelinge te lê. Hulle moet saamwerk sodat daar nie meer sprake van 'n nouer verbintenis met die Oranje-Vrystaat sal wees nie, maar vereniging van die Republieke en alle ware Afrikaners oor geheel Suid-Afrika. Hy was altoos vir die instelling van 'n spoorwegverbinding tussen Delagoabaai en Pretoria en is nog daarvoor, maar nie onder die bestaande konsessie, waarmee hy hom van die begin af nie kon verenig nie. ²⁾ Hulle moet eensgesind wees en nie toelaat dat die erfgoed van die vadere, die dierbare kleinood van die vryheid, weens verdeeldheid hulle ontruk word nie, het die Generaal verklaar. ³⁾

Volgens besluit van die Volksraad moes alle rekwisisies met die antwoord daarop nie later as 1 Desember 1887 in die Staatskoerant gepubliseer word nie. Die rekwisisies

aan /

---

1) SS. R.9532/87, T.A.

2) Vir genl. Joubert se spoorwegbeleid sien hoofstuk „Bemoeiinge vir Spoorweg en Skeepvaart”.

3) SS. R.9532/87, T.A.

aan genl. Joubert met sy antwoord het egter eers op 27 Desember 1887 by die Uitvoerende Raad ingekom en was dus 'n maand laat. Hieroor het die Uitvoerende Raad sy spyt te kenne gegee, dog besluit om die ingesonde rekwisities met die gegewe antwoord in die Staatskoerant te laat publiseer. 1)

'n Geruime tyd voor die Presidentsverkiezing het „De Volksstem” aan die hand gedoen dat albei kandidate vir 'n ontwikkelde man behoort terug te staan. As die blad egter tussen die twee moes kies, dan het hy aan Kruger voorkeur gegee omdat die President na sy mening 'n beter staatsman as Joubert was. 2) In Januarie 1888 het die blad die herkiesing van Kruger aanbeveel en in belang van die land geag. Kruger se administrasie was goed. „Zoowel, wat de spoorwegkwes- tie aangaat, als de betrekking tot den Vrystaat en die tot de Kaapkolonie, evenzeer als in het standpunt door hem ingenomen tegenover de Confederatie-plannen, kan niemand die het wel meent met de onafhankelykheid der Republiek een ander standpunt kiezen,” het die blad verklaar. 3) Die „Patriot” het weer die kandidatuur van genl. Joubert ondersteun. „Mnr. Joubert weet elkeen is 'n prominent lid van di Bond,” skryf die redakteur van dié blad, „en ons kan dus van hom verwag dat hy besield sal wees met di grote doel van di Bond en daarna sal handel.” „Oom Paul het zyn kans gehad, geef oom Piet nou ook 'n kans,” het „Neef Jan” in 'n lang gedig weer gepleit. 4)

Genl. Joubert se assosiasie met die Engelse party en die optrede van sy Verkiesingskomitee het sy kanse egter benadeel. Die Komitee het twee stukke laat druk, 'n „open brief” /

1) U.R. 8, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.532, 28/12/1887; SS. R.9532/87, - albei in T.A.

2) „De Volksstem”, 11/8/1887.

3) „De Volksstem”, 12/1/1888.

4) „De Volksstem”, 20/10/1887; dr. J. Albert Coetzee, Die Staatkundige Betekenis van ds. S.J. du Toit, Die Huisge- noot, 17/1/1941, p.19.

brief" aan die kiesers waarin Kruger en Joubert met mekaar vergelyk word en 'n kleiner strooibiljet onder die titel: „Onze toekomstige President. Stemt voor Joubert." In die tweede stuk word almal opgeroep om te stem en, ingeval van 'n neerlaag vir Joubert, gedreig met 'n beroep op die Suserein. „De Volksstem" was verontwaardig en het die Generaal gevra wat hy verlang. Was dit die steun van die ware burgers van die land of van hulle wat openlik daarvoor uitkom dat die Koningin van Engeland die hoogste gesag in die land is? Hy moet reguit verklaar of hy met die laaste eens is of anders bedank, meen die blad. 1)

Genl. Joubert sou „De Volksstem" dit nie maklik vergewe nie. In 'n brief aan J.J. Maree kla hy dat die blad alles in sy vermoë doen om hom so swart moontlik te skilder en tot sy spyt het die Engelse party, met wie hy niks te doen het nie, die blad ook nog daartoe stof gegee. Hom is die mag ontnoem om hom te verdedig, want in die Engelse koerante kan en wil hy nie skryf nie en „De Volksstem" het geweier om artikels van hom te plaas. 2)

Op 30 Januarie 1888 het Joubert in 'n ope brief „De Volksstem" heftig aangeval. Hy is verplig, verklaar die Generaal, om langs hierdie weg tot die burgers te spreek, aangesien die kolomme van „De Volksstem" vir hom gesluit is. As hy egter die loop van gebeurtenisse nagaan, dan vind hy die handelwyse van die blad volkome konsekwent: die opgaande son word steeds aanbid. „De Volksstem" is teen hom, skryf Joubert, omdat hy nie in die blad se program pas nie. Wat meer is, die blad verdink alle geleerde Afrikaners uit die Kaapkolonie, Natal en die Oranje-Vrystaat as Engelsgesind en wil vir die bestuur van die land slegs Hollanders hê.

'n Tweede punt van verskil is dié van die Nederlandse spoorwegkonsessie. /

---

1) „De Volksstem", 23/1/1888.

2) Genl. Joubert aan J.J. Maree, 25/1/1888, Joubert-versameling, 1996, p. 154, T.A.

wegkonsessie. Dat hy die konsessie nie sonder meer wil goedkeur nie, is sy tweede sonde. Sy derde oortreding teen „De Volksstem” is, so beweer die Generaal, dat hy nie in elke geleerde Afrikaner uit die Kolonie, Natal of die Oranje-Vrystaat 'n gevaar vir hul onafhanklikheid kan sien nie. Hy kan darem verstaan dat dit vir iemand soos die drukker en uitgewer van „De Volksstem”, wat jaarliks duisende ponde van die Regering verdien, onmoontlik is om 'n streng onafhanklike posisie te handhaaf, het die Generaal besluit. 1)

„De Volksstem” het ontken dat hy ooit geweier het om 'n stuk van die Generaal te plaas en het hom uitgedaag om sy bewering te staaf. 2) In 'n ope brief het J.F. Celliers, eienaar, redakteur en uitgewer van die blad, homself probeer verdedig. Hy het Joubert daarvan verwyt dat hy die kliek, wat sy kandidatuur vir die presidentskap as 'n middel gebruik om tweedrag te stook en verdeeldheid te saai ten einde „ons de vruchten afhandig te maken van onze worstelstryd van vóór zeven jaren”, in die hand werk. Glo die Generaal werklik dat die lui in Pretoria en elders, wat kieskolleges opgerig het om sy kandidatuur te steun, inderdaad begeer om hom as President verkies te sien, het hy gevra? Hy erken dat hy die Burgerpolitiek ondersteun het, maar dit het die Generaal immers ook gedoen. Hy het die anneksasie-proklamasie gedruk onder dwang en eers nadat die Republikeinse Regering hom daartoe verlof verleen en verseker het dat niks die anneksasie meer kon afwend nie. Hy waarsku Joubert teen sy raadgewer en, na hy vermoed, die opsteller van sy ope brief. 3)

Joubert /

1) „De Volksstem”, 6/2/1888.

2) Ibid.

3) Ope brief, 24/2/1888, „De Volksstem”, 12/3/1888.

Joubert se antwoord op Celliers se ope brief was om op die „Natal Afrikaner“ in te teken. In 'n brief aan die redakteur van die blad het hy te velde getrek teen „De Volksstem“ en die kliek „lieberale“ Hollanders, wat dan alles in hul vermoë gedoen het om hom tot hul werktuig te maak, maar teleurgestel was toe hulle uitgevind het dat hulle hom nie vir hul doel kon gebruik nie. Met die steun van die ryk goewermentskas, skryf hy, sal „De Volksstem“ probeer om hom, indien moontlik, vir die toekomstige oorheersing van die Hollanders oor Transvaal onskadelik te maak. „Alles tog nu en de wereld lig onze Prezident Kruger gunsteg“ en zoo als een maal de mond der waarheid zyde zoo zegt ek ook nu es het de macht de eure der duisternes zoo lang nu de stroom zoo ten kwade tegen myn gekeert es zoo lang zal het onwys zyn er krag tegen te verspellen laat ze nu maar geworden - de tyd zal ons doen zien wie of het best gezien heeft.“¹⁾

Die rede vir genl. Joubert se anti-Hollandergevoel moet daarin gesoek word dat die Hollanders nie net op politieke gebied nie, maar ook op kerklike sy teenstander ondersteun het. Sy afkeer van die Hollanders het met die tyd toegeneem en met die Presidentsverkiesing van 1888 reeds 'n rol gespeel. In 'n brief aan die heer C. J. Coetzee skryf hy op 10 Januarie 1887 oor die goeie vooruitsigte van die „Dopperkerk“ en immigrasie van Hollanders, wat stapsgewyse alle poste inneem. Hy wil nie beweer dat alle Hollanders wat aankom tot die „Dopperkerk“ behoort nie, maar „ag godsdienst en kerk staat by di lui ondergeschik aan tydelike belangen. Kan geloofs of Kerks Verandering hun een pos of voordeel bezorgen dan gaat men daar ter kerk waar men zyn oog merk kan uitvoeren“. Hy verstaan sy mense ook nie, en het homself afgevra of hulle hulle van Engelse oorheersing /

1) Genl. Joubert aan J.J. Hershensohn, 16/3/1888, Joubert-versameling, 1996, pp. 197-198, T.A.

heersing vry geveg het om hulle aan liberale Hollanders te onderwerp. Elke Kolonialer word verag, verdag gemaak en uit betrekkinge geweier. Die Transvaler word dom en onbekwaam verklaar. „Wel nu wie blyft er dan nu over om het land der dompers te regeren alleen geemporteerde - onverschellig van welke geloof of gezintheit hy ook wezen moge." Die Heer weet waar dit gaan eindig. Hy sal probeer om nog drie of vier maande uit te hou, en sal dan ook maar vir 'n Hollander moet plek maak. 1)

Aan die Voorsitter van die Volksraad het hy geskryf dat hy nie weet wat om te doen nie. Hy verstaan dat die President nog altoos meer „tou en schot" aan die Hollanders gee. Hy gevoel hom dan ook onbekwaam om langer saam of teen soveel Hollanders in die juk te trek. Op vier na was alle hoof amptenare Hollanders. 2) Was dit nie vir sy liefde tot sy medeburgers en hul duurgekogte land nie, verseker hy 'n vriend, dan het hy lankal reeds bedank. Nieteenstaande alle onaangenaamheid het hy egter nog altoos uitgehou, maar dit het vir hom eindelijk te swaar geword. „Laat Holland nu maar liver ons regeren ik kan de stroom tog niet keren - di daagelyke met krag vermeren." 3)

Die uitslag van die verkiesing was 'n verpletterende neerlaag vir genl. Joubert. 4) Die Transvaalse volk het op onmiskenbare wyse getoon dat hy nie bereid was om Kruger as staatshoof vir Joubert te verruil nie. Sedert sy bedanking van sy betrekkinge in September 1884 was die Generaal se

optrede /

1) Genl. Joubert aan C.J. Coetzee, 10/1/1887, Joubert-versameling, 1997A, pp. 328-332, T.A.

2) Genl. Joubert aan genl. N.J. Smit, 14/1/1887, Joubert-versameling, 1997A, pp. 338-340, T.A.

3) Genl. Joubert aan J.P. Snyman, 13/7/1887, Joubert-versameling, 1997, pp. 115-116, T.A.

4) E.V.R. 36, Volksraadsbesluite, 7 Mei 1888, T.A. Kruger het 4483 stemme en Joubert 834 gekry.

optrede ook nie van so 'n aard dat dit hom by sy medeburgers meer gewild gemaak het nie; maar wat die uitspraak van die Transvaalse volk ook al mog gewees het, vir baie Vrystaters was genl. Joubert in 1888 'n geskikte kandidaat vir die presidentskap van die Oranje-Vrystaat. Sy ondervinding, skrandtheid en opregte vaderlandsliefde het hulle daarvan oortuig dat hulle in hom die regte man gevind het. 1)

Sy eerste rekwisisies het Joubert nog voor die dood van pres. Brand ontvang. In sy antwoord doen hy 'n beroep op die Vrystaat om Brand te herkies. As laasgenoemde sou weier om weer te dien, moes hulle hoofregter Reitz kies en, ingeval hy ook onwillig is, 'n goeie en bekwame burger uit hul midde. Hy spreek die hoop uit dat die Oranje-Vrystaat steeds voorspoediger en gelukkiger mag word, en „als een zelfstandige en onafhankelyke staat met gelyke regten en voorregten toetreden en worden opgenomen en het vereeneg staten ry van Zuit Afrika". 2)

„Nimant weet en verstaat het beter wat Vryheid en onafhankelykheid betekent of waart es dan hy of zy die het eers eenmaal verloren heeft," het Joubert in antwoord op een van die rekwisisies geskryf. Diegene wat die onafhanklikheid van die Vrystaat wil handhaaf, verseker hy dat ingeval die voortbestaan van die Vrystaat in sy regte en onafhanklikheid bedreig word en hulle ooit die behoefte gevoel aan die dienste en trou van so 'n swak instrument soos hy, hul beroep op hom nie tevergeefs sal wees nie. 3) Welke swaakheid hom ook al mag aankleef, ontrou aan sy land en onafhanklikheid sal hy nie wees nie. As hy mag room, dan is dit

in /

---

1) Joubert-versameling, 2940, T.A.

2) Genl. Joubert aan P.L. Haifele, Komitee-lid, Afrikaner-Bond, Vaalbank, Distrik Kroonstad, 5/6/1888, Joubert-versameling, 1996, pp. 260-265, T.A.

3) Genl. Joubert aan Vrystaters, 9/10/1888, Joubert-versameling, 2179, T.A.

in waaragtige en opregte liefde vir volk en vaderland. 1)

Om meer as een rede, skryf Joubert op 26 November 1888, is dit onwenslik en nog te meer onnodig dat hy hom verkiesbaar stel. Eers as daar in die Vrystaat behoefte aan 'n bekwame staatsman is en daar geen warme hart vir die belange en onafhanklikheid van die burgers klop nie, sal dit vir hom 'n gewetensaak wees om hul vererende versoek van die hand te wys. Dit was Gode sy dank egter nie die geval nie. Een van die bekwaamste Vrystaters het hom, op uitnodiging van die meerderheid in die Volksraad, bereid verklaar om die "juk en lasten" van die land en sware verantwoordelikheid op sy skouers te neem. Uit liefde vir sy medeburgers in die Vrystaat, bedank hy Reitz en doen hy, terwille van die eensgesindheid, bloei en welvaart van die land, op almal 'n beroep om Reitz te ondersteun. 2)

Hierdie aangeleentheid was pas afgehandel of Joubert was genoodsaak om sy aandag te wy aan 'n saak wat tot heftige besprekings in die Transvaalse Volksraad gelei het en vir 'n openlike botsing tussen Kruger en Joubert verantwoordelik was, nl. dié van die uitbreiding van die Uitvoerende Raad. Weens die snelle vooruitgang van die Republiek en gevolglike vermeerdering van werksaamhede, was daar behoefte aan uitbreiding. Op 14 Mei 1889 besluit die Uitvoerende Raad dan ook om die benoeming van 'n derde nie-offisiële lid en Notulehouer aan die Volksraad voor te stel en by hom aan te beveel. Hierdie besluit is op 22 Mei in die Volksraad behandel. Die President het aangetoon dat die uitbreiding noodsaaklik is.

Die /

1) Genl. Joubert aan die hh. J.J. van Tonder, Viljoen, S.J. Haasbroek en ander, 9/10/1888, Joubert-versameling, 1996, pp. 310-311, T.A.

2) Genl. Joubert aan die hh. H.L. Krause, A.F. Celliers, H.J. van Gorkum en ander, 26/11/1888, Joubert-versameling, 2180, T.A.

Die nuwe nie-offisiële lid sou tewens ook Notulehouer wees en die stukke in bewaring neem. Vir die betrekking beveel hy die heer W.E. Bok ¹⁾ aan. Laasgenoemde het baie vir die land en volk gedoen en 'n mens moet erkentlik wees, het Kruger gesê.

Die voorstel het tot warm besprekings gelei en heftige teenkanting ondervind. Genl. Joubert het ronduit verklaar dat hy van die saak niks weet nie. „Het was thans voor de eerste maal dat hy het Uitv. Raadsbesluit aan de orde hoorde en voor zoover hem bekend, was er in den Uitv. Raad nooit kwestie geweest van, of gesproken over het ontbreken van of het aanvullen met een lid.” Hy moes teen die Uitvoerende Raadsbesluit opkom. Dit was ook aan almal bekend hoedat hy sedert 1885 verskeie male aangedring het om onthef te word van sy verpligtinge as amptelike lid van die Uitvoerende Raad, nie omdat hy die land nie wil dien nie, maar omdat hy sy posisie weens sy degradering as onhoudbaar beskou.

Die Voorsitter van die Volksraad, 'n sterk ondersteuner van die President, het dit gelaak dat die Kommandant-generaal gesê het dat hy van die Uitvoerende Raadsbesluit niks weet nie. Hy sou die Generaal wel wil vra waar hy was toe die Uitvoerende Raadslede meegedeel het dat hulle 'n regsgeleerde in die Uitvoerende Raad nodig het. Waar was hy toe en by ander geleenthede, wou die Voorsitter weet. ²⁾

Op 27 Mei is die besprekinge voortgesit. Die President het weer die saak uiteengesit, en gekla dat daar gedurig moeilikhede tussen hom as Staatspresident en die Kommandant-generaal ontstaan, omdat laasgenoemde voortdurend

daarop /

---

1) Die heer Bok was so pas deur dr. W.J. Leyds as Staatssekretaris vervang.

2) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 22 Mei 1889, T.A.
Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 501-502.

daarop terugkom dat dit vir hom in die Uitvoerende Raad onhoudbaar geword het. Dit was dan maar beter dat een van hulle twee padgee, het hy gesê. Wat hom betref, wil hy die Kommandant-generaal behou en het hy altoos probeer om die band heg te hou, maar nou was hy gedetermineerd. Hy moet hulp kry of padgee. 1)

Genl. Joubert het weer beweer dat hy nie reg verstaan word nie. Die President het gesê dat daar gedurig moeilikhede tussen hom en die Kommandant-generaal ontstaan. Hy het egter altoos gedink dat daar verskil van opinie bestaan maar as die saak wel so staan, dan was dit beter dat die Kommandant-generaal vir 'n ander plek maak. Dan sal die Staatspresident van die moeilikheid ontslae wees. Die Volksraad het eindelijk die Regering se voorstel aanvaar en besluit om 'n addisionele offisiële lid vir die Uitvoerende Raad as Notulehouer van die Raad te kies en die heer Bok daartoe aan te stel. 2)

In 'n stuk wat van groot geestigheid getuig, het Joubert Bok en sy benoeming tot Notulehouer en offisiële lid van die Uitvoerende Raad gehekel. Toe daar gevaar was dat Bok vir dr. Leyds sou moes plek maak, skryf Joubert, het Bok in sy verleentheid „zeer hart aan het bleeren" geraak en sy beskermheer, die President, baie goed laat verstaan dat hy tog nie 'n klein betrekkingie, soos dié van Landdros of Klerk, kon aanvaar nie. Die President was jammer vir hom en het gesê: „Kyk Bok Lyds moet nog een jaar drenk eer dat hy speen oud es dan wort hy 30 dat es out genoeg voor Staats Secretares - Voor de 12 maanden zal jy nog goet genoeg weest - maar ik en ons alle wort met de dag slemmer - de land gaat voort uit over de jaar dan es jy geheel te dom om nog langer /

---

1) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 27 Mei 1889, T.A.

2) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, Arts. 253 en 254, 27 Mei 1889, T.A.

langer Staats sekretares te blyven das es Lyds bekwaam dan kom hy en". Bok is toe die betrekking van nie-offisiële lid van die Uitvoerende Raad beloof en wie sal hom verwonder „dat de Bok verlang op de Hooge klem te klem non officeel led van de Uitvoerent Raad a dat es wat beter als staats sekretares - ja dat zeg nog al wat met een selares @ £1000 een onverantwoordelyke Hoge betrekking met banja nietz doen"- Hierdie plan sou, sê Joubert, sonder slag of stoot deur die Volksraad aanvaar geword het as hy, Piet Joubert, hom nie daarteen verset het nie. Om die beskermheer van Bok tegemoet te kom en te help teen die lastige Piet, het die Volksraad nie-offisieel eindelijk verander en Bok Notulehouer en offisiële lid gemaak en Bok sodoende in die Uitvoerende Raadskraal behou „met een duizent gerfen per jaar om non notule te houden." 1)

Vir genl. Joubert was die Volksraadsitting van Mei-Augustus 1889 baie onaangenaam. Gevoelens het dikwels hoog geloop en die Generaal moes harde houe verduur. In 'n ope brief aan die President het hy die optrede van die Voor-sitter van die Volksraad en enige Raadslede by die behandeling van die begrotingspos Superintendent van Naturelle be-treur. Hul handelwyse het hy aan hul afkeer teen hom per-soonlik toegeskryf. Was daar aan die hoof van sy departement iemand in die guns van die Volksraad en die Regering, skryf hy, sou die pos miskien meer erkenning geniet het en sou die salaris ten minste aan dié van ander hoofamptenare gelyk ge-stel gewees het. Die saak van die naturel is die moeilikste in die land en tog ontvang hy van die Volksraad minder kon-siderasie as wat aan 'n ondergeskikte klerk bewys word. As hy wis dat dié behandeling die wens van die volk was, sou

hy /

---

1) Joubert-versameling, 2958, T.A. Hierdie stuk is klaarblyklik nooit gepubliseer nie.

hy dadelik vir 'n ander plek maak, het hy Kruger verseker. ¹⁾

Die vyf jaar wat op Joubert se bedanking van sy betrekkings, in September 1884, gevolg het, is die donkerste in sy openbare loopbaan. Op geen ander tydstip was sy persoonlike invloed en prestige so gering nie. Weens sy eienaardige en dikwels onverstaanbare optrede het hy baie van sy volgelinge vervreem en in Kruger se kraal gedryf. Die volk en veral die Volksraad was moeg vir sy gespook om posisie en het dit op ondubbelsinnige wyse by die Presidentsverkiesing in 1888 getoon.

---

1) Genl. Joubert aan pres. Kruger, Julie 1889, Joubert-versameling, 3513, T.A.

HOOFSTUK XII.AANDEEL AAN DIE AFRIKANER-BOND.

Genl. Joubert was 'n groot kampvegter vir die Afrikaner-Bond met sy strydkreet: Afrika vir die Afrikaner. Hy was die stigter van die Bond in die Suid-Afrikaanse Republiek en het reeds op 16 April 1881 'n beroep op die volk gedoen om by die Bond aan te sluit.¹⁾ Dit het egter geruime tyd geduur voordat die Bond in Transvaal enige vordering gemaak het. Teen Oktober 1881 was nog maar één tak gestig en dit te Rustenburg. Op 12 Oktober 1881 het „De Volksstem“ egter aan die hand gedoen dat van die Volksraadslede se aanwesigheid gebruik gemaak moet word om 'n vergadering in die hoofstad te belê.²⁾ Hierdie byeenkoms het vyf dae later onder voorsitterskap van genl. Joubert plaasgevind. Die Generaal het vir die oprigting van die Bond in die Republiek gepleit. Syns insiens het die verkeerde Engelse politiek die vooruitgang van Suid-Afrika in die weg gestaan, en sou die Bond bestem wees om daarteenoor te staan te kom. Hy het na verlossing van dié politiek gesmag, het hy gesê, en was daarvoor om „Z. Afrika te hebben voor de Z. Afrikanen.“ Die groot vraag was egter of hulle met die beginsels van die Bond instem. So ja, dan was dit tyd om te begin, want die ander geweste was hulle ver vooruit.

Die vergadering was van gevoelens dat die stigting van takke van die Bond in die verskillende wyke van Transvaal hoogswenslik was en het die vertroue uitgespreek dat Volksraadslede hulle vir die bevordering van die saak sou beywer. 'n Komitee word benoem om 'n konstitusie op te stel. Op 22 Oktober 1881 is die vergadering voortgesit. Genl. Joubert

het /

---

1) Joubert tydens 'n vergadering van burgers te Heidelberg op 16 April 1881, „De Volksstem“ van 8/6/1881.

2) Dit was gedurende die kritieke Volksraadsitting vir die ratifikasie van die Pretoria-Konvensie.

het by dié geleentheid die geringe belangstelling betreur, maar dit aan die gebrekkige bekendmaking van die byeenkoms en die vermoënis van die werk van die afgelope week gewyt. Hul vernaamste doelstellings, het hy verduidelik, was om te stry, nie net vir die volk van die Republiek nie, maar „voor geheel Zuid-Afrika.” Hulle sluit ook nie 'n verbond teen die Engelse vlag of die Engelsman nie „maar teen ieder die het heil van Zuid-Afrika niet ter harte neemt..... Hy die de belangen van Zuid-Afrika ter harte neemt, afgezien van welke nationaliteit hy is, is welkom by ons, en is lidmaat van den Afrikaner Bond.”

Na die vergadering was daar groot vooruitgang te bespeur. Die organisasie het vinnig uitgebrei en teen die einde van 1881 reeds sewe takke getel. Daarby het die lede van die Driemanskap die beweging ondersteun en het die aanstelling van ds. S.J. du Toit as Superintendent van Onderwys in die Republiek ook tot die vooruitgang van die Bond in Transvaal bygedra. ¹⁾

Genl. Joubert was in briefwisseling en noue voeling met leiers en lede van die Bond in die Kaapkolonie, Oranje-Vrystaat en Transvaal. Hy was van die idee van 'n verenigde Suid-Afrika deurdronge, ²⁾ en sy raad aan Lukas Meyer in Maart 1886 was dan ook om vir die „Nieuwe” Republiek aansluiting by Transvaal te soek. „Nu es de tyd dat u en de Zulus te zamen ons moet verklaren of gy met ons Volk verenig of niet,” skryf hy aan Meyer. As Rudolph ³⁾

Meyer /

-
- 1) „De Volksstem” van 19 Oktober en 2 November 1881 (Byvoegsel); Hofmeyr, Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan), pp. 223-224. Sien ook Coetzee, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie, pp. 222-224.
  - 2) Aan hoofregter F.W. Reitz van die Vrystaat, wat 'n seun van hom die naam Joubert gegee het, het die Generaal op 11 Aug. 1883 geskryf..... „En mogt hij geven dat deze ver Eenegt Joubert Reitz wezen een kroon drager voor de eer en deugd En een steun pielaar voor het een maal te koome- ne ver eenegt Zuit Afrika. magt hij daar en groot wezen.” Joubert-versameling, 2175, T.A.
  - 3) Bedoel word hier G.M. Rudolph, C.M.G., Magistraat te Kliprivier, Natal. Dit is dieselfde persoon wat vóór die aneksasie van Transvaal in April 1877 in diens van die Suid-Afrikaanse Republiek was, o.a. as Kommissaris van die Swazie- en Zoeloegrens en as Landdros van Utrecht. Sien The Natal Civil Service List vir 1895, pp. 52 en 142.

Meyer in belang van Haar Majesteit se Regering kom besoek, moet hy hom vriendelik ontvang maar duidelik te verstaan gee dat die „Nieuwe” Republiek se natuurlike bestemming vereniging met die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat is, om so eendag in 'n verenigde Suid-Afrika opgeneem te word. 1)

Die feit dat die Suid-Westelike grens in die Konvensie van Londen vasgelê was en dat die Republiek sy goedkeuring daaraan sou heg, het vir hom die mislukking beteken van sy grootse ideaal van 'n „Verenigde Suid-Afrika”, waarvan Stellaland en Goosen 'n belangrike deel sou uitmaak. 2) Die idee van 'n groot verenigde Suid-Afrika het hy gedurig voor oë gehou. Vir hom was dit „de grootste leuze myner ziel.” 3) Die verenigingsideaal het hy met Stellaland en Goosen verbind. In herhaalde briewe aan die leiers van die vrywilligers het hy op die vereniging van die twee Republiekies aangedring: „Wy moeten nu alle zoeken naar de vrede voor Zuit Afrika daartoe moet alle zoowel zwarte als wit zamenwerken. Vereenigt Zuit Afrika is nu aller uitroep ja aller leuze..... Verkrygen wy dat dan hebben wy alles. Verkrygt wy niet spoedig een vereenigt Zuit Afrika dan vreest ik dat het Jingodom bennen kort zal ontwaken en komt wy nu nog eenmaal onder het Jingodom - o wee dan het arme Afrikaans geslagt - daarom nu op Africanen het is u tyd. Kent uzelfen - met God voor oogen help uzelfen: eendracht maak mach...” 4)

Hy het die Bond as middel tot bereiking van sy ideaal van 'n verenigde Suid-Afrika beskou en onder laasgenoemde /

1) Genl. Joubert aan Lukas Meyer, 26/3/1886, Joubert-versameling, 1995, pp. 714-716.

2) Joubert-versameling, 1995, pp. 127, 129 en 130, T.A.

3) Genl. Joubert aan J.H. Hofmeyr, 31/8/1882, Joubert-versameling, 1995, pp. 80-82, T.A.

4) Joubert aan Nicolaas Gey van Pittius, 17/8/1883, Joubert-versameling, 1995, pp. 134-136, T.A.

noemde het hy 'n onafhanklike staat verstaan. Op 31 Augustus 1882 het hy aan die heer J.H. Hofmeyr, die leier van die Afrikaners in die Kaapkolonie, na aanleiding van sy voorgenome besoek aan die Transvaal geskryf.....„en mag hy (God) het (bezoek) ook nog tot een zegen maken voor alle ware Afrikaners opdat het ook mag medewerken tot de grootste leuze myner ziel: Vereenigd Zuid Afrika." 1) Op die eerste Sentrale Bestuursvergadering van die Bond in Februarie 1886 het hy ook daarvoor gestem dat dit 'n verenigde Suid-Afrika „onder eigen vlag" moet wees. 2)

Die Generaal het die hoogste verwagtinge van die Bond gekoester en was selfs bereid om sy betrekkings neer te lê en hom daarvoor te beywer. „Een myner vurigste wenschen en verwachting is," het hy by 'n sekere geleentheid gesê, „dat de betrekkingen in de Regering der Zuid A. Republiek tans door my bekleed spoedig door meer bekwamer persoon worde ingenomen en ik myn zelve meer vryer en in staat gesteld moge zien om als lid dier Bond tot vereeniging van geheel Zuid Afrika met alle myne zwakke kragt te kunnen samenwerken. 3) Die eerste besluit om die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat te verenig, is deur 'n kongres van Bondsafgevaardigdes uit albei Republieke op 24 Desember 1884 te Potchefstroom geneem. 4)

Vir die Generaal was die Bond 'n wapen om Britse imperialisme te beveg. Toe die „Nieuwe" Republiek belet word om St. Luciabaai te okkupeer, het hy dit jammer gevind

dat /

-
- 1) Joubert-versameling, 1995, p. 81, T.A. Sien ook Coetzee, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie, p. 224.
 2) „De Volksstem", 11/3/1886.
 3) Antwoord op 'n adres hom aangebied met sy besoek aan die Zoeloegrens in Jan. 1884 - SS.R. 126/84, T.A. Sien ook brief aan M.C. Rykaart, 17/6/1884, Joubert-versameling, 1995, pp. 306-307, T.A.
 4) „De Volksstem", 1/1/1885.

dat die Afrikaner-Bond nie reeds meer nasionale vereniging tot stand gebring het nie, want dan sou die Boerehaters nie meer kon doen wat hulle wou nie.¹⁾ Die vrywilligers op die grense het hy aangeraai om by die Bond aan te sluit.²⁾

Die persoonlike invloed en samewerking van genl. Joubert het die Bond in die Republiek goed te pas gekom. Nogtans was die belangstelling in die beweging nooit baie groot nie, omdat die Transvalers in die eerste instansie minder behoefte daaraan gevoel het en tweedens moeilik met Bondsmanne uit die Kaapkolonie kon saamwerk wat „luide hunne trouw en gehechtheid betuigen aan een ons vreemd Gouvernement, en die, geheel tegen het einddoel van den Bond in, openlyk verklaren dat zy de Britsche vlag nimmer wenschen te ruilen voor welke vlag ter wereld ook.....”³⁾

Die Bond in die Republiek het in twee belangrike opsigte van dié in die Kaapkolonie en die Oranje-Vrystaat verskil. In artikel 1 van die Transvaalse konstitusie word uitdruklik bepaal: „de Bond vestigt zich onder de blanke bevolking van Zuid-Afrika.” In albei die ander konstitusies word eenvoudig bepaal: „de Bond kent geene nationaliteit hoegenaamd.” Die Transvaalse konstitusie het dus nie-blankes uitgesluit, die ander konstitusies nie. Die tweede punt van verskil het die einddoel van die Bond geraak. In artikel 2 van die Transvaalse konstitusie word dit onomwonde beskryf as: „een vereenigd Zuid-Afrika, onder eigen vlag”, terwyl beide ander konstitusies die laaste woorde weglaat en eenvoudig tot leuse neem: „een vereenigd Zuid-Afrika.”⁴⁾

Op /

-
- 1) Joubert aan Lukas Meyer, 14/8/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 554-555, T.A.
  - 2) Joubert aan Nicolaas Gey van Pittius, 17/8/1883, Joubert-versameling, 1995, pp. 134-136, T.A.
  - 3) Lydenburg Bondstak aan Provinsiale Bestuur van Afrikaner-Bond in die Suid-Afrikaanse Republiek, 25/2/1885, „De Volksstem”, 19 Maart 1885.
  - 4) „De Volksstem”, 21 Augustus 1883.

Op 26 Februarie 1885 het die Provinsiale Bestuur van die Bond vir die Republiek te Pretoria vergader. Genl. Joubert is tot voorsitter herkies. Die belangstelling was egter so gering dat die Generaal die vraag aan die orde gestel het of hy met so min verteenwoordigers die sitting sou laat deurgaen of nie. Weens die hoeveelheid belangrike en ook dringende werk is egter besluit om met die werksaamhede voort te gaan. 'n Belangrike vraag was of die Bond in die Republiek van dié in die Kaapkolonie sou afskei of nie. 1) Op aanbeveling van die Kommissie waarna die saak verwys is, het die Provinsiale Bestuur egter teen afskeiding besluit, omdat daardeur die hele einddoel van die Bond verlore sou gaan. As afgevaardigdes na die Sentrale Bestuur wat in 1886 vir die eerste keer bymekaar sou kom, word genl. Joubert en ds. S.J. du Toit gekies. 2)

Op 17 en 18 Februarie 1886 het die Sentrale Bestuur van die Bond te Bloemfontein vergader. Genl. Joubert wat, volgens dr. Leyds, S.J. du Toit die vorige jaar nog op sy Engels „the curse of the country” genoem het, was nou weer op goeie voet met die dominee en het saam met hom Transvaal verteenwoordig. 3) S.J. du Toit is tot voorsitter en die Generaal tot vice-voorsitter van die vergadering gekies. Die verenigde konstitusie word goedgekeur en besluite ten gunste van 'n tolverbond en die vereniging van die twee Republieke geneem. 4)

By /

-
- 1) Die vraag het ontstaan na aanleiding van 'n beskrywingspunt van die Kaapstadse tak van die Bond aan die Provinsiale Bestuur van die Kaapkolonie dat die Bond in Transvaal hom vir eers van die ander moet afskei. Sien „De Volksstem” van 15/1/1885.
  - 2) „De Volksstem” van 5/3/1885.
  - 3) Dr. Leyds aan prof. J.P. Moltzer, 20/6/1886, Leyds-argief, 250, T.A.
Van der Walt, S.J. du Toit in die Diens van die Suid-Afrikaanse Republiek, p. 93.
  - 4) „De Volksstem” van 4/3/1886. Die Kongres het ook nog teen inmenging in Zoeloeland besluit.

By die behandeling van artikel 2 van die konsepkonstitusie van die Bond en meer bepaald by die woorde „eigen vlag“, het die stemming, na 'n lang bespreking, gestaak omdat een van die Koloniale lede met die verteenwoordigers van die Suid-Afrikaanse Republiek vir die behoud van die woorde „onder eigen vlag“ gestem het. Aangesien die woorde egter in die konstitusies van die Kolonie en die Vrystaat ontbreek het, het Transvalers hulle terwille van die eensgesindheid onderwerp en die woorde uitgelaat, met aantekening van hul teenstemming. ¹⁾

Alhoewel swak en klein in getalle het die Bond soms tog met sukses sy stem laat hoor. Op 6 Junie 1885 het die Volksraad besluit dat diegene wat met die Vryheidsoorlog van 1881 op sekere memories aan die Britse Regering geteken het, nie tot Volksraadslede of amptenare gekies mag word nie. Die Bond het hierteen opgekom en met die ondersteuning van die Regering daarin geslaag om gemelde Volksraadsbesluit herroep te kry. ²⁾

Op 10 April 1886 het die Bond onder leiding van genl. Joubert en in opdrag van die Sentrale Bestuur die Volksraad versoek om met die Oranje-Vrystaat oor die vereniging van die twee Suster-republieke te onderhandel. Die Vrystaatse Volksraad het 'n soortgelyke versoek van sy burgers afgewys op grond van die veronderstelling dat die Britse suvereiniteit waaronder die Suid-Afrikaanse Republiek dan sou staan, die onafhanklikheid van die Oranje-Vrystaat in gevaar sou bring. Die Transvaalse Volksraad kon nie met die gronde waarop die Vrystaatse Volksraadsbesluit berus, instem nie en het dit betreur dat hy as gevolg van dié besluit belet word om aan die versoek van die memorialiste te voldoen. Wat

betref /

---

1) „De Volksstem“ van 11/3/1886.

2) E.V.R. 27, Volksraadsbesluite, 11/6/1885, T.A.

betref die wenslikheid van die saak, het die Volksraad hom met die versoek verenig en hom ook bereid verklaar om in die toekoms enige praktiese weg tot dié gewenste doel te volg. ¹⁾

By wyse van memories het die Bond daarop aangedring dat die Volksraadslede vir Lydenburg ook op die goudvelde in hul kiesafdeling verslag sou doen ²⁾ en dat 'n wet gemaak sou word om die bewoning van private grond deur groot aantalle inboorlinge teen te gaan. ³⁾ Van veel groter belang was egter die Bond se versoek dat die wet op die stemreg ⁴⁾ hersien word en dat alle gebore Afrikaners uit die Kaapkolonie, die Oranje-Vrystaat en Natal die stemreg sou kry, nadat hulle minstens twee jaar in die Republiek gewoon het en die verdere kwalifikasies besit. Uitlanders sou die stemreg egter eers na 'n verblyf van 10 jaar ontvang, mits hulle in staat is om 'n sertifikaat van getrouheid van die Landdros of Veldkornet te toon en besitters van vaste eien-
dom is. ⁵⁾

Die Volksraad was oor hierdie gewigtige saak verdeeld. Die heer De Beer kon nie begryp waarom Kolonialers, sommige met Engelse harte, gouer die stemreg sou kry as persone uit Europa wat in die Republiek 'n tweede vaderland soek nie. Die heer M.R. Lemmer was die gevoelens van die memorialiste toegedaan. Die heer J.J. Burger het die bestaande wet swaar gevind en was daarmee eens dat die bepalinge
ligter /

-
- 1) E.V.R. 30, Volksraadsbesluite, arts. 728 en 730, 28 en 29/6/1886, T.A.; "De Volksstem", 1/7/1886.
  - 2) Die Memoriekommissie van die Volksraad het hulle met die versoek van die Bond verenig. Die Volksraad het dan ook eenparig besluit dat die lede van Lydenburg ook die belang van die delwers in hul distrik sou beskerm. E.V.R. 31, Volksraadsbesluite, Art. 1240, 30/7/1886, T.A.
  - 3) E.V.R. 32, Volksraadsbesluite, 10/8/1886, T.A.
  - 4) Volgens die Kieswet van 1882 kon 'n vreemdeling na 'n vyfjarige verblyf in die land die stemreg verkry, mits hy gedurende dié tyd aan die wette van die Republiek getrou was en op die Veldkornetskapslyste ingeskrewe was - Wet No. 7 van 1882, Art. 1(d), De Locale Wetten der Z.A.Republiek, 1849-'85, p. 1132.
  - 5) E.V.R. 32, V.R.R. 179/86, T.A.

ligter gemaak word, want „hoe meer we hem (die vreemdeling) te gemoet komen des te meer vertrouwen boezemen we hem in.” Hy het die Raad ook daarop gewys hoe liberaal Amerika met die verlening van die stemreg is. Die meerderheid was egter teen die wysiging van die Kieswet en die Raad het dan ook besluit om aan die memorialiste te antwoord dat Wet No. 7 van 1882 deur die Raad voldoende geag word. ¹⁾

Genl. Joubert se poging om dit vir Kolonialers makliker te maak om die stemreg te verkry, het dus misluk. Wat die vereniging van die twee Republieke betref, het dit egter beter gegaan. In Junie 1887 het 'n Vrystaatse Deputasie onder leiding van die heer Fraser, voorsitter van die Vrystaatse Volksraad, Pretoria in verband met spoorwegverbinding en 'n tolverbond besoek. In 'n geheime sitting het die Volksraad die Regering gemagtig om 'n geheime traktaat met die Oranje-Vrystaat te sluit, ten einde 'n gelykvormige politiek vir albei state in die toekoms te verseker. Die traktaat sou sake soos spoorwegverbinding en tolverbond reël en nadere politieke vereniging tot doel hê. ²⁾

Toe dit bekend raak dat skikkinge vir 'n byeenkoms van die tweePresidente te Bloemfontein in Oktober 1887 getref word, het in Kaapse kringe die vrees ontstaan dat Kruger Brand tot sy standpunt sou oorhaal. Met die oog hierop het die Kaapstadse tak van die Afrikaner-Bond op 4 Augustus 1887 besluit dat 'n Komitee ³⁾ uit sy midde 'n memorie aan pres. Kruger betreffende die toestaan van vryhandel tussen die Kaapkolonie en Transvaal sou opstel. 'n Skrywe sou terselfdertyd /

1) E.V.R. 32, Volksraadsbesluite, Arts. 1384-1385, 10/8/1886, T.A.

2) E.V.R. 38, Geheime Volksraadsbesluite, Art. 439, 3/6/1887, T.A.

3) Die Komitee het uit die hh. J.H. Hofmeyr, De Waal, Regter en Van Oordt bestaan.

dertyd aan die tak van die Afrikaner-Bond te Pretoria gerig word. ¹⁾

Op 20 September 1887 het genl. Joubert en S.J. du Toit die Regering meegedeel dat hulle met betrekking tot die verhouding tussen die Republiek en die Kaapkolonie, meer bepaaldelik wat doeaneregte en spoorwegverbinding betref, adresse van die Afrikaner-Bond en Boere-vereniging van Kaapstad en die Paarl ontvang het, met die versoek dat gemelde adresse onder die aandag van die Regering gebring word. Met die oog op die haas en belangrikheid van die saak, was hulle verplig om die Regering dringend om 'n onderhoud te versoek, indien doenlik nog voor die vertrek van die President na Bloemfontein. ²⁾ Die onderhoud is toegestaan en 'n afskrif van die Regering se antwoord op die memorie van die Kaapstadse Afrikaner-Bond is aan Joubert en Du Toit gestuur. „Met dankbaarheid blyf ik steeds gedanken de sympathy, de hulp en den steun ons tydens de annexatie en den daarop gevolgde Vryheidsoorlog door onze Zuid Afrikaansche Broeders der Kaapkolonie geschonken“, skryf die Regering. „Ik zal het nooit vergeten hoe zy ons geholpen hebben om onze onafhankelykheid te herkrygen hoe daarop hun streven was gericht.“ Die oplegging van invoerbelasting was egter 'n fiskale maatreël, gebore uit die drang van omstandighede. Die land is in 1881 met 'n drukkende skuldelaas oorgeneem. Nuwe bronne van staatsinkomste moes gevind word en vir beide Regering en Volksraad het 'n belasting op ingevoerde goedere die wenslikste voorgekom. Die Regering was dan ook daarvan oortuig dat hulle die slegte jare nie sonder die invoerbelasting te bowe

sou /

-
- 1) Hofmeyr, Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan), p. 366.
 2) Piet Joubert en S.J. du Toit, onderskeidelik voorsitter en sekretaris van die Provinsiale Bestuur van die Afrikaner-Bond in die Republiek, aan die Regering, 20/9/1887, SS.R. 6650/87, T.A.

sou gekom het nie. Dit was ook nie die Republiek se skuld, aldus die Regering, dat sekere traktate, bv. die verdrag met België, nou in die weg staan nie. As die Republiek se voorstelle aan die Kaapse Regering twee jaar vantevore met betrekking tot wedersydse invoerregte 'n gunstiger ontvangs geniet het, sou daar geen besware meer bestaan het nie. Wat spoorwegverbinding betref, erken die Regering egter dat hy aan die Delagoabaai-spoorweg voorkeur gee en aansluiting by die Kaapse spoorwegnet minder goedgesind is. 1)

In hierdie omstandighede het genl. Joubert en S.J. du Toit 'n Bondskongres vir 16 November 1887 te Potchefstroom belê. Die Bloemfonteinse koerant, „De Express”, en „De Volksstem” het die tydstip ongeleë geag. Die saak van nadere aaneensluiting met die Vrystaat, skryf „De Volksstem” op 31 Oktober 1887, is in die laaste sitting van die Volksraad oorweeg en alle vraagstukke in verband daarmee is in die hande van die Deputasie gestel. Die blad laat die sake ook graag in die hande van die manne deur die Volksraad aangewys en keur die byeenroeping van die Kongres af. „Wy zyn met dit plan niet ingenomen”, skryf die blad. „Het heeft al den schyn alsof de heeren die dit buitengewoon Congres van den Afrikaner Bond te samenroepen, het werk in Bloemfontein niet vertrouwen en de taak door den Volksraad aan anderen gegeven nu zelve ter hand willen nemen.” Die sameeroeping van die Kongres vir 'n plaaslike belang van die Kaapkolonie het vir die blad voorgekom as regstreekse opposisie teen die besluit van die Volksraad, wat hierdie belange aan die Regering toevertrou het. Die blad het dit 'n onbeskeidenheid van die leiers geag om vir hierdie saak 'n kongres /

---

1) Staatsekretaris aan P.J. Joubert, voorsitter, en S.J. du Toit, sekretaris, Provinsiale Bestuur van die Afrikaner-Bond in die Suid-Afrikaanse Republiek, 23/9/1887, SS.BE. 15/9/1887-2/11/1887, No. 2094/87, T.A.

kongres te belê en eweas „De Express” vir verdeeldheid onder die lede van die Afrikaner-Bond gevrees. ¹⁾

Die Kongres word nietemin gehou en het, wat spoorwegverbinding betref, met oorgrote meerderheid die politiek van die Regering bevestig en besluit dat voorlopig geen verdere spoorweguitbreiding benewens die lyn van Delagoabaai na Pretoria wenslik was nie. Die Kongres het tewens ook die wens uitgespreek dat die Regerings van die verskillende state en kolonies mekaar ontmoet om die doeaneregte onderling te reël, sodat die drukkende belastings opgehef en die produkte van die bodem en die artikels van die nywerheid met uitsondering van spiritualië, koffie, suiker en molasse, wedersyds belastingvry ingevoer kon word. ²⁾ Die Kongres het dit betreur dat die gewenste vereniging van die twee Republieke nog nie tot stand gebring is nie en die verwagting uitgespreek dat die Regerings en Wetgewende liggame van albei Republieke sou probeer om aan die uitgesproke wens van die bevolking te voldoen. ³⁾

Alhoewel „De Volksstem” oor die algemeen met die besluite van die Kongres tevrede was, het die blad die leiers van die Bond oor sekere verklarings van hulle op die Kongres voor **stok gekry**. Hulle het die Transvaalse boere probeer bangmaak deur hulle te vertel dat hul bedryf deur konkurrensie oor die Delagoabaai-spoorweg benadeel sou word, het die blad verklaar. Genl. Joubert en S.J. du Toit het met syfers probeer bewys dat meel goedkoper oor Delagoabaai as deur die Kaapkolonie ingevoer kon word, sodat die boere meer vir mededinging uit die Coste as uit die Weste te vrees gehad het. Genl. Joubert het ook gesê dat hy vroeër vir die Delagoabaai-spoorweg was, maar weer daarteen /

---

1) „De Volksstem”, 31/10/1887.

2) Ibid., 17/11/1887.

3) Ibid., 21/11/1887.

daarteen gekant geraak het omdat „eene Engelsche maatschappy daar den sleutel heeft.” Dog, vra die blad, is die spoorweë in albei Britse kolonies nie ook in Engelse hande nie? Dit help ook nie om te redeneer dat die spoorweg in die Kaapkolonie in besit van die Verantwoordelike Regering is nie, want daardie Regering het die Hoë Kommissaris tydens die Sekokoeni-oorlog nie verhinder om die toevoer van ammunisie na Transvaal te belet nie. Hy kon sir Charles Warren in 1884-'5 ook nie belet om sy ekspedisie deur koloniale gebied te lei nie, „zoogenaamd naar Bechuanaland, maar in werkelykheid als eene bedreiging tegen deze Republiek.” Daarom is dit van belang vir die Republiek om eers met Delagoabaai verbinding aan te knoop, ten einde hul onafhanklikheid „vollediger” te verseker as wat die geval sal wees solank hulle hul toevoer uitsluitend deur Britse seehawens bekom. Die blad is nie teen spoorwegverbinding met die Britse kolonies nie, maar dan moet die Delagoabaailyn eers „tot een afstand goed binnen onze grenzen” gebou word. ¹⁾

Die agteruitgang van die Bond in die Republiek was vir genl. Joubert 'n smartlike teleurstelling. Aan J.C. Krogh, sekretaris van die Distriksbestuur van die Bond vir Wakkerstroom, skryf hy op 15 Julie 1885 om te verneem of die Bond dan verkoel het of aan sterwe was en spreek die vrees uit „dat deze Africaansche kent aan het sterven es tot schande en nadeel onzer nati.” ²⁾ 'n Maand later skryf hy weer aan Krogh dat hy sedert sy **vertrek uit Wakkerstroom** nog niks omtrent die Afrikaner-Bond verneem het nie. Hy weet nie of die Bond „ten awen es overleden.” Hy vertrou dat die lewe van die Bond nie van een enkele persoon af-

hanklik /

1) „De Volksstem”, 1/12/1887; Coetzee, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie, pp. 229-232.

2) Joubert aan J.C. Krogh, 15/7/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 533-534, T.A.

241.

hanklik is nie, maar van die hele Afrikaanse volk. Dit sou vir hom treurig en noodlottig wees as hy moes veronderstel dat die lewe van die Bond van hom, Joubert, afhanklik was of van enig ander individu, want dan sou dit 'n saak van baie korte duur wees. Hy het die Bond meer bepaald as 'n saak van die toekoms beskou. 1)

Die idee dat die Bond weens gebrek aan finansiële ondersteuning sou ondergaan was vir die Generaal ondraaglik. As dit vir die Bond onmoontlik is om in 'n wyk van die Suid-Afrikaanse Republiek te bestaan omdat daar miskien nie genoeg "zoonen van Africa" in die wyk woon om die Afrikaanse nasionaliteit staande te hou nie en die Bond aan "de ziekte van belangstellegi gebrek" moet sterf, skryf hy aan Louis Taljaardt, "Wel nu als het zoo moet zyn tot ennige smart van liefhebbers der nati en ware Afrikaanders - wel laat het dan tog zyn op een eerelyke en openbare ziekbet maar niet aan de Ziekte van vinanceel gebrek." 2)

In 1888 het die Bond in Transvaal so goed as doodgeloop. 3) Ofskoon daar in 1895 nog takke bestaan het, het alle vooruitgang lank reeds geëindig en moes die bestaande takke maar 'n sukkelende bestaan voer. Die bepalinge omtrent die Sentrale Bestuur het ook nog voortbestaan, maar soos ons gesien het, het dié liggaam slegs by een geleentheid, nl. in Februarie 1886, vergader. 4)

In /

-
- 1) Joubert aan J.C. Krogh, 15/8/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 557-558, T.A.
  - 2) Joubert aan L. Taljaardt, vice-voorsitter van Afrikaner-Bond, Wyk 1, distrik Wakkerstroom, 29/9/1885, Joubert-versameling, 1995, p. 598, T.A.
  - 3) Die heer Charles van der Walt begaan 'n fout waar hy beweert (S.J. du Toit in die Diens van die Suid-Afrikaanse Republiek, 1882-1890, p. 90, voetnoot 36) dat die Bond in die Suid-Afrikaanse Republiek in 1888 doodgeloop het.
  - 4) Hofmeyr, Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan), p.233.

In die Republieke het die Bond doodgegaan omdat die opgewekte nasionale gees aldaar 'n magtige regerings-hand tot sy beskikking gehad het. Brand het dit uit die staanspoor uit as 'n imperium in imperio in die Vrystaat veroordeel. ¹⁾ In Transvaal het pres. Kruger, toe hy vermoed dat dit deur ander kandidate vir die presidentskap gebruik kon word, dit nie meer bevorder nie. Die feit dat sy teenstander, genl. Joubert, die leier en beskermmer daarvan was, het hom nie gunstig gesind gemaak nie. ²⁾

S. J. du Toit se noue verband met die Bond en sy latere beleidsverandering het ook tot die ondergang van die beweging in die Republiek bygedra. ³⁾ Die wysiging van art. 2 van die Transvaalse konstitusie: „'n Vereenigde Suid-Afrika, onder die vlag" en verloëning van die laaste gedeelte van hierdie allerbelangrikste doelstelling was vir die Bond egter niks minder as noodlottig.

Tydens 'n vriendskaplike samekoms in die Paarl teen die begin van 1891, ⁴⁾ het genl. Joubert nog 'n rede genoem wat die Bond in die Republiek benadeel het, nl. die oordrewe lojaliteitsbetuiginge van Koloniale Afrikaners, veral van leiers van die Bond. As mense in die Kolonie in verband met die Bond uitlatinge doen soos: „Er is maar één Bond; er is maar één Koningin; er is maar één Britsche vlag; en onder die vlag willen wy blyven", sê die Generaal, dan verleen dit stof aan die verdagmakers in die Republieke om daaruit op te maak: „Ziet ge wel; de Afrikaner Bond wil u onder /

---

1) Walker, Lord de Villiers and his Times, p. 185.

2) Ibid., p.185; Hofmeyr, t.a.p., p.233.

3) Van der Walt, S.J. du Toit in die Diens van die Suid-Afrikaanse Republiek (1882-1890), p. 90.

4) Dit was met die Generaal se terugkeer van sy besoek aan Europa en Amerika.

onder de Britsche vlag brengen; past dus op en waakt tegen den Bond." 1)

Genl. Joubert was van gevoelens dat „Zuit Africa zegt op zynne eygenewyze en vrywelleg" moes aaneensluit. 2) Sy ideaal van 'n Verenigde Suid-Afrika was ook nie van die voortbestaan van die Bond afhanklik nie en selfs 'n gebeurtenis soos die Jameson-inval kon dit nie blus nie. 3)

Na die Inval was die toekoms van Suid-Afrika vir die Generaal sorgwekkend. Verdeeldheid en verwarring, skryf hy in hierdie tyd, is die voorbode van verwoesting en ondergang. Aan verdeeldheid het dit by die Afrikanervolk ook nie ontbreek nie en as God dit nie verhoed het nie, was hulle lank reeds die prooi van hul verdeeldheid. Gelukkig koester almal nog die hoop dat dit eendag beter sal gaan. Hulle moet werk vir eensgesindheid onder diegene wat die ware belang van Suid-Afrika op die hart dra en „Afrikaners moet vereenigt worden - als een natie als een volk." Daarmee verstaan hy nie vereniging onder een Goewerment nie maar „als een Volk met een gedagte een meneng bezielt voor de ware en algeme(ne) belang van Zuit Afrika."

Vir die Generaal was daar slegs één oplossing, kon slegs één gebeurtenis die groot onheil vir Suid-Afrika afwend, nl. die vereniging van alle Afrikaners wat die belang van Suid-Afrika op die voorgrond stel. As middel daartoe stel hy voor 'n konferensie van afgevaardigdes uit die twee Republieke, die Kaapkolonie en Natal. Hy twyfel
nie /

---

1) „De Volksstem" van 12/2/1891, oorgeneem uit die P.D. Advertentie-blad.

2) Joubert-versameling, 2965, T.A.

3) Sien redevoering by afdanking van die Vrystaatse burgers na onderdrukking van die Jameson-inval, Hoofstuk XV, p.

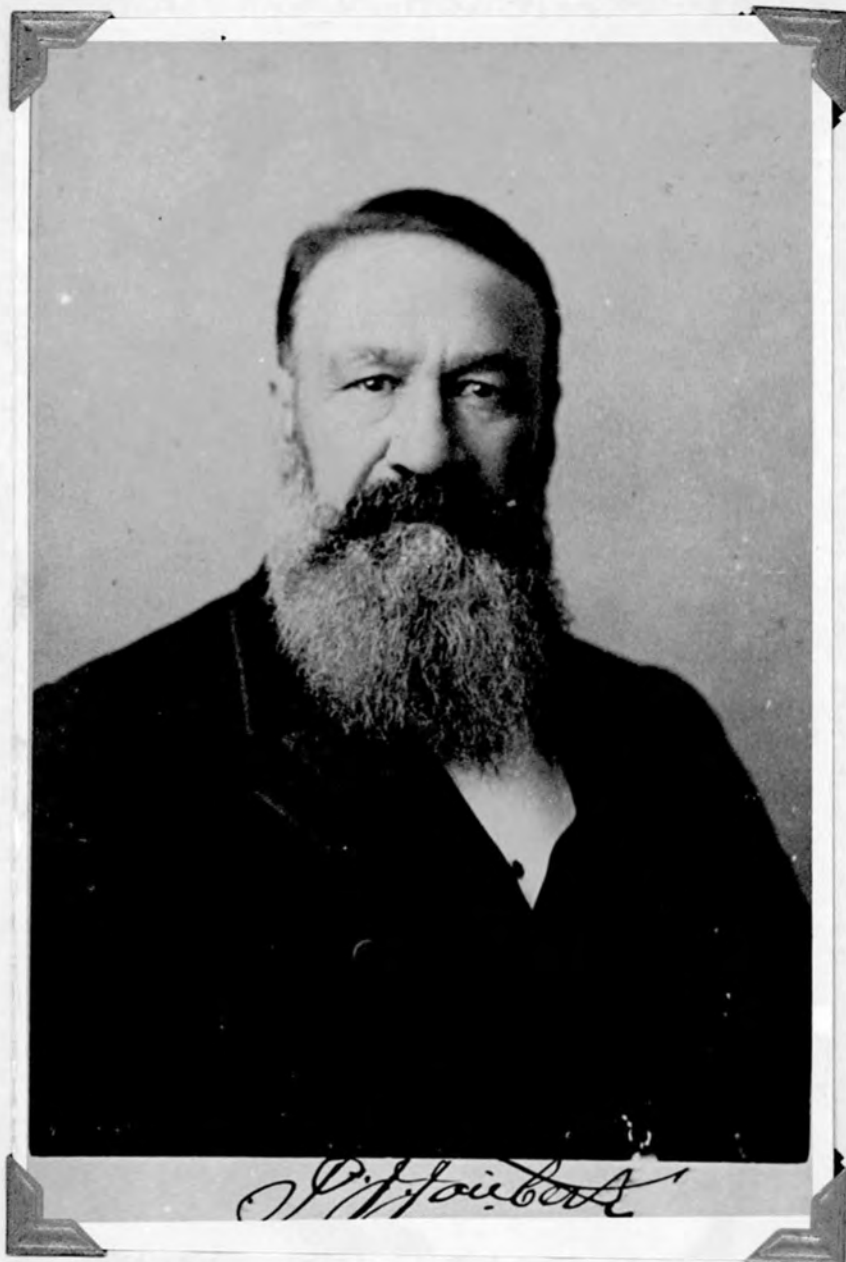

nie daaraan dat dit 'n groot gevaar van Suid-Afrika sal afwend nie. Hy het gemeen dat die Transvaalse Regering die voortou moes neem en daardeur aan die wêreld toon dat hulle dit waarlik goed bedoel met die ganse Suid-Afrika. ¹⁾

Genl. Joubert was dus die vader van die Afrikaner-Bond in die Suid-Afrikaanse Republiek. In ondubbelsinnige taal het hy sy eenheidsgedagte geskets in die woorde wat ons reeds hierbo aangehaal het: „de grootste leuze myner Ziel: Vereenigd Zuid Afrika.” Die algemene belange van Suid-Afrika was nooit uit sy gedagte nie. Hy was nie net Transvaler nie, maar ook Afrikaner, en alhoewel hy dikwels as 'n anti-patriot bestempel is, het hy aan die Republiek en aan sy plig as Afrikaner getrou gebly.

---

1) Joubert aan die editeur van 'n koerant, Joubert-versameling, 3571, T.A. Die brief is ongedateerd, maar in elk geval na die Jameson-inval geskryf. Die naam van die koerant word ook nie vermeld nie.

Genl. Piet Joubert in private kleredrag. Portret
is in alle waarskynlikheid in Londen geneem by sy
besoek aan Europa en Amerika in 1890-'91.

HOOFSTUK XIII.DIE PRESIDENTSVERKIESING VAN 1893.

In die begin van Julie 1890 het genl. Joubert, vergesel van sy eggenote, jongste seun, 'n kleindogter en kaptein Hendriks as Privaat-sekretaris, 'n reis na Europa en Amerika onderneem. ¹⁾ Die Suid-Afrikaanse Republiek was in onderhandeling met die Britse Regering oor die bestuur van Swaziland. Die Uitvoerende Raad was ontevrede met sekere bepalinge van die Konsep-konvensie, op die aan-neming waarvan die Hoë Kommissaris aangedring het, en het besluit om genl. Joubert na Engeland te stuur, ten einde deur persoonlike samesprekinge met die Britse Regering, en, indien nodig, met die Britse Parlement, die bestaande verskille uit die weg te ruim. Die Generaal mog geen traktaat sluit of ooreenkoms aangaan nie. Sy opdrag was om slegs deur persoonlike gedagtewisseling die verdere onderhandelinge te vergemaklik en te bevorder. ²⁾

In Engeland is genl. Joubert heel vriendelik ontvang. In Londen het hy die opening van die Britse Parlement bygewoon, ³⁾ en is hom 'n dinee onder voorsitterskap van sir Donald Currie aangebied. By dié geleentheid het hy die toestand in Swaziland behandel. Hy het sy toespraak in Engels gehou en aanvanklik sy spyt te kenne gegee dat hy dié taal nie voldoende magtig was om sy dank vir die groot eer aan hom betoon na behore te betuig nie. Suid-Afrika, kort tevore nog 'n onbekende land, het so vinnig vooruitgegaan, het hy /

-
- 1) „De Volksstem“, 10/7/1890. Die verslag is onjuis in sover dat 'n kleindogter en nie 'n dogter die Generaal vergesel het.
 2) Republikeinse Regering aan Britse Hoë Kommissaris, 25/6/1890, SS. R.7272/90; Joubert-versameling, 259, - beide in T.A.
 3) A. Kuit, Kommandant-Generaal Piet Joubert, Lewenskets, „Die Volkstem“, 24/1/1945.

hy gesê, dat meer as een groot Europese nasie in sy toekoms begin belang stel het. Engeland was vir byna honderd jaar die enigste moondheid wat oor die suidpunt van Suid-Afrika geregeer of invloed daar uitgeoefen het. Die beste politiek vir Engeland in Suid-Afrika is afgeskilder deur en gegrond op die jarelange ondervinding van groot Engelse staatsmanne soos sir George Grey en sir Hercules Robinson. Sodra Suid-Afrika hom op sy eie manier kan aaneensluit, sal die groot en belangrike vraagstuk van unifikasie vir Suid-Afrika opgelos wees en nie eerder nie. Daar is egter sake wat 'n spoediger oplossing vereis, soos bv. die Swaziland-kwessie. Die reëling van destyds, verklaar hy, was veeleer daarop bereken om onaangenaamheid tussen Engeland en Transvaal te verwek. As Engeland met die ware toestand van sake in Swaziland bekend was, sou hy die moeilikhede onmiddellik uit die weg geruim het. Die Generaal toon aan hoedat die Swazië-volk sy bestaan aan die Boere te danke het. Met die dood van die Swazie-koning in 1875 het die Republiek die Swazies teen Ketswaino beskerm, Umbandine op die Swazietroon geplaas en orde en vrede in die land herstel. Hy beskryf die toenmalige haglike toestand van sake in Swaziland en besluit dat 'n end daaraan gemaak kan word slegs deur Swaziland onder die Suid-Afrikaanse Republiek te plaas. 1)

Genl. Joubert se toespraak is in verskeie Engelse dagblaaie verkeerd weergegee. Aan die editeur van die weekblad "South Africa" het hy geskryf dat hy in die blad se verslag van sy toespraak baie beweringe vind, "die my niet schynen te zyn zooals ik ze heb uitgesproken of bedoeld". Aan die ander kant moes hy toegee dat hy Engels nie goed genoeg praat om geen ruimte vir misverstand te laat nie. 2)

Die /

1) Joubert-versameling, 2983, T.A.; "De Volksstem", 15/12/1890.

2) "De Volksstem", 26/1/1891.

247.

Die Generaal se ontvangs in Nederland was seker nie minder hartlik nie. Te Amsterdam is uitgebreide maatreëls om hom met veel vertoon te ontvang, getref. Toe dit egter bekend raak dat hy nie van sulke demonstrasies hou nie, is daarvan afgesien. Sy aankoms te Amsterdam het dan ook sonder enige ophef geskied. ¹⁾

Genl. Joubert kon die begrafnis van wyle Koning Willem III amptelik bywoon. ²⁾ In September is hy tydens die leëroefeninge te Amersfoort deur die Transvaalse studente by geleentheid van 'n maaltyd gehuldig. Nou en dan het hy met sy familie Transvaalse en Hollandse vriende besoek, meermale die dienste in Hervormde Kerke incognito bygewoon en die hoogagting van almal, wat hom en sy eggenote leer ken het, verwerf. Enige dae voor sy vertrek is hom ook 'n maaltyd, onder die ere-voorsitterskap van die burgemeester van Amsterdam, Van Tienhoven, aangebied. ³⁾

By sy besoek aan Nederland het die „Amsterdamsche Courant" genl. Joubert na die uiterlike beskryf as „een figuur uit de midden-eeuwen." Volgens die blad was hy ook geen Hollander-hater, soos hy ten onregte te Pretoria bestempel is nie. Die feit dat hy 'n Hollandse sekretaris aangehou het, het die teenoorgestelde bewys. As president van die „Nationale Boerenhandelsvereniging" wat met die Maatskappy tot Bevordering van Handelsbetrekkinge in Suid-Afrika kragtig saamwerk en sy direkteurskap van verskeie ander Hollandse maatskappye, gee hy bowendien vir so 'n verkeerde beoordeling ook geen aanleiding nie, het die blad besluit. ⁴⁾

Die /

---

1) „De Volksstem", 26/1/1891.

2) Albert Kuit, Kommandant-Generaal Piet Joubert, Lewenskets, „Die Volksstem", 24/1/1945.

3) „De Volksstem", 26/1/1891.

4) Joubert-versameling, 3794 a, T.A.

Die Generaal se besoek aan Nederland het tot allerhande gerugte aanleiding gegee, waarvan sommige nie van alle waarheid ontbloot was nie. So is uit Londen na Suid-Afrika gesein dat genl. Joubert besig was om met Hollandse finansiers te onderhandel, ten einde 'n direkte stoomvaart-verbinding na Delagoabaai, en indien nodig na Kosibaai, tot stand te bring. ¹⁾ Ook was vertel dat hy gestuur is om 'n lening vir die aankoop van Delagoabaai deur die Republiek te sluit. Joubert was verplig om laasgenoemde berig deur middel van die pers te weerlê en het van die geleentheid gebruik gemaak om te verklaar dat Delagoabaai in die belang van die Suid-Afrikaanse Republiek en Suid-Afrika in geen beter hande as dié van Portugal kon wees nie. ²⁾

Genl. Joubert het ook enige dae in België ³⁾ en Frankryk deurgebring. Na 'n onderhoud met die heer Ribot, die Franse Minister van Buitelandse Sake, is hy met die offisiërskruis van die Legioen van Eer vereer. Daarna het hy 'n besoek aan die Franse Staatspresident op sy kasteel te Fontainebleau naby Parys gebring, en by dié geleentheid was hy van F. Aubert, die Franse Konsul te Pretoria, vergesel. ⁴⁾

Joubert het sy reis met 'n besoek aan die Verenigde State van Noord-Amerika afgesluit. Hy was voorsitter van die Transvaalse Kommissie vir die Wêreld-tentoonstelling te Chicago en het na Amerika gegaan om te verneem in watter opsig die Suid-Afrikaanse Republiek aan die Tentoonstelling kon deelneem. ⁵⁾ In New York was die Generaal die gas

van /

-
- 1) „De Volksstem“, 21/8/1890. Sien hoofstuk „Bemoeiinge vir Spoorweg en Skeepvaart“.
 2) „De Volksstem“, 15/12/1890.
 3) In Brussel is hy in die Vlaamse skouburg verwelkom en gehuldig - Joubert-versameling, 2187, T.A.
 4) „De Volksstem“, 15/9/1890.
 5) Genl. Joubert aan Besturende Direkteur van Wêreld-tentoonstelling, 19 Oktober 1890, Joubert-versameling, 2131, T.A.

van die „Holland Genootschap“, 'n vereniging van die afstammelinge van die Hollandse immigrante in Amerika. ¹⁾ Daarbenewens is hy tot erelid van die Amerikaanse Instituut van New York benoem. ²⁾

Teen die einde van Januarie 1891 het genl. Joubert en reisgeselskap na Suid-Afrika teruggekeer. Dit het hom geluk om heelwat van Europa en Amerika te sien. Slegs vir Italië en Palestina, wat hy graag wou besoek het, het die tyd ontbreek. Sy doel was eerstens om in Engeland verkeerde denkbeelde omtrent die bedoelinge en toestande in die Suid-Afrikaanse Republiek uit die weg te ruim en tweedens om soveel moontlik te sien wat hom by die vervulling van sy pligte as Kommandant-generaal van diens kon wees. ³⁾ Dit was dan ook op sy vertoë uit Europa dat die Regering in Oktober 1890 besluit het om £3000 vir die aankoop van gewere en kanonne beskikbaar te stel. ⁴⁾

By sy tuiskoms is genl. Joubert talryke adresse van verwelkoming aangebied. Hy is bedank vir sy werksaamhede in die buiteland, waar hy, soos verneem is, van elke geskikte geleentheid gebruik gemaak het om die belange van land en volk op die voorgrond te stel. ⁵⁾ Die adresse het van die Generaal se toenemende gewildheid getuig.

Na 'n afwesigheid van sewe maande kon genl. Joubert sy amptelike pligte hervat. Dat alles in dié tyd nie na wens gegaan het nie, word bewys deur sy brief van 19 Februarie 1891 aan die Staatspresident. Die Generaal was veral ontevrede oor die herstel van 'n Luitenant van die

Rydende /

---

1) „De Volksstem“, 24/11/1890.

2) Joubert-versameling, 884, T.A.

3) „De Volksstem“, 2/2/1891.

4) U.R. 10, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 679, 22/10/1890, T.A.

5) Joubert-versameling, 3396, T.A.

Rydende Artillerie en Polisie en die aanstelling, in sy afwesigheid en sonder raadpleging met hom of sy plaasvervanger, van J.J.H. Wolmarans as Kommandant van die Rydende Artillerie en Polisie. „Ziende nu dat u Hoog Ed gedetermineerd is om ook deze betrekking evenals die van alle Lands ambtenaren direct en zonder advies van betrokkene op te vullen“, skryf Joubert, „zoo is het dat ik om indien deze definitieve aanstelling niet kan vernietigd worden U Hoog Ed ootmoedig en nederig verzoek my te ontslaan en ontbinden van eenige connectie verantwoordelykheid of verplichting verbonden met de Staats Artillerie in de toekomst te meer daar deze Heer officier gewikkeld is in de scheuringen van de kerk en gemeente van Pretoria ik niet in staat zal zyn met hem den vrede en harmonie te bewaren die voor het bestuur van het kamp en de Artillerie zoo onmisbaar zyn.“¹⁾

/ Dit sou egter nie by hierdie botsing bly nie. Met die nuwe jaar was daar die voortekens van 'n heftige stryd by die aanstaande Presidentsverkiesing. Pres. Kruger se reis na die Suide en Ooste van die Republiek het getoon dat daar groot ontevredenheid by 'n aansienlike deel van die burgers oor die dade van die Regering bestaan het. Niemand het dan ook getwyfel dat genl. Joubert 'n gevaarlike teenstander van pres. Kruger sou wees nie.

Die vooruitsigte van die onderskeie kandidate is deur die verskillende koerante sorgvuldig geweeg en vergelyk. „Ons Land“ was van mening dat die Hollandse spoorwegkonsessie, die sogenaamde Hollander-oorheersing en ongelukkige kerkkwessie ²⁾ as argumente ten gunste van Joubert gebruik sou word. Die blad het verwag dat die Gereformeerdes en Hervormdes eenparig vir Kruger sou stem, terwyl

die /

1) Joubert-versameling, 2074, T.A.

2) Ons kom later op hierdie aangeleentheid terug.

die groot meerderheid van die Verenigde Kerk vir Joubert sou ondersteun. Nogtans glo die blad nie dat Joubert die meerderheid sal behaal nie. 1)

„De Express” was van oordeel dat Kruger dit teen enige ander kandidaat sou wen - ten minste nog eenmaal. Die blad gee toe dat die ontevredenheid met Kruger se administrasie toeneem en dat 'n groot poging aangewend sou word om hom uit die saal te lig, maar is nietemin daarvan oortuig dat hy baie vaster sit as wat sy vyande dink.

Joubert is ongetwyfeld ook 'n baie knap man en 'n waardige opvolger van Kruger, maar as staatsman glo die blad nie dat hy met Kruger vergelyk kan word nie. Die blad loof Kruger se standvastigheid en stel daarteenoor bv. die „weifelende en twyfelende, los en vas” houding van die Generaal teenoor die Adendorff-trekkers. 2)

„The Star” het hom ten gunste van hoofregter Kotzé se kandidatuur verklaar en genl. Joubert verwyt dat hy sy aanspraak op die presidentskap veral vestig op die omstandigheid dat sy party die sterkste in die ongelukkige twiste tussen die Hollandse Kerke is. Die blad betreur dit dat iemand onder sulke omstandighede President sal word. Vir sover Kruger en Joubert van mekaar verskil, vind die blad Kruger 'n sterker en aantrekliker persoon as Joubert. As hulle 'n diktator moet hê, skryf die blad, dan lievers een wat sterk en reguit is as een wie se „slimheid” sy vernaamste kenmerk is. Afgesien van sy houding in die kerkkwessie, is die Generaal se vernaamste sterkte geleë in sy beperkte Afrikanerisme, wat die blad byna net so noodlottig vind as die sogenaamde jingoïsme. As Joubert nie meer as

Kruger /

---

1) „De Volksstem”, 2/3/1892, oorgeneem uit „Ons Land”.
 2) Ibid., 1/3/1892, oorgeneem uit „De Express”.
 Ons kom later op hierdie aangeleentheid van die Adendorff-trekkers terug.

Kruger van die Engelse hou nie, hou hy in alle geval minder van die Hollanders, meen die blad. ¹⁾

„Land en Volk" het Joubert ondersteun en Kruger se konsessiepolitiek veroordeel. Die blad het op die beëindiging van die drank - en Lippert-dinamietkonsessie aangedring en die konsessie-geskiedenis as die swartste bladsy in hul roemryke geskiedenis bestempel. ²⁾

Genl. Joubert het sy teenstander nie onderskat nie. Op 4 Maart 1892 het hy aan C.H. Douthwaite geskryf dat 'n verandering noodsaaklik is, maar dat Kruger die drukpers aan sy kant het en seker weer sal wen. Tweemaal het hy, Joubert, die land as Waarnemende President gedien en gedurende dié twee jaar niks gedoen waarop met afkeuring gewys kan word nie. Hy het die land met 'n leë skatkis, met skuld en 'n oortrokke rekening ontvang en dit elke keer sonder skuld en met 'n surplus afgegee, aldus die Generaal. ³⁾

Die gevoel het sterk teen Kruger geloop. „Het volk verlangt algemeen verandering van de bestaande toestanden zoo wel in staat als in kerk", het 'n burger geskryf. ⁴⁾ Mense wat Kruger voorheen ondersteun het, soos C.H. Douthwaite van Potchefstroom, het nou vir sy teenstander gewerk. ⁵⁾ Kruger se regering was om verskeie redes ongewild. „In de eerste plaats," skryf 'n sekere I.D. Bosman aan genl. Joubert, „wil ik opmerken dat er veel kwaad gevoel heerscht in de gemoederen van ons volk tegen het Gouvernement, en voornamelyk tegen den tegenwoordigen President en de Heeren Bok en Leyds. De aanstelling van vreemdelingen, /

---

1) „De Volksstem", 6/8/1892, oorgeneem uit „The Star".

2) „Land en Volk", 5/4/1892.

3) Joubert-versameling, 1997, pp. 224-227, T.A.

4) J. Middel aan genl. Joubert, 6/10/1892, Joubert-versameling, 662, T.A.

5) C.H. Douthwaite aan genl. Joubert, 11/2/1892, Joubert-versameling, 640, T.A.

vreemdelingen, het geven van concessies aan bloedverwanten en vrienden (in't kort, het regeren by gunste en gave) het belasten van den onderdaan en zyn hond om £8000 als salaris voor een enkelen ambtenaar te verschaffen, de onoprechtheid in zake de kerkkwessie, het verontachtzamen van de opinies van anderen (tot ook van den Volksraad) ziedaar, geachte Generaal, eenige der reedenen voor dat gevoel. Veel wordt door de burgers gezegd, maar ook veel gedacht en verzwegen." 1)

Maar daar was nog meer redes vir ontevredenheid. Die heer J. Hershensohn noem die volgende: Kruger se dade en administrasie met betrekking tot die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg My., die Banjailand-trekkers, die vele memories in verband met die herbenoeming van Leyds en die £6000 vir advertensies; die Dinamiet-konsessie, die lening van miljoene om die N.Z.A.S.M. staande te hou, die Swaziland-konvensie, die kerkerwe-kwessie, die toelae aan Raadslede en die President se salaris. 2)

Een van die belangrikste redes vir ontevredenheid met Kruger se regering was sy sogenaamde Hollandse politiek. Die President was vir die administrasie van sy land van die Hollanders afhanklik en is gedurig daarvan verwyt dat hy die Hollanders ondersteun en bevoorreg ten koste van sy eie volk. „Het is niet noodig u op te noemen, Heer Generaal", skryf die heer I.D. Bosman verder, „welke redenen tot bitterheid ik persoonlyk tegen den President en de Hollanders heb, u te vertellen dat velen van ons onze geheele erfportie en een groot gedeelte van onze gezondheid opgeofferd hebben om te studeren, en nu ter wille van Hollanders verstooten worden." /

1) I.D. Bosman aan genl. Joubert, 3/2/1892, Joubert-versameling, 639, T.A.

2) J. Hershensohn aan genl. Joubert, 30/7/1892, Joubert-versameling, 645, T.A.

worden." 1) „Al is een Afrikaner hoe bekwaam", skryf 'n ander, „moet hy tog op zy staat voor de Hollanders." 2)

(2) 'n Sterk party onder die Boere was bitter teen die Hollanders gekant. In 1890 is verskeie memories aan die Volksraad voorgelê om te protesteer teen die aanstelling van vreemdelinge, veral Hollanders, in die Staatsdiens. 3) In 1893 word weer 'n memorie aan die Volksraad voorgelê, waarin versoek word dat alle betrekings wat oopval „met zonen des lands" gevul sou word. Die verslag van die Memorie-kommissie waarin aanbeveel word dat landseuns by aanstellings in die Staatsdiens voorkeur moet kry, word ook deur die Raad aanvaar. 4)

Joubert Genl. Joubert was die geestelike leier van die agitatie teen die Hollanders en was by Leyds en Bok bekend as iemand „die de Nederlanders haat als de pest," alhoewel hy met dr. E.J.P. Jorissen goed bevriend was. 5) Aan Lukas Meyer skryf hy bv. van „onze gezamentlyke verdrukkeng onder de vreemde natie", en „van den ons zoo uitzuigende Holland-sche Kompani", wat hom soms moedeloos maak en laat verlang „ag waar om ben ik tog niet ook liver een Hollander." 6)

Volgens „Land en Volk" het Kruger veral één groot fout begaan, naamlik met sy Hollandse politiek. As dit nie 'n fout was nie, vra die blad, vanwaar dan die aanhoudende
geskreeu /

-
- 1) I.D. Bosman aan genl. Joubert, 3/2/1892, Joubert-versameling, 639, T.A.
  - 2) B. Viljoen aan genl. Joubert, 12/12/1892, Joubert-versameling, 714, T.A.
  - 3) E.V.R. 43, Volksraadsbesluite, Art. 1134, 29 Julie 1890, T.A.
  - 4) E.V.R. 48, Volksraadsbesluite, Art. 474, 27 Junie 1893, T.A.
  - 5) Dr. W.J. Leyds aan J.P. Moltzer, 22/2/1885, Dr. W.J. Leyds-Argief, 250, T.A.
  - 6) Genl. Joubert aan Lukas Meyer, 10/9/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 949 - '52, T.A.

geskreeu teen die Hollanders en die Hollander-party? Byna alle politieke ongelukke van die Republiek het die blad aan die Hollandse invloed toegeskryf. ¹⁾ Die waarheid van hierdie aantyging teen Kruger word egter deur niemand minder as Carl Jeppe, ²⁾ 'n ondersteuner van genl. Joubert, ontken nie. „With the single exception of Doctor Leyds“, skryf Jeppe, „no Hollander had any important part in shaping Mr. Kruger's views or influencing his course of action.“ ³⁾

Die Boer het niks van die Hollander gehou nie, maar het goed beseef dat hy nie sonder hom kon klaarkom nie. Die instroming van soveel vreemdelinge het nuwe en ongekende eise aan die administrasie gestel en die Regering verplig om Hollanders aan te stel, aangesien „de zonen des lands“ nog ongeleerd was. Nogtans kan nie gesê word dat Hollanders onbillik teenoor Transvalers bevoorreg is nie. Met die behandeling van die saak in die Volksraad in 1890 het die President verklaar dat as hulle die staatskantore nagaan, hulle sal vind dat waar 'n Afrikaner bekwaam is hy die betrekking kry. Byna al die hoofamptenare en Landdroste was Afrikaners, terwyl die Uitlanders vir die grootste gedeelte slegs ondergeskikte poste beklee het. ⁴⁾ Waar Kruger as 'n voorstander van die Hollanders voorgelou is, is Joubert deur sy ondersteuners as kampvegter van die Afrikaner voorgelou, /

1) „Land en Volk“, 26/1/1892.

2) Carl Jeppe was 'n vooraanstaande lid van die Progressiewe of Joubertparty. Ander lede van die party was R.K.Loveday, G. de Jager, L. de Jager, J.P. Meyer, P. Maré, S.W. Burger en Lukas Meyer. Vgl. Barnard, Die Politieke Strominge in die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek van 1881 tot 1899, pp. 81, 88 en 104.

3) Jeppe, The Kaleidoscopic Transvaal, pp. 177-180.

4) E.V.R. 43, Volksraadsbesluite, Art. 1135, 30 Julie 1890, T.A.; Vgl. Barnard, Die Politieke Strominge in die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek van 1881 tot 1899, pp. 48-49.

gehou, as die man „wat nie skaam was ni om op Paardekraal ('91) te zeg Afrikaans is ons taal. Hollands is vreemd." ¹⁾

'n Saak wat Kruger baie stemme sou kos en Joubert daarenteen sou bevoordeel, was die ongelukkige kerkkwessie, want nie net op politieke gebied nie, maar ook op kerklike gebied het die twee leiers van mekaar verskil. Die kerkkwessie was ook die belangrikste oorsaak vir die betreurenswaardige bitterheid waarmee die Presidentsverkiesing van 1892-'93 gevoer is.

Na die Eerste Vryheidsoorlog was daar by die burgers 'n begeerte na eenheid, ook op kerklike gebied. Die gevolg was 'n vereniging tussen die Nederduits Hervormde en Nederduits Gereformeerde Kerke. Die Gereformeerde of Dopperkerk waaraan pres. Kruger behoort het, het buitekant gebly. Vereniging was egter skaars 'n voldonge feit of 'n klompie ontevredenes onder C.J. Joubert het weggebreek en die begeerte uitgespreek om by die ou Hervormde Kerk te bly. Hulle, sowel as diegene wat vereniging aangehang het, het aanspraak op die eiendom van die Hervormde Kerk gemaak, met groot onenigheid en ongelukkige twiste as gevolg. Kruger het persoonlik tussenbei getree en probeer om die geskille uit die weg te ruim en die vrede te herstel. Hy het egter nie daarin geslaag nie en is met die Presidentsverkiesing nog daarvan verwyd dat hy as outokraat hom met alles - selfs met kerkkwessies - bemoei. Ook is openlik beweer dat, in stede van die vuur te blus, hy dit aanstook. ²⁾

Vir genl. Joubert, 'n vurige voorstander van vereniging, het die ongelukkige kerkstryd op politieke gebied ten goede gekom. Deur woord en daad het hy hom vir die

Verenigde /

1) Korrespondent, Krugersdorp, 5/3/1892, in „Land en Volk“, 8/3/1892.

2) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 524-'25 en 571-'72; „Gedenkschriften van Paul Kruger“, pp. 132-133.

Verenigde Kerk beywer en daardeur die ondersteuning van die magtigste kerkgenootskap in die Republiek verkry. „Omdat de Hervormde Kerk door vereeniging te sterk wort voor di Hollanders - en Enkel Gerevormeerden“, skryf die Generaal, „moet alle krag gespannen worden en alle leest gebezigt worden om di Vereeniging te breken en te verstooren.“¹⁾

In 'n memorie aan die Regering verwyf Joubert eersgenoemde daarvan dat hy toelaat dat vereniging weer vernietig word. Tot dan toe het nie die handhawing van die wet of gesag van die Regering nie, maar die lankmoedige bestuur des Hemels en die vordraagsame en geduldige houding van die bedreigde en getrotseerde party die ergste kwaad afgewend, skryf hy, „maar gelyk de drukking des melks boter en de drukking des wents Regen voort brengen alzoö kan ook de onderdrukking des Regs - en des Vreedes eyndelyk twist voortbrengen.“

Die Verenigde Kerk het hom aan die uitdruklike wens en raadgewing van die Regering in die Zeerust-„Kerkskandaal“ onderwerp en gedink dat daardeur verbetering sou kom, het die Generaal vervolg, maar moes tot sy teleurstelling uitvind dat daar vir hom geen regters of regbank in die land bestaan nie en dat sy suksesvolle teenparty meer en meer uitbrei en ongehinderd voortgaan om as sterkste party die baas te speel en boonop gelei word deur hooggeplaaste amp-tenare wat toegelaat word om „ons onder de oogen van de Hoog Edle Regering te vertrappen te verdrukken en te be-roven van onze vrede.“ Hy het die Regering versoek om onverwyld maatreëls te tref, waardeur die gemoedere tot bedaring gebring en die orde en vrede gehandhaaf sou word.²⁾

| In Saak wat heelwat argwaam teen die President verwek het, was die kerkerwe-kwessie. Diaken W. Maré het

namens /

1) Genl. Joubert in 'n brief (waarvan die eerste bladsy makeer), Joubert-versameling, 2170, T.A.

2) Genl. Joubert aan Regering (ongedateerd), Joubert-versameling, 3168, T.A.

namens die Verenigde Kerk van Pretoria 'n memorie aan die Eerste Volksraad gerig, waarin gekla word dat die Verenigde Kerk van vier uit die twaalf erwe deur die Raad indertyd aan hulle toegestaan, beroof is. Twee van die betrokke erwe sou dan aan die Gereformeerde Kerk, die Kerk van die President, en twee aan die President self getransporteer wees. Die memorie is op 15 Junie 1892 deur die Eerste Volksraad behandel en het groot opspraak verwek. Enige Volksraadslede was dadelik gereed om die belediging die President aangedaan, te wreek deur die saak in hande van die Staatsprokureur te stel, maar die President het daarop aangedring dat die Raad self die saak ondersoek en is twee dae later ook van alle blaam vrygespreek. ¹⁾

In 'n ope brief aan die Voorsitter van die Eerste Volksraad betreur Joubert wat plaasgevind het. Hy ontken egter dat hy met die toekenning van die vier erwe aan die Gereformeerde Kerk in die Uitvoerende Raad teenwoordig was en weier om enige verantwoordelikheid te aanvaar. ²⁾ Oor hierdie brief is Joubert heftig aangeval. „De Volksstem” het die publikasie daarvan as onvaderlandsliewend bestempel en dit afgekeur dat die Generaal van die kerkerwe-kwessie 'n wapen in die politieke stryd gemaak het. Die blad het dit betreur dat die Generaal, in stede van kerklike sake buitekant die politiek te probeer hou, dit juis insleep en van die ongelukkige verdeeldheid op kerklike gebied vir politieke doeleindes gebruik skyn te maak. ³⁾

Vier dae later het „De Volksstem” op die saak teruggekom en dit gelaak dat genl. Joubert hom openlik teen 'n maatreël, waartoe die Uitvoerende Raad besluit het,

verklaar /

-
- 1) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 564-5.
- 2) Genl. Joubert aan Voorsitter van Eerste Volksraad, 16/7/1892, „De Volksstem”, 23/7/1892.
- 3) „De Volksstem”, 23/7/1892.

verklaar het, en met die verskoning van afwesigheid alle verantwoordelikheid van hom probeer afwerp het. Die blad wys daarop dat dit nie die eerste maal is wat die Generaal so handel nie en vra waar hy as amptelike lid van die Uitvoerende Raad dan was, toe besluit is om die betrokke vier erwe aan die Gereformeerde Kerk toe te ken, en of hy op 31 Januarie 1890 by die onderhandelinge tussen die Kommissie van die Verenigde Gemeente en die Uitvoerende Raad oor die ruiling van die Pretoria-Kerkplein teenwoordig was. ¹⁾

Ook die verbod op die Adendorff-trek het die President kwaad gedoen. 'n Sekere Adendorff en B. Vorster, Jnr., het 'n konsessie in Banjailand verkry en dit aan Cecil Rhodes probeer verkoop. Laasgenoemde het egter geweier om dit te koop en die konsessie ongeldig verklaar. Toe die konsessionarisse daarop besluit om 'n trek na Banjailand te organiseer, het die Hoë Kommissaris en Rhodes daarteen geprotesteer en ingevolge die Swaziland-Konvensie op pres. Kruger 'n beroep gedoen om die trek te verbied. Kruger was verplig om die bepalinge van die Konvensie na te kom en het hom dadelik teen die trek verklaar en 'n proklamasie uitgevaardig om dit te belet. Van die hele beweging het dan ook niks gekom nie, maar dit het Kruger baie aan gewildheid gekos en was een van die hoofredes waarom soveel burgers met die Presidentsverkiesing van 1893 teen hom gestem het. Genl. Joubert het munt uit die saak geslaan en hom vroegtydig teen die proklamasie verklaar. ²⁾

Die Generaal en sy volgelinge het die President gedurig oor sy konsessiebeleid aangeval en tog het dit geblyk dat hy self in konsessies belang gestel het. Te Piet Retief het hy dan ook erken dat hy aanvraag om 'n konsessie

vir /

1) "De Volksstem", 27/7/1892.

2) Bredell en Grobler, Gedenkschriften van Paul Kruger, pp. 131-132.

260.

vir sekere grond in die Noorde gedoen het. Dit het ook geblyk dat hy en genl. Nicolaas Smit om 'n konsessie vir die spoorweg tussen Charlestown en Johannesburg aansoek gedoen het. Deur middel van sy seun was hy betrokke in die Swaziland-spoorwegkonsessie, wat aan die Regering teen 'n hoë prys verkoop is.¹⁾ Die Generaal was een van die manne wat vir die konsessie vir die vervaardiging van sterk drank geywer het.²⁾ Hy het ook belang gehad by die Pretoria-Waterleidingskonsessie en was vir 'n lang tyd een van die bestuurders van die Pretoria-Waterleidingsmaatskappy.³⁾

Genl. Joubert het baie oor die Regering se skromelike verwaarlosing van die republikeinse beginsels en die Grondwet gekla. Te Klein Marico het hy beduie dat die Uitvoerende Raad nie meer soos vroeër volgens die Grondwet saamgestel was nie. Hulle het 'n Notulehouer wat onbekwaam was as landdros. Hy was 'n vyfde wiel aan die wa en sy aanstelling was teenstrydig met die Grondwet. Raak jy aan die Grondwet, dan raak jy aan die onafhanklikheid van land en volk, het hy gesê. Hy is 'n Republikein in merg en been, 'n handhawer van die republikeinse beginsels. Dit was dan ook nie 'n eer om lid van die Uitvoerende Raad te wees nie. Hy het reeds met die President oor die kwessie van die republikeinse beginsels onderhandel, maar dit het hom niks gebaat nie. Hy of Kruger sal moet padgee.⁴⁾

Genl. /

---

1) "De Volksstem", 1/2/1893 en 4/2/1893.

2) "De Volksstem", (byvoegsel) 6/9/1892.

3) Ibid., 4/2/1893.

4) Genl. Joubert ten tyde van 'n wapenskouing by veldk. J.H. Snyman, Klein Marico, op 13 Desember 1892, Joubert-versameling, 3138, T.A. Die Generaal het te kenne gegee dat hy as Kommandant-generaal gaan bedank, of hy verkies word as President of nie, en het oral van die burgers afskeid geneem - Joubert-versameling, 3138, T.A. en "Land en Volk", 26/1/1893.

Genl. Joubert het sy volgelinge keer op keer verseker dat hy geen kombinasies wil sluit nie, maar alleen wil staan. Hy wil nie die volk omkoop om vir hom te stem nie. „De consessies en stends en Hooge betrekkinge", skryf hy, „es nu al allemaal weg ik heb niets om te geven aan de mannen om voor myn committee te staan of aan de couranten om voor myn te schryven om myne daden te kleuren myn lof te bazuinen....." ¹⁾ Hy vry ook nie na stemme nie en is bang dat mense sal dink dat hy President wil wees. ²⁾ As die volk hom egter kies, sal hy hom nie onttrek nie, maar alles in sy vermoë doen vir hul onafhanklikheid - nie net van Engeland nie maar ook van vreemde onsalige invloed wat hul volksbestaan en nasionale karakter ondermyn en uitdoof. ³⁾ Alle ware burgers ken hom ook en weet waar hy was en wie hy is, „want op 9 My 1879 was ik niet een loontrekkende ambtenaar di voor myn eygene belang en by oogmerke handelde ik was toen ook niet een Juts die en het land rontgeng om de eet van getrouheyd van veltcornette en ander voor Zebston zyn Regereng geng afneemen." ⁴⁾

Meer as sewe duisend burgers het genl. Joubert gevra om hom verkiesbaar te stel. ⁵⁾ Die ander kandidate was Paul Kruger en hoofregter Kotzé.

Genl. Joubert se vooruitsigte was uitstekend, maar in benadeel deur sy konneksie, hoe indirek ook al,

met /

---

1) Genl. Joubert aan B.J. Vorster, 1/8/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 307-19, T.A.

2) Genl. Joubert aan M.M. Knight, 26/8/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 321-12, T.A.

3) Genl. Joubert aan C.B. Otto, 24/8/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 318-19, T.A.

4) Genl. Joubert aan J.J. Joubert, 12/9/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 323-14, T.A.

5) Vir genl. Joubert se antwoord op rekwisisies sien „De Volksstem" van 30/11/1892.

met die Johannesburgse Nasionale Unie. Die heer Ewald Esselen was voorsitter van die Joubert-Sentrale Verkiesingskomitee en 'n warm voorstander van die Johannesburgse Nasionale Uniebeweging. Hierdie feit het die Generaal in 'n moeilike posisie geplaas en die vraag laat ontstaan of hy die politieke opinies van Esselen goedkeur en sy staatkundige geloofsbelydenis deel. „De Volksstem” het ook gedurig op 'n verklaring van hom aangedring en by ontstentenis daarvan beweer dat die mense van opinie geword het dat die Generaal gunstig - in alle geval nie ongunstig nie - gesind was teenoor Johannesburg se Nasionale Unioniste. 1)

Volgens die „Potchefstroomer” het die innige verhouding tussen die leiers van die Johannesburgse Nasionale Unie en die voorman (Esselen) van die Joubert-komitee by die burgers argwaan verwek, so nie teen die Generaal self nie dan tog teen diegene wat sy kandidatuur voorgestaan het, en die vrees geregverdig dat Joubert, in geval hy verkies sou word, nie die druk van die Nasionale Unie wat tot sy verkiesing bygedra het, sou kan weerstaan nie. Kruger word daarvan verwyt dat hy die Hollanders beskerm. Van Joubert kan dieselfde verwag word wat die Nasionale Unioniste betref. Die volk sal moet beslis watter van die twee elemente die mins gevaarlike vir die voortbestaan van die Republiek is, het die blad besluit. 2)

Op 12 Desember 1892 het 'n ondersteuner genl. Joubert meegedeel dat die Nasionale Unie die oorsaak is dat 'n sekere du Plooy gereedstaan om tot die Krugerparty oor te gaan. By die stigting van 'n nuwe tak van die Unie het dit uitgekóm dat die Unie die Generaal steun en dat laasgenoemde „de principe van de Unie goedkeurt tevens om

de /

1) „De Volksstem”, 1/10/1892 en 23/11/1892.

2) Ibid., 29/11/1892, oorgeneem uit die „Potchefstroomer”.

de Inkomelingen een stem te geven....." Hy dring dan by die Generaal daarop aan om dadelik publiek te verklaar dat hy met die Nasionale Unie niks te doen het nie. ¹⁾ Genl. Joubert het die wenslikheid van so 'n stap ook ingesien en op 10 Januarie 1893 deur middel van „De Volksstem” ontken dat hy lid van die Johannesburgse Nasionale Unie is. Te Piet Retief het hy hom verder teen die Unie uitgespreek en gesê dat hy niks daarmee te doen wou hê nie. ²⁾ Selfs die trou van die Joubert-komitee was twyfelagtig ³⁾ en die Generaal het dit gerade geag om ook te ontken dat hy iets met die Komitee te doen het. ⁴⁾

Joubert was die gunsteling van die Transvaal Advertiser, die Transvaal Times en van al die ander Engels-gesinde koerante wat hom waarskynlik ondersteun het, nie omdat hulle hom graag as President wou hê nie, maar omdat hulle verdeeldheid wou skep en daarmee eers Kruger uit die weg wou ruim. Dit was 'n uitspelery van Joubert teen Kruger. So altans het dr. E.J.P. Jorissen dit gesien en dit sy plig geag om Joubert te waarsku. „Het is duidelyk”, skryf Jorissen, „dat zy U gebruiken, met of zonder Uwen wil, misschien wel tegen Uwen wil. Zy hebben een doel met U; niet om U zelf, maar om iets anders, als zy U niet langer nodig hebben, zullen zy U weggooien.

Het is myne persoonlyken overtuiging, dat dit hun plan is. Zy staan Uwe verkiezing tot Staatspresident voor,

niet /

-
- 1) B. Viljoen, Rydende Polisie, Krugersdorp, aan genl. Joubert, 12/12/92, Joubert versameling, 714, T.A.
  - 2) Genl. Joubert te Piet Retief op 10/1/1893, „De Volksstem”, 1/2/1893.
  - 3) Ten minste vyf van die lede het in 1877 op 'n memorie ten gunste van die Engelse Regering geteken - Vgl. die kennisgewing van die Kruger-komitee aan die burgers, „De Volksstem”, 11/1/1893.
  - 4) Genl. Joubert te Klein Marico op 13 Desember 1892, Joubert-versameling, 3138, T.A.

niet om Uw persoon, maar zy hebben Uw persoon noodig voor hunnen bizondere doeleinden. Dit is een politiek spel, vry wel de geheele wereld over bekend, en helaas ook niet vreemd in onze jonge republiek. De vyanden van onze Republiek hebben in 1876 en 1877 Paul Kruger teenover Thomas Burgers geplaatst. De Heer Kruger heeft toen de groote fout gemaakt, van die candidatuur aan te nemen, hoewel ernstig gewaarschuld, en is daardoor mede de oorzaak geworden van de Annexatie. Ik vraag U, waarde Heer Joubert, moet gy in dezelfde fout vallen? Wilt gy U liever niet spiegelen aan het gebeurde, - en persoonlyke eersucht op zyde zetten voor het heil van het land?"

Jorissen gee toe dat daar 'n algemene verlange na hervorming is, maar dit kan sonder botsing deur die eendragtige samewerking van Paul Kruger en Piet Joubert tot stand gebring word. Deur vir Staatspresident te staan, was Joubert egter besig om Kruger uit die Staatsdiens weg te jaag, want as die Generaal verkies word, was dit met die „werkzaamheid" van Kruger vir die staat verby. Dan het hy die land beroof van die „groote kennis, de langdurige ervaring en den yzeren wilskracht van dezen in zoovele opzichten genialen man." Tien jaar vantevore was die Generaal beskeie en het hy in sy gedenkwaardige brief aan die Volksraad erken dat Paul Kruger geskikter is vir Staatspresident as hy en niks het intussen gebeur wat die Generaal die reg sou gee om 'n ander opinie uit te spreek nie. Hy dring by hom aan om ten gunste van Kruger terug te trek op voorwaarde dat laasgenoemde hom by openbare proklamasie aan die volk verbind om die nodige reeks hervorminge voor te stel en met al sy krag te verdedig, desnoods met 'n beroep op die volk.¹⁾ Op hierdie merkwaardige brief, wat

daarna /

---

1) Dr. E.J.P. Jorissen aan genl. Joubert, 17/12/1892, Joubert-versameling, 665, T.A.

daarna in „De Volksstem" van 4 Januarie 1893 verskyn het, het Joubert die skrywer 'n antwoord skuldig gebly.

Die verkiesing was nie soseer 'n keuse tussen verskillende politieke beginsels as 'n stryd tussen persone nie. Daar was by die verskillende partye 'n totale gebrek aan 'n duidelik omskrewe staatkundige program. Geen een van die kandidate, met die uitsondering van hoofregter Kotzé, het 'n program voorgelê waarvolgens hy belooft het om hom te gedra indien hy verkies sou word nie. Niemand het eintlik geweet watter politieke verskille daar tussen genl. Joubert en sy mede-kandidate bestaan het nie. In geen enkele rekwisisie is hy ook gevra om sy toekomstige politiek bloot te lê nie. ¹⁾ Nooit het iemand swart op wit gesien wat die verskillende kandidate in hul vlag voer en die volk het na die stembus gegaan, verbluf deur die oorverdoewende geskreue en geskel tussen die verskillende eleksie-komitees, maar nietemin onkundig van enige program en slegs oorgelaat aan die krag en juistheid van sy politieke instinkte. ²⁾

Die uitslag van die verkiesing was ongetwyfeld veelseggend. Op ondubbelsinnige wyse het die burgers hul ontevredenheid met Kruger se administrasie getoon. Vandaar die kragtige ondersteuning wat die Joubert-kandidatuur geniet het. Waar die Generaal by die vorige twee Presidents-verkiesings maar swak gevaar het, het hy hierdie keer byna daarin geslaag om Kruger te ontsetel. Die Joubert-party het ook geweier om die uitslag te aanvaar en het openlik gepraat van geknoei wat dan die oorsaak van die Generaal se neerlaag sou gewees het. „Maar het schynt of er groote vreest bestaan dat als alle loten wettig onderzoek worden de HoogEdle dan een menderheyd en plaats van een meerderheyd

zal /

-
- 1) Genl. Joubert in sy antwoord op rekwisisies, „De Volksstem", 30/11/1892. Dit was vir die Generaal 'n sterk bewys dat sy ondersteuners onvoorwaardelike vertroue in hom stel.
- 2) Vgl. „De Volksstem" van 11/1/1893 en 5/9/1894.

ampseed voor die Volksraad te kom aflê. 1)

Op 2 Mei het die derde Joubert-kongres, wat die vorige dag onder voorsitterskap van Ewald Esselen in die Caledonian-saal vergader het, weer 'n skrywe opgestel, hierdie keer aan die Eerste Volksraad, waarin teen die uitslag van die Presidentsverkiesing geprotesteer word. 2) In 'n aparte brief aan die Volksraad het Joubert die protes van die Kongres ondersteun en aangedring op 'n ondersoek na die griewe teen die verkiesing. As die versoek toegestaan word en dit by 'n ondersoek sou blyk dat die verkiesing volgens wet geskied het en dat Kruger 'n wettige meerderheid behaal het, dan sou die burgers wat hul stemme op hom (Joubert) uitgebring het, hulle getrou en gehoorsaam onderwerp. As niks egter gedoen word om hulle in hul billike griewe tegemoet te kom nie, sou die burgers ontevrede wees en teen die verkiesing bly protesteer, het die Generaal beweër, 3)

By die behandeling van die saak deur die Volksraad op 5 Mei 1893, is op voorstel van Kruger besluit om 'n Kommissie van Onderzoek te benoem. Die Kommissie moes die betrokke stukke nagaan en so spoedig moontlik aan die Volksraad verslag doen en 'n aanbeveling voorlê. Die Kommissie het uit ses lede, waarvan drie ondersteuners van genl. Joubert was, bestaan. 4) Op 8 Mei was die ondersoek reeds afgehandel en is 'n verslag by die Volksraad ingedien. Die besware in die protes is puntsgewyse behandel en het by nadere ondersoek soos 'n seepbal uiteengespat.

Alleen /

1) U.R. 11, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.215, 12/4/1893, T.A.

2) E.V.R. 47, Volksraadsbesluite, Art. 52, 5/5/1893, T.A.

3) Genl. Joubert aan Eerste Volksraad, 2/5/1893, Joubert-versameling, 2126; E.V.R. 47, Volksraadsbesluite, 5/5/1893, beide in T.A.

4) E.V.R. 47, Volksraadsbesluite, Art. 52, 5/5/1893, T.A.

Alleen ten opsigte van 'n sekere regspunt - die geldigheid van die 1871-Kieswet aldan nie - was daar 'n verskil van mening tussen vier Kommissielede aan die een kant en twee aan die ander kant. Wat die aantal stemme betref, was die Kommissie egter eenparig van oordeel dat die numerieke meerderheid in alle opsigte op Kruger uitgebring is en dat hy derhalwe by meerderheid van stemme ¹⁾ tot Staatspresident verkies is. Op grond hiervan het die Kommissie aanbeveel dat Kruger uitgenooi word om die ampseed af te lê.

Daar was ook 'n minderheidsverslag, waarin aanbeveel is dat die Volksraad die verkiesing as onwettig verklaar en 'n nuwe een uitskryf. Die Volksraad het egter met 18 teen 3 stemme die meerderheidsverslag goedgekeur en besluit dat die beëdiging van Kruger as wettig verkose Staatspresident op 12 Mei 1893 sou geskied. ²⁾

Op hierdie tydstip het genl. Joubert die stryd gewonne gegee met die verontskuldiging dat volharding verdeeldheid sou veroorsaak, wat die onafhanklikheid van die Republiek in gevaar sou stel. „Deprived of the services of Mr. Esselen in the First Raad," ³⁾ skryf Fitzpatrick, „and overawed by the fierce determination of his opponent, the General, finding himself in for a struggle, lost heart as usual and collapsed." ⁴⁾

Dit is moeilik om te sê wat die beloop van die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek sou gewees het, indien genl. Joubert met die Presidentsverkiesing van 1893 /

-
- 1) Na aftrek van die stemme waarteen in die verklarings beswaar gemaak was, is bevind dat 7854 stemme op Kruger, 7009 op Joubert en 81 op Kotzé uitgebring was.
  - 2) E.V.R. 47, Volksraadsbesluite, 9 en 10 Mei 1893, T.A.
  - 3) Met die algemene verkiesing van lede van die Eerste Volksraad wat tegelykertyd met die Presidentsverkiesing geskied het, is Ewald Esselen in Potchefstroom verslaan.
  - 4) Fitzpatrick, *The Transvaal from Within*, p. 71. Vgl. ook Jeppe, *The Kaleidoscopic Transvaal*, pp. 172-173.

1893 die meerderheid behaal het. Die historikus hoef hom gelukkig nie met sulke problematiese sake te bemoei nie. Feit is dat Joubert meer tegemoetkomend en insiklik was as Kruger en ook beter met die Engelse oor die weg gekom het as die President. Oud-hoofregter Kotzé was van oordeel dat dit Kruger nie goed gedoen het om altoos suksesvol te wees nie. 1)

---

1) Skrywer het, in teenwoordigheid van dr. Coenraad Beyers, tans Hoofargivaris van die Unie, bostaande persoonlik uit die mond van oud-hoofregter Kotzé by een van sy besoeke aan die Kaapse Argief in 1938 verneem.

HOOFSTUK XIV.JOUBERT EN DIE REGERING.

Genl. Joubert was teen isolasie en het daarna gestreef dat sy land by die wêreld bekend raak. Hy was derhalwe 'n groot voorstander van tentoonstellings, nasionaal sowel as internasionaal, en het op 16 Mei 1890, by die behandeling van die vraag of die Republiek aan die wêreldtentoonstelling te Chicago sou deelneem of nie, 'n oortuigende rede ten gunste daarvan gelewer. Hy het die Volksraad daarop gewys dat die verslag ¹⁾ van die tentoonstelling te Parys in Frankryk niks met die saak te doen het nie, maar al was dié tentoonstelling ook al 'n volslae mislukking, het hy gesê, dan was dit nog geen rede waarom hulle nie weer aan 'n tentoonstelling sou deelneem nie. Dit sou dieselfde wees as die geval van 'n boer wat hom voorneem om nie meer te saai nie, omdat sy oes misluk het. Deelname aan 'n tentoonstelling dien om aan die wêreld te toon wat die Republiek werd is. „Hoe meer vergeten wy zyn," aldus die Generaal, „hoe gemakkelyker men ons kan wegcyferen of vertrappen. Hoe meer we bekend worden, hoe eerder we kunnen rekenen op algemeene sympathie, waar het de belangen geldt onzer Republiek. Het is eenmaal zoo, dat als iemand in zyn eigen oogen niets beteekent, niemand iets van hem denkt." Om dié rede het die Regering dit wenslik geag dat die land op die tentoonstelling verteenwoordig word „opdat we als het ware op die wereldmarkt ook bekend worden, opdat men daar wete dat er een Republiek als de onze bestaat, dat er niet meer van de

Boeren /

---

1) Raadslid Taljaard het gesê dat hy graag eers die verslag van die tentoonstelling te Parys in sy geheel wou hoor, voordat hy vir deelneming aan die tentoonstelling in Amerika sou stem. Die verslag was egter nog nie gereed nie. (E.V.R. 41, Volksraadsbesluite, 16 Mei 1890, T.A.)

Boeren gesproken wordt als zwart, als lui en als niets betekenend, maar dat het boeren zyn die werken in het belang van hun land." Sulke geleentheid is die enigste waar die Republiek op vriendskaplike wyse kan toon waartoe dit in staat is, het die Generaal besluit. ¹⁾

As voorsitter van die Tentoonstellingskomitee het genl. Joubert op 14 Junie 1890 'n ope brief aan die burgers en inwoners van die Suid-Afrikaanse Republiek gerig. Hy het dit betreur dat baie mense nog onbekend is met die Republiek en het aangevoer dat slegs die nywerheid in staat is om 'n volk in aansien by die wêreld te bring. Die jong Republiek het dit reeds tweemaal gewaag om aan wêreldtentoonstellings deel te neem en sukses behaal. Op sy medeburgers doen hy dus 'n beroep om die goeie saak te ondersteun en deel te neem aan die wêreldtentoonstelling in die Verenigde State van Noord-Amerika. ²⁾ Toe die saak egter misloop, was die Generaal bitter ontevrede en het hy sy bedanking as voorsitter van die Tentoonstellingskomitee ingedien. Hy het die President verwyt dat hy keer op keer moes skryf om 'n aanduiding van die bedrag wat die Regering van plan was om vir die doel van die tentoonstelling op die begroting te plaas, maar dat al sy briewe met minagting bejeën is. Kruger het homself verdedig en verklaar dat dit hom baie grief om deur die Generaal, wat self lid van die Uitvoerende Raad is, vals beskuldig te word. ³⁾ Met inagneming van die inligting dat „de tyd voor behoорlyke deelneming te kort is,” besluit die Volksraad op 21 Julie 1892 om

die /

1) E.V.R. 41, Volksraadsbesluite, 16 Mei 1890, T.A.

2) Genl. Joubert aan die ingesetenes van die Suid-Afrikaanse Republiek, 14/6/1890, „De Volksstem”, 26/6/1890.

3) Fitzpatrick, The Transvaal from within, p. 307.

die betrokke pos van die begroting te skrap. ¹⁾

Die saak het misluk, maar aan belangstelling het dit die Regering stellig nie ontbreek nie, blykens sy besluit van die volgende jaar om deel te neem aan die tentoonstelling te Antwerpen in 1894. Genl. Joubert is weer tot lid van die Kommissie vir die reëling van die voorlopige werksaamhede benoem ²⁾ en het hom gereedgemaak om in Oktober 1893 na Europa te vertrek. ³⁾ Op 7 Oktober, die vasgestelde dag vir sy vertrek, het Joubert die President per brief bedank vir die vertroue in hom gestel. Daar is egter gevaar, skryf hy, dat Portugal Delagoabaai mag verloor en dat Transvaal dan heeltemal ingesluit sal wees. Om dié rede moet alles gedoen word om Delagoabaai „onder onze Contrak te krygen“. Hy hoor van verwydering tussen Portugal en die Republiek en gaan om ondersoek na die oorsaak daarvan in te stel en sal sy bes doen om dit uit die weg te ruim. Die Boere was altoos op die beste voet met die Portugese en vir die bestendiging van hul onafhanklikheid is dit onontbeerlik om die samewerking en vriendskap van Portugal te behou. Die Generaal het gekla oor die wyse waarop hy in die uitvoering van sy gewigtige taak gestrem en gehinder is. Sy passaat was reeds bespreek en daarvoor betaal, en hy het gereken dat die President dié vir hom so krenkende saak van die artilleriekamp ⁴⁾ sou voorbring en afhandel, sodat hy Pretoria met 'n geruste hart

kon /

---

1) E.V.R. 46, Volksraadsbesluite, Art. 872, 21 Julie 1892, T.A.

2) U.R. 11, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 434, 18/8/1893, T.A.

3) Genl. Joubert aan A.G. Scheffer, 23/9/1893, Joubert-versameling, 1997, p. 485, T.A.

4) Die artillerie- of kampsak was 'n ondersoek wat die Eerste Volksraad na die inwendige toestand en die bestuur van die artilleriekamp te Pretoria laat instel het. Die ondersoek het 'n betreurenswaardige toestand van sake aan die lig gebring en was vir genl. Joubert 'n pynlike saak, aangesien die artilleriekamp onder een van sy departemente gerassorteer het. - Vgl. E.V.R. 49, arts. 952-953, 31 Julie-1 Augustus 1893, T.A.

kon verlaat. Tot sy verdriet moet hy egter ondervind dat die verskil in die Uitvoerende Raad 'n klimaks bereik het en dat die kampsak nie in sy teenwoordigheid afgehandel sal word en ook nie tot sy terugkoms uitgestel sal word nie. In dié omstandighede is hy dan ook nie meer bereid om na Europa te gaan nie. ¹⁾

Met sy volgende brief aan die Waarnemende Staatssekretaris het genl. Joubert alle twyfel wat omtrent die werklike betekenis van sy vorige brief mog bestaan het, verwyder. „Ik dag dat het geen ik daaren zyde zeer klaar en duidelyk was en volstrek geene twyfel overliet over myne al of niet gaan naar Eropa", het die Generaal geskryf. „Want ek meen dat ik daar en duidelyk heeft gezegt dat ik onder de gegevene omstandegheyd nu niet meer naar Eropa zal gaan - en ik kan nu niet anders als om by dat besluit en woort te blyven." ²⁾ Daarna het die Regering sy bedanking as lid en voorsitter van die Antwerpsche Tentoonstellingskommissie met leedwese aanvaar. ³⁾

Intussen het die volk 'n tydperk van groot spanning en opgewondenheid deurleef. Die Presidentsverkiesing van 1893 was die hewigste in die geskiedenis van die Republiek. Die eerste skote in die veldtog is reeds met die aanvang van 1892 afgevuur. Op 24 Februarie van daardie jaar skryf Joubert aan sy seun dat die President die vorige dag van 'n besoek aan die buite-distrikte teruggekeer het,

en, /

-
- 1) Genl. Joubert aan pres. Kruger, 7/10/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 515-'20, T.A.
  - 2) Genl. Joubert aan Waarnemende Staatssekretaris, Oktober 1893, Joubert-versameling, 1997, p. 549, T.A.
  - 3) Waarnemende Staatssekretaris aan genl. Joubert, 1/12/1893, Joubert-versameling, 741, T.A. 'n Bedrag van £10,000 was deur die Uitvoerende Raad vir deelneming aan die tentoonstelling beskikbaar gestel. - Genl. Joubert aan Tesourier-generaal, 20/10/1893, SS. R.12163/93, T.A.

en, soos hulle wel uit die koerante sou gesien het, „heeft hy maar weer veel te doen gehad om te stryden tegen de boze geesten die onze onafhankelykheid - (alias Prezedentschap) ondermynen“....¹⁾

Genl. Joubert se vooruitsigte op die Presidentskap was uitstekend, maar daar is geen bewys voorhande dat hy verwag het om Kruger te verslaan nie, behalwe miskien dat hy sy voorneme om as Kommandant-generaal te bedank te kenne gegee het. Volgens die heer J.A. Erasmus van Krugerspos het die Generaal in alle erns oor die volgende Kommandant-generaal gepraat en die burgers gevra om na 'n geskikte man vir die gewigtige betrekking te begin uitsien.²⁾ Hy is egter gewaarsku om nie te bedank nie, want dan sou daar niemand in die Uitvoerende Raad wees om sy belange te behartig nie. Met die Presidentsverkiesing van 1863-'64, skryf J. Hershensohn van Pietermaritzburg, het Paul Kruger, destyds Kommandant van Rustenburg, W. van Rensburg ondersteun. Toe is die stemlootjies ook deur die Uitvoerende Raad, waar Kruger feitlik baas was, nagegaan. Die Klerk van die Uitvoerende Raad, in die geheim 'n voorstander van Pretorius, het aan Hershensohn vertel dat hulle in die Uitvoerende Raad „onbarmhartig de lootjes van Pretorius de nek afdraaiden“, wat Hershensohn dan ook ver en wyd bekend gemaak het. Die gevolg was dat, ofskoon Van Rensburg by proklamasie as wettig verkose President verklaar was, die burgers ontevrede was en Jan Viljoen van Marico met 'n groot kommando teen Kruger en sy manskappe opgetrek het. „UEd. Gestr. zult dus zien dat het te gevaarlyk zou zyn om aan den heer Krugers eerlykheid met nagaan der stemlootjes /

1) Genl. Joubert aan sy seun, 24/2/1892, Joubert-versameling, 1997, T.A.

2) J.A. Erasmus aan genl. Joubert, 7/3/1892, Joubert-versameling, 11, T.A. Genl. Joubert het persoonlik gereken dat S.W. Burger die regte man vir die pos van Kommandant-generaal was.

stemlootjes van de kandidaten voor des Presidents ambt op de komende verkiesingen over te laten, en bedankt UEd. Gestr. als lid van den Uitv. Raad wie zal er in zyn om toe te zien dat met uwe lootjes eerlyk gewerkt wordt?" ¹⁾ Wat die verhaal egter baie twyfelagtig maak, is die verklaring van Hershensohn self dat die betrokke Klerk van die Uitvoerende Raad, 'n sekere Botha, later Landdros van Waterberg geword het en geskors is omdat hy staatsgeld ontvreem het. ²⁾

Ondanks Hershensohn se raad om nie te bedank nie, het Joubert in Julie 1892 die President versoek om 'n eleksie vir 'n nuwe Kommandant-generaal uit te skryf. Hy het die volk van kindsbeen af gedien, vertel Joubert. In die begin was daar geen sprake van salaris of beloning vir landsdienste nie, „daar in was ik en deelde ik toen maar ook met myne andere landgenooten in het zelfde land in het zelfde lot; menigmaal zonder loon; maar ook met het zelfde doel, waar voor wy onze God nog danken, ons vryheid en volksbestaan". Tye het egter verbeter en die afgelope twee-en-dertig jaar is hy vir sy dienste goed beloon. Vir ruim elf jaar was hy Kommandant-generaal en as sodanig lid van die Uitvoerende Raad en „het was meer bepaaldelyk in die betrekking dat het my byzonder zwaar om het hart viel en waar myne patriotisme en Republikeinsche beginselen my zoo gedurig en menigmaal als het ware martelde, omdat ik dacht niet altoos daar aan te kunnen beantwoorden en steeds by zulke gevallen in de minderheid was of geheel alleen stond in myne doorzichten." Hy het die ouderdomsgrens vir verpligte krygsdiens oorskry, het die

Generaal /

---

1) J. Hershensohn aan genl. Joubert, 15/3/1892, Joubert-versameling, 64l, T.A.

2) Ibid.

Generaal vervolg, en dink dat die tyd vir hom aangebreek het om plek te maak vir 'n jonger man, wat miskien „eenstemmiger" met die Regering sal saamwerk. Hy doen die stap met alle vrymoedigheid omdat hy daarvan oortuig is dat die onafhanklikheid van die Republiek buite gevaar is „en het dus niet meer van my vereischt kan worden dat ik myne eigene politieke en andere inzichten en gevoelens prys moet geven ter wille van de verkryging dier onafhanke-lykheid zooals ik tot dus ver heb gedaan." 1)

In 'n ontwerp-brief aan die President en vermoede-lik uit hierdie tydperk, maar blykbaar nooit afgestuur nie, behandel Joubert die punte van verskil tussen hom en Kruger. Hy was en is nog steeds teen die Nederlandse Spoorwegkon-sessie. Ook in die saak van die oprigting van die Nasionale Bank is hy in die minderheid. „Onze gedagten over de Poletiek en (in ?) het Noorden van ons land geng ook niet zamen", en wat Swaziland betref, „weet u hoog Edle wat ik altoos gewenst had - en hoe of het nu staat". By die behandeling van die spoorwegpolitiek van die land is hy steeds in die onsekere gelaat. Hy het selfs nog nie die Mooirivier-konvensie 2) met die Vrystaat gesien nie. Lenings waarby land en volk verbind word of selfs die besteding daarvan, word deur die volk aan die Uitvoerende Raad toegedig, ofskoon hy, Joubert, amptelik niks daarvan mag weet nie. Die publiek meen dat die President, op advies

van /

1) Genl. Joubert aan President, Julie 1892, Joubert-versameling, 2009, T.A.

2) Die Mooirivier-konvensie was die uitslag van 'n konferensie tussen verteenwoordigers van die Suid-Afrikaanse Republiek en die Oranje-Vrystaat te Potchefstroom van 4 tot 9 Maart 1889 en het 'n politieke verbond, 'n traktaat van handel en vriendskap en 'n ooreenkoms omtrent die uitbreiding van die spoorwegverbindings, behels. - Vgl. Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), p.89.

277.

van die Uitvoerende Raad, alle amptenare aanstel, terwyl die Uitvoerende Raad niks daarmee te doen het nie. Daarby kom nog die toon van die koerante en hoofsaaklik dié van „De Pers“, algemeen bekend as die orgaan van die President of die Regering. Hy sien nie kans om langer uit te hou nie, alhoewel hy nie juis omgee wat dié koerant van hom sê nie. „Als ek wel kan ék ook door gelt en gunst couranten krygen om voor myn te bazuin en te schryven maar onze God zal myn bewaren dat ik niet zal gaan zetten op een Papieren couranten troon of zulken lug casteel.“ Hy wil weet of Kruger se politiek ten opsigte van die spoorweg, finansies, buiteland, publieke werke en aanstelling van amptenare sal bly voortbestaan, dan of hy radikale veranderinge daarin gaan aanbring. As die President instem, sal hy in al sy betrekkings aanbly. So nie, versoek hy dat 'n eleksie vir die verkiesing van 'n nuwe Kommandant-generaal uitgeskryf word. 1)

By sy seun het genl. Joubert gekla oor die vyandskap van Volksraadslede. „Ik weet niet wat of sommige leden van de Agbare Volksraad tegen myn heeft,“ het hy geskryf, „byna geen een komt by myn en waar of hulle myn kan zeer maak daar doet hulle dat meer bepaalt myn heeren A. Stoop en J. Lombaart.“ Hy het dan ook nie meer kans gesien om met die Regering saam te werk nie, en het sy bedanking gereed gehou om op die regte tyd in te stuur. 2)

Op 28 Januarie 1893 het genl. Joubert in 'n lang verslag aan die Regering etlike sake van belang behandel.

Die /

-
- 1) Joubert-versameling, 2024, T.A. Hierdie brief is nóg gedateer nóg onderteken en is waarskynlik die brief wat die Generaal gereed gehou het om af te stuur en waarvan hy melding maak in sy skrywe van 27/7/1892, (Joubert-versameling, 1997, pp. 305-306, T.A.) aan sy seun.
 2) Genl. Joubert aan sy seun, 27/7/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 305-306, T.A.

Die ingewikkeldste en moeilikste saak vind hy die naturelle- of arbeidskwessie. Op verskillende plekke, aldus die Generaal, is oor die gebrek aan werksvolk gekla en daar is ook beweer dat die Plakkerswet nie uitgevoer word nie. Niemand het egter met 'n positiewe klagte voor die dag gekom nie. Die slotsom was ook altoos dat die Plakkerswet nie aan sy doel beantwoord nie, nl. om werksvolk te besorg of die arbeidskwessie op te los. Niemand, het die Generaal voortgegaan, was ook opgewasse gevind om die arbeidskwessie op te los, of selfs maar enige uitvoerbare verbetering aan die hand te doen nie. Op sy omsendbrief van 5 Februarie 1892 om die opinie van alle Kommissarisse, Onder-kommissarisse en andere in sake die reëling of behandeling van die arbeidskwessie, het by hom geen voorstel ingekom, wat hom ook maar gedeeltelik kon help om die kwessie voldoende op te los of te verbeter nie. 'n Skema wat hy self tot wysiging of verbetering van die Pas- en Plakkerswet opgestel het, het hy vir verbetering aan die Staatsprokureur voorgelê, dog later onveranderd terugontvang. Hy moet dan ook erken dat die arbeidskwessie onveranderd gebly het.

Wat die bewapening van die burgers betref, kon die Generaal met genoeg verklaar dat die meeste burgers die nuwe Martini Henry-gewere en die wyse waarop die Regering dit vir hulle beskikbaar gestel het, hoog gewaardeer het. Baie burgers het dan ook reeds dié gewere aangeskaf. Hy mag dit egter nie verswyg nie dat die weerbaarheid van die burgers van die land agteruitgegaan het en dat die toestand van die magasyne veel te wense oorlaat en 'n verandering vereis. ¹⁾ Wat egter die meeste opspraak verwek het, was die Generaal se bekendmaking dat hy reeds van die burgers afskeid geneem en aan hulle vertel het dat hy die Regering gaan nader met die oog op die verkiesing van 'n nuwe

Kommandant- /

---

1) Genl. Joubert aan Regering, 28/1/1893, SS.R.1240/93, T.A.

279.

Kommandant-generaal in sy plek. 1)

Die brief het in „Land en Volk“ verskyn en heel-wat kritiek uitgelok. „De Volksstem“, bv. het getwyfel of dit selfs op die Generaal se vriende 'n goeie indruk sou maak. Die blad het opgemerk dat die Generaal daaraan gewoon is om ander se werk te kritiseer, en het gereken dat met sy brief in die hand 'n mens hom wel sal kan vra: „maar hoe kom dit dan dat u departemente soveel te wense oorlaat en dat noudat u wens af te tree as Kommandant-generaal u self moet erken dat daar soveel in u kantoor te verbeter is?“ 2)

Die Regering was egter onseker omtrent die Generaal se werklike bedoeling en het hom versoek om te verduidelik of hy bedank as Kommandant-generaal en, indien wel, of sy bedanking dan ook op sy pos van Superintendent van Naturelle betrekking het. 3)

In Junie 1893 het burgers van wyk II, Vryheid, onder leiding van hul Veldkornet, die latere genl. Louis Botha, die Regering dringend versoek om aan die Kommandant-generaal geen ontslag te verleen nie. Memorialiste het daarop gewys dat genl. Joubert se diens tyd na twee jaar sou verstryk en was van oordeel dat dit nie die koste sou regverdig om 'n opvolger vir so 'n kort tydjie te kies nie. Hulle was ook bevrees dat deur 'n eleksie vir Kommandant-generaal so kort na die pas-afgelope Presidentsverkiesing uit te skryf, daar gevaar bestaan dat die gemoedere weer in beroering gebring sou word. 4)

'n Soortgelyke memorie
is /

-
- 1) Genl. Joubert aan Regering, 28/1/1893, SS.R.1240/93, T.A.
 2) „De Volksstem“, 14/2/1893.
 3) Staatsekretaris aan genl. Joubert, 4/2/1893, Joubert-versameling, 14a, T.A.
 4) Memorie aan Regering, 5/6/1893, SS.R. 10136/93 by R.1240/93, T.A.

is van burgers uit die distrik Middelburg ontvang. ¹⁾

Ondanks die druk wat op hom uitgeoefen is om aan te bly, ²⁾ het genl. Joubert daarop gestaan dat die Eerste Volksraad nog tydens sy sitting van 1893 'n eleksie vir die verkiesing van 'n Kommandant-generaal in sy plek sou uitskryf. Wat die pos van Superintendent van Naturelle betref, was hy van oordeel dat dit nie sonder nadeel van die land van dié van Kommandant-generaal geskei kon word nie. Ingeval hy dus as Kommandant-generaal ontslaan sou word, sou hy geen oomblik langer Superintendent van Naturelle kon bly nie. ³⁾ Aan 'n vriend het die Generaal op 25 Augustus 1893 geskryf dat die President nog nie sy versoek aan die Volksraad voorgelê het nie en dat hy ook nie weet wanneer hy dit sal doen nie. „Men wel myn dwengen om te bedanken (sic!) zoo dat hulle een voorlopige aanstelling H.J. Schoeman kan maken.” Na die kampskandaal wil hy egter nie meer bedank nie en verkies hy om lievers geskors of ontslaan te word, sodat hy 'n aksie teen die Regering kan kry. ⁴⁾

Die Generaal se versoek is eindelik op 30 Augustus 1893 deur die Volksraad behandel. Die vraag was of hy werklik bedank het. Raadslede was geneig om krities te wees. Die heer Malan, bv., was bang dat as die Volksraad 'n eleksie uitskryf, die Generaal miskien aan die burgers sou vertel dat die Volksraad hom afgesit het of ingeval hulle dit nie doen nie, hy miskien sou sê dat die Volksraad hom gedwing het om aan te bly. As die Kommandant-generaal nie langer /

-
- 1) Memorie aan Regering, 12/6/1893, SS.R.10505/93 by R.1240/93, T.A.
  - 2) Ook die heer J.A. Erasmus van Krugerspos het die Generaal probeer oorreed om nie te bedank nie - J.A.Erasmus aan genl. Joubert, 15/6/1893, Joubert-versameling, 15, T.A.
  - 3) Genl. Joubert aan Staatsekretaris, 18/8/1893, SS.R.1240/93, T.A.
  - 4) Genl. Joubert aan komdt. S.P. Trichardt, 25/8/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 443-444, T.A.

langer wil dien nie, moet hy bedank en sê wat sy rede is. Hy stel voor dat die saak van die hand gewys word. Raads-lid Birkenstock het gereken dat die Generaal van voorneme was om te bedank, maar weens onvoorsiene omstandighede van plan verander het. Hy is dan ook nie bereid om die Generaal se bedanking te aanvaar nie. Die President het die saak uiteengesit. Die Regering was egter nie in staat om aan die Raad te kan sê dat die Kommandant-generaal be-dank het nie, maar het hom ewewel verplig gevoel om die stukke met die oog op die Generaal se versoek aan die Raad voor te lê.

Genl. Joubert was self in die Raad teenwoordig en het sy saak bepleit. Sy verklaring gee ons 'n insig in sy karakter en, afgesien van sy gekrenktheid oor die uitslag van die Presidentsverkiesing, openbaar dit weer 'n erbarmlike gebrek aan selfvertroue. Aanmoediging van die kant van die burgers was by hom 'n behoefte van die hart. Baie ander amptenare, het hy gesê, is gelukkig om na 3, 4 of 5 jaar af te tree, dog die Kommandant-generaal is vir 10 jaar gebind, voordat hy weer in staat is om „het ge-ringste blyk van vertrouwen van het volk te verkrygen.” Hy het na die Raad gekom met die versoek om 'n eleksie uit te skryf, aangesien sy dienstyd byna verstryk het, dog wil nie dadelik bedank nie omdat hy nog goed onthou wat in 1884 gebeur het. Dit het hom bevrees gemaak om weer 'n bedanking by die Regering in te dien, want dit sou dan miskien weer die hele land deur vertel word het dat sy kantoor in die war is, dat hy nie verslag gedoen het nie en dat die Raad bly is om aan hom sy ontslag te gee. As die Raad nou aan sy billike versoek gehoor gee, dan is daar tyd om sy kantoor op te ruim en kan hy met vrymoedig-heid sy kantoor aan sy opvolger oorhandig. Vandaar dan ook dat hy van die burgers afskeid geneem het en vertel

het dat hy gaan bedank. As die Raad verlang dat hy dadelik sy bedanking indien, dan is hy gewillig om onmiddellik sy ontslag te neem. ¹⁾ Die Raad was egter van mening dat alle bedankings by die Regering tuishoort en het besluit om nie verder op die saak in te gaan nie, aangesien die Kommandant-generaal nie definitief bedank het nie en die Volksraad geen eleksie kan uitskryf nie, tensy die Generaal se diens tyd verstryk of hy sy definitiewe bedanking ingedien het. ²⁾

Genl. Joubert was 'n geslepe politikus. Hy het die saak van sy bedanking doelbewus so vaag gestel. As die Volksraad sy versoek as 'n bedanking aanvaar het, sou hy 'n stok gehad het om die Raad mee te slaan. Laasgenoemde was egter op sy hoede en het nie in die strik geloop nie. Die hele ontslag-affêre, skryf „De Volksstem” op 2 September 1893, was nooit helder of duidelik gewees nie. Tot op daardie oomblik het die blad trouens ook die indruk behou dat die Generaal nooit ernstig van plan was om voor die verstryking van sy wettige diens tyd af te tree nie. ³⁾

Die Presidentsverkiesing het intussen ook plaasgevind en is tot sy groot teleurstelling deur die Generaal verloor. Nogtans het hy hom as ware Christen in die wil van God berus. „Dog wat zal ek doen zoo lang ons volk en nati het zoo wel wat zal ik er tegen doen”, het die Generaal aan 'n vriend geskryf. „Tegen den stroom op vermacht men tog niets alles heeft een tyd en van de tyd zal het afhangen wanneer de heer zal zeggen tot hier toe en niet verder dan verandert hy zelfs des Volks geest en keert het tot zyne wel - tegen hem zal tog wel nimant bestaan en omdat ik geloof aan zyn albesteur en hem vreest daar om

wel /

---

1) E.V.R. 50, Volksraadsbesluite, 30/8/1893, T.A.

2) Ibid.

3) „De Volksstem”, 2/9/1893.

M. Smit

L. W. Reynolds

P. J. Joubert

P. Joubert

N. J. Joubert

W. J. Joubert

Genl. Piet Joubert as lid van die Uitvoerende Raad.

wel ik op hem wagten zonder twyfel want toef hy al Hy komt Hy komt gewes...." 1) Sy hoop op uiteindelijke oorwinning sou egter nooit verwesenlik word nie.

Die spanning met die Presidentsverkiesing het die verhouding tussen Kruger en Joubert ook nie verbeter nie. 2) Daarby het die Generaal sy posisie in die Uitvoerende Raad al hoe meer onhoudbaar gevind. „Ek weet niet meer om wat te doen zoo onuithoudelyk als het nu voor myn en di Uitvoerende Raad worden heb ik nooit gedag dat het wezen zou", het hy na die uitspraak in die kampsak by sy seun gekla. „Ik denk ek loop nog op die ent weg als een schelm want zoo een kwasagtige toestand kon ik niet uithouden." 3) Die Generaal het egter nie bedank nie en met die oog op die verstryking van sy dienstyl in Junie 1895, het die Eerste Volksraad op 20 September 1894 besluit om aan die Regering op te dra om 'n eleksie vir Kommandant-generaal uit te skryf, met dien verstande dat die dienstyl van die nuwe ampsbekleër vyf in stede van tien jaar sou wees. 4)

In talryke rekwisisies is die Generaal gevra om hom weer verkiesbaar te stel. Almal het getuig van die groot vertroue wat die volk op militêre gebied in hom gestel het. In 'n rekwisisie uit Middelburg word verklaar dat die Generaal met die vernaamste Kaffer-oorloë steeds die burgers aangevoer het en dat die vertroue in hom sterker en sterker ^{geword} het. Die hele wêreld was ook met sy roemryke oorwinnings tydens die Eerste Vryheidsoorlog bekend en „heden staat /

1) Genl. Joubert aan komdt. S.P. Trichardt, 19/8/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 439-440, T.A.

2) Genl. Joubert aan D.H. Schmüll, 27/5/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 425-16, T.A.

3) Genl. Joubert aan sy seun, 20/10/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 544-15, T.A.

4) E.V.R. 54, Volksraadsbesluite, Art. 1789, 20/9/1894, T.A.

staat de naam van Piet Joubert onuitwischbaar geschreven op de bladzyden der geschiedenis van dit, vroeger zoo veracht Land en Volk." Aan die Generaal se "schrander en diep doorzicht en wys beleid" het memorialiste die geringe verliese van die Malabochoorlog gedank. 1)

Niemand het egter geweet of die Generaal hom weer verkiesbaar sou stel nie. Daarom het "De Volksstem" op 13 Oktober 1894 by die Generaal aangedring om die publiek so gou moontlik mee te deel wat sy planne met betrekking tot die aanstaande verkiesing is. Te lank reeds verkeer die burgers in onsekerheid, verklaar die blad. Die voorstel om eers op die Generaal te stem en dan, as hy verkies word, hom te laat besluit, vind die blad nie net ongesond nie, maar ook onprakties. 2) In November het genl. Joubert aan 'n seun van hom geskryf dat hy nie van plan was om weer Kommandant-generaal te word nie. Hy is derhalwe onseker of hy na verstryking van sy dienstyid in Junie 1895 langer in Pretoria sal bly, want as hy vry is, het hy gesê, kan hy onmoontlik op Pretoria bly woon. 3)

"De Volksstem" het die kandidatuur van genl. Joubert ondersteun, maar die militêre organisasie waarvan hy die hoof was heftig gekritiseer. Volgens die blad het die Malabochoorlog ernstige gebreke in die nasionale krygswese aan die lig gebring, gebreke waarvoor die Kommandant-generaal nie langer blind mag wees nie. In die voorbereiding tot die oorlog, die mobilisasie van strydkragte, die reëling van voedsel en kleding van die manskappe en die toevoer van ammunisie vir gewere en kanonne is groot verbeteringe noodsaaklik, aldus die blad. Indien die Generaal herkies word, soos die blad verwag, het die publiek die reg om te hoop dat

alles /

1) Rekwisisie uit Middelburg, 27/10/1894, Joubert-versameling, 2932, T.A.

2) "De Volksstem", 13/10/1894.

3) Genl. Joubert aan sy seun Jan, November 1894, Joubert-versameling, 1997B, pp. 7-8, T.A.

alles gedoen sal word om die staat vir elke moontlike oorlog teen binnelandse sowel as buitelandse vyande voor te berei. Deur die nodige maatreëls te tref, sal die Kommandant-generaal baie kan doen om vir hom die blywende erkentlikheid van die burgers te verwerf en die krag van die Transvaalse volk te verhoog, het die blad besluit. ¹⁾

Ook Fanie Eloff het hom vir die kandidatuur van genl. Joubert beywer en verklaar dat die volk hom aan on-dankbaarheid skuldig sou maak as hy die Generaal nie herkies nie. Hierteen het die heer J.H. Fouché van Rustenburg opgekom. Hulle het baie griewe teen die Generaal, het hy beduie, en sal om maar één te noem graag wil weet waarom hy nie by sy leuse, „zooals God en het volk willen“, bly nie. Die Generaal is ook altoos ontevrede en kla gedurig dat sy posisie in die Uitvoerende Raad onhoudbaar is. Wat hulle tewens ook vreemd vóórkom, skryf die heer Fouché, is dat die vyande van hul onafhanklikheid op so 'n vriendskaplike voet met die Generaal verkeer, soos weer die geval met die afgelope Presidentsverkieping was. Daarby het die Generaal ook nog nie publiek sy afkeuring van die vlagskandaal en demonstrasie by die aankoms van sir Henry Loch te kenne gegee nie. Die Generaal het van die burgers afskeid geneem en te verstaan gegee dat hy al oud is en wil rus. Daarom moet hulle hom nie herkies nie, maar 'n ander in sy plek benoem. Wat hom betref, hy en 'n gedeelte van Rustenburg se burgers gaan vir H.P. Malan stem. ²⁾

Ondanks alles wat voorgeval het, is genl. Joubert met byna algemene stemme tot Kommandant-generaal herkies. ³⁾

By /

---

1) „De Volksstem“, 9/1/1895.

2) Ibid., 26/1/1895.

3) U.R. 12, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 307, 3/5/1895, T.A. Die getalle was as volg: P.J. Joubert 9031, S.W. Burger 205, H.P.N. Pretorius 202, H.P. Malan 166, J.P.L. Lombaard 83, P.A. Cronjé 22 en L.J. Meyer 8.

By die Volksraad is egter teen sy inswering geprotesteer indien dit mag blyk dat hy vir sekere koerantartikels verantwoordelik is. Die Raad het Lukas Meyer, F.G.H. Wolmarans en J. de Clercq benoem om verslag te doen en op 13 Junie 1895 kon die Kommissie verklaar „dat geen gevolg behoeft gegee te word aan het verzoek van memorialisten om te doen ondersoeken of de heer P.J. Joubert eenig aandeel of belang heeft in het nieuwsblad „Land en Volk“, omreden de commissie van oordeel is, dat zoo iets geen rede kan wezen om de inzwering van den heer P.J. Joubert als Commandant-Generaal niet te doen plaatsvinden“. In verband met die versoek van memorialiste om 'n ondersoek of genl. Joubert die skrywer van die gewraakte briewe is, het die Kommissie opgemerk dat die Volksraad 'n verkeerde beginsel sou aanvaar as hy die versoek toestaan, omdat die memories waarskynlik gegrond is op gissings en vermoedens in koerante uitgespreek, en daar geen sprake van direkte beskuldiging is nie. Dit sou nie net benede die waardigheid van die Volksraad wees nie, maar ook skadelik vir die waardigheid en posisie van die hoogste staatsamptenare, as die Volksraad na aanleiding van elke vermoede waartoe 'n mens mag kom uit wat in die koerante geskryf word, 'n ondersoek sou laat instel. Die Kommissie het dan ook aanbeveel dat die Volksraad die versoek van die hand wys.

Die Raad het hom met die verslag van sy Kommissie verenig.¹⁾ Nogtans is die Generaal nie op die vasgestelde datum, naamlik 5 Julie 1895, ingesweer nie, want die vorige dag het hy die Volksraad om uitstel vir beraadslaging versoek. Hiervoor het raadslid de Beer nie kans gesien nie. Toe die Generaal indertyd gevra is of hy die betrekking sou aanvaar ingeval hy verkies word, het hy bevestigend geantwoord, /

---

1) E.V.R. 56, Volksraadsbesluite, Art. 358, 13/6/1895, T.A.

woord, aldus die heer de Beer. Hy weet ook lankal reeds dat hy herkies is en het tyd gehad om te besluit of hy die betrekking sal aanvaar of nie. Die Raad het egter die gevraagde uitstel verleen en versoek dat die Generaal vóór of op 25 Julie 1895 'n antwoord aan die Raad verstrek. ¹⁾ Op 24 Julie het genl. Joubert geantwoord dat hy afsienende van alle griewe en persoonlike besware, hom in die omstandighede voor die wil van God, soos geopenbaar in die keuse van die volk, wil buig; en ofskoon hy nie kan beloof om die volle vyf jaar uit te dien nie, is hy nogtans bereid om die nodige ampseed af te lê en so lank hy kan, sy dienste te wy aan die land wat hy lief het en die volk wat hy onbaatsugtig gedien het. Hierdie brief is die volgende dag behandel toe die Raad, op voorstel van die heer J.H. de la Rey, besluit het dat die Kommandant-generaal op 29 Julie 1895 om 3 uur nm. ingesweer sou word. ²⁾

By dié geleentheid is toesprake deur die Voorsitter van die Eerste Volksraad en die Staatspresident gelewer. Kruger het gesê dat hy nie weet of Joubert die afgelope veertien jaar in die Uitvoerende Raad meer as twee- of drie-maal van hom verskil het nie. As die Generaal egter nie altoos die opinie van ander gedeel het nie, het hy, wanneer ooreengekom was dat die een of ander ding die beste vir die land is, steeds daarin toegestem. Hy vertrou dat die eensgesindheid sal bly voortbestaan. Die Generaal het erken dat dit vir hom hierdie keer moeilik was om die keuse van die volk te aanvaar. Hy beaam wat die Voorsitter en die President gesê het en besef hoe lig eie kragte tekort skiet, dog roem daarop dat die offisiere en burgers hom so trou bygestaan en in staat gestel het om die lofspraak van sprekers te ontvang. Hy is trots daarop dat hy in al die

jare /

---

1) E.V.R. 56, Volksraadsbesluite, 4/7/1895, T.A.

2) E.V.R. 56, Volksraadbesluite, Art. 727, 25/7/1895, T.A.

jare nooit nodig gehad het om 'n offisier of 'n burger deur die oplegging van straf tot sy plig te bring nie. Die gelukkige en voorspoedige uitslag het hulle aan die bestuur van die alwyse en goeie God en aan die offisiere en burgers te danke. Hy verseker die gehoor dat hy alle kragte tot heil en geluk van die land en volk, wat hy lief het, sal aanwend. 1)

Naas die figuur van Paul Kruger, skryf „De Volksstem” na aanleiding van hierdie gebeurtenis, is die persoon van Piet Joubert in die buiteland die draer van een van die bekendste en mees geëerde Transvaalse name, en die verteenwoordiger van baie van die Transvaalse volksdeugde. Wat die Generaal vir die volk beteken, kan uit die byna algemene stemme waarmee hy tot Kommandant-generaal herkies is, afgelei word. Transvalers mag hulle gelukkig ag om 'n militêre leier te hê wat die onverdeelde vertroue van almal geniet en wie se leiding in die uur van oorlogsgevaar gevolg kan word. 2)

In Augustus 1895 het genl. Joubert die Regering om die aanstelling van 'n Assistent-Superintendent van Naturelle teen £750 per jaar genader. Die saak is na die Eerste Volksraad verwys, maar is van die hand gewys op grond daarvan dat die Superintendent van Naturelle volgens art. 82 van die Grondwet lid van die Uitvoerende Raad is. 3) Sy versoek om 'n sekretaris met 'n jaarlikse salaris van £500 is egter toegestaan. 4)

Die Generaal het ook op beter salarisse vir homself en sy personeel aangedring. As die salarisse van die hoofamptenare met mekaar vergelyk word, dan het die Kommandant-generaal /

---

1) E.V.R. 56, Volksraadsbesluite, 29/7/1895, T.A.

2) „De Volksstem”, 31/7/1895.

3) SS.R.7448/95; E.V.R.58, Volksraadsbesluite, 19/9/1895 - beide in T.A.

4) E.V.R. 58, Volksraadsbesluite, 25/9/1895, T.A.

generaal ook rede gehad om te kla. Die Staatspresident het £7,000 per jaar ontvang, die Staatsekretaris, £2,300, die nie-offisiële lede van die Uitvoerende Raad elkeen £2,000 en die Kommandant-generaal slegs £1,500. ¹⁾ Die pos van Kommandant-generaal, skryf Joubert aan Kruger, was langs dié van Staatspresident in die Grondwet vasgelê en die salaris van albei deur die volkswil bepaal. Daarby het die kantoor van die Kommandant-generaal na verhouding en wat verantwoordelikheid betref met dié van die Uitvoerende Raad tred gehou. „Waarom dan en vanwaar dan de groote verandering en het verschil van bezoldiging; alsook die van de Leden van den HgEd. Uitvoerende Raad is een zeer in het oog vallende, en ik kan de redenen daarvan niet raden. Die salarissen werden allen zoo verhoogd als men aan hoogst verdienstelyke mannen zou toedenken en elk hunner met blydschap zou gunnen, maar waarin of waarmede heb ik my dan zoo gedragen of zoo ontgaan, dat oordeelende naar de bepaling en stelselmatige erkenning en verhooging van hun salaris en het daar laten of zelf vermindering van myn salaris als dat moet dienen tot bepaling van stand en erkentelyke verdiensten, ik dan niet anders kan dan my zeer beleedigd en gegriefd te gevoelen.” Hy het versoek dat die saak aan die Begrotingskommissie voorgelê word en dat sy salaris en dié van sy personeel in verhouding tot hul werksaamhede en ooreenkomstig die aangehaalde feite vasgestel word. ²⁾

Op 13 Mei 1896 is genl. Joubert met 13 stemme teen 11 vir J.M.A. Wolmarans tot Vice-president verkies. ³⁾ Die Generaal het ook vas geglo dat die erepos hom toekom.

Op /

-
- 1) Sien raadslid Loveday se vergelyking van die salaris van die hoofamptenare - E.V.R.58, Volksraadsbesluite, Art. 1314, 25/9/1895, T.A.
 2) Genl. Joubert aan Staatspresident, 27/4/1896, Joubert-versameling, 2021, T.A.
 3) E.V.R. 59, Volksraadsbesluite, 13 Mei 1896, T.A.

Op 21 Mei 1896 het hy die Eerste Volksraad meegedeel dat hy hom die benoeming laat welgeval en die Raad bedank „niet alleen of zoo zeer voor het gegeven blyk van vertrouwen en de my aangedane eer, maar ook vooral voor het feit, dat een steeds bestaande grief nu is weggenomen en een gemaakte fout of vermeend onrecht is hersteld; ik verblyd my daarom en te meer dat gerechtigheid het land verhoogt en de zonde een schandvlek der natien is." 1)

Hierdie brief het heftige kritiek van Volksraadslede uitgelok. Die heer A.D.W. Wolmarans het gesê dat ou wonde weer oopgeskeur en 'n insinuasie op die Volksraad gewerp word, want die Generaal beweer feitlik dat die vroeëre Volksraad 'n fout begaan het deur 'n ander persoon as die Kommandant-generaal tot Vice-president te benoem. Raadslid Tosen vind ook dat die brief 'n blaam op die Volksraad werp, asof dit indertyd 'n onwettige daad verrig het. Lukas Meyer vind die brief nie mooi nie. Ook die heer de Beer is met die Generaal se antwoord ontevrede: 'n Nie-offisiële lid van die Uitvoerende Raad moes gekies gewees het. Die Kommandant-generaal het die Raad onbillik behandel deur as 't ware te sê:- „gy hebt eene fout gemaakt door Generaal Smit te kiezen tot Vice-President, daar die waardigheid my toekomt en het verheugt my gy nu tot de overtuiging zyt gekomen om wat my onthouden is, weder te doen krygen." Hy vind dit verkeerd waar die Generaal sy dankbaarheid uitdruk dat sy erepos, wat hy meen hom toekom, ter elfder ure aan hom teruggegee is. Die Generaal moes eenvoudig vir die vertrouwe in hom gestel, bedank het. Nadat raadslid van Niekerk sy spyt te kenne gegee het dat die saak bespreek is en ontken het dat ooit besluit is om die Vice-presidentskap van die persoon van genl. Joubert te skel, is die bespreking afgesluit /

---

1) E.V.R. 59, Volksraadsbesluite, 21 Mei 1896, T.A.

afgesluit en die brief vir kennisneming aanvaar.¹⁾

Intussen het daar memories voor en teen die skeiding van die poste van Kommandant-generaal en Superintendent van Naturelle by die Eerste Volksraad ingekom. Met 14 teen 9 stemme het die Raad egter teen die skeiding van die poste besluit.²⁾ Nogtans het die publiek op skeiding bly aandring. Die Begrotingskommissie het dit eindelik ook aanbeveel en op 4 September 1896 is die saak weer deur die Volksraad behandel. Die besprekinge was heftig en verwyte is oor en weer geslinger. Die Generaal het vir die status quo gepleit en ontken dat hy ooit om die betrekkings gevra het of gretig was om dit te beklee. Hy het aangetoon dat hy oorspronklik deur die President oorreed is om die betrekking van Superintendent van Naturelle te aanvaar. Hy het toegestem om die betrekking vir 'n jaar te beklee, ten einde te sien of die toestand sodanig sou verander dat hy langer kon aanbly. In 1887 was die Volksraad van opinie dat hy in belang van die land teen wil en dank albei betrekkinge moes beklee. Hy was vir die instelling van 'n sensus en behoorlike kontrole van elke Naturelle-kommissaris verantwoordelik. Hy het erken dat daar moeilikhede aan die betrekking verbonde is en dat hy dwaas sou wees om die skeiding van die poste te weerstaan, aangesien hy, in geval die Raad daartoe besluit, dieselfde salaris sou behou en onthef sou wees van die pligte en verantwoordelikheid van die pos van Superintendent van Naturelle. As in die memories gekla word dat hy nie albei poste kan behartig nie, dan wil hy weet waar hy in een van sy pligte te kort geskiet het. As Superintendent van Naturelle het hy die eensgesindheid in kommandosake bewaar, waar anders verdeeldheid en

tweedrag /

1) E.V.R. 59, Volksraadsbesluite, 21 Mei 1896, T.A.

2) Ibid., 56, Volksraadsbesluite, 23/7/1895, T.A.

tweedrag sou geheers het; en sal hy met die burgers die vuur moet blus wat die Superintendent van Naturelle aan die brand steek? Hy sou graag wil weet wat die Volksraad met die skeiding van die poste beoog. Hy het verneem dat 'n geswore vyand van hom benoem sal word. Dan sal sekere persone hul oogmerk bereik en hy die Uitvoerende Raad moet verlaat. Deur die poste te skei, gaan die Volksraad 'n blaam op hom werp en te kenne gee dat hy in een van sy betrekkings te kort geskiet het, het die Generaal besluit.

Die Voorsitter van die Volksraad het die beskuldiging van die Generaal gelaak. Memorialiste het met geen persoonlike of byoogmerke na die Raad gekom nie en daar is geen afspraak om te verdruk en te vervolg nie. Die publiek dring op skeiding van die poste aan omdat hy sien dat die werk uitbrei en nie vinnig genoeg afgehandel word nie. Twee hoofbetrekkings is ook te veel vir een persoon. Met skeiding wil hulle sien of die Superintendent van Naturelle nie in staat sal wees om die publiek van meer arbeidskragte te voorsien nie. Hy (die voorsitter) wil slegs die arme publiek help en hoop dat, as die poste geskei word, 'n Afrikaner as Superintendent van Naturelle aangestel sal word wat die land lief het en wat met die Kommandant-generaal sal saamwerk. Die heer J. Meyer, lid vir Heidelberg, het ontken dat daar ooit 'n plan was om die Generaal uit te werk. Weens die oorloë van die laaste jare kon die Generaal egter nie sy pligte as Superintendent van Naturelle vervul nie. Aan die Volksraad se besluite met betrekking tot die Plakkerswet word ook niks gedoen nie. Die burgers ly daaronder en dring daarom op skeiding van die poste aan. Raadslid Tosen was bly dat die Generaal ook 'n keer reguit gepraat het. Die publiek eis dat aan die Kommandant-generaal 'n beter salaris betaal word, dog slegs één betrekking wat hy kan behartig, sal bekleed. Dan sal hulle ook geen bedorwe ammunisie in hul

magasyne hê nie en sal die Plakkerswet beter uitgevoer en die arbeidskwessie met groter sukses opgelos word.

Lukas Meyer het die Raad verseker dat die Generaal nie bedoel het om die Begrotingskommissie, memorialiste of die Volksraad te blameer nie. Dit is verstaanbaar dat hy gekrenk sal voel om uit te vind dat sekere persone hom by die volk beklad. Sy beskuldiging is dan ook meer 'n klag by die Volksraad om sy onskuld te bewys. Dat allerlei dinge sedert die Jameson-inval versprei word, kan ook nie ontken word nie. Hy is teen skeiding, want dan moet die poste van Kommandant, Naturelle-kommissaris en Veldkornet ook geskei word. Daarby kan die Superintendent van Naturelle deur verkeerde optrede onluste uitlok, wat die Kommandant-generaal met gevaar aan menselewens sal moet onderdruk. Die President kan nie insien waarom die betrekkings geskei sal word nie, solank die Kommandant-generaal sy plig doen. As die volk dit egter eis, dan is hy seker sal die Generaal self die twee betrekkings nie langer wil waarneem nie. Die stem van die volk is soewerein en die Raad moet hom daarna skik. Met die beslissende stem van die Voorsitter word eindelijk besluit om die twee poste te skei en in die vervolg aan twee persone op te dra. Die pos van Kommandant-generaal word op £2,500 gestel en dié van Superintendent van Naturelle op £1,000. ¹⁾

Genl. Joubert het die skeiding van die poste as 'n persoonlike vernedering beskou. In 'n brief aan die President het hy geprotesteer teen die wyse waarop die saak aangepak is en die behandeling wat hy in verband met die oorhandiging van die kantoor aan sy opvolger ontvang het. Hy het die betrekking van Superintendent van Naturelle nooit vir sy eie plesier of gemak aanvaar nie, skryf hy. Niemand weet /

---

1) E.V.R. 62, Volksraadsbesluite, 4/9/1896, T.A.

weet ook beter as die President self onder watter omstandighede hy die betrekking aanvaar of hoeveel maal hy daarvoor bedank of sy ontslag gevra het nie. Hy het later opgehou om sy ontslag uit die betrekking te vra. Met die loop van tyd het die toestande ook verbeter. Die naturelle is op enige uitsonderinge na meer regeerbaar en hulle kan aanneem dat die meeste Kafferoorloë verby is. Toe daar gevaar was, kon ook niemand gevind word om hom te vervang nie. Cronjé¹⁾ was toe 'n onbekende man. Hy vra of dit nie die regte ding sou gewees het as die President die saak eers voor die Uitvoerende Raad gebring het en hom daar op vriendskaplike wyse van sy planne verwittig het nie. „Zou ik dan daar ik zoo veel male reets bedank had niet een vriendelyke wenkt kon geven hoe om de zaken en betrekkingen te schyden“, skryf hy, „En zou er dan niet een Uitvoerende Raadsbesluit over de zaak voor den Agbaren Volksraad kon gelegd zyn waardoor alle betterhied vermeden kon worden en de zaak voor myn niet zoo vernederent gemaak zou wezen.“ In stede daarvan, beweer hy, is die saak op so 'n wyse voor die Volksraad gebring dat dit vir oningewyde mense skyn na 'n neerlaag wat hy gely het.²⁾

Uit die voorgaande bladsye blyk duidelik dat genl. Joubert dikwels met die owerheid gebots het en dat hy met sy posisie in die regering van die land ontevrede was. Genl. Joubert was 'n moeilike man en dit was vir die Volksraad en die Regering nie 'n maklike taak om met hom harmonies saam te werk nie. Hy is baie akkuraat beskryf as „een moeilijk te begrypen, wrokkend man, die zich slechts mokkend onder Krugers presidentschap schikken kon.“³⁾

---

1) Bedoel word hier die latere genl. Piet Cronjé wat genl. Joubert in 1896 as Superintendent van Naturelle opgevolg het.

2) Joubert aan pres. Kruger, September 1896, Joubert-versameling, 2018, T.A.

3) Jhr. dr. P.J. van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel I, p.117. Elke keer as Joubert Kruger „President“ moes noem, skryf Leyds, het dit hom smart aangedoen. (Leyds aan Moltzer, 4/7/1886, Leyds-argief, 250/1886, T.A.)

HOOFSTUK XV.DIE STRYD TEEN DIE NATURELLE IN WES- EN NOORD-TRANSVAAL.

In 'n vorige hoofstuk het ons reeds die geleentheid gehad om van 'n ernstige botsing met die magtige naturellestam van Mapog in die Noord-Ooste van die Republiek kennis te neem.¹⁾ Ten spyte van 'n humane en verligte beleid wat genl. Joubert as Kommandant-generaal en Superintendent van Naturelle nagestreef het,²⁾ het verwikkelinge met ander naturellestamme nie uitgebly nie en moes rus en orde telkemaal gewapenderhand herstel word.

David Massouw, die hoof van die Koranna-nasie op die Suid-westelike grens, was die tweede naturelle-kaptein teen wie genl. Joubert moes optree. Massouw was die Boere

altoos /

---

1) Sien hoofstuk VIII, Die Oorlog teen Mapog.

2) Toe daar op 3 Augustus 1891 in die Eerste Volksraad daaroor gekla is dat sommige lokasies te veel grond besit en voorgestel is dat alle grond meer as ses morg per huisgesin, afgesny word, het genl. Joubert hom daarteen verset (E.V.R.45, Volksraadsbesluite, 3/8/1891, T.A.) Ten einde rusverstorings te voorkom en die vrede te bewaar, is alle inmenging van die publiek in naturelle-aangeleenthede ten strengste verbied. (U.R.13, Uitvoerende Raadsbesluite, art. 536, 2/8/1895, T.A.). Die Generaal het nie nagelaat om die sendelinge, bekend met die gewoontes, taal en sedes van die naturelle, in verband met naturelle-wetgewing te raadpleeg nie. (Omsendbrief aan sendelinge, 27/12/1894, Joubert-versameling, 2046, T.A.). Hy het ook bepaal dat die uitsprake van Naturelle-kommis-sarisse in sake met betrekking tot die ruil en koop van naturelle-vroue volgens die algemene beginsels van die beskawing en nie volgens naturelle-gewoontes moes geskied nie, en was vir die instelling van 'n sensus van die naturelle-bevolking van die Republiek verantwoordelik (Verslag van Superintendent van Naturelle vir 1895, Groenboek No. 10 van 1896).

altoos goedgesind en is in sy stryd teen Mankoroane, die Engelsgesinde hoof van die Batlapins, ¹⁾ deur Boerevrywilligers ondersteun. Kragtens die Konvensie van Londen is hy ook met sy hele stam en grondgebied binne die grense van die Republiek gebring. Die goeie verstandhouding tussen hom en die Boere het egter tot 'n end gekom. In September 1885 het Korannas en Basoetos, met verlof van Massouw, op Mooilaagte, die eiendom van die heer H. C. Weber, begin ploeg, saai en bome afkap. ²⁾ Later het 'n gewapende mag van Massouw die blankes van Mooilaagte verdryf en die plaas in volle besit geneem. Ten einde bloedvergieting te voorkóm, was Weber verplig om die hulp van die Regering in te roep. ³⁾

Die Kommissie ⁴⁾ wat die saak moes ondersoek, is deur die weerspannige Kaptein met minagting ontvang. Nadat hy hulle vir skelms uitgemaak en gesê het dat hy niemand se kind is en niemand vrees nie, het hy sy rug op hulle gekeer en huis toe gegaan. Die Kommissie was dan ook van oordeel dat die Kommandant-generaal se teenwoordigheid aldaar gebiedend noodsaaklik geword het. ⁵⁾ Op 6 November 1885 het genl. Joubert op Niekerksrust aangekom en Massouw versoek om hom te ontmoet, ten einde sake te bespreek. ⁶⁾ Drie dae later is die Grens-kommissaris, Gerrit van Niekerk, met 'n boodskap van die Generaal na Massouw gestuur. Die geslepe naturel het egter voorgegee dat hy te siek was om

perd /

---

1) Sien hoofstuk X.

2) H.C.Weber aan President, 21/9/1885, SS.R.4830/85, by R6231/85, T.A.

3) H.C.Weber aan President en Uitvoerende Raad, 28/9/1885, SS.R.5084/85, by R6231/85, T.A.

4) Die Kommissie het uit komdt. J.F.de Beer en grens-kommissaris Gerrit van Niekerk bestaan.

5) Komdt. J.F.de Beer aan Kommandant-generaal, 9/10/1885, SS.C.R.724/85, by R6231/85, T.A.

6) Kaptein Schweizer aan Massouw, 7/11/1885, SS.R6387/85 by R2281/86, T.A.

297.

perd te ry en ook bang was om die Generaal te besoek, maar het nietemin belowe om die Generaal op 'n sekere plek te ontmoet.¹⁾

Na ontvangs van die Kommissaris se verslag, skryf genl. Joubert aan Massouw dat hy deur die Regering gestuur is om alle sake op die westelike grens te ondersoek en so ver moontlik te reël. Wat die plek van samekoms betref, sou hy egter verkies dat Massouw na sy tent kom, waar hy by 'n tafel alle klagtes of verklarings kon laat neerskryf. Nogtans sal hy met sy sekretaris, Gerrit van Niekerk, en ses of agt van sy manskappe Massouw op 'n plek, deur laasgenoemde bepaal, ontmoet. Die Kaptein moet net vir 'n goeie tolk sorg en sy vernaamste raadsmanne saambring. Die Regering sal nie toelaat dat hy en sy volk onregverdig behandel word nie, het die Generaal vervolg, maar verwag ook dat hy hom nie aan bose opstokers, wat geen reg in die land het en net daarop uit is om die Kaptein in die verderf te stort, sal steur nie.²⁾

Vir genl. Joubert het die toestand op die Suidwestelike grens uiters kritiek voorgekom. Volgens mededeling was alle Basoeto-krale leeg en Massouw se vee 'n geruime tyd reeds weggestuur. Om onder die omstandighede onverrigter sake terug te keer, sou daarop neerkom dat die land aan Massouw prysgegee word. Die burgers sou dan ook nie langer daar kon woon nie. Die Generaal het dus om nadere opdragte gevra.³⁾

Op 10 November 1885 is Massouw meegedeel dat Piet van Vreede gestuur word om in samewerking met die Kaptein
of /

---

1) Verklaring van G. van Niekerk, 9/11/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

2) Joubert aan Massouw, 9/11/1885, SS.R.5675/85, by R.6231/85, T.A.

3) Joubert aan President, 9/11/1885, SS.R.5675/85, by R.6231/85, T.A.

of sy Kommissie die bakens op die grens op te rig.¹⁾ Massouw het egter geweier om aan die opdragte van die Superintendent van Naturelle te voldoen. „Ik verdom om iets er mede te doen te hebben“, was sy besliste antwoord.²⁾

Na hierdie voorval het genl. Joubert die Staatssekretaris van die haglike toestand van sake op die grens verwittig en aangedring op die onmiddellike voorlegging van die stukke aan die Uitvoerende Raad. As die wet toegepas word, skryf hy, is 'n botsing met die naturelle onvermydelik. Hulle speel die baas en tensy iets gedoen word, sal die burgers moet padgee. Massouw weier ook om hom te ontmoet en reken dat hy onafhanklik is en op generlei wyse aan die wet van die Suid-Afrikaanse Republiek onderworpe is nie. Van Niekerk en enige artilleriste was na die Basoetos op Mooilaagte gestuur om hul hutte vir belastingdoeleindes te tel, maar het onverrigter sake teruggekeer en moes vlug.³⁾

Die Regering het die saak in so 'n ernstige lig beskou dat die President en die Staatsprokureur voorgestel het om persoonlik na Lichtenburg te gaan om ter plaatse ondersoek in te stel.⁴⁾ Die Regering was veral bevrees dat die instelling van 'n wag by Moshette wantroue by die Kaptein sou opwek en het aan die hand gedoen dat Moshette, met die ondersteuning van enige burgers, self sy grense teen invlugtendes moes beskerm. Genl. Joubert word ter-

selfdertyd /

---

1) Joubert aan Massouw, 10/11/1885, SS.R.5741/85, by R.6231/85, T.A.

2) Verklaring van P. van Vreede, 11/11/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

3) Joubert aan Staatssekretaris, 12/11/1885, SS.R.5741/85, by R.6231/85, T.A.

4) Staatssekretaris aan Joubert, 12/11/1885, SS.BB.1193/85, by R.6231/85, T.A.

selfdertyd aan die slegte toestand van die land, wat die grootste spaarsaamheid vereis, herinner en op die hart gedruk om alles in sy vermoë te doen om die vrede te bewaar. As die koms van die President dus van enige nut kon wees of 'n gewelddadige botsing afweer, skryf die Staatsekretaris, dan moes die Generaal dadelik 'n „expresse" stuur. Die President was selfs bereid om persoonlik na Massouw of Moshette te gaan. ¹⁾

Genl. Joubert se antwoord het nie veel hoop op vrede ingehou nie. Hy kon die Regering weliswaar meedeel dat hy oënskynlik daarin geslaag het om Moshette tevrede te stel en dat die Kaptein sy samewerking beloof het, maar was onstel dat komdt. Theunissen volgens mededeling reeds met sy manskappe na Massouw vertrek het. Hy het aanbeveel dat die Regering publisiteit aan die saak verleen, en sy blydskap oor die telegram aan die Hoë Kommissaris uitgespreek. Hy het belowe om sy bes te doen om bloedvergieting te voorkóm, maar die Korannas was brutaal en dit sou 'n moeilike taak wees om 'n eervolle vrede te handhaaf. Massouw steun ook op die Basoetos, van 1000 tot 1200 man sterk. ²⁾

By die verskyning van 'n sterk Boerekommando het Massouw se hart hom begewe. In sy benoudheid het hy hom tot die Administrateur van Brits-Bechuanaland gewend. „I send for your help," het die oorlamse naturel laat skryf. „I'm in great trouble I'm out of my head please come and help me as I know you are my friend the land I live in was my fathers land it is my own property the Transvaal Gov. wants to take it away but I cant give it up I hear they are close by with a army to take my country from me. they almost stole everything /

1) Staatsekretaris aan Joubert, 18/11/1885, SS.RBB.1155/85, by R.6231/85, T.A.

2) Joubert aan Staatsekretaris, 21/11/1885, SS.R.5917/85, by R.6231/85, T.A.

everything from me and now the little that is left they also want it." ¹

Die heer Shippard het onverwyld geantwoord en geweier om Massouw in enige opsig teen die Republiek te help. Die Kaptein en sy volk is onderdane van die Republiek, skryf hy, en hy sal hom aanraai om hom aan die Transvaalse Regering te onderwerp, sy wette te eerbiedig en belastings te betaal, soos dit alle goeie onderdane betaam. Hy het die Kaptein daarop gewys dat alle naturelle in Brits-Bechuanaland hutbelasting betaal en hom gewaarsku dat geen volgeling of bees van hom in Brits-Bechuanaland toegelaat sal word nie. Hy het hom aangeraai om hom onmiddellik te onderwerp en vrede te maak of hy en sy volk sou omkom. Hy moet die Regering om vergiffenis vra en belastings betaal, het die Administrateur ten besluite verklaar. ²⁾

Vir wyse raad was Massouw egter nie meer te vind nie. Die Kommandant-generaal se geduld was ook al uitgeput. Op 26 November 1885 is kaptein Schweizer met twaalf artilleriste na Mamoesa gestuur om die Generaal se ultimatum aan Massouw te oorhandig en om hom met die inhoud daarvan bekend te stel. Van die toestand van verwarring wat vir jare op die grens geheers het, skryf genl. Joubert, is gebruik gemaak om geweld, diefstal, roof en moord te pleeg. Dit spyt hom dat hy die Kaptein en sy volk hiervan nie kan vryspreek nie, maar veeleer moet beskuldig. Hy is deur die Regering afgevaardig met volmag om alle sake te ondersoek en so ver moontlik te reël, en het dit sy plig geag om eers die Kaptein te hoor, sy klagtes en besware te verneem en om

hom /

-
- 1) Massouw aan Administrateur van Brits-Bechuanaland, 22/11/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.
 2) Administrateur Shippard aan Massouw, 23/11/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

hom en sy volk reg te laat wedervaar. Om hierdie rede het hy hom dan ook vooruit van sy koms laat verwittig. Die geringe notisie wat die Kaptein egter daarvan geneem het en die minagting waarmee hy hom en deur hom, die Regering behandel het, het slegte invloed op ander naturelle in die distrik uitgeoefen en hulle tot verset teen die wette en Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek aangespoor.

„Deze toestand is hoe langer hoe meer onhoudbaar geworden en is nu ten hoogsten top gestegen," het die Generaal voortgegaan, „en het Gouvernement des lands zou zich schuldig maken en zeer zwaar bezondigen indien zy niet alles naar haar vermogen in het werk zou stellen om aan dezen zoo uiterst onhoudbaren toestand een einde te maken." Hy het op die Kaptein se gewillige medewerking gereken, maar is teleurgestel, aangesien sy handelwyse van die teenoorgestelde getuig. Dit is die innige wens en begeerte van die Regering om sake soveel moontlik sonder gevaar vir die rus en veiligheid van die ingesetenes van die distrik te reël. Daarom wil hy weer probeer om die Kaptein daarvan te oortuig dat hy moet saamwerk om alle sake te ondersoek en die kwaad te straf. Vir die laaste maal word hy opgeroep om binne vier-en-twintig uur na ontvangs van die ultimatum in eie persoon voor die Generaal te Niekerksrust te verskyn, ten einde hom te verantwoord teen die beskuldigings ingebring, en die eise van die Regering te verneem, ingeval hy skuldig verklaar word. Enige verdere versuim of nie-nakoming laat die verantwoordelikheid en gevolge vir sy rekening. ¹⁾ Massouw het geantwoord dat hy eers sy volk wou raadpleeg en die Generaal die volgende môre voor 10:15 van sy besluit sou meedeel. ²⁾

By /

1) Joubert aan Massouw, 26/11/1885, „De Volksstem", 10/12/1885.

2) Kaptein Schweizer aan Kommandant-generaal, 26/11/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

By verstryking van die ultimatum het genl. Joubert dadelik die laers van komdte. Cronjé en de Beer laat nader trek. Daarna is besluit om die laers en artillerie so na moontlik om Mamoesa, Massouw se hoofstat, saam te trek, ten einde die Korannas van die water af te sny en deur dors tot oorgawe te dwing. Vroeg die môre van 2 Desember 1885, terwyl die laer van komdt. de la Rey aan inspan was en de la Rey met 40 man te perd ry om die laerplaas te besien, kom komdt. Cronjé met 150 man te perd vanuit sy laer en laat die Kommandant-generaal vra wat hulle moet doen. Die Generaal se antwoord was dat de la Rey se laer eers op sy bestemde plek getrek moes word en die Korannas daarna, soos besluit, van die water afgekeer en tot oorgawe gedwing moes word. Cronjé se manskappe het ewewel tot onder die rand aangery, van hul perde geklim en die rand uitgeklim. Toe komdt. de la Rey met sy manne dit sien, het hulle die rand van hul kant af bestorm, die stat binnegegaan en die Korannas begin aansê om hul gewere waarmee hulle gereed gestaan het, neer te lê en te oorhandig. In hierdie stadium het Gert Olivier, 'n Assistent-veldkornet, 'n geweer van 'n Koranna opgeëis en afgeneem, toe hy weier om dit te oorhandig. By die gestoei om die geweer is Olivier deur 'n Korannameid met 'n murgbeen aangeval. Sy Adjudant, P. Delporte, het die meid met die kolf van sy geweer teruggestoot en is deur vier skote van die Korannas op die plek gedood. Dit was die sein vir 'n bloedige geveg van man teen man. In minder as vyf minute was alles egter afgelope en die Korannas, behalwe diegene wat hulle in 'n sterk en moeilike posisie teruggetrek het, dood, maar toe het die burgers ook teen 'n skans gestuit, wat hulle nie kon inneem nie. Meer as een burger het hier gesneuwel. Die kanonne wat daarna aangebring is, het ewe ondooitreffend geblyk, aangesien die skans in 'n holte geleë was. Die volgende môre is die

Korannas op bevel van die Generaal aangesê om uit te kom. Honderd-en-twintig manne, vroue en kinders het hulle toe oorgegee.¹⁾

Die Boere het duur vir die oorwinning betaal. Agt dapper burgers het gesneuwel, insluitende kaptein Schweizer van die Artillerie, 'n man „algemeen bemind en geacht wegens zyne uitstekende militaire en sosiale eienskappe." Deur sy dood het die Republiek 'n „gemoedelyk, bekwaam en getrouw" amptenaar verloor. Hy was nie onder die storm-party nie, maar is deur die Kommandant-generaal na Cronjé gestuur met opdragte om so ver terug te val dat die kanonne kon vuur. Met drie artilleriste het hy onverskrokke die stat binnegegaan tot vlak voor die skanse, waar hy deur 'n vyandelike koeël gedood is. Die ander gesneuweldes was assistent-veldkornet Gert Olivier van Lichtenburg, veldkornet G. Reyneke van Makwassie, P. Delporte, H. Combrink, J. Homan, H. Jacobs en P. Ernst. Etlikes was gewond.²⁾

Massouw het reeds by die eerste skote geval en met 'n vloek uitgeroep: „Kom uit, myn volk onder de Boeren." Een van sy seuns en verskeie van sy vernaamste onder-Kapteins en raadsmanne, w.o. Simon, Koeraan en Hans, het in die slag gebly. Na berekening het tussen 130 en 150 naturelle, insluitende enige meide en kinders, omgekom. „That amongst the bodies those of women and children were found," skryf ds. Radloff wat die laer kort na die geveg besoek het, „will surprise no one, when it is remembered that there was heavy firing /

1) Verslag van Kommandant-generaal oor ekspedisie teen Massouw, 24/12/1885, SS.R.6387/85, T.A.; „De Volksstem", 17/12/1885.

2) SS.R.1222/86, T.A. Van die gewondes is H.P.N.Cronjé later aan sy wonde oorlede.

firing from all sides, and that several Koranna men put on women's dresses, in order to deceive the enemy." 1)

Die vroue en kinders van die Korannas wat gesneuwel of ontvlug het, is by besluit van die krygsraad by burgers van Potchefstroom en Lichtenburg in diens geplaas. Die vroue en kinders van die gevangenes is na Pretoria gestuur, hangende die verhoor van hul mans en vaders. As 'n kapteinskap en aparte nasie het die Korannas opgehou om te bestaan. Die buit het uit 2,075 beeste, 328 kalwers, 2,021 skape en bokke, 110 perdewaens en 17 ploeë bestaan en is by besluit van die krygsraad deur komdte. Cronjé, de la Rey en de Beer gereël. 2)

Die lot wat Massouw en sy Korannas getref het, het 'n heilsame invloed op die gedrag van die naturelle in die Republiek gehad. Na afloop van die geveg is die opstandige Ratchan meegedeel dat die Regering hom nie die gevraagde lokasie kan toestaan nie, maar dat hy dadelik met sy volk na Bulpan moet vertrek, waar genl. Joubert vir hom 'n lokasie sal afbaken. Hy was nou ook gewillig om te gaan. Die Basoetos word beboet, elk een met 'n bees of 'n perd of ses skape, vir oortreding op die plaas Mooilaagte en aangesê om na Paardenfontein te vertrek, waar vir hulle 'n woonplek aangewys sal word. Ook Moshette word gestraf en vir sy ongehoorsaamheid met £200 of 100 beeste beboet. 3)

Daarmee was die ekspedisie afgelopen. Die Regering en Volksraad het hul goedkeuring aan die verslag van die Kommandant-generaal geheg en in 'n besluit groot erkentlikheid uitgespreek teenoor die Generaal, offisiere en manskappe, wat hul lewe gewaag en weer getoon het alles veil te hê

vir /

1) Ds. Radloff van Hoopstad in 'n brief aan die "Express" en oorgeneem deur "De Volksstem", 28/12/1885.

2) Verslag van Kommandant-generaal oor ekspedisie teen Massouw, 24/12/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

3) Verslag van Kommandant-generaal oor ekspedisie teen Massouw, 24/12/1885, SS.R.6387/85, by R.2281/86, T.A.

vir die handhawing van wet en orde, en vir die beskerming van lewe en eiendom. ¹⁾

Waar eens die Korannastat Mamoesa gestaan het, is later 'n Boeredorp aangê en ter ere van twee van die gesneuweldes, kaptein Schweizer en veldkornet Reyneke, Schweizer-Reneke genoem.

Soos reeds aangetoon, het die drastiese optrede teen Massouw 'n heilsame invloed op die gedrag van die naturelle in die Republiek uitgeoefen. Dié van Zoutpansberg en Waterberg het hul verskuldigde belasting egter nog onvoldoende betaal, ²⁾ maar andersins was daar vrede. In Julie 1888 is die heer Piet Grobler, Konsul van die Republiek by die Matabelie-nasie, egter deur 'n gewapende mag van Khama se volk onder bevel van Mokhuchwane, Khama se halfbroer, aangeval, terwyl hy op reis was na Transvaal om sy vrou te haal. In die skermutseling is Grobler so erg gewond dat hy enige dae later beswyk het. Die moord was ongetwyfeld geïnspireerd. Mokhuchwane se opdrag was om Grobler dood of lewend in die hande te kry. ³⁾

Die moord het groot opspraak in die Republiek verwek en toe genl. Joubert later na die plek van onheil gestuur is, het hy die naturelle aan die oorkant van die Limpopo gewapend gevind en die burgers aan die Transvaalse kant van die rivier in so 'n staat van opgewondenheid dat hy dit onraadsaam geag het om die rivier oor te steek, aangesien hy in dié geval 'n botsing gevrees het. ⁴⁾

Na 'n lang korrespondensie oor die saak, het die

Hoë /

-
- 1) E.V.R. 31, Volksraadsbesluite, 5/8/1886, T.A.
 2) Uit aanspraak van pres. Kruger by gewone sitting van Volksraad op 3 Mei 1886, Joubert-versameling, 2989, T.A.
 3) Bechuanaland-Argief, 196, K.A. Sien ook Leyds, Het Insluiten van de Boeren Republieken, Deel II, pp. 212-216.
 4) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 495-496.

Hoë Kommissaris ¹⁾ belooft om 'n noukeurige ondersoek na die gebeure ter plaatse te laat instel, en die ondersoek aan sir Sidney Shippard, die Administrateur van Brits-Bechuana-land, opgedra. Genl. Joubert sou namens die Republiek teenwoordig wees.

In sy verslag het Shippard al die skuld op Grobler en die Boere gelê en Khama van alle blaam vrygespreek. Dit was egter duidelik dat die ondersoek geensins op onpartydige wyse geskied het nie. Genl. Joubert het baie te klae gehad oor die willekeur van Khama se sendeling, die WelEerw. heer Hepburn, wat die ondersoek in persoon bygewoon en gedurig moeite gegee het met die neerskryf van verklarings, wat deur die naturelle-getuies aan Khama se kant afgelê is. Hepburn het die tolk ook keer op keer in die rede geval en gekorrigeer, met die gevolg dat geskrewe reëls soms deurgehaal en meermale die sin van woorde heeltemal verander moes word. Die handelwyse van Hepburn wat ook die getuies aan Khama se kant opgeroep het, het op die Generaal die indruk gemaak dat hy vir Khama opgetree het. Daarom het die Generaal na afloop van die saak sir Sidney gevra hoe hy die posisie van die sendeling in sy verslag moet omskryf en tot antwoord ontvang dat Hepburn teenwoordig was as iemand wat Khama vertrou, „om te weten dat zyne zaak recht overgetolkd was.“ ²⁾

In November 1888 het pres. Kruger direk van Khama 'n aansienlike skadevergoeding vir die gepleegde moord geëis. Sir Sidney Shippard se verslag was ook so buitengewoon partydig dat selfs die Britse Regering dit op sy geskuif /

---

1) Khama het onder 'n Britse Protektoraat gestaan.

2) Verslag van genl. Joubert aan President en Lede van die Uitv. Raad, 24/9/1888, Goewermentskennisgewing No.11, Staats-Courant der Z. A. Republiek, No. 417 van 16/1/1889.

skuif en voorgestel het om die verslae en getuieverhoor van albei kante aan die uitspraak van sir Henry de Villiers, Hoofregter van die Kaapkolonie, te onderwerp. Hierteen het pres. Kruger opgekom, omdat hy gemeen het dat die arbiter geen onderdaan van een van die betrokke partye behoort te wees nie. Die Ryksregering het die saak ewewel op sy eie manier laat beslis en Khama tot die betaling van 'n jaargeld van £200 aan die weduwee van die vermoorde en 'n vergoeding van £250 aan die swaargewonde Boer veroordeel. Hierdie skikking het die Republikeinse Regering eindelik aanvaar, op voorwaarde dat Khama self die jaargeld en vergoeding sal betaal en wel te Pretoria.¹⁾

Die moeilikheid met Khama was nou opgelos maar in Noord-Transvaal sou Majatje, die slim Koningin van die Bawenda, spoedig weer die vrede versteur. In die winter van 1890 het Majatje haar „Sjangaan-honde" uit haar gebied verdryf en die Republikeinse Regering verplig om in te gryp. In die afwesigheid van die Kommandant-generaal is die eerste veldtog teen Majatje onderneem. Sy en haar volk het daar egter so lig van afgekom,²⁾ dat die volgende jaar 'n tweede ekspedisie teen haar onderneem moes word. Weer wou Majatje nie veg nie en is sy beboet, maar hierdie keer het die Kommandant-generaal daarop gestaan dat die Bawenda na die lokasie trek, wat vir hulle bestem en opgemeet was. Om die naturelle daartoe te dwing was al hul hutte buite

die /

-
- 1) „De Volksstem" van 7/2/1889, 14/3/1889 en 9/5/1889; vgl. ook Leyds, „Het Insluiten van de Boeren Republieken," deel II, pp. 212-216, en van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p.497.
- 2) Dicke het dit natuurlik mis waar hy beweer dat Majatje se gesange van verering vir haar „vader", Piet Joubert, in 1890 vir die staking van die veldtog teen die Bawenda verantwoordelik was. (Die Majatje-oorlog, 1890, deur B.H.Dicke, „Die Huisgenoot", 13/6/1930.) Genl. Joubert se besoek aan Europa en Amerika het met die eerste veldtog teen Majatje saamgeval.

die lokasie tot die grond toe afgebrand. Die straf was as voldoende beskou. Die kommandos het teruggekeer en die naturelle het hul krale weer opgebou en wel waar hulle tevore gestaan het, nl. buitekant die lokasie. ¹⁾

Deur haar lis en taktiek was Majatje weer een te veel vir die blankes. Ander stamme het haar voorbeeld gevolg en verskeie naturelle-hoofde het lastig begin word. Die vernaamste van hulle was Magato wat geweier het om sy verskuldigde hutbelasting te betaal en 'n toon begin aanslaan het wat die Regering vroeër of later sou verplig om hom op sy plek te sit. Indien moontlik wou die Regering dit egter verhoed, want Magato het in so 'n bergagtige gebied gewoon dat 'n oorlog met hom waarskynlik lank en duur sou wees. ²⁾

Genl. Joubert het sy bes gedoen om die vrede te verseker. Hy het na Zoutpansberg gegaan om die naturelle-opperhoofde toe te spreek en te verneem wat hulle wou hê. Te Rhenosterpoort het hy die belangrikste opperhoofde of hul verteenwoordigers ontmoet. Magato was siek, maar het iemand gestuur om hom te verteenwoordig. Die Kommandant-generaal het reguit gepraat en gesê dat die Naturelle-kommissaris hom alles vertel het, maar dat hy ook die opperhoofde wou hoor. Hy is bly dat hulle openhartig gepraat het en belowe om hul saak aan die Regering voor te lê en die Kommissaris in hul aandrang op groter lokasies te ondersteun. Dit verheug hom dat daar vrede onder hulle heers, maar tog is dit nie soos dit behoort te wees nie. Die toestand in Zoutpansberg herinner hom aan 'n vader met baie kinders, van wie sommige gehoorsaam is en ander nie. Daar is nog diegene wat nie na vrede verlang nie. By die

Regering /

---

1) Die Majatje-Oorlog, 1890, deur B.H.Dicke, „Die Huisgenoot,” 13/6/1930.

2) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p. 551.

Regering word ook gedurig gekla dat Malaboch en Magato weier om belasting te betaal en dat almal wat na hulle vlug van belasting vry is. Magato se beker van kwaad is nog nie vol nie. Die Regering sal egter met hom handel soos indertyd met Mapog, wat hulle ook getrotseer het. Sy beker was ook nie vol nie, totdat Sekokoeni se bloed daarin gevloei het. Dit is nog in Magato se mag om hom te besin. Die wet beskerm diegene wat gehoorsaam is.

"De ou volk van myn jaren zal u vertellen", het die Generaal vervolg, "dat julle, voor de witmensch hier kwam, geen kleeren, noch stroohuizen hadden, toen julle op dieren, door leeuwen gedood, op de bergen moesten azen. Nu hebben julle tuinen in de vlakte en ossen om julle groente naar de markt te ryden. Julle zyn niet bobejane meer en wanneer de wet van julle eischt dat julle werkt, is het een weldaad. Ik zal julle zaken voor de Gouvernment brengen. Ik wensch julle nu alle geluk en voorspoed. Als de Commissarissen willen kunnen julle naar huis gaan."¹⁾

Die toestand het allengs versleg. Die lewe van die blanke nedersetters in die Laeveld het ondraaglik geword en baie het weggetrek.²⁾ Onluste het voorgekomen, teen die einde van Januarie 1894, 'n ernstige botsing tussen 'n burger, Jan Pietersen, en naturelle van kaptein Seleboel.³⁾ Die Regering kon nie langer stilsit nie en het die Kommandant-generaal gemagtig om onmiddellik die nodige maatreëls te tref.⁴⁾ Klagte het ook van tyd tot tyd by die Regering ingekom dat Malaboch deur sy gedurige verset,

weerstand /

1) "Land en Volk", 5/4/1892.

2) Landdros, Pietersburg, aan Superintendent van Naturelle, 16/2/1894, SS.R.1296/94, T.A.

3) Ibid., 3/2/1894.

4. U.R.12, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 86, 5/2/1894, T.A.

weerstand en onwilligheid die Naturelle-kommissaris verhinder het om by hom en sy volk die sensus op te neem, belastings in te vorder en die wette te handhaaf. Op 12 April 1894 ¹⁾ het die Kommandant-generaal 'n ultimatum aan Malaboch en sy volk gerig en hulle gebied om onmiddellik aan die bevele van die Naturelle-kommissaris, Barend Vorster, gehoor te gee. Binne drie dae na ontvangs van die waarskuwing moes Malaboch hom by die Kommissaris aanmeld, ten einde opgawe te doen, die nodige informasie met die oog op 'n sensus van sy volk en hutte te verskaf en die wettige belastings te betaal. In die geval van nie-nakoming sou hy en sy volk vir alle koste en skade aanspreeklik gehou word. ²⁾

Malaboch het hom egter nie aan die ultimatum gesteur nie, maar vir oorlog gereedgemaak. ³⁾ op 7 Mei 1894 het genl. Joubert vanuit Pietersburg 'n tweede ultimatum aan Malaboch, sy volk en onder-kapteins gerig. Hy het hulle hul ongehoorsaamheid verwyt. As hulle aan die opdragte van kommissaris Vorster voldoen het, het hy geskryf, sou die Regering geen beswaar gehad het dat hulle in Blauwberg bly woon het nie; maar siende dat hulle op hul berge en vestings vertrou, die wette trotseer en die bevele van die Regering verag, moet hulle binne agt dae na ontvangs van die ultimatum die berge en vestings verlaat en hulle vestig op die lokasiegrond vir die stam bestem, en waar reeds enige van die volk woon. ⁴⁾

By sy terugkeer in Pretoria het die Kommandant-generaal verslag gedoen en die oortuiging uitgespreek dat

die /

---

1) Die ultimatum is eers op 27 April 1894 te Blauwberg afgelewer.

2) Genl. Joubert aan Malaboch en sy volk, 12/4/1894, SS.R.4823/94, by R.8813/94, T.A.

3) Kommissaris B.Vorster aan Kommandant-generaal, 6/5/1894, SS.CR.1417/94 by R.4823/94, by R.8813/94, T.A.

4) Genl. Joubert aan Malaboch, sy volk en Onder-kapteins, 7/5/1894, SS.R.4823/94, by R.8813/94, T.A.

die naturelle in Zoutpansberg slegs met geweld van wapens tot gehoorsaamheid gebring kon word. Die rapporte wat hy van kommissaris Vorster na aanleiding van die ultimatum van 12 April ontvang het, bewys ten duidelikste, skryf die Generaal, dat Malaboch daarop uit is om die wette en bevels van die owerheid te trotseer. Vertrouende op sy vestings en bergsterktes, weier hy om in die allerminste te gehoorsaam.¹⁾ Op 9 Mei 1894 het die vyandelikhede begin. Naturelle van Malaboch is belet om hul lande af te oes, voordat hulle hul belastinge betaal het. Hulle het hul egter nie aan die verbod gesteur nie, maar hul lande gewapend afgeoes en gevuur op die blankes en volk van Matalas wat gestuur is om hulle te vang. Met die skermutseling is twee naturelle van Malaboch gedood en drie gevange geneem.²⁾

Die Uitvoerende Raad het die saak in 'n ernstige lig beskou en die Kommandant-generaal gemagtig om 'n kommando op die been te bring en die nodige burgers daarvoor op te roep.³⁾ Die saak is daarna aan die Volksraad vir kennisneming voorgelê. Genl. Joubert was met dié geleentheid persoonlik in die Raad teenwoordig en het op versoek van die heer S. W. Burger die nodige inligting verstrekk. Hy het die Raad daarop gewys hoedat hy die afgelope jare geen moeite ontsien het om die vrede in Zoutpansberg te handhaaf nie. Die naturelle het egter meer en meer van die burgers se grond in besit geneem en bewoon. Dit het die Regering nie geluk om hulle daarvan te oortuig dat hulle aan die wette van die land gehoorsaam moet wees en geen inbreuk op die grond van burgers mag maak nie. Burgers is

op /

1) Genl. Joubert aan Uitv. Raad, 9/5/1894, SS.R.4823/94, by R.8813/94, T.A.

2) Telegram van Waarnemende Landdros, Pietersburg, aan Kommandant-generaal, 9/5/1894, SS.R.4823/94, by R.8813/94, T.A.

3) U.R.12, Uitv. Raadsbesluite, Art. 269, 10 Mei 1894, T.A.

op hul plase gemolesteer en enige naturelle is in die botsings, wat daarop gevolg het, gedood. Die Regering het die sake ondersoek en gevind dat die burgers slegs in selfverdediging en ter beskerming van hul regte gehandel het. Met komdt. Vorster se besoek aan Malaboch om die sensus op te neem en hutbelasting in te vorder, het Malaboch selfs geweier om die Kommandant te ontmoet. Hy het openlik verklaar dat hy onafhanklik is en sy eie baas wil wees. Komdt. Vorster het hom toe verbied om sy lande af te oes, alvorens hy sy belasting betaal het. Die gevolg was 'n botsing waarby enige van Malaboch se Kaffers die lewe ingeskiet het. Malaboch het daarna sy vee verwyder en hom in sy bergvestings verskans. Die Regering was verplig om hom tot gehoorsaamheid te dwing, aldus die Generaal. Malaboch het hom nooit aan die bevele van die Regering gesteur nie en het 'n ernstige bedreiging vir die vreedsame naturelle geword. Dit is bekend dat Kafferkrake waar komdt. Vorster hutbelasting ingevorder het, spoedig daarna uitgeplunder en die vee weggevoer is. Die vreedsame naturelle ontbeer beskerming. Hy het die Regering se toestemming gevra om met 'n kommando dié beskerming te gaan verleen en hoop om met Gods hulp die vrede in Zoutpansberg te herstel. 1)

Vir sy kommando het genl. Joubert oral mense laat opkommandeer, o.a. ook onderdane van vreemde moondhede. Die Hollanders en Duitsers het op enige geringe uitsonderinge na met die grootste gewilligheid aan die oproep gehoor gegee, maar nie die jong Engelse nie. 'n Beweging deur die Engelse predikante aangewakker, is op tou gesit. Die Britse Agent word deur die onwilliges genader maar antwoord dat Britse onderdane verplig is om kommandodiens te verrig. Kragtens art. 5 van die Krygswet was die Veldkornet eindelik ook

verplig /

---

1) E.V.R. 51, Volksraadsbesluite, Art. 62, 12/5/1894, T.A.

verplig om vyf van die onwilliges, wat opgekommandeer was, te laat arresteer. Hierdie here het dadelik 'n beroep op die Hooggeregshof gedoen om die Veldkornet te gelas om hul persone en goedere met rus te laat. Onder voorsitterskap van hoofregter Kotzé het die Hof egter beslis dat die manne verplig was om kommandodiens te doen. Onder gewapende eskort is hulle daarna na die kommando gestuur. ¹⁾

Benewens die paar batterye van die Staatsartillerie onder komdt. Henning Pretorius, is 1,500 burgers vir die stryd opgeroep. Die Generaal self het op 28 Mei 1894 na Blauwberg vertrek. 'n Brief aan Malaboch as finale poging om die vrede te bewaar is ongunstig ontvang en ook 'n onderhoud met Selhoma, Malaboch se broer, op 8 Junie 1894 het niks opgelewer nie. Uit alles het geblyk dat oorlog onvermydelik was. ²⁾

Genl. Joubert se taak was nie 'n gemaklike nie en dit is ook nog bemoeilik deur sy vrywel ernstige siekte aan die begin van die veldtog. ³⁾ Op Vrydag 15 Junie 1894 is die eerste forte gebou en 'n begin gemaak om die berg "fortsgewyse" in te neem. „Het bleek echter al spoedig," skryf genl. Joubert, „dat de Blauwbergen, die nog betrekke-lyk weinig bekend waren, een terrein was, hetwelk al onze krachten en inspanning zou vereischen om tot het gewenschte doel te geraken."

Met Tawitzala aan die Magalaguin woonagtig, is die eerste afgereken. Hierdie Kapteintjie het met die vyand geheul. Komdt. Pretorius is teen hom gestuur en het

die /

-
- 1) Vgl. Gedenkschriften van Paul Kruger, pp.137-138; vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p. 589-591.
  - 2) Verslag van Kommandant-generaal, 20/2/1895, SS.R.2004/95, T.A.
  3. Vgl. Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 588-589; „De Volksstem", 23/6/1894.

die Kaptein met 42 van sy volk gearresteer en ruim 700 beeste gebuit. Op 17 Junie 1894 het Malaboch per bode om 'n verdere uitstel van twee dae gevra. Sy versoek is deur die krygsraad toegestaan. Dit het later egter geblyk dat hy van hierdie wapenstilstand geen goeie gebruik gemaak het nie.¹⁾

Die uitgestrekte landerye van die naturelle is stelselmatig deur die kommandos verniel. „Honderde mudde kafferkoring is deur die manskappe ingeoes vir 'n 'kwaden dag',” berig iemand van die Middelburg-kommando, „en nog staan daar wavrage vol op die lande. Die osse en perde wei nou daarin en word daeliks vetter.....verskeie krale is reeds afgebrand en mens vrees dat Malaboch sal vlug.”²⁾ Die oorlog het egter ook sy ligsy gehad. Die oorlogsang van dr. Tobias van die Pretoria-kommando het groot opgang gemaak en is met belangstelling deur die Boerelaers gevolg. Dit het uit vier verse bestaan en is deur die WelEerw. heer Rae ook in Engels vertaal.³⁾

Op 20 Junie 1894 is onder sterk teenstand van die vyand 'n posisie ongeveer 1,500 tree van die hoofstat af ingeneem. Die oorwinning is egter weens die verwonding van 'n sestal burgers, almal van die Waterberg-kommando, vertroebel.⁴⁾ Met die oog op die insluiting van die naturelle en die versterking van die Boereposisies besluit die krygsraad daarna om op 28 Junie vroeg in die môre 'n gesamentlike aanval van al die burgers op die berg te onderneem. Die terrein was egter nog altoos die groot struikelblok.

„Hoe /

1) Verslag van Kommandant-generaal, 20/2/1895, SS.R.2004/95, T.A.

2) „De Volksstem”, 27/6/1894.

3) Uit die dagboek van dr. Tobias, 6/6/1894, „De Volksstem”, 16/6/1894.

4) Een van die gewondes, Gert Nel, is later oorlede.

"Hoe ontoegankelyk dat is", skryf genl. Joubert in sy verslag, "bleek my toen ik persoonlyk een reis naar den berg ondernam met het doel de vestingen in oogenschouw te nemen en voor het beramen van verdere plannen tot het voortzetten van den stryd. Ik ging toen door een terrein, zooals er, geloof ik, weinig in de wereld gevonden worden. Ik kan U HEdele verzekeren, dat het gedeelte van Blauwberg, waar Malaboch zich genesteld had, zoo ontoegankelyk is als immer een plaats kan zyn."

Aan Malaboch laat genl. Joubert nog weet dat, in geval hy weier om homself oor te gee, hy die weerlose vroue en kinders die geleentheid moet gee om die berg te verlaat. Sy antwoord was dat, aangesien hy self nie kan uitkom nie, hy ook nie die vroue en kinders sal toelaat om te gaan nie. Nogtans stuur hy op 6 Julie 'n olifantstand en 'n wit vlag aan komdt. Malan met die boodskap dat hy verlang om uit te kom, maar bang is vir straf. Malan het egter daarop gestaan dat hy hom moet oorgee. 1)

Hoe om Malaboch bo uit die berg te haal, was nog steeds die vraag. Die Uitlander-kommando - hulle het hulself die "vreemde legioen" genoem - was teen hierdie tyd al sat vir die stryd en het aangebied om Malaboch binne 24 uur uit te haal. Hul aanbod is egter van die hand gewys. Die kanonne is daarna die steil berg opgesleep en twee is mooi in die hang van die berg teenoor die mond van die grot geplaas. In die grot kon hulle ewewel nie skiet nie, want die ingang daarvan was onder 'n hangklip geleë. 2)

Toe die Generaal sien dat hy niks met kanon en geweer kan uitrig nie en dat selfs dinamiet in die los sand-
klippe /

---

1) Verslag van Kommandant-generaal, 20/2/1895, SS.R.2004/95, T.A.

2) G. H. Franz, Mmalebogo, "Die Huisgenoot", 10/2/1939.

klippe en kranse nie aan die verwagtinge beantwoord nie, het hy besluit om die naturelle van die water af te sny. Opdrag is vervolgens gegee om die water streng te bewaak. Forte is steeds nader aan die water gebou, totdat dit die Generaal op 25 Julie 1894 geluk om die naturelle heeltemal van die water af te sny en te verplig om hul posisies in die bos by die water prys te gee en hulle na die hoofstat in die grotte terug te trek. Die posisie van Malaboch het daarna by die dag slegter geword. Die naturelle het later verklaar dat die afsny van die water hul ondergang beteken het. Vroue en kinders asook mans het spoedig die grotte op soek na water begin verlaat.

Op 28 Julie is eerw. Sonntag, sendeling te Blauwberg, op versoek van Malaboch gestuur om hom te haal. Na 'n lang onderhoud het 'n broer van Malaboch met die sendeling uitgekom. Malaboch was dan te bang om uit te kom. Nogtans het hy hom drie dae later onvoorwaardelik aan komdt. Malan uitgelewer en ook 'n bedrag van ongeveer £100 aan die Kommandant oorhandig.

Die stryd teen Malaboch was afgelope, maar daarmee was die moeilikhede in Zoutpansberg nog nie op 'n end nie. Op 1 Maart 1894 het genl. Joubert op las van die Regering aan kapteins Seleboel, Mahoepa en Magoeba 'n ultimatum gestuur om vòòr 1 April hul berge te verlaat en na hul lokasie suid van die Groot-Letabarivier te trek. Majatje word eweneens aangesê en gewaarsku om vòòr 1 April met haar volk in die lokasie te wees. Dit het spoedig egter geblyk dat hulle nie van plan was om aan die bevel van die Regering gehoor te gee nie. Die naturelle onder kapteins Seleboel, Mahoepa en Magoeba het by die dag brutaler geword. Die lewe en eiendom van die burgers in die Laeveld het onveilig geword. Genl. Joubert het dan ook aan die Kommandante van Lydenburg en Ermelo opdrag gegee om met hul kommandos op

te trek en die opstandige naturelle tot gehoorsaamheid te dwing. Die opstand was gelukkig gou onderdruk. Komdt. Burger het bevel gekry om met sy manskappe en dié van veldkornet Alberts tot in die buurt van die vroeëre fort van luit. Gert du Toit op te trek. Na 'n skermutseling is Mahoeba se hoofstat op 25 Augustus 1894 verbrand. Drie dae later is Mapiet, 'n voormalige onder-kaptein van Majatje en een van die gevaarlikste naturelle in die distrik, aangeval en sy stat verbrand. Op 29 Augustus het Seleboel hom onvoorwaardelik oorgegee. Magoeba se hoofstat word sonder veel teenstand geneem, maar dit geluk hierdie dapper en onverskrokke Kaptein om in die digte houtbosse te ontkom. ¹⁾

Majatje was die laaste om mee af te reken. Sy het nie eintlik aan die vegtery deelgeneem nie, maar het tydens die Malaboch-oorlog 'n vyandige houding ingeneem. Met nagenoeg 1,200 ruiters en 500 Knopneuse onder 'n bekwame Duitse offisier, het genl. Joubert teen haar opgetrek. Majatje het weer nie geveg nie, maar met al haar oorlamse streke die ou Generaal probeer flous. Dit het haar op die duur egter niks gebaat nie. Sy moes haar persoon uitlewer, is in hegtenis geneem en na die laerplaas op Boontjiespruit gestuur. ²⁾

Afgesien van die swaar boete van 5,000 beeste wat Majatje en haar volk moes betaal, het hulle daar andersins lig van afgekom. Die stam is nie opgebreek nie en het hul lokasie behou. Selfs Majatje kon terugkeer, nadat die

Generaal /

---

1) Sien artikel van B. H. Dicke, Maguba se Bokke, "Die Huisgenoot", 27/10/1933.

2) Vgl. Pieterse, Volksaltare of 'n Veteraan van die Eerste Vryheidsoorlog. Persoonlike Herinneringe van P. C. Joubert, pp. 101-112.

318.

Generaal 'n kwaai brief aan haar kapteins en indoenas gerig het.¹⁾

Na afloop van die vyandelikhede is vir die beskerming van die nedersetters en die arrestasie van voortvlugtige naturelle, op voorstel van die Kommandant-generaal, twee forte gebou - een by Majatje en een in die nabyheid van Agatha. Die bemanning van albei het uit 50 manskappe en 'n Luitenant bestaan.

In die oorlog teen Malaboch, Magoeba, Mahoepa en Seleboel is 25 blankes gewond en 9 gedood.²⁾ Die Kommandant-generaal self het eenmaal 'n baie noue ontkoming gehad.³⁾ Hy is egter getrou bygestaan deur sy eggenote wat hom ook op hierdie veldtog vergesel en met sy siekte verpleeg het. Na 'n baie suksesvolle veldtog, kon die Generaal teen die end van September 1894 na Pretoria terugkeer, waar hy met welverdiende eerbewyse en as oorwinnaar deur die President, die Raad en die burgers ontvang is.

Intussen is van owerheidsweë besluit om Malaboch af te sit en in versekerde bewaring te plaas. Sy volk sou as afsonderlike stam opgebreek en vir 'n sekere tyd ingeboek word.⁴⁾ Die oproerige volk van Masusi, Mamatolla, Regeruli, Mamaboeja, Mapiet, Mahoepa, Majatje e.a. word met £5 per hoof beboet.⁵⁾

In Zoutpansberg was die vrede egter nog glad nie herstel nie. Magoeba was nog op vrye voet. Die veldtog

teen /

-
- ontwerp-
- 1) Sien ongedateerde ontwerp-brief van genl. Joubert aan die Kapteins en Indoenas van Majatje, Joubert-versameling, 2048, T.A.
  - 2) Verslag van Kommandant-generaal, 20/2/1895, SS.R.2004/95, T.A.
  - 3) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en die Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 588-'89.
  - 4) U.R.12, Uitv. Raadsbesluite, Art. 440, 27/8/1894; E.V.R.54, Volksraadsbesluite, Art.1580, 4/9/1894 - albei in T.A.
  - 5) U.R.12, Uitv. Raadsbesluite, Art. 139, 22/2/1895, T.A.

teen hom was slegs vir die jaar gestaak en sou die volgende jaar hervat word. Daar was ook ontevredenheid met die bestuur van kaptein Schiel as Naturelle-kommissaris. Op 29 Oktober 1894 het die heer B. J. Vorster aan genl. Joubert geskryf dat Magato baie ontevrede is en om 'n Speciale Kommissaris gevra het. Die Generaal het hom egter nie van stryk laat bring nie en geantwoord dat niemand in die openbaar met iets teen Schiel voor die dag gekom het nie. As Magato of Schiel se vyande die klagtes behoorlik voorbring, sal hy dit ondersoek. Solank daar egter slegs 'n skyn van onderkruipery is, skryf die Generaal, sal hulle hom nie verstrik nie. Magato moet Schiel openlik beskuldig en as hy sy aanklag kan bewys, sal Schiel afgesit en gestraf word. Hy staan of val by waarheid, opregtheid en onpartydigheid. „Voor onze Hooge heer en regter waar het niet gelt Perzonen maar zaken by hem es geene aannemeng des Perzoons maar hy weeg het Hart....." 1)

Met sy besoek aan Zoutpansberg in Mei 1895 het genl. Joubert gevind dat die toestand as gevolg van Magoeba se vyandigheid verder versleg het. Hy het komdt. Vorster en sy Veldkornette te Pietersburg ontmoet. Almal was van oordeel dat weens die perdesiekte en buitengewone koorsiekte wat dié jaar in Zoutpansberg en Waterberg geheers het, geen kommando vòòr 1 Junie opgeroep kon word nie. Om tyd te win het die Kommandant-generaal egter alle diensdoende burgers van die Zoutpansberg-distrik laat opkommandeer om op 27 Mei 1895 te Joubertskroon (Fort Mulder) bymekaar te kom. Ook die naturelle-kommandos van kommissarisse Erasmus, Potgieter, Schiel en van der Merwe is opgeroep en

die /

---

1) Joubert aan B.J. Vorster, 20/11/1894, Joubert-versameling, 1997, pp. 675-'78, T.A.

die Artillerie met enige kanonne uit Pretoria ontbied. ¹⁾
 Met hierdie oorweldigende mag het genl. Joubert in die begin van Junie 1895 teen Magoeba opgetrek. Op 5 Junie het komdt. Ledeboer met sy manskappe Magoebasberg uitgeklim en 'n fort naby die kruin van die berg gebou. Dit was ook die end van die veldtog teen Magoeba. Sy volgelinge, weens gebrek aan voedsel uitgedun, het hom verlaat. Hy probeer om te ontvlug, maar word deur die Swazies vermoor. ²⁾

Daarna was daar vir 'n paar jaar vrede in Zoutpansberg. Die Uitvoerende Raad moes van tyd tot tyd besluite neem om sake betreffende die krygsgevangene naturelle - opperhoofde sowel as gewone naturelle - te reël. ³⁾ Die bevriende naturelle wat aan die Zoutpansbergse kommandos deelgeneem het, het 'n kleine vergoeding of bonus ontvang, ⁴⁾ terwyl die vyandige en opstandige naturelle gestraf is. So het Malaboeh 7 jaar as gevangene in Pretoria deurgebring en is eers vrygelaat toe die Engelse die hoofstad in 1900 beset het. Malaboeh is in 1938 oorlede. ⁵⁾

Die Republiek se laaste Kafferoorlog was teen kaptein M'pefu en die Bawenda-nasie (ook wel Magato-kaffers genoem) van Zoutpansberg. M'pefu se vader, Magato, het die Regering reeds veel las en ergernis besorg. Met sy besoek aan Zoutpansberg in Mei 1895 het genl. Joubert ook sy aandag aan Magato geskenk en gebruik gemaak van die groot invloed van die heer T. W. Beckett en sy agent Cooksley om Magato te beweeg om hom te kom sien. Magato het egter geweier om met die Kommandant-generaal te onderhandel of die

Lokasie-kommissie /

1) Genl. Joubert aan die President en Uitv. Raad, 13/5/1895, SS.R.4809/95, T.A.

2) Dicke, B.H., Die Dood van Magoeba, "Die Huisgenoot", 22/12/33.

3) U.R.13 & 14, Uitv.Raadsbesluite, Arts. 882 en 1075, onderskeidelik, 11/12/1895 en 18/12/1896.

4) U.R. 14, Uitv.Raadsbesluite, Art. 888, 14/10/1896, T.A.

5) G. H. Franz, Mmalebogo, "Die Huisgenoot", 10/2/1939.

Lokasie-kommissie toe te laat om die sensus van sy stam op te neem en die hutte te tel.¹⁾ Terwyl die Regering dit ernstig oorweeg om die opstandige Kaptein tot onderwerping te dwing, is berig van sy dood teen die einde van 1895 ontvang.

Mahemo, 'n jonger seun van Magato, was gedurende laasgenoemde se lewe aan die Kapteins as sy opvolger voorgestel en het nou ook die troon bestyg. Hy het egter nie lank geregeer nie. Die oudste seun van Magato, M'pefu, wat weens vergrype teen sy vader se huishouding verban was en te Kimberley gewoon het, het haastig teruggekeer en, bygestaan deur die magtige vegkaptein Tromp, Mahemo verdryf.

In die begin het M'pefu enige vertoon van getrouheid teenoor die Regering gemaak en selfs toegestaan dat 'n algemene opmeting in die suidelike gedeelte van sy land plaasvind. Hy het ook enige klein bedrae aan die Naturelle-kommissaris aan belasting betaal; maar het spoedig sy gedrag verander en 'n duidelike begeerte getoon om openlik in opstand te kom en onluste te veroorsaak. Hy het dreigende eise aan die blankes ten suide van sy grondgebied gestel en almal wat die Doornrivier oorgetrek het, teruggeja. Hy het ook probeer, eers deur mooipraatjies en later deur dreigemente, om die plaaslike kaptein Tsewasse en andere te oorreed om geen belastings te betaal nie en aan die bevel van die Naturelle-kommissaris ongehoorsaam te wees. Eindelik het hy in Augustus 1898 openlik vyandelikhede begin deur 'n kommando perderuiters en voetgangers na die eerw. Hofmeyr se stasie Kranspoort te stuur met die doel om die betaling van belasting aan die Regering deur die stasievolk, veral

die /

---

1) Joubert aan President en Uitvoerende Raad, 13/5/1895, SS.R. 4809/95, T.A.

die Buyse, te belet. 1)

Die Regering het gedurig getrag om M'pefu en sy volk langs vreedsame weg tot wet, orde en gehoorsaamheid terug te bring. Die onluste en oproerigheid onder die Magato-kaffers en die dreigende houding van M'pefu teen die Regering het ewewel nie afgeneem nie. Op 13 September 1898 het die Uitvoerende Raad die wenslikheid daarvan oorweeg om eens en vir altyd die rus en orde in Zoutpansberg te verseker. Die Raad het reeds die vorige dag die nodige magtiging daartoe van die Eerste Volksraad ontvang en vervolgens besluit om 'n polisiemag van 50 man op Witkop te stasioneer en, indien vereis, 'n minder sterke mag op Bandelierskopjes. Voorts het die Raad besluit om aan die Kommandant-generaal op te dra om ongeveer 500 man op te roep om Fort Schutte na die dorpsplaas Rietvlei oor te plaas en die dorp daarop aan te lê, asook die nodige maatreëls te tref om, in die geval van 'n botsing met die oproerige naturelle, die oproer te onderdruk en, indien nodig, 'n end te maak aan die toestand veroorsaak deur die opstandige houding van M'pefu. 2)

By ontvangs van die Uitvoerende Raadsbesluit, het genl. Joubert die aanwesige Kommandante te Pretoria geraadpleeg. 850 Burgers is opgeroep en die Artillerie met ruim 100 man en die nodige geskut is na Zoutpansberg gestuur. Op 15 Oktober 1898 het genl. Joubert die opgekommandeerde burgers toegesprek en vermaan om, ingeval

die /

-
- 1) Kommandant-generaal se verslag oor ekspedisie teen M'pefu (ongedateerd), SS.R.11440/98, T.A.; De Zoutpansbergen en de Bawenda Natie deur Johs. Flygare, pp.14-15. Sien ook "De Volksstem", 1/10/98 en 5/11/98, "Land en Volk", 28/9/98 en Munnik, Kronieke van Noordelike Transvaal, pp. 132-135.
2) SS.R. 11440/98, T.A.

die oorlog onvermydelik was, as dapper maar ook as vrome krygsliede te stry. ¹⁾ Twee dae later het die kommando met die Generaal aan die spits die Doornrivier deurgetrek - die grens van die gebied wat M'pefu hom toegeëien het. Laasgenoemde stuur daarop sy rapportganger Lucas met die boodskap dat die Generaal hom moet kom spreek. Die Generaal antwoord per brief waarin hy M'pefu van die doel van sy komms en die opdrag van die Regering meedeel en die vertroue uitspreek dat die Kaptein spoedig sy opwagting sal maak.

Op 18 Oktober 1898 het die kommando verder getrek. Op Rietvlei aangekom, is laer getrek en met die oprigting van twee yster-forte 'n begin gemaak. M'pefu se volk was goed bewapen en het ammunisie in oorvloed gehad. Steunende op sy wapens en die sterkte van sy posisies, het M'pefu geweier om voor die Generaal te verskyn of aan die bevele van die Regering te voldoen. Oorlog was dus onvermydelik. Die krygsraad besluit vervolgens om die oproerige naturelle-kaptein vir altoos 'n les te leer en die kommando met twee of drie duisend man te versterk. Hierdie besluit word aan die Regering gesein en deur laasgenoemde goedgekeur. Die Generaal het ewewel nog nie hoop opgegee nie en M'pefu in belang van die vrede tot ander insigte probeer bring. Op 20 Oktober het hy hom weer die geleentheid tot vreedsame onderhandelinge aangebied. M'pefu was egter nie vir vrede nie en het met 'n verraderlike maar vrugtelose aanval op die brandwagte van die vee geantwoord. Met sy aanval op die laer het hy ewemin uitgerig. Sodra die kanonne begin vuur het, het die naturelle op die vlug geslaan. Twee dae later is 'n aanval op die Zoutpansberg-Waterberg-laer eweens afgeslaan - ook sonder verlies aan Boerekant. Vir die laaste maal het genl. Joubert wat „den vrede nog altyd boven den oorlog verkiest”, gemeen om 'n poging te moet aanwend

om /

---

1) „De Volksstem”, 26/10/1898.

om M'pefu tot beter insigte te bring. Op 24 Oktober het die Generaal hom weer 'n ernstige brief geskryf, die toedrag en verloop van sake geskilder en vir laas die geleentheid gebied om hom te kom spreek. As hy nie binne 24 uur na ontvangs van die brief aan die oproep gehoor gee nie, sal die Generaal M'pefu vir alles wat reeds gebeur het, verantwoordelik hou, alle onderhandelinge met hom afbreek en verplig wees om die handskoen wat hom toegewerp is, op te neem en die gevolge daarvan op die Kaptein se rekening te plaas.¹⁾

Om 2-uur Vrydagnamiddag, 28 Oktober, was die 24 uur waarin M'pefu hom moes kom verantwoord, verstreke. Toe die Generaal geen berig van die Kaptein ontvang nie, is tien minute oor 2 enige kanonskote teen die berg gelos as teken dat oorlog verklaar was. Teen ongeveer 3-uur is bemerk dat 3 rapportgangers die berg afkom. Hulle was spoedig by die Generaal en het verklaar dat M'pefu vrede wil maak en nog nie geveg het nie. Op 'n vraag van die Generaal hoe hulle dan op die burgers kon skiet en hulle vee steel, antwoord hulle dat dit buite M'pefu se bevele geskied het en dat hy baie kwaad is daaroor. Die Kaptein sal die volgende dag (Saterdag) of Sondag sy opwagting maak. Die Generaal het egter daarop gestaan dat M'pefu nie op 'n Sondag sal kom nie en het reguit verklaar dat hy van al die mooipraatjies niks glo nie. In elk geval, as M'pefu versuim om voor hom te verskyn, was die oorlog onherroeplik en sal hulle die gevolge moet dra.²⁾

M'pefu het, soos te wagte was, nie op die vasgestelde dag verskyn nie, maar met 'n aanval op die Buyse geantwoord. Die krygsraad besluit ook om met die algemene offensief tot na die aankoms van die opgekommandeerde burgers

te /

---

1) Joubert se verslag oor ekspedisie teen M'pefu (ongedateerd), SS.R.11440/98, T.A.

2) "De Volksstem", 9/11/1898.

te wag. Op 16 November is eindelijk tot die aanval oorgegaan. 3,500 Burgers, deur die Staatsartillerie ondersteun, sou aan die bestorming deelneem, asook nog die bevriende Swazies en Knopneuse.¹⁾ Om 3-uur die môre het hierdie mag uit die verskillende laers in sewe afdelings uitgetrek ten einde M'pefu se hoofstat te beset en hom te belot om te ontvlug. Om halfelf het die burgers reeds die hoofstat bereik en ingeneem. Dit het egter 'n drietal Transvaalse burgers die lewe gekos, terwyl ses gewond is. „Alhoewel wy te betreuren hebben van de gesneuvelden hierboven vermeld op dien gedenkwaardigen dag", skryf genl. Joubert in sy verslag oor die ekspedisie, „kunnen wy niet anders dan moeten erkennen dat God ons wonderbaarlyk heeft geholpen en beschermd daar zoo weinig van ons door het vyandelyke zwaard getreffen werd en de vyand zoo spoedig uit zyne verschan-singen vluchten." ²⁾

Na die inname van die hoofstat het die moeilike taak om die berge van vyande te suiwer, begin. Op 24 November het die Generaal met 'n patrollie, bestaande uit 200 man, teen Rampoeta opgetrek, alwaar beweer is dat M'pefu hom skuilhou. Tydens die ekspedisie is baie van die vyand gedood, groot getalle beeste, bokke en skape gebuit en die vlugteling tot naby die Krokodilrivier agtervolg. Weens die vergevorderde jaargety was dit egter onraadsaam om verder te gaan. Die burgers moes sonder M'pefu omdraai. Die Kaptein het met 'n aantal van sy volgelinge daarin geslaag om te ontsnap en het later van die Brits-Suid-Afrikaanse My. 'n lokasie gekry om in te woon.³⁾ Daarmee

was /

---

1) „De Volksstem", 19/11/1898.

2) Kommandant-generaal se verslag oor ekspedisie teen M'pefu (ongedateerd), SS.R.11440/98, T.A.

3) Vgl. Mannik, Kronieke van Noordelike Transvaal, pp.132-135. Mev. Joubert wat teen die einde van die veldtog na Rietvlei vertrek het om haar by haar man te voeg, begaan 'n fout waar sy beweer (Wat Mevrouw-Generaal Joubert Vertelt, p.55) dat M'pefu homself en sy meid om die lewe gebring het toe hy gesien het dat hy nie kon uitkom nie.

was die oorlog teen M'pefu ook afgeloop en kon die burgers na hul huise terugkeer. Die buit het uit omtrent 1,500 beeste en drie- tot vierduisend skape en bokke bestaan en alhoewel M'pefu ontkom het, was sy mag vir goed gebreek en die rus en orde in Zoutpansberg volkome herstel. Vir die vrome Kommandant-generaal was dit dan ook 'n behoefte van die hart om sy dankbaarheid en erkentlikheid in die eerste plaas aan „onzen God en Vader die ons op zoo wonderbare wyze ook nu weder geleid en de overwinning geschonken heeft“ uit te spreek. 1)

By sy terugkeer na Pretoria is die Generaal hartlik verwelkom. Met die onderdrukking van die naturelle-opstand, skryf „De Volksstem“, het die Generaal weer getoon dat die Republiek in hom 'n opperbevelhebber besit op wie se kalm beleid en versigtigheid die volk in die uur van gevaar kan vertrou. Die Generaal weet ook om die goeie gees onder die burgers op kommando te bewaar, aldus die blad, en die verwelkoming wat Pretoria hom namens die hele Republiek voorberei het, was dan ook die volk se hulde aan die man wat weer getoon het aan moed, beleid en christensin te paar. 2)

Met sy verwelkoming het die Generaal aan God die eer gegee. Na afloop van die verrigtinge is hy saam met die heer Schalk Burger na die kerk, ten einde Hom te dank aan wie alle dank toekom. 3) 'n Week later is ter ere van die Generaal en sy offisiere 'n dinee in die Grand-Hotel en 'n promenadekonsert in die Burgerspark gegee. Die heer Schalk Burger het voorgesit, met die President aan sy regter- en die Kommandant-generaal aan sy linkerhand. Beide Kruger

en /

---

1) Kommandant-generaal se verslag oor ekspedisie teen M'pefu, (ongedateerd) SS.R.11440/98, T.A.

2) „De Volksstem“, 14/12/1898.

3) Ibid., 17/12/1898.

Komdt.-genl. Piet Joubert in amptelike drag.

en Joubert het hul ridderordes aangehad, terwyl die Generaal ook nog in volle uniform geklee was. Die dinee is deur ds. H. S. Bosman met gebed geopen. Die President het aangetoon hoe regverdig die Voortrekkers teenoor die naturelle was, grond van hulle geruil en Transvaal gestig het in die ontvolkte streek van Moselikatze verower. Hy het die heildronk op die Generaal ingestel en verklaar dat laasgenoemde steeds op God vertrou het. Om dié rede het hy ook vertroue in hom. Te Paardekraal is hy sonder teenstem tot Kommandant-generaal gekies en steunende op God was hy nog altoos suksesvol in oorlog.

Die Generaal het 'n welsprekende rede gehou en gesê dat hulle as krygsmanne nie op hulself, maar op 'n regverdige en albestierende God moet vertrou en steun. Sy oorwinninge dank hy in die eerste plaas aan God en die regverdigheid van die oorloë en in die tweede plaas aan sy offisiere en burgers. ¹⁾

Van al die probleme waarmee die herstellende Republiek te doen sou kry, was die naturellekwessie seker een van die moeilikste. Ondanks die Regering se strewe om die vrede te handhaaf, het naturelle-kapteins herhaaldelik teen die Republiek in opstand gekom. In talryke Kafferoorloë moes die blanke sy gesag oor die naturel met die wapen verdedig. Onder aanvoering van genl. Joubert is die burgers egter steeds tot oorwinning gelei. Met sy beleid om die naturelle deur forte nouer en nouer in te sluit en van die water af te sny, het hy steeds daarin geslaag om teen geringe verliese opstandige naturelle te onderwerp. Sy oorwinnings het hom egter nooit verwaand gemaak nie. Hy het altoos aan God die eer gegee. Wat die krygswese betref, het die Generaal geen mededinger in die Republiek gehad nie. Die volk het onbeperkte vertroue in sy leiding as Kommandant-generaal gehad

en /

---

1) „Land en Volk“, 28/12/1898.

328.

en by monde van „De Volksstem“ verklaar dat die volk seker lank sou moes soek om 'n man te vind wat met net soveel takt soos die Generaal geweet het om die sake van sy Departement te dryf en wat op sy jare nog so 'n werkkrag en volharding kon ontwikkel. ¹⁾

---

1) „De Volksstem“, 17/12/1898.

HOOFSTUK XVI.DIE JAMESON-INVAL.

Die voorbereidings vir die Jameson-inval is deeglik geheim gehou. Die Boere in elk geval, en diegene wat met hulle gesimpatiseer het, was volkome in die duister daaromtrent. Die Progressiewe of Joubert-party het dan ook nie sy bande met die leiers van Johannesburg verbreek nie, maar met sy pogings ten behoeve van hervorming voortgegaan. ¹⁾

In Desember 1895 het genl. Joubert met twee maande verlof na Natal vertrek. Vòòr Kersdag was hy egter weer terug op sy plaas in Wakkerstroom, waar hy 'n telegram van die Waarnemende Staatsekretaris ontvang om, weens die dreigende oproer in Johannesburg, na Pretoria terug te keer. Op Ou-kersdag het hy 'n geheime telegrafiese gesprek met Pretoria gehad. „Ik heb het myn plicht geacht u het telegram over te seinen om te komen. Zaken blyken my ernstig genoeg daartoe te zyn“, het die Waarnemende Staatsekretaris gesê en verder verduidelik dat hy uit verskillende bronne verneem het van 'n beweging wat op tou gesit is om moeilikheid te veroorsaak. Op Oujaarsdag sou 'n aanvang gemaak en op Nuwejaar 'n verrassing beproef word. Daar sou getrag word om die spoorwegverbinding en telegraafverkeer af te sny. Die Generaal het die saak egter nie as baie ernstig beskou nie en die Waarnemende Staatsekretaris toegevoeg dat hy te gou skrik. Hy sou in elk geval nie vòòr die volgende aand na die hoofstad kon terugkeer nie. ²⁾

Die 27ste Desember het genl. Joubert op Pretoria aangekom. Daar was volop gerugte ³⁾ en aan waarskuwings
het /

1) Vgl. Jeppe, The Kaleidoscopic Transvaal, p.188.

2) Korrespondensie, Jameson-inval, G.R.483/1895, Leyds-argief, 628, T.A.

3) Genl. Joubert se relaas van gebeurtenisse met die Jameson-inval, Joubert-versameling, 2090, 2092 en 2093, T.A.

het dit nie ontbreek nie. Vanuit Kaapstad het hoofregter Kotzé, wat met verlof was, op 26 Desember 1895 aan die Staatsekretaris, Pretoria, getelegrafeer dat hy nog dieselfde aand met die sneltrein na Pretoria terugkeer, dat daar gevaar is en dat hy die Staatspresident moet waarsku.¹⁾ In 'n naamlose brief het „an Englishman“ die Generaal gewaarsku dat iets in die Goudstad aan die broei is.²⁾ Meer ter sake was egter die waarskuwing van 'n Skotse skrynwerker met wie die Generaal klaarblyklik goed bekend was. Op 22 Desember 1895 het hierdie man uit Johannesburg geskryf „that the English part of the population hereabouts intend to rise on the last night of this year to try and overturn the Gov. Rhodes is at the bottom of the whole business. Col. Rhodes his brother is here to superintend the affair and Rhodes has a number of men on the Bechuana-land frontier ready to be sent in also the C.M.R. and Black Watch under the pretence that English are being killed.“ Hy het die hoop uitgespreek dat die Generaal die saak as baie ernstig sou beskou en die nodige voorsorgmaatreëls sou tref. „I do not consider there is much danger as long as you are ready but that is where the danger lies they will work by surprise at first and if successful will get plenty to join them next day who will not join if they lost..... to be ready is everything. It is not a hard matter to conquer the strongest man if caught asleep.“³⁾

Nogtans het genl. Joubert niks sekers gehad om op te gaan nie. Von Brandis, die Spesiale Landdros van Johannesburg, het die Regering gerusgestel, en verseker dat die Uitlander-bevolking niks teen die Regering sou doen nie.

„Do /

1) Leyds-argief, 628, T.A.

2) Vgl. Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p.97-98.

3) Skotse skrynwerker aan genl. Joubert, 22/12/1895, Joubert-versameling, 168, T.A.

„Do not believe anything - nothing will be done against Govt.", het hy nog op 26 Desember 1895 in 'n private en konfidensiële brief aan van Boeschoten, die Waarnemende Staatssekretaris, geskryf. ¹⁾

Ook pres. Kruger het niks van die voorgenome inval en opstand in Johannesburg vermoed nie, alhoewel die Engelse later beweer het dat hy daarvan geweet het. ²⁾ „Noch President Kruger, noch iemand anders van de Transvaalsche overheidspersonen hadden toentertyd zoo iets voor mogelyk gehouden en nog veel minder hadden zy het verwacht", word ons op gesag van die President self verseker. „Wel werden er, zelfs in de Republiek, veel paarden, levensmiddelen en voeder opgekocht, maar de Engelschen beweerden steeds, dat die inkoop en de samentrekking van politie, naby de Westergrens van de Republiek, moesten dienen tegen de Kaffers, en wel tegen het Kafferhoofd Linchwe." ³⁾

Met al die gerugte in omloop het genl. Joubert 'n aanval op die kamp en die huis van die President gevrees en dit laat bewaak. Hy het ook die Kommandante en Veldkornette van die gerugte verwittig en die burgers laat waarsku om vir 'n skielike en onverwagte mobilisasie gereed te wees, sonder om egter te vermoed dat êrens in die buiteland 'n komplot teen die Republiek gesmee was. Ten einde die toestand in Johannesburg vas te stel, het die Generaal sy skoonseun, die heer A. Malan, en Eugène Marais, die Redakteur van „Land en Volk", daarheen gestuur. Hierdie here het 'n onderhoud met

die /

---

1) Leyds-argief, 629, T.A.

2) Van Oordt meen dat die President heelwat geweet het. Sien van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p. 690.

3) Vgl. „Gedenkschriften van Paul Kruger", pp.147-150.

die „Reform Committee" gehad, maar niks ontdek nie.¹⁾

So het sake gestaan toe genl. Joubert vroeg die môre van 30 Desember onverwags die volgende telegram van die Kommandant en Landdros van Marico, Zeerust, ontvang: „Spoed heef van myn-commissaris Ottoshoop heden ontvangen ged. 30/12/95 begin op dit oogenblik werd my door den telegrafist bericht dat heden morgen een troep Britsche troepen langs de telegraafdraad binnen de Transvaalsche gebied bezig zyn de draad af te kappen, gelieve met uwe manschappen zoodanige stappen te nemen als gy noodig acht. P.S. Omtrent 800 mannen zyn naar de richting van Malmanies oog met eenige maxim kanonnen".

Die Kommandant-generaal is om sy opdragte gevra en meegedeel dat hulle, wat bewapening betref, nie teen so 'n gewapende mag opgewasse was nie.²⁾

Van hierdie telegram het genl. Joubert die Regering dadelik in kennis gestel, asook alle Kommandante en offisiere in die Republiek. 'n Latere berig het gelui dat dr. Jameson met 800 man van die British South Africa Company, 6 meksins en 4 ander kanonne by Ottoshoop die grens oorgesteek het en waarskynlik op weg was na Johannesburg. Ook die inhoud van hierdie telegram het die Generaal onverwyld aan die Regering meegedeel, /

-
- 1) Uit ongedateerde en onvolledige briewe en stukke van genl. Joubert aan die Voorsitter en Eerste Volksraad, Joubert-versameling, 2090, 2092 en 2093, T.A.; van Oordt, t.a.p., p.698. Die hh. Malan en Marais het die „Reform-Committee" meegedeel dat die Regering bereid is om 'n Kommissie te benoem om met 'n Kommissie uit die „Reform-Committee" te onderhandel. Die voorstel is aanvaar en die hh. Lionel Philips, A.Bailey en adv. Auret benoem. Op 1 Januarie 1896 het Malan en Marais aan die hand gedoen dat genl. Joubert, hoofregter Kotzé en Johan Rissik die Regerings-kommissie sou uitmaak en die President versoek om die Uitvoerende Raad te ontmoet, voordat 'n Kommissie benoem word. - Malan en Marais aan Staatspresident, 1/1/1896, Leyds-argief, 629, T.A.
- 2) Leyds-argief, 629, T.A.

meegedeel, asook sy voorgenome plan en bevele aan die offisiere en burgers van Rustenburg, Potchefstroom, Krugersdorp en ander. Sy opdragte aan die Kommandante was om met perderuiters op te ruk, ten einde Jameson en sy mag tussen Johannesburg en Ottoshoop voor te keer en te dwing om terug te trek, nadat hulle die wapens neergelê het. As Jameson weier, moes na 'n geskikte plek uitgesien word om hom aan te val. Die Kommandante moes met mekaar in verbinding tree en rapporteer waar die troepe was.

Jameson is namens die Kommandant-generaal skriftelik versoek om hom met sy gewapende mag onmiddellik te verwyder en terug te trek oor die grenslyn van die Republiek. Hy het egter geweier en die Kommandant van Marico meegedeel dat hy van voorneme was om met sy oorspronklike planne voort te gaan, „which have no hostile intentions against the people of the Transvaal” en dat hy gekom het in antwoord op 'n uitnodiging van die vernaamste ingesetenes van die land „to assist them in their demand for justice and ordinary rights of every citizen of a civilized state....”¹⁾

Dié nag is hy egter so vertraag en deur 'n klein afdeling burgers onder du Toit lastig geval, dat komde. Malan, Cronjé en Potgieter in staat gestel is om hom voor te keer, voordat hy Krugersdorp kon bereik. Hier het die Republikeinse mag van ongeveer 500 man Jameson op 1 Januarie 1896 aangeval en hom teen die aand verplig om in die rigting van Randjeslaagte terug te trek. Die volgende dag is die geveg hervat en het die vyandelike troepe hulle eindelijk op die plaas Vlakfontein naby Doornkop oorgegee.

Gedurende al die tyd was daar sterk gerugte van oproer en 'n aanval op Pretoria van uit Johannesburg. Die

Regering /

---

1) Kommandant van Marico aan bevelhebbers van invallende mag, uit telegram van Staatspresident, Pretoria, aan Waarnemende Staatspresident, Bloemfontein, 31/12/1895, Leyds-argief, 629, T.A.

Regering (het dan ook nie geweet waar die grootste ge-
vaar was nie, by Jameson of te Pretoria. Berig is ook ont-
vang dat 'n gewapende mag van die British South Africa
Company Zoutpansberg sou binneval, en 'n agterhoede van
Jameson die distrik Marico by Derdepoort.¹⁾ Hiervan het
genl. Joubert die Kommandant en offisiere van Rustenburg
verwittig. Daarbenewens het hy nog meer burgerkommandos
laat oproep en oral op die grense wagte laat opstel.
Eers na die aankoms van komdt. Trichardt van Middelburg
met 'n klein afdeling manskappe, kon gewaag word om 'n
afdeling artillerie met 'n bergkanon en meksim na Krugers-
dorp te stuur.

In die Goudstad het genl. Joubert met die grootste
takt te werk moes gaan om 'n botsing te voorkom. Op 31
Desember het die Britse Agent aangebied om die Generaal na
Johannesburg te vergesel en by te staan in geval hy sou
gaan om die dreigende gevaar te probeer afweer.²⁾ Die
toestand in die Goudstad was sodanig dat die burgers van
alle kante opgeroep moes word om die opstand te demp, tot-
dat eindelik die Hoë Kommissaris, sir Hercules Robinson,
daar aangekom het en onderneem het om Haar Majesteit se
Britse onderdane te gelas om die wapens neer te lê. Daar-
na kon die Kommandant-generaal die verdere opkommandering
van die burgers staak en die grootste gedeelte weer ont-
slaan.

'n Groot aantal ingesmokkelde gewere, ammunisie en
drie meksims is deur die opstandelinge uitgelewer en daar is
beslag /

-
- 1) Valse berigte soos die volgende telegram van Reuter is
op 1 Januarie 1896 uitgesaai met die klaarblyklike doel
om verwarring te veroorsaak: "Buluwayo 30th Rhodesia
horse called out expected leave week hence thousand
strong with twelve pounders and maxims mass meeting to be
held today great excitement." - Reuter, Kaapstad, aan
Staatsekretaris, Pretoria, 1/1/1896, Leyds-argief, 629, T.A.
2) Sir Hercules Robinson aan Chamberlain (ontvang 1 Janua-
rie 1896) No. 14, in C7933 van 1896 - Correspondence on the
subject of the Recent Disturbances in the South African
Republic.

beslag gelê op perde, muile en osse, wat aan die „Reform Committee" behoort het. 15,404 Dienspligtige burgers het aan die onderdrukking van die inval en demping van die onluste te Johannesburg deelgeneem of as wagte op die grense diens gedoen. Daarby is op versoek van pres. Kruger en kragtens verdrag tussen die twee Republieke 1,600 Vrystaters opgekommandeer om met 4 kanonne na die Vaalrivier op te ruk, terwyl ander aangesê is om hulle gereed te hou. ¹⁾

Vir genl. Joubert was die inval 'n onwettige, verraderlike en afskuwelike daad wat nie genoeg verfoei kon word nie. In baie sterke taal het hy uiting aan sy diepe verontwaardiging gegee. „Het spyt my", skryf hy aan die heer W. Campbell van Bulawayo, „dat de onwettige inval in de Z.A.R. van Dr. Jameson met zyne vrybuiters, die op eene zoo barbaarsche wyse, als alleen mogelyk is door een Rhodes kaffer-koning en zyne geestverwanten, of die alleen beraamd en uitgevoerd kan worden door de allerlaagste klas van Engelsche wezens, en daarom ook nooit een ander uitslag kan hebben of de aan deze bloedhonden is te beurt gevallen en wiens lot zal wezen overeenkomstig hun verdiende loon. Jammer maar voor zoo vele zyner onnoozele domme slachtoffers." Hy het groot agting en respek vir elke vreemdeling, afgesien van die nasie waartoe hy behoort, het die Generaal vervolg, „maar met zulke gemeene daden met zoo een verraad tegen myn natie, myn volk, myn land en regeering kan ik geen barmhartigheid botoonen. Als Engeland zich zoo kunnen verlagen om een sluipmoord aan te moedigen, dan geef ik niet om myn laatste druppel bloed daartegen te stellen en met al de kracht die myn God my geven mag daartegen te stellen en dan voor goed en altoos te breken met

Engeland /

1) Verslag van die Kommandant-generaal vir die jaar 1896, E.V.R.71, Volksraadsbesluite, 3/6/1898, T.A. Sien ook konferensie tussen Kleinveld en Fischer, lede van die Vrystaatse Volksraad, en die Uitvoerende Raad van die Suid-Afrikaanse Republiek, op 2 Januarie 1896 te Pretoria, Leyds-argief, 628, T.A.

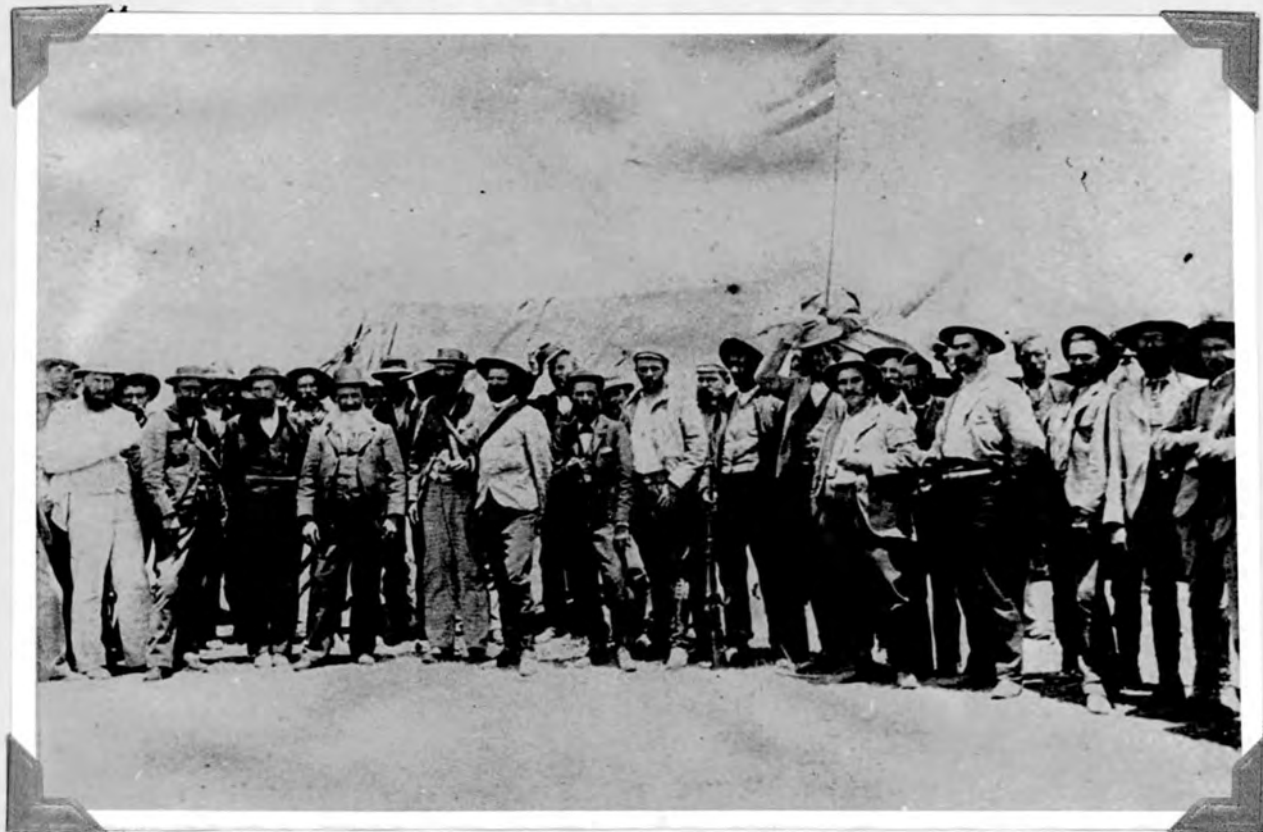
Engeland en het dan te maken een stryd en bloedige dag....." Hy glo egter nie dat die brawe en edelmoedige Engelse volk tot so 'n gemene roof beweeg kon word nie, maar wel net die uitskot en skuim, 'het die Generaal besluit.¹⁾

Die simpatie van die Afrikaanssprekendes in die Kaapkolonie was met die Boere. Op 6 Januarie 1896 het genl. Joubert die volgende telegram van sekere jong Afrikaners uit Stellenbosch ontvang: „Blyf by beginselen; geef niet toe; Afrikaners met u; geen geloof in Engelsche couranten; knoeiery reeds lang aan den gang." Hierop het die Generaal geantwoord dat die volk en die Regering van die Republiek bereid is om die mees moontlike oorweging te skenk aan die verzoek van Haar Majesteit se Regering ten behoeve van die Britse onderdane, wat op die oomblik in opstand is, dog niks van sy onafhanklikheid sal prysgee nie. Hulle word nou egter gedwing om 'n volle waarborg vir die voortbestaan van die Suid-Afrikaanse volk te eis. Beëdigde verklarings en ander rapporte verseker hulle dat die naturelle stanme op die grense deur die British South Africa Co. opgemaak is en in beweging gebring word om oproer te verwek en invalle te maak ten einde die burgers, uit wie die Republikeinse krygsmag bestaan, die skrik op die lyf te jaag en van die kommando af te trek; dog „geen nood, God regeert en onze burgers zullen staan als één man en zullen zeggen: „Laat de dooden hunne dooden begraven" en eerst over onze lyken en stof heen zullen diegenen moeten stappen die het Rhodes-plan willen uitvoeren: „To blot out the little spots on the map of South Africa, the Orange Free State and Transvaal, and to make not a British but a Rhodes Empire of South Africa." ²⁾

Die /

1) Kommandant-generaal aan W. Campbell, Bulawayo, 3/1/1896, Joubert-versameling, 2112, T.A.; „Land en Volk", 9/1/1896.

2) „De Zuid-Afrikaan verenigd met „Ons Land", 9 Januarie 1896.

Genl. Joubert met die Vrystaatse Kommando te
Heilbron.

Die Jameson-inval het die bande met die Suster-republiek weer heg gesmee. Meer as 2,000 Vrystaters het by die eerste gerugte van die inval na die wapens gegryp en hul broers te hulp gesnel. Na Jameson se oorgawe en die demping van die onluste in Johannesburg, is met die oog op die demobilisasie van die Vrystaatse burgers, 'n deputasie na die Vrystaat afgevaardig. Die deputasie het o.a. uit die Kommandant-generaal, die Voorsitter van die Eerste Volksraad, die Posmeester-generaal en komdt. Pretorius bestaan. Die kommandos van Vrede en Frankfort is die eerste ontbind. Genl. Joubert het die burgers namens sy Regering bedank en, ondanks die resente gebeurtenisse, sy geloof in 'n verenigde Suid-Afrika opnuut bevestig. God het iets groots voor met Suid-Afrika, het hy gesê. Hulle moet pal staan naas mekaar. Hy het die inval as 'n aanslag van 'n listige sluipmoorde-naar bestempel. Die Vrystaat het egter nie op hom laat wag nie en ook die Kaapkolonie het blyke van simpatie betoon. Dit is baie bemoedigend en die Transvaalse Regering is trots op die verkreeë eenheid. 'n Verenigde Suid-Afrika is die strewe.

Daarna het die afgevaardigdes met die deputasie van die Suster-republiek na Heilbron vertrek, waar ongeveer 1,200 burgers van die distrikte Heilbron, Kroonstad en Winburg gelaer was. ¹⁾ Ook hier was die ontvangs besonder hartlik en het weer geblyk dat die Transvalers en Vrystaters één volk is, verbind deur die innigste bande van bloed en vriendskap.

Die inval het die Generaal se ywer vir 'n verenigde Suid-Afrika nie gedemp nie, maar wel versterk. In Maart 1896 was hy van oordeel dat die Suid-Afrikaanse Republiek in die rigting van 'n vereniging van alle Afrikaners moet begin werk. Hy kon nie insien dat hulle vir hul onafhank-
likheid /

---

1) „De Volksstem“, 18/1/1896.

likheid en voortbestaan in die buiteland steun moes gaan soek nie en was teen die opsegging van die Konvensie van Londen, soos deur sommige in die Republiek voorgestaan.¹⁾ Solank daar nog tweedrag in die Republiek is, skryf hy, moet alle stryd met Engeland ook vermy word. Dit het hom voorgekom dat die tyd aangebreek het om vir die „vereeniging van het Africaansche Volk over heel het Land” te begin werk en dat dié beweging van die Suid-Afrikaanse Republiek moet uitgaan. Vrees vir Duitsland sou Engeland s.i. ook nie daarvan weerhou om die Boere se onafhanklikheid te skend nie. Engeland sou eerder bly wees om in hul bemoeiing met Duitsland 'n voorwendsel te vind om hul kwaad aan te doen. As Duitsland hulle in 'n oorlog met Engeland sou help, sou die geneesmiddel ook erger as die kwaal wees. Die krag vir hul onafhanklikheid moet in Suid-Afrika self gesoek word en allereers in hul eie staat. „Vreede en ons medden vreede en ons Land - Moge onze groote God ons daartoe helpen Moge hy ons daartoe lyden moge hy ons die weg daartoe wyzen en leeren.” 2)

Genl. Joubert is deur liggame en persone uit die buiteland met die onderdrukking van die inval gelukgewens. Met die waardige handhawing van hul onafhanklikheid, skryf

'n /

-
- 1) In Europa het dr. Leyds hom vir 'n Konferensie van Moondhede wat die algehele onafhanklikheid van die Republiek sou waarborg, beywer. Dit sou op die vernietiging of opsegging van die Konvensie van Londen neerkom, (Korrespondensie tussen Leyds en Regering, No.16, Leyds-argief, 628, T.A.) - 'n stap waarteen genl. Joubert gekant was, soos uit die onderhawige brief blyk.
  2. Hy doen sy bes om die burgers te bewapen, het die Generaal verklaar, maar sonder eendrag en vrede in Suid-Afrika, sal wapens vir die behoud van hul onafhanklikheid ontoereikend wees - genl. Joubert in 'n ongetekende brief aan pres. Kruger, Maart 1896, Joubert-versameling, 2113, T.A.

'n Reserwe-offisier van die Franse leër, het die Boere die simpatie van die hele beskaafde wêreld afgedwing en die bewondering van geheel Europa, en van Frankryk in die besonder, gaande gemaak. ¹⁾ „Het hart aller Vlamingen klopt voor Zuid-Afrika zoo fel als voor hun dierbaar Belgenland,“ het dit van 'n bewonderaar uit Brussel gelui, „en vol bewondering groeten wy steeds in uw Hoogedelheid, den Held, die zoo moedig het Vaderland wist te verdedigen en te beschermen.“ ²⁾

Ook uit Amerika en wel van die Hollandse Vereniging van New York het genl. Joubert 'n adres van gelukwensing ontvang. In sterke taal word die inval as 'n skandelijke belediging van 'n weerlose volk afgekeur. Almal wat daaraan deelgeneem het, in die geheim of openlik, was volgens die Vereniging skuldig aan 'n daad van landroof, wat die sterkste veroordeling van die wet verdien. Die hoop word uitgespreek dat die Boere in elke botsing in die toekoms, hetsy met gehuurde skurke in diens van die British South Africa Company of met Britse troepe wat gestuur word om hul onafhanklikheid te vernietig, die les wat hulle die vyand op Majuba geleer het, sal herhaal. ³⁾

In sy antwoord het die Generaal aan 'n idee wat ons dikwels by hom aantref, uiting gegee, nl. dat hy van God geroepe was om 'n sekere taak te verrig. „Ik ben meermalen gebruikt als een instrument in den hand van onzer allesbesturend God en Zyne voorzienigheid om Zyne heilige wil uit te voeren,“ skryf hy, „en ofschoon myner zwakheid,

altoos /

-
- 1) Joseph Joubert van 35, Ruepont Bert. Angers (Maine et Loire), Frankryk, 'n Reserwe-offisier by die Generale Staf van die Negende Leërkorps, aan genl. Joubert, 27 April 1896, Joubert-versameling, 871, T.A.
  - 2) 'n Sekere Chriel(?) aan genl. Joubert, 31/7/1896, Joubert-versameling, 875, T.A.
  - 3) Adres van Hollandse Vereniging van New York aan genl. Joubert, 18/4/1896, „De Volksstem“ van 30/9/1896.

altoos bewust, heeft Hy my toch zoo geleid dat in het uitvoeren zyner Wil en Werk, zyne kracht in myne zwakheid werd volbracht." Hy het die hoop uitgespreek dat daar spoedig 'n direkte gemeenskap en verkeer tussen die twee Republieke sou bestaan. ¹⁾

Hoe algemeen die eerbewyse en gelukwensing wat die Generaal uit die buiteland ontvang het ook al was, in die Republiek self het die inval sy politieke loopbaan en reputasie geweldig geskaad. Hy het hom teen 'n menigte beskuldiginge moes verdedig en is o.m. vir die ongewapende toestand van die burgers, die onvoorbereidheid van die land en die afwesigheid van die artillerie te Doornkop geblameer. In „Land en Volk" van 20 Februarie 1896 het hy op die aantygings van sy teenstanders geantwoord en beweer dat hy die eerste was om te ontdek dat die burgers onvoldoende bewapen was. Hy het vertel wat hy alles gedoen het om bewapening te bevorder, hoedat hy by Regering en Volksraad daarop aangedring en die reg verkry het om Martini Henry-gewere in te voer en gereël het dat selfs die armste burger 'n geweer kon kry. Hy het aangetoon hoedat hy die hele land deurreis het om wapenskouings te hou en die burgers aan te moedig om hulself te bewapen. Aan diegene wat mooier en doeltrefferder gewere uit Europa wou invoer, het hy geld uit eie sak voorgeskiet en in sommige gevalle lank moes wag, voordat hy sy geld kon terugkry. Was dit dan sy skuld dat soveel burgers nog ongewapend is, het hy gevra? Hy vertrou nie op kanonne nie, maar kan tog konstateer dat hul beste kanonne deur hom bestel en ingevoer is. Die rede waarom hulle by die gevangeneming van Jameson geen kanonne gehad het nie, is deur hom in die volle Raad van Offisiere in teenwoordigheid van die Staatspresident verstrekk. As elke offisier vir sy burgers /

---

1) „Land en Volk", 30/9/1896.

burgers die waarheid sou vertel, vrees hy nie die regmatige oordeel van die publiek nie, het die Generaal besluit.¹⁾

Met sy verduideliking het hy egter nie daarin geslaag om hom van alle beskuldiginge te suiwer nie. Die burgers was nog geneig om lastige vrae te stel.²⁾ Volgens 'n artikel wat in „De Potchefstroomer” verskyn het en deur „De Volksstem” oorgeneem is, was die burgers van die distrik Potchefstroom baie ontevrede met die Generaal en sou hulle hom menige bitter pil laat sluk as hy dit sou waag om hom aldaar te vertoon. Die hele Potchefstroomse distrik het 'n baie ongunstige opinie omtrent sy houding ten tyde van die Jameson-beroering gehad. Op sy sagste uitgedruk, was sy houding hoogs onverklaarbaar en geheimsinnig, aldus die blad.³⁾

Vir 'n politikus en staatsman was genl. Joubert veels te gevoelig vir kritiek. Op 9 Maart 1896 het hy aan veldkornette J. N. Geldenhuys en J. I. Martins van Makwasie en Gatsrand, Potchefstroom, geskryf om uit te vind vanwaar die redakteur van „De Potchefstroomer” sy inligting ontvang en of die toestand in hul wyke werklik is soos in gemelde stuk beskryf.⁴⁾ Aan die redakteur van „De Potchefstroomer” het hy geskryf dat die gewraakte artikel „so door en door laag en gemeen” is, dat dit byna ongelooflik is dat 'n fatsoenlike koerantskrywer daarvoor sy pen in die ink sal steek. Aangesien hy hom egter bereid verklaar het om die redakteur en die burgers enige tyd te ontmoet ten einde hom sonder enige voorbereiding oor elke daad en houding /

---

1) „Land en Volk”, 20/2/1896.

2) Sien bv. brief van „Een Kiezer” van die Generaal, 25/2/1896, „De Volksstem”, 26/2/1896.

3) „De Volksstem”, 26/2/1896.

4) Joubert-versameling, 2015 en 2016, T.A.

houding te verantwoord, sal hy nou nie in besonderhede oor die redakteur se „geklets” tree nie.¹⁾

Die afwesigheid van selfs 'n enkele kanon by die gevangening van Jameson is genl. Joubert ten onregte toegereken. Hy is vir die versuim met die afstuur van die kanonne en hul laat aankoms te Doornkop verantwoordelik gehou. By nadere ondersoek sou egter blyk dat die President self verantwoordelik was.²⁾ Toe die onverwagte inval plaasvind, was 'n aansienlike aantal artilleriste met die Nuwejaarsvakansie afwesig en van die beste kanonne nog in Pietersburg. Alhoewel die aantal aanwesige artilleriste alles behalwe toereikend was, het die Generaal aan kaptein Erasmus opdrag gegee om alles in die artilleriekamp vir vertrek gereed te hou, en onderwyl die Rustenburgers, Krugersdorpers en Potchefstroomers teen Jameson optrek, is die burgers van Heidelberg, Pretoria en Middelburg met die oog op vyandelike uitvalle vanuit die Goudstad, opgeroep. Onrusbarende gerugte was in omloop, o.a. dat duisende Johannesburgers onder wapen was en 'n aanval op Pretoria sou doen en reeds op weg was. Niemand wis waar die eintlike brandpunt sou wees nie. Onder die omstandighede was dit te gewaagd om die kanonne met 'n swak artillerie-mag na Krugersdorp te stuur. Nogtans het die Generaal dit later probeer doen en aan kaptein Erasmus opdrag gegee om met die artillerie op te ruk. Die President het dit egter belet en gevra of die Generaal dan die kamp in die vyand se hande wil laat val, ingeval 'n aanval sou plaasvind. Eers nadat komdt. Trichardt van Middelburg opgedaag het en versekering verkry is dat die aanval op Pretoria nie meer uitgevoer sou word

nie, /

1) Genl. Joubert aan redakteur van „De Potchefstroomer”, Maart 1896, Joubert-versameling, 3548, T.A.

2) Van Oordt gee dit ook geredelik toe. Sien Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p.690.

343.

nie, het die President sy toestemming verleen en kon die artillerie onder eskort van Trichardt en sy burgers vertrek. 1)

Alhoewel die Generaal dus nie vir die afwesigheid van die artillerie te Doornkop verantwoordelik gehou kan word nie, kan hy nie van verantwoordelikheid vir die ongewapende toestand van die burgers en die onvoorbereidheid van die land vrygespreek word nie. Was dit nie vir die een telegraafdraad wat oor die hoof gesien is toe al die ander deurgesny is nie, sou Jameson se mag waarskynlik Johannesburg bereik het, want die Boer was heeltemal onvoorbereid. Hy het nie net geen idee van wat gaan gebeur, gehad nie, maar sy wapens en ammunisie was in 'n toestand waarvoor genl. Joubert in die Volksraadsitting van Mei 1896 heftig en met reg aangeval is.²⁾ Afgesien van die kanonne wat te laat opgedaag het, was die beskikbare gewere en ammunisie geheel-en-al ontoereikend. Namate Jameson Johannesburg genader het, het die aandrang van die burgers om wapens en ammunisie gedurig aangegroei. Op 1 Januarie het die heer

S/
N. Malherbe /

---

1) Persoonlike verklaring van genl. Joubert, "Land en Volk", 24/11/1897. Sien ook van Oordt, t.a.p., p.690. Die kanongeskiedenis het die Generaal baie kwaad gedoen en was een van die redes waarom hy met die Presidentsverkiesing van 1898 so swak gevaar het. Jare na die inval is hierdie lasterlike en onware aantygings teen hom nog herhaal, soos met die dinamiet-debat in November 1897. Sien "Land en Volk", 24/11/1897.

2) In die Volksraad moes genl. Joubert erken dat alle burgers nie bewapen was nie. Niks was hom 'n groter verrassing nie as dat daar met die inval bevind is dat driekwart van die opgekommandeerde burgers ongewapend was, het hy gesê. Hy het altoos gedink dat al die burgers gewapend was, omdat daar in die jongste tyd baie min aanvrae om gewere by hom en die Regering ingekom het. (E.V.R. 59, Volksraadsbesluite, 5/5/1896, T.A. Vgl. ook Jeppe, The Kaleidoscopic Transvaal, p.212).

N. Malherbe, Volksraadslid vir Potchefstroom, in 'n dringende telegram die Kommandant-generaal om gewere en patrone vir die verdediging van die dorp versoek. In die plaaslike magasyn was geen geweer of patroon te vind nie en die gewere van private persone was reeds opgekommandeer.¹⁾ Die versoek van die Kommandante van Rustenburg en Krugersdorp om kanonne en ammunisie was nie minder dringend nie. 'n Menigte burgers het nóg geweer nóg patrone gehad.²⁾ Ongewapend en met die naturelle opstandig, kon die burgers wel onrustig wees.³⁾

Jameson en sy manskappe is eindelik aan die Imperiale Regering uitgelewer om verhoor en gestraf te word. Met die „Reform Committee" van Johannesburg sou die Republikeinse Regering self afreken. Die leiers is gearresteer en aangekla weens hoogverraad. Na 'n behoorlike verhoor voor die Regbank, is die doodvonnis uitgespreek oor die vier leiers van die „Reformers", t.w. Lionel Philips, George Farrar, Francis Rhodes en John Hays Hammond. Die ander 59 „Reformers" is elkeen gevonniss tot 'n boete van £2,000, gevangenisstraf van 2 jaar en daarna verbanning van die grondgebied van die Republiek af vir 'n tydperk van 3 jaar.⁴⁾

Die vonnis was dus gevel en die hele Suid-Afrika in spanning om te verneem of die Regering dit sou bekragtig. Pres. Kruger was egter nie van plan om 'n Slagtersnek vir die Engelse op te rig nie. Op 28 April 1896 is die verslag van die strafregter, die heer R. Gregorowski, deur die Uitvoerende Raad behandel en na rype oorweging besluit dat die doodvonnisse /

---

1) Leyds-argief, 629, T.A.

2) Ibid.

3) Troue burgers, Volksrust, aan Staatspresident, 4/1/1896, Leyds-argief, 629, T.A.

4) Vgl. Hofmeyr, De Afrikaner-Boer en de Jameson-Inval, p.258 en volgende bladsye.

doodvonnisse nie voltrek sou word nie, maar dat later beslis sou word watter strawwe in die plek daarvan sou kom. Die Kommandant-generaal en die Notulehouer het teen die besluit gestem, as synde teen die verlening van grasia.¹⁾

Op 16 Mei 1896 het die Uitvoerende Raad voorts besluit om in die plek van die gevelde doodvonnisse 15 jaar gevangenisstraf te stel en na afloop daarvan lewenslange verbanning buite die grense van die Suid-Afrikaanse Republiek. Hierdie keer het genl. Joubert saam met die meerderheid gestem.²⁾

As ons sy alombekende goedhartigheid in ag neem, dan is die Generaal se ontoegewende houding ten opsigte van die „Reformers" haas onverstaanbaar. Op 29 Mei 1896 het Ewald Esselen aan die ou krygsman geskryf dat hy en Schalk Burger volgens gerugte die enigste struikelblokke is wat die Uitvoerende Raad verhinder om die veroordeelde „Reformers", met uitsondering van die vier hoofmisdadigers, los te laat. Esselen spreek die vertroue uit dat die gerug onwaar is. „Ik kan het niet gelooven daar ik bekend ben met uwe goedhartigheid en politieke doorzicht." As die Regering ooit 'n kans gehad het om deur middel van genade en 'n grootse besluit hul vyande 'n gedugte slag toe te dien en vriende te verwerf, verklaar hy, dan was dit nou. Hy hoop dat nog voor sonsondergang die blye tyding hom oor Suid-Afrika sal kan versprei dat die ongelukkiges uit die gevangenis ontslaan is en dat die Generaal en die heer Burger daartoe sal saamwerk. Daardeur sal die Regering sy krag toon, het Esselen besluit.³⁾

of /

-
- 1) U.R. 13, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 326, 28/4/1896, T.A.
  - 2) U.R. 13, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 392, 16/5/1896, T.A.
  - 3) Ewald Esselen aan genl. Joubert, 29/5/1896, Joubert-versameling, 184, T.A.

Of genl. Joubert hom deur Esselen se brief laat beïnvloed het, kan nie met sekerheid verklaar word nie. Toe die Uitvoerende Raad egter op 30 Mei 1896 ooreenkom om die res van die „Reformers", met die uitsondering van die vier leiers en twee ander, wat geweier het om die Regering om die wysiging van hul vonnisse te vra, onder sekere voorwaardes los te laat, het die Generaal hom met die besluit van die Raad verenig. 1)

Die Uitvoerende Raad is intussen ook by wyse van memories versoek om die gevangenisstraf van die vier leiers te verlig. Die voorsittende regter was ten gunste daarvan en op 11 Junie 1896 besluit die Raad om hulle die opgelegde gevangenisstraf van 15 jaar kwyd te skeld, insoverre hulle dit nog moes ondergaan. In die plek daarvan word elkeen 'n boete van £25,000 opgelê, of, by wanbetaling, 15 jaar gevangenisstraf. Die veroordeling tot verbanning word gehandhaaf en sou onmiddellik na ontslag uit die gevangenis 'n aanvang neem. Dit sou egter nie toegepas word op hom wat, na betaling van die opgelegde boete (of na afloop van die subsidiêre gevangenisstraf) skriftelik sy erewoord verpand dat hy hom in die vervolg, nóg direk nóg indirek, met die binne- of buitelandse politiek van die Suid-Afrikaanse Republiek sou bemoei nie en hom as 'n ordentlike en aan die wet getroue ingesetene van die staat sou gedra, met dien verstande egter dat op hom wat volgens die oordeel van die Uitvoerende Raad sy erewoord soos bovermeld, nie gestand doen nie, die vonnis van lewenslange verbanning dan toegepas sou word. Genl. Joubert en Schalk Burger het in die minderheid gestem, omdat hulle die vonnis van verbanning onvoorwaardelik wou handhaaf. 2)

Die /

1) U.R.13, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 441, 30/5/1896, T.A.; Vgl. Hofmeyr, De Afrikaner-Boer en de Jameson-Inval, pp.268-269.

2) U.R. 13, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.490, 11/6/1896, T.A.

347.

Die Jameson-inval het genl. Joubert se liberale konsiliatiepolitiek 'n gevoelige slag toegedien en die Generaal selfs by 'n gedeelte van die Transvaalse volk onder verdenking gebring. Hiervoor was sy geskil met dr. E. J. P. Jorissen veral verantwoordelik. Daar sal onthou word dat genl. Joubert aan die begin van die opstand sy skoonseun en Eugène Marais na Johannesburg gestuur het om in die geheim die saak te ondersoek.¹⁾ Op 30 Desember het die eerste berig van die inval die Generaal bereik. Hy het die President en die Uitvoerende Raad onmiddellik van die gebeure verwittig en sy plan van optrede aan hulle voorgelê. Die Regering was daarmee tevrede. Die Generaal was egter pas terug in sy kantoor of hy word weer na die Uitvoerende Raad ontbied, waar hy ook hoofregter Kotzé en dr. Jorissen aantref. Genl. Joubert gee 'n lewendige beskrywing van wat by dié geleentheid voorgeval het.

„Heer Jorissen trat my toe,” vertel hy, „en vroeg myn - genneraal Joubert - weet gy dat u schoonzoon Malan met die rebellen van Johannesburg in kontak staat. Verbaasd zyde ik - no ja Wat es het dan - Hy schreeuwde uit dan es het Hoof Verraad - en gy moet u betrekkeng neer leggen = ik eyst het van u.” Die Generaal het vir 'n oomblik „verstomd en versteld” gestaan. „Ik zag de byde leden van de uitvoerende raad gereet staan - ik wist niet wat of er reets en die vergadereng was afgesproken en wat of er nu gebeuren zou.” Hy het rondgekyk, dog almal het geswyg. „Toen antwoorde ik en zyde maar ek zal van jou geen notuze neemen.” Hy het gereken dat as die Regering sy bedanking eis, die

versoek /

---

1) Volgens van Oordt (Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p.698) is pres. Kruger vooruit van die sending verwittig.

versoek van die President moes kom en nie van dr. Jorissen nie. „Daar op zyde hy schreeuwende tot my gy moet niet tot myn jy zeggen ik eyst het van u dat gy u betrekking neerlegge want het es Hooft Verraat." Vir die tweede maal het die Generaal geantwoord dat hy van dr. Jorissen geen notisie sou neem nie en hom tot die President gewend met die vraag of dit sy wens en dié van die Uitvoerende Raad was dat hy sy betrekking moes neerlê. Toe kom hoofregter Kotzé tussenbei of liewers „hier schrikte hy en zyde - broeder Joressen es te haasteg." Ook die President sê „ja hy es te haasteg hy moet excuus verzoek.....het welk hy dan ook deet onder die gebiedende voorwaarden dat ik dan dadelyk moest zeggen of ik het zou aannemen." Die wyse waarop alles gebeur het en waarop die ekskuus gemaak is, vertel die Generaal, het vir hom soveel na 'n komplot gelyk, dat hy met die diepste verontwaardiging uitgeroep het „ik heb van u Joressen niets aan te nemen." Beledig en boos het die Generaal daarop die Uitvoerende Raadskantoor verlaat.¹⁾

Toe sake weer normaal was, het genl. Joubert op 27 Januarie 1896 in 'n ope brief die President en die Regering om redres gevra. Die wyse waarop dr. Jorissen hom dié môre toegesprek het, skryf Joubert, was van so 'n aard dat geen man met selfrespek 'n oomblik sou geaarsel het om die toegeworpe handskoen op te neem nie en was dit nie dat hy die land so lank trou en onvermoeid gedien het en van die liefde en ware hoogagting van 'n groot gedeelte van die mees respektabele burgers oortuig was nie, sou hy onmiddellik bedank het. Aangesien hy egter met die gevaar waarin die land op die oomblik verkeer het bekend was en vooruitgesien het wat die gevolge van sy bedanking sou wees, het

hy /

---

1) Uit 'n konsep-brief aan sy medeburgers en landgenote, Joubert-versameling, 2955, T.A.

hy deur beter ingewing vir die oomblik lievers die smaad gedra as om aan Jorissen se eis te voldoen. Die tyd het egter aangebreek dat die Regering ondersoek sou moet laat instel en aan hom reg laat wedervaar; en aangesien hy nie langer met dr. Jorissen as amptenaar kon saamwerk nie, moes die Regering bepaal wie van hulle twee uit die landsdiens ontslaan sou word.¹⁾

In sy antwoord het die Regering ontken dat dr. Jorissen by dié geleentheid as hul woordvoerder opgetree het. Op versoek van die President het Jorissen ook onmiddellik sy gesprek met die Generaal beëindig en sy verontskuldiginge aangebied, ingeval hy die Generaal sou beledig het. Die lede van die Regering wat teenwoordig was, wens uitdruklik te verklaar dat hulle op generlei wyse in die woordewisseling wat by dié geleentheid tussen Joubert en Jorissen ontstaan het, betrokke was nie. Die omstandighede van die land vereis egter dat almal wat die land liefhet eendragtig sal saamwerk. Die geskil is 'n persoonlike saak en die hoop word uitgespreek dat dit nog op vriendskaplike wyse besleg sal word.²⁾

Die Generaal was egter nie te beweeg nie en het op 'n strenge en ernstige ondersoek aangedring.³⁾ Toe die Regering se antwoord uitbly, het hy gedreig om die korrespondensie oor die saak aan die pers vir publikasie te oorhandig.⁴⁾ Boonop het van sy ondersteuners daarop begin aandring dat hy dr. Jorissen moes verplig om hom in die

publiek /

---

1) Joubert-versameling, 3278, T.A.

2) Waarnemende Staatsekretaris aan Kommandant-generaal, 31/1/1896, Joubert-versameling, 3285, T.A.

3) Genl. Joubert aan Waarnemende Staatsekretaris, 6/2/1896, Joubert-versameling, 3279, T.A.

4) Genl. Joubert aan Waarnemende Staatsekretaris, Maart 1896, Joubert-versameling, 3281, T.A.

350.

publiek van die blaam wat hy op hom gewerp het, te suiwer.¹⁾ Adv. Krause was ook van oordeel dat die Generaal goeie grond vir aksie weens laster teen dr. Jorissen het. Syns insiens was die woorde ongetwyfeld lasterlik en die geleentheid waarop regter Jorissen die woorde gespreek het, geensins geprivilegieerd nie.²⁾

Op 8 Mei 1896 is Jorissen gedagvaar om op 13 Mei voor die Landdros van Pretoria te verskyn. Die dagvaarding het as volg gelui: „dat de genoemde E. J. P. Jorissen Snr. gepleegd heeft op of omtrent den 30sten dag van December 1895 te Pretoria het wanbedryf van eerschennis door den gemelde E. J. P. Jorissen Snr. onwettiglyk en kwaadwilliglyk en ten aanhoore van getuigen de volgende eerkrenkende woorden tegen P. J. Joubert Com^{dt} Generaal der Z.A.R. heeft gebezigd: „Genl. Joubert weet gy dat uw schoonzoon Malan met de rebellen van Johannesburg in verbinding is. Dan is het hoogverraad en gy moet onmiddelyk uw betrekking nederleggen. Hiermede te kennen gevende dat gemelde P. J. Joubert zyn betrekking als voormeld onwaardig was alles met het doel hem in zyn eer te schenden.”³⁾

Die Advokaat vir die verdediging het as eksepsie teen die dagvaarding aangevoer dat die woorde in die Akte van Beskuldiging genoem, geen misdryf is nie, maar wel 'n geprivilegieerde verklaring.⁴⁾ Die Landdros het egter geweier om die eksepsie te aanvaar, alvorens hy getuies gehoor het. Daarteen het dr. Jorissen se advokaat geappelleer. Dr. Jorissen het daarop verlof van die Regering verkry om vir ses maande na Holland te gaan.⁵⁾

Intussen /

-
- 1) Memorie aan genl. Joubert van ondersteuners uit wyk Witwatersrand, 7/4/1896, Joubert-versameling, 22, T.A.
 2) Joubert-versameling, 3235, T.A.
 3) Ibid., 3290, T.A.
 4) Ibid., 3291, T.A.
 5) Ibid., 2955 en 3291, T.A.

Intussen het daar by die Volksraad memories ingekom teen en ten gunste van 'n ondersoek deur die Volksraad na die beskuldiging van regter Jorissen teen genl. Joubert. Die Raad was egter van oordeel dat hy hom nie met die saak behoort in te laat nie. Dit was ook reeds voor die Hof.¹⁾

Die Hooggeregshof het eindelijk die eksepsie behandel. Advokate Lohmann en Mummel het namens dr. Jorissen en Sauer namens die Staat verskyn. Adv. Lohmann het die dagvaarding voorgelees en aangevoer dat dit geen laster teen genl. Joubert bevat nie. Ook was die woorde geprivilegieerd, aangesien hulle in die Uitvoerende Raad gebesig is. Adv. Sauer het daarenteen beweer dat die woorde 'n insinuasie inhou, nl. dat genl. Joubert toestem dat sy skoonseun met die rebelle omgaan en dat sy gedrag sy betrekking as Kommandant-generaal onwaardig is. Die Hof was egter van oordeel dat die insinuasie nie deur die woorde geregverdig word nie. Die woorde wat na bewering gebruik is, het 'n nie-lasterlike betekenis en die Hof moet volgens Voet en ander gesaghebbendes die nie-lasterlike betekenis aanvaar en die appèl toestaan. ²⁾

Intussen het genl. Joubert dr. Jorissen gedagvaar om voor die Hooggeregshof in 'n aksie tot amende honorable en skadevergoeding weens laster te verskyn. Die Hof is versoek om verweerder te beveel om aan eiser amende honorable te doen en skadevergoeding ten bedrae van £5,000 te betaal of ander of verdere vergoeding te doen, na gelang die Hof mag goeddink, asook om die koste van die geding te betaal.³⁾ Op 23 November 1896 is die saak egter teruggetrek. ⁴⁾

Die /

1) E.V.R.61, Volksraadsbesluite, Art. 1024, 27/7/1896, T.A.

2) Joubert-versameling, 3291, T.A.

3) Ibid., 3292, T.A.

4) Illiquid Cases (3282-3295), 1896, Transvaalse Hooggeregshof.

352.

Die grootse plan van dr. Jameson en sy geesverwante vir die oorrompeling van die Republiek het in rook verdwyn! Hulde en lof is aan genl. Joubert uit die buitenland vir sy optrede in die ernstige krisis, toegeswaai, maar in die oë van sy eie volk het hy nie sonder blaam daarvan afgekom nie. Inderdaad is sy reputasie, weens die gebrek aan doeltreffende militêre organisasie en as gevolg van sy eie onoordeelkundige optrede, 'n gevoelige slag toegedien, wat moeilik geheel sou kon word. Die Generaal se trou aan volk en vaderland het egter bo alle verdenking gestaan.

HOOFSTUK XVII.DIE PRESIDENTSVERKIESING VAN 1898.

Op 8 September 1897 het die Joubertblad, „Land en Volk“, na aanleiding van Ewald Esselen se politieke bekering¹⁾ die verkiesingstryd met 'n aanval op pres. Kruger en sy administrasie geopen. Mense wat weet hoe die land onder die President se konsessie- en uitlander-politiek gely het en nog ly en met sy willekeurige verontagsaming van die Grondwet bekend is, skryf die blad, sal daarvan oortuig wees dat Kruger en suiwer konstitusionele administrasie nie saamgaan nie. Kruger is „verroes in die strikke en valle van Hollander intrigante en valse adviseurs“ en sal, al wil hy ook, hom miskien nie daarvan kan losmaak nie. Genl. Joubert is daarenteen van sulke invloede vry en het hom steeds as 'n vyand van ruïnerende konsessies en indringery van vreemde awonturiers in die hoogste en vertroulikste posisies van die land laat ken. Hy besiel die publiek met hoop vir 'n suiwer landsadministrasie op Afrikanerlees geskoei en vir hom kan die meerderheid van die burgers, wat van die willekeurige en hopeloos misleide heer Kruger sat is, met vrymoedigheid stem, het die blad besluit.²⁾

Genl. Joubert sou ook met die vierde Presidentsverkiesing sedert die herstel van die Republiek in 1881 teen Kruger te staan kom. Daar was egter 'n sterk moontlikheid dat die Progressiewe stem deur die toetrede van 'n derde kandidaat verdeel sou word. Op Schalk Burger, lid van die Uitvoerende Raad, is druk uitgeoefen om hom verkiesbaar te stel. Burger was 'n man met 'n gesonde nasionale gees en het blyke van groot bekwaamheid gegee. „Hy is nie alleen iemand, die doorgaans als Transvaalsche Boer ware en zuivere liefde voor zyn volk en deszelfs belangen met woord en /

1) Hy het homself 'n Krugeriet verklaar.

2) „Land en Volk“, 8/9/1897.

354.

en daad betoond heeft", verklaar „Land en Volk", „maar hy is tevens iemand die onder zyn volk als een ster uitblinkt wegens zyne geestesgaven." 1)

Vir enige weke was dit onseker wat Burger sou doen. Genl. Joubert was vol vertroue dat hy hom nie verkiesbaar sou stel nie en het op 13 November 1897 nog aan die Mynkommissaris van Heidelberg geskryf dat Burger die vorige dag in teenwoordigheid van 'n aantal vriende verklaar het dat hy nie alleen nie wil staan nie, maar dat hy hom ook nie geregtig gevoel om die Generaal te opponeer nie en dat sy tyd nog later sal kom. 2) Burger sou hom selfs verseker het dat hy nie teen die Generaal of Kruger sou staan nie. 3)

Die onsekerheid is gelukkig spoedig opgeklaar. Op 17 November 1897 moes „Land en Volk" tot groot teleurstelling van genl. Joubert en sy ondersteuners aankondig dat Burger tog besluit het om hom verkiesbaar te stel. Die noodlot skyn Kruger tot verdriet van die land verder in die hand te werk, aldus die blad. Op 12 November 1897 is, na die redakteur verneem, ten huise van die Generaal 'n byeenkoms gehou, waarby beide Joubert en Burger teenwoordig was. By dié geleentheid sou laasgenoemde ook te kenne gegee het dat hy nie teen die Generaal sou staan nie. Sedertdien het Burger egter ontken dat hy ooit iets definitiefs beloof het, het die blad vervolg. Blykens sy antwoord op rekvisisies het hy besluit om hom verkiesbaar te stel, „alleen om te voldoen en te gehoorzamen aan dat gedeelte van de stem des volks die my vragen, en.....om het volk eene vrye keuze te geven." 4)

Die blad het voorts die hoop uitgespreek dat

albei /

1) „Land en Volk", 20/10/1897.

2) Genl. Joubert aan P.R.Viljoen, 13/11/1897, Joubert-versameling, 1997, p.992, T.A.

3) Joubert aan J. Botha te Potchefstroom, 12/11/1897, Joubert-versameling, 1997B, pp. 298-299, T.A.

4) Staatscourant der Z.A.Republiek, 17/11/1897.

albei kandidate met hul ondersteuners so patrioties sou wees om persoonlike ambisie in belang van die land op te offer en stel voor 'n kongres van afgevaardigdes uit die verskillende distrikte, wat na grondige bespreking by meerderheid van stemme die regte kandidaat sou aanwys.¹⁾

Terwyl die Krugerparty solied en verenig agter sy kandidaat gestaan het, was die Progressiewe of Joubert-party tussen Joubert en Burger verdeeld. Ondanks alle pogings aangewend, kon ook nie verkry word dat hierdie twee leiers terwille van eenheid vir mekaar terugstaan nie. Van „Land en Volk” se voorstel en poging om 'n kongres byeen te roep, ten einde by meerderheid van stemme één Progressiewe kandidaat te kies, het ook niks gekom nie.

Dit is nie net belangrik nie, maar ook interessant om die kandidate se programme met mekaar te vergelyk. Kruger s'n was seker die armste aan positiewe beloftes en politieke voorspieëlinge. Nogtans het dit die kern van sy beleid en strewe vertolk. Ingeval hy verkies sou word, sou sy hoogste en eerste strewe wees om saam met die lede van die Uitvoerende Raad die duurgekogte onafhanklikheid te bewaar as 'n heilige pand wat aan hulle toevertrou is. Was die President se vryheidsdrang 'n hoekpilaar van sy staatsmansbeleid, dan was sy godsdiens dit nie veel minder nie, want soos hyself erken het, bely hy ook op staatkundige terrein die ewige beginsels van Gods Woord, wat hulle leer om die leuse „recht en gerechtigheid voor allen” tot grondslag van die staatsgebou te laat strek.²⁾

Burger se program was die beskeidenste en mins antagonistiese van die drie. Hy ag die ander kandidate bekwaam en meer ervare as homself, maar wat die handhawing

van /

---

1) „Land en Volk”, 17/11/1897.

2) Kruger se antwoord op rekwisisies, Staatscourant der Z.A. Republiek, 17/11/1897.

van hul onafhanklikheid betref, sal hy vir niemand terugstaan nie. Hy stel dit bo alles en sy doel sal wees om daaroor te waak en dit onskendbaar te bewaar. Hy beoog die hervorming van die administrasie en Grondwet, bevordering van landbou en veeteelt, die nasionale onderwys, binne-landse industrie en mynwese, en sal trag om die finansies van die land op 'n gesonde basis te plaas. Hy is ten gunste van 'n beter reëling van die grondbelasting, die okkupasie van goewermentsgrond volgens 'n doeltreffender pagstelsel, die aanlê van spoorweë, waar verlang onder staatsbeheer, handhawing van bestaande traktate en goeie verstandhoudinge met die buitelandse moondhede, bevordering van die nouere vereniging met die susterstaat en samewerking met die naburige geweste.¹⁾

Genl. Joubert se antwoord is die pittigste en skerpste in sy kritiek van die landsbestuur. Hy staan besuiniging in die land se finansies voor, is teen die verkwisting en onverantwoordelike uitgawe van staatsgeld, soos bv. vir Geheime Dienste, teen die gedurige getorring aan die Grondwet, teen konsessies maar ten gunste van staatspoorweë, 'n beter stelsel van aanstelling van amptenare, beter koördinasie van die werk tussen Regering en Volksraad, vir Christelik Nasionale Onderwys en 'n versoeningspolitiek, deur 'n kragdadige en billike regsbedeling gehandhaaf.²⁾

So ver vasgestel kan word, het genl. Joubert persoonlik nie meer teen die Hollanders te velde getrek nie.

Die ou afkeer van Hollanders en Hollander-invloed, wat ons by 'n aansienlike gedeelte van die Boerevolk aantref, moes nogtans invloed op die verkiesing uitgeoefen het. „Land en Volk”, die orgaan van die Generaal, het ouder gewoonte nog

lustig /

---

1) Staatscourant der Z.A. Republiek, 17/11/1897; „Land en Volk”, 24/11/1897.

2) Staatscourant der Z.A. Republiek, 17/11/1897.

lustig teen Hollanderisme in die Republiek uitgevaar. Ons volstaan met die volgende aanhaling uit die blad van 12 November 1896:- „Als de schitterende vlieg, versierd met de kleuren van den regenboog, die hemelwaard stygt uit den mesthoop en den reuk van haar geboorteplaats overdraagt tot alles dat zy daarna aanraakt, zoo schept het Hollanderisme in deze Republiek zyn kracht uit het onreine en draagt den invloed van zyn oorsprong tot datgene in ons land dat vóór zyn aankomst rein was. De kliek in dit land die de Staats speculatie tot eene Godheid verheven heeft, en die als duistere nacht gevogelte gedurig zit te loeren om het Staats gebouw om hunne onreine-klauwen in 's volks eigendom te steeken, die kliek is niet door het ware volk van dit land bemind."

Dr. Philip Botha bewys egter op oortuigende wyse dat die mag van die Hollanders sterk oordryf en hul aantal in die staatsdiens oorskat is. Met uitsondering van die Staatsekretaris, was die President en al die lede van die Uitvoerende Raad Afrikaners.¹⁾ Ook die Kommissaris van Mynwese, die Tesourier-generaal, die Ouditeur-generaal, die Posmeester-generaal, die Landmeter-generaal, die Kommandant-generaal en die hoof van die Polisie was almal Afrikaners. In 1897 was die Staatsprokureur, dr. Herman Coster, weliswaar 'n Hollander maar sy twee voorgangers sowel as sy opvolger, adv. J. C. Smuts, was Afrikaners. Van die vyf regters van die Hooggeregshof was twee Afrikaners, twee Hollanders en een 'n Skot. Op één na was al die Landdroste Afrikaners.²⁾

Op /

1) Dr. Botha is hier nie heeltemal korrek nie. In Mei 1889 is W.E.Bok, 'n Hollander, as offisiële lid en Notulehouer van die Uitvoerende Raad aangestel. Sien hoofstuk XI.

2) Vgl. Botha, Die Staatkundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, pp.360-363.

358.

Op 26 Mei 1897 het die Republiek 1,958¹⁾ amptenare gehad van wie 306 Hollanders was, 682 Transvalers, 478 Kaapkolonialers, 105 Vrystaters, 42 Natallers, 107 Britte, 66 Duitsers, 6 Franse, 145²⁾ uit ander state van Suid-Afrika en 21 uit ander state van Europa en Amerika. 74 Persent van die Staatsamptenare was dus Afrikaners en slegs 26 persent Uitlanders.³⁾ Dat hierdie Uitlanders grotendeels Hollanders was, is volgens dr. Botha te wyte aan die feit dat hulle die taal van die land geken en gepraat het, terwyl vyf-en-negentig uit elke honderd Engelse geweier het om dit aan te leer.⁴⁾

Uit die voorgaande blyk ook duidelik dat die persentasie Hollanders in diens van die Republiek maar gering was en dat daar in die anti-Hollander-agitasie nie veel gesteek het nie. Die kern van die hele beweging lê hierin dat die Progressiewe Party die Kapenaars, wat hulle politieke sienswyse toegedaan was, in staatsbetrekkings

in /

-
- 1) Op 19 April 1897 het die Konsul-generaal van die Republiek te Londen sy Regering gevra om 'n lys van amptenare met opgaawe van nasionaliteit, ten einde onjuiste bewerings insake Hollanders teen te spreek. Op 26 Mei is die verlangde lys aan die heer White gestuur - Sien SS.R. 6848/97, in SSa 158, T.A.
  - 2) Hierdie groep was amptenare van die Telegraafdepartement en moet by die getalle vir die Transvaal, Oranje Vrystaat, Kaapkolonie en Natal gevoeg word - Sien SS.R.6848/97, in SSa 158, T.A.
  - 3) Dr. Botha begaan klaarblyklik 'n fout as hy beweer dat 83% van die amptenare Afrikaners was en slegs 17% Uitlanders - Botha, t.a.p., pp.362-363.
  - 4) Vgl. Botha, Die Staatkundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, pp. 362-363.

in die Republiek wou aanstel, in stede van Hollanders.¹⁾

Genl. Joubert en sy volgelinge het ook gedurig oor die vreemde invloed in die onderwys gekla. Hulle was daarop teen dat Hollanders as onderwysers aangestel word, en het beswaar gemaak dat onderwysers uit Kaapland en die Vrystaat eers 'n aanvullende eksamen in Hollands moes aflê, voordat hulle toegelaat kon word. Hulle het beweer dat die ganse reëling en bestuur op onderwysgebied in die hande van vreemdelinge was, met 'n derde-klas Hollander-onderwyser aan die hoof. Die Gimnasium se kursus in Pretoria sou ook spesiaal so ingerig gewees het dat 'n student van daardie inrigting slegs in Hollandse universiteite opgeneem kon word.²⁾

Hierdie aantygings was natuurlik nie heeltemal ongegrond nie. Aan die ander kant mag ook nie vergeet word nie dat Kruger die onderwysstelsel van die Republiek spesiaal met die oog op die bestendiging van 'n eie taal en nasionaliteit ingerig het. Die Hollanders het dié taal die beste geken en boonop was die konserwatiewe groep maar altoos agterdogtig teenoor die Kaapse onderwysers, wat onder verdenking van Engelse invloed gestaan het.³⁾

'n Saak wat die gemoedere binne sowel as buite die Republiek gaande gemaak en met die Presidentsverkiesing van 1898 sterk op die voorgrond getree het, was die Regering se dinamietmonopolie. Genl. Joubert was teen monopolies en konsessies of die houters daarvan nou al die staat of private persone /

---

1) Vgl. Barnard, Die Politieke Strominge in die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek van 1881-1899, p.53.

2) Ibid., pp.20-21. „Land en Volk” het ook gedurig gepleit dat die kinders „in Afrikaner geest opgeleed worden en niet meer misleid kunnen worden onder knoeiende en zelfverheffende dweppers van een vreemd ras.” - „Land en Volk” van 15 Julie 1897 en aangehaal by Barnard, t.a.p., p.21.

3) Vgl. Barnard, t.a.p., p.21. Sien ook „Land en Volk” van 15 Julie 1897 in verband met sekere korrespondensie in „De Volksstem”.

persone was. Hy het die oorspronklike Lippert-konsessie hand en tand beveg en toe dit eindelik gekanselleer is om vir 'n staatsmonopolie plek te maak, was hy ewemin tevrede. Hy het die Regering gewaarsku en enige wenke aan die hand gedoen,¹⁾ waaraan egter geen gehoor gegee is nie.

Die staatsmonopolie het geblyk net so ongewild as sy voorganger te wees. Die prys van ontploffingstowwe was na die sin van die mynmagnate nog veels te hoog. Hulle het gekla dat dit die gesonde groei van die mynindustrie aan bande lê. Die dinamietkwessie was dan ook een van die sake wat die Industriële Kommissie²⁾ moes ondersoek. Die Regering het egter nie sonder meer die aanbevelings van die Industriële Kommissie aanvaar nie, maar op 10 Augustus 1897 weer 'n Kommissie deur die Volksraad laat benoem om die verslag van eersgenoemde in oorweging te neem.

Op 19 Oktober en die daaropvolgende dae is die bevindings van die nuwe Kommissie in die Volksraad bespreek. Genl. Joubert het vir die myne in die bres getree. In plaas dat die fabriek dinamiet goedkoper lewer en die myne tot hulp is, het hy gesê, is dit nie net tot groot nadeel van die land en die skatkis nie, dog ook van die arme myne. Dit is in belang van die land dat alles gedoen word om die myne betaalbaar te maak. Deur die dinamietfabriek word dit vir hulle onmoontlik gemaak om te werk. Die dinamietfabriek is 'n ewigdurende, vretende kanker aan die belange van die mynindustrie en sodra dit verwyder word, sal die mynindustrie weer gesond word en vrede en eendrag weer heers.³⁾

Die /

-
- 1) Joubert aan die Regering, 12/10/1893, Joubert-versameling, 2222, T.A. Sien ook "Land en Volk", 17/11/1897.
  - 2) Die Industriële Kommissie is in April 1897 benoem om die griewe van die goud-industrie te ondersoek en verslag te doen oor watter konsessies toegestaan behoort te word. Sien van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 776-777.
  - 3) E.V.R.69, Volksraadsbesluite, 28/10/1897, T.A.

361.

Die Generaal het aangetoon hoedat hy uit die staanspoor uit nie met die Regering oor die dinamietfabriek en die dinamietmonopolie saamgestem het nie, dog hy was in die minderheid. Die dinamietsaak het ook al 'n geskiedenis, het hy voortgegaan. Die konsessie was oorspronklik aan Lippert gegee. Toe was dit dieselfde fabriek vir die vervaardiging van ontploffingstowwe en jaar na jaar is deur lede van die Volksraad daarteen beswaar gemaak, totdat die Raad eindelijk tot die oortuiging gekom het dat die kontrak vernietig moes word. Hy pleit vir die beëindiging van die kontrak met Vorstman aan wie dit oorgegaan het toe die kontrak met Lippert beëindig is. Dieselfde redes wat daar vir die opheffing van die Lippert-monopolie bestaan het, het ook vir die afskaffing van die staatsmonopolie gegeld. Daar staan slegs één weg vir die Volksraad oop en dit is om die Regering te magtig om die monopolie in eie hande te neem en deur staatsamptenare¹⁾ te laat uitvoer, het die Generaal besluit.

Genl. Joubert is oor sy toespraak heftig aangeval. Die heer A. D. W. Wolmarans wou te kenne gee dat hy nie sy plig in die Uitvoerende Raad gedoen het nie en deur sy mededelings in die Volksraad vir die onenigheid in die land verantwoordelik was. Ook die here F. G. Wolmarans en Tosen het hom van pligsversuim in die Uitvoerende Raad verwyt. Die Eerste Volksraad was egter daarvan oortuig dat die Maatskappy hom nie streng aan die kontrak gehou het nie en het besluit om aan die Uitvoerende Raad op te dra om die saak in die hande van die Staatsprokureur en ander regsgeleerdes te stel om uit te vind wat gedoen kon word om die myne van goedkoper dinamiet te voorsien en dan na bevind van sake te handel.²⁾

Die /

---

1) Die staatsmonopolie was tot dan toe deur Vorstman as agent uitgevoer.

2) E.V.R. 69, Volksraadsbesluite, 4/11/1897, T.A.

Die Generaal het o.m. te Potchefstroom en Johannesburg vergaderings gehou en moes vir die soveelste keer verduidelik waarom die kanonne met die Jameson-inval nie betyds op die slagveld verskyn het nie. Op 'n vraag het hy geantwoord dat die land volgens waarheid en reg, ooreenkomstig die beginsels van Gods Woord, regeer moes word. Hy was vir 'n gesonde en liberale regering, gebaseer op beginsels wat tot suiwere administrasie in die Uitvoerende Raad en alle ander staatsdepartemente sou meewerk. Hy sou die land graag met spoorweë deurkruis wou sien, maar dan moes dit aan die staat behoort en ewe-as in die Vrystaat, Natal en Kaapkolonie deur die Regering en regeringsamptenare in belang van die land bestuur word. Hy was teen konsessies en monopolies, en nie die minste teen die dinamietmonopolie nie, wat slegs vrye konkurrensie in die weg staan. Hy was vir die invoering van 'n suiwere Grondwet en Stemregwet en vir die ongeskonde bewaring van die onafhanklikheid van die Hooggeregshof wat hom egter streng by die interpretasie van wette, soos deur die Volksraad gemaak, moes bepaal. Die stemreg behoort op 'n algemene en bevredigende basis gestel te word en behoort nie deur middel van spesiale besluite wat net ongenoeë en ontevredenheid verwek, uitgebrei te word nie. Dit sou hom nie gebaat het om hom teen die kosbare forte te Pretoria te verset nie, want die Regering wou dit hê, het hy verklaar.¹⁾

Die Generaal se vooruitsigte was nie te rooskleurig nie. Die heer J. W. Steenkamp van Drinkwater het hom afgeraai om te staan omdat hy bang was dat die Generaal weer sou uitval.²⁾ Die heer Devenish van Pietersburg was alles behalwe hoopvol. Plaaslik en ook in ander distrikte,

skryf /

1) "De Volksstem", 29/12/1897; "Land en Volk", 5/1/1898.

2) J. W. Steenkamp aan Joubert, 19/11/1897, Joubert-versameling, 697, T.A.

skryf hy op 16 Desember 1897, was Burger skynbaar die gunsteling. 1) Vier dae later skryf 'n ander ondersteuner van die Generaal, die heer J. van Soelen, weer dat die stemme in die Pietersburgse distrik ses weke van tevore eweredig tussen Kruger, die Generaal en Burger verdeel was, maar dat daar gedurende die afgelope twee weke 'n ommeswaai na Burger plaasgevind het. Baie van Kruger en Joubert se ondersteuners het na Burger oorgegaan. Die oë van baie Krugeriëte is ook met die dinamiet-geskiedenis geopen, maar aangesien hulle vroeër teen die Generaal was, gaan hulle oor na Burger - 'n nuweling. Die vernaamste voormanne wat die Generaal vroeër ondersteun het, staan egter nog by hom en dit is „met een zeer gevoel dat wy ons voorstellen dat UEd. kans niet zoo goed is als die van Burger.” Van Soelen het dit betreur dat twee Progressiewe kandidate sou staan en het die hoop uitgespreek dat, alhoewel laat, die Generaal en Burger sou ooreenkom en dat slegs één van hulle sou staan, wat 'n besliste meerderheid vir die Progressiewe kandidaat sou versker. 2)

Genl. Joubert het die teenstanders verwyt dat hulle verdeeldheid in Progressiewe geledere in die vorm van twee kandidate gebring het. Hy het die implikasies daarvan goed begryp en aan 'n vriend gaskryf dat almal wat eers vir Kruger gestem het, weer vir hom sou stem maar wat vir die Generaal gestem het, nou hul stemme tussen hom en Burger sou verdeel. Daar sou dan drie partye in die land wees. Hy het gekla dat sy teenparty valse middele teen hom gebruik. Op die een plek word hy geprys as die beste Generaal en onmisbaar as Kommandant-generaal - 'n rede waarom hy dan ook

nie /

---

1) A. H. Devenish aan Joubert, 16/12/1897, Joubert-versameling, 700, T.A.

2) J. van Soelen aan Joubert, 20/12/1897, Joubert-versameling, 702, T.A.

nie tot President verkies mag word nie. Op 'n ander plek word weer gesê dat hy Engelsgesind is en nie vertrou kan word nie. Ook dat hy nie in die Uitvoerende Raad kom as daar sake behandel word nie en dat die President alleen alles verrig en mooi reghou.¹⁾

Die Generaal was baie ontevrede met Burger en het hom openlik daarvan verwyd dat hy nie woord gehou het nie. Hy het so seer oor die saak gevoel dat hy gedreig het om sy betrekking as Kommandant-generaal neer te lê, ingeval Burger verkies sou word. Slegs sy plig as burger sou hy nakom.²⁾

Die verkiesingstryd van 1898 is met veel meer kalmte en bedaardheid as dié van 1893 gevoer. Die afwesigheid van Verkiesingskomitees wat in 1893 deur die Volksraad verbied is, omdat hul gevaar ingesien is, het tot hierdie kalmte bygedra. Die nuwe wet op die geheime stemming het ook 'n heilsame invloed op die publiek uitgeoefen. Die stemming was deurgaans waardig en bedaard, soms selfs verrassend stil in vergelyking met die vorige Presidentsverkiesing.

Die uitslag van die verkiesing was 'n skitterende oorwinning vir Kruger. Dit het getoon dat die Transvaalse burgers vrywel as 'n kompakte menigte agter hul regering gestaan het. Van die verdeeldheid van 1893 was geen spoor meer nie. Krugerisme en alles waarvoor dit gestaan het, was ingegraaf en verstewig.³⁾

Vir /

1) Joubert aan veldk. Wessel Vermaas, 1/1/1898, Joubert-versameling, 1997 B, pp. 326-328, T.A.

2) „De Volksstem”, 29/12/1897; „Land en Volk”, 5/1/1898.

3) Die Goewerneur van die Kaapprovinsie, sir Alfred Milner, 'n verbete vyand van die Republieke, was bitter teleurgesteld met die uitslag en die kans vir vrede is daardeur aansienlik verswak. Milner het 'n floue hoop gehad dat Joubert of Burger verkies sou word. Sy sienswyse omtrent die Transvaalse kwessie is dus totaal gewysig deur die herkiesing van Kruger tot President, en ongelukkig het die President hom toe juis water op sy meul gegee deur Kotzé, die Hoofregter, weens 'n botsing tussen die Regbank en die uitvoerende gesag te ontslaan. Sien dr. C.J. Scheepers Strydom, Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog, p.37.

Vir genl. Joubert was die uitslag van die verkiesing bepaald baie teleurstellend. Uit 'n totaal van 18,687 stemme, kon hy nie meer as 2,009 op hom verenig nie.¹⁾ Die uitslag het duidelik getoon dat die Generaal sedert die vorige Presidentsverkiesing baie van sy invloed verloor het en nie meer soos in die verlede 'n gedugte teenstander van Kruger vir die Presidentskap was nie. Dit het ook bewys dat hy volkome deur Burger as leier van die Progressiewe Party uitgeskuif was.

Een van die redes waarom die Generaal so sleg gevaar het, was ongetwyfeld die Jameson-inval en aangeleenthede in verband daarmee. Soos in 'n vorige hoofstuk²⁾ aangedui, is hy vir die onvoorbereidheid van die land en die ongewapende toestand van die burgers verantwoordelik gehou. Hy is ook ten onregte vir die afwesigheid van die artillerie by die gevangening van dr. Jameson te Doornkop verantwoordelik gehou. Die kanonne-geskiedenis het ongetwyfeld 'n nadelige invloed op sy kandidatuur gehad en ondanks herhaalde verklarings en verduidelikings om sy onskuld te bewys, het die blaam tog op hom bly rus. Die lasterlike sinspelinge van die here A. D. W. en F. G. Wolmarans ten tyde van die dinamiet-debat in Oktober en November 1897 is hiervan 'n bewys.

Genl. Joubert se konneksie met die Goudstad het ook sy kanse benadeel en die posisie van Kruger versterk. Die Generaal se beskuldiging as sou daar ten opsigte van die gelde onder Geheime Dienste toegestaan verkwisting plaasgevind het, het ook nie in die smaak geval nie. Dit is meer as waarskynlik, sê van Oordt,³⁾ dat die Kommandant-generaal deur enige onversigtige uitdrukkinge omtrent die Geheime

Fonds /

-
- 1) Die stemming was as volg: Kruger 12,864, Burger 3,814 en Joubert 2,009 - U.R.15, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.189, 18/2/1898; E.V.R.71, Volksraadsbesluite, 3/5/1898, - albei in T.A.
 2) Sien Hoofstuk XVI, p. 340 en volgende bladsye.
 3) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p.795.

Pres. Kruger by sy vierde beëdiging as Staats-
president op 12 Mei 1898.

Fonds en dinge wat in die Uitvoerende Raad plaasgevind het, homself aanmerklik kwaad gedoen het. Die verdeeldheid van die opposisie teen Kruger het ook verlamrend gewerk en was ongetwyfeld die belangrikste oorsaak vir die Generaal se neerlaag.

„Land en Volk” was baie verleë oor die uitslag en het openlik erken dat hulle nie verwag het dat Kruger so ’n „verpletterende” meerderheid sou behaal nie. As redes vir Kruger se oorwinning noem die blad die onvermoeide ywer van die hele „klik” van bevoorregte amptenare of konsessionarisse en spekulanteurs en die feit dat daar geld was om hul onkoste te dek; die betreurenswaardige dubbele Progressiewe kandidatuur waardeur die Progressiefgesindes feitlik verlam is en ten gevolge waarvan daar ’n algehele afwesigheid van noemenswaardige aktiwiteit was en duisende Progressiewe kiesers mismoenlik geweier het om selfs hul stemme te gaan uitbring; die verdeeldheid in Progressiewe geledere en die aanwesigheid van talryke huurling-blaadjies in die land.¹⁾

Die Presidentsverkiesing van 1898 was die laaste in die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek en het, ewe-as die voriges, teen genl. Joubert gegaan. Selfs teenoor Schalk Burger moes hy die onderspit delf. Die ou strydros het hom egter in die uitslag berus. In die herkiesing van Kruger met so ’n oorweldigende en onbetwisbare meerderheid het hy die wens van die volk en die wil van die albestierende God gesien. In ’n ope brief aan die volk het hy die burgers wat Kruger met so ’n groot meerderheid herkies het, gelukgewens. Diegene wat vir hom (Joubert) gestem het, het hy vir hul onwrikbare vertroue in hom bedank. „Was ik zwak”, skryf hy, „nooit was ik ontrouw, en steeds vertrouwd, ondersteund /

---

1) „Land en Volk”, 16/2/1898.

367.

ondersteund en geholpen door getrouwe en gehoorzame officieren en burgers, heb ik onder Gods bestuur tot nu toe het land en volk gediend, en zal zulks doen zoo lang het my duidelyk is dat God en het volk het willen. Wie ook President zy, ik zal een getrouwen en oprechten burger blyven, de onafhankelykheid, de bloei en welvaart van het land zoeken en behartigen, en dat hoop, wensch en vertrouw ik van u myne medeburgers ook. Laat nu maar onze motto in waarheid zyn: „Eendracht maakt macht.” Gedenkt aan het verledene en haedt u voor de toekomst en onze God zal alles wel maken.” 1)

1.) Joubert aan die Volk, 26/2/1898, „Land en Volk”, 2/3/1898.

HOOFSTUK XVIII.SWAZILANDSE AANGELEENTHEDE EN UITBREIDING NA DIE NOORDE.

Die Sandrivier-konvensie van 1852 het slegs die suidelike grens van die Suid-Afrikaanse Republiek bepaal. Die hele Noorde het vir die Emigrante-Boere oopgelê, maar vir 'n geruime aantal jare was die grondgebied, ingesluit deur die Vaalrivier in die Suide, die Kalahari in die Weste, die Limpopo in die Noorde en die Lebomboberge in die Ooste, meer as voldoende vir hul beperkte getalle. Deur natuurlike vermeerdering en immigrasie uit die Suide het die bevolking egter so snel vermeerder dat daar spoedig 'n behoefte aan meer grond ontstaan het. Onbelemmerde uitbreiding noordwaarts het, weens toenemende Britse belangstelling in die Noordelike Gebiede, eindelik onmoontlik geword. Na die Eerste Vryheidsoorlog was daar egter nog geleentheid hiervoor. Die Matabele-koning, Lobengula, was die Boere altoos goedgesind en het reeds van sy vader eerbied vir hulle geerf. Toe hy na die Vryheidsoorlog van hul oorwinnings verneem, het hy twee van sy indoenas met 'n olifantstand na Pretoria gestuur om hulle geluk te wens en te vra dat Kruger of Joubert hom moes besoek om 'n traktaat van vriendskap met hom te sluit.¹⁾

Op 9 Maart 1882 het genl. Joubert geantwoord dat hy Lobengula graag persoonlik sou besoek het, maar dat die tyd daarvoor ontbreek. Hy het hom, volgens Fitzpatrick se weergawe van die brief, ook nog van die anneksasie van die Transvaal vertel. „We then talked nicely for four years, and begged for our country," skryf die Generaal. „But no; when an Englishman once has your property in his hand then he is like a monkey that has its hands full of pumpkin seeds - if you don't beat him to death he will never

let /

---

1) Vgl. du Toit, Samesia of Salomo's Goudmynen Bezocht in 1894, p. 51.

let go - and then all our nice talk for four years did not help us at all. Then the English commenced to arrest us because we were dissatisfied, and that caused the shooting and fighting." Die Engelse het die land eindelik egter teruggegee, het die Generaal vervolg, "and our country is free, and we will now once more live in friendship with Lo Bengula, as we lived in friendship with Umzilikatse, and such must be our friendship, that so long as there is one Boer and one Matabele living, these two must remain friends." 1)

Enige jare later het Lobengula, toe hy sien hoe-dat Cham na die Warren-ekspedisie teen hom bewapen word, weer 'n afvaardiging na Pretoria gestuur om 'n traktaat van vriend- en bondgenootskap met die Boere te sluit. Volgens ds. S. J. du Toit was Joubert by albei geleenthede sterk ten gunste van so 'n traktaat en ook bereid om persoonlik na Bulawayo te gaan. Die President was egter daarteen en daar het niks van gekom nie.²⁾

Agterna beskou, was Kruger se politiek hier baie kortsigtig en het hy 'n gulde geleentheid vir uitbreiding na die Noorde deur die vingers laat clip. Die Republiek sou nie weer so 'n kans kry nie. Rhodes sou dit verhoed dat die handelsweg na die Noorde asook Masjonaland en Matabeleland in die Boere se hande val. Het Joubert gegaan en 'n traktaat met Lobengula gesluit, dan was die geskiedenis van die Republiek en Matabeleland miskien anders. Deur sy weifeling het die President Lobengula in die arms van die Engelse gedryf.

Daarenteen /

-
- 1) Joubert aan Lobengula, 9/3/1882, Fitzpatrick, The Transvaal from within, pp. 54-55. Die oorspronklike brief is waarskynlik in Nederlands of Afrikaans geskryf, maar ongelukkig het skrywer nie daarin geslaag om 'n kopie daarvan te vind nie.
  - 2) Vgl. du Toit, Samesia of Salomo's Goudmynen Bezocht in 1894, p. 51.

Daarenteen mag ook nie uit die oog verloor word nie dat Kruger en die ander Boereleiers voor hom nie so seer na verdere uitbreiding noordwaarts as na 'n uitweg na die see gestreef het nie. Die Natal-trek het in noue verband met Port Natal gestaan. Andries Hendrik Potgieter het probeer om met Holland via Delagoabaai in verbinding te tree. Die vestiging van die blanke beskawing in Oostelike Transvaal was 'n stap in dié rigting. M. W. Pretorius het getrag om in die rigting van St. Luciabaai deur te dring. Burgers het hom op spoorwegverbinding met Delagoabaai toegelê. Kruger het die werk voortgesit en gereken dat hy deur Swaziland 'n vrye weg na die see sou vind.¹⁾ Om dié rede moes Swaziland onder die bestuur van die Republiek gebring word. Die geskiedenis van Swaziland was ook ten nouste aan dié van die Boere verbonde. Sedert 1846 was die land 'n soort van Protektoraat van die Boere, wat hulle eers teen die Bapedi en later teen die Zoeloes beskerm het. Joubert het dan ook reg gehad om te beweer dat die Swazie-nasie hul bestaan naas God aan die Boere te danke gehad het.²⁾

Nogtans is die Republiek by die Konvensie van Pretoria in 1881 en dié van Londen in 1884 alle regte oor Swaziland ontnem. Die onafhanklikheid van die Swazies is gewaarborg en die Republiek in art. 4 van die Konvensie van Londen verbied om met enige staat oos of wes van sy grense, sonder goedkeuring van Groot-Brittanje, 'n verdrag te sluit. Dit het egter by die dag duideliker geword dat Swaziland onder blanke bestuur moes kom. Die chaotiese toestand wat ontstaan het, veral as gevolg van die Swazie-koning se

roekelose /

1) Sien proefskrif van dr. D.W. Krüger, „Die Weg na die See“, in Argief-Jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 1938, Deel I.

2) Genl. Joubert in 'n voorbereide toespraak (ongedateerd), Joubert-versameling, 1965, T.A.

roekelose toekenning van konsessies, kon nie voortduur nie. Die vraag was wie beheer oor Swaziland sou uitoefen, die Republiek of Groot-Brittannië. Die een het die ander probeer uithou. Umbandeni was ook skerpsinnig genoeg om dit in te sien en het die een teen die ander uitgespeel. By die Britse owerheid van Natal het hy gedurig oor die Boere gekla en by pres. Kruger weer oor die Engelse.

In Junie 1882 het die Swazie-koning twee boodskappers na Pietermaritzburg gestuur om te kla dat Boere die grens oorskry het, 110 beeste gebuit en die lyn ver skuif het.¹⁾ Van Britse kant is die Republikeinse Regering dadelik hiervan verwittig en na ondersoek kon genl. Joubert verslag doen dat die aanklag heeltemal onwaar was en waarskynlik 'n verdraaide berig was omtrent beeste wat die berugte Charlie Dupont, 'n blanke ingesetene van Swaziland, van naturelle afgeneem het.²⁾

Die volgende aanklag was ewe ongegrond en teen niemand minder as die Kommandant-generaal self gerig nie. In Mei 1885 het enige Engelse in Swaziland, na bewoering op versoek van Umbandeni, aan die Natalse Goewerneur en die Hoë Kommissaris geskryf dat genl. Joubert teen die end van die vorige maand die Swazie-koning besoek het met die doel om hom te beweeg om die beskerming van die Republiek te aanvaar en dat terselfdertyd met 'n inval in Swaziland gedreig is. Umbandeni se indoenas sou egter eenparig die voorstel van Joubert verwerp het, en die Swazies gretig wees om onder die Britse Regering te kom.³⁾

Die /

-
- 1) C 3419 (Further Correspondence respecting the Affairs of the Transvaal and Adjacent Territories - 1882), p.32.
  - 2) C 3486 (Further Correspondence respecting the Affairs of the Transvaal and Adjacent Territories - 1883), p. 11. Sien ook M.A.-tesis van F.C. Symington, "Swazieland tot 1890", p.79.
  - 3) J.B. Rathbone, J.H. Wyld en T. Corry aan Goewerneur van Natal, 4/5/1885, C 4645 (Further Correspondence respecting the Affairs of Zululand and Adjacent Territories - 1886), pp. 5 & 6; J. Forbes aan sir Hercules Robinson, 6/5/1885, C 4645, t.a.p. p.3.

Die Hoë Kommissaris het pres. Kruger oor die saak genader en die hoop uitgespreek dat hy in staat sou wees om bevredigende bewys te lewer dat die verslag onwaar is en dat geen skending van die Swazies se onafhanklikheid beoog was nie.¹⁾ Kruger het nog dieselfde dag geantwoord dat soortgelyke berigte hulle bereik het, nl. dat die heer Shepstone²⁾ probeer het om Umbandeni te beweeg 'n Britse Protektoraat te aanvaar, maar dat hulle nie die minste notisie daarvan geneem het nie. Hy het die Hoë Kommissaris verseker dat die Superintendent van Naturelle geen opdrag ontvang het om so 'n voorstel aan die Koning te doen nie. Die heer Joubert was egter toevallig in Pretoria, aldus die President, en het die waarheid van die gerug, asook dié van 'n voorgenome inval, ontken.³⁾

Ten einde te wete te kom wat agter die skerms aangaan, het genl. Joubert sy seun, wat toe in Swaziland vertoef het, gevra om die saak deeglik te ondersoek.⁴⁾ In Julie 1885 het die Staatsekretaris in 'n skrywe aan die Hoë Kommissaris op die saak teruggekom en erken dat genl. Joubert in April 1885 die Swazie-koning besoek het. Sy besoek was egter streng privaat en hy het geen opdrag van enige aard hoegenaamd van die Regering ontvang nie. Die Staatsekretaris het alle ander aantygings weerlê en ten slotte verklaar dat die Swazie-koning by die Regering van die Republiek gekla het oor die heer Shepstone en sy ontevredenheid te kenne

gegee /

-
- 1) Robinson aan Kruger, 29 en 30/5/1885, C4645, t.a.p., pp. 3 & 4.
 2) Hier word klaarblyklik die heer T. Shepstone, 'n seun van sir Theophilus Shepstone, bedoel.
 3) Kruger aan Robinson, 29/5/1885, C4645, t.a.p., p.4.
 4) Joubert aan sy seun, Josias Francois, 6/6/1885, Joubert-versameling, 1997A, pp. 110-111, T.A. J.F. Joubert was waarskynlik met sy skape vir winterweiding in Swaziland.

373.

gegee het omdat laasgenoemde die Swazies teen die Boere opstook, sy vernaamste indoenas omkoop en tweedrag saai. Shepstone het boonop ook nog die Swazie-koning probeer beweeg om die Britse Regering te versoek om hom (Shepstone) as Resident aan te stel en van die land 'n Britse Protektoraat te maak.¹⁾

Onsinnige en valse bewerings van Boere-oorskrydings in Swaziland het al hoe meer voorgekom. Op 28 September 1885 skryf genl. Joubert aan die Staatsekretaris na aanleiding van 'n ondersoek wat hy na die bewerings van ene Spring moes instel, dat „nietteenstaande het doel van die mynheer zeer duidelyk was en men zeer wel wist wat er over te denken“, hy nogtans die saak deur kommissaris Ferreira laat ondersoek het. Hy eindig met die volgende teregwysing aan die Hoë Kommissaris:²⁾ „Daarenboven, als ik de vele klachten en grieven die van tyd tot tyd by my inkomen over de Amazwasies, zonder onderzoek aan de Hoog Ed. Regering wilde inzenden zou zy (de Reg.) er even zoveel moeite en last van hebben als Zyne Excellentie de Hoogen Commissaris, maar daar het my dikwyls blykt dat zaken verkeerd voorgesteld worden, onderzoek ik ze en wordt alzoo meer dan een zwaarigheid uit den weg geruimd zonder dat daaruit lawaai of onlusten ontstaan.“³⁾

Die saak van Spring was skaars ondersoek of drie boodskappers van Umbandeni was alweer op pad na Pietermaritzburg om aan die Sekretaris van Naturelle te rapporteer dat Piet Joubert, vergesel van twee Boere en 'n tolk,

die /

1) Staatsekretaris aan Hoë Kommissaris, 14/7/1885, C4645, t.a.p., pp.11-12.

2) 'n Kopie van die brief is op 5 Oktober aan die Hoë Kommissaris gestuur. Sien C4645, t.a.p., p.59.

3) Joubert aan Staatsekretaris, 28/9/1885, S.N.104, pp.448-449, T.A.; C4645, t.a.p., pp.60-61.

374.

die vorige winter na Umbandeni se kraal gekom en hom versoek het om 'n dokument te teken waarin verklaar word dat hy en al die Swazies toestem om hulle onder die bestuur van die Boere-regering te plaas en niks meer met die Engelse te doen wou hê nie. Piet Joubert sou ook gesê het dat die Boere die Engelse by Majuba verslaan het en dat Umbandeni se voorgewende ooreenkoms met die Engelse verval het. Die Boere sou ook van sommige van die Swazie-krale op die grens binne Swaziland belastinge ingevorder het en die natuurlike met uitwissing gedreig het indien hulle nie betaal of trek nie. 1)

Die Hoë Kommissaris het eindelijk erken dat dit moeilik was om vas te stel wat die toedrag van sake ten opsigte van die beweerde oorskrydings was en het voorgestel dat 'n amptenaar na Swaziland gestuur word "to ascertain the facts of the case in regard to the alleged Boer encroachments and as to the wishes of the Swazi King in regard to the appointment and payment of a border agent." 2)

Die grensgeskille kon in 'n sekere mate aan die onsekerheid en onduidelikheid van die grenslyn toegeskryf word. Die grenskwessie het ook hoe langer hoe ernstiger geword, te meer omdat daar van Swazies op Transvaalse gebied deur die Republikeinse Regering belastinge geëis is, terwyl dié in Swaziland natuurlik vry daarvan was. Dit was dus dringend noodsaaklik dat die grenslyn sekuur vasgestel sou word. In Julie 1886 het die Uitvoerende Raad eindelijk genl. Joubert en N. J. Smit as 'n Kommissie na Umbandeni gestuur om die bakens volgens die Konvensie op te rig, sodat latere misverstand en moontlike inbreuk op die een of ander kant /

1) Verklaring van drie Swazie-boodskappers ten kantore van die Sekretaris van Naturelle, Pietermaritzburg, 7/10/1885, C 4645, t.a.p., pp. 64-65.

2) Hoë Kommissaris aan kol. Stanley, 23/12/1885, C 4645, t.a.p., pp. 77-78.

kant van die Konvensielyn voorkom kon word. Aangesien die Kommissie oor die Goudvelde (Barberton) moes reis, het die Uitvoerende Raad besluit dat die werksaamhede van die Goudvelde-kommissie ook aan hulle opgedra sou word.¹⁾

Die Kommissie waartoe die Landmeter-generaal, G.A. von Wielligh, toegevoeg is, het Umbandeni en sy Raad besoek om ondersoek na die klagtes in te stel. Die enigste saak wat die Koning en sy Raad egter wou voorbring, was dié van beeste waarop Abel Erasmus en J. le Clerq vir hutbelasting beslag gelê het. Umbandeni en sy Raad het wel verstaan en ook toegegee dat die beeste nie op Swaziegebied gevat is nie, maar van naturelle wat aan die Republiek se kant van die grens woon. Hulle het egter voorgegee dat die beeste aan die Koning behoort het.

Umbandeni en sy Raad was nie bereid om te verklaar dat enige bakens of die grenslyn deur die Boere verander is nie, maar het gereken dat die grens van Kamhlobana met dieselfde bergreeks tot by die Krokodilrivier en vandaar na Mananga moes loop. Hulle was egter tevrede dat die bakens en grenslyn, soos deur die Republiek erken, reg was. Die Koning is gevra om 'n deputasie met die Kommissie saam te stuur om die bakens volgens die Konvensie op te rig, maar kon nie die noodsaaklikheid daarvan insien nie, tensy die Kommissie inwillig om die baken van Kamhlobana na die Krokodilrivier te verskuif. Die Kommissie was van oordeel dat vir goed 'n end aan die onsekerheid gemaak moes word en het voorgestel dat die hele Swazie-grens deeglik opgemeet en 'n noukeurige kaart gemaak word.²⁾

Smit /

1) U.R. 7, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 142, 24 Julie, 1886, T.A. Sien ook Symington, Swazieland tot 1890, pp. 64-66.

2) Kommissieverslag, 11/11/1886, C 5089 (Correspondence respecting the Affairs of Swaziland - 1887), p. 28.

Smit en von Wielligh het terselfdertyd 'n ondersoek na die klagtes teen genl. Joubert ingestel. Op versoek van die Kommissie is die boodskappers wat die klagtes teen die Generaal afgelewer het, ingeroep en die Hoë Kommissaris se brief en die verklarings in teenwoordigheid van die Koning en sy Raad voorgelees en deur die Koning se tolk vertaal. Toe Ukwahla-Kwahla, een van die betrokke boodskappers, egter gevra is of die verklaring sy woorde bevat het, het Umbandeni tussenbei getree en na heelwat uitvlugte opgemerk dat as Ukwahla-Kwahla gesê het wat in die verklaring staan, hy nie die waarheid gepraat het nie. Wat die brief van die Hoë Kommissaris betref, was 'n paar woorde waar, maar vir die res was dit onwaar. Nadat die Kommissie die Koning en sy Raad op die erns van die saak gewys het, het Umbandeni en sy vernaamste raadslede, „Sandlaan" en „Bomovaan", verklaar dat hulle nooit sulke klagtes na die Goewerneur van Natal gestuur het nie en dat Piet Joubert nie die gewraakte woorde gebesig het nie.¹⁾

Genl. Joubert het die volgende verduideliking verstrekt:- Met sy besoek aan Swaziland in April 1885 het hy gevind dat die Koning 'n konsessie vir die prospekter van goud verleen het en toegelaat het dat Europese drank in Swaziland verkoop word. Hy het hom toe gewaarsku dat die drank sy volk sou demoraliseer en dat die toekenning van konsessies sy ondergang en dié van sy volk sou beteken, omdat die delwers op die duur sy wette en gesag sou verwerp en sy land sou oorstroom. Die Koning het dit as 'n bedreiging opgeneem en die Natalse Regering dienooreenkomstig meegedeel.²⁾

In /

-
- 1) Kommissieverslag, 11/11/1886, C 5089 (Correspondence respecting the Affairs of Swaziland - 1887), p.29.
 2) Uit toespraak van genl. Joubert tydens 'n dinee wat hom in Londen deur sir Donald Currie op 9 Desember 1890, aangebied is. Joubert-versameling, 2983, T.A.

In Februarie 1887 het die Republikeinse Regering die verslag van die Kommissie van Onderzoek na die aanklagte teen genl. Joubert, aan die Hoë Kommissaris gestuur. Die stukke het die onnoukeurigheid van die aanklagte bewys, skryf die Staatsekretaris, „and at the same time indicate how much trouble is taken to arouse misunderstanding between this Government and that of Her Majesty.” 1)

Genl. Joubert het die Engelse politiek met betrekking tot Swaziland gelaak en sterk veroordeel. Die Boere het die Swazies altoos teen die Zoeloes beskerm en vir Umbandeni Koning en bondgenoot gemaak. „Nu dat steek Engeland dwars en de krop”, skryf die Generaal, dat die Boere enige sterk naturelle-stam tot vriend of bondgenoot sou hê. Om dié rede moes Swaziland by albei Konvensies vry en onafhanklik verklaar word en die deur vir Engelse kuipery in Swaziland oopgehou word, ten einde 'n sterk naturellemag op Engeland se hand te hê, na genoeg aan die Boere, om te eniger tyd gereed te wees as Engeland dit nodig sou kry. Volgens die Konvensies was die Republiek ook verplig om die onafhanklikheid van Swaziland ten behoeve van Engeland en Engelse kuipery te beskerm, solank dit in Engeland se kraam te pas kom en totdat vir hom die regte uur aanbreek om op versoek van die een of ander „Betel” of „Jan Dun” Haar Majesteit se soewereiniteit of protektoraat oor Swaziland uit te brei. Om die toestand voor te berei, is daar reeds 'n „Tovilus” in die land. Die Boere sou niks in Swaziland kon doen nie of Engeland sou protesteer. Hulle sou dus moet toesien hoedat Engelse kuipery voortgaan, het die Generaal besluit. 2)

Alhoewel /

-
- 1) Staatsekretaris aan Hoë Kommissaris, 18/2/1887, C 5089, t.a.p., p.22.
 2) Joubert aan G.J.W. de Jager, 9/6/1887, Joubert-versameling, 1997, pp. 107-108, T.A.

Alhoewel genl. Joubert moes erken dat hy as gevolg van die Swazie-saak nie vertrou word nie,¹⁾ het die ondersoek tog 'n goeie uitwerking gehad en die toestand in 'n groot mate opgeklaar. Vir die Hoë Kommissaris was dit eindelik ook duidelik dat Umbandeni 'n dubbele rol speel „complaining of Boers to me and of English to President of Republic.” Hy het dan ook voorgestel dat as die Britse Regering self nie Swaziland wou hê nie, hulle moes toelaat dat dit onder die beheer van die Republiek geplaas word.²⁾

In Maart 1887 het Umbandeni die heer T. Shepstone, 'n seun van sir Theophilus Shepstone, as sy agent aangestel. Die blanke konsessiehouers sou toegelaat word om sake wat alleen hulle aangaan deur middel van 'n gekose Komitee te reël.³⁾ Die stelsel was egter nie 'n sukses nie. Beide Shepstone en sy opvolger, Allister M. Miller, was magteloos om die konsessiemoeilikhede op te los. Die oorgrote meerderheid van die blanke ingesetenes was ook ten gunste van anneksasie deur die Suid-Afrikaanse Republiek. Die Swaziekoning het ontken dat hy die beskerming van Groot-Brittannië verlang en Zambaan en Umbegisa, twee onafhanklike Opperhoofde ten ooste van Swaziland, het selfs om die beskerming van die Republiek gevra.⁴⁾ Die Republiek self het na verbinding met die see deur die grondgebied van hierdie Opperhoofde gestreef en was bereid om daarvoor groot opofferings te maak. Ingevolge art. IV van die Konvensie van Londen is

hy /

-
- 1) Joubert aan N.J. Smit, 19/7/1887, Joubert-versameling, 1997A, pp. 451-2, T.A.
  - 2) Sir Hercules Robinson aan sir H.T. Holland, 7/3/1887, C.5089 (Correspondence respecting the Affairs of Swaziland - 1887), p.18.
  - 3) C 5089, t.a.p., p.36; vgl. Symington, Swazieland tot 1890, pp. 72-74.
  - 4) Staatssekretaris aan Hoë Kommissaris, 13/4/1889, C 6200 (Further Correspondence respecting the Affairs of Swaziland and Tongaland, 1890) pp. 139-140.

hy egter belet om sonder goedkeuring van die Britse Regering traktate met inboorlingstamme ten ooste en weste van sy gebied te sluit. 'n Dergelike beperking het egter nie ten opsigte van uitbreiding na die Noorde bestaan nie. In Julie 1887 het Piet Grobler as gevolmagtigde van die Republiek met Lobengula 'n verdrag gesluit en vir burgers van die Republiek belangrike voorregte in Matabeleland verkry. Berigte van Masjonaland se groot rykdom aan minerale het egter ingekom en daar het by baie Engelse 'n vurige begeerte ontstaan om hierdie Noordelike Gebiede vir die Britse Ryk te verseker. Onder die omstandighede het pres. Kruger op 3 Mei 1889 voorgestel dat die Republiek alle aansprake op die Noorde terugtrek en sy invloed gebruik ter ondersteuning van Britse uitbreiding in Bechuanaland en Matabeleland, op voorwaarde dat Haar Majesteit se Regering uit Swaziland, die gebied van Zambaan en Umbegisa, en Tongaland (Kosibaai inbegrepe) terugtrek.¹⁾

In Swaziland het op hierdie tydstip ook die grootste verwarring geheers. Moord en doodslag was aan die orde van die dag.²⁾ Die Britse Sekretaris van Staat het dan ook die wenslikheid van 'n gesamentlike Kommissie van Onderzoek ingesien en sir Francis de Winton as Speciale Britse Kommissaris aangestel. De Winton het op 11 November 1889 op Pretoria aangekom en was van kol. Martin, kaptein Baden-Powell en adv. Schreiner vergesel. Die Kommissie van die Suid-Afrikaanse Republiek het bestaan uit genls. Joubert en Smit, staatsprokureur dr. Krause en posmeester-generaal Izak van Alphen, as sekretaris.

Die /

1) C 6200, t.a.p., p.153; Vgl. Leyds, Swaziland en de Weg naar Zee, pp. 49-51.

2) Umbandeni wat reeds vir 'n jaar lank siek was, is in Oktober 1889 oorlede. Tydens sy siekte het hy van sy vernaamste indoenas met hul families, o.a. Sandlaan, om die lewe laat bring. Umbandeni is deur sy seun Bunu (Boer), 'n knaap van omtrent 13 jaar, opgevolg (Symington, Swazieland tot 1890, p. 97).

Die gesamentlike Kommissie het sake in Swaziland ondersoek en ooreengekom dat vereers 'n gesamentlike goewerment vir dié land ingestel sou word.¹⁾ De Winton se verslag was egter nie te gunstig vir die Republiek nie en van die Konferensie tussen die Hoë Kommissaris en pres. Kruger op 12 en 13 Maart 1890 te Blignautspont het ook weinig tereg gekom. Die President het nie kans gesien om die konsep-konvensie wat sir Henry Loch met hom saamgebring het, te onderteken nie. Die Hoë Kommissaris het daarop gestaan dat die konsep-konvensie onveranderd en vóór 'n sekere datum deur die Volksraad goedgekeur word. Die Transvaalse Regering sou sy voorstelle aan die heer J. H. Hofmeyr²⁾ as Haar Majesteit se Speciale Agent kon meedeel, „maar, voordat zulke onderhandelinge kunnen geopend worden“, skryf die Hoë Kommissaris, „is het eene conditio sine qua non, dat de Conventie door den Volksraad worde goedgekeurd.“³⁾

Intussen het die Uitvoerende Raad besluit om genl. Joubert na Engeland te stuur, ten einde deur persoonlike samespreking met die Britse Regering en, indien nodig, met die Parlement, die bestaande verskille wat 'n skikking bemoeilik, uit die weg te ruim. Die Raad het verwag dat die sending van die Kommandant-generaal op die onderlinge betrekkinge tussen die twee Regerings 'n gunstige invloed sou uitoefen en het die Hoë Kommissaris om sy medewerking gevra. Die Generaal mog geen traktaat sluit of ooreenkoms aangaan
nie. /

1) Vgl. Leyds, Swaziland en de Weg naar Zee, pp. 57-59. Sien ook Symington, Swazieland tot 1890, pp. 104-109.

2) Sir Henry Loch het die heer J. H. Hofmeyr, leier van die Afrikanerparty in die Kaapkolonie, as Speciale Agent van die Britse Regering na Pretoria gestuur, met die doel om die Republiek tot aanneming van die konsep-konvensie te beweeg.

3) Hoë Kommissaris aan Kruger, 26/6/1890, SS.R.7272/90, T.A.; Groenboek No. 1 van 1890 (Offisiele Bescheiden re Conventie gesloten te Pretoria op 2 Augustus 1890), p. 16. Vgl. Leyds, Swaziland en de Weg naar Zee, pp. 80-81.

nie. Sy opdrag was slegs om deur persoonlike gedagte-wisseling die verdere onderhandelinge te vergemaklik en te begunstig.¹⁾

Genl. Joubert het einde Junie 1890 vertrek en vanuit Kaapstad, waar hy baie vriendelik deur die Hoë Kommissaris ontvang is, op 9 Julie in 'n telegram aan Pretoria die goedkeuring van die Konvensie met 'n geringe wysiging aanbeveel op grond daarvan dat dit later tot 'n beter reëling van sake sou lei.²⁾

Om tot 'n skikking te geraak, skryf die Staatssekretaris op 11 Julie 1890 aan die heer Hofmeyr in antwoord op die Hoë Kommissaris se konsep-konvensie, sou die Uitvoerende Raad graag tegemoetkominge wou doen. Nieteenstaande sy besware teen die voorgestelde bestuur in Swaziland, was die Uitvoerende Raad bereid om in sodanige reëling as 'n oorgangsmaatreël toe te stem. Die Raad was ook bereid om die verpligtinge, soos voorgestel, ten opsigte van die gebiede noord en noordwes van die Republiek op hom te neem, mits Haar Majesteit se Regering hom ten ooste van die Republiek op so 'n wyse terugtrek dat dit die Republiek 'n vrye hand sou laat in die verkryging van 'n onbeperkte soewereiniteit oor 'n stuk grond wat die Republiek met die see verbind. Die Uitvoerende Raad was verder geneë om wanneer hierdie soewereiniteit verkry is, aan die tol-unie deel te neem en die produkte van Suid-Afrikaanse geweste vry van invoerregte toe te laat. 'n Kopie van hierdie brief is op 15 Julie 1890 aan dr. **G. B.** Clark, Konsul-generaal van die Republiek in Engeland, gestuur met

die /

---

1) Republikeinse Regering aan Hoë Kommissaris, 25/6/1890, SS.R.7272/90, T.A.; Groenboek No.1 van 1890, t.a.p., pp. 15-16.

2) Joubert aan Staatspresident, 9/7/1890, SS.R.7272/90, T.A.; Groenboek No. I van 1890, t.a.p., p.17.

die versoek om daarvan aan die Kommandant-generaal mededeling te doen.¹⁾

Hofmeyr het ook sy bes gedoen om sir Henry Loch tot enige toegewings te beweeg en magtiging verkry om op enkele kleiner punte toe te gee en origens onderhandeling oor die grotere besware ná ratifikasie van die Konvensie, in die vooruitsig te stel. Haar Majesteit se Regering sou bereid wees, skryf Hofmeyr op 17 Julie 1890 aan die Regering, om wanneer die gesamentlike Goewerment gevestig en die konsessie-aansprake gereël is, sulke kwessies as wat die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek voor hom mag bring, te oorweeg, met die begeerte om aan die wense van die Suid-Afrikaanse Republiek soveel moontlik tegemoet te kom.²⁾

Op 7 Augustus 1890 het die Volksraad na warm besprekinge en met die grootste teensin die konsep-konvensie voorwaardelik goedgekeur. Die bepalinge van die Konvensie was vir die Republiek 'n groot teleurstelling. Dit het ook nie soseer oor Swaziland self gegaan nie. Swaziland het die middel geword waardeur Groot-Brittannië allerlei dinge van die Republiek probeer afdwing het. Die enigste wat die Republiek dadelik verkry het, sonder beperkende voorwaardes, was die reg tot aanhegting van die Klein-Vrystaat.³⁾

Pas ná genl. Joubert se aankoms in Engeland is die Swaziland-konvensie gesluit.⁴⁾ Nogtans het die Generaal

voortgegaan /

---

1) Staatsekretaris aan J.H. Hofmeyr (in Pretoria), 11/7/1890, Joubert-versameling, 280, T.A.

2) J.H. Hofmeyr aan die Staatspresident, 17/7/1890, Groenboek No.1 van 1890 (Offisiele Bescheiden re Conventie gesloten te Pretoria op 2 Augustus 1890), p.21.

3) Op 10 April 1891 is die Klein-Vrystaat formeel deur genl. Joubert oorgeneem en by wyk I van die distrik Piet Retief gevoeg. Sien Goldman, Beredeneerde Inventarissen van de Oudste Archief - Groepen der Z.A. Republiek, p.131.

4) Transvaalse Gesant in Nederland aan pres. Kruger, 30/7/1890, SS.R. 7272/90, T.A.

voortgegaan om die onbillikheid van die Konvensie teenoor Transvaal onder die aandag van die Engelse publiek te bring. Blykens die verslag van 'n onderhoud wat 'n verteenwoordiger van „The Times” met hom gehad het, het die Generaal die Konvensie in sterke bewoordinge afgekeur. „Wanneer het bestuur over Europees-Swazieland was gekomen hetzy aan het Kaapsche Gouvernement, hetzy aan dat der Z.A. Republiek, dan had het althans een hechten grondslag gehad”, het hy verklaar, „maar door het tusschen deze twee in te hangen staat gelyk met een zeepbel in de lucht te blazen; binnen kort zal die uiteenspaten. Wanbestuur zal de aanvang zyn; regeeringloosheid het einde.”

Die Generaal het aangetoon hoedat Transvaal weens sy geografiese ligging die meeste as gevolg van wanordelikhede in Swaziland te ly het. Om dié rede het die Republiek dan ook die grootste belang daarby dat die land goed regeer word en was hy van oordeel dat Swaziland onder die administrasie van die Boere moes geplaas geword het. Dat dit nie gebeur het nie, het die Generaal aan 'n ongegronde vooroordeel teen die Boere toegeskryf - 'n vooroordeel wat nie deur die publieke opinie in Suid-Afrika nie, maar deur dié in Engeland daarop nagehou word. Hy was hoopvol wat betref die toekomstige vereniging en federasie van Suid-Afrika en het gereken dat elke stap wat gedoen word, met hierdie doel voor oë sou geskied. Beide Hollands- en Engelssprekendes was gerceed en gewillig om saam te werk. Hul samesmelting beskou hy as onvermydelik en slegs 'n kwessie van tyd. Die vereniging van die twee blanke rasse word deur die mense van Transvaal meer en meer as 'n onmisbare voorwaarde vir toekomstige vooruitgang beskou. Aangesien dit die geval is, was die Generaal van opinie dat alles wat daartoe strek - soos hierdie Konvensie ook - om wantroue aan die een kant aan te toon en wrywing aan die ander kant te veroorsaak,

baie te betreur is.¹⁾

In 'n toespraak tydens 'n dinee wat hom in Londen op 9 Desember 1890 aangebied is, het genl. Joubert gesê dat die Swaziland-konvensie veeleer daarop aangewese is om onaangenaamheid tussen die Republiek en Engeland te verwek. Die slegte reëling het hy aan misverstand toegeskryf. As die Britse volk en Regering met die ware toestand van sake in Swaziland bekend was, sou hulle ook geen dag langer gewag het om die moeilikhede uit die weg te ruim nie. Hy het aangetoon hoedat die Swazie-volk sy bestaan aan die Boere te danke gehad het en besluit dat die haglike toestand in Swaziland slegs beëindig kon word deur Swaziland onder die Suid-Afrikaanse Republiek te plaas.²⁾

Onder die Swaziland-konvensie het die Republiek al sy regte op Bechuanaland, Masjonaland en Matabeleland prysgegee. Vir baie Boere was dit 'n bittere teleurstelling. Van tyd tot tyd was daar sprake van 'n trek van Transvaalse burgers na die vrugbare streke ten noorde van die Limpopo. In 1885 en ook die jaar daarop is verneem van groepe mense wat saamgekom het om in te trek en die land in besit te neem. Van hierdie poginge het niks gekom nie. In Januarie en Februarie 1890 het 'n dergelike plan van 'n trek na Masjonaland, deur 'n sekere Bowler op tou gesit, in duie gestort, weens die teenstand van pres. Kruger wat juis besig was om die bes moontlike skikking aangaande Swaziland te tref.³⁾ In die begin van 1891 is die plan weer geopper, maar hierdie keer was dit van veel groter omvang. Die trek

was /

1) "De Volksstem", 15/9/1890.

2) Joubert-versameling, 2983, T.A. Ondanks alle pogings aangewend, het skrywer nie daarin geslaag om 'n amptelike verslag van genl. Joubert se sending te vind nie. Dit is bes moontlik dat hy geen sodanige verslag ingedien het nie.

3) Vgl. Hofmeyr, Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan), pp. 454-17; vgl. Leyds, Swaziland en de Weg naar Zee, p. 67.

was gebaseer op 'n konsessie wat twee Transvalers, Malan en Adendorff, van 'n ondergeskikte Kaptein van die Banjainasie, 'n vasal van Lobengula in Suid-Matabeleland, verkry het. Die konsessie was gevolglik waardeloos. Nogtans het Barend Vorster dit opgeneem en voorgestel om 'n Boere-republiek van die Noorde te stig. Baie Boere uit die Republieke en ook uit die Kaapkolonie het aan die oproep gehoor gegee. Genl. Joubert was ten gunste van die onderneming en sy skoonseun, A. Malan, was een van die leiers. As gevolg ^{hiervan} is verwag dat teen 1 Junie 1891 2,000 burgers aan die Limpopo bymekaar sou kom om oor te trek en die land in besit te neem.¹⁾

Kruger was in 'n uiters moeilike posisie. Hy wou sy beloftes aan die Britse Regering en die bepalinge van die Swaziland-konvensie as eerlike man getrou nakom, dog het oral op teenstand van sy eie mense gestuit. Genl. Joubert en ander vername leiers het hulle ten gunste van die Trek verklaar. Op gevaar van die verlies van sy gewildheid en invloed onder sy volk, maar in die besef dat dit anders op 'n oorlog met Engeland kon uitloop, het hy besluit om die Trek te onderdruk. By proklamasie van 25 April 1891 is deelneming aan die Trek verbied en strafbaar gemaak.²⁾

Genl. Joubert het teen die Uitvoerende Raadsbesluit gestem en sy handelwyse in die Volksraad probeer regverdig. Hy het toegegee dat die kwaad wat hulle bedreig, teengegaan moes word. Die rede vir sy opposisie, het hy gesê, moes in die bewoording van die Uitvoerende Raadsbesluit gesoek word. As seun van die Emigrante-Boere was hy met Engeland se politiek van Boerevervolging bekend. As

hulle /

---

1) Vgl. Hofmeyr, t.a.p., pp.454-457; Walker, A History of South Africa, p. 429 en Headlam, The Race for the Interior, Cambridge History of the British Empire, Vol.VIII South Africa, pp. 536-537.

2) Vgl. Leyds, Swaziland en de Weg naar Zee, p. 101.

hulle na die uitgevaardigde proklamasie van destyds geluister het, dan sou daar geen Suid-Afrikaanse Republiek, geen Boerebevolking meer gewees het nie; want toe reeds het Engeland vir hom die hele gebied ten Noorde van die Vaalrivier, die Magaliesberge en die Limpopo toegeëien. Hy herinner hom nog 'n proklamasie waarin gesê is: „Ga Boeren waarheen ge wilt, H.M. Regeering zal hare magistraten zenden om U te regeeren en waar ge ook gaat, ge zult Britsche onderdanen zyn en blyven.” Hy wil nie oordeel of Engeland die reg het om hom die streek ten noorde van die Republiek toe te eien nie, maar hy wil ook nie die middel wees wat hulle die reg toestaan en hulle toelaat om die kring om die Republiek steeds nouer en nouer te trek nie. Hy is wel bereid om die burgers te belet om te gaan, maar as dit nie help nie, dan kan hy homself nie verantwoordelik hou vir wat buite die grense van die Republiek gebeur nie. Die proklamasie is te streng. Die Premier van die Kaapkolonie probeer om die hele wêreld met sy geld en gees te dryf, maar hy is nie bereid om die burgers te dwing om die heer Rhodes in sy planne en spekulasies by te staan nie. Schalk Burger het ook teen die proklamasie gepraat. Die Volksraad het dit egter goedgekeur.¹⁾

Genl. Joubert het met die President se onderdrukking van die Adendorff-trek die spot gedryf. „Ons es nou ook Farao geworden om trek te belet”, het hy skertsend opgemerk. „Ik weet niet of dit daarom is dat ons nou di spreukhan zien om gewaarschoud te worden.”²⁾ Hy het gevrees dat die Republiek ingesluit sou raak. Die Swaziland-konvensie /

-
- 1) E.V.R. 43, Volksraadsbesluite, 19 Mei 1891, T.A.; Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 528-529.
 2) Joubert aan sy seun Petrus, 13/5/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 837-838, T.A.

konvensie was vir hom die begin van die end en het hom meer as ooit tevore aan die voortbestaan van die Boerevolk as 'n onafhanklike nasie laat twyfel. As Engeland die Boere eenmaal van die Noorde afgesny het, kla hy, dan is hul onafhanklikheid maar 'n kwessie van tyd. Deur die Konvensie word hulle terwille van Rhodes en pres. Kruger gedwing om hulle te laat omsingel en insluit. „Als ek dan alles opgeoffert heeft tyd en goet“, skryf hy aan die heer D. H. Schmöll in verband met die oprigting van 'n eie nasionale see- en riviervaartbedryf vir die Republiek, „dan wort ek tog onder het Bretze juk gebrag wat es dan een stoomvaart waart.“¹⁾ Die ergste van alles vind hy nog dat Rhodes sy planne nie sonder die hulp van die Afrikaners self tot stand kon bring nie en van die Afrikaner-Bond van die Kaapkolonie gebruik moes maak.²⁾

Die inbesitneming van Masjonaalaland deur Rhodes en sy Maatskappy het die Generaal beskou as die allergrootste ramp wat sy land en volk kon tref. Hy was ook baie verontwaardig oor die onhoflikheid van die Hoë Kommissaris teenoor pres. Kruger. „En als u de tellagraame en brieven van de Hoge Commizaris Sir H. Loch zien en hoor di hy aan ons Prizedent zenden,“ skryf hy aan die Traansvaalse gesant

in /

-
- 1) Joubert aan D.H.Schmöll, 18/5/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 847-849, T.A. Aan grenskommissaris Gerrit van Niekerk het hy weer geskryf: „U zal wel alreets alles gehoor en mischen ook al gezien hebben de wyze en listige plannen van Chizel Routs - hoedat hy om ons heen trek om Mazonna (Mazazers) land en bezet te nemen ons Afrikaanders en te sluiten en dan toe te drukken - als hy eerst daar en di land geluk mag hebben dan zal het niet lang dueren of hy zal baas wezen van Delgooibaaï - en dan es het uit met ons onafhankelykheid - en zal ons wel onder Koneng Routs moeten buigen.“ - Joubert aan Gerrit van Niekerk, 30/6/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 912-913, T.A.
  - 2) Joubert aan Gerrit van Niekerk, 30/6/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 912-913, T.A. Die Afrikaner-Bond van die Kaapkolonie is deur Rhodes, Hofmeyr en ds. S. J. du Toit ingespan om heftig teen die Adendorff-trek te velde te trek.

in Engoland, „dan kan men niet anders zeggen als dat hy beschou deze Republiek als zyn vaszaal en brakhont di zoo moet blaffen als hy maar wel. Waarrelyk een oorlog verklaring aan de Republiek zou op myn geen slegter endruk maken dan al di drygementen van uit de heer Routs zyn kooker - ik ben geen Prezedent maar met myn zal Routs niet speelen zoo als hy wel.“ ¹⁾

Toe Rhodes eindelijk in oorlog met Lobengula gewikkel raak en daar ook in die Republiek vrywilligers gewerf is, het die Generaal sy mense ontmoedig om Rhodes te gaan help om onskuldige Matabeles te dood, Britse gesag en mag uit te brei en Transvaal van rondom in te sluit. Hy het toegegee dat dit nie die Boere-vrywilligers se doel was nie, maar wel die resultaat van Rhodes se werk wat hulle onbewus aanhelp en bevorder. Matabeleland en Masjonaland was vir jare die jagvelde van die Boere en die naturelle vriendskaplike bure, het hy gesê. Deur Rhodes te ondersteun, was die burgers besig om Transvaal te help insluit en sy onafhanklike bestaan onmoontlik te maak. In 'n ope brief in die koerante het hy sy medeburgers ten sterkste afgeraai om hulle in Masjonaland of Matabeleland te vestig. ²⁾

Die Konvensie van 1890 is deur die Volksraad as onvermydelik en as 'n oorgangsmatreël aanvaar. Pres. Kruger het die Britse Regering ook by elke moontlike geleentheid aan die heer Hofmeyr se beloftes herinner, met die gevolg dat onderhandelinge met die oog op 'n nuwe Konvensie eindelijk weer aangeknoop is. Op 18 April 1893 sou pres. Kruger die Hoë Kommissaris te Colesberg ontmoet en

volgens /

---

1) Joubert aan dr. Clark, 21/5/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 856-859, T.A.

2) Joubert-versameling, 3531, T.A. Sien ook „De Volksstem“ van 13/3/1894. Vgl. die inhoud van ope brief aan pers met dié van ongedateerde brief in Joubert-versameling, 3531, T.A.

volgens Uitvoerende Raadsbesluit sou genl. Joubert hom vergesel. Laasgenoemde het egter geweier om te gaan - waarskynlik op aandrang van die voormanne van sy party. Dit was net na afloop van die Presidentsverkiesing van 1893 en **die** gevoelens het hoog geloop. Die Joubert-party het ook geweier om die neerlaag van sy kandidaat te aanvaar en het op grond van beweerde onreëlmatighede op 'n her-verkiesing aangedring.

In November 1893 is die tweede Swaziland-konvensie onderteken en op 11 Desember 1894 die derde. Groot-Brittanje het hom eindelik uit Swaziland teruggetrek en die verantwoordelikheid vir die bestuur van die land het op Transvaal alleen oorgegaan.¹⁾ Op 12 Februarie 1895 het die Volksraad in 'n buitengewone sitting vergader en die volgende dag reeds die derde Swaziland-konvensie goedgekeur.²⁾ Aan genls. Joubert en Smit word opgedra om die administrasie en bestuur van die land oor te neem en aangesien dit onseker was watter gedragslyn die Swazies by dié geleentheid sou volg, is aan die Kommissie 'n wag, bestaande uit 'n aantal burgers uit die distrikte Middelburg, Lydenburg en Ermelo, benewens 'n afdeling van die Staatsartillerie toegestaan.³⁾ Onder die gebulder van kanonne en die gespeel van die musiekkorps van die Staatsartillerie is Boenoe vervolgens op 17 Maart 1895 deur die

Generaals /

-
- 1) Die derde Swaziland-konvensie het bepaal: „zonder de incorporatie van Swazieland in de Zuid-Afrikaansche Republiek zal de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek hebben en verzekerd zyn van alle rechten en machten van protectie, wetgeving, jurisdictie en administratie over Swazieland en zyne bewoners", onderworpe aan sekere voorwaardes en bepalinge. Vir volledige teks van Konvensie sien Leyds, „Swaziland en de Weg naar Zee", Bylaag G, pp. 208-216.
  - 2) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 605-606.
  - 3) Verslag van die Kommandant-generaal vir die jaar 1895, E.V.R. 60, Volksraadsbesluite, 17/6/1896, T.A.

Generaals namens die volk en die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek as Hoofkaptein van die Swazie-volk aangestel.¹⁾

Ewe-as sy voorganger het die nuwe Konvensie geen voorsiening vir die verkryging van 'n seehawe vir die Republiek gemaak nie en daarom was dit pres. Kruger tog te doen gewees. Die Republiek se hoop op 'n uitweg na Kosibaai is eindelik ook vir goed verydel toe die gebiede van Zambaan en Umbegisa, sonder raadpleging van die Republiek, op 23 April 1895 deur Groot-Brittannië by Zoeloeland ingelyf is. Toe was Swaziland en Transvaal vir goed van die see afgesny. Kruger het nog heftig teen die inlywing geïntereesteer, maar tevergeefs.²⁾

Swaziland self het eindelik onder beheer van die Republiek gekom, maar dit sou nie 'n gemaklike taak wees om die land te regeer nie. Die Republikeinse Regering het gedurig te klae gehad oor die intriges van blankes by die Swazies en van opstokery vanuit Engeland, waaraan selfs Britse Parlementslede deelgeneem het. Boenoe het ook in barbaarse gebruike teruggeval en gereken dat hy hom nie aan die Regering van die Republiek hoef te steur nie. Toe hy in April 1898 egter een van sy vernaamste teenstanders, die indoe-na Umbapa en 'n paar ander laat vermoor, het die Regering die Spesiale Kommissaris van Swaziland gelas om hom tot verantwoording te roep. Op 21 Mei 1898 het Boenoe te Bremersdorp verskyn, maar met 'n gewapende mag van 2,000 man, /

---

1) Vgl. van Oordt, t.a.p., pp. 605-606.

2) C 7878 (Further Correspondence relating to certain Native Territories situated to the North-East of Zululand.....1895), pp. 4-7; Groenboek No. 6 van 1899 (Correspondentie) van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot de Inlywing by Zululand en de Grensaafbakening van de Landen van Zambaan, Umbegisa, etc.), pp.6-10.

man, en dit was slegs aan die versigtigheid en bedaardheid van die heer Krogh, die Speciale Kommissaris, te danke dat daar dié dag nie 'n bloedbad plaasgevind het nie.

Na beraadslaging het die Regering besluit om kragtig op te tree. Aan die Kommandant-generaal word opgedra om die nodige maatreëls tot beskerming van lewe en eiendom te tref.¹⁾ Burgers, vrywilligers en die Staatsartillerie word na Bremersdorp gestuur en ook Barberton word beskerm.²⁾ Boenoe word daarna gedagvaar om voor die Landdros te Bremersdorp te verskyn, ten einde hom op 'n aanklag van moord te verantwoord.³⁾

Intussen het genl. Joubert die morele ondersteuning van Natal probeer verkry. Hy was van die begin af teen die Swazilandse politiek omdat hy dit as 'n strik van jingo's beskou het, het hy aan 'n lid van die Natalse Parlement geskryf. Nou moet hy egter alles in sy vermoë doen om die toestand die hoof te bied en aangesien die Republiek onder die Swaziland-konvensie nie kan toelaat dat onskuldiges op barbaarse wyse om die lewe gebring word nie, is hulle verplig om in die eerste plaas hul polisiemag te Bremersdorp sodanig uit te brei dat hulle nie weer „door meneer Bunie als een muis en zyn hok wort vasgekeert.” Dit sou treurig afgeloop het as die Koningin-Moeder nie tussenbei getree het nie, het die Generaal vervolg, want Boenoe het gesê dat hy so boos was dat hy lus gehad het om die Speciale Kommissaris „en te slukken en op te vreeten”. Ingeval van moeilikheid met die Swazies verlang die Republiek geen materiële hulp van Natal nie; slegs morele ondersteuning /

-
- 1) U.R.16., Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 593, 23/6/1898, T.A.
 2) Vgl. van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 900-901; „Land en Volk”, 15/6/1898.
 3) „Land en Volk”, 29/6/1898.

ondersteuning waar hulle ten onregte belaster en verkeerd verstaan word, het die Generaal verklaar.¹⁾

Nieteenstaande Boenoe na ontvangs van die dagvaarding persoonlik aan genl. Joubert beloof het om voor die Landdros te verskyn,²⁾ het hy in die begin van Julie 1898 met 18 volgelinge en 'n Engelse randgewer, Rathbone, onverwags na Zoeloeland gevlug en sodoende die Britse Regering 'n welkome aanleiding tot inmenging gebied. Op 6 Julie het genl. Joubert en die heer Krogh, in teenwoordigheid van die Britse Konsul, enige indoenas en die Koningin-Moeder ontvang. Laasgenoemde het verduidelik dat sy Boenoe aangeraai het om na Bremersdorp te kom, maar dat hy deur blankes bang gemaak is en gevlug het. Die Generaal het haar egter verseker dat die Regering van die Republiek meer as ooit te vore verlang dat daar vrede in die land en geen bloedvergieting, moord en roof moet wees nie. Hulle is spyt dat Boenoe nie gekom het om sy onskuld voor die Hof te bewys nie. Die Regering sou ook baie bly gewees het as die Hof hom onskuldig verklaar het. In elk geval as Boenoe onskuldig was, hoef hy nie te gevrees het nie, het die Generaal besluit.³⁾

Die Republikeinse Regering sou verkies het dat Boenoe in Natal gebly het. So 'n oplossing het egter nie in die smaak van die Hoë Kommissaris geval nie, want toe genl. Joubert vanuit Bremersdorp voorstel dat in afwesigheid van die Hoofkaptein sekere magte aan enige van die indoenas verleen sou word, het Milner hom daarteen verset op grond daarvan dat sodanige handelwyse in werklikheid die eerste

onderafdeling /

---

1) Joubert aan lid van Natalse Parlement, 17/6/1898, Joubert-versameling, 2119, T.A.

2) Vgl. van Oordt, c.a.p., pp. 900-901.

3) Britse Konsul, Swaziland, aan die Hoë Kommissaris, 7/7/1898, C 9206 (Further Correspondence relative to the Affairs of Swaziland - 1899), p.47.

onderafdeling van art. 2 van die Swaziland-konvensie van 10 Desember 1894 sou vernietig. Dit mog nie sonder voorafgaande toestemming van Haar Majesteit se Regering gebeur nie, selfs nie voorlopig nie. 1)

Einde Julie 1898 is genl. Joubert deur die Regering teruggeroep, aangesien sy aanwesigheid in Swaziland nie meer nodig geag is nie. „De Volksstem” het van die geleentheid gebruik gemaak om die Generaal se takt en diplomatie te loof. Niemand, het die blad beweerd, kan beter alle onluste voorkom as genl. Joubert nie, wie se grondige kennis van die sedes en gewoontes van die inboorlinge hom as 't ware vir die opdrag aanwys. Niemand weet ook beter wat indruk op naturelle maak en op watter wyse die diplomatieke gesprekke gevoerd moet word om te slaag nie. Die Generaal het op skitterende wyse sy naam gehandhaaf en sonder enige bloedvergieting die vrede herstel, aldus die blad. 2)

Voor die Generaal se terugroeping is reeds onderhandelinge met die Britse Regering in verband met Boenoe se terugkeer na Swaziland aangeknoop. Die Hoë Kommissaris het as sorgsame beskermmer van die Hoofkaptein opgetree en alles in sy vermoë gedoen om dit vir die Republiek onaangenaam te maak. Hy het boonop nog hardnekkig volgehou dat die Republiek onder die Konvensie van Desember 1894 geen

judisiële /

---

1) Britse Agent, Pretoria, aan Staatsekretaris, 8/7/1898, Groenboek No. 2 van 1899, (Correspondentie van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot de Crimineele Jurisdicctie van het Hooggerechtshof van Swazieland naar aanleiding van den dood van den Induna M'Baba en Anderen in verband met de Conventie van Volksrust van 1894), p.6; C 9206 van 1899, t.a.p., p.49; Vgl. Leyds, „Swaziland en de Weg naar Zee,” p. 170.

2) „De Volksstem”, 27/7/1898.

judisiële mag het om Boenoe te straf nie. Vir genl. Joubert wat nooit veel sin in die Swaziland-konvensie gehad het nie, was dit eens te erg. In 'n brief aan die Spesiale Kommissaris, die heer Krogh, het hy aan sy verontwaardiging uiting gegee en met die Swaziland-konvensie die spot gedryf. As die Republiek nie die reg het om Boenoe vir sy moorde te straf nie en hom slegs kan beboet met soveel as wat Haar Majesteit se Regering goedkeur, het die Generaal geskryf, dan kan Boenoe maar weer na sy kraal terugkeer om koning te speel en die Republiek na betaling van die koste weer sy wit olifant „Ommazwasi oppassen tot dat er een goede dag zal komen dat julle zien zal dat het beter es om Zwaasland met al zyn conseses naar di maan dat es en Engeland kaake te steuren - of tot dat het Haare Maajestyds menester behaag om een eynde aan di Pragtige Zwaasland Conventi te maaken - door het bestuur aldaar enherent zwak te verklaren en het land te aanexeeren aan Haar Maajestyds Kroon." 1)

Terwille van die vrede het die Republiek egter op elke punt toegegee en al die voorstelle van Milner met betrekking tot Boenoe se terugkeer na Swaziland en sy verhoor voor die Landdros aanvaar.²⁾ Op 5 Oktober 1898 is ook 'n Protokol³⁾ tot die Swaziland-konvensie van 1894 geteken, waardeur die Republiek die jurisdiksie, wat hy volgens die Britse Regering nog nie gehad het nie, sou verkry.

Na /

---

1) Joubert aan J.C. Krogh, 16/8/1898, Joubert-versameling, 2120, T.A.

2) By die ondersoek is bevind dat Boenoe nie net skuldig aan moord op M'Baba en sy volgelinge was nie, maar dat hy as Opperhoof van die Swazie-nasie wanorde en gruweldade toegelaat het, sonder om dit op enige wyse teen te gaan - Verslag van Staatsprokureur, adv. J.C. Smuts, Groenboek No.2 van 1899, t.a.p., pp. 40-42. As gevolg van Milner se inmenging en bemoeiing is Boenoe met £500 beboet.

3) Vir teks van Protokol, sien Groenboek No.2 van 1899, t.a.p., pp. 38-39.

Na die teruggawe van die land aan die Boere in Augustus 1881 het Swaziland 'n soort van stormpunt op die Noord-oostelike grens van die Suid-Afrikaanse Republiek geword. In Swaziland het die belange van Groot-Brittanje en dié van die Boere in botsing gekom. Die een het die ander probeer uithou en Umbandine, die Swazie-koning, het die kuns verstaan om die een teen die ander uit te speel. Ten opsigte van Swaziland het ook die politiek en strewe van die twee groot Boereleiers, Kruger en Joubert, van mekaar verskil. Vir Swaziland en 'n uitweg na Kosibaai, het Kruger die Republiek se regte op Matabeleland en Masjonaland, die hinterland van die Boere, opgeoffer. Joubert se oë was meer op die Noorde gevestig en in uitbreiding derwaarts het hy 'n ontkoming aan die insluiting van Groot-Brittanje gesien. Swaziland het eindelijk onder die bestuur van die Republiek gekom, maar wat 'n eie seehawe betref, het Kruger se strewe en politiek sig op die doelbewuste teenkanting van Engeland te plotter geloop; en dit is te betwyfel of Joubert se ideaal en politiek, indien nagestreef, beter sou gevaar het.

HOOFSTUK XIX.BEMOETINGE VIR SPOORWEG EN SKEEPVAART.

Die Voortrekkers het nie probeer om hulself te isoleer of om aan die beskawing te ontkom nie, maar soos reeds aangetoon,¹⁾ met die buitewêreld verbinding gesoek. Die een leier na die ander het na 'n uitweg na die see gestreef. Met dié doel voor oë het Louis Trichardt hom na Delagoabaai gewend en Piet Retief na Port Natal. Die Emigrante-Boere het instinkmatig gevoel dat hulle nie 'n vrye volk kon wees sonder verkeer met ander nasies nie. Kontak met die buitewêreld was 'n lewensvereiste. Ekonomiese en politieke onafhanklikheid het hand aan hand gegaan.

In 1872 het Thomas François Burgers Staatspresident geword en ewe-as sy voorgangers 'n uitweg na die see gesoek. Delagoabaai was die natuurlike en, ná die annekstrasie van Natal, ook die aangewese hawe van die Republiek. Burgers het dit wel begryp en hom vir spoorwegverbinding met dié Baai beywer. Om te voorkóm dat dit in Britse hande val, het hy van die Volksraad 'n opdrag verkry om Delagoabaai vir die Republiek aan te koop of sorg te dra dat dit die eiendom word van 'n moondheid bereid en ook in staat om die onafhanklikheid van die Republiek te help handhaaf.²⁾ Vir die bou van 'n spoorweg van Lourenço Marques af tot aan die voet van die Drakensberge het die Volksraad die President gemagtig om 'n lening van £300,000 in die buiteland te sluit.³⁾

Piet Joubert, destyds voorsitter van die Volksraad, het die President in beide die Delagoabaai- en spoorwegaak ten volle ondersteun. Van Burgers se bemoeiinge

in /

---

1) Sien Hoofstuk XVIII, p. 370.

2) E.V.R. 87, Geheime Volksraadsbesluite, Art. 164, 12 & 13/6/1873, T.A.

3) E.V.R. 12, Volksraadsbesluite, Arts. 252-253, 16/11/1874, T.A.

in hierdie verband het egter niks gekom nie, want op 12 April 1877 is die Republiek deur sir Theophilus Shepstone geannekseer. Na die teruggawe van die land aan die Boere in Augustus 1881, het die Delagoabaai-spoorwegkwessie egter weer voor de Volksraad gekom en het Kruger doelbewus aan die verwesenliking van Burgers se groot ideaal begin werk. Die Deputasie van 1883-'4 het hom o.m. ook ten doel gestel om die aanleg van 'n spoorweg na Delagoabaai te verseker deur aan 'n Nederlandse onderneming 'n konsessie vir die spoorweg op gunstige voorwaardes te verleen. Op 16 April 1884 het die deputasie dan ook aan 'n Nederlandse Komitee 'n konsessie verleen, onder voorbehoud van nädere goedkeuring deur die Volksraad ¹⁾ en op voorwaarde dat die Komitee dit weer kosteloos aan 'n Nederlands-Suid-Afrikaanse Spoorwegmaatskappy sou oordra. ²⁾

Genl. Joubert was die spoorweg nog steeds goedge-sind. Hy het dit nie net as onmisbaar beskou nie, maar as 'n lewenskessie. Hy was egter nie daarvan oortuig dat die Regering nie miskien wyser sou gehandel het om eers 'n tremweg te lê en also die tyd vir spoorwegbou voor te berei nie. „Nu dit sy tramweg of spoorweg“, skryf hy, „maar die Republiek kan onmoontlik langer bestaan sonder beter vervoermiddele so ver van die hawe.“ ³⁾

Die Nederlandse Komitee kon egter nie genoeg kapitaal byeenbring om 'n maatskappy op te rig nie en het van die konsessie afstand gedoen. Twee van die lede van die Komitee, Groll en Kaarskalk, en 'n ander persoon, van
den /

1) Die konsessie is op 23 Augustus 1884 deur die Volksraad goedgekeur. Sien E.V.R. 23, Volksraadsbesluite, arts. 242 & 243, 23/8/1884.

2) Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), p. 36.

3) Joubert aan G.R. Ockerze, 29/12/1884, Joubert-versameling, 1997A, pp. 7-8, T.A.

den Wall Bake, het daarna gevra dat die konsessie aan hulle oorgedra moes word, en dat dit, ten einde welslae te verseker, heelwat aanlokliker gemaak moes word - iets wat toe ook toegestaan is.¹⁾

Die Generaal was heftig gekant teen die „Concessie Bake“²⁾ en het dit met alle mag beveg. Die heer Samuel Marks het intussen ook van die Regering 'n konsessie vir die verlenging van die Kimberley-spoorweg na Pretoria probeer verkry.³⁾ In Junie 1886 het Marks vergaderinge laat belê en het Joubert byeenkomste met Volksraadslede gehou om die aanval op die Nederlandse konsessie te beraam.⁴⁾ Toe die spoorwegkwessie op 22 Junie 1886 in die Volksraad ter sprake kom, het die stryd gegaan oor die vraag of 'n Kommissie van Onderzoek benoem moes word, dan wel of die spoorwegaangeleenthede rustig in die hande van die Regering gelaat kon word. Na heelwat besprekinge is tot die benoeming van 'n Kommissie besluit en drie lede daartoe aangewys.⁵⁾

Onderwyl die Spoorwegkommissie die stukke bestudeer, het genl. Joubert, vergesel van hoofregter Kotzé, ds. S.J. du Toit, Chr. Neethling en Nicolaas Smit, die President besoek om hom tot intrekking van die Bake-konsessie te beweeg. Hulle is, na bewering, onvriendelik ontvang en het niks uitgerig nie. Kruger was vasbeslote om die volle gewig van sy posisie ten gunste van die Hollanders aan te wend en het selfs die Kommissie van Onderzoek tot sy sienswyse weet oor te haal.⁶⁾ Die Kommissie /

1) Coetzee, t.a.p., pp. 41-46.

2) Die gewysigde Nederlandse konsessie het later onder hierdie naam bekend gestaan.

3) Coetzee, t.a.p., pp. 47-48.

4) Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel I, p. 123.

5) E.V.R. 30, Volksraadsbesluite, Art. 615, 22 Junie 1886, T.A.

6) Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel I, p.128.

sie het dan ook aanbeveel dat met die Portugese Regering onderhandel word met die oog op 'n tarief-ooreenkoms, dat die Nederlandse konsessionarisse gewys word op die wenslikheid daarvan om die spoorweg tot by Klipstapel, in stede van tot by Nelspruit, te bou; en dat oor die geheel die tydsbepaling soveel moontlik verkort word.¹⁾

Toe die spoorwegkwessie op 12 Julie 1886 weer voor die Volksraad kom, was daar 'n sterk party wat op die wysiging van die konsessie aangedring het. Die beste manier om dit te doen, was om die Nederlandse konsessionarisse kragtens art. 25 van die konsessie aan te maan om die konsessie binne ses maande definitief te aanvaar. As hulle dit nie kon doen nie, was daar geleentheid om dit te wysig. Die Volksraad besluit vervolgens om die aanbevelings van die Spoorwegkommissie goed te keur en die Regering te magtig om aan konsessionarisse die ses maande kennis te gee, sodra hy dit in belang van die staat ag.²⁾

Genl. Joubert was teen die gewysigde Nederlandse konsessie, omdat hy die voorwaardes waaronder dit verleen is as uiters ongunstig vir die Republiek beskou het. Hy het die gerug ontken dat 'n klomp Volksraadslede en invloedryke persone snags byeenkomste hou, ten einde 'n Engelse Maatskappy te probeer oprig om die spoorweg te bou. „By myn es niets van det alles bekend,” skryf hy op 24 Julie 1886, „maar wat my welbekent es es deze dat er zwaregheid gemaak worden tegen de nu verleende Hollandsche concessie - en ik deel volkomen en di zwaregheyd.” Hy was nie daarop teen dat die Hollanders die spoorweg sou bou nie, maar dan moes dit onder bestaانبare voorwaardes wees. Die

verleende /

1) E.V.R. 30, Volksraadsbesluite, Art. 932, 12/7/1886, T.A.

2) Ibid., 12-14/7/1886, T.A.
Sien ook Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), pp. 50-51.

verleende konsessie sou, as dit ooit uitgevoer word, 'n vloek en 'n ondraagbare las vir die burgers wees. „En ek zal myn nooit schamen dat men myn ook tellen onder en met di verdagt gemaakte klomp maar ik zal myn eerder schaam en verwens als ek myne goetkeureng zou geven aan de nu verleende Hollandsche concessie of eene zoodanige of gelykstaande aan wien die ook verleent zou worden." Hy sou nooit vir so 'n konsessie stem nie al weet hy dat die Republiek daardeur in der ewigheid nie 'n spoorweg kry nie. Onder sulke beswarende omstandighede wou hy lievers geen spoorweg hê nie.¹⁾

Ondanks die Volksraad se besluit van 14 Julie 1886 het genl. Joubert, Nicolaas Smit en G.R. von Wielligh op 4 November 1886 aansoek gedoen om 'n konsessie vir die bou van 'n spoorweg van die Portugese grens af na Pretoria onder dieselfde of nagenoeg dieselfde voorwaardes as dié aan die Nederlandse konsessionarisse verleen. Hulle kon nie help om hul „onverholen" vrees en vaste oortuiging uit te spreek dat die Hollandse konsessie nog 'n baie lang tyd onuitgevoer sou bly nie. Ingeval die aangevraagde konsessie toegestaan word, onderneem hulle om dadelik 'n Maatskappy op te rig om die gewaarborgde kapitaal byeen te bring en die tyd vir die aanvang van werksaamhede te bepaal. Hulle sou nie 'n Engelse Maatskappy oprig of uitsluitend Engelse kapitaal gebruik nie en die spoorweg sou oor die Goudvelde loop.²⁾ Die Staatsekretaris het geantwoord

dat /

-
- 1) Joubert aan C.J. Coetzee, 24/7/1886, Joubert-versameling, 1997, pp. 29-31, T.A.
 2) N.J. Smit, G.R. von Wielligh en P.J. Joubert aan Staatspresident en lede van die Uitvoerende Raad, 4/11/1886, SS.R.6341, T.A. Dr. van Winter begaan 'n fout waar hy beweer (Onder Krugers Hollanders, Deel I, pp.129-130) dat Joubert, du Toit, Smit en Marks einde 1886 'n konsessieaanvraag vir 'n lyn van Kimberley oor Pretoria na Delagoabaai ingedien het.

dat die Hollandse konsessionarisse hulle nog stip aan die voorwaardes van die konsessie hou en dat die Regering derhalwe nie die reg het om hulle die konsessie te ontnemenie. Die Regering sou egter aan hul aansoek voorkeur gee, ingeval die Nederlandse konsessie opgegee mog word.¹⁾

Op 6 Mei 1887 het Joubert, Smit en von Wielligh die Regering versoek om hul aansoek om oorname van die Bake-konsessie aan die Volksraad voor te lê. Ingeval die konsessie aan hulle verleen word, sou hulle bereid wees om dit te aanvaar met sodanige wysiginge as deur veranderde landsomstandighede in belang van die volk vereis word. Hulle sou daartoe met 'n Kommissie van die Volksraad onderhandel en ten einde Regering en Volksraad in staat te stel om te oordeel tot welke wysiginge hulle bereid was, noem hulle die volgende punte:-

- (a) Roete. Die snelle ontwikkeling van die Kaapse Goudvelde skyn dit wenslik te maak om 'n suideliker rigting te volg, hetsy oor die Goudvelde, hetsy deur Swaziland, so na moontlik by die Goudvelde verby.
- (b) Tydsbepaling. Wat die aanvang en voltooiing van die spoorweg betref, was hulle van oordeel dat die tydsbepaling in arts. 9 en 10 van die Hollandse konsessie te lank was en verkort moes word.
- (c) Die vrystelling van ~~invoer~~regte op alle goedere oor die lyn vervoer en die heffing van 'n „vastrecht" in plek daarvan. Hulle meen dat sodanige waarborg vir die staat beswarend is, en ag dit noodsaaklik om daarvan af te sien.

(d) /

---

1) Staatsekretaris aan P.J. Joubert, N.J. Smit en G.R. von Wielligh, 23/12/1886, SS.R. 6341, T.A.

- (d) Aanvaarding en vervalling van konsessie en naastingsreg van Regering. Hierin sou die Regering meer tegemoet gekom word, veral wat die reg van naasting betref. Hulle meen dat na 'n billike tyd van, sê, vyf jaar die Regering te eniger tyd die reg behoort te hê om die hele saak desverkiesend na billike kennisgewing oor te neem.
- (e) Op grond van voornoemde wysiginge sou enige oorbodige of verswarende artikels kan verval, soos bv. arts. 17, 23, 29, 31 en 39.
- (f) Daarenteen skyn dit vir hulle wenslik enige nuwe bepalinge in te voeg, soos bv. 'n artikel waarin 'n maksimum vir aanlegkapitaal, sê van hoogstens £.....per myl, bepaal word.
- (g) Kapitaalheffing. Ook wat dit betref was hulle bereid om 'n nuwe klousule in te voeg, indien verlang, en wou hulle aan die hand doen dat 'n gedeelte van die kapitaal vir die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek gereserveer word en 'n gedeelte vir die binnelandse mark van Suid-Afrika, terwyl die saldo op die geldmark van Europa en Amerika gevind sou word. Daarvolgens kon twee-vyftes van die kapitaal vir die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek gereserveer bly, een-vyfde vir die publiek van Suid-Afrika en twee-vyftes vir die geldmark van Europa en Amerika. Die bedrag van gereserveerde aandele wat nie binne ses maande in Suid-Afrika opgeneem was nie, kon daarna ook in Europa en Amerika geplaas word. 1)

Die /

---

1) P.J. Joubert, N.J. Smit en G.R. von Wielligh aan die Regering, 6/5/1887, Joubert-versameling, 1997, pp. 89-93, T.A.

403.

Die Regering het op 9 Junie 1887 geantwoord en sy vorige belofte van voorkeur bevestig, d.w.s. as die Hollanders die konsessie nie aanvaar nie, maar daaraan toegevoeg „dat er evenwel op dit oogenblik nu geen termen bestaan om de concessie in te trekken.”¹⁾ Die Nederlandse konsessionarisse het eindelijk ook daarin geslaag om die nodige kapitaal by 'n Hollands-Duitse bankiers-consortium te kry. Op 9 Junie 1887 is 'n ooreenkoms met die bankiers-consortium, bestaande uit: die „Berliner Handelsgesellschaft”, „Robert Warschauer & Co.” beide van Berlyn, en „Labouchère Oyens & Co.” van Amsterdam gesluit. Daarna kon op 21 Junie 1887 oorgegaan word tot die oprigting van die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij”. Die plasing van die lening was 'n groot sukses. Die struikelblok was egter nog die Mac Murdo-konsessie.²⁾

Genl. Joubert het dus nie sy doel bereik nie. Sy groot afkeer van die konsessie het hy keer op keer laat blyk. Toe die Uitvoerende Raad op 25 Maart 1887 besluit om die Nederlandse konsessionarisse aan te maan om die konsessie binne ses maande definitief te aanvaar, het hy nog die hoop gekoester dat die Hollanders nie daartoe in staat sou wees nie. „Mag onze live heer tog nog geven”, skryf hy, „dat de kaarten huis van va(lse) voorstelleng en Rook vervlogen - een maal op vasten grond komen en zien wie nu de Land verraders zou weest.”³⁾

Hieruit /

-
- 1) Staatsekretaris aan P.J. Joubert, N.J. Smit en G.R. von Wielligh, 9/6/1887, SS.BB.19/4/1887-15/8/1887, No.1175/87, T.A.
  - 2) Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), p. 56. Edward Mc Murdo, 'n Amerikaanse spekulant in Londen, het die konsessie vir die bou van die Delagoabaai-spoorweg op Portugese gebied gehad. Vir verdere inligting omtrent hom sien van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel I, pp. 38, 62v., 75, 86, 103, 108, 123v., 145v., 149v., 177v., 183v., 192v., 196 & 224.
  - 3) Joubert aan C.J. Coetzee, 26/3/1887, Joubert-versameling, 1997A, p. 407, T.A.

Hieruit moet egter nie afgelei word dat die Generaal teen die Delagoabaai-spoorweg as sodanig was nie. Daar sy optrede soms onduidelik en selfs dubbelsinnig was, was dit moeilik om te verstaan wat hy werklik bedoel het. Vandaar al die misverstand by die publiek. Sy teenstanders het dikwels ook sy ware oogmerke verdraai. Van sy afkeer van die Hollandse konsessie is gretig gebruik gemaak, en dit is ook voorgestel as opposisie teen die Delagoabaai-spoorweg self. Hy moes gedurig sy standpunt verduidelik. In Desember 1887 het hy onomwonde verklaar dat hy altoos vir spoorwegverbinding met Delagoabaai was en nog is, maar nie soos beoog onder die bestaande Nederlandse konsessie nie.¹⁾ In 'n voorbereide toespraak uit hierdie tyd het hy met nadruk ontken dat hy teen die Oosterlyn was, omdat hy dan 'n spoorweg na Kimberley sou voorstaan. Hy was ook nie teen die Nederlandse konsessie omdat hy 'n Engelse Maatskappy wou hê nie. Die Hollandse konsessionarisse kon hul konsessie behou en uitvoer, mits dit eers verander word. Ingeval van wysiging ooreenkomstig „zulke termen en bepalingen als door myn en myne mede conse(ssie) aanvragers gedaan zyn“, sou hy die Regering kragdadig ondersteun.²⁾

Na die oprigting van die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappy“ het genl. Joubert sy opposisie teen die President se spoorwegpolitiek nie gestaak nie, maar veeleer verskerp. In Maart 1889 het Kruger, ten einde die Delagoabaai-spoorweg te verseker, 'n ooreenkoms /

-
- 1) Joubert in sy antwoord op rekwisisies om hom met die Presidentsverkiesing verkiesbaar te stel, Desember 1887, SS.R. 9532/87, T.A.
 2) Joubert in 'n voorbereide toespraak, ongedateerd, maar klaarblyklik uit 1887, Joubert-versameling, 2977, T.A.

koms met die Oranje-Vrystaat gesluit.¹⁾ Geen konkurrent-spoorweg kon daarna verder as Bloemfontein gebou word, alvorens die Transvaal se nasionale spoorweg die Hoëveld bereik het nie. Die ooreenkoms was van die allergrootste belang en het nie net die basis van 'n gemeenskaplike spoorwegpolitiek tussen die twee Republieke gevorm nie, maar ook die spoorwegbou vir die volgende aantal jare bepaal.²⁾

Genl. Joubert het hom egter nie hierby neergelê ✓ nie, maar sy eie koers gegaan. In April 1889 het hy 'n besoek aan Natal gebring en is deur die owerheid met byna oordrewe gasvryheid ontvang. Die Goewerneur se private spoorwegrytuig is tot sy beskikking gestel en te Durban het vriende steeds gereed gestaan om hom die skoonhede van die stad en ander besienswaardighede te toon. 'n Lid van die redaksie van die „Natal Mercury" het 'n onderhoud met hom gehad en was klaarblyklik baie ingenome met die besoeker. Die Generaal wat 'n verstandige en versiene Afrikaner is, skryf die Mercury, is sterk ten gunste van spoorweë gestem en sê dat hy hom reeds in Burgers se tyd vir 'n spoorweg na Pretoria beywer het. Hy was een van die eerste om hom vir die Delagoabaai-spoorweg te beywer, omdat Delagoabaai 'n onafhanklike hawe is en die belange van Transvaal as Republiek die beste sou dien. Toestande het sedertdien egter verander en aangesien hy glo dat 'n Unie van Suid-Afrika naby is, maak dit weinig verskil waarheen die spoorweg voer. Spoorweë moet aangelê word en is

vir /

-
- 1) Transvaal verbind hom om geen spoorwegkonneksies met die lande ten weste en ten suide van hom te laat plaasvind nie, tensy met toestemming van die Oranje-Vrystaat en aan die ander kant verbind die Oranje-Vrystaat hom om geen ander spoorweg, uitgenome die Colesberg-Bloemfontein-, die Kimberley-Bloemfontein- en die Ladysmith-Harrismith-lyn, sonder die toestemming van die Suid-Afrikaanse Republiek te laat aanlê nie.
- 2) Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), pp. 88-91.

vir die gesonde ontwikkeling van die land en die goud-industrie onontbeerlik. Van die begin af was hy teen die Hollandse konsessie gewees. Dit sou ook beter gewees het as die Regering self die spoorweg gebou het, soos hy (Joubert) voorgestel het. Die President is baie sterk ten gunste van die Delagoabaai-spoorweg, aldus die Generaal, en doof vir enige voorstelle van die ander Kolonies solank die Oosterlyn nog nie die hoëveld genader het nie.

Op 'n vraag van die Mercury se verslaggewer of daar enige kans bestaan dat die spoorweg van Coldstream na Pretoria of Johannesburg verleng sou word, het die Generaal bevestigend geantwoord. 'n Groot aantal Hollandse boere in Wakkerstroom en omliggende distrikte het onderneem om die nodige fondse by te dra ten einde so 'n spoorweg te bou, het hy gesê, en gedurende die eerskomende sitting van die Volksraad sou 'n petisie ingedien word om die Raad te versoek 'n konsessie aan 'n maatskappy te verleen om vir eie rekening 'n tremlyn of spoorweg van die Natalse eindstasie Coldstream af tot by Johannesburg en Pretoria te hou. Hy het belowe om die plan in die Volksraad te ondersteun.¹⁾

Genl. Joubert se optrede in Natal het 'n onaangename indruk in Pretoria gemaak en was ook nie daarop bereken om die prestige van die Republiek in die oog van die buiteland te verhoog nie. „Jouberts talk in Natal“, skryf Esselen, „was nonsense. Even in Wakkerstroom, Utrecht and Standerton the large majority are opposed to any line of railway other than the Delagoa Bay line.“²⁾ „De Volksstem“ het die Generaal ook nie gespaar nie, maar 'n lang artikel aan die saak gewy. Die Generaal het selfs van
politiek /

1) „De Volksstem“ van 11/4/1889, soos uit die „Natal Mercury“, oorgeneem.

2) Walker, Lord de Villiers and his Times, p. 207.

politiek verander om die Natallers te behaag, verklaar die blad. Hulle het hom ontvang op 'n wyse waarop hy, as gevolg van sy hoë rang en stand, min of meer aanspraak kon maak. Gestreel deur soveel huldebetoon, beloof hy om alles te doen wat Natal verlang. Die blad wil die frontverandering van die Generaal lief's hieraan toeskryf, alhoewel hy toegee dat ander sy dryfvere miskien elders sou soek. „Hoe dat ook zy", besluit die blad, „allen die het wel meenen met het Afrikaanderdom, zullen dezen stap ten zeerste betreuren." 1)

In spoorwegsake was die Generaal feitlik altoos in opposisie. So het hy hom ook teen die bou van die Johannesburg-Pretoria-spoorweg verset. Toe hierdie saak op 31 Julie 1889 voor die Volksraad kom, het hy na 'n aanval op die Hollandse konsessie, van sy ondersteuning van die Randtrem,²⁾ die vorige jaar, gewag gemaak. Die lyn was egter nog onvoltooid, het hy gesê, en dus was daar nog geen werklike bewys dat dit betalend sou wees nie. Hy kon ook nie insien hoedat die burgers uit die spoorweg tussen Johannesburg en Pretoria voordeel sou trek nie. Die belange van die delwers vereis spoorwegkommunikasie met die see. Vir die totstandbrenging daarvan sou hy hom steeds beywer. Hy was daarvoor dat die spoorweg van Delagoabaai af gebou word, maar teen die aanlê van 'n stuk spoor binne die land.³⁾

Die President het oor die voordele van so 'n spoorwegverbinding met die groeiende goudstad uitgewei
en /

---

1) „De Volksstem", 11/4/1889.

2) Bedoel word die Johannesburg-Boksburg-tremweg.

3) E.V.R. 40, Volksraadsbesluite, 31/7/1889, T.A. Dr.D.J. Coetzee het dit mis waar hy op p.72 van sy werk beweer dat genl. Joubert nog steeds teen alle spoorwegbedrywighede was, weens die mislukking van die Burgers-skema waarin hy meegewerk het.

en was met die Generaal se toespraak teleurgesteld. Raads-
lid Lombaard het hom verwyd dat hy voorgesê dat die Volks-
raad voortgaan om meer en meer laste op die publiek te lê.
As daar een is wat die volk indertyd (sprekende van Burgers
se dae) beswaar het, dan is dit die Generaal, het hy gesê.
Joubert was toe Volksraadslid en spreker een van sy kiesers.
Die publiek het hom teengestaan en toe hy gevra is om van
sy verrigtinge verslag te doen, het hy bedank. Toe die wa-
eenmaal in die modder was, het die Generaal op sy gestaan,
maar tans probeer hy, deur die verlede en die hede ineen
te weef, dit so voorstel asof die huidige Volksraad, wat
niks met daardie aangeleenthede te doen gehad het nie,
daarvoor verantwoordelik is.¹⁾ Wat ook al deur voor-
standers van die voorgestelde spoorweg aangevoer kon word,²⁾
die Volksraad was teen spoorweguitbreiding solank die Dela-
goabaai-spoorweg nog nie voltooi was nie en het die aan-
beveling van die Uitvoerende Raad om met die bou van die
Pretoria-Johannesburg-spoorweg 'n aanvang te maak, met 17
teen 16 stemme verwerp.³⁾

Die Generaal het die stryd teen die Nederlandse
konsessie ook nie opgegee nie. Op 31 Julie 1889 het hy
in die Volksraad weer daarteen gepraat en homself gelukkig

geag /

---

1) E.V.R.40, Volksraadsbesluite, 1/8/1889, T.A.

2) Uit dr. W.J.Leyds se briefwisseling met sy vrou blyk dui-
delik van watter ongewenste metodes soms gebruik gemaak
is om vir pres. Kruger in die Volksraad 'n meerderheid te
besorg. "We wachten met het voorbrengen van den Spoorweg
naar Johannesburg tot Piet Joubert (die naar Zoutpansberg
moet) weg is," skryf Leyds op 25 Julie 1889 aan sy vrou.
"Maar hy gaat maar niet....En de laatste dagen van den
Volksraad zyn er al." Op 30 Julie skryf hy verder: "Piet
Joubert is buiten den Raad druk bezig de leden op te
ruien. Eén heeft hy nu al om gehaald. Ek wou dat het
maar voorby was." - Leyds, "Onze Eerste Jaren in Zuid-
Afrika (1884-1889)," pp. 187-189.

3) E.V.R. 40, Volksraadsbesluite, art. 1241, 2/8/1889, T.A.

geag dat hy nooit daarin saamgewerk het nie. „Nog nimmer was het plan in den Uitv. Raad zoo besproken, dat hy er feitelyk party in was geweest. Hy was by die gelegenheden steeds afwezig, dan hier, dan daar. In beginsel had hy die zaak nooit gehoord en verder was ze in zyne tegenwoordigheid niet anders behandeld dan in den Volksraad, waar hy geen deel genomen had aan de discussie, maar toch had hy onlangs gehoord hoe pynlyk de behandeling dezer zaken in den Volksraad was." 1)

Van veel meer belang was egter die Generaal se „open brief" aan Bake in „Land en Volk" van November 1889, wat deur Scherpenseel se werk, „De Zuid-Afrikaansche Spoorwegquaestie", sterk beïnvloed is. Alhoewel albei se kritiek dikwels oordrewe is en hulle in hul bewerings tot watter groot ewels die konsessie aanleiding kon gee, soms te ver gaan, is dr. D.J. Coetzee tog van oordeel dat dit in 'n groot mate geregverdig is. Hy bewys dan ook op afdoende wyse dat die Bake-konsessie van 1885 baie onbillyk teenoor die later bloeiende Republiek was, te meer daar die konsessie eers in 1887 oorgeneem is, toe die Republiek reeds 'n periode van ongekende voorspoed ingegaan het en sy krediet besonder goed op die Europese geldmark was. 2)

Bake het op 31 Desember 1889 geantwoord in 'n brochure wat eers na goedkeuring deur die President, vir publikasie vrygestel is. Dit was ook hoog tyd, want agter Joubert en ander teenstanders van die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappy" het die onversoenlike Scherpenseel geskuil. Hy was die tussenpersoon by die onderhandelinge wat Bake met die Soci  t   G  n  rale gevoer

het /

-
- 1) Aldus word genl. Joubert se toespraak in die Volksraadsnotule weergegee. Sien E.V.R. 40, Volksraadsbesluite, 31/7/1889, T.A.
 2) Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), pp. 56-59.

het en was teleurgesteld omdat hy deur toedoen van Beelaerts nie die begeerde konsulaat van die Republiek in België gekry het nie. In die begin van 1889 het hy as verteenwoordiger van 'n Frans-Belgiese sindikaat na Pretoria gekom en 'n goeie vriend van genl. Joubert geword. Hy het hom vir 'n Nasionale Bank vir die Republiek en vir stoomvaart beywer. Sy hoofdoel was egter die spoorweg en om dit te bereik moes hy in Pretoria die Hollandse invloed probeer breek en die N.Z.A.S.M. tot 'n val bring. Dr. van Winter beweer dat Scherpenseel vir Joubert die ope briewe teen Bako opgestel het en op sommige plekke vrywel woordelik herhaal wat in sy brochure van 1888 opgeneem is. Destyds, sê van Winter, is Scherpenseel reeds as die skrywer aangewys. Joubert se briewe volg ook geheel die redenering van Scherpenseel se brochure en is geneig om die Belgiese aanbiedinge aan te beveel.¹⁾

Leyds is as die beliggaming van Hollandse invloed beskou en Scherpenseel het gereken dat hy sy doel sou bereik deur Leyds onskadelik te maak. In 1885 en 1886 het beide Scherpenseel en Schmüll hulle onderskeidelik vir die betrekking van konsul in Brussel en Amsterdam, beywer. Beelaerts het dit waarskynlik verhinder, maar eers nadat die aanstellings in Pretoria werklik goedgekeur was. In November 1886 het Leyds Schmüll daarvan verwittig in 'n persoonlike brief waarin hy ook allerlei beskouinge oor toestande in die Republiek gegee het. Daarbenewens het die brief alles behalwe vleeiende opmerkings oor genl. Joubert en ander leiers bevat. Die Generaal is as 'n naywerige benyer van Kruger geteken en Nicolaas Smit as 'n man sonder karakter. In Maart 1890 het Scherpenseel 'n kopie van hierdie brief in Smit se hande gestel. Dit

het /

---

1) Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel I, pp. 240-242.

het groot opskudding veroorsaak en Leyds se posisie byna onhoudbaar gemaak. Joubert en Smit was woedend. Kruger het sy hart gelug, maar by die Staatsekretaris gestaan. Net Joubert het die aanvaller bly ondersteun. 'n Nuwe brochure van die Generaal verskyn tegelykertyd met die indiening van Scherpenseel se voorstelle vir die bou van staatspoorweë. By die samekoms van die Volksraad in Mei 1890 word 'n kopie van die berugte brief ook onder die Volksraadslede versprei. Die aanval het egter misluk en kort daarna het Scherpenseel vir goed Pretoria verlaat om vanuit Brussel sy poginge voort te sit.¹⁾

Joubert se brochure van 31 Maart 1890 waarvan hierbo melding gemaak word, was 'n antwoord op van den Wall Bake se brief van 31 Desember 1889. Hy het Bake verwyt dat hy in die ongunstige jare nie alleen niks gedoen het om die konsessie uit te voer nie maar, weens sy geringe belangstelling in die Suid-Afrikaanse spoorwegsak vóór 1887, die Republiek 'n baie groot morele en materiële nadeel berokken het. Die konsessie Mac Murdo het immers in vreemde hande oorgegaan, met die gevolg dat die terminus van hul eerste en vernaamste nasionale spoorweg slegs teen 'n kolossale som (wat ook nog twyfelagtig is) te verkry is. As besware noem die Generaal die lang tyd vir voltooiing van die werk, vasstelling van die boukoste per myl met die oog op naasting, die hoë rentekoers op die kapitaal deur die Regering gewaarborg, onvoldoende kontrole van die Regering oor beide die bou en die bestuur van die spoorweg, die onbestaanbare bepalinge betreffende naasting en buitengewone waardeverhoging van die Maatskappy se aandele, /

---

1) Van Winter, t.a.p., Deel I, pp. 244-246. Sien ook van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p. 513 en Fitzpatrick, The Transvaal from Within, p. 86.

aandele, die bepaling omtrent invoerregte waarvan die konsessionarisse vyftien persent sou trek en die reg van die konsessionarisse om obligasielenings te sluit, waardeur die Republiek groot geldverlies sou ly. Hy was teen die bepaling dat in 'n regsgeding die saak voor die reg-bank van Amsterdam in Holland sou dien en ook teen die monopolie verleen aan die konsessionarisse, waarby aan hulle die eerste seggenskap met betrekking tot alle verdere stoomvervoer in die Republiek gelaat moes word.¹⁾

In April 1890 het genl. Joubert, N.J. Smit, G.R. von Wielligh en D. van Alphen aansoek gedoen om 'n konsessie vir die aanlê, bou en eksploitasie van 'n spoorweg of stoomtrem van Coldstream af na Pretoria. Hulle het die Regering gewys op die snelle vordering met die Natalse spoorweg wat binnekort Coldstream aan die grens sou bereik, op die verlenging van die spoorweg vroeër of later binne die Republiek en op die feit dat alle groot en publieke werke in Transvaal steeds uitsluitlik in die hande van vreemdes en Uitlanders geval het. As die konsessie toegestaan word, sou hulle te eniger tyd bereid wees om sodanige billike voorwaardes te aanvaar, as wat die Regering verlang en vir hulle uitvoerbaar blyk. Tot nakoming van hul verpligtinge en verbintenisse was hulle ook bereid om sodanige waarborg te gee, as wat die Regering mog vereis.²⁾

Die Regering was egter deur sy

traktaat /

1) Joubert se antwoord aan van den Wall Bake, 31/3/1890, Joubert-versameling, 3514, T.A.

2) P.J. Joubert (namens homself, N.J. Smit, G.R. von Wielligh en I. van Alphen) aan President en Uitv. Raad, 5/4/1890, SS. R.5666/90, by R.12172/90, T.A. Met sy besoek aan Amerika in 1890 het die Generaal klaarblyklik ook Amerikaanse belangstelling vir 'n spoorweg van die Afrikaanse Ooskus af na Transvaal probeer opwek. Op 21/1/1891 skryf ene Ed.F. Browne van Aspen Cole, V.S.A., aan Joubert dat hy die saak met Amerikaanse kapitaliste bespreek het en dat hulle gewillig is om dit te onderneem onder voorwaardes wat hy opsom - Joubert-versameling, 260, T.A.

Pres. Kruger en genl. Joubert met opening van
Nataalse spoorweg tot aan Transvaalse grens.

traktaat met die Oranje-Vrystaat gebonde, en moes dus die versoek van die hand wys.¹⁾

In Augustus 1890 is die eerste Swaziland-konvensie gesluit en het die Republiek in die verlenging van die Natalse spoorweg tot aan die Transvaalse grens toegestem. Natal het ook nie op hom laat wag nie. Teen die einde van Maart 1891 was die spoorweg tot aan Charlestown op die grens gereed en kon die amptelike opening reeds op 7 April plaasvind. Kruger en Joubert was onder die genooies uit die Suid-Afrikaanse Republiek en is te Charlestown met groot ophef ontvang. Tydens 'n feesmaal aldaar gegee, het die Generaal sy toespraak in Engels gelewer en die hoop uitgespreek dat die spoorweë spoedig tot in Transvaal verleng sou word en dat die Republiek en Natal altoos sou saamwerk.

Die Generaal se toespraak het nie in Kruger se smaak geval nie. Die President se politiek was vir die oomblik nie ten gunste van Natal nie, omdat hy ingesien het dat die Natalse spoorweg 'n gevaarlike mededinger van die Delagoabaai-spoorweg sou wees. Die Natallers het owerigens ook meer trek vir die Generaal gehad as vir Kruger, wat op hulle 'n slegte indruk gemaak het. 'n Korrespondent van die „Cape Argus“, wat teenwoordig was, het dit ten duidelikste laat uitkom en het ook verwag dat Kruger met die volgende Presidentsverkiesing nie die paal teen Joubert sou haal nie.²⁾

Die Generaal se vooruitsigte om President te word was inderdaad uitstekend. 'n Groot gedeelte van die
volk /

-
- 1) Staatsekretaris aan P.J. Joubert, G.R. von Wielligh en I. van Alphen, 14/4/1890, SS. BB. 18/2/1890-2/5/1890, No. 1702/90, T.A.
2) Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, pp. 524-526.

volk was om verskeie redes met Kruger se regering ontevrede en het op hervorming aangedring. Die Generaal het sy opposisie teen die Nederlandse konsessie ook nie gestaak nie. In 'n brief aan 'n Volksraadslid kla hy dat hy in hierdie saak alleen staan en deur al sy medeburgers verlaat is.¹⁾ Vir baie jare het hy teen die President se verkwistende spoorwegpolitiek alleen moes worstel. „Myn stem is niet alleen zoo als de onverstaan - of onhoorbare roepen en de woestyn,” skryf hy aan Lukas Meyer, „maar zelfs haal ik myn daarmede de haat (niet alleen van den ons zoo uitzuigende Hollandsche Komponi en van die hun helpende en onder steunende Regereng en Volksraad op de hals maar ook nog van de grootste deel van onze burgers - die tezaam met myn en myn kinderen daaronder zal moeten lyden - en gebuk gaan.” Die N.Z.A.S.M. kon nie geld kry nie, het die Generaal verklaar, en die Volksraad moes 'n lening sluit om die Maatskappy te help.²⁾ Deur omstandighede is hy (Joubert) ook genoodsaak om dit nie teen te werk nie, „maar wat wel ik anders doen tegen de wel van de gansche lant en Volk kan ik myn tog niet aanhoudent verzetten. nu ik moet het zoo opvat dat ik altoos aan de verkeerde kant es.”³⁾

Op 'n politieke vergadering te Barberton in Februarie 1892 het die Generaal weer ontken dat hy teen die N.Z.A.S.M. was. Hy is baie misverstaan in hierdie saak, het hy gesê, en was van die begin af vir 'n spoorweg

na /

-
- 1) Joubert aan J.F. van Staden, 7/2/1890, Joubert-versameling, 1996, p. 653, T.A.
  - 2) In 1891 was die N.Z.A.S.M. werklik in groot geldnood en het die Volksraad die Maatskappy met 'n voorskot van £100,000 gehelp (Vgl. van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel II, p.123). In Junie van die volgende jaar het die Uitvoerende Raad van die Kommandant-generaal se afwesigheid gebruik gemaak om 'n verdere £75,000 te stem - van Winter, t.a.p., Deel II, p.126.
  - 3) Joubert aan L.J. Meyer, 10/9/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 951-952, T.A.

na Delagoabaai omdat hy dit as die natuurlike hawe van Transvaal beskou. Jare vantevore was enige lede van die Uitvoerende Raad en Volksraad weens die gesloer met die Oosterlyn ook gewoon om bymekaar te kom om te oorweeg wat gedoen kon word om 'n ander spoorweg te kry, ingeval die Delagoabaai-spoorweg sou misluk. Hulle is misverstaan en voorgestel as ontrou teenoor die staat en werkende vir die belange van die Kaapholonie en Natal. Eindelik is die H.Z.A.S.M. opgerig, maar hy is spyt om te verklaar dat die bepalinge en voorwaardes van die konsessie nooit in sy teenwoordigheid in die Uitvoerende Raad bespreek is nie.¹⁾

Die Generaal was ook betrokke by 'n konsessie wat Julius Kiezer en vyf ander²⁾ van die Swazie-koning vir die bou van 'n spoorweg deur Swaziland verkry het en aan die Regering vir die aansienlike bedrag van £10,500 verkoop het. Met die Presidentsverkiezing van 1893 en daarna is die Generaal verwyt dat hy en genl. Smit die konsessie vir hulle verkry het, in stede van vir die Regering, soos hulle gelas was om te doen, en dat hulle dit in die buiteland te koop aangebied en die Regering gevolglik verplig het om dit ten duurste van hulle te koop.³⁾ Te Piet Retief het die Generaal verduidelik dat nie hy nie, maar sy seun 'n aandeel gehad het in die betrokke konsessie wat aan die Regering vir £12,000 verkoop is; dat die Generaal £1,500 daarvan aan die Regering teruggegee het en geneë is om ook die saldo terug te betaal, ingeval die Regering

bereid /

---

1) "De Volksstem", 16/2/1892.

2) Die persone was Jacob Steyn, Hermanus Steyn, H.J. Smit, J.A. Joubert en G.R. von Wielligh. Sien G.R. von Wielligh aan die redakteur van "De Volksstem", 1/2/1893, in "De Volksstem" van 4/2/1893.

3) "De Volksstem", 1 en 4/2/1893.

bereid is om die konsessie terug te gee.¹⁾ In die Joubertkoerante is deur die Ouditeur- en Tesourier-generaal ontken dat die Generaal ooit geld in betaling vir 'n konsessie uit die staatskas ontvang het - meer bepaald 'n spoorweg-konsessie - wat hy aan die Regering vir 'n groot som geld sou verkoop het.²⁾ Verder het von Wielligh, as sekretaris van die sindikaat en een van die aandeelhouders, in „De Volksstem” van 4 en 18 Februarie 1893 probeer bewys dat die Generaal nie net niks met die konsessie te doen gehad het nie, maar verhoed het dat dit nie duurder aan die Regering verkoop is nie, en wel vir £15,000. Ondanks die ontkenning van die Ouditeur- en Tesourier-generaal en von Wielligh het die Generaal klaarblyklik meer met die saak te doen gehad as wat vir sy kandidatuur vir die Presidentskap voordelig was en is dit 'n feit dat hy vir die konsessie uit die landkas geld ontvang het, al was dit dan ook deur middel van sy seun. Volgens die „Nieuwe Republikein” het die Generaal tydens 'n byeenkoms in die distrik Vryheid ook erken dat hy oorspronklik een van die konsessionarisse was, maar sy regte aan sy seun oorgedra het.³⁾

Met die Delagoabaai-spoorweg het dit na die moeilike jare van 1891 en 1892 beter gegaan. Teen die einde van 1894 is dit voltooi en op 1 Januarie 1895 is die volledige diens tussen Pretoria en Lourenço Marques geopen.⁴⁾ Die feestelike opening is egter tot Julie 1895⁵⁾

uitgestel /

1) „De Volksstem”, 1/2/1893.

2) Ibid.

3) Sien „De Volksstem” van 18/2/1893 hieromtrent.

4) Coetzee, Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899), p. 106. Dr. Coetzee begaan klaarblyklik 'n fout waar hy verklaar dat die diens teen die einde van 1895 voltooi is.

5) Dr. Coetzee meld verkeerdelik Junie 1895 as amptelike openingsdatum. Sien p. 107 van sy werk.

uitgestel en was op 'n skaal vir Suid-Afrika onbekend. Die Goewerneurs van die Kaapkolonie, Natal en die Portugese besittings aan die Ooskus, die Kommandeurs van die verskillende skepe en seemagte aan die Baai, konsuls en verteenwoordigers van sovele moondhede en offisiere het almal na Pretoria gekom om aan die feestelikhede deel te neem. Genl. Joubert het as verteenwoordiger van die Regering die gaste aan die grens te Komatipoort ontvang en verwelkom. Vir die Regering was dit 'n heuglike dag en die Generaal het die hoop uitgespreek dat dit vir hul gaste net so aangenaam mog wees. In hul strewe na 'n onafhanklike volksbestaan het die Emigrante-Boere al dadelik besef, het die Generaal gesê, „dat aan een uitweg naar de zee en alleen aan de verbinding met de zee, die weg van beschaving van vryen handel en verkeer met de beschaafde wêreld mogelyk was, getuige daarvan het graf van onzen Voortrekker Tri-chardt aan de wallen van Lourenço Marques aan den oever van de zee.” Hulle het egter met baie teenspoed te kampe gehad, maar deur moed en volharding die gelukkige resultaat waarvan hulle tans getuie is, bereik. Die volk en die Regering is dankbaar en het hulle uitgenooi om deel te neem aan die fees wat hulle glo, ook in die wêreldgeskiedenis aangeteken sal bly. Die spoorweg wat Pretoria nou met Lourenço Marques en die see verbind, is vir hulle 'n vaste teken van die nouere en sterkere bande van vriendskap wat daar tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en die ander nasies van die wêreld bestaan, het die Generaal besluit.¹⁾

Na die voltooiing van die Delagoabaai-spoorweg is die spoorwegnet van die Republiek vinnig uitgebrei. 'n Goed-ontwikkelde spoorwegstelsel sou nie alleen tot die ontwikkeling van die land bydra nie, maar help om die

naturellesterme /

---

1) Byvoegsel tot „Land en Volk” van 25/7/1895.

naturellestamme in bedwang te hou. Toe die Eerste Volksraad in 1893 in beginsel tot die bou van die Pretoria-Pietersburgspoorweg besluit, het die Generaal die opinie uitgespreek dat so 'n spoorweg die noodsaaklikheid van 'n oorlog met die weerspannige naturellestamme wat die bergagtige sterktes van die distrik bewoon, sou voorkom. In die geval van 'n oorlog met Magato, het hy gesê, sou die gemak en spoed waarmee manne en ammunisie aangevoer kon word, die militêre operasies wonderbaarlik vergemaklik.¹⁾

Die betrokke spoorweg is egter eers ses jaar later voltooi en deur die Generaal, in afwesigheid van die Staatspresident in die buiteland, geopen. In sy openingsrede het die Generaal gesê dat dit vir hulle 'n baie heuglike dag is, 'n mylpaal in hul geskiedenis en 'n vuurbaken in hul volksbestaan. Hulle moet in die eerste plaas die groot goedheid en wonderlike leiding van God, die bestuurder van die lotgevalle aller volkere bely. Die Voortrekkers het na 'n vrye land gesoek en die wildernis ingetrek, verstoek van die simpatie van die groot nasies, dog gelukkig nie verlate deur die God van hul vadere nie. Hulle mag God ook nie vergeet nie. Hoe donker was die toestand nie toe Schoemansdal later ontruim moes word nie! Die Voortrekkers sou destyds seker nie kon geglo het dat hul kinders dié dag so sou vier nie, het die Generaal besluit.²⁾

Alhoewel genl. Joubert self om konsessies vir die bou van spoorweë in die Republiek aansoek gedoen het, het hy aan staatspoorweë voorkeur gegee. Met die Presidentsverkiesing van 1898 het hy verklaar dat hy die Republiek graag met spoorweë deurkruis wou sien, maar dan moes

dit /

1) „The Transvaal Advertiser,” 26/8/1893.

2) „Land en Volk”, 6/6/1899.

dit aan die staat behoort en ewe-as in Natal en die Kaapkolonie deur die Regering en regeringsamptenare in die belang van land en volk bestuur word.¹⁾

Die Generaal het hom egter nie net vir spoorweë beywer nie, maar ook vir die oprigting van 'n onafhanklike see- en riviervaartbedryf vir die Republiek. Waar hy die Regering in spoorwegsake gewoonlik teengestaan het, vind ons dat hulle in stoomvaart-aangeleenthede hartlik saamwerk. Op hierdie gebied het hy ook die voortou geneem en saam met enige ondernemende manne die plan opgevat om 'n stoomvaart-maatskappy vir die Republiek op te rig. Die Regering het graag 'n onderneming van dié aard ondersteun en het vir die oprigting van die nodige geboue twee erwe in die nabyheid van die Pretoria-spoorwegstasie afgestaan.²⁾ In Oktober 1889 het die Regering ook die begeerte uitgespreek dat 'n kwart van die kapitaal van die op te rigte Stoomvaart-maatskappy vir die staat gereserveer moes word.³⁾ Die Regering het ook nog verdere toesegginge betreffende 'n subsidie gedoen, maar daaraan die wens verbind dat hulle met Bake sou saamwerk.⁴⁾

Ter verwesenliking van die grootse plan is getrag om 'n strook grond as 'n uitweg na die see van die Portugese Regering te koop en die hawe van Delagoabaai ten dienste van die Republiek aan te wend. Portugal het dit egter nog nooit met sy nasionale trots kon versoen om van sy koloniale gebied te vervreem nie. Slegs geweld sou hom

tot /

---

1) Sien veral „Land en Volk“ van 5/1/1898.

2) Botha, Die Staatskundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, pp.212-214.

3) Waarnemende Staatssekretaris aan P.J. Joubert en D.H. Schmöll, onderskeidelik voorsitter en sekretaris van die op te rigte Stoomvaart My., 18/10/1889, SS.BB.7/10/1889-19/12/1889, No. 3408/89, T.A.

4) Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel II, p. 103.

tot die afstand van enige grondgebied kon beweeg. Van dr. Leyds¹⁾ se persoonlike besoek aan Lissabon in Desember 1889 het dan ook niks gekom nie. Wel het die Minister van Seevaart en Kolonies hom verseker dat die Republiek betreffende die verlening van regte op die riviere ten ooste van die Republiek gerus kon wees. Die Portugese Regering sou geen uitsluitende regte op bedoelde riviere verleen nie.²⁾

Dr. Leyds het intussen in Holland belangstelling vir die op te rigte Stoomvaart-maatskappy probeer opwek en die Amsterdammers versoek om op die voorstelle van die Pretoria-Komitee in te gaan en hulle soveel moontlik daarna te skik. Hulle was ook daartoe bereid en het 'n maatskappy onder gemengde Nederlands-Transvaalse leiding met sy hoofkantoor in Pretoria opgerig. Hul voorstelle is egter deur die Pretoria-Komitee sowel as deur Kruger onaanneemlik geag en op sy geskuif. Joubert en Schmüll het hulle daarna met Scherpenseel verbind. Die skandaal met die brief van dr. Leyds 'n paar maande later het dit egter vir die Belg so warm in Pretoria gemaak dat hy stilletjies na Brussel teruggekeer het.³⁾

In Junie 1890 het die skeepvaart-aangeleentheid 'n nuwe stadium bereik as gevolg van die Volksraad se besluit om geldelike steun aan die onderneming te verleen. Die Volksraad het besef dat die oprigting van 'n nasionale en onafhanklike stoomvaartbedryf nie sonder steun van staatsweë kon geskied nie. In 'n geheime sitting het die Raad derhalwe besluit dat dit wenslik is om die stoomvaartverbinding tussen Delagoabaai en ander hawens onder volle beheer /

---

1) Dr. Leyds was destyds met verlof in Europa.

2) Botha, t.a.p., pp. 212-214.

3) Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel II, pp.103-104.

beheer van die Republiek tot stand te bring en die beginsel goed te keur om geldelike ondersteuning aan die onderneming te verleen, òf by wyse van 'n jaarlikse toelaag, òf deur middel van 'n rentewaarborg. Die Raad het ten slotte die Regering gemagtig om 'n ooreenkoms op te stel en voorlopig aan te gaan, onderworpe aan die goedkeuring van die Volksraad.¹⁾

Genl. Joubert is met volmag na Europa afgevaardig om te ondersoek wat op dié grondslag bereik kon word. Dit was die wens en ook die opdrag van die Regering dat hy eers in Holland hulp sou probeer kry en dan, as dit misluk, elders steun sou gaan soek. By sy aankoms in Nederland het hy hom ook dadelik tot die Komitee van Bake gewend en in die beraadslaginge weldra laat blyk dat hy baie gesteld was op die insluiting van enige Franse deelhebbers. Die Amsterdammers het hulle ook so insiklik moontlik betoon en was, na verlening van die rentewaarborg, bereid om 'n sneller diens te open en so gou moontlik tot 'n weeklikse posdiens te geraak, mits die waarborg vir die hele benodigde kapitaal sou geld. Daarmee het hulle, volgens Joubert se verklaring, die bestaande besware verwyder. Nogtans het die Generaal met Scherpenseel in verbinding gebly en ook van die Frans-Belgiese sindikaat 'n voorstel ontvang.²⁾

Geen van beide voorstelle was egter van so 'n aard dat die Generaal sy weg oopgesien het om sonder verdere magtiging of toestemming van die Regering die saak af te handel nie.³⁾ Van 'n bepaald Transvaalse Stoomvaart Maatskappy sou ook niks tereg kom nie. Die krisis aan die Rand

en /

1) E.V.R. 88, Geheime Volksraadsbesluite, Art.377, 16/6/1890, T.A.

2) Verslag van genl. Joubert (voorsitter) aan lede van die sindikaat vir die oprigting van 'n Stoomvaart M., 7/3/1891, Joubert-versameling, 223la, T.A.; van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel II, pp. 104-105.

3) Verslag van voorsitter aan lede van die sindikaat, 7/3/1891, Joubert-versameling, 223la, T.A.

en die ongunstige wending van die Republiek se finansies het alle pogings laat misluk. Die goedkeuring van die Regering was reeds vir die uitgifte van aandele verleen, maar ongelukkig het die N.Z.A.S.M. juis weer in geldnood geraak en moes dié eers gehelp word.¹⁾

Vir die Generaal was dit 'n bittere teleurstelling. Aan die heer D.H. Schmüll skryf hy in Mei 1893 dat die President vir niks anders as die Delagoabaai-spoorweg en Swaziland te vind was nie²⁾ en dat dit hom voorkom of in sy leeftyd niks van 'n eie stoomvaart sou kom nie. Hy het reeds alle hoop op welslae laat vaar en was nie bereid om verder aan die saak te werk nie.³⁾

Op 7 September 1893 het die Volksraad in 'n geheime sitting besluit om nie verder met die saak voort te gaan nie.⁴⁾ Die Generaal het die heer Schmüll onmiddellik hiervan in kennis gestel en daaraan toegevoeg dat die stoomvaart, indien nie geheel-en-al vernietig of doodgemaak nie, dan tog vir 'n onbepaalde tyd of vir altoos uitgestel was „zoo dat ek nu moet zeggen al ons werk es nu dood en en het water gevallen. uitstel was afstel en nu denk ik niet om ooit weder er over te denken of te schryven.“⁵⁾

Beide /

-
- 1) Botha, Die Staatkundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, p. 219.
  - 2) Dit was net na afloop van die Presidentsverkiesing van 1893 toe die gevoelens besonder hoog geloop en die spanning van die verkiesing die betrekkinge tussen Joubert en Kruger nie verbeter het nie.
  - 3) Joubert aan D.H. Schmüll, 27/5/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 425-426, T.A.
  - 4) E.V.R. 89, Geheime Volksraadsbesluite, Art. 1339, 7/9/1893, T.A.
  - 5) Joubert aan D.H. Schmüll, 7/9/1893, Joubert-versameling, 1997, p. 462, T.A.

423.

Beide pres. Kruger en genl. Joubert het hulle vir spoorweë en 'n onafhanklike see- en riviervvaartbedryf vir die Republiek beywer. Die Generaal het, soos ons gesien het, reeds in Burgers se tyd vir die Delagoabaai-spoorweg gepleit en dit as 'n lewensvereiste bestempel. Wat hul spoorwegbeleid betref, het die twee Boereleiers egter radikaal van mekaar verskil. Die President het besef dat daar van politieke onafhanklikheid weinig sprake kon wees, solank die Republiek op ekonomiese gebied van Groot-Brittannië en sy Kolonies afhanklik was. Om dié rede het hy hom vir spoorwegverbinding met Delagoabaai, 'n onafhanklike hawe, beywer en was hy teen alle spoorwegverbinding met die Kaapkolonie en Natal voordat die Republiek se nasionale spoorweg voltooi was, of ten minste die Transvaalse Hoëveld bereik het. Genl. Joubert was egter weer heftig gekant teen die Nederlandse spoorwegkonsessie en die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij" en minder gesteld op sy land se ekonomiese selfstandigheid. Hy was die leier van die Afrikaner-Bond in Transvaal en vervul met die ideaal van 'n verenigde Suid-Afrika. Om dié rede het hy eerder na die Suide as na Delagoabaai gekyk en was hy ook meer geneë om die Republiek se spoorwegnet by dié van die Kaapkolonie en Natal in te skakel.

EKONOMIESE BEDRYWIGHEDDE.HOOFSTUK XX.

In Hoofstuk II het ons reeds gesien hoedat Piet Joubert as 'n weeskind sonder die steun van 'n vader vir hom 'n weg deur die lewe moes baan. Afgesien van die beoefening van die boerderybedryf, het hy in die begin handel gedryf tot selfs so ver as Graaff-Reinet in die Kaapkolonie. Later het hy ook as algemene agent opgetree en in plase, huise en erwe gespekuleer. Hy het die kuns verstaan om geld te maak en was vroeg reeds 'n groot grondbesitter en 'n vermoënde man. In Januarie 1874 het hy deur middel van 'n advertensie in die pers aan immigrante wat te arm was om grond in die Republiek te koop elf van sy plase en 'n groot aantal erwe aangebied om te kom bewoon „onder goede en billike voorwaardes voor 'n lange reeks van jare, aangesien hy die plase nimmer wil verkopen maar als erfenis aan zyn kindere, die nog zeer jong zyn, wil laten, zoodat deze 'n goede kans is." 1)

In feitlik alle distrikte van die Republiek was plase op sy naam geregistreer. Persone wat hul vaste eiendomme wou verkoop, het hom dikwels en selde tevergeefs om 'n aanbod genader. Hy was steeds gereed om grond te koop en het vir die verlening van geldelike hulp soms ook in besit van 'n plaasreg. gekom.²⁾ By sy dood in Maart 1900 het negen-en-twintig plase of gedeeltes van plase aan hom behoort, sowel as 'n menigte huise en erwe in Pretoria, Wakkerstroom en ander dorpe in die Republiek. 3)

Die /

---

1) Preller-versameling, 130, T.A.

2) Sien Joubert-versameling, Bande 13 en 14, T.A.

3) Inventaris in boedel van wyle genl. P.J. Joubert, 14/1/1902, Joubert-versameling, Band 14, No. 1034, T.A.

Die verhuring van sy eiendomme het aan die Generaal 'n goeie inkomste verseker. Die gebou wat in Julie 1877 as Landdroskantoor te Wakkerstroom gebruik is, het aan hom behoort.¹⁾ In Februarie 1878 het hy ook reeds enige huurhuise in Pretoria besit.²⁾ In 1884 het die Republikeinse Regering van hom kantore teen die nie onaansienlike bedrag van £24 per maand gehuur.³⁾ Afgesien van woonhuise, winkels en kantore, het hy ook nog van sy groot aantal plase verhuur en soms teen uitstekende pryse.⁴⁾ Daarby het hy ook geld onder vaste verband uitgesit en by sy dood verbande vir oor die £20,000 gehou.⁵⁾

Die Generaal het ook groot somme geld in aandele belê. Ons volstaan met enige voorbeelde. In Maart 1885 het hy die Regering versoek om 500 aandele van hom in die kruitfabriek oor te neem. Weens die slegte toestand van die land se finansies was die Regering egter nie in staat om aan sy versoek te voldoen nie.⁶⁾ In Augustus 1889 het hy 500 aandele in die „Klerksdorp Exploitatatie en Bouw My., Bept.“ gekoop⁷⁾ en die jaar daarop vyf aandele van £60 elk in die „Durban Land and Investment Syndicate, Ltd.“⁸⁾ In die „African Board of Executors and Trust Co., Ltd.“

het /

-
- 1) Landdros aan Joubert, 28/7/1877, Argief, Wakkerstroom, Band 42, p. 461, T.A.
 2) J. Minnaar aan Joubert, 6/2/1878, Joubert-versameling, Band 13, No. 27, T.A.
 3) Joubert-versameling, Band 8, No. 2871, T.A.
 4) Sien die „Ned.-Zuid-Afrikaansche Hypotheekbank“ aan Joubert, 17/3/1892, Joubert-versameling, Band 13, No. 551, T.A.
 5) Inventaris in boedel van wyle P.J. Joubert, 14/1/1902, Joubert-versameling, Band 14, No. 1034, T.A.
 6) SS.R. 1062/85, T.A.; Staatsekretaris aan Joubert, 2 Maart 1885, SS.BB.31/12/1884-31/7/1885, No. 173/85, T.A.
 7) Joubert-versameling, Band 13, No. 222, T.A.
 8) Ibid., Band 13, No. 236, T.A.

426.

het hy 84 aandeel gehad¹⁾ en 25 in die „Pretoria Building Society.“²⁾

Hy was 'n Direkteur van die „Transvaalsche Cigaretten Fabrik My.“ en het hom vir 'n beter reëling en streng-er toepassing van die Wet op Invoerregte beywer, ten einde die smokkelhandel in tabak en sigare uit die buiteland, te beteuel en die binnelandse produksie en industrie te beskerm.³⁾ Hy was een van die oprigters van die „Pretoria Gezondheids My., Bpkt.“⁴⁾ en 'n plaasvervangende Direkteur van die „Pretoria Board of Executors and Trust Co., Ltd.“⁵⁾

Die Generaal het ook in die „Algemene Exploita-tie en Bouw My., Bpkt.“ belange gehad en dit het nie veel geskeel nie of hy het groot verliese gely. „UED zegt de zaak van Franken es nog niet zoo gevaarelyk“, skryf hy in Mei 1890 aan ds. S.J. du Toit op besoek in Europa, „ek wenst dat ek het ook zoo kan zien en al myn leven heeft ek nog nooit zoo een vout begaan als toen ek myn hant onder de 16,000 pont papier heeft geplaats en eerst als ek dat hant schreft verscheurt mog zien zal ek weder als op een bet kan slapen.“⁶⁾

Sy grootste spekulasies was egter in goud-aandeel. Met die ontdekking van die Witwatersrandse goudvelde is nie net die Uitlanders maar ook Afrikaners deur 'n spekulatie-gees aangetas. Dit het die heer H.J. Grobler van Palmiet-fontein, Zoutpansberg, dan ook nie verbaas dat die Naturelle-kommissaris /

-
- 1) J.J. Marais aan Joubert, 18/2/1897, Joubert-versameling, Band 13, No. 262, T.A.
 2) Joubert-versameling, Band 13, No. 265, T.A.
 3) SS.R5037/89 by R.4059/88, T.A.
 4) Joubert-versameling, Band 13, No. 229, T.A.
 5) Ibid., Band 13, No. 225, T.A.
 6) Joubert aan ds. S.J. du Toit, 8/5/1890, Joubert-versame-ling, No. 1996, p. 743, T.A. Op 13 Maart 1891 is 'n verbandakte vir £100,000 deur die direkteure van die „Algemene Exploitatie en Bouw My., Bpkt.“ ten gunste van genl. Joubert, H.J. Smit, J.M. Wolmarans en C.J. Joubert as trustees gepasseer. Op 8/8/1892 is die Generaal deur die Maatskappy se prokureur versoek om die kansellasie van die verbandakte te onderteken - Joubert-versameling, Band 13, No. 243, T.A.

kommissaris versuim het om die Generaal omtrent die naturelle in kennis te stel nie, „want hy Ceptin Dahl heeft de Goud ziekte zwaar.“¹⁾ Almal praat van goud, skryf die Generaal, maar niemand kan werklik iets toon nie. So is dit ook met sy skoonseun, Abraham Malan, „de speculati geest dooft di werkgeest uit.“²⁾ Die goudkoors is nes die Noordewind, het die Generaal weer met 'n later geleentheid opgemerk, een dag waai hy so sterk dat dit lyk asof hy alles sal wegwaai en dan is hy weer so stil dat 'n mens geen stoffie kan sien nie.³⁾

Afgesien van sy spekulasies in goud-aandele was genl. Joubert ook direkteur van etlike goudmynmaatskappye. Dit was juis na aanleiding van die prospektus van die „Leeuwpoort Goudmyn Maatschappy (Beperkt)\", waarvan genl. Joubert, J.S. Marais en S.J. du Toit direkteure was, dat „De Volksstem“ op 14 Julie 1887 'n hewige aanval op hoofamptenare se optrede as direkteure van maatskappye gedoen het en by die Regering daarop aangedring het om in te gryp.⁴⁾ „En aan tyd ontbreekt het hen toch waarlyk niet!\", skryf die blad. „Wie zou zoo iets kunnen denken? Zy zyn immers hoofdambtenaren en hebben hunne klerken, die het werk op de kantoren voor hen verrichten.“

Wat die Kommandant-generaal betref, wil die blad hom tot die opmerkinge wat die Generaal persoonlik gemaak het bepaal. In sy brief aan die President sê hy dat hy sy posisie in die Uitvoerende Raad onhoudbaar vind. Hy kla dat soveel sake in die Uitvoerende Raad in sy afwesigheid behandel word. Die blad wil nou vir elkeen vra hoe dit

moontlik /

-
- 1) H.J. Grobler aan Joubert, 27/11/1887, Joubert-versameling, Band 13, No. 276, T.A.
  - 2) Joubert aan sy seun J.F. Joubert, 25/1/1887, Joubert-versameling, 1997, p. 75, T.A.
  - 3) Joubert aan sy seun P.J. Joubert, 4/11/1895, Joubert-versameling, 1997 B, pp. 140-142, T.A.
  - 4) „De Volksstem“ van 14 Julie 1887.

moontlik is dat die Generaal alle sittings van die Uitvoerende Raad, wat daeliks plaasvind, kan bywoon as hy boondien nog sy pligte as Kommandant-generaal, Superintendent van Naturelle, lid van die Raad van Bestuur van die „Nationale Boeren-Handelsvereeniging (Beperkt)“ en direkteur van verskeie goudmaatskappye wil betrag? Is dit te verwonder, vra die blad, dat die Generaal self moet verklaar dat hy nie op die hoogte van sy kantoor is nie as hy, behalwe sy menigvuldige amptelike pligte, nog die direkteurskap van soveel private maatskappye op hom neem? 1)

In Julie 1887 is 'n gewysigde Goudwet 2) deur die Volksraad goedgekeur en ingevolge art. 16 van dié Wet is hoofamptenare, Landdroste en hul ondergeskiktes verbied om as direkteur of beampste aan 'n maatskappy verbonde te wees. Nogtans was genl. Joubert en S.J. du Toit einde 1887 nog steeds direkteure van „Di Patriotse Goudmaatschappy“ en het „De Volksstem“ op 29 Desember 1887 gevra of iemand miskien kan sê hoe dit kom dat hoofamptenare van die Republiek nog as direkteure van maatskappye kan ageer na die jongste Volksraad se besluit daarteen. 3)

Op 26 April 1888 het die Staatsekretaris genl. Joubert herinner aan die wet wat hoofamptenare verbied om direkteure van enige goudmynmaatskappy te wees. Dit het die Regering ter ore gekom, skryf die Staatsekretaris, dat die Generaal ondanks die verbod nog as direkteur van 'n goudmynmaatskappy fungeer en aangesien die Volksraadsitting op hande is, sal dit die Regering aangenaam wees om spoedig daaromtrent 'n antwoord te ontvang. 4)

Genl. /

1) „De Volksstem“ van 14 Julie 1887.

2) Wet No. 10 van 1887, De Locale Wetten der Z.A. Republiek, 1886-1887, pp. 137-151.

3) „De Volksstem“, 29/12/1887.

4) Staatsekretaris aan die Superintendent van Naturelle, 26 April 1888, SS.BB.15/3/1888-8/6/1888, No. 978/88, T.A.; SS.R. 3733/88, T.A.

429.

Genl. Joubert het reeds die volgende dag geantwoord. Hy was baie gegrief en het die hele beweging toegeskryf aan Boerehaters wat Afrikaners uit die direksie van maatskappye wou weer. Hy was onbewus van enige kwaad of nadeel wat hy as direkteur van 'n maatskappy land en volk berokken het, aldus die Generaal, en kon met 'n geruste gewete verklaar dat hy nie sy plig as amptenaar versuim het nie. Vir sy werk as direkteur word ook geen kantoortyd gebruik nie. Nogtans sou hy hom ook hier aan die wil van die volk onderwerp.¹⁾

Intussen het burgers uit die distrik Rustenburg by wyse van memories die Volksraad versoek dat amptenare wat in stryd met die wet nog as direkteure van goudmaatskappye fungeer, dadelik ontslaan moes word. Die Memorie-kommissie het memorialiste ondersteun en aanbeveel dat die Volksraad aan die Regering moes opdra om streng toe te sien dat die wet gehandhaaf word. As dit mog blyk dat daar nog amptenare was wat hulle nie aan die wet wou onderwerp nie, moes sodanige amptenare onmiddellik ontslaan word. Die Volksraad het die aanbeveling van die Kommissie goedgekeur.²⁾ Die Generaal het daarop as direkteur van die „Paarl-Pretoria Goudmyn My.“,³⁾ sowel as van al die ander goudmynmaatskappye waarmee sy naam tot dan toe verbind was, bedank.⁴⁾

Dit was egter nie die end van sy spekulasies in goudaandele nie. Die Generaal het belange in die goudplaas, Palmietfontein, verkry en aan die „Waterberg Zoutpansbergse Exploratie My., Bpkt.“ die reg verleen om
daarop /

-
- 1) Joubert aan Staatsekretaris, 27/4/1888, SS.R.3733/88, T.A.
 2) E.V.R. 37, Volksraadsbesluite, Art. 475, 15/6/1888, T.A.
 3) Joubert aan die voorsitter van die „Paarl-Pretoria Goudmyn My.“, 2/7/1888, Joubert-versameling, 1996, p. 290, T.A.
 4) „De Volksstem“, 5/7/1888.

daarop te prospekter. 'n Maatskappy met 'n bedryfskapitaal van £35,000, verkoperskontant £15,000 en verkopersaandele £200,000 is opgerig. Volgens ooreenkoms sou die Generaal en die heer H.J. Grobler £6,000 in kontant en een-derde van die Maatskappy se winste ontvang.¹⁾ In Oktober 1889 het die Generaal 500 aandele in die „Phoenix Goud Myn My., Bpkt.“ gekoop²⁾ en enige maande later 300 in die „Ariston Gold Mining Co., Ltd.“³⁾

Vir die goud-industrie was 1890 'n donker jaar. Geld het skielik baie skaars geword. Die goudmyne het agteruitgegaan en baie het bankrot gespeel. Genl. Joubert het dan ook rede gehad om oor sy aandele besorg te wees. Op 15 Mei 1890 wend hy hom tot die heer G.J. Malan, besturende direkteur van die „Rietkuil Main-Reef Goud Myn My.“ om inligting. Hy en sy skoonseun, Abraham Malan, het reeds veel geld in die saak gesteek, skryf die Generaal. Hulle hoor egter nooit iets van die besturende direkteur nie. „Alleen wort ek telkenmaal gevraagt om gelt ek wiet niets eens of het op u order es of niet my wort verzekert dat als ek het gelt niet betaal dan gaat di zaak naar di maan die klyms wort gejump enz. enz. zoodat ik om di reets zoo veel en zoo groot kappetaal di ek er reets in gestookon heeft ik maar verplig es nog meer en weer meer te betaal maar hoe lang kan ek zulks vol hou als ek niet weet of kan voorzien wat de eynde zal wees.“ Daarom moet hy weer aan hom skryf om duidelik te verneem wat die posisie is, want as die kleims „gejump“ word en verlore gaan, kan hy tog laat weet. Alle aandeelhouders sal hom ook verantwoordelik hou.⁴⁾

Toe /

-
- 1) Die sekretaris van die „Waterberg Zoutpansbergsche Exploratie My., Bpkt.“ aan P.J. Joubert en H.J. Grobler, 25/3/1889, Joubert-versameling, Band 13, No.300, T.A.
 2) Joubert-versameling, Band 13, 223, T.A.
 3) Ibid., Band 13, 226, T.A.
 4) Joubert aan G.J. Malan, 15/5/1890, Joubert-versameling, 1996, pp. 747-'8, T.A.

Toe die Generaal die volgende maand weer £25:5:0 aan lisensiegelde moes betaal, het hy aan G.J. Malan voorgestel om ten opsigte van die kleims 'n maatskappy in Europa te floteer. Om dié rede sou hy bly wees om die aandeelhouders van die Maatskappy vóór sy vertrek na Europa te ontmoet. Ingeval Malan met die gedagte eens was, moes hy prokurasies van al die aandeelhouders verkry en alle ander nodige stukke in gereedheid bring.¹⁾ Op 26 Junie 1890 het die Generaal van die aandeelhouders en eienaars van die „Rietkuil Main-Reef Goudmyn My.“ spesiale lasgewing ontvang om namens hulle die nodige stappe te doen om die saak te red en hul maatskappy of kleims desnoods in Europa oor te floteer ooreenkomstig sulke bepalinge en voorwaardes as wat hy mog goedvind. As hy daarin slaag, dan moes hy aan elkeen na gelang van wat hy betaal het, 'n pro rata-gedeelte uitkeer. Ook moes hy uit die wins die wettige rente of onkoste vergoed en aan die aandeelhouders verantwoording doen.²⁾

In sy afwesigheid na Europa en Amerika in 1890-'91 is die Generaal in swaar skuld gedompel. „Ek weet niet hoe om er uit te kom,” kla hy by sy oudste seun. „Ek het niet gedag dat op onze oude dag over ons zoo wat zou koomen maar zoo gaat het met goet vertrouwen - zoo es het als men luister naar vlytaal van bedrigers.”³⁾ „Julle moet myn help,” bedule hy sy seun Petrus, „want het es te veel voor myn om er door te koomen.” As hy vyf- of sesduisend pond vir 'n jaar te leen kon kry, sou hy probeer om deur te kom. Hy wou weet hoeveel hamels, perde en

osse /

-
- 1) Joubert aan G.J. Malan, 16/6/1890, Joubert-versameling, 1996, pp. 769-770, T.A.
 2) Spesiale lasgewing aan genl. Joubert deur aandeelhouders van die „Rietkuil Main-Reef Goud Myn My.“, 26/6/1890, Joubert-versameling, Band 14, No. 981, T.A.
 3) Joubert aan sy seun J.F. Joubert, 18/2/1891, Joubert-versameling, 1996, p. 787, T.A.

osse van hom by sy seun is en of daar 'n kans vir verkoop is. „Ek zal nu elke penne moet byelkaar schraap om er uit te koomen.“¹⁾

In 'n vertroulike brief aan 'n vriend vertel die Generaal hoe hy in sy afwesigheid deur die heer J. Celliers beetgeneem en 'n skuld van byna £4,000 op die hals gehaal is. Daarby kos sy skoonseun se goudspekulasies hom (die Generaal) £2,000 en is sy verliese in die „Rietkuil Main-Reef Goud Kyn My.“ oor die £3,000. In sy afwesigheid het die Regering boonop ook nog 'n Waarnemende Superintendent van Naturelle aangestel wat al sy (Joubert se) salaris ontvang het „zoo dat ek tans een op die wyze gerunnueert man kan heeten en zelfs en groot schult en geltgebrek wel nog nie bankroet ben ek tog magteloos maak om eymant anders te helpen.“²⁾ Met dit alles kon hy dan ook nouliks die hoof bo water hou.³⁾ Al die geld wat hy in die „elendige“ goudspekulasies gewen het, versker hy sy seun, het hy ook weer daarin verloor met nog 'n maal soveel. Dit sal egter nie help om te kla nie, troos hy homself. Hy moes hom liewers nooit daarmee bemoei het nie.⁴⁾

„Ik ly maar nog zwaar onder de schulden las“, skryf hy op 11 April 1892. As hy nie £8,000 te leen gekry het nie, weet hy nie wat sou gebeur het nie. Hy het nou tot op £2,900 afbetaal.⁵⁾ Twee maande later was hy weer om £2,000 verleë en het hy nie geweet watter plaas

hy /

1) Joubert aan sy seun P.J. Joubert, 18/2/1891, Joubert-versameling, 1996, p. 783, T.A.

2) Joubert aan 'n vriend, 18/5/1891, Joubert-versameling, 1996, p. 846, T.A.

3) Joubert aan sy seun Petrus, 13/5/1891, Joubert-versameling, 1996, p. 838, T.A.

4) Joubert aan sy seun Petrus, 22/6/1891, Joubert-versameling, 1996, p. 902, T.A.

5) Joubert aan sy seun J.F. Joubert, 11/4/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 265-'6, T.A.

hy moes verkoop om die geld te vind nie.¹⁾

Een van die vernaamste oorsake vir die mislukking van soveel Afrikaner-ondernemings in hierdie tyd, was ongetwyfeld swak organisasie en gebrekkige toesig. Op 7 Julie 1891 skryf die heer H.J. Grobler aan genl. Joubert dat die goudrif op Palmietfontein goed is en syns insiens nie gou uitgewerk sal wees nie. Op die manier wat gewerk word, sal die besigheid egter nooit betaal nie: Die batterry verkeer in 'n ellendige toestand; die masjien is los met die gevolg dat die buste van die aste uitmaál; die mynwerkers verstaan nie hul werk nie. Dit gaan alles maar so op 'n manier. Op die kapitaal van £250,000 sal die aandeelhouders ook nooit enige diwidend ontvang nie, aldus die heer Grobler. Of die mynwerkers ses duim of een voet per dag vorder, maak geen verskil nie. Die bestuurder kan nog dieper sak, meen hy, maar waar is die kapitaal om te werk? Dit sal ook nie help om geld te leen nie, tensy daar behoorlik gewerk word.²⁾

In 'n latere skrywe kla Grobler dat die direkteure van die Maatskappy in Pretoria sit en nie weet wat op Palmietfontein aangaan nie. Tensy hulle self kom kyk, sal dit ook nie help om geld te leen nie. „Het oog van den Meester mist den akker en maak paarden en koeyen vet” en waar is hier die oog van die meester, wou hy weet? Hy stel voor dat Abraham Malan persoonlik sal kom kyk.³⁾ Op 4 Augustus 1891 skryf Grobler dat dit hom voorkom asof daar net gewerk word om die klompie werksmense aan die lewe te hou. Hulle kry al die geld wat inkom en die arme aandeelhouders /

1) Joubert aan sy seun J.F. Joubert, 21/6/1892, Joubert-versameling, 1997, pp. 287-288, T.A.

2) H.J. Grobler aan Joubert, 7/7/1891, Joubert-versameling, Band 13, No. 287, T.A.

3) H.J. Grobler aan Joubert, 16/7/1891, Joubert-versameling, Band 13, No. 288, T.A.

aandeelhouders sal nooit iets ontvang nie. Die Maatskappy is bankrot en Grobler is van gevoelens dat hulle moet likwideer - hoe eerder hoe beter. Die Generaal sal dan seker die goudregte inkoop en met 'n paar blankes 'n klein battery aan die gang kan hou wat goed sal betaal. Die Generaal is ook die enigste persoon wat hulle tot likwidasië kan verplig. As hulle raad gevolg het wat hulle voorheen gekry het, aldus die heer Grobler, dan was Palmietfontein onder sy eie besitters en sou hulle goeie winste gemaak het.¹⁾

Die Generaal het S.J. du Toit vir 'n groot gedeelte van sy verliese verantwoordelik gehou. „Maar men moet niet mannen als S.J. du Toit aan de hoofd van zulke dingen plaats," skryf hy op 28 Augustus 1891 aan Scherpenseel, „Schoemaker moet hem by zyn leest houden". Hy het gelukkig van du Toit en Franken losgekom nadat hy byna £7,000 direk en indirek deur du Toit alleen verloor het, het die Generaal voortgegaan. Sy spoedige terugkeer uit Europa het ook verhoed dat hy heeltemal deur du Toit geruïneer is. Op 'n paar duisend pond na is hy weer los.²⁾

In September 1891 was die toestand van die land nog alles behalwe rooskleurig. Geld was nog baie skaars. In 'n brief aan 'n skoonseun kla die Generaal dat byna meer as die helfte van sy huurhuise leeg staan. Dit was ook haas onmoontlik om die huurgelde in te vorder. In Johannesburg het die goudmyne weliswaar weer 'n herlewin getoon, „maar," verklaar die Generaal, „dat es nog maar alleen de Jode die er van proveteer." ³⁾

Op /

-
- 1) H.J. Grobler aan Joubert, 4/8/1891, Joubert-versameling, Band 13, No. 289, T.A.
 2) Joubert aan P. Scherpenseel, 28/8/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 946-947, T.A.
 3) Joubert aan P.E. du Preez, 21/9/1891, Joubert-versameling, 1996, pp. 958-959, T.A.

Op 10 September 1891 nader Joubert die heer W.H. Neethling, Landdros van Klerksdorp, in verband met die betaling van lisensiegelde ten opsigte van die kleims van die „Rietkuil Main-Reef Goudmyn My.“ Hy het persoonlik reeds oor die vierduisend pond betaal, skryf die Generaal, en moet nou aan dié strooihalm vasklem om te sien of daar later nie nog iets daarvan tereg sal kom nie. Hy weet egter nie of hy uiteindelik nog iets van die 31 kleims sal maak nie en of hy dit ook maar sal moet opgee en al sy geld verloor nie. Die Landdros sal die beste weet of dit die moeite werd is om nog meer te spandeer en kan hom ook raad gee op welke wyse hy die lisensiegelde sonder ekstra onkoste kan betaal. Hy sal bly wees as die Landdros vir hom maandeliks die lisensie op die 31 kleims wil betaal. Hy sal die geld aanstuur.¹⁾

Die Generaal het die aandeelhouers van die „Rietkuil Main-Reef Goudmyn My.“ eindelik op 7 Januarie 1892 met geregtelike stappe gedreig, indien hulle langer versuim om hul verpligtinge na te kom. Hy het gekla dat hy nog geen boek of dokument van die Maatskappy te sien gekry het nie. Afgesien van die maandelikse lisensiegelde het hy reeds aansienlike somme in boete, bakengelde en hereregte betaal. Onder die omstandighede kan hy nie die kleims laat verval nie, soos hulle waarskynlik sou gedoen het. Hy kan dit egter nie volhou nie en versoek hulle ernstig en vir die laaste maal dat elkeen dadelik sy aandeel (wat die Generaal reeds betaal het) sal stuur of ten minste 'n gedeelte, sê elkeen £300, sodat hy dit in mindering van elkeen se aandeel mag plaas en ook in staat kan wees om gereeld die lisensies te betaal, tot tyd en wyl 'n beter tyd aan-

breek /

---

1) Joubert aan W.H. Neethling, 10/9/1891, Joubert-versameling, Band 6, 2232, T.A.

breek om die saak te floteer of tot geld te maak.¹⁾

In Mei 1892 het die Generaal weer aan die Landdros van Klerksdorp om inligting aangaande sy kleims geskryf.²⁾ Kort daarna is die aandeelhouers van die „Rietkuil Main-Reef Goudmyn My.“ deur Voss Bros. gedagvaar vir 'n bedrag van £186:4:9 vir goedere en koopmansware van September 1889 tot Februarie 1890 gelewer.³⁾ Die Generaal het die saak gewen, maar wou ter voorkoming van nuwe en miskien swaardere onkoste die bedrag plus rente betaal onder verkryging van sessie van akte teen die aandeelhouers.⁴⁾ Hy het G.J. Malan derhalwe versoek om die hele saak van begin tot end sekuur op te gee en hom verwyd dat hy stil sit.⁵⁾ Malan se antwoord was pateties. Wat die Generaal se moeilikhede betref, simpatiseer hy met hom want hy verkeer elke dag in dieselfde lot. Hy sou seker ook dadelik oorgekom het om te help, maar bevind hom in swaare skulde. Ook het die gevaarlike feloxera in hul wingerde uitgebreek en wat die volgende dae vir hom in verband met sy skuldeisers sou oplewer, sou alleen die tyd hom leer.⁶⁾

Die Generaal het groot moeilikheid ondervind om die dokumente in verband met die kleims in die hande te kry. Hy het die eertydse bestuurder van die Maatskappy daarvoor /

-
- 1) Joubert aan aandeelhouers van die „Rietkuil Main-Reef Goudmyn My.“, 7/1/1892, Joubert-versameling, Band 13, No. 411, T.A.
  - 2) Joubert aan W.H. Neethling, 16/5/1892, Joubert-versameling, 1997, p. 277, T.A.
  - 3) Dagvaring, gedateer 29/7/1892, Joubert-versameling, Band 11, No. 3256, T.A.
  - 4) Joubert aan G.J. Malan, 24/11/1893, Joubert-versameling, 1977, pp. 588-90, T.A.
  - 5) Ibid., 27/11/1893, Joubert-versameling, 1997, pp. 592-193, T.A.
  - 6) G. J. Malan aan Joubert, 8/12/1893, Joubert-versameling, Band 13, No. 386, T.A.

daarvoor verantwoordelik gehou en eindelik gedreig dat hy stappe teen hom sou doen, tensy hy met die dokumente voor die dag kom.¹⁾ Malan het ewe kalm geantwoord en aange-toon dat alle aandeelhouders reeds 'n prokurasie onderteken het om hul aanspraak op die kleims aan die Generaal oor te maak. „Wat myn toestand betref“, skryf hy, „wil ik liever dat u het van iemand anders verneem als van my self, want u kan denken dat ik my slegs wil verontschuldig, en u van my wil afschuiven, geloof my dat kommer en verdrukking haast myn dagelyks spyze is. Wy dragen u nog deselfde teeder respect toe van vroeger, en wy voelen voor u deelneming Generaal.....“ Al sy broers is reeds insolvent en nou ry hy aan die pen.²⁾

Enige dae later het genl. Joubert die firma Lewis en Marks aangaande die Rietkuil-kleims genader. Hy wou dat hulle ten opsigte van die 31 kleims 'n maatskappy floteer en het, na 'n uiteensetting van wat dit hom kos, gevra of hulle hom vir die kleins 'n aanbod of voorstel wou maak.³⁾ Die firma was ook geïnteresseerd, maar tot 'n ooreenkoms kon nie geraak word nie. Die dokumente wat die Generaal se besitreg op die kleims moes bevestig, kon nie gevind word nie. Die plaaslike Mynkommissaris het die Generaal se reg op die kleims egter erken en op versoek 'n Sertifikaat van Besitreg uitgereik.⁴⁾

Met die „Waterberg Zoutpansberg'sche Exploratio My.“ het dit intussen ook nie van die beste gegaan nie.

Die /

1) Joubert aan G.J. Malan, 16 April 1895, Joubert-versameling, 1997, pp. 710-'13, T.A.

2) G.J. Malan aan Joubert, 20/4/1895, Joubert-versameling, Band 13, No. 391, T.A.

3) Joubert aan Lewis en Marks, 22/4/1895, Joubert-versameling, Band 13, No. 417, T.A.

4) Myburgh aan Joubert, 21/10/1895, Joubert-versameling, Band 13, No. 399, T.A. In Augustus 1898 het die heer M. König van Klerksdorp die eiendom teen £100 per klein gewaardeer. Sien M. König aan Joubert, 20/8/1898, Joubert-versameling, Band 13, No. 404, T.A.

Die Generaal was baie ontevrede met die bestuur van die goudmyn op Palmietfontein. Hulle werk skaars die helfte van die dag, skryf hy aan sy seun, en tog haal hulle tot 200 onse goud in die maand uit. Dit betaal egter nie want daar werk 50 naturelle en 6 blankes. As die maand om is, is die goud ook „opge-eet”. Die Generaal het gedreig om die „heelle spul” oor te neem en die myn self te werk. 1) Die Maatskappy was 'n groot bedrag aan die Generaal verskuldig en aangesien hy geen kans gesien het om hom te betaal nie, is op 'n vergadering van aandeelhouders op 30 April 1892 besluit dat al die bates van die Maatskappy, soos aan die Generaal verpand, ter besparing van verdere koste en in algehele afdoening van sy vordering teen die Maatskappy, onverwyld aan hom oorhandig sou word op voorwaarde dat hy 'n bedrag van £250 aan die direkteure betaal om die ander skulde van die Maatskappy te vereffen. Die Generaal het die voorwaardes aanvaar en so weer in besit van Palmietfontein gekom. 2) In September 1895 het hy dit egter verkoop aan Lewis en Marks vir £12,500 in kontant en 17,500 vol-opbetaalde aandele in 'n maatskappy wat deur die firma floteer sou word. 3) Die jaar daarop het die firma aangebied om, ingeval hulle die maatskappy floteer, die Generaal vir sy reg op 17,500 aandele die som van £17,500 in kontant te betaal. 4)

Alhoewel genl. Joubert die waarde en betekenis van die rykdom aan minerale vir sy land ten volle begryp

en /

-
- 1) Joubert aan sy seun P.J. Joubert, 11/4/1892, Joubert-versameling, 1997, p. 269, T.A.
 2) J.H.L. Findlay aan Joubert, 6/11/1894, Joubert-versameling, Band 13, No. 327, T.A.
 3) Lewis en Marks aan Joubert, 17/9/1895, Joubert-versameling, Band 13, No. 336, T.A.
 4) Lewis en Marks aan Joubert, 7/10/1896, Joubert-versameling, Band 13, No. 348, T.A.

en gewaardeer het en ook 'n groot aandeelhouer in die goudmyne was,¹⁾ het hy nogtans die gevare daaraan verbonde baie goed besef. Sy profetiese woorde aan 'n burger wat hom opgetoë van 'n nuwe goudontdekking kom meedeel het, is dan ook op bewonderenswaardige wyse bewaarheid geword. „In plaats van zoo opgetogen te zyn, moest gy liever weenen," het die Generaal gesê; „want dat goud zal er oorzaak van zyn dat ons land met bloed gedrenkt wordt."²⁾

Die Generaal was ook lid van die Komitee vir die uitgifte van ope grond in die Suid-Afrikaanse Republiek.

Die /

1) Die volgende is 'n lys van sy aandele in goudmyne en ander besighede:-

52,100	£1-aandele	in	Palmietfontein.
21	£10-	"	" die Nasionale Boeren-Handelsvereniging.
500	£1-	"	" die Klerksdorp Exploratie en Bouw My.
500	£1-	"	" die Pretoria Waterleiding My.
1	£100-aandeel	in	die Rep. Kolen Myn My.
100	£1-aandele	in	die Klerksdorp Main-Reef My.
25	£1-	"	" die Rep. Colonial Loan Agency & Trust Co.
200	£1-	"	" die Pretoria Engineering & Foundry Co.
20	£50-	"	" die Building Society.
333	£1-	"	" die Ariston Gold Mining Co.
50	£1-	"	" die Pretoria Goud Myn My.
300	£1-	"	" die Pretoria Suburban Estate Co.
130	£1-	"	" die Pretoria Board of Executors & Trust Co.
50	£1-	"	" die Kimberley Imperial Gold Mining Co.
1,000	£1-	"	" Phoenix Gold Mining Co.
$\frac{1}{2}$ van die eiendomme van The Durban Land and Investment Syndicate.			
312	£5-aandele	in	die Z. Afr. Land en Exploratie My.
406	£10-	"	" Het Vereenigd Syndikaat.
175	£1-	"	" die Waterberg Zoutpansbergse Exploratie My.
200	10/-	"	" die Leeuwpoot Goudmyn My.
300	£1-	"	" Algemene Exploratie en Bouw My.
1,000	£1-	"	" Transvaal Cigar Factory.
292	£1-	"	" Alexandra Gold Mining Co.
60	£1-	"	" die Paarl Pretoria Goudmyn My.
20	£1-	"	" United Langlaagte Gold Mining Co.

Ook etlike aandele op naam van kinders. Sien Joubert-versameling, Band 13, No. 3656/518, T.A.

2) Gedenkskriften van Paul Kruger, p. 115.

Die Komitee het voorgestel dat die Regering alle onbewoonde grond in Waterberg en Zoutpansberg aan hom oordra, sodat hy dit vir bewoning en bebouing geskik kon maak. Aan bewoners sou voorskotte gegee word en by verkoop sou die Regering die helfte van die wins ontvang. Die Volksraad het die plan egter van die hand gewys, maar toe die Generaal in 1890 in Nederland verskyn, is besluit om weer 'n poging aan te wend. In Nederland sou 'n emigrasie- en kolonisasiekomitee in die lewe geroep word, terwyl die Komitee vir ope grond as sy verteenwoordiger in die Republiek sou optree. Niks het egter van die omvangryke plan tereg gekom nie.¹⁾

By die oprigting van 'n nasionale bank vir die Republiek was genl. Joubert om politieke redes gunstiger gesind teenoor 'n Duitse bank as teenoor 'n Nederlandse. In die Uitvoerende Raad was dit eindelik Joubert teen Kruger en Wolmarans. Smit was ten gunste van 'n kombinasie van die twee. So 'n uitweg sou ongetwyfeld ook die beste vir die Republiek wees. 'n Nederlandse bank deur die Duitsers teengewerk, sou moeilik kon bestaan en tensy die Duitsers met die steun van die Regering vaste voet kry, sou hulle met die Uitlander-bevolking van die Rand teen die Republiek saamspan. Die krag van hierdie argument het ook op Kruger indruk gemaak, en die strydende partye is gevra om met mekaar tot 'n vergelyk te kom. Later het Scherpenseel vir die Banque de Paris et des Pays Bas opgetree en is hy deur die Generaal ondersteun.²⁾

Die Generaal was ook lid van 'n sindikaat wat hom beywer het vir die oprigting van 'n maatskappy om 'n konsessie /

---

1) Staats-Courant der Z.A. Republiek, 12/2/1890, pp.117-118;

Van Winter, Onder Krugers Hollanders, Deel II, pp.51-52.

2) Ibid., Deel II, pp.86-100.

konsessie of oktrooi van die Portugese Regering oor die provinsie Inhambane aan die Ooskus te verkry. Daarvoor was £10,000 dadelik nodig en aangesien dit 'n saak van groot volksbelang was, het die sindikaat hom tot die Regering om ondersteuning gewend. Die Uitvoerende Raad het in 'n geheime sitting met die Volksraad beraadslaag. Die landsvaders kon egter nie die wenslikheid daarvan insien om vir dié doel so 'n bedrag te bestee nie en het besluit om nie verder op die saak in te gaan nie.¹⁾

Genl. Joubert het nie in die besluit van die Volksraad berus nie. „Tot myn innig leed heb ik vernomen,” skryf hy op 24 Julie 1893 aan die Uitvoerende Raad, „dat gedurende myne afwezigheid de H.E.A. Eerste Volksraad met de meerderheid van de beslissende stem van den Achtb. Voorzitter het aanzoek om de hulp of bystand der H.Ed. Regeering te verleenen aan eene Maatschappy van burgers die zich wilden vormen als eene Compagnie om de Portugeesche Charter over te nemen voor het exploiteeren van de have van Inhambane van de mond van Sabie tot de mond van Limpopo ruim 7000 boeren plaatsen groot, heeft van de hand gewezen.

Door deze My. kan de opening voor de Republiek verkregen worden om later in bezit te komen van een of meer goede havens en uitweg tot de zee. Persoonlyk voordeel voor my zelven kon ik niet beoogen en verlang ik ook niet in deze zaak. Ik zou geheel buiten de zaak willen blyven en zou met blydschap zien indien andere mannen van de Republiek die de belangen van dit land en hare onafhankelykheid op het harte dragen zich voor die zaak worden spannen (wou inspannen?).

Daar /

---

1) E.V.R. 39, Geheime Volksraadsbesluite, Arts. 540a en 541a, 5 en 6/7/1893, T.A.

Daar er zooveel en zulk groot belang voor het bestaan onzer onafhankelykheid in die zaak gelegen is, geloof ik stellig, dat als dezelve voor den achtb. Volksraad voor elk Lid die het Land lief heeft, die de toekomst en onafhankelykheid wil beskermen, duidelyk gemaakt kon worden twyfel ik niet of zy zullen meer dan het gevraagde willen doen om dit grondgebied tegen bezitneming of indringing van den aardsvyand onzer onafhankelykheid teen enige prys willen bewaren. Het is om die rede dat ik my nogmaals tot de H.Ed. Uitv. Raad wend, om nog een laatste poging te beproeven of wy niet dat grondgebied in bezit van onze getrouwe burgers zal kunnen stellen en de exploitatie daarvan voor de toekomst van ons land in onze eigen handen kunnen krygen."

Die brief is nog dieselfde dag aan die Volksraad voorgelê en in behandeling geneem. Die Generaal se dringende versoek om ondersteuning in 'n saak van die allergrootste volksbelang sou nie op 'dowe ore val nie. Met inagneming van die verstrekte inligting, besluit die Raad om aan die Regering op te dra om met die Uitvoerende Raad en die houters van die oktrooi, die kontrak of oktrooi na te gaan en sodanige veranderinge voor te stel as wat in belang van land en volk wenslik geag word; en voorts om die gevraagde £10,000 beskikbaar te stel, onder die voorwaarde dat wanneer die gewenste veranderinge in die oktrooi nie aangebring word nie, die gesegde som onmiddellik in die staatskas teruggestort word, min sodanige som as wat vir reiskoste na Lissabon en terug nodig was, maar hoogstens £1000.¹⁾

Genl. /

---

1) E.V.R. 89, Geheime Volksraadsbesluite, Arts. 866-869, 24/7/1893, T.A.

Genl. Joubert was in elke opsig 'n vooruitstrewende man en is as sodanig deur Boer en Uitlander geroem. Op 28 Mei 1883 is hy uitgenooi om by die inwyding van „De Eerste Fabrieken” teenwoordig te wees. „It affords me still greater pleasure,” skryf die heer A.H. Nellmapius, „to be able to announce to you that it was unanimously resolved that this first National Industry should be énobled by bearing your name as the earnest representative of progress.”¹⁾

Die Generaal het, soos ons reeds voorheen gesien het, gereeld gedien as voorsitter van 'n Kommissie vir die reëling van die voorlopige werksaamhede verbonde aan die Regering se verteenwoordiging op internasionale tentoonstellings soos dié van Amsterdam in 1883,²⁾ Chicago in 1893³⁾ en Parys in 1889 en 1900.⁴⁾ In Maart 1897 en Mei 1899 het hy die Landbou-tentoonstelling te Johannesburg geopen⁵⁾ en in April 1898 dié te Port Elizabeth. Dit was by die laaste geleentheid dat die Generaal gesê het dat hy Afrikaans sou praat, aangesien hy Engels nie voldoende magtig was nie.⁶⁾

Genl. Joubert was 'n man met 'n verbasende werkvermoë. Afgesien van sy veelvuldige amptelike pligte en private werksaamhede, het hy ook nog 'n uitgebreide korrespondensie met persone in Europa, Amerika en Suid-

Afrika /

-
- 1) A.H.Nellmapius aan Joubert, 28/5/1883, Joubert-versameling, Band 3, No. 956, T.A.
  - 2) Joubert aan ingesetenes van Transvaal, „De Volksstem”, 6/9/1882.
  - 3) Joubert aan Besturende Direkteur van Tentoonstelling te Chicago, 19/10/1890, Joubert-versameling, 2131, T.A.
  - 4) Staatsekretaris aan Joubert, 19/5/1888, SS.BB.15/3/88-8/6/88, No.1184/88, T.A.; U.R. 14, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 261, 23/3/1897, T.A.
  - 5) „De Volksstem” van 17 en 20/3/1897 en „The Press” van 4/5/1899.
  - 6) „Land en Volk”, 13/4/1898.

Afrika onderhou. In die brieweboeke onder die Joubert-versameling in die Transvaalse Argief is duisende briewe van sy hand oor allerlei aangeleenthede en sake van die dag. Hy was spaarsaam, oppassend en hardwerkend. „Ik en myn vrou heeft onze boeltje niet met zetten of slapen by elkander gemaak", skryf hy, „neen het heeft ons zuchten en zwoegen gekost Wy hebben nagten en nagten gezwoeg schenkers en geveer hebben wy niet gekent maar door werken en waken en wy onder Gods hant en zyne zegen tot onze stand gekomen." 1)

Genl. Joubert het dus nie net op politieke gebied nie maar ook op ekonomiese gebied 'n leidende rol gespeel. Hy was vol ondernemingsgees en het die hand uitgesteek na enigiets wat met 'n redelike kans op sukses aangepak kon word. Sy arbeidsterrein het bykans alle aspekte van die ekonomiese lewe gedek. Hy het in tal van ondernemings die voortou geneem en meer as enige ander Afrikaanssprekende Transvaler van sy tyd op ekonomiese gebied gepresteer. Hy was een van die rykste ingesetenes van die Suid-Afrikaanse Republiek en het by sy dood 'n boedel van £229,078:2:8 nagelaat.²⁾

---

1) Joubert aan Hester Kruger en die heer F. Kruger, Klippan, Petrusburg, Oranje-Vrystaat, 15/6/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp. 231-233, T.A.

2) Inventaris van boedel (No. 17175) van wyle Petrus Jacobus Joubert en nagelate weduwee - Paleis van Justisie, Pretoria. Die erfgename was Jozua François, Pieter Engelbertus du Preez, getroud in gemeenskap van goedere met Esther Maria Susanna, Petrus Jacobus, Abraham Hugo Malan, getroud in gemeenskap van goedere met Hendrina Susanna Johanna, Jan Abraham en die nagelate weduwee.

HOOFSTUK XXI.KOMMERVOLLE DAE VIR DIE REPUBLIEK.

Genl. Joubert het steeds op goeie voet met die Engelse Uitlander-bevolking verkeer. Hy het oor die algemeen ook 'n gunstige indruk op die Engelse gemaak¹⁾ en vir kol. Colley, wat hom in Julie 1875 besoek het, voorgekom as „an unusually favourable representative.....of the old Boer element" wat gewoonlik bevooroordeeld gestaan het teenoor alles wat Brits is. Hy het die Engelse taal mettertýd ook aangeleer en kon hom later redelik goed daarin uitdruk.²⁾ Die grondbeginsels van sy beleid was samewerking en 'n goeie verstandhouding met die Engelse Uitlander-bevolking. In sy antwoord op rekwisities vir die presidentskap in 1888 het hy sy standpunt duidelik uiteengesit en verklaar dat die instroming van 'n vreemde bevolking toestande geskep het waarmee rekening gehou moes word. Die Uitlanderstroom moes so gelei en gestuur word dat dit nie „tegen ons aanloopt en ons mogelyk overstroomt, maar veeleer met onze belangen zoodanig ineensmelt en samenwerkt om niet slechts onze duur gekochte onafhankelykheid te bewaren, maar bovendien onze nationale welvaart te verhoogen." Hy het verwag dat elke burger sou saamwerk en dat die Volksraad met goeie wetgewing die bande tussen vreemdeling en burger steeds nouer sou trek sodat „onze wapenspreuk, "Eendracht maakt Macht", ook in dezen

al /

-
- 1) Met sy besoek aan die Goudvelde in Nov. 1875 is hy op 'n publieke dienee onthaal en het hy die gunstige indruk wat hy op die delwers gemaak het nog verder versterk deur 'n heildronk op die Koningin van Engeland in te stel.....The Transvaal Argus and Potchefstroom Commercial Gazette, 19/11/1875.
- 2) Met 'n afskeidsdienee aan die Britse Resident op 19 Mei 1884 is 'n heildronk op die Generaal ingestel en het hy tot verbasing van die aanwesiges in goeie Engels geantwoord - „De Volksstem", 20 Mei 1884.

al meer in werkelykheid waarheid moge zyn tot dat de dag aanbreekt, waarop er niet meer sprake zal zyn van nauwere verbindtenis met den Oranje Vrystaat, maar vereeniging in den waren zin des woords eene werkelykheid zal geworden zyn, en niet slechts tusschen onze twee zuster-Republieken, maar van alle ware Afrikaners over geheel Zuid-Afrika."¹⁾

Die Generaal het die samesmelting van die Hollands- en die Engelssprekendes voorgestaan²⁾ en onder „ware Afrikaners“ laasgenoemde nie uitgesluit nie. Terwyl Kruger die nadruk op die handhawing van die onafhanklikheid van die Republiek op die „wortel“ van die volksverlede gelê het, het Joubert die nadruk op die vereniging en samewerking van die oue en die nuwe bevolking gelê. Waar Kruger 'n wantroue in die Engelse Uitlander gehad het, het Joubert hom as Afrikaner, of potensiële Afrikaner vertrou.³⁾

Genl. Joubert het hom teen die instelling van die Tweede Volksraad in 1889 verset. Die maatreël, het hy gesê, dra in hom die kieme van verdeeldheid. Onder dié wet sou hulle ook nooit tot één volk kon ontwikkel nie. 'n Gedeelte van die burgers het dan ook reeds by wyse van memories hulle gevoelens teen die wet te kenne gegee. Op die duur sou die delwersbevolking ook nie daarmee tevrede wees nie. 'n Mens kon ewegoed die leuse, „Eendracht maakt Macht“, uit die wapen verwyder as die wet aanneem.⁴⁾

Hy /

1) Joubert-versameling, 3530, T.A.; „De Volksstem“ 12 Jan. 1888.

2) Met sy besoek aan Engeland in 1890 het genl. Joubert by geleentheid in enigsins oordrewe diplomatieke taal weer aan hierdie gedagte uiting gegee. Vgl. „De Volksstem“ van 15 September 1890.

3) Vgl. Coetzee, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie, pp. 248-249.

4) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 31 Mei 1889, T.A. Sien ook voorbereide toespraak van genl. Joubert, Joubert-versameling, 2992, T.A. Die bespreking oor die maatreël het drie dae geduur en het die verandering van die Grondwet beteken. Die maatreël was die werk van pres. Kruger self. - Van Oordt, Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, p. 505.

Hy het die instelling van die Tweede Volksraad as 'n gevaar beskou. „Als di 2 Volksrade of 2 hoogekamers eerst opgerigt en geboud es“, skryf hy na aanleiding van die voorgenome Trek na Masjonaland, „dan zal de trek voor Vryheid gemakkelykker worden als nu - Hoogheyd komt voor de val nu als een Land en Volk verdeelt wort dan es de val naby.“¹⁾

Uit die besprekinge in die Volksraad, by hierdie geleentheid, het weer duidelik geblyk dat genl. Joubert die samesmelting van die Hollands- en Engelssprekendes voorgestaan het. Daarenteen wou die President weer die nasionaliteit van sy volk (die Boere) bestendig en die onafhanklikheid waarvoor soveel in goed en bloed betaal is, vir die toekoms verseker.²⁾

Met die verdwyning van die Afrikaner-Bond in Transvaal, het genl. Joubert en enige van sy ondersteuners in Julie 1891 'n poging aangewend om 'n vereniging ter bevordering van die politieke en ekonomiese belange van die Republiek op te rig, waaraan alle ingesetenes sonder onderskeid van nasionaliteit sou kon behoort. Op die stigtingsvergadering van die vereniging, „De Unie der Zuid-Afrikaansche Republiek“, op 24 Julie, het genl. Joubert as voorsitter verklaar „dat de behoefte telkens meer gevoeld werd om samen-werking te verkrygen tusschen de burgers der Republiek en de overige ingezetenen van welke nationaliteit ook, ten einde eendrachtelyk het welzyn van den Staat, te bevorderen. Vele menschen, die het goed meenden met het land, waren uitgesloten hunne medewerking te /

---

1) Joubert aan M.C. Gey van Pittius, 13/3/1890, Joubert-versameling, 1996, p. 697, T.A.

2) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 29-31/5/1889, T.A.

te verleen in de behartiging der belangen van de Republiek." Die verdeeldheid onder die aanwesiges en gevoel teen die Uitlanders was egter so sterk dat die Generaal hom genoodsaak gevind het om die vergadering te ontbind.

Genl. Joubert het die beweging met die beste bedoelings vir die Republiek begin en wou die Uitlanderbevolking in 'n soort „binnestaatlike tussen-organisasie" inlyf en in die gees van die Republiek opvoed; maar toe dit vir hom duidelik word dat die vereniging 'n skeuring in Boere-geledere sou meebring, het hy daarvan afgesien.¹⁾

Teenoor die Uitlanders het genl. Joubert 'n liberale konsiliatie-politiek gevolg. Hy en sy Party het gehoop dat hulle met 'n liberale politiek in staat sou wees om die Uitlander-agitasie stop te sit en sodoende die Republiek te red. Hulle het daarvoor gevrees dat die aanhoudende agitasie van die Uitlanders eindelik tot Britse inmenging en die verlies van hul onafhanklikheid sou lei.²⁾

Die Uitlanders het ook al hul hoop gevestig op die Progressiewe Party, wat al sterker en sterker begin word het. Nogtans was die Kruger-element so sterk dat andersdenkendes bang was om vir hul oortuigings uit te kom. Dit was dan ook die rede waarom genl. Joubert so selde sy opinie in die Volksraad uitgespreek het. „Men was zoozeer gewend geraakt aan de omstandigheid dat onze Burgers, voor 't geval ze een zelfstandige opinie over openbare aangelegenheden bezitten, die opinie eerder verbergen dan openlyk uitspreken," verklaar „De Volksstem", „dat het langzamerhand mode was geworden om een ieder,

die /

1) Joubert-versameling, 1873, T.A.; „De Volksstem", 4/7/1891; Vgl. Coetzee, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie, pp. 260-265.

2) Barnard, Die Politieke Strominge in die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek van 1881 tot 1899, pp. 21-22.

die hetzy by geschrifte hetzy by monde eene meening durfde te uiten, welke nu juist niet aangenaam kon klinken in de ooren van onze officieele kringen, om een ieder die zich verstoutte de dingen in onze Republiek nu niet zoo mooi te vinden als ze wel konden wezen, dadelyk te brandmerken als een vyand des lands, een kwaadstoker of.....een candidaat voor het Presidentschap!" 1)

Genl. Joubert se liberale konsiliatie-politiek het hom onder die besondere landsomstandighede egter meer kwaad as goed gedoen en sy politieke vyande 'n middel in die hand gegee om hom by die volk verdag te maak. Dit was baie eenvoudig om op sy "geheul" met die Uitlanders te sinspeel en in een asem sy trou teenoor die volk en duurgelokte onafhanklikheid van die land in twyfel te trek! Dit het die Generaal, sensitiewe man wat hy was, baie onaangenaamheid en smart besorg en hy moes hom dikwels teen onregverdige en lasterlike aantygings van ontrou verdedig. Hoe vals en onverdiend die beskuldiging ook al was, sy assosiasie met die Uitlanders het tog die vurigste en mees onverbiddelike Republikeine in Kruger se arms gedryf.

Vir geen ander leidende persoon in die Suid-Afrikaanse Republiek was die Jameson-inval ook 'n groter skok as vir genl. Joubert nie. Tot eie persoonlike nadeel het hy, soos ons gesien het, vir die Uitlanders in die bres getree. As leier van die Progressiewe Party het hy vir hulle by die Regering gepleit en getrag om hervorminge te verkry. Sy Party was nog met die voormanne van Johannesburg in verbinding, terwyl laasgenoemde besig was /

---

1) Inleidingsartikel in "De Volksstem" van 26 November 1891. In die Volksraad het die Generaal weer by 'n sekere geleentheid gesê dat dit moeilik is om in die Raad oor 'n saak te praat as 'n mens nie met die President en die meerderheid van die Raad saamstem nie. (E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, Art. 306, 31/5/1889, T.A.)

was om 'n komplot teen die staat te smee. Hy kon die verraderlike inval en opstand in Johannesburg dan ook nie genoeg vermoed nie en het in die sterkste taal aan sy diepe verontwaardiging uiting gegee.

Die inval was die aanleidende oorsaak vir die bewapening van die Republiek op groot skaal. Die Transvaalse volk en sy Regering het hom begin aangord vir die stryd wat hy wis vroeër of later sou volg. Genl. Joubert het Engeland ook nie meer vertrou nie. Drie maande na die Inval skryf hy aan sy seun Petrus dat die gerugte van Rhodes se nuwe geskil met die Matabeles slegs 'n listige plan is om troepe in die land te kry om later teen die Boere te gebruik. Hy vertrou die Engelse minder as ooit tevore en reken dat Engeland nou sterk redes vir sy inmenging in die Republiek se sake sal aanvoer, indien hy die land nie miskien nog annekseer nie. „Ons Africaaners,” skryf hy ten besluite, „zal nog eers een bloet stroom moeten door lopen eer dat wy werkelyk een volk zal wezen.”¹⁾

Genl. Joubert was vasbeslote om nie weer onverhoeds oorval te word nie en het in Desember 1896 dit nodig geag om alle kommandante en offisiere van die Republiek te waarsku om op hul hoede te wees want „gy weet niet en welke eure de dieft komen zal.” Hy het hulle dit op die hart gedruk om die vrede te bewaar en die teenparty op generlei wyse uit te tart nie, maar om sorg te dra dat hulle gereed is as oorlog uitbreek.²⁾

Die toekomst het vir hom niks as onheil voorspel nie. In 'n private brief het hy sy vrees uitgespreek dat

Engeland /

---

1) Joubert aan sy seun Petrus, 28/3/1896, Joubert-versameling, 1997B, pp. 176-177, T.A.

2) Joubert aan Kommandante en offisiere, 2/12/1896, Joubert-versameling, 1997, pp. 824-828, T.A.

Engeland Transvaal gaan aanval en daarvoor alleen wag tot die viering van die Koningin se jubileum. Troepe is reeds rondom die Republiek, skryf hy, en kom nog gedurig aan. Daarby was Chamberlain se dépêches aan die Republiek uiters brutaal en vyandig, sodat hy niks as onheil verwag nie.¹⁾ Hy troos homself egter met die gedagte dat God regeer en altoos beter weet „wat komen en wezen zal en dat moet voor ons genoeg zyn.”²⁾

Nogtans het die Generaal op hierdie tydstip die gevaar van 'n oorlog met Engeland nie genoeg besef nie of anders nog in die behoud van die vrede geglo. Toe die kwessie van 'n lening in September 1898 in 'n geheime sitting van die Volksraad behandel is, het die Generaal hom daarteen uitgespreek omdat hy die noodsaaklikheid daarvoor nie kon insien nie. „Men sprak van oorlog,” het hy gesê, en telkens word rapporte van offisiere aangehaal, dog hy het hulle alleenlik uitgestuur om te sien hoe dat daar geoefen word, of dit net soos in die Republiek geskied en of die burgers die vyand in tyd van oorlog sou kan weerstaan. Die offisiere het verslag gedoen van wat voorgeval het. Hy weet egter nie van enige oorlogsgevaar nie en aan die Regering was ook nie so 'n gevaar bekend nie. Hy het ook wel praatjies gehoor, dog kon niks definitiefs meedeel nie. Wellig staan hulle voor naturelle-moeilikhede, maar die Regering het besluit om dié moeilikhede uit die weg te ruim.

Op 'n vraag van die heer Stoop het die Generaal geantwoord dat hy nie kan insien „waarom gedurig gesproken werd van oorlog.” Afgesien van die oorlogsfonds van ruim

£100,000, /

1) Joubert aan sy kinders, 18/6/1897, Joubert-versameling, 1997, pp. 905-907, T.A.

2) Joubert aan sy seun Josias, 19/2/1898, Joubert-versameling, 1997C, pp. 6-7.

£100,000, was hulle geregtig, het hy gesê, om hul inkomste met twee-derdes by die bank te oortrek. Daarmee sou hulle wel oorlog kon voer, want dit sou geen Europese oorlog wees waar duisende manskappe daeliks 1/- betaal word nie. Die Regering sou egter ammunisie en voedsel moes koop, want dit sou nie deur die burgers self voorsien kon word nie en as £300,000 nie genoeg was om die burgers in oorlogstyd van al hierdie benodigdhede te voorsien nie, sou hulle dit nooit kon doen nie.

Lukas Meyer het opgemerk dat uit die toeligtinge van die President en die geheime dokumente deur die Boerspione aangestuur, dit blyk dat 'n oorlog dreig, waarvan die Engelse soldate geen geheim meer maak nie. Hy wou weet of die Generaal onder sulke omstandighede met die beskikbare geld en wat nog by die Nasionale Bank getrek kan word, 'n oorlog van een jaar teen Engeland sou kan voer. Hy was van die teenoorgestelde opinie. Die Generaal het geantwoord dat hy nie weet wat 'n oorlog teen Engeland sou kos nie, maar dat daar genoeg geld is om voedsel mee te koop.¹⁾

In die Kaapkolonie het die Parlementêre verkiesing van Oktober 1898 ten gunste van die Afrikaner-Bond en sy ondersteuners verloop. Die stryd was besonder fel en die Generaal is teen wil en dank daarin gesleep. In sy uitgawe van 30 Junie 1898 het die „Times of Natal" in 'n inleidingsartikel, „The Political Crisis at the Cape", beweer dat genl. Joubert sou gesê het dat £50,000 van die Transvaalse Geheime Fonds aan die Bond vir eleksiedoel-eindes in die Kaapkolonie geskenk is. Dit was onwaar en die Generaal het dit sy plig geag om die redakteur van gemelde blad daarop te wys dat die berig vals was en

bereken /

---

1) E.V.R. 89, Geheime Volksraadsbesluite, 16 September 1898, T.A.

bereken om kwaad te doen, en hom versoek om sy woorde terug te trek.

In 'n brief aan die redakteur van „Ons Land” het die Generaal die berig van die „Times of Natal” as vuige laster en leuens bestempel. Die „Times.....”, skryf hy, moes lievers vertel het dat die Generaal die politiek en dade van Cecil Rhodes as die grootste onheil en vloek vir die Suid-Afrikaanse volk beskou. As daar rassehaat in Suid-Afrika is en strome van Afrikanerbloed moet vloei, dan sal Rhodes en sy geesverwante daarvoor verantwoordelik wees. Hy (Joubert) het altoos probeer om rassehaat te verban en die vrede te soek en te stig.¹⁾

Die verhouding tussen Groot-Brittanje en die Republiek het ook by die dag versleg en teen April 1899 in 'n ernstige politieke krisis ontwikkel. Die Britse Regering het reeds 'n vyandige houding teen die Krugerbewind ingeneem. Die toon van die pers in Engeland was bepaald oorlogsugtig. Die Minister van Kolonies, Joseph Chamberlain, het hom voortdurend in aangeleenthede van die Republiek ingemeng en volgehou dat Britse suvereiniteit oor Transvaal, wat met die Konvensie van Londen in 1884 afgeskaf was, nog wel deeglik bestaan. Ook is verklaar dat Brittanje, met die oog op die beroep van 21,000 petisionarisse op die Goudvelde, smekende om intervensie in hul belang ten opsigte van sekere regte waarop hulle aanspraak maak, onmoontlik passief kon bly. Aan die Witwatersrand is vergadering op vergadering by die myne gehou, terwyl nuusblaasies soos „The Star” en „Leader” die gisting aan die gang gehou het. Intussen is die Britse troepemagte in Natal en die Kaapkolonie geweldig versterk

en /

---

1) Joubert aan die redakteur van „Ons Land”, Julie 1898, Joubert-versameling, 3556, T.A.; „Land en Volk”, 17 Augustus 1898.

en steeds meer artillerie en troepe vir Suid-Afrika ingeskep.¹⁾

Onder hierdie donkere vooruitsigte het die heer W.P. Schreiner, Eerste Minister van die Kaapkolonie, lang gesprekke eers met Milner en later met J.H. Hofmeyr en J.W. Sauer, oor die politieke toestand en moontlike oplossings daarvan gevoer, en het die idee ontstaan van 'n konferensie tussen die Hoë Kommissaris en pres. Kruger om langs dié weg sake op vreedsame voet te skik. Pres. Steyn was met die gedagte eens en het die saak op sy skouers geneem. Nadat hy vooraf vasgestel het dat beide Milner en Kruger tot sulke persoonlike gesprekke geneë sou wees, het hy hulle op 10 Mei uitgenooi tot die Konferensie wat gereël is om op 31 Mei te Bloemfontein plaas te vind.²⁾ Dieselfde dag (10 Mei) het Chamberlain ook op die Uitlander-petisie geantwoord en sy voorneme te kenne gegee om ten behoeve van die Uitlanders in die geskille tussen hulle en die Regering van die Republiek tussenbei te tree.³⁾

Terwyl Kruger hom voorberei om Milner te Bloemfontein te ontmoet, het genl. Joubert 'n onderhoud aan 'n verteenwoordiger van „The Star” verleen, waarin hy die mening uitgespreek het dat volle stemreg na twee tot vier jaar aan die Uitlanders toegestaan kon word.⁴⁾ Die verslag van „The Star” het groot opspraak verwek. Die Generaal het egter verduidelik dat hy nie verwag het dat die verteenwoordiger van die blad sy gesprek as 'n onderhoud /

-
- 1) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 394-446 en Hugo, „Die Kruger Ultimatum,” pp. 52-60.
 2) Breytenbach, t.a.p., pp. 423-424.
 3) Ibid., p. 394.
 4) „The Star”, 23 Mei 1899.

houd sou beskou nie. Die verslag was ook nie vóór publikasie aan sy goedkeuring onderwerp nie, met die gevolg dat dit vol onjuisthede is. Elkeen wat „The Star” ken, skryf die Generaal, weet hoe vyandiggesind die blad teen die onafhanklikheid van die land is. Hy kan die verslaggewer wel nie van opsetlike leuens betig nie, „maar dat hy het heeft weergegeven, zoals ik gezegd heb, ontken ik.” ¹⁾

Wat hy wel gesê en bedoel het, aldus die Generaal, was dat die bestaande kies- en stemregwet nie aan sy doel beantwoord nie. Om dié rede het hy 'n kieswet voorgestaan wat baie duidelik sê wat van elke vreemdeling in die land verwag word en wat hy moet doen om die stemreg te verkry. Sy skema vir Uitlander-stemreg, wat hy reeds vir die afgelope tien jaar voorgestaan het, was die volgende:- As 'n vreemdeling die land binnekom met die doel om hom daarin te vestig, moet hy na die plaaslike Veldkornet gaan en sy naam, nasionaliteit, beroep, ouderdom, ens., opgee en 'n sertifikaat van 'n bevoegde amptenaar uit sy vorige land voorlê om te bewys dat hy 'n eerlike en fatsoenlike man is. As hy voornemens is om hom permanent in die land te vestig en burger te word, moet hy dit aan die Veldkornet meedeel, asook sy bereidwilligheid om hom aan die wette van die land en verpligtinge daarvan te onderwerp. Die volgende eed moet hy daarna aflê:

„Ik ondergeteekende zweer en verklaar plechtig hiermede dat ik trouw zal zyn aan de burgers en de wetten en Regeering der Z.A. Republiek; dat ik myn uiterste zal doen onder alle omstandigheden om de onafhankelykheid des lands te handhaven en te verdedigen; en dat ik my onderwerpen zal aan de wetten des lands en ze zal gehoorzaam zyn.”

Van /

---

1) Joubert aan „De Volksstem”, 29/5/1899, in „De Volksstem” van 3/6/1899.

Van dié oomblik af moet hy bereid wees om te doen wat hy kan vir die land en sal hy tewens ook dienspligtig wees. Twee, drie of meer jaar (na gelang die wet mag bepaal) na aflegging van die eed, sal hy dan op aanbeveling van twee respektabele en eerlike oud-burgers op volle stemreg geregtig wees. Hy sal nie om die stemreg hoef te smee nie maar dit volgens wet kan eis. Na ontvangs van sy naturalisasie-dokumente behoort hy dan die volle burgerskapsregte te kan geniet.

Wat die vorm van die eed van getrouheid betref, het die Generaal gereken dat 'n bepaling insake die afswering van 'n vorige vors onnodig is (dit was 'n Uitlander-grief). As 'n Engelsman, Fransman of Duitser om die stemreg aansoek doen, dan wil hy nie van hom eis dat hy moet sweer dat hy nie 'n Engelsman, Fransman of Duitser is nie. Dit het niks met die eintlike saak te doen nie. Die vraag is of die persoon aan die Suid-Afrikaanse Republiek, sy burgers en onafhanklikheid getrou is. As hy gewillig is om dit onder eed te verklaar, sal die Generaal tevrede wees en hom as burger aanvaar. Hy sal nie onnodig die gevoelens van 'n persoon wil kwets nie. As hy nie aan bogenoemde eed getrou is nie, sal dit ook nie help om hom sy koning of vors te laat afswear nie. Die Generaal kon nie insien waarom iemand verplig moet word om te sweer dat hy nie tot 'n nasie, waarvan hy afkomstig is, behoort nie. Die kwessie is een van getrouheid aan die Republiek, sy wette en onafhanklikheid. As hy dit sweer, dan volg vanself dat hy as onderdaan van die Republiek nie meer die onderdaan van enige ander land is nie.¹⁾

Genl. Joubert se skema was 'n poging om die Uitlanders in hul agitاسie met betrekking tot die stemreg te ontmoet /

---

1) „Land en Volk“, 24 Mei 1899; „De Volksstem“, 3/6/1899.

tegemoet te kom. Dit was uiters liberaal en het selfs verder gegaan as wat Milner enige dae later op die Bloemfonteinse Konferensie sou eis. Die Regeringspers in die Republiek was dan ook alles behalwe ingenome met die voorstelle. Volgens „De Volksstem” was die publiek daarvan oortuig dat die Kommandant-generaal meer in die land se belang sou gehandel het, indien hy voorlopig sy insigte oor die stemregkwessie verswyg het. Die publikasie daarvan is as ontydig beskou en deur die blad as 'n politieke misgreep bestempel.¹⁾

In die Volksraad het Stoffel Tosen die saak te berde gebring en 'n mosie ingedien om die Kommandant-generaal tot verantwoording te roep. Op 5 Junie 1899 is die mosie bespreek. Die heer Tosen het op 'n verduideliking van die Generaal aangedring. Die Raad mag nie vergeet, het hy gesê, welke suspisies daar tydens die Jameson-inval bestaan het nie. Die Generaal het as hoofamptenaar geen reg om gevoelens in stryd met die stemregwet te uiter nie. Hy gee daarmee te kenne dat die bestaande wet onregverdig is. Wanneer die volk sy stem in 'n wet oor die stemreg laat hoor het, moet elke hoofamptenaar en selfs 'n raadslid sy mond dighou. Die Generaal het wel 'n toeligtende brief in „De Volksstem” laat plaas, dog die brief bevestig die goes van die onderhoud met „The Star”. Uit die brief blyk ook dat die Generaal sonder afswering die stemreg wil verleen. Die volk moet weet wie sy regeerders is, het die raadslid vir Piet Retief besluit. Nadat agbare lede hulle voor en teen die mosie uitgelaat het en ook die voorsitter van die Volksraad hom daarteen uitgespreek het, is die mosie met 16 teen 9 stemme verwerp.²⁾

Wat /

1) Sien „De Volksstem” van 31/5/1899 en 3/6/1899.

2) E.V.R. 81, Volksraadsbesluite, 5 Junie 1899, T.A.

Wat die Generaal se insigte oor die stemregkwessie voorheen ook al was, na die mislukking van die Bloemfonteinse Konferensie,¹⁾ het hy hom met hart en siel by sy Regering geskaar. Die verloop van die Konferensie was vir hom 'n openbaring. Die ware oogmerke van die Britse Regering het eindelijk vir hom duidelik geword. Hulle was nie tevrede met die groot konsessies wat Kruger aangebied het nie, het hy opgemerk. Nee, nie die hand van vriendskap nie, maar die hele liggaam en veral die hoof wil hulle hê.²⁾ „He long advised the Government to yield to the British demands"; skryf Frederik Rempel, „but, when the offer of a five years' franchise was declined by the British Government, with an arrogant declaration that there were other questions to be solved besides the franchise....., then General Joubert too abandoned all hope of an amicable settlement to the diplomatic situation..... From that moment, Joubert made his preparations for the great struggle which was on the point of bursting out." 3)

Die President se Bloemfonteinse voorstelle is met die uitsondering van die arbitrasievoorwaarde, in 'n wetsontwerp beliggaam en op 14 Junie 1899 deur die Volksraad goedgekeur. Op voorstel van die Regering het die Volksraad daarop verdaag om die nuwe kieswet aan die volk voor te lê.⁴⁾ Die een volksvergadering na die ander het sy goedkeuring aan die voorstelle vir stemreguitbreiding geheg. Op 'n groot byeenkoms van burgers te Paardekraal het . genl. Joubert op die ernstige toestand van die

land /

-
- 1) Die Konferensie waarvan soveel vir Suid-Afrika afgehang het, het op 'n rampsalige mislukking uitgeloop. Vir 'n duidelike uiteensetting van die saak sien Breytenbach, Die Diplomatieke voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 442-446.
 2) Ontwerp van 'n toespraak vir die Paardekraal-byeenkoms, Joubert-versameling, 3004, T.A.
 3) Rempel, Heroes of the Boer War, pp. 95-96.
 4) Hugo, Die Kruger Ultimatum, pp. 22-23.

land gewys. Die vergadering herinner hom aan dié van 15 Desember 1880 toe die burgers tot die uiterste gedwonge, ook daar saamgekom en plegtig gesweer het om die onafhanklikheid van die land te herstel. Toe was hulle saak in die oë van die wêreld hopeloos, maar God het hulle gehelp, alhoewel hulle sonder gewere, ammunisie en voedsel teen 'n veel sterker volk moes veg. Nou kom hulle weer na soveel jaar bymekaar om van dieselfde onuitputbare bron hulp te vra. Die Kaapkolonie en die Oranje-Vrystaat het die Regering se voorstelle verwelkom en selfs Milner moes erken dat dit 'n groot voorwaartse stap is vir mense wat na die land gekom het om ryk te word. Hy beroep hom op die burgers om hulle met die voorstelle van die Regering te verenig en soos één man by hul onafhanklikheid te staan.¹⁾

Op 'n byeenkoms in die President-teater in Pretoria het die Generaal, wat 'n week vóór die Bloemfonteinse Konferensie nog openlik verkondig het dat die stemreg iets was wat elke vreemdeling na twee tot vier jaar volgens reg behoort te eis, hom nou net so onomwonde teen enige verdere uitbreiding van die stemreg verklaar. Hy sien hierin 'n beginsel waardeur die burgers hul eie graf sou grawe. Vroeër en selfs toe hy vir die eerste keer Volksraadslid geword het, het hy anders gedink, het hy gesê. Nou was hy egter ook gekant teen die vermeerdering van setels vir die Uitlanders in die Volksraad.²⁾

In hierdie dae van beklemming en vrees vir 'n oorlog met die eeu-oue volksvyand, Engeland, het genl. Joubert keer op keer sy stem vir vrede verhef. By die

opening /

---

1) „De Volksstem” van 21/6/1899; „The Times History of the War in South Africa, 1899-1900”, Band I, p. 288.
 2) „De Volksstem” van 21/6/1899.

opening van die nuwe Landdroskantoor te Wakkerstroom in April 1899 het hy as hoof van die land se weermag aan sy vredeliewende gesindheid uiting gegee en daarop gewys dat die Republikeinse leër 'n verdedigingsmag was. Die sukses van die burgers op die slagveld het hy dan ook toegeskryf aan die feit dat hulle slegs vir hul land en vir hul reg gestry het. As daar 'n nasie is wat vrede verlang en 'n man wat na vrede streef, dan is die Transvaalse volk dié nasie en hy dié man, het die Generaal verklaar.¹⁾

Hy het steeds die hoop gekoester dat die tyd sou aanbreek waarin albei rasse versoend en broederlik in Suid-Afrika sou saamlewe en dat die swaard nie uiteindelik die groot vraagstuk sou beslis nie. Hy was daarvan innig oortuig dat 'n vreedsame oplossing van die Anglo-Boerekonflik wel moontlik was en het altoos, veral in die laaste jare, getrag om 'n brug te vind waardeur die twee so heterogene bevolkingselemente vereig sou kon word. Hy kon nie voldoende rede vir 'n oorlog tussen Groot-Brittanje en Transvaal sien nie. Die geskille kon sonder geweld opgelos word. „Ik ben een man van vrede en myn grootste begeerte is om vrede te bewaren“, het hy in Mei 1899 nog in 'n onderhoud met „Land en Volk“ gesê, maar daaraan toegevoeg dat as die tyd vir die stryd aanbreek en hy gedwing word om die wapens op te neem, hy bereid is om sy lewe vir sy land te gee.²⁾

Hy het die redakteur van die „Standard and Dig-
gers News“, wat 'n artikel oor die wapens, kanonne, am-
munisie en artillerie van die Republiek geplaas het, dit
baie kwalik geneem en hom ernstig tereggewys. Die Republiek,
skryf hy, het geen manne of wapens om mee te dreig of te
spog /

---

1) „Land en Volk“ van 12/4/1899; „De Volksstem“ van
12/4/1899.

2) Ibid., 24/5/1899.

spog nie. Hulle vertrou ook nie op wapens nie en daarom kan hy die volk met sulke artikels nie 'n diens bewys nie. Met die leuse, „Eendracht maakt Macht“, streef hulle na eendragtige samewerking en die handhawing van vrede met alle mense. As die redakteur dan 'n goeie Christen wil wees, moet hy liewers Psalms 3, 20 (vers 8) en 27 lees en in sy blad opneem. Dit moet hul taal wees en geen geroem op wapens nie. Dit sal erg genoeg wees as hulle teen hul sin gedwing word om tot behoud van hul lewe en God-verkreë regte van dié verskriklike moordtuie, die afkeurenswaardige uitvindels van sondige mense, gebruik moet maak. Hy bid dat God dit mag verhoed en wens dat almal wat hom ter syde staan hul onverdeelde vertroue wil vestig op Hom, op wie alleen ook hy vertrou.¹⁾

In 'n poging om die naderende storm van sy geliefde Republiek af te weer, het genl. Joubert, gehoorsaam aan 'n spontane drang en sonder die medewete van sy medebewindhebbers, in Junie 1899 sy waardige ope brief aan Koningin Victoria gerig.²⁾ In een van die mees patetiese briewe ooit geskryf, het die Generaal die geskiedenis van die Boerevolk en van sy voortdurende verdrukking deur Engeland sedert 1806 vertel. Hy het gewys op die stelselmatige vervolginge wat die Hollandssprekende boere gedryf het tot die Groot Trek en die prysgewing van die land, wat hulle in 'n sekere mate vir blankes bewoonbaar gemaak het. Hy het vertel van die belediginge wat die Boere moes verduur en van die donker vooruitsigte vir hul kinders onder die oorheersing van Engelse amptenare. „It was such a story“, skryf Michael Davitt,³⁾ „as a doomed Thracian /

1) Joubert aan die redakteur van die „Standard and Digesters News“, 19/7/1899, Joubert-versameling, 3557, T.A.

2) Byvoegsel tot „De Volksstem“ van 26/8/1899.

3) Davitt, „The Boer Fight for Freedom“, p. 3.

Thracian leader might have told to a Roman patrician on the eve of a gladiatorial display within the Colosseum."

Die Generaal het die konsuls van Rusland en Duitsland versoek om eksemplare van sy vertoë of ope brief aan Koningin Victoria, aan die Tsaar van Rusland en die Keiser van Duitsland te besorg.¹⁾ Die ope brief²⁾ is in verskeie tale vertaal en die hele wêreld deur gelees en herlees.³⁾

Dit was die stille bede en versugting van sy hart dat God die planne van die bose mag verydel en die arme Suid-Afrika van 'n oorlog en ramp bewaar. Oorlog kan tog geen geluk bring nie, selfs ook nie vir die oorwinnaar nie, het hy opgemerk, want „waar oorlogsin en luste woed vergiet men vaak broederbloed." Die oorwinning is ook nie van die sterkte, van die helde of veelheid van manne, perde en wapens afhanklik nie, maar van God wat dit gee aan wie Hy wil." 4)

Hy het gebid dat God aan Engeland se staatsmanne wysheid mag skenk om in te sien hoe verkeerd dit is om Nabot se wingerd te begeer. Die Boere, skryf hy aan die heer J. J. Hershensohn van Pietermaritzburg, is bereid om alles vir die vrede op te offer, behalwe hul onafhanklikheid. Die eis om die stemreg laat die volk egter dink dat dit gaan om hul onafhanklikheid, want hulle is daarvan oortuig dat dit nie die opregte en goedgesinde vreemde is wat werklik die stemreg verlang nie, maar juis

hy /

-
- 1) Joubert aan die konsuls van Rusland en Duitsland, 12/8/1899, K.G. 352, T.A.
  - 2) Die Engelse vertaling wat in pamfletvorm verskyn het lui: An Earnest Representation and Historical Reminder to Her Majesty Queen Victoria of Great Britain and Ireland, Empress of India, etc. in view of the prevailing crisis.
  - 3) Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p. 100.
  - 4) Joubert aan J.J. Hershensohn, Snr., 24/4/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp. 216-217, T.A.

hy wat geen stemreg sal aanneem as hy daardeur sal ophou om vreemdeling te wees en dus kommando- en ander landsdienste sal moet verrig nie. Wat die gevreesde Boere-inval te Newcastle betref, het die Generaal vervolg, hoef hulle nie te vrees nie, solank die Boer nog sy Bybel lees en aan sy God glo wat gesê het „vervloekt zy, die zyns naasten landpale verrukt."

Genl. Joubert het die oorlog gevrees. Daar is geen mens op aarde meer teen oorlog as Piet Joubert nie, het hy die heer Hershensohnn verseker. Hy sal dan ook nooit ophou om alles in sy vermoë te doen en te beproef om die vrede te bewaar nie. Dit is tewens ook elke Christen se plig.¹⁾

Hy het gevolglik op die vernietiging van die so gewraakte staatsmonopolie vir die vervaardiging van kruit, ammunisie, dinamiet en ander ontplofbare stowwe aangedring. Hy was altoos daarteen, maar nou dat dit 'n bron van gevaar vir die vrede geword het,²⁾ was hy nog meer daarteen. As die uitvoering van die eerste dinamiet-konsessie in hande van Lippert 'n onding en bedrog van die staat genoem kan word, skryf hy op 31 Julie 1899 aan die Kommissie van die Eerste Volksraad wat oor die dinamiet-kwessie verslag moes doen, dan kan dit in vele opsigte nie naby die teenswoordige „monster" kom nie. As Lippert sy eie geld of dié van die aandeelhouders nodig gehad het om sy sogenaamde bedrieglike monopolie voort te /

---

1) Joubert aan J.J. Hershensohnn, Snr., 14/6/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp. 224-230, T.A.

2) Chamberlain het op 13/1/1899 op die vernietiging van die monopolie aangedring. Dit sou dan met art. XIV van die Konvensie van Londen in stryd wees. - Sien Correspondentie van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot het Staatsmonopolie voor de vervaardiging, enz. van Kruit, Ammunitie, Dynamiet en alle ander Ontplofbare Stoffen, Groenboek, No.7, 1899.

te sit, dan het die huidige kontraktante dit met geld uit die skatkis van die staat gedoen. Deur hierdie handelwyse van die Regering en die Maatskappy is nie alleen die mynmaatskappye die klagte van onreg en verdrukking in die mond gelê nie, maar is dit ook gebruik om ontevredenheid en verdeeldheid onder die volk te veroorsaak.

Hy en baie ander was ook nie oortuig van die materiële voordele vir die staat nie, het die Generaal vervolgd. Die toestand is onhoudbaar en moet verander word. Die Volksraad het reg om te besluit dat art. 15 van die regulasies toegepas word en is verplig om dit te doen. Hy weet dat hom smaad en hoon wag omdat hy sy oortuiging durf te boek stel, maar as die behoud van die vrede en die onafhanklikheid van „ons dierbaar volk en land het eischt, ontziet dan myn armzalig persoon niet. Neemt myn hoofd en werpt het over de muur. Werpt my buiten de Z.A. Republiek. Werpt my buiten Zuid-Afrika, liever dan dat om mynen wil ons arm, verdrukt volk, ons dierbaar land verlooren gaan." 1)

Hy wou dat alles gedoen sou word om oorlog te verhoed en het die Kaapse „vriende" onder leiding van J.H. Hofmeyr hartlik ondersteun in hul poging om sekere verbeteringe in Kruger se stemregwet van 14 Junie 1899 aan te bring te kry.²⁾ Toe Chamberlain egter nog ontevrede blyk te wees met die verbeterde stemregwet wat op 19 Julie 1899 deur die Volksraad aangeneem is en voorstel dat alle punte in die stemregwet, wat „complicated details and questions /

-
- 1) Joubert aan Kommissie deur die Eerste Volksraad aangestel om oor die dinamiet saak te rapporteer, 31/7/1899, Joubert-versameling, 2219, T.A.
 2) „The Times History of the War in South Africa, 1900", Band I, p.299.

questions of a technical nature" insluit, onderwerp word aan besprekings deur 'n gesamentlike kommissie, bestaande uit afgevaardigdes van die Republiek en van die Britse Regering,¹⁾ het die Generaal gereken dat die Regering ook hierin terwille van die vrede moes toegee. As die oorlog onafwendbaar is, hoop hy dat God hom sou lei en krag gee tot die end toe, maar voordat dit sover kom, moes hy eers sy gewete suiwer dat hy alles in sy vermoë gedoen het om die ramp te voorkom. Hy vra homself af of daar iets is waarop Chamberlain hom kan beroep, al is dit maar vir die skyn, en dan kom hy tot die oortuiging dat daar tog iets is wat hy as stok kan gebruik. Die Staatsekretaris het dit naamlik nodig geag om 'n uitleg aan die kieswet te publiseer. Daar kan dus wel beweer word dat die wet ingewikkeld en onduidelik is. Die aanvaarding van Milner se voorstel mag miskien nie oorlog verhoed nie, maar laat hulle ook nog hierdie struikelblok uit die weg van hul vriende verwyder. Dit mag ook vernederend wees, maar hy wat homself verneder sal die Heer verhoog.²⁾

Teen Augustus 1899 het die Generaal skynbaar alle hoop op vrede laat vaar en die toekoms met groot besorgdheid tegemoetgesien.³⁾ Die volk is daarvan oortuig, skryf hy in September 1899 aan die heer J.H. Hofmeyr, dat geen verdere toegewings meer sal help nie. Al sou hulle stemreg na vyf of selfs twee of een jaar toestaan, sou dit Chamberlain tog nie bevredig nie, want dit was nooit die stemreg wat hy wou hê nie. Laasgenoemde het

gevrees /

---

1) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 470-475.

2) Die voorbereide toespraak vir 'n geheime vergadering van die Volksraad (ongedateerd), Joubert-versameling, 2982, T.A.

3) Joubert aan sy seun Petrus, 12/8/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp. 251-253, T.A.

gevrees dat die onafhanklike Suid-Afrikaanse Republiek te veel opgang maak en dat Suid-Afrika later één volk en één onafhanklike staat sou word, en dit wou hy voorkóm. Daarom moes Transvaal ten onder gebring word. Dit dink en vrees die Transvaalse volk en daarom wil hy van geen verdere konsessies hoor nie. Derhalwe vrees Joubert dat niks verder gedoen kan word om Chamberlain te behaag nie. So wag hulle nou maar vir sy oorlogsverklaring. Hul vriende moet tog nie dink dat hulle onverskillig is of nie na hulle wil luister nie. Hulle sou van harte met hulle wou saamgaan as hulle die vrede sou kon bewaar, maar dit lyk nou onmoontlik.¹⁾

Die Generaal was daarvan oortuig dat die Minister van Kolonies die stemregvraagstuk uitgesoek het omdat hy geglo het dat die Boere, hoewel hulle in ander sake sou toegee, hierin pal sou staan en derhalwe die oorlogs-aanleiding wat hy nodig gehad het, sou verskaf.²⁾ Toe die Republiek op hierdie punt egter toegee, ten einde die vrede te bewaar, het dit vir die Generaal duidelik geword dat geen Uitlander-griewe opgelos kon word nie, maar dat Engeland se groot manne oor die lotgevalle en erfdeel van ander nasies wou beskik.³⁾

Terwyl hy op vertrek na Langnek gestaan het, het die Generaal in 'n brief aan die naturellekaptein, Andries Matkhlabé van Polfontein, sy redes vir die dreigende oorlog gegee en daarmee die spyker op die kop geslaan.

Die /

-
- 1) Joubert aan J.H. Hofmeyr, September 1899, Joubert-versameling, 2727, T.A.
  - 2) Joubert aan 'n verteenwoordiger van die "Manchester Guardian", Botha, Die Staatkundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, p. 640.
  - 3) Ongedateerde en ongeadresseerde stuk, K.G. 352, T.A.

467.

Die Engelse is weer daar (Langnek), skryf hy, om dieselfde ou ding - „ons land en volk moet onder hun vlag buig zy moeten of willen over de geheele werelt baas weezen.“ 1)

Die Generaal het besef dat die Boere geensins teen die magtige leërs van Groot-Brittanje en al sy hulpvaardige kolonies opgewasse sou wees nie. Hy het egter op God vertrou wat magtig genoeg is om aan Engeland te sê: tot hiertoe en nie verder nie. „Ik heb veel gebeden,“ het hy 'n paar weke voor die aanvang van die stryd aan dr. G.B. Clark, die groot Boere-vriend en Engelse Parlements-lid, geskryf, „en er es over geheel Zuit Africa veel gebeden tot den troon van God opgegaan om tog die oorlog af te keeren maar Mr. Rhodes en zyne hantlangers vraagen onza bloet.....“ 2)

In hierdie so kommervolle dag het genl. Joubert dit nodig geag om 'n groot misverstand of verkeerde voorstelling, soos hy dit genoem het, uit die weg te ruim en teen te spreek, nl. as sou hy ten gunste van Engeland wees en daarin van die President verskil. Dit was in die verste verte nie waar nie, het hy verklaar. As hy en Kruger verskil, dan mag dit in die een of ander sienswyse wees, „maar het behoud onzer zelfstandigheid en de verdedigeng onzer onafhankelyke Republiek lig ons even na en vast op het hart.“ 3)

Waar pres. Kruger gestreef het na die bestending van die nasionaliteit van die Boerevolk, het genl.

Joubert /

-
- 1) Joubert aan kaptein Andries Matkhlabé van Polfontein, 1/10/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp.267-288, T.A.
  - 2) Joubert aan dr. G.B. Clark, 1/10/1899, K.G. 352. Sien ook die Generaal se brief aan dr. Clark van 18/9/1899, Joubert-versameling, 1997C, pp. 272-275 - albei in T.A.
  - 3) Joubert aan George W. van Ziclen van 147, Broadway, New York, 9/9/1899, K.G. 352, T.A.

468.

Joubert die vereniging en samesmelting van die Hollands- en Engelssprekendes voorgestaan. Hy was teen die instelling van die Tweede Volksraad, omdat dit syns insiens die gewenste eenwording van die oue en die nuwe bevolking sou verhoed. Met sy liberale konsiliatie-politiek het hy en sy Party ook gehoop om die agitatie van die Uitlanders stop te sit en sodoende die Republiek te red. Vir geen ander leidende persoon in die Republiek was die Jameson-inval dan ook 'n groter skok as vir genl. Joubert nie. Hy het alles in sy vermoë gedoen om die vrede te bewaar. Sy uiters liberale skema vir Uitlander-stemreg en sy ope brief aan Koningin Victoria getuig dan ook hiervan. As opregte patriot het hy in die krisis persoonlike geskille op sy geskuif en saam met Kruger vir die volk 'n gemeenskaplike front gevorm.¹⁾

---

1) Vgl. Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, 'n Lewensskets, „Die Volkstem“, 24/1/1945.

HOOFSTUK XXII.BEWAPENING.

Aangesien genl. Joubert as Kommandant-generaal met die verdediging van die land belas was, is 'n bespreking van die funksies van die Kommandant-generaal en 'n geskiedkundige oorsig van die pos hier seker nie onvanpas nie. In die allereerste instansie moes die Kommandant-generaal met behulp van die Kommandante en Veldkornette vir die openbare veiligheid sorg dra, en in die geval van onluste of vyandelike bedreiging handelend optree. Hy het sy opdragte direk van die Volksraad ontvang en was die hoogste krygsoffisier. Alle Kommandante en Veldkornette het onder sy toesig gestaan. In die Grondwet van 1858 word met betrekking tot die Kommandant-generaal o.a. bepaal,

dat hy by meerderheid van stemme deur al die stemgeregtigde burgers van die Republiek gekies word;

dat hy vir onbepaalde tyd aangestel word en by aftreding herkiesbaar is;

dat hy in die Uitvoerende Raad sitting het; en

dat hom 'n jaarlikse traktament van 3000 Rds. toegesê word.¹⁾

Hierdie bepalinge is van tyd tot tyd verander en op 7 Junie 1873 het die Volksraad selfs besluit om die pos in vredestyd af te skaf.²⁾

Op 12 April 1877 is die Republiek deur sir Theophilus Shepstone geannekseer. By die herstel van die Republikeinse Regering te Paardekraal in Desember 1880

is /

1) De Locale Wetten der Z.A. Republiek, 1849-1885, p.47 en volgende bladsye.

2) E.V.R. 11, Volksraadsbesluite, Art. 111, 7 Junie 1873, T.A.

is egter weer 'n Kommandant-generaal in die persoon van Joubert gekies. Na die teruggawe van die bestuur van die land aan die Boere op 8 Augustus 1881, het die Volksraad in Oktober d.o.v. besluit dat die Kommandant-generaal ook weer as lid van die Uitvoerende Raad sou optree en dat sy dienstyd tien jaar sou wees.¹⁾ In Julie 1883 is 'n verkiesing vir 'n Kommandant-generaal uitgeskryf²⁾ en Piet Joubert met byna algemene stemme verkies.³⁾ In September 1884 het hy egter bedank,⁴⁾ maar is die jaar daarop weer herkies.⁵⁾ Op 20 September 1894 is sy dienstyd andermaal gewysig en tot vyf jaar beperk.⁶⁾

In 1898 is die Wet vir die Krygsdiens in gewysigde vorm gepubliseer.⁷⁾ Die bepalinge betreffende die Kommandant-generaal in hierdie wet en dié van die gewysigde Grondwet van 1896 kom op die volgende neer:

Hy word deur die stemgeregtigde burgers van die Republiek vir 'n tydperk van 5 jaar gekies;
 Hy is lid van die Uitvoerende Raad, en moet by die behandeling van krygsake teenwoordig wees;
 Hy het opperbevel oor die hele leër en doen alle oproepinge in vrede en oorlog;
 Hy staan direk onder die Staatspresident en Uitvoerende Raad, maar is tewens ook verantwoordig aan die Eerste Volksraad verantwoordig - veral vir die „resultaat" van 'n kommando /

-
- 1) De Locale Wetten der Z.A. Republiek, 1849-1885, p.1025; E.V.R.15, Volksraadsbesluite, Art. 193, 25/10/1881, T.A.
 2) E.V.R.22, Volksraadsbesluite, Art. 935, 26/7/1883, T.A.
 3) Sien Hoofstuk 7, pp. 133-134.
 4) Sien Hoofstuk 10, p.190.
 5) Hoofstuk XI, p.204. Die Generaal het die pos vervolgens tot aan sy dood op 27 Maart 1900 beklee.
 6) De Locale Wetten der Z.A. Republiek, 1894, Art. 1789, p. 332.
 7) In Junie 1876 is reeds 'n Wet vir die Krygsdiens deur die Volksraad goedgekeur en in Junie 1883 deur 'n gewysigde Wet vir die Krygsdiens vervang. - De Locale Wetten der Z.A. Republiek, 1849-1885, p. 1164.

471.

kommando of oorlog;

Hy trek in vrede en oorlog 'n vaste salaris;

Hy belê 'n krygsraad, stel 'n voorsitter daarvoor aan, en bekragtig, verander of vernietig die vonnis van die krygsraad;

Hy dien sy verslag met dié van Kommandante en Veldkornette by die Staatspresident in.

Behalwe die burgermag het ook nog die artilleriekorps en die vrywilligerkorpse (wanneer op kommando) onder die Kommandant-generaal gestaan.¹⁾ Die artilleriekorps, ná 1896 as die staatsartillerie bekend, was die kern van die krygsmag en moes steeds gereed staan om te velde te trek. Die inrigting van die korps is finaal deur Wet No. 1 van 1896 gereël, waarin o.a. bepaal word dat die Kommandant-generaal die opperbevel oor die korps het en met die goedkeuring van die Regering die offisiere daarvan aanstel.

Wat die land se verdediging betref, het daar, soos ons reeds in vorige hoofstukke gesien het, feitlik nooit stilstand in die krygsverwikkelinge met naturelle-stamme gekom nie. Moeilikhede en stryd met Groot-Brittanje het ook nie uitgebly nie. Soos ons in die volgende bladsye sal aantoon, is die burgers geleidelik en by herhaling van beter kleinwapens voorsien, maar vir oorskakeling tot 'n ander verdedigingstelsel as die tradisionele kommando-stelsel, wat vir so 'n lang tyd en met soveel sukses gehandhaaf is, was die tyd sowel as die volksgevoel nog nie voorberei nie. Met groot offering /

---

1) Vir 'n geskiedkundige oorsig van hierdie korpse - beide artillerie- en vrywilligerkorpse - wat in die sewentiger jare tot stand gekom het, sien Preller, *Ons Militêre Tradisie, Geskiedenis van die Boer as Artilleris*, in *Historiese Opstelle*, pp. 144-162.

offering en heelwat moeite is 'n staande militêre afdeling, die staatsartillerie, wel in die lewe geroep en op die been gehou. Dit kon ook met groot moderne bewapening toegerus word en het in dae van stryd pragtig gepresteer, maar ook hier was die uitbreiding, veral voor 1896, maar langsam.

Ook wat dissipline betref, het die Generaal voor 'n moeilike probleem gestaan. Dit was ongetwyfeld een van die ernstigste gebreke van die kommando-stelsel en niemand kon daarvan meer bewus gewees het as juis die Kommandant-generaal self nie. Om egter, soos mnr. Albert Kuit tereg aantoon,¹⁾ in een geslag die fiere burgergevoel van „koning binnekant my vier bakens” uit te dryf, sou onder die besondere omstandighede stellig te veel geverg gewees het. 'n Omskepping van die hele krygsdiensstelsel was daartoe nodig.

Vir die Regering en die volk van die Suid-Afrikaanse Republiek was dit altoos duidelik dat vir die beskerming van die onafhanklikheid dit in die eerste plaas noodsaaklik was dat die burgers, die soldate van die staat, van die nodige wapens voorsien moes word om die land, wanneer nodig, teen binnelandse sowel as buitenlandse aanvalle te verdedig. Selfs die Grondwet van 1858 het bepaal dat alle burgers behoorlik bewapen moes word.²⁾ Vir hierdie allerbelangrikste sake, t.w. die bewapening en verdediging van die land, was die Kommandant-Generaal in die eerste instansie verantwoordelik. Van sy bemoeiinge en optrede sou die weerbaarheid van die land dan ook in groot mate afhang.

Vir /

1) Lewenskets van komdt.-genl. Piet Joubert, „Die Volkstem” van 23/1/1945.

2) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, p. 403.

Vir etlike jare ná die Eerste Vryheidsoorlog het die Boere met 'n drukkende skuldelaas gesukkel. Die staatskas was leeg en geld bitter skaars. Aan bewapening kon dan ook nie veel gedoen word nie. Die neiging was eerder om in te krimp en te besuinig as om uit te brei. Met die ontdekking van die ryk Witwatersrandse goudvelde het 'n groot verandering egter ingetree. Die staat se inkomste het geweldig toegeneem. Landsdienste wat weens 'n gebrek aan die nodige fondse moes oorstaan, kon nou weer aangepak word. Aan die bewapening van die burgers kon ook weer gedink word. Dit was baie noodsaaklik want nie alleen was sommige burgers met onvoldoende wapens voorsien nie, maar 'n groot gedeelte was heeltemal ongewapend.

Ten einde hierin verandering aan te bring en veral die behoeftige burgers aan 'n goeie wapen te help, het die Kommandant-generaal op 9 Maart 1887 voorgestel dat die Regering 'n paar duisend tweedehandse Martini Henry-gewere aankoop, wat teen 'n lae prys verkry kon word. Hierdie gewere kon dan teen kosprys aan die burgers afgestaan word. Aan diegene wat te arm was om die hele koopprys van 'n geweer of selfs 'n gedeelte daarvan te betaal, kon op 'n sertifikaat van die Veldkornet 'n geweer van die Goewerment in bruikleen verskaf word. Dit was noodsaaklik, aldus die Generaal, dat die burgers beter bewapen word en soveel moontlik met dieselfde soort geweer.¹⁾

Hy het daarop gestaan dat die ou wapens in ere gehou en opgepas word as familie-eiendom en bewyse van die kragson ontwikkeling en moed wat die Voortrekkers aan die

dag /

---

1) Verslag van die Kommandant-generaal, 9/3/1887, SS.R. 2268/87, by R.6636/82, T.A.

dag gelê het deur met sulke wapens die land bewoonbaar te maak. Vir 'n vredeliewende volk was dit na sy mening egter noodsaaklik om steeds vir oorlog gereed te wees en om dié rede, en nie uit veragting nie, moet hulle die ou wapens op sy sit en gedurig daarna streef om in besit te kom van die beste wapens wat die moderne wetenskap en industrie bied.¹⁾

Die burgers was ook die soldate van die land, het hy in Maart 1889 tydens 'n wapenskouing te Potchefstroom verklaar, en moet te alle tye gereed wees om huis en haard te verdedig. Hy sou lief's gesien het dat elke burger die sabels en gewere in sekels en ploegskare verander, maar daarvoor het die tyd ongelukkig nog nie aangebreek nie. Europese lande lewer ook die bewys, het hy gesê, dat wanneer 'n mens in tye van gevaar gereed wil wees, jy in vrede tyd moet leer om die wapens te hanteer. Op die burgers van die land rus dan ook twee pligte: „hun vrouw lief te hebben en ten andere haar te beschermen.” Dit kan hulle alleen met goeie wapens doen en deur hulle in die skietkuns te oefen. Alhoewel hy baie tevrede was met die wapens van die ingesetenes van die distrik, moes hy opmerk dat veral die rykes versuim om hulle goed te bewapen. Op koste van die Regering en teen 'n geringe vergoeding, kon elkeen 'n wapen bekom en tog word daarvan so min gebruik gemaak. Die verdediging van die land was 'n heilige saak en elkeen behoort van die geleentheid om homself te bewapen gebruik te maak.²⁾

Op 18 Maart 1889 kon die Generaal rapporteer dat die eerste besending van die £4-Martini-Henry-gewere gedurende sy afwesigheid aangekom het en op las van die Regering na die grensdistrikte gestuur is. Die oorblywende

2,000 /

---

1) Joubert tydens 'n wapenskouing in die Lydenburgse distrik, „De Volksstem” van 29/12/1887.

2) „De Volksstem” van 11/3/1889.

476.

Die gevraagde magtiging is verleen en 'n bedrag van £10,000 vir dié doel beskikbaar gestel.¹⁾

Ondanks alle regeringshulp, het dit met die Malaboeh-oorlog van 1894 geblyk dat baie burgers nog ongewapend was. Die Martini Henry-gewere wat indertyd as die beste beskou is en waarmee die burgers oor die algemeen bewapen was, was ook nie meer so goed nie. Daarby was die Generaal en sy offisiere daarvan oortuig dat 'n verandering in die uitreiking van gewere aangebring behoort te word en is die Regering versoek om 'n omsendbrief, wat die Generaal in dié verband uitgereik het, goed te keur.²⁾

In sy jaarverslag vir 1894 kon die Generaal egter konstateer dat 11,188 van die 13,000 £4-Martini-Henry-gewere, wat aangekoop is met die doel om die burgers beter te bewapen, na die verskillende distrikte van die land gestuur is. Daarvan is 5,396 teen kontant, 3,925 op uitstel en 327 gratis uitgereik. 653 Gewere het aan die end van die jaar 1894 vir uitreiking oorgebly, behalwe nog 1812 in die sentrale magasyn. Die Generaal kon dan ook verklaar dat die burgers nou, in vergelyking met vroeër, goed bewapen was. Nogtans was 'n gedeelte van die burgers nog glad nie of nie voldoende bewapen nie. Sommige het verklaar dat hulle te arm was om 'n geweer te bekostig, terwyl ander waarskynlik weer onverskillig was. Die Generaal kon verder aankondig dat nog 2,000 van die nuwe soort Oostenrykse gewere van die Guedes-tipe vir die uit-

sluitlike /

-
- 1) Joubert aan Staatspresident, 25 September 1893, SS.R. 12163/93, T.A.; U.R. 11, Uitvoerende Raadsbesluite, Art. 563, 2/10/1893, T.A. Die Generaal se voorgenome besoek aan Europa het egter deur die mat geval, met die gevolg dat die bedrag soos goedgekeur, nie gebruik is nie.
- 2) Joubert aan Staatspresident en lede van die Uitvoerende Raad, 8/11/1894, Joubert-versameling, 2079, T.A.

477.

sluitlike gebruik van die Regering bestel is. Met die goedkeuring van die Regering is ook weer aan enkele getroue naturelle 'n geweer en 'n klein aantal patrone verskaf.

Die £3,000 vir skyfskiet beskikbaar gestel, is ewe-as die vorige jaar na gelang van die aantal dienspligtige burgers onder die verskillende distrikte verdeel. Volgens verslae ontvang, was daar 12,324 dienspligtige burgers tussen die ouderdomme van 18 en 34 jaar, 7,076 tussen die ouderdomme van 34 en 50 jaar en 3,269 onder 18 en bo 50 jaar. Die getal dienspligtige burgers was dus 22,669.¹⁾

Voortgaande het die Generaal melding gemaak van die verandering wat die handel in ammunisie ondergaan het. Die Regering, skryf hy, het dit goedgevind om 'n agent aan te stel vir die uitvoering van die staatsmonopolie vir die vervaardiging, die in- en uitvoer, die handel in en die verkoop van kruit en ammunisie en het daardeur die monopolie in die agent se hande gestel, met die gevolg dat laasgenoemde feitlik die magasyn in die staat eksploiteer.²⁾

Die moeilikhede met die Uitlanders tydens die Malaboeh-oorlog en die gerugte dat die Pretoriase tronk bestorm sou word, het die Regering genoop om in 1895 heel-

wat /

-
- 1) Die lys is egter onvolledig want van etlike plekke is geen verslae ontvang nie.
  - 2) Jaarverslag van die Kommandant-generaal vir 1894, Groenboek No.7 van 1895. Die gedeelte van die jaarverslag handelende oor kruitmagasyn het uitgebreide besprekings in die Volksraad uitgelok. 'n Kommissie van drie lede is gekies om in oorleg met die Komdt.-genl. en die Regering sake na te gaan, oor sy bevindings verslag te doen en voorstelle aan die Volksraad voor te lê, betreffende die beheer en verdere reëling van die magasyn - E.V.R. 57, Volksraadsbesluite, Art. 993, 24/8/1895, T.A.

478.

wat meer aan bewapening te spandeer, as in die vorige jaar.¹⁾ Die Republiek se veldstukke was ook vir die grootste gedeelte verouderd. Die enigste van betekenis het bestaan uit vier Krupp-kanonne van 75-mm.-kaliber. Die Regering het ingesien dat hierdie grofgeskut heeltemal ontoereikend was. Aan die begin van 1895 het die Kommandant-generaal dus twee pom-poms²⁾ en een klein hand-maksim uit Engeland bestel wat egter eers in April 1896 te Pretoria afgelewer is.³⁾ In November is van dieselfde firma (Maxim Nordenfeldt Co.) nog twee 75-mm.-veldkanonne volledig met 3,100 bombe, en 3 pom-poms met 3,000 bombe teen 'n totale koste van £4,898:6 bestel en ongeveer 'n jaar later eers afgelewer.⁴⁾

Die Jameson-inval het die staat in 'n hopelose verdedigingstoestand gevind. Die Republiek was so goed as weerloos. Dit het geblyk dat die burgers heeltemal ontoereikend toegerus was. Groot getalle het opgekom sonder enige geweer of patrone hoegenaamd en die Regering was nouliks in staat om almal van die nodige wapens en ammunisie te voorsien. Daar was nie genoeg ammunisie om veertien dae lank oorlog te voer nie. Die Kommandant-generaal moes in alleryl rondval om alle beskikbare gewere in die hande te kry. Gelukkig vir die Republiek het die Britse Regering Jameson nie ondersteun nie, anders sou dit

die /

-
- 1) In 1894 is £28,158 gespandeer teenoor £87,708 in 1895. Sien The Boer Armaments, 'n pamflet deur die South Africa Conciliation Committee uitgegee.
  - 2) Die betrokke pom-poms was snelvuur-kanonne van 3.76-mm.-kaliber.
  - 3) SS.R.4004/94; SS.R.1107/95; Joubert-versameling, 2084, - almal in T.A.; Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voor- spel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 411-412.
  - 4) SS.Ra 4243/95, Aankoop, kanonne, T.A.; Vgl. Breytenbach, t.a.p., pp. 411-412.

479.

die land ongetwyfeld sy onafhanklikheid gekos het.¹⁾

„By de laatste gebeurtenissen van den onverwachten inval van Jameson“, skryf die Kommandant-generaal in sy jaarverslag vir 1895, „moest ik wel met verwondering de treurige berichten vernemen, dat nog geen derde gedeelte onzer soldaten, de dienstplichtige burgers, in het bezit waren van goede geweren. Deze verwondering was voor my des te grooter, omdat vroeger nooit een enkele onzer jonge burgers opgroeide zonder zyn geweer te hebben.“²⁾ Volgens dr. J.H. Breytenbach³⁾ moes daar, selfs nadat 'n groot aantal goewermentsgewere met die Inval aan burgers uitgereik was en vele wat voorheen ongewapend was, aldus in besit van wapens gekom het, uit 24,238 dienspligtige burgers nog 9,996 ongewapend gewees het. Ongeveer 41.2 persent van die Republiek se dienspligtige burgers het na die Jameson-inval dus geen gewere besit nie, terwyl die orige 58.8 persent feitlik almal bewapen was met ou gewere of gewere van 'n verouderde tipe.⁴⁾

Op militêre gebied was die Inval 'n wakker-skudding. Beide die volk en die Regering was heilig daarvan oortuig dat dit slegs 'n voorloper was van wat gaan volg en vasbeslote om nie weer aan die slaap gevang te word nie. Gevolglik het bewapening in die Republiek op ongekende

skaal /

-
- 1) Vgl. Breytenbach, t.a.p., pp. 403-404; Vgl. Gedenkschriften van Paul Kruger, t.a.p., pp. 158-159.
 2) E.V.R. 60, Volksraadsbesluite, 17/6/1896, T.A.
 3) Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 405-406.
 4) Dr. Breytenbach toon verder aan dat van drie wyke, t.w. Roodekoppen (distrik Heidelberg), Pretoria-dorp en Johannesburg geen opgawes deur die Kommandant-generaal ontvang is nie. In hierdie wyke het daar volgens die Staatsalmanak egter 2,493 dienspligtige burgers gewoon. Die totaal dienspligtige burgers was dus 26,731. Vir 'n benaderde berekening van die aantal dienspligtige en ongewapende burgers, sien Breytenbach, t.a.p. p.406 en Bylaag E. (pp.564-567).

480.

skaal plaasgevind. Op 17 Januarie 1896 het die Uitvoerende Raad ten einde die weerbaarheid van die land te verhoog, die Kommandant-generaal gelas om dadelik een battery van ses Krupp-snelvuurkanonne (12 cm.) met die nodige bybehorende ammunisie te bestel, asook 'n draaibare kanon (groot kaliber) uit Frankryk. Die Uitvoerende Raad het terselfdertyd sy mondelinge magtiging tot die aankoop van 5,000 gewere met die nodige ammunisie bekragtig¹⁾ en vier dae later ooreengekom om bo en behalwe die 5,000 gewere nog 10,000 aan te koop.²⁾

Op 18 Januarie 1896 het die Uitvoerende Raad ook besluit dat aangesien elke burger 'n goeie geweer moes hê, diegene wat te arm was om een te koop, van Regeringsweë daarvan voorsien sou word; voorts dat elke burger 50 patrone van die Regering sou ontvang, wat hy in besit moes hou totdat hy vir krygsdiens opgeroep word en dat in die verskillende magasyns soveel patrone voorhande moes wees dat elke burger by oproeping met nog 50 patrone voorsien kon word.³⁾

In September 1896 het die Raad die prys van geweerpatrone op 15/- per honderd vasgestel en dié van rewolwerpatrone op 12/- per honderd. Die Kommandant-generaal se voorstel dat in die vervolg alle goewermentsgewere aan die burgers teen verminderde prys verkoop word, is na 'n ernstige en uitgebreide bespreking deur die Uitvoerende Raad aanvaar. Voortaan kon goewermentsgewere aan stemgeregtigde burgers wat tewens ook dienspligtig was, /

---

1) U.R.13, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.13, 17/1/1896, T.A.

2) Ibid., Art.16, 21/1/1896, T.A.

3) Ibid., Art.14, 18/1/1896, T.A.

481.

was, teen £5 per geweer verkoop word.¹⁾ Hierdie konsessie is enige maande later ook verleen aan burgers van die Oranje-Vrystaat, wat hulle metterwoon in die Suid-Afrikaanse Republiek vestig en nog nie volle stemreg verkry het nie.²⁾

Van Januarie 1896 af tot aan die uitbreek van die oorlog is 36,322 Martini Henry- en Guedes-gewere en 11,051,000 patrone van die Engelse firmas Alfred Field & Co. en Westley Richards & Co. bestel en ontvang. Van Krupp Grusonwerk in Duitsland is 37,000 Mauser-gewere en 19,500,000 patrone vir 'n bedrag van £197,750 aangekoop. Hierbenewens is gedurende 1896 tot 1898 ook verskeie kleiner aankope van wapens en ammunisie gedoen. Tot aan die begin van 1899 is altesaam 'n totaal van 73,522 gewere en 31,805,000 patrone deur die Regering vir bewapeningsdoeleindes ingevoer. Hierby moet nog gevoeg word 5,450 rewolwers en 500,000 rewolwerpatrone wat vir gebruik van die polisie en staatsartillerie gedurende 1896 van die Britse firma P. Webley & Co. aangekoop is. Afgesien van hierdie getalle is langs private weë ook nog 4,249 gewere (insluitende haelgewere) en 2,650 rewolwers en pistole ingevoer.³⁾

Ook wat die aankoop van grofgeskut betref, het die Republiek nie stilgesit nie. Ingevolge behoorlike magtiging deur die Regering en die Uitvoerende Raad verleen, het die Kommandant-generaal tussen 3 Februarie 1896 en 14 Mei 1898 'n hele reeks kanonne, pom-poms en handmeksims uit Brittanje, Duitsland en Frankryk bestel.

As /

-
- 1) U.R. 14, Uitvoerende Raadsbesluite, Art.809, 22/9/1896,
T.A.
2) Ibid., Art.1109, 23/12/1896,
T.A.
3) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die
Tweede Vryheidsoorlog, pp. 406-411.

As al die bestellings uitgevoer en afgelewer was,¹⁾ sou die Republiek by die uitbreek van die oorlog beskik het oor tien stuks 155-mm.-Creusot-vestinggeskut (Long Toms) met 8,800 bomme, vier 120-mm.-Krupp-vestingkanonne met 4,400 bomme, sestion 75-mm.-Creusot-veldstukke met 12,600 bomme, vier 75-mm.-Krupp-houwitser, vyf 75-mm.-Nordenfeldt-meksims met 5,600 bomme en 25 pom-poms met 24,000 bomme, asook 12 handmeksims met 1,644,000 patrone - afgesien van die handmeksims, dus 64 kanonne met 65,000 bomme.²⁾

Die hoof-offisiere van die staatsartillerie het hierdie hoeveelheid grofgeskut egter nog as onvoldoende beskou en in Junie en Augustus 1897 op die aankoop van nog vier 75-mm.-Krupp-kanonne aangedring. Die Kommandant-generaal kon die noodsaaklikheid en wenslikheid hiervan egter nie insien nie, met die gevolg dat die hele saak in duie gestort het.³⁾

In die begin van 1899 het die Kommandant en offisiere van die staatsartillerie weer op die noodsaaklikheid van die aankoop van meer geskut gewys. Op 21 Maart het die Uitvoerende Raad aarselend toestemming verleen tot die aankoop van nog ses 155-mm.-Creusot-snelvuur-

kanonne /

---

1) Alhoewel die helfte van die koopprys daarvoor betaal is, is die sestion kanonne wat op 14 Mei 1898 van Schneider et Cie bestel is, waarskynlik nooit afgelewer nie (Breytenbach, t.a.p., p.413, voetnoot No.51). Dr. Gustav Preller was daarvan oortuig dat hierdie Creusot-kanonne nooit hul bestemming bereik het nie, ofskoon verskeie poginge aangewend is (o.a. deur enkele Transvalers wat gedurende die oorlog in Engeland studeer het) om die stukke aan die Ooskus aan wal te sit en in te bring (Vgl. Ons Militêre Tradisie, Geskiedenis van die Boer as Artilleris, in Historiese Opstelle, p.159). Die Boere het by die uitbreek van die oorlog dus oor slegs 48 kanonne beskik.

2) Vgl. Breytenbach, t.a.p., pp. 412-414.

3) Sien SS.R.16835/96, Voorstel van offisiere staatsartillerie tot aankoop van meer geskut, T.A.

kanonne vir die bewapening van die forte. Na maandelange huiwering het die Raad op 18 Mei ook die aankoop van agt 75-mm.-Creusot-snelvuurkanonne goedgekeur. Die bestellings is onderskeidelik op 28 Maart en 29 Mei 1899 geplaas.¹⁾

Teen sy sin het die Kommandant-generaal die bestellings geplaas. „Wat kan ek met meer kanonne doen? Het ons nie reeds meer as wat ons kan gebruik nie?“, het hy gewoonlik uitgeroep as ander lede van die Uitvoerende Raad omtrent die sekerheid van die oorlog van hom verskil. Hierdie kortsigtige beskouing van die saak was hoofsaaklik verantwoordelik vir die tragiese versuim om 'n bestelling vir addisionele geskut te plaas wat, as dit betyds uitgevoer was, miskien 'n ander uitslag aan die oorlog kon gegee het. „Joubert's blind faith in the peace-compelling power of the English Liberal Party,“ skryf Davitt,²⁾ „and his belief in a possible conversion of Queen Victoria to the views set forth in his letter of June, 1899, were responsible for even more deplorable errors than this in the initial stages of the great struggle. He failed to see that neither the monarch nor the Opposition had the power or the will to oppose Mr. Chamberlain's policy when the combined national and commercial and religious conscience of Great Britain was in 'righteous conflict' with the Boer rulers of the world's richest gold reefs - over a two years' dispute as to the franchise. Other patriots have died with warnings born of bitter disillusionment not to put faith in princes. The old hero of the Boer War of Freedom could justly say to his country when his passing came in Pretoria, 'Put not your trust in English queens

or /

1) Vgl. Breytenbach, t.a.p., pp.414-415. Insoverre vasgestel kan word, is geeneen van hierdie kanonne ooit afgelewer nie.

2) The Boer Fight for Freedom, pp. 68-69.

or politicians.¹⁾

Volgens „The Times History of the War in South Africa," het die Kommandant-generaal feitlik tot kort voor die ultimatum geweier om die besonderhede van enige plan van operasies te oorweeg, as synde voorbarig. „There can be little doubt", skryf die heer Amery, „that if the political circumstances of the Transvaal had allowed Kruger to dispense with Joubert altogether, and substitute some thoroughgoing adherent of the policy of force, the armaments of the Boers would have been even more complete, and that the dozen or more batteries of field artillery which are believed to have been hastily ordered just before the outbreak of war would have reached South Africa long before that date." 1)

Intussen het die Republiek hom ook deur die oprigting van vier stewige forte (Schanskop, Klapperkop, Pretoria en Johannesburg) op strategiese posisies om die hoofstad probeer versterk. Die boukoste vir 1896 alleen het die enorme som van £158,337 bedra en is uit die gewraakte Geheime Diensfondse gedek.²⁾ Tegelykertyd is ook in Johannesburg 'n fort gebou met die doel om die vyandelike elemente binne die stad in bedwang te hou en 'n tweede Uitlander-opstand te verhoed. Die Jameson-inval was ongetwyfeld vir die oprigting van die fort verantwoordelik en volgens dr. Preller³⁾ was die doel daarmee meer bepaald om vrees of ten minste 'n heilsame eerbied by die opstandige elemente binne die Republiek in te boesem, as om dit uiteindelik /

1) „The Times History of the War in South Africa, 1899-1900," Band II, pp. 70-71.

2) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 416-417.

3) Vgl. Ons Militêre Tradisie, Geskiedenis van die Boer as Artilleris, in Historiese Opstelle, pp. 156-157.

eindelik vir militêre doeleindes aan te wend. Die feit dat daar tydens die inname van Johannesburg en Pretoria uit geen één van die forte ook maar 'n enkele skoot afgevuur is nie, lewer syns insiens reeds 'n bewys daarvoor. Met die bou van die Pretoria-forte was die oogmerk slegs om planne te belet, soos dié wat aan die dag gekom het met die saak teen die „Reformers” in 1896, toe vir die eerste maal bekend geword het hoe deur Engelse krygskundiges militêre planne vir 'n oorrumpeling van die Transvaalse hoofstad beraam was. Die Regering se doel met die bou van die forte was meer staatkundig, as wat dit deel van die Republikeinse krygsplanne uitgemaak het. Dit was geheel-en-al 'n saak van hoë politiek van dié dae en het heel weinig met die werklike krygskunde van die Republiek te doen gehad, aldus dr. Preller.

Aangesien uiteindelik geen poging aangewend is om die forte te verdedig nie, is die groot somme geld wat vir die bou daarvan gebruik is, so goed as in die water gegooi. Toe dit op stuk van sake gekom het en Pretoria teen 'n oorweldigende vyand verdedig moes word, is die forte dadelik en wyslik opgegee. Wat die Regering se werklike doel met die forte ook al was, die oprigting daarvan het teen die sin van die Kommandant-generaal geskied. Latere gebeurtenisse sou ook ten duidelikste bewys dat sy oordeel in hierdie geval gesond was.¹⁾

Die Kommandant-generaal het ook die uitbreiding van die staatsartillerie teengestaan. „Ik kan nog niet van myn aangenomen zienswyze terugkomen”, skryf hy op 30 Julie 1897 aan die Kommandant van die Staatsartillerie. „De toestand van het land eischt groote zuinigheid, en de omstandigheden laten m.i. voor het tegenwoordige niet toe groote uitgaven, zooals aan eene uitbreiding van het Corps

Staats /

---

1) „The Times History of the War in South Africa, 1899-1900”, Band II, pp.70-71.

Staats Artillerie noodzakelyk verbonden, te maken. Dan bieden de Vrywilligers ook aan de forten te bemannen."

Op die herhaalde aandrang van die offisiere van die Staatsartillerie het die Kommandant-generaal eindelijk op 3 Augustus 1898 in die instelling van 'n korps vestingartillerie, bestaande uit 200 man, toegestem. Die Uitvoerende Raad wou egter nie meer as 100 man toestaan nie.¹⁾ Die Staatsartillerie is dus in 1898 tot 500 man uitgebrei en die jaar daarop tot 550. Die artilleriekamp is vergroot en versterk; 'n burgermag van 800 man is te Johannesburg geplaas en een van 100 man te Pretoria;²⁾ die polisiekorps is uitgebrei; 'n aantal vrywilligerkorpse is in die lewe geroep en in 1898 weer ontbind; ambulansmateriaal is aangekoop en „Het Transvaalsche Roode Kruis" met regeringssteun opgerig; allerlei krygsbenodigdhede soos veldtente en kanonwaens is aangekoop en 'n kadet-skool opgerig.³⁾

'n Studie van die bedrae wat die Republiek jaarliks vir militêre doeleindes gespandeer het, toon ten duidelikste dat gebeurtenisse waarin 'n vyandige Uilander-bevolking betrokke was, steeds vir 'n styging in die uitgawes verantwoordelik was. In 1890 het die Johannesburgers pres. Kruger 'n gehoor geweier en die Republikeinse vlag onder die voete vertrap. Die volgende jaar het die militêre uitgawes van £42,999 tot £117,927 gestyg. Vir 1892, 1893 en 1894 was die bedrae onderskeidelik £39,759, £19,340 en £28,152. In laasgenoemde jaar het die Malabochoorlog plaasgevind en het die Britse

Hoë /

1) SS.R. 16835/96, T.A.

2) U.R. 13, Uitvoerende Raadsbesluite, art.14, 18/1/1896, T.A. Dit was natuurlik slegs 'n tydelike maatregel.

3) Vgl. Breytenbach, Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 417-418.

Hoë Kommissaris ten behoeve van 'n vyftal Uitlanders, wat geweier het om militêre diens te verrig, 'n besoek aan die Republikeinse hoofstad gebring. Met dié geleentheid is die President deur enige Uitlanders beledig¹⁾ en was daar ook gerugte dat 'n aantal Johannesburgers die tronk in Pretoria sou bestorm, ten einde die gevangenes los te laat. Die volgende jaar was militêre uitgawes £37,308. „Incidents of this sort“, lui 'n pamflet van die South Africa Conciliation Committee, „indicated a danger and constituted a menace, which naturally led to measures of self-defence.“²⁾

Die Jameson-inval sou egter nog 'n veel belangriker oorsaak vir grootskaalse bewapening van die Republiek wees. Die gemiddelde jaarlikse uitgawe vir die sewe jaar vóór 1895, die jaar van die Inval, was £57,284. Die jaar na die Inval was dit meer as agtmaal soveel, nl. £495,618! Vir 1897 was die uitgawe £396,384 en vir die eerste nege maande van 1898, £163,451.³⁾

Van Engelse kant word algemeen beweer dat die bewapeningsbeleid van die Krugerregering vir die Tweede Vryheidsoorlog verantwoordelik was of aanleiding daartoe gegee het, of dat die Republiek aggressiewe oogmerke met betrekking tot die Britse kolonies in Suid-Afrika gehad het. Engelse Ministers en die Engelse pers het pres. Kruger daarvan verwyt dat hy Transvaal in 'n gewapende kamp omskep het en het hierdie aanklag later selfs aangehaal om „hun onrechtvaardigen oorlog te rechtvaardigen.“⁴⁾

In /

-
- 1) Een van die Uitlanders het met dié geleentheid op die kis van die rytuig geklim en die Union Jack bo die President se hoof gewaai (Vgl. The South Africa Conciliation Committee, The Boer Armaments, No.12).
  - 2) The South Africa Conciliation Committee, The Boer Armaments, No.12.
  - 3) Ibid., ; Scheepers Strydom, Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 24-25.
  - 4) Gedenkschriften van Paul Kruger, t.a.p., pp.158-159.

488.

In die voorgaande bladsye het ons egter gesien dat dit geensins die geval was nie, maar dat Transvaal homself bedreig gevoel het en dat die bewapening slegs met één doel geskied het, nl. die beskerming van die onafhanklikheid wat deur Chamberlain en Milner bedreig is.

Dit is ook duidelik dat genl. Joubert weens sy blinde geloof in die behoud van die vrede en sy kortsigtige bewapeningsbeleid grotendeels daarvoor verantwoordelik was dat die Republiek by die aanvang van die stryd nie beter voorbereid was nie.

489.

HOOFSTUK XXIII.DIE TWEDE VRYHEIDSOORLOG.

WB

Met die steeds toenemende spanning tussen Groot-Brittanje en die Suid-Afrikaanse Republiek het dit eindelijk duidelik geword dat oorlog onvermydelik was. Chamberlain se dépêche van 22 September 1899 het die saak tot 'n punt gedryf. Die Britse Regering sou sy eie voorstelle vir 'n finale skikking doen,¹⁾ wat die Republiek dan natuurlik teen wil en dank sou moes aanvaar. Die Republiek kon die dépêche nie anders as 'n ultimatum en afbreking van alle vriendskaplike onderhandelinge opvat nie. Tensy die volk bereid was om sy onafhanklikheid prys te gee, het hom niks anders oorgebly as om geweld met geweld te weerstaan en sy heilige reg te verdedig nie. Die Britse Regering het die Republiek dus gedwing om in selfverdediging sy ultimatum uit te vaardig. Pres. Kruger wou dit reeds die dag na ontvangs van Chamberlain se dépêche geloods het, maar beide genl. Joubert en pres. Steyn het sterk aangedring op verdere uitstel in die hoop en vertroue dat Groot-Brittanje nie tot die uiterste sou oorgaan nie.²⁾ Volgens die heer Amery van „The Times” het genl. Joubert tot op die laaste oomblik nadruk gelê op die politieke en morele voordele van 'n verdedigende optrede.³⁾

Op 28 September is die Transvaalse magte uitgeroep en het hulle op die grense begin saamtrek. Die kommando's het egter opdrag ontvang om geen aanleiding tot

botsing /

-
- 1) Vgl. Chamberlain aan Milner, 22/9/1899, C.9530 van 1899 (Further Correspondence relating to the Political Affairs of the South African Republic), No. 12, pp.16-17.
 2) Davitt, The Boer Fight for Freedom, p. 84.
 3) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band I, p. 353.

botsing te gee nie. „Men mag niet gelooven", telegrafeer die Kommandant-generaal op 30 September 1899 aan die Kommandant te Utrecht, „dat de Engelsche troepen ons land zullen binnenkomen zonder oorlogsverklaring of kennisgeving. Evenwel niet temin weest waakzaam en zorg dat geen botsings van onze kant veroorzaakt wordt tenzy zy over onze grenzen komen. In dat geval moet gy een mooie plek uitzoeken om hen terug te slaan. Kom echter nie te na by de grenzen." ¹⁾

Op 2 Oktober het genl. Joubert met sy sekretaris na die front vertrek en die volgende dag by die hooflaer te Zandspruit op die Natalse grens aangekom, alwaar reeds gedeeltes van die kommando's van Krugersdorp, Ermelo, Middelburg, Standerton, Bethal, Pretoria en Heidelberg gelaer was. ²⁾ Die mobilisasie was bykans oombliklik en het nog sneller geskied as wat verwag was. Die onrusbarende ontdekking is egter spoedig gemaak dat geen behoorlike, vooruitgeskewe dépôt vir voorrade en ammunisie aangelê was nie. Daar was nie naasteby genoeg waens vir transportdoeleindes nie; honderd-en-een noodsaaklike kleinighede moes nagesien word voordat die Boerelaer kon beweeg. Die spoorweg, veral dié na die Natalse Suidgrens, was hopeloos versper deur leë treine wat die burgers na die front moes vervoer. Die kommando's was sonder tente, sonder kos, sonder perdevoer en kort aan ammunisie, komberse en reentjasse. „Ik was in al myn leven nog nooit zoo in een hoek gejaagd," telegrafeer genl. Joubert op 4 Oktober aan die Regering. „Weet zelf nu niet waar ik sta of wat ik moet doen. Treinen liggen opgeblokt menschen kunnen niet hier komen - Menschen hier lyd honger hebben geen /

---

1) K.G. 332(2), T.A.

2) Aantekeninge van die Kommandant-generaal op sy reis na die front, Oktober 1899, K.G. 353, T.A.

geen kost of paardvoer. Weet niets van Vrystaat." 1)

Die Regering is boonop gruwelik bedrieg deur persone wat goedere en lewende hawe vir die leër moes aankoop of opkommandeer. Muile is aangestuur wat aan die stert opgetel moes word, omdat hulle nie self kon opstaan nie. Ou wrakke van waens is ontvang waarvan die bande afgeval of op die helfte van die vellings gesit het, voordat hulle nog van die trein afgelaai kon word.²⁾

Met die kommissariaat was dit nog treuriger gesteld. Die burgers was sonder reentjasse en het in hul nat klere geleef. „De Engelschen behoeven hen niet te verslaan", het die Generaal later by die Krygskommissaris gekla, „de Pretoria bakkerij, de regen, de altyd door natte kleeven met een woord gebrek en ellende zullen het doen. Als menschen zooveel lyden dan is vechten onmogelyk. Heden komen hier 2 trucks met meel begryp nu meel voor een man op zyn paard met zyn geweer en patronen. Die geen hout of vuur heeft moet meel eten." 3)

Die toerusting van die verskillende kommando's op die Natalse grens was 'n moeilike taak. Dit het meer as 'n week se aanhoudende arbeid vereis, voordat genl. Joubert se hoof-Natal-leër gereed was om te beweeg. Dat die werk selfs in daardie tyd gedoen kon word, sê veel vir die militêre stelsel van die Boere, vir genl. Joubert en die Nederlandse Spoorwegmaatskappy, aldus die heer Amery

van /

-
- 1) Hugo, Die Kruger Ultimatum, pp. 85-86. Sien ook telegramme van Kommandant-generaal aan Sekretaris, Komdt.-genl., Pretoria, 5/10/1899, K.G. 346, p.24; Kommandant-generaal aan Sekretaris, Kommandant-generaal, Pretoria, 10/10/1899, K.G. 346, p.77; Kommandant-generaal aan Onderstaatssekretaris Grobler, 12/10/1899, K.G. 346, p.117, - almal in T.A.
  - 2) Kommandant-generaal aan spesiale komdt. Schutte, 16/10/1899, K.G. 346, T.A.
  - 3) Kommandant-generaal aan Krygskommissaris, Volksrust, 23/10/99, K.G. 346, T.A.

van „The Times.” 1)

Tot groot teleurstelling van genl. Joubert het die Britse troepe in Natal intussen ook teruggetrek. Die Generaal het dit as Britse krygstaktiek, as 'n diepgaande les van die teenparty beskou om die Republiek tot 'n inval uit te lok. Hy was op hierdie tydstip nog afkerig van 'n offensief teen Natal en het verkies dat die Engelse sou aanval. 2)

Om 5-uur die namiddag van 9 Oktober, is die sogenaamde Kruger-ultimatum aan die Britse Agent te Pretoria oorhandig. Die Britse Regering word versoek om sy troepe op die grense van die Republiek binne 48 uur te verwyder. Indien die Republikeinse Regering nie 'n bevredigende antwoord vóór of op Woensdag 11 Oktober, om 5-uur nm., ontvang nie, sou hy die handelwyse van die Britse Regering as 'n oorlogsverklaring beskou. 3)

Die Kommandant-generaal is dieselfde aand nog van die inhoud en oorhandiging van die ultimatum in kennis gestel. 4) en het die nuus die volgende dag aan sy offisiere meegedeel. Hy het nie 'n bevredigende antwoord verwag nie en het opgemerk dat Engeland die naturelle teen hulle sou opstook en nie sonder bondgenote sou veg nie. 5)

By /

-
- 1) The Times History of the War in South Africa, 1899-1902, Band I, pp. 371-372.
  - 2) Die Kommandant-generaal aan Onder-staatsekretaris en aan Lukas Meyer, 6/10/1899, K.G. 346, T.A.
  - 3) Vir volledige teks van ultimatum sien British Agent, No. S.A.R. 133/99, Band 32, T.A. (Ultimatum is tans in vertoonkas van die Transvaalse Argief.)
  - 4) Aantekeninge van Komdt.-genl. op sy reis na die front, Okt. 1899, K.G. 353, T.A.
  - 5) Die Komdt.-genl. tydens 'n vergadering van offisiere op 10/10/99, K.G. 353, T.A. Die Engelse sou die naturelle nie net teen die Boere opstook nie, maar ook gebruik om teen hulle te veg. Op 25/10/1899 moes genl. Joubert reeds die Regering meedeel dat onder die dokumente van Engelse offisiere wat uit Dundee gevlug het 'n kopie van die volgende telegram voorkom, wat vanselfsprekend is: Magte Ngutu to G.O.C. Glencoe Camp Yours No. 103 Apprehend no difficulties in getting Basutus do you want them to bring own horses if so I should say five shillings a day be offered please reply at once - Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 25/10/1899, K.G. 346, T.A.

By verstryking van die tydsbepaling om 5-uur nm. op 11 Oktober 1899, het die Britse Agent in Pretoria Engeland se antwoord oorhandig en om sy paspoort gevra. Die Kommandant-generaal en ander Boere-generaals is onmiddellik hiervan in kennis gestel en gelas om die land se onafhanklikheid te verdedig.¹⁾ Genl. Joubert het die nuus van die uitbreek van die oorlog kalm en met berusting ontvang. „Wy zullen met de hulp des Heeren doen wat onze hand vindt om te doen“, het hy aan die Onder-staatsekretaris getelegrafeer. „De wil des Heeren zal geschieden zoowel in den hemel als op de aarde. Op hem wachten wy en hy zal beslissen over ons lot.....“²⁾

Die Boere-veldtogsplan was heel eenvoudig. 'n Groot mag sou Noord-Natal vanuit die Weste, Noorde en Ooste binnedring, die Britse garnisoene te Newcastle, Dundee en Ladysmith oorrumpel en daarna Natal tot by Durban platloop. Ander magte, bestaande uit burgers van die westelike grens van albei Republieke, moes die Britse dorpe langs die Bechuanaland-spoorweg, nl. Mafeking, Vryburg en Kimberley, opruim en dan suidwaarts trek ter ondersteuning van die algemene opstand van die Hollandssprekendes van die Kaapkolonie wat vermoedelik op die suksesse in Natal en die Weste sou volg. Met Natal en die grootste gedeelte van die Kaapkolonie in hul hande, met 70,000 tot 80,000 man in die veld het die Boere alle rede gehad om te hoop dat hulle in staat sou wees om hul man te staan, totdat die Europese moondhede tussenbei tree of totdat Engeland die

stryd /

---

1) „De Volksstem“, 12/10/1899.

2) Kommandant-generaal aan Onder-staatsekretaris, 11/10/1899, K.G. 346, p. 111, T.A.

stryd gewonne sou gee.¹⁾

Afgesien van Natal, kan nie gesê word dat die Boere-veldtogsplan enige strategiese insig openbaar nie, skryf die heer Amery. Die dienste van 'n aansienlike gedeelte van die Boeremagte is onnodig aan die Limpopo en op die Swazie- en Basoeto-grense verspil. Die magte wat teen Mafeking en Kimberley moes opereer, was te groot vir verdedigingsdoeleindes en te swak om hierdie stede tot onmiddellike oorgawe te dwing. Die swakste skakel in die Britse verdedigingslinie, dié van die Oranjerivier, is heeltemal verontagsaam. „Even in Natal where everything pointed to a bold aggressive“, vervolg die heer Amery, „the control of operations was left in the hands of an aged general, who, to natural hesitation and cautiousness, added a strong personal objection to the whole policy he was called upon to execute.“²⁾ Selfs na sy aankoms te

Sandspruit /

-
- 1) Vgl. The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 2, pp. 121-122. Sien ook staatsekretaris Reitz aan dr. W.J.Leyds, 1/10/99, Tweede Verzameling (Correspondentie 1899-1900), Deel I, Eerste Band, Brief No.28, pp.31-32, Breytenbach, Die Tweede Vryheidsoorlog, Deel II. Die Ontploffing van die Boere-offensief, Oktober 1899 (Ms.) pp.30-38 en genl.J.C.Smuts aan Hoofargivaris, 19/10/1948, Kantoor-Korrespondensielêer, 14/4/35, T.A.
- 2) In 'n beëdigde verklaring, wat op die oomblik in die Transvaalse Argief bewaar word, beweer wyle Piet Cornelius Joubert, destyds lid van die Tweede Volksraad vir Ermelo, dat genl.Joubert nie daarteen gekant was dat die Republikeinse strydmagte die Britse kolonies - Natal en die Kaap - in die geval van oorlog sou binneval nie. Volgens wyle mnr.Joubert is na afloop van 'n geheime sitting van albei Volksrade kort voor die uitbreek van die oorlog 'n informele bespreking gehou oor wat gedoen moes word as die oorlog uitbreek. Die Komdt.-genl. sou toe die volgende voorstel gemaak het, wat sonder teenstem aanvaar is: „Die eerste wat ons moet doen voordat Engeland gereed is, is ons moet Kaapstad, Port Elizabeth, Oos-Londen en Durban, die vier hawens wat treinspoore het, vat. Dan het ons die hele land agter ons.“ Wyle mnr. P.C. Joubert verklaar voorts dat hy genl.Joubert eendag in Natal gevra het waarom sy voorstel van destyds nooit deurgevoer is nie en as antwoord ontvang het: „Die Vrystaat is ons bondgenoot en president Steyn het geweier. Daarom is dit nie uitgevoer nie.“ Die inhoud van bostaande verklaring is in stryd met die Genl. se godsdienstige opvattinge en uitgesproke defensiewe beleid. Uit die oorlogstelegramme blyk ook duidelik dat die Genl. tot aan die uitbreek van die Oorlog van 'n inval in Natal afkerig was (sien K.G. aan Onder-staatsekretaris, 6/10/99, K.G.346, T.A., en Komdt.-genl. aan Lukas Meyer, 6/10/1899, K.G.346, T.A.). Om hierdie redes kan ons wyle mnr. Joubert se verklaring nie aanvaar nie. Weliswaar was pres.Steyn in die begin teen 'n inval in die Kaapkolonie omdat die Schreiner-Ministerie hom gesoebat het om dit nie te doen nie en hy ook verwag het dat die Kaapkolonie neutraal sou bly. (Vgl. Jeppe, The Kaleidoscopic Transvaal, pp.236-238 en Walker, a History of South Africa, p.490).

Sandspruit op 3 Oktober het genl. Joubert nog die gedagte gekoester om sy defensiewe beleid van 1881 te herhaal deur Laingsnek in besit te neem en te laat verskans. Met hierdie doel voor oë het hy twee Creusot-sesduim-kanonne die hoë Pogweniberg teenoor Majuba laat opsleep, vanwaar hy die Nek kon beheers en verhoed dat die Britte dit deur 'n onverwagte aanval in besit neem. Maar dit was nie die beleid van die Regering of van die Kommandante nie, wat almal vir 'n vinnige en kragtige optrede was.¹⁾

Na ontvangs van die Regering se telegram dat Engeland die Republiek se voorstelle van die hand gewys het, het die krygsraad die veldtogsplan vir Natal finaal en in besonderhede vasgestel. Die regtervleuel onder genl. Kock en komdt. Ben Viljoen sou met die Johannesburgers, die Hollander- en Duitse Korpse opruk en na vereniging met 'n gedeelte Vrystaters, Newcastle probeer bereik. Genl. Lukas Meyer met 'n mag wat aanstons tot 4,000 versterk sou word, sou die linkervleuel uitmaak en langs die Buffelsrivier aftrek. Die hoofmag onder die Kommandant-generaal en genl. Erasmus sou oor Laingsnek op Newcastle afstuur. Van Newcastle af sou genl. Erasmus na Dundee opruk om saam met genl. Lukas Meyer van Doornkop af vir genl. Penn Symons met 5,000 man in Dundee vas te keer en te vang. Intussen sou genl. Prinsloo met sy Vrystaters na Ladysmith opruk om genl. White met sy 10,000 besig te hou. Na die val van Dundee sou Ladysmith aan die beurt kom en daarna Maritzburg en Durban.²⁾

Alhoewel /

-
- 1) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 2, pp. 125-126.
 2) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 2, pp. 125-126; Kemp, Vir Vryheid en vir Reg, p. 190; Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp. 26-27.

Alhoewel die oorlog reeds om 5-uur nm. op 11 Oktober uitgebreek het, het die eerste gewapende botsing eers die volgende dag plaasgevind, toe genl. de la Rey te Kraaipan op die Westelike grens 'n gepantserde trein buitgemaak het.¹⁾ Uit die oogpunt van die Boer beskou, was onmiddellike optrede egter nêrens so noodsaaklik as op die Natalse grens nie, tensy die hele doel van die aangevange stryd inderdaad verydel moes word. Meer as 'n week was reeds verlore en die Indiese afdeling van die Britse leër aan land. Na 'n maand, waarvan elke dag kosbaar was, sou die troepe uit Engeland begin aankom. Maar met 'n Kommandant-generaal vir wie die hele beleid van agressie onsmaklik was, was daar weinig hoop vir snelle en kragtige optrede. Die Regeringsbeleid het vereis dat die Boeremagte op die grens sou wees, gereed om dit oor te steek onmiddellik na verstryking van die 48 uur van die ultimatum. Toe die oomblik aanbreek, was genl. Joubert met sy magte egter nog te Sandspruit. Nie voor die vroeë môreure van 12 Oktober het die Boerekamp begin beweeg nie, "an endless procession of silent misty figures, horsemen, artillery, and wagons, filing past in the dark, cold night along the winding road that led to where the black shoulder of Majuba stood up against the greyer sky - a weird opening scene to the great drama that was to follow."²⁾

Weens sy ingebore weifelende geaardheid en versigtigheid, sy voorkeur aan 'n defensiewe beleid, gepaard met sy traagheid om Natal binne te val, sy welbekende afkeer van die opoffering van menselewens en vergieting van bloed, /

1) Sien genl. de la Rey se beskrywing van die voorval, K.G. 346, T.A.

2) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 2, p. 142.

bloed, veral op Sondae,¹⁾ en sy hoë ouderdom, was genl. Joubert geensins opgewasse vir die groot taak wat aan hom opgedra was nie. „The veteran of many small campaigns, the capable organizer of a few thousand burghers when his French and Dutch blood coursed more swiftly through his veins,” skryf Davitt,²⁾ „was called upon when nearing his seventieth year to fight the greatest army England had ever placed in the field. The task was too big for the conqueror of Colley, and he crossed the Natal frontier on the 12th of October with none of the enthusiasm and little of the confidence with which he carried the Vierkleur to victory on this same ground twenty golden years before.”

By sy inval in Natal het die Kommandant-generaal in 'n proklamasie die doel en strewe van die Boerevolk uiteengesit. Die oorlog, skryf hy, is op hulle deur kwaadwillige kapitaliste en oorlogsugtige Britse Ministers afdwing. Die Boere veg vir die heil en belange van die ganse volk van Suid-Afrika, ongeag plaas of afkoms.³⁾ Die persoon en private eiendom van almal wat vriendskaplik gesind is, sal gewaarborg en oortreders streng gestraf word. Die Boere is nie op 'n veroweringsoorlog uit nie, maar veg vir hul blote volksbestaan. Hulle verlang om

die /

-
- 1) In sy boek Outlanders (p.294) beskryf C.E. Vulliamy die Boere-opperbevelhebber as „a veteran of Majuba; sterling, humane, honourable, with an aversion to the spilling of blood or fighting on Sundays.”
  - 2) The Boer Fight for Freedom, p. 91.
  - 3) Genl. Joubert was ook teenoor vyandsonderdane tegemoetkomend. Toe 'n Engelse paartjie op 'n goeie môre in die magistratskantoor te Newcastle verskyn om in die huwelik bevestig te word, het hulle tot hul groot verbasing die plek in besit van die Republikeinse leer gevind. Die paartjie wou egter teen elke prys trou en genl. Joubert, wat hom op heel galante wyse met die saak ingelaat het, het 'n geestelike van sy eie staf gekry om die huwelik behoorlik te voltrek („De Volksstem”, 21/10/1899).

die stryd, wat aan hulle opgedring is, onder Gods leiding en op die mees beskaafde en menslikste wyse te voer. Hulle soek en beoog die vrede en bid dat dit spoedig mag aanbreek.¹⁾

Die Kommandant-generaal het steeds die eer van die Boerevolk op die hart gedra. Nog vóór die inval in Natal het hy opdragte aan al sy offisiere en manskappe uitgevaardig, betreffende die dissipline en gedrag van burgers, wanneer hulle vyandelike grondgebied beset het. Wanneer hy van hul houding met betrekking tot voedsel en eiendom op Britse grondgebied melding maak, dan spreek hy met heilige erns en is sy waarskuwende woorde in ooreenstemming met sy hele loopbaan en karakter. Wanneer hulle onwillig die grense van die land moet oorstek, lui die omsendbrief, dan moet hulle nie toelaat dat gedink of gesê word dat hulle 'n rowersbende is nie. Daarom moet hulle so ver moontlik wegbly van alle private wonings of plekke waar geen vyand hom ophou nie. Hulle moet nie toelaat dat elkeen homself help nie. Nodige goedere moet ooreenkomstig inventaris en desnoods met kwitansies van eienaars of opsigters verkry word, met belofte van vergoeding deur die Regering van die Suid-Afrikaanse Republiek. Hy sal nie toelaat dat geroof of geplunder word of dat persoonlike skade enige private individu aangedoen word nie.²⁾

Genl. /

---

1) Omsendbrief van Kommandant-generaal aan die inwoners van Natal, 16/10/1899, K.G. 352, T.A.; „De Volksstem“, 17/10/1899.

2) Later by die ontruiming van Dundee deur die Engelse is niemand toegelaat om die dorp in te gaan nie, behalwe persone gestuur om kos en ammunisie te haal. Daarby mog die bevelvoerende offisier slegs persone stuur van wie hy oortuig was dat hulle nie sou roof of plunder nie (Kommandant-generaal aan asst.-genl. Erasmus, 23/10/99, K.G. 346, T.A.). Voorts is die Vrederegter van Dundee beveel om elke druppel drank in die dorp op die grond te laat uitloop (Kommandant-generaal aan komdt. Ben Viljoen, 28/10/99, K.G. 346, T.A.).

Genl. Joubert was veral daarop teen dat van die naturelle iets gevorder sou word. Hulle moes met rus gelaat word sodat hulle vriende kon bly.¹⁾ Hy was gevolglik baie verontwaardig om te verneem dat sekere blankes van naturelle vee gekommandeer het. „Zulke menschen", verklaar hy, „verdienen de galg want zy verraden ons land en onze groote zaak op eene indirechte wyze....Het is nu eerder de tyd om de Kaffers iets te geven dan van hen iets te nemen." 2)

Die hoofmag het op 15 Oktober Newcastle bereik en die Kommandant-generaal het besef dat hy hom moes haas voordat meer en sterker magte teen hom aangevoer word. Elke dag wat hy versuim, was vir die Boeresak 'n groot verlies. Dit was vir hom ook duidelik dat die Republikeinse magte gesamentlik en tegelyk moes optree sodat hulle nie as swak, klein klompies oorrompel word nie.³⁾ Die krygsraad het ook besluit om op 20 Oktober Dundee met verenigde mag aan te val. Op die bepaalde dag het egter slegs genl. Lukas Meyer tot die aanval oorgegaan. Teen dagbreek was die Talana-heuwel en die rante ten noordooste van Dundee reeds in sy besit. Genl. Erasmus wat gelyktydig moes aangeval het, het egter met sy hele kommando agter die Impati-berg, 'n anderhalfuur verwyder, bly lê en het sy manskappe belet om te beweeg omdat hy gereken het dat die mis te dik was. Meyer het dus teen 'n oormag te staan gekom en alhoewel sy burgers dapper geveg het, moes hy, ten einde omsingeling te voorkom, die namiddag teen 2-uur terugval en die Talana-heuwel in besit van die Engelse laat. /

1) Kommandant-generaal aan W.S.Prinsloo, 12/12/99, K.G.352, T.A.

2) Kommandant-generaal aan H.J.Grobler, 20/12/99, K.G.352, T.A.

3) Kommandant-generaal aan asst.-genl. Lukas Meyer, 14 & 16/10/99, K.G. 346; Kommandant-generaal aan genl. Prinsloo, 15/10/99, K.G.346, - albei in T.A.

laat.¹⁾

Oor die Kommandant-generaal se aanvalsplan te Dundee val niks te sê nie. Sy onder-generaals het elkeen 'n spesiale opdrag ontvang en as elkeen op die vasgestelde tydstip aangeval het, kon die Boere dié dag 'n skitterende oorwinning behaal het en miskien Penn Symons se hele krygsmag gevange geneem het. In dié geval sou White nie in Ladysmith kon uitgehou het nie en sou die oorlog, wat Natal altans betref, waarskynlik 'n ander wending geneem het. 'n Gulde kans is egter deur die vingers laat glip. Meer as een offisier het weens misverstand of uit moedswil skromelik in gebroke gebly om sy opdrag stiptelik uit te voer. Meer as een was nie eens op die vasgestelde tydstip op sy aangewese pos nie. Genl. Joubert was magteloos om die oortreders te straf. Toe hy komdt. Weilbach, een van die sondebokke, wou afsit, was dit 'n hele „konsternasie“ onder sy volgelinge. „As julle ons kommandant afsit, gaan ons die laaste een huis-toe“, was die algemene dreigement. Die militêre stelsel het helaas tekortgeskiet en 'n mens vra jouself af of die Kommandant-generaal onder die omstandighede meer kon gedoen het.²⁾

Alhoewel die onder-offisiere dus vir die neerlaag van Lukas Meyer by Talana verantwoordelik gehou moet word, kan die Kommandant-generaal nie van verantwoordelikeid vir die ontsnapping van die Britse troepe uit Dundee, 'n paar dae later, vrygespreek word nie. Die 21ste het

Erasmus /

---

1) Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp. 35-38; Kemp, Vir Vryheid en vir Reg, pp. 192-196; Burger, Worsteljare (Herinneringe van Ds. A.P. Burger), pp. 16-17.

2) Sien 'n Guerilla-Leier Vertel, deur genl. Wynand Malan (soos meegedeel deur Déki), Die Huisgenoot, 4/3/1939; Herinneringe van 'n ou Staatmaker, Oom Piet Vertel, Vertellings van mnr. P.C. Joubert, opgeskryf deur Déki, Die Burger, 15 April 1939.

Erasmus se burgers die bergposisie by Dundee in besit geneem en die Engelse troepe verplig om uit die dorp terug te trek. Genl. Yule het natuurlikerwyse 'n vereniging van Meyer en Erasmus se magte of die verskyning van die Kommandant-generaal self met die reserwemagte voorsien, en het verstandiglik besluit om weg te kom. Weens die flaters van die Boere-offisiere het hy ook daarin geslaag. Die hele Saterdag (21 Oktober) het Erasmus vermors deur die vyand vanuit sy bergposisie by Dundee dop te hou. Genl. Joubert was 'n paar myl noord van hom te Dannhauser met die reserwes en het niks besonders gedoen nie. Lukas Meyer was aan die Buffelsrivier, skynbaar onverskillig oor wat by Dundee gebeur, terwyl. genl. Kock met sy Johannesburg-kommando te Elandslaagte in 'n swaare en ongelyke stryd met 4,000 van die Ladysmith-garnisoen gewikkeld was. Kortom, 8,000 Boere binne 'n omtrek van dertig myl met 'n oorwonne vyand van 6,000 tussenin, het geen plan, geen onderlinge gedagtewisseling vir gesamentlike optrede gehad om Yule te belet om sy verslane en gedemoraliseerde troepe na Ladysmith te lei nie.

„It was the first great opportunity which the war had offered to Joubert for the exercise of his generalship in the field“, skryf Davitt, „and he was found woefully wanting in the qualities which the occasion demanded.“ Genl. Joubert moes op die hoogte van die hele toestand van sake gewees het. Nogtans het hy geen bevele uitgereik nie, nòg om 'n verpletterende aanval teen Yule te rig nòg om te verhinder dat hierdie bykans omsingelde offisier met die ~~Helpe~~ mekaarpad na Ladysmith ontvlug - die enigste weg waarlangs hy nog kon terugval. „Nothing, in fact, was done that should have been the obvious and imperative work of the moment in face of the enemy's desperate difficulties,

and he was, therefore, allowed to steal away on Sunday night from under Erasmus' guns, practically unmolested."¹⁾

Die Kommandant-generaal het hom wel op genl. Prinsloo beroep om die vlugtende troepe voor te keer en te verhoed dat hulle Ladysmith bereik.²⁾ Hy het gereken dat sy eie burgers nie betyds hul bergposisie by Dundee kon ontruim om die troepe te agtervolg nie, en weens die vegtery en bergklim ook te uitgeput vir die taak was. Van genl. Meyer kon dit syns insiens so kort na sy neerlaag ook nie verwag word nie.³⁾ Meyer was ook maar traag om hom weer in die gevegslyn te begewe. Op die Kommandant-generaal se dringende versoek van Sondag 22 Oktober om Erasmus en Trichardt by Dundee te hulp te snel,⁴⁾ het hy nie gereageer nie. „Ik heb zooveel aan u getelegrafeerd en geschreven," telegrafeer genl. Joubert twee dae later aan hom, „dat ik haast moet denken dat het noodeloos is. Ik hoor van uw gereedheid, ik hoor van uw komst maar ik zie niets....."⁵⁾ Erasmus was ook nie gretig om sy bergposisie by Dundee te verlaat nie, laat staan die vlugtende vyand te agtervolg. Eers nadat die Kommandant-generaal van hom wou weet waarom hy nog talm en 'n dreigement daaraan toegevoeg het, het hy beweeg.⁶⁾

Die /

-
- 1) Davitt, The Boer Fight for Freedom, pp. 123-124.
  - 2) Genl. Joubert was ook bevrees dat die troepe wat uit Dundee vlug op genl. Kock se kommando naby Waschbank aan die Biggarsberg sou afkom en dat die Boere-generaal nie teen hulle bestand sou wees nie. Vandaar sy versoek dat genl. Prinsloo die vlugtende troepe moes voorkeer en Kock te hulp moes snel (Kommandant-generaal aan genl. Prinsloo, 21/10/99, K.G. 346, T.A.).
  - 3) Kommandant-generaal aan genl. Prinsloo, 21 & 22/10/99, K.G. 346, T.A.
  - 4) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Meyer, 22/10/99, K.G.346, T.A.
  - 5) Ibid., 24/10/99, SS.R.477/99; T.A.
  - 6) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Erasmus, 23/10/99, K.G.346, T.A.

503.

Die vyand was heeltemal gedemoraliseerd. Weerstand was tot niet. Met 'n 2,000 burgers en verskeie kanonne trek die Boere die vyand eindelik agterna in plaas van om hom te agtervolg. Dit was om oor te huil, vertel wyle mnr. P. C. Joubert, wat aan die stryd deelgeneem het. Toe hy voorstel dat hulle van die lamelndige „wag-en-terughou“-krygstaktiek moes afsien, het die Kommandant-generaal kwaad geword en gesê: „Kyk hier, Piet, as jy so 'n dapper man is, loop en gaan vang hulle. Toe loop..... ek sê jou loop.....en.....vang hulle.....vang hulle!“ 1) Nietemin was die Kommandant-generaal baie ontevrede dat die Engelse uit Dundee ontsnap het. „Julle het die Engelse hier uit Dundee laat wegkom,“ het hy sy offisiere verwyt, „en julle sal vir hulle vang voordat hulle Ladysmith bereik.“ 2)

Intussen het genl. Kock 'n ernstige neerlaag by Elandslaagte gely. Volgens besluit van die krygsraad moes Kock met die Johannesburgse Kommando, bygestaan deur die Hollander- en Duitse Korpse onderskeidelik onder komdt. J. Lombard en kaptein A. Schiel, die Biggarsberg-pas beset, telefoon- en spoorwegverbinding tussen Dundee en Ladysmith afsny en verhoed dat die Engelse troepe by Dundee en Ladysmith aaneensluit.³⁾ In stryd met die

krygsraadsbesluit /

-
- 1) Herinneringe van 'n ou Staatmaker, Die Beleg van Ladysmith, Vertellings van mnr. P.C. Joubert, deur Déki, Die Burger, 22 April 1939.
  - 2) Herinneringe van 'n ou Staatmaker, Oom Piet Vertel, Vertellings van mnr. P.C. Joubert, opgeskryf deur Déki, Die Burger, 15 April 1939.
  - 3) Viljoen, My Reminiscences of the Anglo-Boer War, pp. 34-36; Kemp, Vir Vryheid en vir Reg, p.198.

krygsraadsbesluit en sonder om kontak met die kommando's links en regs van hom te bewaar,¹⁾ het Kock op 19 Oktober tot by Elandslaagte deurgedring. Die plek het geen natuurlike skuiling gebied nie en was vir strategiese oorlogvoering ongeskik. Nogtans het die ou Generaal teen die advies van een van sy offisiere, die latere genl. Ben Viljoen, besluit om stelling in te neem. Hier op die opeveld is hy twee dae later deur genl. French met 4,000 van die Ladysmith-garnisoen en drie batterye veldartillerie aangeval. Teen so 'n oormag was die Boeregeneraal met sy 800 man en twee Nordenfeldt-kanonne nie bestand nie.

"When the sun had set and the awful scene was enveloped in darkness", skryf Ben Viljoen, "there was a dreadful spectacle of maimed Germans, Hollanders, Frenchmen, Irishmen, Americans, and Boers lying on the veldt....Another charge, and the British encouraged by their success, had taken our last position, guns and all." 2)

Genl. Kock se kommando is uiteengedryf. 'n Groot aantal is gedood en ander krygsgevangene gemaak. Die Generaal self het swaar gewond in die hande van die vyand geval; komdt. Ben Viljoen en verskeie ander Boere-offisiere soos veldkornette Pienaar en Kock het ontsnap; die aanvoerder van die Hollander-Korps, volksraadslid Lombard, het ongedeerd daarvan afgekom; sy kaptein, die heer B.J. Verselwel de Witt Hamer, is krygsgevangene gemaak; die Kommandant van die Duitse Korps, kaptein A. Schiel, het gewond in Britse hande geval, terwyl ons nog

onder /

---

1) Genl. Joubert was baie onrustig oor genl. Kock en het, toe hy geen berig van hom kon bekom nie, op 21 Oktober veldkornet W. Pretorius beveel om tien van sy flinkste manne na die Johannesburgse Kommando te laat soek, ten einde hulle te waarsku dat die troepe uit Dundee vlug (Kommandant-generaal aan veldk. W. Pretorius te Hattinghspruit, 21/10/99, K.G. 346, T.A.)

2) Viljoen, My Reminiscences of the Anglo-Boer War, pp.34-43.

onder die offisiere wat in die geveg gesneuwel het kan noem dr. H.J. Coster, die dapperste Hollander wat die Transvaal ooit geken het, die knapste lid van die Pretoriaanse Regbank en 'n eertydse Staatsprokureur van die Suid-Afrikaanse Republiek.¹⁾

Die Boere-krygsgevangenes is onder hoongelag die Sondagmôre na die slag van Elandslaagte in Ladysmith ontvang. Oor een troklading het drie buitgemaakte vlae gewapper, wat deur die toeskouers en die troepe ironies toegejuig is. Een buitgemaakte Transvaalse vlag is op 'n minagtende wyse ten toon gestel. Die naturelle het die gevangenes bespot en sarkasties gevra „waar is je pas?“²⁾

Terwyl Britse krygsliede ingehaak met naturelle, weerlose en doodvermoeide mense uitjou, betuig genl. Joubert in 'n nobele en humane telegram van roubeklag sy meegevoel met die weduwee van genl. Penn-Symons, wat in die ongelukkige stryd gewond en oorlede is. „Zyn leven ten offer gebracht“, verklaar die Kommandant-generaal, „was een veel beter politieke zaak waardig dan waarvoor hetzelfde is gegeven en het moge den goeden God behagen spoedig een einde aan dezen ongelukkigen stryd te maken alleen veroorzaakt door de heerschezucht en hebzucht van onversadigbare gewetenlooze speculateurs of kapitalisten die met het uit Transvaalschen grond getrokken goud verrykt misleide en zelfzuchtige tot dezen stryd aangezette heeren die achter de schermen schuilen het noodlot over gansch Zuid Afrika roepen waarin wy thans verkeer en waardoor zooveel kostbare levens zooals dat van Genl. Symons en anderen vroegtijdig worden afgesneden en afgestort en

hiermede /

1) Viljoen, My Reminiscences of the Anglo-Boer War, p.58.

2) „Natal Mercury“, oorgeneem deur „De Volksstem“ van 31/10/99.

hiermede betuig ik myn medelyden met Lady Symons." 1)

Genl. Joubert was baie ontevrede oor Elandslaagte en het dit beskryf as 'n totale neerlaag - die grootste wat die Afrikaner-volk nog ooit gely het.²⁾ As redes vir die neerlaag is aangegee ongehoorsaamheid, ongelykheid en verdeeldheid.³⁾ "Zy zyn zoo haastig om het aller eerste in huizen en winkels enz. te stormen", telegrafeer die Kommandant-generaal. "Evenzoo haastig waren zy in het gevecht om het slagveld te verlaten. Slechts een paar honderd man moest het alles op afloopen."⁴⁾

Genl. Joubert het komdt. Viljoen baie koud ontvang en hom daarvan verwyf dat hy in stryd met die krygsrandsbesluit verder as die Biggarsberg opgeruk het. Hy het Viljoen ook te verstaan gegee dat hy nie veel van die Johannesburgse Kommando dink nie.⁵⁾ Toe die Kommandant

antwoord /

- 1) Telegram van Komdt.-genl. aan genl. sir George White, 25/10/99, K.G. 346, T.A.
- 2) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 27/10/99, SS.R.712/99^x, by R.498/99^x, T.A.
- 3) Blykens briewe wat die Komdt.-genl. op 14 Oktober 1899 aan genl. Kock en die hh. Joubert, Pienaar, de Wet en Hall van die Johannesburgse Kommando geskryf het, het daar groot verdeeldheid in Kock se geledere geheers. Die Komdt.-genl. het op alle partye 'n dringende beroep om eensgesindheid en hartlike samewerking gedoen. (Komdt.-genl. aan die hh. Joubert, Pienaar, de Wet en Hall, 14/10/99, K.G. 352, T.A.; Komdt.-genl. aan asst.-genl. Kock, 14/10/99, K.G. 352, T.A.)
- 4) Komdt.-genl. aan (adres ontbreek), 23/10/99, K.G.346, T.A. Aan kol. Trichardt het genl. Joubert laat weet dat die "ongeluk" aan verwarring en onordelikheid te wyte was en dat dit maar 'n klein klompie was wat moedig geveg het teen 'n groot oormag, wat reeds te na op hul lyf gekom het, voordat hulle dit bemerk het. - Komdt.-genl. deur veldk. Pretorius aan kol. Trichardt, 23/10/1899, K.G. 346, T.A.
- 5) "Het ligt in myn meening hen naar huis te zenden uit minachting," telegrafeer genl. Joubert aan die heer Moodie, "maar ten einde hen niet dubbel te doen lyden Daarom dacht ik anderen van Johannesburg te doen opkommandeeren" (Komdt.-genl. aan die heer Moodie, Resident Vrederegter te Newcastle, 22/10/99, K.G.346, T.A.).

507.

antwoord dat hulle baie dapper geveg het en deur terug te trek hoop om later weer te vergoed, het die Kommandant-generaal gesê: „Ja, sommige uwer burgers zyn onder veldcornet Pienaar gevlucht tot op New-Castle en ik heb zooveel dezen veldcornet getelegrafeerd wat te wachten, dan zou ik hem eenige spoorwegrytuigen zenden om daarmede nog verder te kunnen vluchten. De Duitschers en Hollanders, die ontkomen zyn, moeten allen naar Johannesburg; ik wil ze niet meer hier hebben.” 1)

Hy het komdt. J. Lombard dan ook opdrag gegee om dadelik na Newcastle terug te keer om die oorblywende lede van die Duitse en Hollander-korpse byeen te bring en met 'n trein na Johannesburg te vervoer, waar hulle by die polisie van die goudstad ingelyf moes word. Tensy dit hulle persoonlike eiendom was, mog hulle geen geweer of perd meeneem nie. Die Kommandant moes 'n lys van die name van die lede van die twee korpse by sy aankoms in Pretoria aan die sekretaris van die Kommandant-generaal, die heer de Souza, oorhandig en die hele saak aan die Regering rapporteer. Diegene wat onwillig was om terug te gaan, moes hulle by die Veldkornette van hul onderskeie wyke aanmeld en by die burgerkommando's ingelyf word.²⁾ Aan komdt. Viljoen word opdragte gegee om die Johannesburg-kommando te reorganiseer.³⁾

Genl. Joubert het oor die nie-uitvoering en verandering van sy „zoo nadrukkelyk” vasgestelde krygsplanne gekla.⁴⁾ Hy was teleurgesteld in die hulp van die

Vrystaat /

-
- 1) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, pp. 36-37. Die Nederlandse en Engelse tekste van hierdie werk is heeltemal verskillend. Vandaar dat ons uit albei aanhaal, na gelang van omstandighede.
 2) Komdt.-genl. aan J. Lombard, 24/10/1899, K.G.352, T.A.
 3) Viljoen, My Reminiscences of the Anglo-Boer War, pp.55-58.
 4) Komdt.-genl. aan Staatsektaris, 22/10/99, K.G.346, T.A.

508.

Vrystaat en het genl. Prinsloo daarvan verwyf dat hy die Britse troepe toegelaat het om die Johannesburg-kommando uitmekaar te jaag. Tensy Prinsloo die troepe onmiddellik met sy hele mag aanval, het die Kommandant-generaal vir sy eie posisie gevrees.¹⁾ Hy was bang dat die Engelse met nuwe troepe versterk sou word en na hul oorwinning oor Kock met verenigde mag teen Erasmus en Trichardt sou optrek. Om dié rede het hy Schalk Burger van die Swaziegrens af ontbied en Lukas Meyer, wat hom nog steeds aan die Buffelsrivier bevind het, beveel om Erasmus en Trichardt te hulp te snel.²⁾

Meyer het egter getalm. Die Kommandant-generaal het later al net ongeduldig geraak. „Gy zyt volstrekt niet meer noodig voor een aanval op Dundee,” telegrafeer hy op 24 Oktober aan Meyer, „maar wel voor een vereenigde aanval op vyand. Wat maakt u toch dat u niet opkomt. Laat in 's Hemels naam Schalk Burger toch opkomen. Roep in myn naam alle burgers die achteruit gegaan zyn op om onmiddelyk naar hier te komen. Indien gy dat niet doet, zult gy de oorzaak zyn dat onze gansche krygsmacht gedemoraliseerd wordt en ons land verloren gaat. De troepen zyn uit Dundee gevlucht maar zy zyn gegaan om versterkt te worden en zullen dan met verenigde macht op ons aanrukken. Kom dus op zonder eenig verzuim. Uw onmiddelyk antwoord s.v.p. Straf onwilligen volgens krygswet.”³⁾

Die samewerking en verhouding tussen die offisiere was nog steeds nie van die beste nie. In sy telegram van 24 Oktober aan die Regering moes die Kommandant-

generaal /

---

1) Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 22/10/99, K.G.346, T.A.

2) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Meyer, 22/10/99, K.G.346; Komdt.-genl. aan Trichardt, 23/10/1899, K.G.346, - albei in T.A.

3) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Meyer, 24/10/99, SS.R.477/99,^x T.A.

generaal kla oor die onwilligheid van komdt. Weilbach om met genl. Erasmus saam te werk. Tensy die verhouding verander, telegrafeer hy, word vir 'n tweede en erger Elandslaagte gevrees. Hy was ten einde raad. Dit was byna soos in die tyd van M'pefu met die heer Demeillon, en hy sou bly wees as die Regering terwille van samewerking onder die offisiere komdt. Weilbach kon vervang en hom 'n ander werkkring bied. Hy bid en verlang na eensgesindheid. Al die troepe het uit Dundee ontsnap, en dit weens gebrek aan samewerking. Hy vrees dat die verenigde mag van Engeland eindelijk vir hulle te sterk sou word.¹⁾

Onder die omstandighede het die Uitvoerende Raad besluit om een van sy lede, die heer A.D.W. Wolmarans, te stuur om met die Kommandant-generaal oorleg te pleeg en hom met advies by te staan. Die President en die Uitvoerende Raad het die Generaal versoek om sy offisiere aan 'n teks uit Gods Woord te herinner, nl. „'n ieder koninkryk teen sigself verdeeld, word verwoes en ieder stad of huis teen sigself verdeeld, sal nie bestaan nie.” Die President het die gebrek aan eensgesindheid en samewerking betreur, veral nou dat die hoogste lands- en volksbelange van die Transvalers en van die Afrikanervolk daarmee gemeid is. Hy het op almal 'n beroep gedoen om eendragtig saam te werk, want eendrag en liefde verleen krag en mag en onder Gods seën die oorwinning.²⁾

Genl. Joubert het alles in sy vermoë gedoen om die so onontbeerlike dissipline onder die burgers te handhaaf. Hy het verkies dat dit op 'n mooi manier sou geskied, maar indien hy daartoe gedwing sou word, het hy

gesê, /

1) Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 24/10/99, SS.R.477/99^x, T.A.

2) Staatspresident aan Komdt.-genl. 24/10/99, SS.R.477/99^x, T.A.

Komdt.-genl. Piet Joubert en staf met ontbyt.

gesê, was hy selfs bereid om 'n doodvonnis te onderteken.¹⁾ Hy het sy offisiere dit op die hart gedruk om hul manskappe 'n goeie voorbeeld te stel en, indien nodig, te vermaan en te bestraf. Hy het hulle versoek om die ongehoorsames voor die krygsraad te bring, afgesien van wie hulle was. As die doodstraf tot behoud van die land toegepas moes word, dan mog ook niemand ontsien word nie, selfs nie die persoon van die Kommandant-generaal nie, het hy verklaar.²⁾

Hy het ook oor die gebrek aan orde in die laers gekla en dit betreur dat die perde en vee saans nie behoorlik versorg word nie, met die gevolg dat die veld snags vol los kommandovee is wat maklik weggevoer en geroof kan word. Hy het op die noodsaaklikheid van 'n georganiseerde stelsel van handel en wandel gewys en die toestand met 1881 vergelyk, toe elke perd om 4-uur in die môre opgesaal moes wees en alle dinge ordelik gereël is met goeie gevolge vir die land. Dit is waarlik treurig, sê hy, as mens op alles let, hoe magteloos die offisiere skyn te wees en hoe ordeloos alles geskied.³⁾

Afgesien van die gebrek aan samewerking, eensgesindheid en dissipline, het genl. Joubert dit nou ook met 'n ander euwel te doen begin kry, nl. burgers wat sonder verlof huis toe gaan. Hy het dit noodsaaklik geag om 'n telegram aan die Landdroste van Wakkerstroom, Utrecht, Vryheid en Piet Retief te stuur en het die Regering versoek om hom daarin te ondersteun. Dit het tot sy kennis gekom, verklaar die Generaal, dat enige burgers van die

distrik /

1) Komdt.-genl. aan komdt. Muller, 3/11/99, K.G.352, T.A.

2) Komdt.-genl. aan Kommandante en ander offisiere, Okt. of Nov. 1899, K.G. 352, T.A.

3) Komdt.-genl. aan komdt. Weillbach, 11/11/99, K.G. 352; Komdt.-genl. aan asst.-genl. Erasmus, 12/11/99, K.G.346, - albei in T.A.

511.

distrik Wakkerstroom sonder verlof of selfs met afgedwonge verlof na huis teruggekeer het. Aan die Landdroste word opgedra om onmiddellik ondersoek in te stel en alle dienspligtige burgers sonder onderskeid op te kommandeer om binne 48 uur te perd en ten volle gewapend in die onmiddellike nabyheid van Ladysmith te verskyn en hulle by hul offisiere aan te meld. Diegene wat die laer sonder verlof verlaat het, moes ooreenkomstig krygswet beboet word, asook diegene wat versuim of weier om aan die opdragte te voldoen.¹⁾

„Onze zaak is een ernstige en onze toestand is moeilik," berig die Kommandant-generaal op 26 Oktober. Die burgers onder Weilbach en Erasmus wil maar nog nie mooi saamwerk nie en hy vrees dat die groot werk weens die onenigheid moeilik uitgevoer kan word. Lukas Meyer se groot kommando het ook van duisende tot honderde gesmelt. Agter sy rug is die pad nou oop, besluit die Generaal, en tensy die Regering alle agtergeblewe offisiere opdruk om onmiddellik nog ten minste 1,000 burgers op te kommandeer om die posisie by Laingsnek agterom in te neem en te dek, kan sy posisie noodlottig word.²⁾ Die volgende dag het genl. Joubert weer op die erns van sy posisie teruggekom. Hy het daarop aangedring dat die 800 man deur kommissaris Schutte beloof, sonder enige versuim gestuur moes word om ten minste Laingsnek of liefs Newcastle te beset. „Onze zaak is ernstig", telegrafeer hy. „Wy zyn nu evenals Napoleon in der tyd in Moscow en als onze Heer geen uitkomst geeft, zal het met ons verkeerd gaan." Derhalwe moes die Regering alles doen om hom in die rug te dek.

Dit /

---

1) Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 25/10/99, K.G.346, T.A.

2) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 26/10/99, K.G.352, T.A.

512.

Dit was nie die tyd vir 'n enkele man om hom te onttrek of skuil te hou nie.¹⁾

Genl. Joubert het nou baie sterk begin besef dat hy nie langer stil kon lê nie, terwyl die Engelse hulself gedurig versterk. Op 28 Oktober het hy dan ook gereël om sy offisiere sowel as dié van genl. Prinsloo persoonlik te ontmoet, ten einde planne vir toekomstige optrede te beraam.²⁾ Dit was hoog tyd want White het hom voor Lady-smith ingewag. Hierdie Britse Generaal het nou, na die aankoms van Yule, 12,000 man onder hom gehad en 'n groot oormag in artillerie-toerusting.³⁾ Joubert is egter gewaarsku om vir 'n aanval van White gereed te wees. „The Boer positions“, skryf Davitt, „tho hastily chosen, were well selected, and showed Joubert's military judgment in defensive operations at its best.“

Joubert het sy stellings gekies met die doel om die vyand se hoofaanval na sy sentrum te trek, wat hy opsetlik swak gelaat het. Sy oogmerk was om die aanvallende mag bloot te stel aan 'n flankaanval van sy linkervleuel onder Meyer, Weilbach en Burger, wat vir dié doel uitermate versterk was in manne en artillerie en gedeeltelik vir die vyand se balonne verberg was. White se aanvalsplan op 31 Oktober was presies wat genl. Joubert voorsien het.⁴⁾

Modderspruit /

-
- 1) Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 27/10/99, K.G.352; SS.R.498/99^x - albei in T.A.
  - 2) Komdt.-genl. aan offisiere, Vrystaatse kommando, 28/10/99, K.G. 346; Komdt.-genl. aan komdt. Weilbach en genl. Meyer en hul laers, 28/10/99, K.G. 346, - albei in T.A.
  - 3) Davitt (The Boer Fight for Freedom, p.147) beweer dat die Britte viermaal soveel kanonne as die Boere gehad het, alhoewel laasgenoemde se Creusots en pom-poms reeds hul groot meerderwaardigheid oor die vyand se kanonne bewys het.
  - 4) Davitt, The Boer Fight for Freedom, pp. 146-148.

513.

Modderspruit was 'n skitterende oorwinning vir die Boere-wapens.¹⁾ Genl. Joubert se verslag van die geveg getuig van sy diepe godsvrug, nederigheid van hart en erkentlikheid jeens God. Gedurende die nag, berig hy na afloop van die veldslag, het hulle bemerk dat die Engelse uittrek tussen die Boeremagte in. Om halfses is die stryd aangeknoop en teen ongeveer 12-uur was dit afgelope, „en wy behielden door de wonderlyke goedheid van onzen grooten goeden God onze posities en de vyand moes van het slagveld vluchten.” Hy moes erken dat dit 'n wonderwerk was van „onzen God, wiens hand zichtbaar ons heeft bewaard tegenover zulk een machtigen, geoefenden en welgewapenden vyand en ons nog eindelyk tegen alle verwachting heeft doen zogepralen.” Ofskoon hulle vele dierbare lewens moes betreur, kon hulle nie anders as om te erken „God is wonderlyk en God is goed.” Hy het die President en die land met die oorwinning gelukgewens en die hoop uitgespreek dat God spoedig 'n end aan die stryd sou maak sodat „wy als natie mogen blyven voortbestaan.”²⁾

Soos helaas maar al te dikwels die geval was, het genl. Joubert sy oorwinning nie opgevolg nie. Toe komdt. Potgieter met die Krugersdorpers die vyand wou agtervolg, is hy verbied om dit te doen.³⁾ 'n Skitterende

oorwinning /

-
- 1) Die Boere het ongeveer 1,300 Britse soldate krygsgevangenes gemaak - Vgl. „De Volksstem”, dd. 31/10/1899 en Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, p.45.
  - 2) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 31/10/99, SS.R.1189/99^x by R.498/99^x T.A.; Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 31/10/99, K.G.352, T.A.; „De Volksstem”, 31/10/99.
  - 3) Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, p.45. Volgens genl. Kemp het Louis Botha met die krygsraadsitting die aand na die slag van die geleentheid gebruik gemaak om die Kommandant-generaal te vra waarom hy die bevel gegee het dat die Krugersdorpers nie die vluggende vyand moes agtervolg nie en as antwoord ontvang het: „Dis onchristelik om 'n vluggende vyand te agtervolg” (Vgl. Kemp, Vir Vryheid en vir Reg, pp.212-213).

oorwinning was behaal, die vyand verslaan en ontmoedig. 'n Gunstiger geleentheid om hom te verpletter sou hom nooit weer voordoen nie. In stede daarvan word hy toegelaat om ongehinderd af te trek en hom in Ladysmith te gaan verskans en ingrawe.

Baie is sedertdien geskryf en gegis oor die redes waarom Ladysmith dié dag nie ingeneem is nie. Vir die onverskrokke kapt. Slegtkamp was dit haas onbegryplik. Dat Ladysmith dié dag weggegooi is, het hy aan die swakheid van enkele offisiere gewyt.¹⁾ E.J. Weeber verklaar dat genl. Joubert die weerstandsvermoë van die vyand onderskat het en van mening was dat die vasgekeerde troepe nie teen 'n gesamentlike aanval van die Vrystaters en Transvalers bestand sou wees nie; dat hy dus 'n militêre flater wat haas onvergeeflik is, begaan het.²⁾

Dit is moontlik dat die Kommandant-generaal hom in die weerstandsvermoë van die vyand misgis het en dat sommige van sy offisiere hul plig versuim het, maar aan die ander kant kan ook nie ontken word dat hy 'n versigtige (helaas te versigtige!) veldheer was nie en dat die bestorming van versterkte stede en vestingwerke nie met sy aanvalsbeleid gestrook het nie. Hierdie beleid het hy by sy inval in Natal as volg saangevat: „Officieren komen met my overeen dat wy niet zullen aftrekken of stormen op eenige vesting of sterkte maar dat wy tusschen in en door zullen gaan om zoveel mogelyk spoorwegen te vernietigen en zodoende den vyand uit zyne posities trachten uit te lokken of zyne toevoer af te snyden en voor ons gelegenheden /

1) Mostert, Slegtkamp van Spioenkop, pp. 21-23.

2) E. J. Weeber, Modderspruit en Nicholson'snek, Onvergeeflike Flater van die Boere-opperbevel, Die Huisgenoot, 4/10/1935.

heden te zoeken die niet zoo geheel blootstaan aan hun grofgeschut.¹⁾ Die bestorming van Ladysmith sou miskien die lewe van menige dapper burger gekos het, en soos ons weet was genl. Joubert suinig vir menselewens. Hy het stellig ook gereken om die dorp langs 'n ander weg minder kosbaar te verower. Volgens genl. Muller het hy Ladysmith ook nie van alle kante ingesluit nie, aangesien hy gemeen het dat die vyand miskien heeltemal uit Ladysmith sou padgee as hulle kon uitkom, en die dorp in so 'n geval vanself in sy hande sou val.²⁾

In ooreenstemming met sy aanvalsbeleid soos hierbo uiteengesit, het die Kommandant-generaal ook geweier om sy toestemming tot die bestorming van Kimberley en Mafeking te verleen. Genl. de la Rey³⁾ het voorgestel dat 'n ligte perdekommando geneem word en dat Mafeking op 'n geskikte oomblik ingejaag en ingeneem word.⁴⁾ Die kommando's van Rustenburg en Potchefstroom het hulle vir die onderneming bereid verklaar, terwyl die Skandinawiese Korps, bestaande uit ongeveer 100 Uitlanders van dié ras, gretiglik aangebied het om enige algemene aanval op dié plek te lei. Genl. Joubert wou egter nie die plan goedkeur nie⁵⁾ en was ook teen genl. de la Rey se voorgenome aanval op Kimberley met sy vestingwerke en groot troepemag. Hy was bevrees dat dit met de la Rey net soos met genl. Kock sou afloop en het teen onversigtigheid en

oormoed /

-
- 1) Komdt.-genl. aan Onder-staatsekretaris Grobler, 12/10/99, K.G. 346, T.A. Sien ook Komdt.-genl. aan adv. Jācob de Villiers, 11/10/99, K.G. 346, T.A.
 2) Oorlogsherinneringe van genl. Christiaan H. Muller, p. 35.
 3) Net voor die uitbreek van die oorlog is de la Rey as vertroulike adviseur van genl. P.A. Cronjé aangestel. Sien Komdt.-genl. aan P.A. Cronjé, 28/9/99, K.G. 352, T.A.
 4) Ms. Tweede Vryheidsoorlog, De la Rey-versameling, Deel I, p. 7, T.A.
 5) Davitt, The Boer Fight for Freedom, p. 178.

oormoed gewaarsku. Die vyand het swerms kanonne en dit was beter om hom op 'n goedgeleë plek in die oop veld aan te val as in sy vestings en agter sy skanse, het hy verklaar. Om dié rede het hy dit nie raadsaam geag om Kimberley aan te val nie, voordat dit belet sou word dat die stad nie versterkings van buite kry nie.¹⁾

Na die slag van Modderspruit en die insluiting van White binnekant Ladysmith, het niks 'n Boere-opmars deur Natal in die weg gestaan nie. Die Tuinkolonie het vir die burgermagte oopgelê, soos destyds op besonder treffende wyse deur 'n verslaggewer van die Morning Post, die tans wêreldberoemde Winston Churchill, in 'n brief aan sir Evelyn Wood uiteengesit is.²⁾ Die Kommandant-generaal self was egter 'n struikelblok en het sy kanse verspeel. Met Pepworth-heuwel in sy besit, kon hy 'n tooreikende mag rondom Ladysmith gelaat het en met die orige manskappe tot by die see opgeruk het. Maar hy was 'n ou man, het getalm, getwyfel en wou nie na die raad van Louis Botha en die jongeres luister nie. Die beleg van Ladysmith het hom bekoor en hy het nie beweeg voordat dit te laat was nie.³⁾

Na /

-
- 1) Komdt.-genl. aan genl. Cronjé, 23/10/99, K.G.346, T.A.
 2) Winston Churchill aan sir Evelyn Wood, Estcourt, 10 Nov. 1899, Sir Evelyn Wood-versameling (ongesorteerd), N.A.
 3) Vulliamy, Outlanders, p.297. In 'n beëdigde verklaring van 18/1/1944 beweer wyle Piet Cornelius Joubert dat genl. Joubert met die krygsraadsvergadering die aand na die slag van Ladysmith (Modderspruit) voorgestel het om 2000 man by Ladysmith te laat om die Engelse terug te skiet as hulle uittrek. Die ander moes dan almal aftrek en Durban vat. Hierdie voorstel is verwerp, aldus die heer Joubert, vir dié van Jan Lombard dat Ladysmith vasgelê word sodat niks in of uit kon gaan nie. Na die stemming sou genl. Joubert opgestaan en gesê het: "Julle sal nimmer sy (Ladysmith se) val sien nie. Ek ken 'n Engelsman. Hy is nes 'n erdvark. Net waar sy voete grondvat, grawe hy 'n gat en dié stop hy vol kos (Die Burger. 19/1/1944). Hierdie verklaring stem nie met die getuienis van ander betroubare tydgenote ooreen nie en is ook nie met die oorversigtige karakter van genl. Joubert te rym nie. Dit is haas ongeloofbaar dat hy sou voorgestel het om 2.000 man by Ladysmith agter te laat om 12.000 welgewapende Britse troepe in bedwang te hou. Dit is ook nie met omstandighedsgetuienis en die Kommandant-generaal se latere optrede in verband met die beleg van Ladysmith te rym nie. Daarby kom nog dat wyle P.C. Joubert sy verklaring meer as 44 jaar na die gebeurtenis gedoen het en maklik 'n fout kon begaan het. Om hierdie redes kan ons sy getuienis nie aanvaar nie.

517.

Na die driedaagse geveg buitekant Ladysmith het genl. Joubert 'n wapenstilstand aan sir George White toegestaan. Dit was 'n fout en nie heeltemal deur die aantal gesneuweldes en gewondes aan Britse kant geregverdig nie. Gedurende die noodlottige wapenstilstand het White van die geleentheid gebruik gemaak om nog meer versterkings aan te voer, om hom in te grawe en sy stellings langs die rivierwalle verder te versterk. White het die goedge-lowige en mensliewende Joubert lelik om die bos gelei. Die Boere, skryf die heer E.J. Weeber, het stilgelê en toesien dat die vyand die voordele behaal deur die dubbele oorwinning van Modderspruit en Nicholsonsnek neutraliseer met voorbereidings vir 'n tani weerstand.

Genl. Joubert het ook ingestem in 'n voorstel van White om al die siekes en gewondes na 'n neutrale posisie vier myl suid-oos van Ladysmith te verskuif. Hierheen het elke dag gedurende die beleg 'n trein geloop, en aangesien dié plek naby die Bulwana-heuwel geleë was, waar die Boere hul belangrikste stellings gehad het, kon White van sy teenstanders se bewegings op die hoogte gehou word. Louis Botha en die ander Boere-offisiere was heftig gekant teen so 'n gevaarlike konsessie aan die vyand, maar kon nie verhinder dat dit toegestaan word nie. Vir die Boeremagte het die Intombispruit-hospitaalkamp gedurende die hele beleg 'n doring in die vlees en 'n

bron /

518.

bron van gevaar gebly.¹⁾

Die beleg het geen resultate opgelewer nie. Met die groot Creusot-kanonne is die vasgekeerde garnisoen vrugtelooos bestook. 'n Plan om die Engelse met dinamiet uit hul loopgrawe te verdryf, is aan die Kommandant-generaal voorgelê en na 'n bespreking met pres. Kruger veroordeel en as onchristelik verwerp.²⁾ 'n Direkte aanval op Ladysmith het die krygsraad as te gevaarlik beskou.³⁾ Die leeglê het egter nie in die smaak van die jonger en meer ondernemende leiers van die Boere geval nie. Louis Botha wat sedert Meyer se vetrek as Assistent-generaal in bevel van Meyer se afdeling aangestel is, was hul hoofwoordvoerder en het aangedring op die noodsaaklikheid daarvan dat hulle self die offensief neem, ten einde die opmars van die versterkings van die Kaap af te stuit. Die Kommandant-generaal het hom ook oor die beleg begin kwel. Dit het vir hom duidelik geword dat die Engelse hulle daar gaan vashou en dat hulle iets sou moes doen as hulle 'n ramp wou voorkom. Hy het dus in 'n ekspedisie suid van die Tugela toegestem, maar om te verseker dat die onderneming met alle versigtigheid uitgevoer word,

het /

-
- 1) Davitt, *The Boer Fight for Freedom*, p.285; E.J.Weeber, Modderspruit en Nicholsonsnek, Onvergeeflike Flater van die Boere-Opperbevel, *Die Huisgenoot*, 4/10/1935. Die Kommandant-generaal het eindelijk sy fout ingesien. „Ik moet nu opmerken,” skryf hy op 2/12/99 aan sir George White, „dat toen ik uw verzoek inwilligde om gewonden buiten Ladysmith te plaatsen, ik gemeend had, dat dit een bona fide handelwyze was, doch ik heb sedert de gelegenheid gehad om uit te vinden welk misbruik van myne toestemming is gemaakt, niet alleen door te spionneeren myner posities en bewegingen van uit het kamp der gewonden, maar ook anderszins...” (Komdt.-genl. aan White, 2/12/99, K.G.352, T.A.). Die volgende dag het hy kennis gegee dat die Hospitaalkamp opgebreek moes word. White het egter 'n ferm standpunt ingeneem en uiteindelik is na 'n ontmoeting tussen Schalk Burger en A.Hunter tot 'n vriendskaplike vergelyk geraak. (*The Times History of the War in South Africa, 1899-1900*, Band 3, p.163).
- 2) Sien Davitt, t.a.p., pp. 31-32 en 290.
- 3) Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 9/11/99, K.G.346, T.A.

519.

het hy besluit om dit persoonlik te vergesel.¹⁾

Teen die middel van November het die Kommandant-generaal aan die hoof van 'n lig-toegeruste perdekommando met enige waens, karre en vier kanonne die Tugela oorgesteek en tot by Estcourt deurgedring. Aangesien 'n toereikende mag by Ladysmith agtergelaat moes word, kon slegs 'n 3,000 man vir die ekspedisie afgestaan word.²⁾ In die omgewing van Beacon Hill het genl. Joubert se perd gestruik, met die gevolg dat die Generaal beseer is en verder in 'n rytuig vervoer moes word.³⁾ By Chieveley is 'n pantsertrein gebuit en o.a. Winston Churchill krygsgevangene geneem.⁴⁾

Teen 17 November het die kommando Estcourt, waar die Engelse 'n sterk mag gehad het, bereik. Geen noemenswaardige weerstand was tot hiertoe ondervind nie. Nogtans was die Kommandant-generaal ontmoedig: Sy trek- en rydiere

het /

-
- 1) Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 9/11/99, K.G.346, T.A.; The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, II, pp. 303-304.
  - 2) Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp.62 & 68. Die krygsraad, telegrafeer genl. Joubert op 9/11/99 aan genl. Prinsloo, was dit roerend eens dat hulle hul wagposte om Ladysmith moes behou, hul manskappe bereken en nie te min agterlaat nie, maar ook nie met te min opruk nie (Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 9/11/99, K.G. 346, T.A.
  - 3) Kemp, Vir Vryheid en vir Reg, p. 218.
  - 4) Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 15/11/99, K.G.346, T.A. Genl. Joubert het hom later teen Churchill se vrylating en uitruiling verset, omdat hy hom as 'n gevaarlike man beskou en vir die ontkoming van 'n stuk van die gepantserde trein naby Chieveley gedeeltelik verantwoordelik gehou het. Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 18/11/99 en 28/11/99, K.G. 346, T.A.; Komdt.-genl. aan Waarnemende Kommandant-generaal te Pretoria, 9/12/99, K.G. 347, T.A. Hy was baie misnoeg toe Churchill later daarin slaag om te ontsnap. „Met betrekking tot ontvlugting van Churchill,” skryf hy op 13/12/99, „zou ik willen aan de hand geven of het niet goed zou zijn de correspondentie over de loslating van Churchill publiek te maken om de wereld te toonen wat een schurk of hy is” (Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 13/12/99, K.G. 347, T.A.

het baie swak geword en mauser-ammunisie het aansienlik verminder. Brood en slagvee het ontbreek en kon hom slegs deur middel van sterk patrollies bereik. Die burgers het baie gely weens reent en onweer. Sterk patrollies perde-ruiters het sy weg versper en hy het nie geweet wat van die tog sou word nie.¹⁾

Op 18 November telegrafeer genl. Joubert aan die Regering dat hy die tog byna sou wil opgee, was dit nie dat die Kommandante van Carolina en Middelburg drie dae vantevore van hulle geskei het om die Boesmansrivier onder by Weenen deur te trek nie, terwyl hulle bo 'n weg sou soek om oor te gaan.²⁾ Die Generaal het toe ook te kenne gegee dat hy nie verder op sy krygsplan met betrekking tot Rhodesië sou aandring nie, aangesien die Waterberg- en Zoutpansberg-kommando's nog nie Bulawayo bereik het nie, maar hulle nog duskant die Krokodilrivier bevind het. Die Engelse het Estcourt nou ook baie versterk en aangesien hy (Joubert) sy mag moet verdeel, ten einde sy kommunikasies te verseker, vrees hy dat hy nie vir die taak opgewasse sou wees nie, tensy sy mag versterk word.³⁾

„Wy zyn thans nog hier op het ompad om Estcourt om te komen,” berig genl. Joubert ietwat later. „De wegen en bergen zyn hier heel anders dan gedacht....Door ons omtrekken komt het pad open en staat het de Engelschen vry om een uitval te maken op het kleine wacht van slechts 100 man te Colenso.” Op Burger en Erasmus word vervolgens 'n beroep gedoen om sorg te dra dat hy (Joubert) nie afgesny word nie.⁴⁾

Genl. /

1) Komdt.-genl. aan asst.-genls. Burger en Erasmus asook offisiere, 17/11/99, K.G. 352, T.A.

2) K.G. 352, T.A.

3) Komdt.-genl. aan Staatsekretaris, 19/11/99, K.G.346,T.A.

4) Komdt.-genl. in 'n ongedateerde telegram aan asst.-genls. Burger en Erasmus en offisiere, K.G. 352, T.A.

521.

Genl. Joubert was bang dat sy terugtog afgesny sou word.¹⁾ Na die aanhoudende reëns sou die Tugela spoedig afkom en as die Engelse sy terugtog na Colenso afsny, sou hy in 'n val beland. Louis Botha was daarvoor dat hulle Estcourt en Mooirivier met sy Engelse magte moes verbysteek en direk op Pietermaritzburg aanruk. Hy wou dat hulle die hele Natal beset, maar genl. Joubert met die hele krygsraad aan sy kant, was nie vir so 'n waaghalsige strategie te vind nie en het besluit dat die kommando's oor Weenen na Colenso moes terugtrek waar hulle beter posisies teen die vyand moes inneem.²⁾ In 'n konfidentiele telegram word veldk. Schutte beveel om met sy mense na Colenso terug te trek. Hy moes gou maak, telegrafeer die Kommandant-generaal, en „spreek niet van terugtrekken. Zeg maar dat betere posities genomen worden.”³⁾

Genl. Joubert het van die tog in 'n sombere stemming teruggekeer en het openlik sy spyt te kenne gegee dat hy daaraan deelgeneem het. Dit was nie sy metode van veg nie. Van Engelsgesinde boere is enige perde geneem, 6,000 beeste is gebuit en ander artikels is in stryd met sy opdragte en opvattinge gekommandeer. Dit het hom kwaad gemaak en toe hy by sy terugkeer in die laer te Ladysmith gevra is wat hy van die gevolge van die verkenningstog dink, was sy antwoord: „Ja, die Engelschen zal zeg: Heir was Joubert langs met zyn roovers bende!”⁴⁾

Dit /

-
- 1) Sien ongedateerde telegram van Kommandant-generaal aan Staatsekretaris van Weenen af, K.G. 346, T.A.
 2) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, II, p. 317; Engelenburg, Generaal Louis Botha, pp. 43-44.
 3) Kommandant-generaal aan veldk. Schutte (ongedateerd), K.G. 352, T.A.
 4) Davitt, The Boer Fight for Freedom, pp. 249-250.

Dit is moeilik om te sê wat sou gebeur het as Louis Botha in bevel van die ekspedisie was en genl. Joubert tuisgebly het. „Was ZEd. Gestr. niet medegegaan," skryf genl. Ben Viljoen, „dan zou, hiervan ben ik vast overtuigd, generaal Botha doorgedrongen zyn tot minstens Pieter-Maritzburg. De Engelschen waren toen niet by machte onze kommando's te stuiten. Doch generaal Joubert gelastte by Estcourt, nadat onze burgers in eenige gevechten telkens de overwinning hadden behaald, den terugtocht..... In Pieter-Maritzburg en zelfs in Durban sidderden de Engelschen van angst, omdat zy onze kommando's niet hadden kunnen stuiten, als die zuidelyker doorgedrongen waren."¹⁾ Miskien was dit selfs vir 'n Louis Botha reeds te laat en was die grootte van die invalsmag vir die verowering en besetting van Natal ontoereikend. Nogtans was die ekspedisie belangrik in sover dat dit die Britse opperbevelhebber verplig het om sy planne te verander en 'n gedeelte van die versterkings wat besig was om te land, na Natal weg te keer.

Die eerste ronde in die stryd het wel ten gunste van die Boere verloop maar skitterende kanse is ongetwyfeld verspeel, en daar was reeds duidelike tekens dat die gety teen hulle sou keer.

---

1) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, pp.44-45. Viljoen begaan egter 'n fout waar hy beweer dat die verlies van twee burgers deur weerlig naby Estcourt die Kommandant-generaal genoop het om terug te trek, in stede van sy vrees om afgesny te word. (Vgl. Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, p.45). Die Kommandant-generaal se gewone versigtigheid is miskien deur fisiese lyding vererger. Daar sal onthou word dat sy perd in die omgewing van Beacon Hill gestruikel het, met die gevolg dat die Generaal 'n ernstige inwendige besering opgedoen het en daarna in 'n toerytuig vervoer moes word (Vgl. The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 2, p.317).

HOOFSTUK XXIV.DIE TWEDE VRIHEIDSOORLOG (VERVOLG)
EN
DOOD VAN GENL. JOUBERT.

As die verkenningstog nie veel praktiese voordele opgelewer het nie, was dit nogtans vir die ontdekking van die strategies belangrike stellings langs die Tugela verantwoordelik. Colenso was die sleutel tot hierdie stellings, die spil waarom alles gedraai het en dit het vir die Kommandant-generaal so belangrik voorgekom dat hy dit onmiddellik laat beset het,¹⁾ sonder om sy wurggreep op Ladysmith te verslap. Hierin sien ons die strategiese insig van genl. Joubert. As hy die stellings nie beset het nie, sou Buller wat met groot magte aan die opruk was²⁾ dit in besit geneem het en die beleëraars van Ladysmith in die rug aangeval het. Genl. Joubert so magte sou dan tussen twee vure beland het en hy sou die beleg sonder veel weerstand moes opgegee het. In stede daarvan is langs die Tugela veldslae gelewer wat in die militêre geskiedenis van Suid-Afrika sal voortlewe as van die grootste triomfe deur die Boerewapens behaal.³⁾

Die Kommandant-generaal het feitlik as pasiënt van Estcourt teruggekeer. Te Onderbroekspruit naby die Tugela is hy deur sy seun, Josua, en sy skoonseun, Abraham Malan, verpleeg. Hier het ds. A.P. Burger hom besoek. Hy was moedeloos en teleurgesteld dat hy nie meer in staat was om sy pligte behoorlik te vervul nie. Op advies van ds. Burger en met toestemming van die krygsraad het hy op

1 /

-
- 1) Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 27 en 29/11/1899, onderskeidelik, K.G. 352 en 346, T.A.
 2) Sien Komdt.-genl. aan genl. Prinsloo, 29/11/1899, K.G. 346, T.A.
 3) Genl. Wynand Malan, 'n Guerilla-Leier Vertel, "Die Huisgenoot", 11/8/1939.

1 Desember na Volksrust teruggekeer om in die Sentrale Hospitaal aldaar verpleeg te word.¹⁾ Aan die energieke, wakkere en minsame Louis Botha word die taak opgedra om Buller met sy duisende aan die Tugela voor te keer.

„Wy hebben een groote en zware taak te verrichten“, skryf Joubert in afskeid aan sy offisiere. „Ik kan u den ernst daarvan niet genoeg op het hart drukken en ik weet, dat zonder de hulp van onzen God en zyne Voorzienigheid uw kracht niet genoeg en voldoende zal zyn voor de taak, die op uwe schouderen rust, maar toch by Hem is sterkte en kracht en Hy maakt zelfs den zwakke tot een held..... Toen Generaal Wood in 1881 roemde op Englands macht en zeide: „Engeland heeft 16 Generaals kon ik antwoorden dat elke burger in den kryg strydt als een Generaal omdat het niet een stryd was voor den roem en de eer van gekroonde hoofden, maar voor hun eigen persoonlyk recht van vryheid en onafhankelykheid hun door God geschonken, zoodat het niet op myn persoon aankwam.“²⁾

Vanuit Volksrust het die Kommandant-generaal die stryd dopgehou en sover moontlik beheer bly uitoefen. Hy was in gedurige kontak met die Regering en die stryden-de magte en het hom ook nie onbetuig gelaat nie. Op on-dubbelsinnige wyse het hy hom teen die uitruiling van krygsgevangenes, waarby Natalse en Koloniale Afrikaners sowel as ander vreemdelinge uitgesluit sou word, uitgespreek. Haar Majesteit se Regering was nie in staat om sy mense in die kolonies teen die dwang en geweld van die Boerekrygsmag te beskerm nie, het hy gesê. So ver die

Boere /

---

1) „De Volksstem“ (buitengewone uitgawe), 2/12/1899; Burger, Worsteljare, pp. 32-35.

2) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Botha en ander offisiere van die Transvaalse en Vrystaatse laers, 30/11/1899, K.G. 352, T.A.

Boere die land inneem, kommandeer hulle ook die ingesetenes op en dit sou derhalwe 'n onvergeeflike sonde wees as hierdie mense van dié voorreg uitgesluit sou word.¹⁾

Genl. Joubert het die inmenging van naturelle in die oorlog veroordeel en 'n ernstige beroep op sy volk gedoen om nie toe te laat dat naturelle aan hul kant teen blankes veg nie.²⁾ Baden Powell se plan om naturelle en Indiërs teen die Boere te gebruik was dan ook afkeurenswaardig en is deur die Generaal met veragting bejeën. „Ik geloof stellig“, skryf hy na aanleiding van 'n berugte en lasterlike telegram van Powell, „dat de Engelschman en een Kaffer uit een geest en bloed bestaat en daarom als het op handelen aankomt zullen zy een werk doen.“³⁾

Joubert se standpunt met betrekking tot naturelle en ander persone in diens van die vyand, wat tussen die Boerelinies gevang word, was heeltemal in ooreenstemming met sy algemene mensliewendheid. Die Staatsprokureur het beslis dat sodanige persone nie onder die jurisdiksie van die krygsgereg val nie en as spioene behandel en doodgeskiet mag word, sonder enige proses hoegenaamd. Hy was egter van opinie dat waar meer as een gevang word, dit die beste sou wees om slegs één dood te skiet en die ander te ontslaan om die nuus te versprei.⁴⁾ Met hierdie beslissing van adv. J. C. Smuts kon die Kommandant-generaal hem nie verenig nie. Die Engelse het verskeie persone in diens van die Boere gevang, o.a. twee broers Bosman wat

met /

-
- 1) Komdt.-genl. aan Staatssekretaris, 27/11/1899, K.G. 346; Komdt.-genl. aan Waarnemende Kommandant-generaal te Pretoria, 9/12/1899, K.G. 347, - albei in T.A.
 2) Komdt.-genl. aan spesiale koms. Krogh, 5/12/1899, K.G. 347, T.A.
 3) Komdt.-genl. in 'n konfidensiële telegram aan die Regering, 12/12/1899, K.G. 347, T.A.
 4) Staatsprokureur aan Kommandant-generaal, 12/12/1899, Kruger-versameling (tans by die Prof.S.P.Engelbrecht-versameling ingelyf), T.A.

met belangrike rapporte na die Estcourt-laer gestuur was. As hierdie persone met reg doodgeskiet kon word, het hy gesê, dan mog hulle naturelle-rapportdraers ook doodskiet. Dit was egter nie sy beskouing van die saak nie. Hy wou lievers dat hulle sodanig sou waak en patrolleer dat geen enkele rapportganger van die vyand in die nabyheid van 'n laer of besette plek kon kom, sonder om gewaar en gevang te word nie. Hoe meer rapportgangers hulle vang, skryf hy, hoe meer hulle met die vyand se sake bekend raak. Rapportgangers wat in hul hande val, behoort ook vir die duur van die oorlog in bewaring gehou te word.¹⁾

Alhoewel die naturelle niks met die stryd te doen gehad het nie, het die Kommandant-generaal naturelle wat aan Engelse kant geveg het, by gevangeneming nie doodgeskiet nie. Drie naturelle-krygsgevangenes van Nqutu is teen die begin van Februarie selfs weer op vrye voet gestel. By dié geleentheid het die Generaal hulle toegesprek. Aangesien dit nie 'n oorlog tussen blankes en swartes, tussen beskaafdes en onbeskaafdes was nie, het hy gesê, was dit nie reg van die Britse Regering om hulle teen die Boere te laat veg nie. „In ons land zyn ook duizenden zwarten die als wy hen zouden roepen ook zouden komen om met ons samen te vechten maar wy achten dit een te groote zonde en schande om zwarten te roepen om met ons samen tegen wittomensen te vechten. Gy hebt ook niet recht gedaan om tegen ons de wapenen op te nemen al wordt gy ook daartoe geroepen." Dit sou slegs haat en verwoesting teweegbring as swartes hulle met die stryd van blankes bemoei. Om dié rede het die Boere-regering hul naturelle verbied om hulle met die oorlog in te laat. As hulle hul

stil /

---

1) Kommandant-generaal aan Staatsprokureur, 12/12/1899, K.G. 347, T.A.

527.

stil en rustig gedra, het hy ten besluite verklaar, sou ook al die ander van hul volk losgelaat word, maar as hulle voortgaan om teen die Boere te veg, sou hulle daarvoor boet.¹⁾

Die Kommandant-generaal se humane behandeling van naturelle in diens van die vyand het egter nie die gewenste uitwerking gehad nie. Naturelle-rapportgangers het spoedig uitgevind dat hulle by gevangeneming deur die Boere nie doodgeskiet word nie. Die gevolg was dat die euwel voortgeduur het. Die menigte naturellekrale tussen Ladysmith en die Tugela het dit vir hulle ook maklik gemaak om in die krale weg te kruip en voor te gee dat hulle aan die krale behoort. Op 5 Februarie 1900 het die Regering die Kommandant-generaal dan ook in oorweging gegee of dit nie goed sou wees om alle naturelle wat tussen die Boere-gevegslynies woon te verwyder en ook as 'n vaste reël naturelle-spioene dood te skiet nie.²⁾

Genl. Joubert wou die oorlog met perdekommando's voer en is in die verleentheid gebring deur die menigte waens en osse wat die burgers met hulle saamgebring het. Manne wat anders aan die gevegte kon deelgeneem het was nodig om die laers te beskerm.³⁾ Hy het ook nie opgehou om tot versigtigheid te maan nie. Die nagtelike aanval van die vyand op die kanonstellings van majoor Erasmus op Lombardskop het hy as 'n ernstige les en waarskuwing teen die onwaaksaamheid van die offisiere en burgers beskou.

Hy /

-
- 1) Toespraak van Kommandant-generaal tot drie krygsgevangene naturelle van Nqutu, omstreeks begin Februarie 1900, K.G. 352, T.A.
 2) Staatsekretaris aan Kommandant-generaal, 5/2/1900, T.B. 419/'00, SS.2995, T.A. Skrywer het nie daarin geslaag om enige antwoord van genl. Joubert op hierdie brief te vind nie.
 3) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Burger en offisiere te Ladysmith, 4/12/1899, K.G. 347, T.A.

528.

Hy het daarop aangedring dat die helfte van die wag snags met die geweer in die hand wakker moes bly. Op kommando het hy gewoonlik met die patroonband om sy lyf en die geweer in sy arm geslaap, het hy verduidelik. Op 2-uur in die môre was hy wakker en het sy perd ook gereed gestaan. As almal so maak, verseker hy genl. Botha, sou daar geen sprake van 'n onverwagte aanval wees nie.¹⁾

Hy het die vermorsing van ammunisie afgekeur en genl. Botha versoek om sy offisiere en manskappe teen roekelose skietery op 'n verre afstand te waarsku. Soos in die Vryheidsoorlog van 1881 moes die vyand toegelaat word om naby te kom, het hy gesê. Met die snelvurende gewere gewapen, is die burgers geneig om van veraf te begin vuur, met die gevolg dat hulle hul patrone nodeloos wegskiet.²⁾ 'n Omsendbrief teen blindelingse skietery en die vermorsing van ammunisie is vervolgens aan alle Assistent-generaals, Kommandante en Veldkornette gerig. Leë patroondoppe moes na Pretoria opgestuur word.³⁾

Intussen het Buller van Durban af opgeruk en op 12 Desember sy kamp te Chieveley opgeslaan. Voor hom was die terrein van die Bosrant af regs tot aan die wadrif, sewe myl links, deur die magte van asst.-genl. Louis Botha beset. Die Bosrant was die sleutel van die Colenso-stellings en van die ander Boere-posisies deur die breë en moeilik deurgaانبare Tugela geskei. Die 13de het Buller die Boere-posisies begin bombardeer en twee dae later tot die algemene aanval oorgegaan. Sy regtervleuel het op die Bosrant afgestuur, sy linker op die voetpaddrif en die

sentrum /

1) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Louis Botha, 9/12/99, K.G. 347, T.A.

2) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Louis Botha, 7/12/99, K.G. 347, T.A.

3) Komdt.-genl. aan Asst.-generaals, Kommandante en Veldkornette, 28/12/99, K.G. 352, T.A.

sentrum op die wabrug waaroor die pad na Ladysmith loop.¹⁾ Die geluk het egter die Boere-wapens begunstig. Teen 12-uur was die slag gelewer en die Britse aftog in volle gang. 1,100 Krygsgevangenes en 10 kanonne het in Boerehande geval.²⁾

Die Boere-opperbevel het egter nie die beste gebruik van sy kanse gemaak nie. Daar was 'n opvallende gebrek aan koördinasie. Omtrent vyf of ses myl wes van die gevegte was daar groot Republikeinse perdekommando's wat nie in die stryd gewerp is nie. As hierdie magte gestorm het, toe die vyand verslaan en op die vlug gejaag is, sou die oorwinning veel groter gewees het en sou die Boere baie meer krygsgevangenes kon gemaak het.³⁾

Die slag van Colenso was die derde skitterende oorwinning van die Boere binne 'n week: Stormberg die 10de Desember, Magersfontein die 11de en Colenso die 15de. Wel kon dr. A. Conan Doyle van die week 10 tot 17 Desember 1899 praat as „the Blackest one known during our generation and the most disastrous for British arms during the Century.”⁴⁾

Na die „Black Week” vir die Engelse het die Republieke 'n pragtige geleentheid gehad om die vyand terug te dryf en die hele Kaapland onder wapen te bring. Hulle het egter hul kanse verspeel, en dit weens swak leiding.

Die /

-
- 1) Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp. 69-71.
  - 2) E.J. Weeber, Die Slag van Colenso, 15 Desember 1899, „Die Huisgenoot”, 5 Junie 1936.
  - 3) Oorlogsherinneringe van Genl. Chris. H. Muller, p.40. „Ek voel vandag nog oortuig daarvan”, skryf die heer E.J. Weeber, „dat as al die Boere op die regterflank die rivier deurgetrek en die vyandelike linkerflank aangeval het, ons duisende van hulle gevange sou geneem en die Britse magte so 'n geweldige verlies sou besorg het dat hy moeilik daarvan sou kon herstel het” (E.J. Weeber, Die Slag van Colenso, 15 Desember 1899, „Die Huisgenoot”, 5 Junie 1936).
  - 4) The Great Boer War, p.195, aangehaal deur E.J. Weeber in Die Slag van Colenso, 15 Desember 1899, „Die Huisgenoot”, 5/6/1936.

530.

Die Kommandant-generaal was wel bewus van die noodsaaklikheid om 'n oorwinning op te volg en het na die slag van Magersfontein nog by asst.-genl. Cronjé aangedring om die vyand te agtervolg as hy die minste neiging toon om te vlug, want „daarin zit ons heil en mogelyke overwinning.“¹⁾ Nogtans is die oorwinnings in die reël nie opgevolg nie. „Die taktiek“, sê Strydom, „was negatief - val nie self aan nie, maar wag om die vyand se aanval af te slaan. Die plek van die aanval kies hulle wel, maar die tyd van die aanval is heeltemal in die hand van die vyand gelaat, wat natuurlik die tyd uitkies wat vir homself die geskikste is; nie vandag nie, maar oor 'n maand, wanneer sy sterkte verdubbel is. Die oomanne wat die bevel op hulle gehad het, was nie in staat om die regte gebruik van 'n oorwinning te maak nie.“²⁾

Na Colenso het genl. Joubert sy meegevoel betuig met die familiebetrekkings van burgers wat in die stryd gesneuwel het of gewond was.³⁾ Ook met sy vyand het hy deelneming betuig, soos blyk uit sy telegram aan lord Roberts by die dood van laasgenoemde se seun en te oordeel na die ou veldheer se antwoord het Joubert se mensliewende en sonderlinge gebaar hom besonder getref.⁴⁾

Genl. Joubert was baie ontevrede oor die misbruik wat die Engelse van die toegestane wapenstilstand na die slag van Colenso gemaak het. Hy het sir Redvers

Buller /

-
- 1) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Cronjé en offisiere, Modderivier, 11/12/99, K.G. 347, T.A.
 2) Strydom, Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog, pp.88-89, Vgl. Komdt.-genl. se telegram van 18/2/1900 aan komdt. Joubert, K.G. 350, T.A.
 3) Telegram aan „De Volksstem“ as „open brief“, 16/12/1899, in „De Volksstem“ van 18/12/1899. Sien ook K.G.352, T.A.
 4) Genl. Wynand Malan, 'n Guerilla-Leier Vertel, „Die Huisgenoot“, 11/8/1939.

Buller daarvan verwyf dat hy die ambulans gebruik om verlore wapens en ammunisie van die slagveld te verwyder, terwyl gewonde Engelse soldate aan hul lot oorgelaat word om in ellende te sterf. Tot sy spyt moes hy uitvind, skryf Joubert, dat meer as honderd gesneuwelde soldate onbegrawe op die slagveld bly lê het, 'n prooi vir aasvoëls en wurms. Tensy die Engelse daarmee staak, het hy die Britse aanvoerder verseker, sou die ambulans 'n klug word en beskou word as 'n middel tot dekking van Britse troepe en die uitvoering van hul krygsplanne op die slagveld.¹⁾

Teen 18 Desember was genl. Joubert sover herstel dat hy weer na Ladysmith kon terugkeer.²⁾ In 'n kort toespraak het hy die burgers daarop gewys dat God hulle tot dusver geleidelik het. „Gods hand was zoo duidelik in deze zware stryd voor onze dierbare en met bloed gekochte onafhankelykheid," het hy gesê, „dat geen recht geschapen mensch er ooit meer aan twyfel kan." Op die burgers het hy 'n beroep gedoen om tot die end te veg.³⁾

Vanuit sy hoofkwartier te Modderspruit agter die Pepworth-heuwel het genl. Joubert deur middel van 'n stelsel van veldtelegrafie wat luit. Paff georganiseer het, in voortdurende verbinding met alle punte van die besettingsmagte gebly.⁴⁾ Ofskoon hy op dié wyse alles in sy vermoë gedoen het om die beleërde vesting tot oorgawe te dwing, /

1) Joubert aan sir Redvers Buller, 23/12/1899, K.G.352, T.A. Oor die misbruik van die Rooikruis waarvan hierbo melding gemaak word, vgl. Davitt, *The Boer Fight for Freedom*, p.275.

2) „De Volksstem", 18/12/1899.

3) Kapt. Robertson aan Staatspresident, 20/12/1899, Krugerversameling (tans by die Prof.S.P.Engelbrecht-versameling ingelyf).

4) Davitt, *The Boer Fight for Freedom*, p.287. Genl. Joubert was die stigter van die veldtelegrafie in Transvaal in 1890. Vir 'n kort beskrywing van die ontstaan en groei van die Korps, sien brief van genl. Joubert, 17/6/90, „De Volksstem", 19/6/90, asook *The Times History of the War in South Africa, 1899-1902*, Band VI, p. 362.

dwing, was die beleg op sigself 'n betreurenswaardige en onvergeeflike flater, op militêre sowel as politieke gebied, en is die Generaal se beleid buitekant Ladysmith dan ook deur Ben Viljoen as „dom" en „primitief" beskryf.¹⁾ Hoe volkome Joubert in die hande van sy teenstander gespeel het, blyk maar al te duidelik uit genl. White se dépêches aan lord Roberts. „I was confident", skryf White, nadat hy verduidelik het waarom hy toegestem het om homself met so 'n groot mag aan so 'n lang beleg te onderwerp, „of holding out at Ladysmith as long as might be necessary, and I saw clearly that so long as I maintained myself there I could occupy the great mass of the Boer armies, and prevent them sending more than small flying columns south of the Tugela, with which the British and Colonial forces in my rear, aided by such reinforcements as might be shortly expected, could deal without much difficulty." 2)

Genl. Joubert het homself laat mislei deur die idee dat die suksesvolle insluiting van 12,000 Britse troepe binnekant Ladysmith, net soos na Majuba in 1881 tot 'n vredesverdrag sou lei. Beide hy en Cronjé het geglo dat Mafeking, Ladysmith en Kimberley uitgehonger of deur bombardemente tot oorgawe gedwing sou word, voordat voldoende troepe van Engeland aangevoer sou kon word om die beleërde magte te ontset. Volgens hul mening was dit ook 'n morele en politieke oorwinning vir die klein Republiekies dat 15,000 tot 20,000 Britse en Koloniale troepe gedwing word om in drie Britse dorpe teen Boerekommando's skuiling te soek.³⁾

Die /

-
- 1) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, p.44.
 2) Luit.-genl. sir George White aan veldmaarskalk lord Roberts, South African Despatches, Band XI, p.15, en aangehaal deur Davitt, t.a.p., pp. 286-287.
 3) Davitt, t.a.p., pp. 178 en 286-287.

Die vraag ontstaan of genl. Joubert as hoofaanvoerder van die Boere-krygsmag geskik was. Deneys Reitz, van wie se woorde ons notisie kan neem, aangesien hy 'n persoonlike vriend van die familie en veral van die Generaal se jongste seun Jan was, skryf: Piet Joubert „was a kindly, well-meaning old man who had done useful service in the smaller campaigns of the past, but he gave me the impression of being bewildered at the heavy responsibility now resting upon him and I felt that he was unequal to the burden." Die aanbod van 'n Russiese ambulans-korps het hy van die hand gewys, want „we Boers don't hold with these new-fangled ideas; our herbal remedies (bossie-middels) are good enough", het hy aan kol. Reitz gesê. Laasgenoemde het dan ook gevoel dat Joubert ongeskik was om leërs aan te voer en betreur die feit dat 'n jonger man nie by die uitbreek van die oorlog as Kommandant-generaal aangestel was nie.¹⁾

Op kol. de Villebois-Mareuil, die begaafde Franse soldaat, wat in Desember 1899 sy opwagting by Lady-smith gemaak het, het genl. Joubert ongetwyfeld 'n ongunstige indruk gemaak. In die Boere-Opperbevelhebber het die Kolonel 'n kandidaat vir die presidentskap gesien, 'n invloedryke politikus, 'n man met 'n party, eerder as 'n soldaat bewus van die verantwoordelikheid vir die bestuur van 30,000 man, gewikkel in 'n stryd teen 'n geweldige ryk. Sy gebrek aan voeling met die vegtende kommando's in die suide en skynbaar fatalistiese vertroue in die toeval, eerder as in 'n aggressiewe en intelligente optrede, het die beroepsoldaat ontnugter en genoop om 'n ongunstige opinie van die Kommandant-generaal se geskiktheid vir sy taak /

1) Reitz, Commando, p. 17. Sien dr. C.J. Uys, Genl. Piet Joubert, van 'n Staatsman is 'n Krygsman gemaak, „Die Huisgenoot", 14/9/1934.

534.

taak te vorm. Van genl. Botha daarenteen het hy 'n hoë dunk gehad.¹⁾

Met die beleg van Ladysmith is intussen ook geen steek gevorder nie. Genl. Joubert was nog altoos teen 'n direkte aanval en sy redes daarvoor was gesond en onaanvegbaar. Die mening dat dit met die vasgekeerde garnisoen baie sleg gaan, het egter onder die burgers 'n gevoel laat ontstaan dat iets doeltrefferder as die gewone bombardemente teen Ladysmith onderneem moes word. Kol. de Villebois-Mareuil het by die Kommandant-generaal daarop aangedring om die eis van die laers om 'n beslissende slag toe te staan. Hy het 'n verslag opgestel oor die vyand se posisies en hoe die aanval gemaak moes word.²⁾ Die Regering was ewe-eens van gevoelens dat opgetree moes word. Op 3 Januarie 1900 is vervolgens 'n krygsraad gehou en besluit om die Platrand in te neem.³⁾ Die aanval is vir Saterdag 6 Januarie bepaal. Die burgers sou reeds die vorige aand of gedurende die nag uittrek om vóór dagbreek in hul aangewese posisies te wees.⁴⁾ Teen 6-uur die aand van 5 Januarie sou in alle laers en aan alle wagplase 'n gemeenskaplike biduur gehou word om die Heer se hulp en seën af te smee.⁵⁾ Die aanval het egter misluk. Die Vrystaters het wel daarin geslaag om die westelike sy van die Platrand te verower, maar moes die posisie by gebrek aan ondersteuning met groot verlies prysgee.⁶⁾

Genl. Joubert het die neerlaag aan die ongelyke optrede en pligsversuim van sommige burgers gewyt.

Dit is /

1) Davitt, The Boer Fight for Freedom, pp. 303-304.

2) Ibid., pp. 292-293.

3) Krygsraadsbesluite, 3/1/1900, K.G. 353, T.A.

4) Ibid., 5/1/1900, K.G. 353, T.A.

5) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Burger te Colenso, 5/1/1900, K.G. 348, T.A.

6) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Botha, 8/1/1900, K.G. 348, T.A.

Dit is duidelik, telegrafeer hy aan die President, dat die burgers dit „alleen op een klompje wou en nog willen laten aflopen.“¹⁾

Die les wat die Boere van die aanval geleer het, was 'n bevestiging van genl. Joubert se standpunt, nl. dat die getalsterkte van die Boeremagte ontoereikend was vir gewaagde aanvalsplanne, waarvoor groot magte nodig sou wees om te slaag, en dat verliese onvermydelik was, of 'n aanval nou ook al slaag of nie.²⁾

Op 9 Januarie 1900 is die krygsraad, op aandrang van die Regering, egter weer byeengeroep om planne te be- raam vir die verowering van Ladysmith.³⁾ Niks kon egter onderneem word nie, aangesien 'n groot oormag van die vy- and uit die suide aan die opruk was en die Boerestellings aan die Tugela bedreig het. Versterkings moes in alleryl gestuur word en genl. Joubert was verplig om ook by hoof- komdt. Prinsloo van die Vrystaat om hulp aan te klop.

„De zaak te Colenso of Tugela“, telegrafeer Joubert op 11 Januarie 1900 aan Prinsloo, „is voor ons een levens kwes- tie“, en daarom moes hy weer by Prinsloo aandrang om komdt. Cronjé te versterk. As sake aan die Tugela verkeerd loop, sou hulle ook by Ladysmith nie kon stand hou nie.⁴⁾

Genl. Joubert was bitter ontevrede toe hy die volgende dag die onrusbarende tyding ontvang dat die Vry- staters die vyand toegelaat het om die groot Bosrant tus- sen die Groot-en die Klein-Tugela in besit te neem, van- waar hulle Cronjé se stellings met hul grofgeskut kon skoonvee en die Republikeinse magte in die rug kon aanval.⁵⁾ In 'n telegram aan genl. Botha het Joubert met leedwese

gewag /

1) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 8/1/1900, K.G.348, T.A.

2) Davitt, t.a.p., p. 297.

3) Komdt.-genl. aan hoofkomdt. Prinsloo, 8/1/1900, K.G.348; Krygsraadsbesluite, 9/1/1900, K.G.353, - albei in T.A.

4) Komdt.-genl. aan hoofkomdt. Prinsloo, 11/1/1900, K.G.348, T.A.

5) Komdt.-genl. in 'n streng konfidensiële telegram aan die Staatspresident, 12/1/1900, K.G.348, T.A.

536.

gewag gemaak van die onbevredigende behandeling wat hulle van die groot meerderheid van hul Vrystaatse medeburgers en offisiere tydens die tog na Estcourt ontvang het.

„Er zyn officieren van den Vrystaat waarvan ik denk dat het beter was als zy te huis gebleven waren“, het hy verklaar, „maar wat zullen wy doen ik kan hen alleen vragen en bemoedigen maar verder ook niet.“ Hy het vertel van 'n dépêche wat hy dié môre aan genl. Prinsloo gestuur het, waarin hy by hom daarop aangedring het om persoonlik sy offisiere te besoek, raad te gee en te beveel om slote te grawe en verskansinge te maak, ten einde hulle in staat te stel om hul posisies te verdedig. Hy het ook sy te-leurstelling oor die verlies van die pont aan Prinsloo meegedeel. „Ik wil my niet tellen of rekenen by de kloekheid en vastberadenheid of zelfs moedigheid van Generaal Cronjé,¹⁾ het die Generaal ten besluite verklaar, „maar ik zou nooit toegelaten hebben dat die pont genomen was en de Engelsche de beste posities nemen zonder dat ze my eerst verdreven en verslagen hadden.“²⁾

'n Week later het genl. Buller in alle erns aangeval. Na 'n vyfdaagse geveg het dit hom ook geluk om 'n Boerestelling te bemagtig en die groot kop, Spioenkop, te beset. Die volgende môre (25 Januarie) het die burgers die kop bestorm en die vyand na 'n hardnekkige geveg uit sy posisies verdryf.³⁾ Minstens 600 Tommies is gedood, 187 krygsgevangene gemaak en 'n menigte gewond. Die offisiere van die Lancaster-regiment is almal, of gedood of gewond. Ongeveer 40 kiste Lee Metford-patrone is gebuit, /

1) Hier word bedoel genl. A.P.Cronjé van Winburg.

2) Kommandant-generaal aan asst.-genl. Botha te Colenso, 12/1/1900, K.G. 348, T.A.

3) Kommandant-generaal aan asst.-genl. Grobler, asst.-genl. de la Rey, offisiere en burgers te Colesberg, 26/1/1900, K.G. 349, T.A.

gebuit, asook 'n menigte gewere. „Het is ongelooflyk,“ telegrafeer asst.-genl. Botha, „dat zoo een klein handjevol menschen de machtige Britannie met behulp der Allerhoogste voor 6 dagen achtereen stryden en tegenhouden en ze op het laatste dag met groote verlies terug dryven.“¹⁾

Die skitterende oorwinning by Spioenkop van 'n handjievol ongeoeffende, ongedissiplineerde en swak-toegeruste Boerekrygers oor die magtige Britse leër van duisende uitgelese en goed-geoeffende beroepsoldate met 'n oormag van kanonne, skryf die heer E. J. Weeber, was 'n wapenfeit wat die wêreld verstom het. Met Spioenkop het die Boere as 'n krygvoerende volk sy hoogtepunt van eer en roem bereik. Spioenkop was die puikprestasie van die Afrikaner op die slagveld.²⁾

Na die neerlaag het die Britse leër gedurende die nag oor die Tugela teruggetrek. 'n Gulde geleentheid om hom 'n onherstelbare slag toe te dien, is egter deur die vingers laat glip. Dank sy die kortsigtigheid van die Boere se krygsleiding is niks gedoen om selfs eens sy oortog te bemoeilik nie.³⁾ Die gevolg was dat Buller,

volkome /

-
- 1) „Ik kom nu van den berg“, het asst.-genl. Burger weer getelegrafeer, „en het is een vreeslyk schouwspel het is zichtbaar Gods wonder om te zien welke verschaningen de vyand had hun macht en de onze weinig. Hun verlies is minstens twaalf of dertien honderd dooden en gewonden.“ Kommandant-generaal aan Staatspresident, 26/1/00, K.G.349, T.A.
  - 2) E.J. Weeber, Die Slag van Spioenkop, 18-25 Januarie 1900, „Die Huisgenoot“ van 3 Julie 1936.
  - 3) Asst.-genl. Burger het erken dat die Boere 'n goeie geleentheid gehad het om die vyand tydens die oortog oor die Tugela op een punt aan te val, maar daaraan toegevoeg dat aan so iets nie gedink kon word nie, aangesien die burgers te uitmekaar en afgemat was (Kommandant-generaal aan Staatspresident, 26/1/1900, K.G.349, T.A.). Kapt. Slegtkamp wie se naam onafskeidelik aan dié van Spioenkop verbonde is, gee toe dat die burgers uitgeput was, maar wys daarop dat die artillerie dan nog daar was om die vernietigingswerk onder die vyand te voltooi as asst.-genl. Burger nie daarmee laat vat het nie, en dit sonder om asst.-genl. Botha daarvan te verwittig (Sien Mostert, Slegtkamp van Spioenkop, p.57).

538.

volkome herstel en aansienlik versterk, 'n week later weer die Tugela kon oorsteek en 'n derde poging kon aanwend om deur te breek.

Na afloop van die slag van Spioenkop het Buller verlof gevra om sy gewondes te verwyder en sy dooies te begrawe, wat hom toegestaan is.¹⁾ Die vyand was egter meer besorg oor die verwydering van wapens en ammunisie as van sy dooies en gewondes. Vir die tweede maal moes genl. Joubert kla oor die misbruik wat die Britse stryd-magte gemaak het van die reg van die Rooikruis wat „onzes inziens meer gebruik word op het slagveld om te strekken als schuilplaats voor officieren en troepen en voor het wegvoeren van wapenen en ammunitie dan het werkelyke op-nemen van dooden en gewonden.”²⁾

Intussen het die toestand by Stormberg en Colesberg in die Kaapkolonie só kritiek geword dat pres. Steyn op versterking begin aandring het. Hy en Kruger het voorgestel dat die Winburg-kommando, bestaande uit 900 man, van die Tugela af teruggetrek word ter versterking van die burgers te Colesberg. Later is egter besluit om die Heidelberg-kommando te stuur.³⁾ Die Zoutpansberg-kommando sou dan weer hul plekke aan die Tugela inneem. Die Zoutpansbergers was egter so stadig om hul verskynning te maak dat genl. Joubert later net krielrig en sarkas-ties begin raak het. Hy is baie teleurgesteld, telegra-feer die Generaal op 4 Februarie 1900 aan pres. Kruger,

met /

-
- 1) Kommandant-generaal aan Staatspresident, 26/1/1900, K.G. 349, T.A.
 2) Genl. Joubert aan die Opperbevelhebber van die Britse troepe in Natal, 29/1/1900, K.G.352, T.A.
 3) Staatsekretaris aan Komdt.-genl., 30/1/1900, T.B.358/1900, SS. 2995; Staatsekretaris aan hoofkomdt. Prinsloo, 2/2/1900, K.G. 349, - albei in T.A.

met „Zoutpansberg Harmensdrup.“ Toe hy verneem het dat hulle in „vuur en vlam“ was en „als per telefoon naar hier wilden vliegen“, het hy gedink dat alles nou sal regkom. Tot sy verwondering ontvang hy nou egter 'n telegram dat hulle eers oor enige dae sal vertrek. „Misschien zullen zy dan komen kyken hoe het afgelopen is. Ik zal dus Buller moeten vragen om te wachten tot de Zoutpansbergse haastigheid hier aankomt.“ As hulle nie meer erns aan die dag lê nie, gaan die Generaal voort, sal 'n mens moet veronderstel dat die oorlog 'n speletjie is. Aan die Tugela word deur die offisiere groot angsvalligheid aan die dag gelê en oor gebrek aan alles gekla en dat hulle baie te verduur het, is nie aan te twyfel nie. Dat die getalle van die vyand groot was en hul kanonne baie, kon ook nie ontken word nie. Hy het sterk op die grawe van slote en die maak van skanse ter verbetering van hul stellings aangedring,¹⁾ het die Generaal besluit.

In hierdie stadium van die stryd het Kruger en Steyn versoek dat genl. Prinsloo van die Vrystaat met die algehele bestuur van die krygsverrigtinge aan die Tugela belas sou word. Genl. Joubert het daarin toegestem en die vertroue uitgespreek dat alle Transvaalse offisiere Prinsloo na die beste van hul vermoë sou ondersteun en adviseer. „Het is my niet te doen om beheer of bestuur,“ verseker hy asst.-genl. Meyer, „maar om de redding des Lands en de onafhankelykheid van ons volk. Het komt er by my niet op aan wie de eer er voor krygt zoolang wy maar ons Land en Volk gered zien en ik ben maar te bly als iemand beter dan ik kan handelen en werken om onze groote zaak te bevorderen.“²⁾

Die /

1) Kommandant-generaal aan pres. Kruger, 4/2/1900, K.G. 349, T.A.

2) Kommandant-generaal aan asst.-genl. Meyer, 4/2/1900, K.G. 349, T.A.

540.

Die nuwe reëling was egter alles behalwe 'n verbetering. Genl. Joubert sou ook veel liever gesien het dat die bestuur van die krygsverrigtinge aan die Tugela in die hande van asst.-genl. Botha gelaat moes gewees het. Hy het 'n hoë dunk van Botha gehad. „Ik geloof“, telegrafeer hy op 5 Februarie 1900 aan Prinsloo, „dat zyn groote ondervinding in Krygsplannen zeer ten dienste zullen zyn.“¹⁾ Hy was dan ook baie onthuts toe hy verneem dat genl. Prinsloo by sy vertrek asst.-genl. Burger in sy plek as Waarnemende Kommandant-generaal aangestel het, te meer daar laasgenoemde siek was en dus nie perd kon ry nie. „Dan ook moet ik opmerken“, deel genl. Joubert Prinsloo telegrafies mee, „dat zoover de Transvaalsche burgers aanbetreft zy tot hiertoe in de gevechten en veldslagen behoorlyk goed geleid en bestuurd zyn door Asst. Genl. Botha en het is daarom dat ik met volste vertrouwen en gerustheid het opperbevel in alle gevechten en bestuur aan hem opdraag en toevertrouwd heb en daar hy geen moeite ontziet om met alles behoorlyk in orde te besturen kan ik niet toestemmen het bestuur en de verantwoordelykheid van onze burgers en het opperbevelhebberschap in de gevechten der Transvaalsche strydmacht aan de Tugela in andere handen te stellen.“²⁾

Dat genl. Buller spoedig weer sou aanval, was vir almal duidelik. Hierdie maal sou Ben Viljoen se stellings die gewig van die aanslag moes verduur. Viljoen het dit ook sien aankom en die Kommandant-generaal om versterking genader, dog sonder sukses. Met ongeveer 400 man moes hy 'n front van nagenoeg een en 'n halfmyl

verdedig. /

1) Kommandant-generaal aan genl. Prinsloo, 5/2/1900, K.G. 349, T.A.

2) Kommandant-generaal aan genl. Prinsloo, 8/2/1900, K.G. 349, T.A.

verdedig. Na veel gesoebat is genl. Joubert eindelijk beweeg om 'n „Long Tom“ te stuur, wat Viljoen in staat gestel het om die Vaalkrans of Pontdrif, soos die Boere dit genoem het, te dek; maar in stede van die nodige versterking het Joubert Lukas Meyer gevra om van Colenso oor te ry en Viljoen moed in te praat.¹⁾

Op 5 Februarie het die vyand Viljoen se stellings aangeval en ingeneem. Die Boere het egter gedurende die nag aansienlike versterkings, beide manskappe en grofgeschut, aangevoer en verhoed dat die vyand sy vastrapplek verder uitbrei. Daarby het Buller se moed hom begewe. Op 7 Februarie het hy 'n krygsraad byeengeroep, waarop besluit is om Vaalkrans op te gee. Bevele vir 'n algemene terugtog is nog dieselfde dag uitgevaardig.²⁾

Na die dubbele oorwinnings van Spioenkop en Vaalkrans het genl. Joubert presidente Kruger en Steyn gevra om die noodsaaklikheid van vredesvoorstelle aan Engeland te oorweeg. Hy het aangetoon dat die stryd tot dusver ten gunste van die Republieke verloop het en het voorgestel dat hulle dadelik hul magte van Britse grondgebied terugtrek en skadevergoeding betaal. Daarteenoor moes die Britse Regering die integriteit van die Republieke waarborg, van sy aanspraak op suveriniteit afsien, amnestie aan koloniale rebelle verleen en onderneem om hom nie met die Republieke se binnelandse aangeleenthede in te meng nie. Die Generaal het sy voorstelle verdedig en verduidelik dat Engeland in groot moeilikheid verkeer. Sy trotse leërmagte ly die een verpletterende neerlaag op die ander; hy word diep verneder; van die

geleentheid /

1) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, pp. 51-52.

2) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band III, pp. 315-330.

geleentheid moet gebruik gemaak word, het hy gesê.¹⁾

„Ik weet niet welk vooruitzicht er bestaat of dat wy zouden kunnen koesteren om volhoudend en aanhoudend Englands macht te bevechten", het genl. Joubert op 7 Februarie in 'n telegram aan die heer A.D.W. Wolmarans na aanleiding van sy (Joubert se) voorgestelde vredesvoorstelle aan Engeland verklaar. Daar sal miskien gesê word dat hy sake te donker beskou, het die Generaal vervolg, maar die Heer sê „wees haastig met jou teenparty terwyl jy nog met hom op die weg is." Hy glo ook nie dat 'n gees van toenadering die Boere enige kwaad kan aandoen nie.²⁾ Van Joubert se vredesvoorstelle het egter niks gekom nie. Volgens 'n verklaring van wyle die heer P.C. Joubert was Kruger en Steyn onthuts oor die voorstelle en het hulle dit van die hand gewys.³⁾

In die weste het die posisie vir die Republieke nou ook vinnig versleg. Lord Roberts, die nuwe opperbevelhebber van die Britse troepe in Suid-Afrika, het met 'n oorweldigende mag vanuit die suide opgeruk. Terwyl genl. French gestuur word om Kimberley te ontset, konsentreer Roberts die grootste gedeelte van sy mag by die Modderrivier en bring genl. Piet Cronjé in die nou. Laasgenoemde is reeds op 6 Januarie deur genl. de la Rey gewaarsku dat sy laer aan die Modderrivier in groot gevaar verkeer het om ingesluit en stukkend geskiet te raak, maar hy wou nie luister nie.⁴⁾ Oral vandaan moes kommando's

teruggetrek /

-
- 1) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band III, pp.70 en 330; Viljoen, My Reminiscences of the Anglo-Boer War, pp.98-99. Sien ook Tonele in 'n Worstelstryd Realisties Geskets, Vertellings van Mr. P.C.Joubert deur Déki, „Die Burger" van 6 Mei 1939.
  - 2) Komdt.-genl. aan A.D.W.Wolmarans, 7/2/1900, K.G.349, T.A.
  - 3) Tonele in 'n Worstelstryd Realisties Geskets, Vertellings van Mr. P.C.Joubert deur Déki, „Die Burger", 6 Mei 1939.
  - 4) Ms. Tweede Vryheidsoorlog, De la Rey-versameling, Deel III, p. 5, T.A.

543.

teruggetrek word om hom te hulp te kom. Genl. Joubert het komdt. Visser, wat met 550 man op opdragte gewag het, oor sy flouhartigheid tereggewys en op genl. Cronjé se ontset aangedring.¹⁾

Nogtans het die Kommandant-generaal in genl. de la Rey se krygsplan die enigste hoop vir die ontset van Cronjé gesien.²⁾ De la Rey wou met sy kommando's na Naauwpoort en De Aar opruk en die spoor in hande kry. Hierdeur sou hy nie alleen die invoer en kommunikasies van genl. Clements afsny, hom dwing om terug te val en 'n groot aantal van die Kaapse koloniste as versterking bykry nie, maar lord Roberts met sy ontsaglike leër te Modderrivier in die nou bring, sy invoer afsny en hom verplig om 'n groot gedeelte van sy mag terug te stuur, ten einde sy kommunikasies te herstel. Nie alleen de la Rey se kommando's was vir Roberts 'n bedreiging nie. Links van de la Rey was hoofkomdt. Olivier met 'n sterk mag te Stormberg om te sorg dat geen gebruik van die spoorweg van Oos-Londen na Bloemfontein gemaak word nie. Regs

van /

-
- 1) „Zyn er dan niet genoeg instructies van uit Modder-riviers wallen van waar Genl. Cronje nu al voor zooveel dagen uit zyn keel roept komt verlost my“, telegrafeer genl. Joubert aan komdt. Visser. „Welke andere instructies kunnen nu gegeven worden of verlangd dan als in één stem en uit één mond Burgers van Zuid Afrika gaat helpt, verlost Genl. Cronjé uit de overmacht des tirans. Nu moest geen enkel officier of geen enkel man meer naar eene instructie wachten Lange raadplegingen kunnen de geheele zaak doen mislukken Aarzeling, vrees mag ons nu niet bezielen of weerhouden om alles ja ons leven zelfs te wagen om met Gods hulp Genl. Cronjé ter hulp te snellen en te verlossen. Eerst als hy uit zyne insluiting ontzet is dan kan geraadpleegd worden maar nu moet het raadsbesluit zyn van elk verstandig officier en van elk burger van Zuid Afrika die zyn God vreest en zyn volk liefheeft, ik ga Genl. Cronjé verlossen kost wat het wil...“ (Kommandant-generaal aan komdt. Visser te Veertienstrome, 23/2/1900, K.G. 350, T.A.).
- 2) Kommandant-generaal aan genl. de la Rey, 23/2/1900, K.G. 350, T.A.

544.

van de la Rey was genl. Liebenberg en komdt. Steenkamp wat in die middel van Januarie van Modderrivier af in die rigting van Prieska gestuur is om vandaar om te werk in die rigting van De Aar, waar die verskillende kommando's sou saamsluit. Dit was dan die toestand toe de la Rey teen die end van Februarie, onderwyl hy met die reorganisasie van sy kommando's besig was, eensklaps 'n telegram van pres. Steyn ontvang om onmiddellik met 1,000 man na Bloemfontein terug te keer.¹⁾

Op 24 Februarie telegrafeer genl. Joubert aan pres. Kruger dat hy alles in sy vermoë sou doen om Cronjé te red, maar dat sy eie posisie ook maar haglik was. Pres. Steyn se voorstel dat die beleg van Ladysmith opgehef word en dat hulle terugtrek, was vir hom egter gelyk aan 'n neerlaag en hy kon dit nie goedkeur nie. Hy het ook nie kans gesien om nog meer manskappe te spaar nie.²⁾

Genl. Joubert het al sy hoop op die ontset van genl. Cronjé gevestig. „Wordt hy door den vyand overweldigd,” verklaar die Generaal, „dan is onze landzaak verloren.” Dan help dit ook nie dat die vyand weer by Colenso in 'n driedaagse geveg met groot verlies teruggeslaan is nie.³⁾ As Cronjé ontset word, sou alles regkom maar „met hem gaat alles verloren.” Hoe seer het die moeë stryder nou ook nie na die „dierbare” vrede verlang nie! ⁴⁾

Met genl. Cronjé se insluiting en uiteindelijke oorgawe het dit lord Roberts geluk om die Republieke 'n
harde /

1) Ms. Tweede Vryheidsoorlog, De la Rey-versameling, Deel IV, pp. 17-19, T.A.

2) Kommandant-generaal aan pres. Kruger, 24/2/1900, K.G.350, T.A.

3) Ibid. aan veldk. J.G. Meyer, 24/2/1900, K.G.350, T.A.

4) Ibid. aan Staatspresident (ongedateerd), Joubert-versameling, 2725, T.A.

545.

harde slag toe te dien. Hoofkomdt. C.R. de Wet het alle poginge aangewend om Cronjé te ontset, maar tevergeefs. Cronjé was langs die Modderrivier gelaer en kon tussen die walle van die rivier teen vyandelike bomme skuil. Teen Roberts se leër van minstens 80,000 man - 'n Engelse skrywer het dit op 100,000 gestel - met 120 kanonne, was Cronjé met minder as 4,000 man en 6 kanonne egter nie bestand nie. Nege dae lank het hy hom dapper verweer, maar moes eindelik op 27 Februarie 1900 oorgee. „Gods wonder“, skryf de la Rey, dat hy dit nege dae lank teen so 'n oorweldigende oormag kon uithou.¹⁾

Genl. Cronjé se koppigheid het die Boereszaak duur te staan gekom. Hy moes na raad geluister het en nie gewag het totdat hy ingesluit was nie. Ongelukkig het hy altoos sy vyand geminag en dit was nou die vrug daarvan: krygsgevangenskap op St. Helena.²⁾

Die morele gevolg van Cronjé se oorgawe was baie groter as die verlies van 3,900 manskappe. Dit het 'n demoraliserende invloed gehad, nie net op die burgers in die Vrystaat nie, maar ook op dié in Transvaal. Die stryd het nou beslis teen die Boere gekeer. Van oorgawe en die prysgee van die onafhanklikheid was nog geen sprake nie, maar die moed het flouër geraak. Burgers het aan vrou en kinders, aan huis en haard begin dink. Eiebelang het langamerhand op die voorgrond begin tree en die groot volksaak op die agtergrond.³⁾

In Natal het Buller intussen weer tot die aanval oorgegaan. 'n Week na sy neerlaag by Vaalkrans het hy met 'n vinnige beweging Hussar Hill beset. Op 17 Februarie

is /

1) Ms. Tweede Vryheidsoorlog, De la Rey-versameling, Dele IV, V en VI, T.A.

2) Ibid., Dele V en VI, T.A.

3) Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp. 97-98.

546.

is die Boere-posisies suid van die Tugela aan 'n verskriklike bombardement onderwerp, onderwyl Britse ruitery en voetgangers 'n omsingelende beweging uitgevoer het. Die verdedigers wat slegs uit 'n vyfhonderd burgers bestaan het, was nie teen die oorweldigende oormag van die vyand bestand nie. Teen 12-uur die volgende dag was die Britse magte in besit van Hlangwane, Green Hill, Monte Christo en Cingolo. Ten einde uitwissing of gevangeneneming te voorkóm, moes die burgers hul posisies ontruim en oor die Tugela terugval. 'n Twintigtal, sommige van wie gewond, het egter in die vyand se hande geval, asook 'n tweehonderd perde.

Die sleutel tot Ladysmith was nou in Engelse hande. Genl. Joubert was baie kwaad en het die burgers wat sonder perde hul posisies verlaat het, vir al wat sleg is uitgemaak. „Dis 'n skande vir ons nasie dat Boere magte honderde perde op die slagveld in die steek laat om deur die vyand gebuit te word," het hy gesê. „In die eerste plaas was dit lafhartig om die posisies sonder bevel daartoe te ontruim. Die offisiere wat verantwoordelik was, behoort voor die Krygsraad gebring te word. Hulle moes betyds om versterkings gevra het. Dis nog 'n groter skande om te voet uit 'n geveg te vlug soos honderde van julle gedoen het. Maar ek waarsku julle, nou moet julle vasstrap en die vyand nie toelaat om deur die rivier te kom nie, Hulle sal probeer, maar julle moet hulle terugskiet. Ladysmith is op die punt van oorgawe. Ek glo nie hulle kan daar langer as uiters veertien dae uithou nie. Hulle eet al rotte en muise. Maar alles hang van julle af. As die vyand eers deur die Tugela is, is dit ook klaar met ons, en die ontset van Ladysmith sal spoedig volg. Sorg

dat /

547.

dat dit nie gebeur nie. As iedereen sy plig doen, sal en kan dit ook nie gebeur nie." - Sô het hy onder meer gesê.¹⁾

Die 21ste Februarie het Buller sy magte oor die Tugela gestuur en probeer om 'n weg na Ladysmith te baan, dog hy is 'n gevoelige slag deur die Middelburgers toegedien. 'n Tweede en derde aanval op die volgende dae vaar niks beter nie. 'n Aanval op die Krugersdorpers by Pietershoogte word ook met bloedige verlies vir die vyand afgeslaan. Buller besef eindelijk dat hy met sy frontaanvalle geen steek vorder nie en probeer nou (die 27ste Februarie) om die Boerestellings van meer as een kant tegelyk aan te val. Hy bring sy kanonne op die Bosrant²⁾ en begin op die linkervleuel van die Boerekrygsmag te konsentreer. Enige van die Krugersdorpse offisiere gaan nog by genl. Meyer daarop aandring om die linkervleuel te versterk en ietwat te verleng. Niks word egter gedoen nie. Die vyand het ook reeds by Aasvoëlkrans, Pietershoogte, 'n deurgang gevind en stelling ingeneem, vanwaar hulle die dapper Krugersdorpers nou ook in die rug aanval. Laasgenoemde het herhaalde aanvalle afgeslaan en die vyand swaar verliese toegedien, maar moes eindelijk wyk, en daarna het die ander posisies ook onhoubaar geword.³⁾

Daar het nou 'n soort paniek onder die burgers ontstaan. Baie wou hulle eenvoudig nie laat keer nie. Genl. Joubert was ten einde raad en het daarop aangedring dat pres. Kruger persoonlik moes oorkom om met die burgers

te /

---

1) S.J. Weeber, Die Slag by die Rooirantjies, "Die Huisgenoot", 1/1/1937.

2) Die Bosrant was die algemene naam vir die posisies op die Boere suid van die Tugela verower.

3) Kommandant-generaal aan Staatspresident, 27/2/1900, K.G. 350, T.A.; Kommandant-generaal aan asst.-genl. Louis Botha, 27/2/1900, K.G.350, T.A.; Naudé, Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant De Wet, pp.88-92.

548.

te praat. Vir ander persone, telegrafeer hy, „schynt nu geen gehoor gegee te word & ik ben bevreesd dat het geheele Commando uit eenloopt als ik van hier wegga en dat zy my allen voorby loop as er niemand is om hen voor te keer. „¹⁾

Onder hierdie haglike omstandighede het asst.-genl. Louis Botha aanbeveel dat alle waens so spoedig moontlik moes vertrek en nuwe posisies agter die Biggarsberg ingeneem moes word.²⁾ Botha was só onder die indruk van die algemene demoralisasie dat hy reeds op 19 Februarie aanbeveel het dat die beleg van Ladysmith opgehef en die hele Boerekrygsmag tot aan die Biggarsberg teruggetrek word. Lukas Meyer en die ander Kommandante was dit met hom eens, maar Kruger en Joubert was nog nie bereid om die buit, waarvoor soveel maande gestry is, prys te gee nie. Genl. Joubert het toe teruggetelegrafeer en Botha beveel om te bly en onder geen voorwendsel enige verloff vir die volgende veertien dae toe te staan nie. Hy het selfs van Modderspruit af oorgery en vir 'n kort tydjie op Grobbelaarsheuvel vertoef, stellings besigtig en die posisie bespreek.³⁾

Nou was die toestand egter heel anders. Die burgers is die laaste paar dae met bomme so stukkend geskiet, berig genl. Joubert op 28 Februarie 1900 aan hoofkomdt. Prinsloo, dat hulle mismoedig is. Ten einde te voorkom dat die vyand die waens en monse van agter afsny, het hy Prinsloo versoek om dadelik al sy perderuiters ten

weste /

1) Kommandant-generaal aan Staatspresident, 28/2/1900, K.G. 350, T.A.

2) Kommandant-generaal aan hoofkomdt. Prinsloo, 28/2/1900, K.G. 350, T.A.

3) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 3, p. 511.

549.

weste van die Platrand posisie te laat inneem.¹⁾ „Als er geen hulp en versterking komt“, telegrafeer die Boereopperbevelhebber aan asst.-genl. Erasmus, „dan voorzie ik de grootste ellende. Menschen vluchten nu reeds.“²⁾

Die demoralisasie van die Boerekrygsmag was inderdaad volkome. Asst.-genl. Louis Botha wat die vyand met behulp van 'n perdekommando moes terughou om die laers en voetgangers in staat te stel om weg te kom, het gevind dat hy met die burgers niks kon uitrig nie. Die soort dissipline wat wel bestaan het, was op 'n end. Op alle beroepe het hulle net een antwoord gehad: hulle gaan huistoe. Die enigste ding om te doen, was om hulle hul gang te laat gaan en hulle later weer bymekaar te maak.

Vroeg die môre van die 28ste Februarie het die algemene terugtog begin. In weerwil van 'n telegram van pres. Kruger dat 'n desperate poging aangewend moes word om Buller te keer en Ladysmith onder alle omstandighede te behou, het genl. Joubert, nadat hy die uitslag van die geveg by Pietershoogte en die tyding van genl. Cronjé se oorgawe verneem het, die bevel tot 'n algemene terugtog gegee. Sonder om vir die stelselmatige terugtrekking van die kommando's voorsiening te maak of vir die dekking van genl. Botha se terugtog voorbereidings te tref, het genl. Joubert in alleryl na Elandslaagte vertrek. Die nuus van sy vlug het die paniek onder diegene wat verder na agter was, en gevaar geloop het om deur die Engelse afgesny /

---

1) Kommandant-generaal aan hoofkomdt. Prinsloo, 28/2/1900, K.G. 350, T.A.

2) Ibid. aan asst.-genl. Erasmus, 28/2/1900, K.G. 352, T.A.

afgesny te word, vergroot. Die posisie van 'n groot gedeelte van die kommando's was inderdaad so haglik, dat ontkoming haas onmoontlik geskyn het. 'n Gunstiger geleentheid om 'n verslane en gedemoraliseerde vyand te vernietig, kon 'n mens hom moeilik voorstel.¹⁾

"Ik kan u H.Ed. de ellende en toestand niet beschryven," telegrafeer Joubert op 1 Maart aan pres. Kruger. Perderuiters laat hul eie waens met die voetgangers in die steek. Al sy praat help blykbaar niks meer nie. Een van hul groot kanonne is nog nie uit gevaar nie. Die Engelse het 'n sterk perdemag en as hulle die toestand ontdek, kan hulle groot slagting aanrig. Hy wil weet of die President nie 'n boodskapper met die wapad langs na Biggarsbergnek kan stuur, ten einde die mense met sy magwoord te stuit en die perderuiters te laat omdraai nie. As daar 'n trein is, sal hy probeer om ook om 10-uur te Glencoe te wees.²⁾ Later dieselfde dag moes hy telegrafeer dat hy die President nie by Glencoe kon ontmoet nie, aangesien hy te besig was om mense te keer.³⁾

As hy tien uit die honderd burgers terughou, deel die Generaal mee, was hy gelukkig. As hul laers veilig deurkom en 'n groot gedeelte nie deur die vyand afgesny word nie, sal dit nog die grootste wonder van almal wees.⁴⁾ "Gy kunt u de ellende van de lagers niet verbeelden", telegrafeer genl. Joubert aan asst.-genl. Louis Botha. "Zooveel geregend dat alle spruitjes vol zyn. Als u de troepen niet stuit zal u eene slachting zien /

1) The Times History of the War in South Africa, 1899-1900, Band 3, pp. 543-544.

2) Kommandant-generaal aan Staatspresident deur Resident Vrederegter, Newcastle, 1/3/1900, K.G. 350, T.A.

3) Ibid.

4) Kommandant-generaal aan Staatspresident, 1/3/1900, K.G.350, T.A.

zien zooals nog nooit van gehoord is. Het lykt alles naar een verwarde vlucht. Dundee word hier herhaald maar de Engelschen zyn niet zooals wy en daarom kunnen wy het ergste verwachten."¹⁾ Hy het sy blydschap te kenne gegee dat asst.-genl. Erasmus pogings aanwend om die burgers te keer. "Dit is nu al de laatste 3 dagen myn werk," het hy verklaar. ²⁾

Die terugtog het aangehou tot by Biggarsberg, waar 'n nuwe verdedigingslinie georganiseer sou word. Dank sy die gesloer van die vyand om sy oorwinning op te volg, kon ook die agterste waens deurkom.³⁾

Genl. Joubert het pres. Kruger te Glencoe ontmoet, waar 'n sonderlinge toneel hom voorgedoen het. „Toen ik de burgers hier by elkander zag", deel die Generaal mee, „waren er wel ruim 2,000 indien niet meer van verschillende distrikten en Veldcornetschappen zonder officieren ja gelyk kleine kuikens zonder hen, zoo verward & gedemoraliseerd dat ik met hen niets kon doen en dat zelfs de woorden v/d President of van eenige Eerwaarde man op hen geen invloed meer schynen uit te oefenen."⁴⁾ „Burgers onthou", het hy hulle by dié geleentheid gemaan, „dis nie nodig om te glo as dit reën nie, maar wanneer die lug wolkloos is." ⁵⁾

Met die oog op die toenemende demoralisasie van die burgermagte en die geweldige oormag van die vyand, het genl. Joubert op 3 Maart te kenne gegee dat die tyd aangebreek het om pogings vir die herstel van die vrede aan te wend. /

-
- 1) Kommandant-generaal aan asst.-genl. Louis Botha, 1/3/1900, K.G. 350, T.A.
 2) Ibid. aan asst.-genl. Erasmus, 3/3/1900, K.G. 352, T.A.
 3) Ibid. aan asst.-genl. Ferreira, 2/3/1900, K.G. 350, T.A.
 4) Ibid. aan asst.-genl. Meyer, 3/3/1900, K.G. 352, T.A.
 5) Genl. Wynand Malan, 'n Guerilla-Leier Vertel, „Die Huisgenoot", 25/8/1939.

wend.¹⁾ „My koren de zaken nu zoo ernstig voor,” telegrafeer hy twee dae later aan pres. Kruger, „dat de beide presidenten nu alles moeten doen voor ons een uitweg uit dezen ongelukkigen oorlog te vinden.” Hy was egter onseker of daar sprake van vrede kon wees en of 'n basis gevind kon word, solank hul leërs nog op Britse grondgebied verkeer het.²⁾

Kruger en Steyn het nog dieselfde dag 'n telegram aan die Britse Eerste Minister, lord Salisbury, gestuur waarin hulle plegtig verklaar dat die twee Republieke die oorlog onderneem het bloot as 'n defensiewe maatreël, en dat dit slegs voortgesit word om die onbetwisbare onafhanklikheid van albei Republieke as soewereine state te verseker en te handhaaf. Op hierdie basis alleen wou hulle graag die vrede herstel sien.³⁾ Lord Salisbury se antwoord was te voorsien. Die Britse Regering was nie bereid om in die onafhanklikheid van hetsy die Suid-Afrikaanse Republiek of die Oranje-Vrystaat toe te stem nie.⁴⁾

Daar was dus niks aan te doen as om voort te veg nie. Op 4 Maart het genl. Joubert op aandrang van sy offisiere reeds die owerheid gevra of die Vrystaters na die val van genl. Cronjé staande kon bly en in staat sou wees om die vyand te belet om van dié kant die land binne te dring.⁵⁾ Die volgende dag het die krygsraad naby Glencoe-stasie vergader. Meer as 50 offisiere was teenwoordig en die belangstelling was om verskeie redes groot.

Eerstens /

1) Kommandant-generaal aan pres. Kruger, 3/3/1900, Leyds-argief, 718, T.A.

2) Ibid. Staatsekretaris, 5/3/1900, Leyds-argief, 718, T.A.

3) Dr. Coenraad Beyers, Laaste Jare en Heengaan van President Kruger, Argief-jaarboek vir S.A.Geskiedenis, 1941, Deel I, pp.22-23; „De Volksstem”, 10/3/1900.

4) „De Volksstem” (buitengewone uitgawe), 13/3/1900.

5) Kommandant-generaal aan Staatspresident, 4/3/1900, Leyds-argief, 718, T.A.

Eerstens het almal verlang na amptelike inligting aangaande die lot van genl. Cronjé en sy burgers te Paardeberg en tweedens het sommige verwag om iets definitiefs te vernem omtrent die tussenkoms waaroor in die afgelope tyd soveel gepraat en geskryf is. In werklikheid het baie gedink dat Duitsland, Rusland, Frankryk of die Verenigde State sou ingryp, sodra die oorlog teen die Boere begin keer.¹⁾

Met eenparige stemme word besluit om die opdrag van albei Regerings uit te voer, nl. om posisie al langs die Biggarsberg van die Drakensberg af tot naby Helpmekaar in te neem. Die terrein word onder asst.-genls. Meyer, Erasmus en Burger verdeel. Asst.-genl. Louis Botha sou die algemene beheer voer en die Kommandant-generaal op alle plekke verteenwoordig.²⁾ Genl. Joubert was baie neerslagtig en droefgeestig en het veel gelyk as gevolg van die inwendige kwaal wat so spoedig 'n einde aan sy loopbaan sou maak.³⁾

Die aand van 9 Maart het genl. Joubert per trein na Pretoria vertrek om met die Regering te beraadslaag.⁴⁾ Daar was om mee te begin, die kwessie van verlof. Offisiere het op ongehoorde wyse verlof toegestaan⁵⁾ en baie burgers het sonder verlof huis toe gegaan. Die Resident-vrederegter van Brandfort moes self berig dat Transvaalse burgers /

---

1) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, pp. 70-71.

2) Kommandant-generaal aan komdte. van Rensburg en Buys, 6/3/00, K.G.352, T.A.; Oorlogsherinneringe van genl. Christiaan H. Muller, p.64.

3) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, p.71.

4) Kommandant-generaal aan De Souza, 9/3/1900, K.G.350, T.A.; „De Volksstem“, 12/3/1900.

5) Op 10 Maart 1900 skryf genl. Joubert aan asst.-komdte.-genl. Louis Botha dat sommige offisiere skynbaar soveel verlof toeken dat hulle hul later daarop kan beroep dat hulle nie genoeg burgers het om hul posisies te behou nie (K.G. 350, T.A.).

burgers saam met die vyand wegloop en dat 10 gewapende burgers deur die dorp gegaan het. Genl. Joubert kon die waarheid daarvan nie ontken nie. „Ik schaam my en het spyt my innig," telegrafeer hy op 4 Maart aan pres. Kruger, dat hy die bewering nie kon weerspreek nie, aangesien hy dieselfde ondervinding opgedoen het. Hy het die Regering versoek om burgers wat hulle hieraan skuldig maak, swaar te straf. As die Regering versuim om kragtig op te tree, het hy gesê, sou die krygsmag soos sneeu voor die son wegsmelt.¹⁾ Die Regering het daarop aan alle Landdroste opdrag gegee om burgers wat sonder verlof huis toe gaan, te arresteer, te beboet en na hul kommando terug te stuur.²⁾ Gebrek aan dissipline was die doodsteek van die Republiek en dit sou nie so maklik gaan om hierin verandering teweeg te bring nie.

By sy aankoms in Pretoria het genl. Joubert veldk. Lombard van Nylstroom ontbied om voor hom te verskyn, ten einde rekenskap van sy afwesigheid van kommando te gee.³⁾ Hy het Schalk Burger berispe dat so veel burgers van sy generaalskap verlof kry om huis toe te gaan. Van Boksburg alleen was daar 84. „Hoe is het mogelyk dat onder de tegenwoordige omstandigheid een officier het kan of durft wagen menschen by klompen verlof te geven," het die ou Generaal verklaar. „Zal het niet beter zyn als de menschen hun land wil overgeven en verkiezen slaven te worden dat men het dan aan hun overlaten om het op hun eigen wyse te doen als om zich schuldig te maken aan

medeplichtigheid /

1) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 4/3/1900, Leyds-argief, 718, T.A.

2) Komdt.-genl. aan komdte. van Rensburg en Buys, 6/3/1900, K.G. 352, T.A.

3) Komdt.-genl. aan veldkornet of waarnemende komdt. Lombard van Nylstroom, 10/3/1900, K.G. 350, T.A.

555.

medeplichtigheid door geven van verlof." 1)

Aangesien die land egter onder krygswet gestaan het, het die Regering moeilikheid ondervind om onwilliges en weglopers te straf. Namens die Regering het genl. Joubert dus die Assistent-Kommandant-generaal om 'n krygsraadsbesluit van die volgende inhoud getelegrafeer: "De Krygsraad gelet hebbende op de klachten en rapporten dat eenige burgers weigeren aan de wettige oproeping der Veldcornetten of assistenten te voldoen besluit dat aan elke weigerachtige diensplichtige burger wiens weigering bewezen is de boete mitz dezen wordt opgelegd en zal worden toegepast volgens Krygswet art. 36 en dat aan hen, die het Commando verlaten zonder wettig en voldoende verlof of hy die handelt in stryd met gegeven orders beboet & behandeld moet worden overeenkomstig art. 41 der Krygswet. Van al zulke handelwyzen zal ter uitvoerig van die straf aan de HEd. Regeering kennis worden gegeven en de strenge toepassing & uitvoering der bovengenoemde artikelen aan de HEd. Regeering worden opgedragen." 2)

'n Ander saak wat die Generaal veel onaangenaamheid besorg het, was die Vrywilliger-korpse van Iere, Russe, Duitsers, Franse en ander. Hy het gekla dat baie van hierdie vreemdelinge onbekend was met die taal en sedes van die volk en ongeskik vir die Boer se wyse van oorlogvoering. Hulle kos die land 'n boel geld. Enige van hulle word doodgeskiet sonder dat die krygsaak werklik daarby baat. Hulle besorg hom die grootste moeilikheid.

Hy /

-
- 1) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Burger, 11/3/1900, K.G. 350, T.A. Sien ook Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Botha, 10/3/1900, K.G. 350, T.A.
 2) Kommandant-generaal aan asst.-komdt.-genl. Botha te Glencoe, 10/3/1900, K.G. 350, T.A.

556.

Hy verstaan nie hul taal nie en kan dikwels geen tolk kry nie. Hulle val hom gedurig lastig oor tente, vervoermiddels, kos, perde wat weg is en gewere wat gesteel is, sonder dat hy in staat is om al die moeilikhede op te los. As die Regering sulke korpse op die been gebring en georganiseer wil hê, het hy gesê, moet hulle in Pretoria volledig toegegerus word. Die plan van kol. de Villebois-Mareuil om 'n algemene korps van alle vreemdelinge op die been te bring, sou egter die probleem oplos en is dan ook deur genl. Joubert verwelkom en goedgekeur.¹⁾

Intussen het lord Roberts met sy geweldige leër deur die Vrystaat opgeruk. Ter verdediging van die hoofstad was pres. Steyn genoodsaak om ook die Heilbronn-kommando van die Natalse grens terug te roep. Genl. Prinsloo was egter bevrees dat hy self, as gevolg van so 'n stap, ingesluit sou word en het geweier om die kommando te stuur, tensy genl. Joubert onderneem om De Beerspas te beset. Laasgenoemde was dan ook verplig om genl. Botha te vra om die betrokke pas deur 'n veldkornetskap te laat beset.²⁾

Op hierdie kritieke tydstip is genl. Joubert na Bloemfontein ontbied.³⁾ Dit was egter reeds te laat. Hy kon nie verder as Brandfort kom nie.⁴⁾ Die burgers was nie teen die oorweldigende oormag van die vyand bestand nie en het die wyk geneem. Met sy omtrekbewegings het Roberts dit vir die Boere ook te gevaarlik gemaak om

Bloemfontein /

-
- 1) Komdt.-genl. aan kol. de Villebois-Mareuil, 10/3/1900, K.G.350, T.A. Die Kolonel is terselfdertyd deur genl. Joubert as Veggeneraal van die Vreemdelinge-korps aangestel.
  - 2) Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Botha, 11/3/1900, K.G.350, T.A.
  - 3) Hy wou nie sonder goedkeuring van genl. Botha en sy ofisiere gaan nie - Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Botha, 11 of 12/3/1900, K.G. 350, T.A.
  - 4) Komdt.-genl. aan Staatspresident, 13 & 14/3/1900, K.G. 350, T.A.

557.

Bloemfontein te verdedig. Die Vrystaatse hoofstad het dus op 13 Maart 1900 sonder enige teenstand in die vyandse hande geval.¹⁾

Die grootste verwarring het op die val van Bloemfontein gevolg. Mense het in alle rigtings gevlug en was onkeerbaar. „Zaken met het in bezit nemen van Bloemfontein“, skryf genl. Joubert, „waren zeer zwart en donker als een wolkbreuk van overstroming.“²⁾ Die Generaal moes ongenadiglik rondval om sy offisiere te vind en het rapportgangers agter de la Rey, de Wet, Weilbach en ander aangestuur om die mense te keer, laer te trek en onmiddellik met perdekommando's te laat terugkeer om so na moontlik aan Bloemfontein posisie in te neem, ten einde die vyand te belet om Grobler, Lemmer en ander af te sny. Pres. Kruger het ook daarop gestaan dat alle Transvaalse burgers sou agterbly om die Vrystaters 'n kans te gee om hul goedere te red en met hul families uit te kom.³⁾

Genl. Joubert het pres. Steyn, de la Rey, de Wet, Froneman en ander offisiere op 14 Maart te Brandfort ontmoet. Almal was dit eens dat dit onmoontlik was om met die burgers in die toestand waarin hul verkeer het, iets uit te rig, tensy hulle eers 'n paar dae verlof kry. Alle burgers is dus toegelaat om vir enige dae na huis te gaan.⁴⁾

Vir die Republieke was die vooruitsigte miskien nooit so donker as juis toe nie. In die hele Vrystaat was daar teen 15 Maart 1900 waarskynlik geen enkele kommando meer op die been nie, afgesien van dié op die Drakensberg-

passe /

1) Ms. Tweede Vryheidsoorlog, De la Rey-versameling, Dele V & VI; Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Botha, 12/3/1900, K.G.350, - albei in T.A.; „De Volksstem“, 14/3/1900.

2) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Erasmus, 22/3/1900, K.G. 350, T.A.

3) Komdt.-genl. aan asst.-genl. de la Rey, 13/3/1900, K.G. 350, T.A.

4) Ibid. Staatspresident, 14/3/1900, K.G.350, T.A.

passee en dié wat as wagte op die grense gelê het. Die Engelse krygsmag in Bloemfontein het vry spel gehad. Genl. Joubert het nie eers geweet waar menige offisier hom bevind het nie en het stellig gereken dat die Vrystaters vir goed huis toe gegaan het. Nogtans het hy nie alle hoop laat vaar nie. „Onze zaak is nog niet hopeloos“, telegrafeer hy op 16 Maart aan veggenl. du Toit. „Als onze officieren & burgers maar moed houden. Het zyn juist de kleine Klompjes burgers die groote zaken voor ons verrichten Terwyl de groote machten verwarring brengen, vechten de kleine klompjes met de hulp van onzen God moedig voort en verdryven overal hun tegenstanders.“ Daarom moet du Toit tog sy burgers moed inboesem en „laten wy stryden tot het einde toe. De Heer zal ons helpen.“¹⁾

Op 17 Maart is 'n byeenkoms op die markplein van Kroonstad gehou, en by daardie geleentheid het die twee Presidente, komdt.-genl. Joubert en genl. C.R. de Wet die aanwesiges in patriotiese taal toegesprek. Die namiddag om drie-uur is 'n groot krygsraad gehou en besluite van die allergrootste belang geneem.²⁾ Aangesien krygsplanne voorheen dikwels weens die nalatigheid en pligsversuim van offisiere misluk het, het die krygsraad voorsiening gemaak vir die skorsing van 'n offisier, wat aan 'n growwe misstap, pligsversuim en nalatigheid of ongehoorsaamheid aan die opdragte van sy meederes skuldig verklaar word. Op voorstel van genl. Joubert het die krygsraad besluit om by die onafhanklikheid van die Republieke /

---

1) Komdt.-genl. aan veggenl. du Toit te Veertienstroom, 16/3/1900, K.G. 350, T.A.

2) „De Volksstem“, 19/3/1900.

559.

publieke te staan en albei Regerings met alle krag en mag te ondersteun. Lettende op die bereidwilligheid van die burgers wat nou van alle kante in groot getalle en met nuwe moed opkom, kom die krygsraad ooreen om alle offisiere in die twee Republieke van hierdie besluit in kennis te stel, en hul te versoek om kragdadig en handelend op te tree, die vyand op alle moontlike punte afbreuk te doen en dadelik alle offisiere en burgers volgens wet daartoe op te roep.

Op voorstel van genl. Joubert het die krygsraad voorts besluit dat sodra die burgers byeengebring en onder verantwoordelike aanvoerders ingedeel is, die verskillende eenhede mekaar moes help en bystaan en op verskillende punte moes uitgaan om aanvallenderwyse op te tree, en indien moontlik, sover doenlik die kommunikasies van die vyand moes afsny. Die kommando's moes sonder waens uittrek en geen posisies inneem om vir die vyand te wag nie maar, waar die geleentheid hom voordoet, die vyand aanval.¹⁾

Laasgenoemde besluit sou 'n nuwe wyse van oorlogvoering inlui. Voortaan sou daar nie meer vir die vyand gewag word om aan te val nie. Die Boeremagte sou op kleiner skaal maar veel sneller as voorheen optree. Guerilla-oorlog sou meer en meer die stellingoorlog vervang. Alles wat die krygsverrigtinge kom strem, sou afgeskaf word. Voor die krygsraadsvergadering van 17 Maart

het /

---

1) Uittreksels uit die notule van die krygsraad te Kroonstad, 17/3/1900, K.G.353, T.A. Nogtans kon genl. Joubert hom nie met die idee om die Biggarsberg-posisies sonder slag of stoot op te gee verenig nie. Hy het gevrees dat die prysgewing van Biggarsberg "zal blyken te zyn het opgeven van onze geheele zaak" (Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Botha, 17 of 18/3/1900, K.G.350, T.A.).

560.

het genl. Joubert hom reeds teen laers uitgespreek. Aan die Natalse grens is die waens tot 'n derde verminder.¹⁾ Die tyd, skryf die Kommandant-generaal op 16 Maart aan genl. Botha, het nou aangebreek dat die woord „laer" nie meer by hulle gehoor mag word nie. Hul kommando's en krygsmag moet voortaan uit 'n man met perd en geweer en desnoods sy reentjas bestaan. Waar voetgangers vaste posisies inneem, moet die perderuiters die vyand op alle plekke opsoek en van elke geleentheid gebruik maak om hom aan te val. Hul laerlêers het ook getoon hoe nutteloos dit is om die vyand met laers te bestry en watter beslommernis 'n laer in tyd van nood is, het hy gesê.²⁾

Op 20 Maart 1900 het genl. Joubert verskeie offisiere te Virginia by Zandrivier ontmoet, waarheen hy die kommando's van Ermelo, Wakkerstroom, Heidelberg, Kroonstad en ander Vrystaatse distrikte vir reorganisasie-doeleindes ontbied het. Hy het die offisiere oor die besluite van die jongste krygsraadsvergadering ingelig en aan hulle meegedeel dat genl. de la Rey as opperbevelhebber oor alle Transvaalse burgers³⁾ en genl. de Wet oor dió van die Vrystaat aangestel was. Hy het voorgestel dat die kommando's daar moes bly of stadigaan in die rigting van Bloemfontein trek, sodat patrollies uitgestuur kon word. Geen posisies mog ingeneem word nie. Die vyandelike kommando's moes opgesoek en afgesny word. Sterk perdekommando's moes uitgestuur word. Daar was geen oomblik om te verloor nie. Die eerste taak was om uit te vind

waar /

1) Komdt.-genl. aan asst.-genl. Meyer, 11/3/1900, K.G.350, T.A.

2) Ibid. Louis Botha, 16/3/1900, K.G.350, T.A.

3) Hier word natuurlik bedoel die Transvaalse burgers op die westelike grens en in die Vrystaat.

561.

waar Grobler, Olivier en ander hulle bevind het en met verenigde mag die vyand te ontmoet.¹⁾

Vanuit Pretoria waarheen hy die aand van 20 Maart teruggekeer het,²⁾ het genl. Joubert herhaaldelik by die hoofoffisiere aangedring om dadelik handelend op te tree en die vyand op sy swakste plekke aan te val. „Als wy by zulke gelegenheden op zyn swakste punten aanvallen“, telegrafeer hy aan genl. de la Rey, „dan kunnen wy hem veel beletsels in den weg werpen maar laten wy toe dat hy zoo een vrye rol speelt dan wordt daardoor zyn macht al grooter. Daarom werk toch met overleg & spoed en laat toch geen tyd verloren gaan. Door tydverlies & tydverzuim is genl. Cronjé tot zyn val gekomen en het zal ons veel kwaad doen om op die oude wyze voort te gaan.“³⁾ Elke uur wat hulle versuim, kan 'n onherstelbare ramp beteken, het hy vervolg. As hulle deur vertraging en langsame optrede toelaat dat die vyand hom rondom Bloemfontein ingrawe, by die Waterwerke fortifikasies aanlê, Thaba 'Nchu in besit neem en Lemmer en Grobler afsny, dan sal hul saak verder versleg en sal hulle uiteindelik ook niks meer kan uitrig nie.⁴⁾ „Alles gaat op zoo 'n wyze en met zooveel tydverlies gepaard“, kla hy teenoor komm. Schutte, „dat het moet lyken op een dood sterving onzer groote zaak.“⁵⁾ Dit het hom bitter gegrief dat die burgers nie optrek nie, maar toelaat /

-
- 1) Relas van vergadering van offisiere te Virginia, 20/3/1900, K.G.350; Komdt.-genl. aan asst.-genl. Grobler, 20/3/1900, K.G.350, - albei in T.A.
 2) Komdt.-genl. aan sy Departement te Pretoria, 20/3/1900, K.G.350, T.A.
 3) Ibid. asst.-genl. de la Rey en offisiere, 22/3/1900, K.G.350, T.A.
 4) Ibid. hoofkomdt. de Wet, 22/3/1900, K.G.350, T.A.
 Sien ook Komdt.-genl. aan de la Rey en veggenl. Smuts, 22/3/1900, K.G. 350, T.A.
 5) Komdt.-genl. aan komm. Schutte, 23/3/1900, K.G.350, T.A.

toelaat dat die vyand ook Thaba'Nchu, Ladybrand en Dewetsdorp beset. Op 24 Maart het hy dan ook weer by genl. de la Rey daarop aangedring om onmiddellik op te trek en die Engelse uit Ladybrand en Thaba'Nchu te verdryf.¹⁾

Gebrek aan dissipline wat so dikwels die beste planne van die Boere-opperbevel tot mislukking gedoem het, het ook hier sy verlamende invloed laat geld. Op 24 Maart het genl. Joubert nog in 'n telegram aan genl. de la Rey sy blydschap oor die aankoms van 200 van die Transvaalse polisie te Kroonstad te kenne gegee.²⁾ Twee dae later moes pres. Steyn kla dat dieselfde polisie heeltemal onwillig was om teen die vyand op te trek.³⁾ Baie laakbaarder was egter nog die plundering van Dundee deur sekere burgers. Genl. Joubert het dit veroordeel en was baie verontwaardig oor die „Goddellooze” en afkeurenswaardige handelwyse van „hun die met roof en hebzucht zoo erg bezielde zyn dat zy niet alleen hun eigen Karakter bevleek en hun eigen geweten verschroeid en bezwaard maar dat zy ook onze heilige zaak & onze goed rechten door hun verderfelyke hebzucht niet alleen benadeelen maar voor de

oog /

---

1) Komdt.-genl. aan asst.-genl. de la Rey, 24/3/1900, K.G. 350, T.A.

2) Ibid. aan asst.-genl. de la Rey, 24/3/1900, K.G. 350, T.A.

3) „Genl. de la Rey ligt ziek”!, telegrafeer pres. Steyn aan sy Transvaalse Kollega. „Al de Randpolitie ligt nog op het dorp, ze hebben treinen gevraagd en die staan vanmorgen gereed, wachtende op hen en zodoende wordt alles in de war gestuurd. De 72 politie, door U gisteren gezonden, zyn ook hier afgeklommen in plaats van voorwaarts te gaan. Ik heb al order op order naar hen gezonden, doch zy schynen zich aan geen gezag te storen. Het werkt zeer ontmoedigend op onze burgers om de onwilligheid van de Transvalers te zien en tenzy met een straffe hand met hen gehandeld wordt, zie ik niets anders dan een noodlottig einde tegemoet.” (Pres. Steyn aan pres. Kruger, 26/3/1900, Joubert-versameling, 2779, T.A.).

563.

oog van de gansche beschaafde wereld in minachting brengen en zelfs onze beste vrienden hun aangezicht met schande beladen en als voor ons doen bedekken." 1)

In hierdie droewige landsomstandighede het genl. Joubert ernstig siek geword. Hy was nog nie volkome herstel van die besering wat hy tydens die Estcourt-ekspedisie opgedoen het nie,²⁾ toe hy met sy besoek aan die Vrystaat weer 'n swaar verkoue opgedoen het. Hy was besig met sake van sy kantoor tot Saterdagmôre, 24 Maart, en het nog aan die afskeid van die heer Leon van die Franse Creusot-Werke deelgeneem. 'n Kwaadaardige ontsteking van die maagvlies het sy toestand egter byna hopeloos gemaak. Sondag, 25 Maart, is alle hoop op sy herstel laat vaar. Sedert die namiddag van Dinsdag, die 27ste, was hy ylende en dieselfde aand om 11-uur het hy in die ouderdom van 69 jaar 2 maande en 7 dae sag ontslaap.³⁾

Die dood was vir hom geen verskrikking nie. Op sy sterfbed het hy as gelowige ook dikwels die volgende versie van die ou Nederlandse digter herhaal:

"Hoe digter ik nader

Aan't huis van myn Vader,

Hoe sterker ik hyg

Naar de hemelse woning,

En't feest van myn Koning:

Het eind van de reis."⁴⁾

Sy laaste woorde
was /

1) Komdt.-genl. aan asst.-komdt.-genl. Louis Botha, 24/3/1900, K.G. 350, T.A.

2) Davitt, The Boer Fight for Freedom, p. 250.

3) "De Volksstem" van 26, 28 (buitengewone uitgawe) en 29/3/1900.

4) Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, Lewenskets, "Die Volkstem" van 24/1/1945.

was aan die Posmeester-generaal en was vol liefde vir sy land en gehegtheid aan sy belange. „Wat zal er worden van ons arm volk!“, was die besorgde leier-versugting.¹⁾

In regeringskringe, veral by pres. Kruger, het die heengaan van genl. Joubert groot smart veroorsaak. Sy dood is deur die hele volk diep betreur en as 'n onherstelbare verlies gevoel. Op baie burgers het die afsterwe van die opregte patriot en vaderlandsliewende Generaal ongetwyfeld 'n ontmoedigende invloed gehad. Vir die swaarmoediges was dit onheilspellend. Hy sou gelukkig nie die ellende van sy volk en die gruwel van die verwoesting aanskou nie. Gelukkig die Afrikaner, het hy in 1899 voor Ladysmith aan verskeie van sy offisiere gesê, wat nie die end van die oorlog oorleef nie.²⁾ Gelukkig ook dat hy nog voor sy dood iemand kon aanwys wat waardig was om sy plek in te neem. Dié man was Louis Botha.

Baie algemeen was die blyke van simpatie met die weduwee en kinders van die oorledene. Die Koningin van die Nederlande,³⁾ die President van die Oranje-Vrystaat,⁴⁾ genl. Louis Botha,⁵⁾ die Pretoria Genootskap van Landbou en Nywerheid,⁶⁾ die Polisie,⁷⁾ ds. Meiring⁸⁾ en

baie /

-
- 1) „De Volksstem“ van 30/3/1900; Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p. 111.
  - 2) Viljoen, Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog, p. 275.
  - 3) Koningin Wilhelmina, 's Gravenhage, aan mev. genl. Joubert, 7/4/1900, T.A. (Vertoonkas.)
  - 4) Pres. Steyn aan mev. genl. Joubert, 29/3/1900, Joubert-versameling, 1943, T.A.
  - 5) Waarnemende Komdt.-genl. aan mev. genl. Joubert, 28/3/1900, Joubert-versameling, 1943, T.A.
  - 6) Die „Pretoria Genootskap van Landbou en Nywerheid“ aan mev. genl. Joubert, 28/3/1900, „De Volksstem“, 29/3/1900.
  - 7) Adv. de Villiers, komdt. Schroëder, Charles Preller, Ben Ferreira en 200 man van die polisiemag in Natal, aan mev. genl. Joubert, 28/3/1900, Joubert-versameling, 1943, T.A.
  - 8) Ds. Meiring aan mev. genl. Joubert, 28/3/1900, Joubert-versameling, 1943, T.A.

Mev. genl. Joubert soos sy in latere jare daar
uit gesien het.

baie ander het per brief of telegram deelneming betuig. „Met diepen weemoed", skryf Koningin Wilhelmina aan mev. Joubert, „vernem ik de tyding van het overlyden van Uwen echtgenoot den Commandant-Generaal Joubert. Het is my eene behoefte U Wel Edele myne warme en oprechte deelneming te betuigen in dit voor u zoo smartelyk verlies, dat U en geheel Uw vaderland in zwaren rouw gedompeld heeft. Moge uw lyden verzacht worden door de overtuiging dat de nagedachtenis van Uwen echtgenoot zal blyven voortleven onder alle volken en dat de naam van Joubert de herinnering zal opwekken aan moed, beleid en trouw. Ik bid onzen goeden God dat Hy u trooste en sterke in Uwe groote droefenis."

„Ontvang myn diepgevoelde deelneming in uw groot en onherstelbaar verlies, die gy en uwe kinderen hebben geleden by het afsterven van uwen echtgenoot, myn vriend Commandant Generaal P.J. Joubert," telegrafeer pres. Steyn. „Laat het u een troost zyn, Mevrouw, dat hy in nauwgezette plichtsbetrachting en in zyn opofferende vaderlandsliefde een voorbeeld heeft gelaten voor zyne kinderen en voor het Afrikaander volk, dat schitteren zal in de geschiedenis van ons Volk. God zelve trooste u en uwe kinderen in dit uur van smarte."

Selfs lord Roberts het simpatie betuig en die volgende telegram aan pres. Kruger gestuur: „I have just received the news of General Joubert's death and I desire at once to offer my sincere condolence to your Honour and the Burghers of the S. African Republic on this sad event. I would ask you to convey to General Joubert's family the expression of my most respectful sympathy in their bereavement and to assure them also from me that all ranks of Her Majesty's forces, now serving in South Africa, share my feeling of deep regret at the sudden and untimely end

of so distinguished a General who devoted his life to the service of his country and whose personal gallantry was only surpassed by his humane conduct and chivalrous bearing under all circumstances." 1)

'n Lykdiens is die namiddag van 29 Maart in die Ned. Herv. of Ger. Kerk, Pretoria, gehou. Di. H. S. Bosman van die Verenigde- en P. Postma van die Gereformeerde Kerk het die godsdiensverrigtinge gelei. Daarna het 'n militêre stoet langsaam stasie toe beweeg, waarvandaan die stoflike oorskot per spesiale trein na Volksrust vervoer is.²⁾ By die stasie het pres. Kruger die skare diepbewoë toegesprek en aan die ontslape veldheer hulde gebring. „Ik heb," het hy o.a. gesê, „niemand verloren, die naast my gestaan heeft sinds wy beiden jongelingen waren, vele jaren geleden. Ik schyn tans alleen te zyn overgebleven van de velen, die in het verleden voor land en volk worstelden." Hy het vertel hoe die Generaal sedert die uitbreek van die oorlog die hom so eie „puntigheid" geheel-en-al afgelê het en, met die oog slegs op die belange van land en volk gevestig, die hartlikste samewerking met die orige regeerders van die land geopenbaar het. Die wens van die Generaal dat Louis Botha hom sou opvolg, sou geëerbiedig word en geen ander opvolger van owerheidsweë aangestel word nie, tot tyd en wyl die volk die geleentheid sou kry om sy keuse te doen.³⁾

Van /

-
- 1) Lord Roberts aan pres. Kruger, 30/3/1900, Joubert-versameling, 1943, 2787 en 2793, T.A.; „De Volksstem", 7/4/1900.
  - 2) Die Kommissie tot oorbrengring van die lyk is deur die Regering benoem en het uit die volgende persone bestaan: Landdros Schutte, waarnemende komdt.-genl. de Souza, waarnemende komm. H.C. Bredell, waarnemende komm. Wolmarans en luit. Paff („De Volksstem", 29/3/1900).
  - 3) Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, Lowenskets, „Die Volksstem" van 24/1/1945; Wormser, Het Leven van Petrus Jacobus Joubert, p. 110; „De Volksstem", 30/3/1900.

567.

Van Volksrust af is die lyk met 'n kanonwa na Rustfontein vervoer,¹⁾ waar dit in teenwoordigheid van 'n klein skare begrawe is. Opvallend was veral die simpatie en belangstelling van naturelle uit die buurt. Van myle ver het stokoue, grys naturelle opgedaag en met groot aandag en diepe agting ook hul laaste eer aan die oorledene bewys. Op die groot stoep voor die plaashuis het ds. D. P. Ackerman 'n aangrypende lykrede gehou na aanleiding van Psalm 129 vers 3: „Ploegers hebben op mynen rug geploegd; zy hebben hunne voren lang getogen.” Daarna het genl. Louis Botha die aanwesiges toegesprek. Hy het die oorledene geloof en gesê dat hy nooit onder 'n Engelse juk wou staan nie. Dit moet vir hulle dan ook des te meer 'n rede wees om met vasberadenheid en moed voort te stry en hulle vry te veg. Sy voorbeeld moet die burgers besiel om alles op te offer vir die een groot saak: volkome onafhanklikheid.²⁾

Petrus Jacobus Joubert was daar nie meer nie. Hoe smartlik sy heengaan vir die syne en die Boerevolk in die algemeen ook al was, vir die gryse Kommandant-generaal moes dit inderdaad 'n genadige bevryding gewees het, nie alleen van liggaamlike lyding nie maar veral van 'n moeilike en uiters verantwoordelike taak, waarvoor hy nie ten volle opgewasse was nie.

-
- 1) Dit was die begeerte van die oorledene om op sy plaas Rustfontein, waar hy vir soveel jare gewoon het, begrawe te word („De Volksstem”, 28/3/1900; Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, Lewenskets, „Die Volkstem”, 24/1/1945).
- 2) „De Volksstem” van 2/4/1900; Albert Kuit, Komdt.-Genl. Piet Joubert, Lewenskets, „Die Volkstem”, 24/1/1945.

HOOFSTUK XXV.PETRUS JACOBUS JOUBERT - 'N KARAKTERSKETS.

Petrus Jacobus Joubert was een van die bekendste en invloedrykste manne in die Suid-Afrikaanse Republiek. As debatteerder was hy iemand teen wie slegs weinige opgewasse was. Volgens Frederik Rempel was daar in die Volksraad slegs één persoon wat hom op hierdie gebied kon uitstof, nl. die welbekende A.D.W. Wolmarans, Uitvoerende Raadslid en getroue ondersteuner van pres. Kruger.¹⁾ Joubert het die kuns verstaan om self doodkalm te bly maar terselfdertyd sy teenstanders boos te maak en daardeur te verswak. Hy was 'n meester in die parlementêre taktiek en het hom in die Volksraad net so tuis as op die slagveld gevoel. Ofskoon hy nie oor 'n indrukwekkende stem beskik het nie, het 'n mens spoedig hierdie gebrek vergeet as genl. Joubert 'n redevoering gehou en geesdriftig geraak het, omdat hy die gawe van meeslepende welsprekendheid in hoë mate besit het. Sy woorde was altoos boeiend, sy beelde oorspronklik en geestig, die vuur van sy oortuiging aansteeklik.

Genl. Joubert was ook 'n begaafde geleentheidspreker. As redenaar en leier van feestelike byeenkomste was hy 'n welkome verskyning. Sy aansprake op Paardekraal en heildronke op publieke maaltye was altoos welgeslaagd.²⁾ Sy stem was dié van 'n falset en is deur Fred Jeppe as „shrill and jarring in tone” beskryf.³⁾

Daarby /

---

1) Rempel, Heroes of the Boer War, p. 103.

2) „De Volksstem” van 28/3/1900.

3) „Natal Mercantile Advertiser” van 8/11/1884, aangehaal deur dr. C.J. Uys, „Die Huisgenoot” van 14/9/1934, p.23.

Daarby kon hy baie raas - soms sommer lank alleen - veral as die een of ander fout begaan is.¹⁾

Die Generaal het 'n goeie geheue gehad en langdurige ervaring as Volksraadslid en bewindsman. Dit was egter moeilik om oor sekere aangeleenthede van die allergrootste belang 'n besliste opinie van hom te verkry, maar aan die ander kant was hy moeilik van 'n eenmaal aanvaarde oortuiging af te bring. In die Volksraad is sy advies gewoonlik hoog op prys gestel. Sy kennis was ruim en sy verstand ontvanklik vir nuwe idees en indrukke.²⁾

In Transvaalse politiek was genl. Joubert progressief in teenstelling met Kruger se meer konserwatiewe beskouings en strewes. Hy was egter geen politieke leier nie, en alhoewel hy 'n man van gesonde verstand en goeie insig was, het hy nie die moed gehad om sy man teen Kruger te staan nie. „As a politician”, skryf Frederik Rempel,³⁾ „Joubert was neither so eminent nor so capable as he showed himself as a commander. He never clearly saw his political line before him. He always hesitated.”

Vir sy posisie as Kommandant-generaal was hy net so seker van die vertroue van die volk as sy vriend en mededinger vir dié van die presidentskap. Hy was minder gekant teen die Engelse op rassegebied, as ander Boereleiers en het tot die ontvangs van Chamberlain se ultimatum (22 September 1899), 'n grootliks misleide vertroue in die liberalisme van Engeland en van die Party van Gladstone gestel.⁴⁾

Sedert /

1) Luit.-kol. G.H. Kruger, Met genl. P. Joubert in die Veld, Enkele Insidente uit sy lewe, „Die Huisgenoot”, 22/4/1938.

2) „De Volksstem”, 28/3/1900.

3) Heroes of the Boer War, p. 103.

4) Davitt, The Boer Fight for Freedom, p. 89.

570.

Sedert sy vroegste jeug was hy met oorlogvoering vertrouwd en tot sy laaste ademtog was sy gedagtes by die oorlog. As bevelhebber was hy uiters versigtig - helaas te versigtig - en het hy nie nodeloos die lewe van sy manskappe in gevaar gestel nie. As strateeg het hy 'n oog gehad vir die beste terrein, waar gevegte sou plaasvind of anders uitgelok moes word. Hy het egter nie die beste gebruik van 'n oorwinning gemaak nie en dit selde opgevolg. Ofskoon hy dikwels nors en skynbaar sleg gehumeurd was en daar met reg ernstige kritiek op sy veldheerskap tydens die Tweede Vryheidsoorlog uitgeoefen kan word, het hy nogtans die volle vertroue van sowel sy manskappe as die krygsoffisiere, wat sy bevels moes uitvoer, geniet.

Petrus Jacobus Joubert was 'n ware patriot en 'n getroue amptenaar van die Republiek. Sy warme vaderlandsliefde was bo alle twyfel verheue. Dit het steeds sy doel gebly om die onafhanklikheid van sy volk tot die uiterste te verdedig. Tot op die laaste het hy nog sy plig gedoen. „Met onbuigzame energie“, skryf die heer P.R.O. Boer,¹⁾ „en kalme vastberadenheid heeft hy het hoofddoel zyns levens trachten te verwezenlyken: de volkomen onafhankelykheid van zyn vaderland.“²⁾ Daarvoor het hy ook die hoogste prys betaal, alhoewel hy geweet het dat die offer tevergeefs sou wees:

„With /

---

1) Petrus Jacobus Joubert, pp. 28-29.

2) Nadat Frederik Rempel 'n alles behalwe mooi prentjie van genl. Joubert geskilder het, skryf hy: „But, when his land and liberty were in danger, Joubert was as honest and true as the best patriot. He long advised the Government to yield to the British demands; but, when the offer of a five years' franchise was declined by the British Government,.....then General Joubert too abandoned all hope of an amicable settlement to the diplomatic situation“ (Heroes of the Boer War, p.95).

GENL. JOUBERT EN CAROLUS TRIGARDT.

Hierdie portret werd geneem in 1891 te Middelburg, (Trv.), toen
Carl Trigardt dus in zijn tagtigste jaar was.

Genl. Joubert en Karel Trichardt.
Hierdie portret is in 1891 te Middelburg (Trans-
vaal) geneem, toe Karel Trichardt in sy tagtigste
jaar was.

571.

"With those that bred, with those that loosed the strife
 He had no part, whose hands were clear of gain;
 But subtle, strong and stubborn, gave his life
 To a lost cause, and knew the gift was vain." 1)

Genl. Joubert het die grootste bewondering vir die Voortrekkers gekoester, en 'n lewende belang in hul geskiedenis gestel. Hy het materiaal oor die Groot Trek versamel en was van voorneme om later daaroor te skryf.²⁾ Die poging om ter gedagtenis aan Piet Retief en sy medeslagoffers 'n waardige gedenkteken op te rig op die plek waar Retief vermoor en begrawe is, is dan ook deur hom ondersteun. Hy het hom persoonlik vir die saak beywer en as een van die Kommissarisse, en wel vir Transvaal, onderneem om dit onder die aandag van die publiek te bring en daarvoor bydraes te ontvang.³⁾

Ook die besluit tot oprigting van 'n monument ter ere van die Trekkers wat in 1838 by Blauwkrans vermoor is, is deur hom verwelkom. "En ik mag zeggen", skryf hy aan die voorsitter van die Feeskommissie, "dat het elk **waare** Afrikaans hart zal verblyden en goet doen - te zien dat de tegenwoordige enwoners van dat deurgekogte gront van Port Natal dank baar wel erkennen = wardeeren en hulde wellen brengen aan dat Volk en hun nagedagtenes wellen doén herleven door het opregten en enstandhouden van eene waardige monument en daar om wel ik als zoon van een dezer Voortrekkers u ook verzekeren niet alleen van myne zompatic maar /

-
- 1) Rudyard Kipling in eerste vier reëls van sonnet ter geleentheid van genl. Joubert se dood, en aangehaal deur Amery in "The Times History of the War in South Africa, 1900," Band IV, p.26.
 2) Joubert aan sy oom, P.W. Oosthuizen, en tante, 24/12/96, Joubert-versameling, 1997, pp. 846-848, T.A.
 3) "De Volksstem" van 21/11/1889. Op 8/6/1891 erken H.L. Neethling (Ds. Neethling ?) van Utrecht die ontvangs van genl. Joubert se tjek vir £88:9 vir die oprigting van die gedenkteken (Joubert-versameling, 1013, T.A.).

maar ook van myne belangstelling en samewerkeng.¹⁾ Op Transvalers het hy deur middel van die pers en andersins 'n beroep gedoen om gehoor te gee aan die uitnodiging van die Natalse vriende „die ons roep tot de begraffenes onzer dooden.”²⁾ Op 16 Desember 1895 is die vermoorde Trekkers te Moordspruit, Blauwkrans, herbegrawe. Genl. Joubert was persoonlik teenwoordig en het die onderskeiding te beurt geval om die hoeksteen van 'n monument tot hul eer te lê.³⁾

As mens was genl. Joubert uiters human. Selfs die Engelse het van sy mensliewendheid en ridderlikheid getuig.⁴⁾ Hy het hom die pyn en ellende van sy medemens aangetrek en hom dan ook vir die oprigting van 'n inrigting soos die Volks- of Algemene Hospitaal te Pretoria in 1887 beywer.⁵⁾

Genl. Joubert was 'n republikein in merg en been en het hom die meeste aangetrokke gevoel tot dié lande en volke /

-
- 1) Joubert aan A.W.J.Pretorius te Weenen, Natal, Maart 1895, Joubert-versameling, 2202, T.A.
  - 2) Joubert aan Redakteur van „Land en Volk”, 2/12/1895, Joubert-versameling, 1997, pp.769-773. Sien ook Joubert aan C.J. Joubert, Hoof van Mynwese, 20/11/1895, Joubert-versameling, 1997B, pp. 156-157, - beide in T.A.
  - 3) Sien ontwerp-toespraak van Joubert, Joubert-versameling, 1997, pp. 760-8, T.A. 'n Waardevolle Versameling Seldsame Oudhede van Mr. Klopper „Die Burger”, 18 Mei 1939.
  - 4) „General Joubert is a humane man”, aldus die Natal Mercury, „and possesses the instincts of a natural, though rugged, gentleman. Never by his orders, or with his knowledge, would either treachery or inhumanity be suffered to be committed. Though he has earned the sobriquet of „Slim Piet”, it has not been through any action more underhanded than would be fairly embraced in the character of all diplomacy” (The Natal Mercury, oorgeneem deur „De Volksstem”, 22/12/1899).
  - 5) Hy was voorsitter van die Voorlopige Komitee tot oprigting van die Volkshospitaal (E.V.R. 35, Art. 1066, 12/7/1887, T.A.; „De Volksstem”, 18/7/1887) en het 'n lid van die Volkshospitaal-kommissie tot 7 April 1892 gebly, toe hy bedank het, aangesien hy dikwels en soms vir 'n lang tyd van Pretoria afwesig moes wees en homself nie langer as 'n bevoegde lid der Hospitaal Comici kon beskou nie (Joubert. aan voorsitter en lede van die Volkshospitaal-kommissie, 7/4/1892, Joubert-versameling, 2210, T.A.).

volke wie se regerings republikeins was. Hy het die grootste agting vir die Amerikaanse volk gekoester ¹⁾ en was simpatiek gesind teenoor Duitsland. ²⁾ 'n Duitser wat in een van die Generaal se huise gewoon het, vertel dat laasgenoemde graag en met onverdeelde aandag na Europese aangeleenthede geluister het. Hy het veral in die Frans-Pruisiese Oorlog van 1870 en die beleëring van Parys belanggestel en kon volgens voormelde Duitser nooit genoeg daarvan hoor nie. Alhoewel hy sy Franse afkoms geensins verloën het nie, het hy skynbaar groter simpatie vir Duitsland as vir Frankryk gehad. ³⁾

In ontwikkeling en beskawing ⁴⁾ het genl. Joubert ver bo baie van sy landgenote gestaan. Hy het dit gedank aan sy dops na kennis, hom van sy jeug af eie en aan sy reise na die buiteland. Nogtans was sy skryftaal baie onsuiwer, 'n mengelmoes van Nederlands en Afrikaans. „Het spyd myn dat UEd. myne schryven van 22 Maart niet kan verstaan", skryf hy in April 1887 aan die heer A.J.E. de Villiers. „Als een zwakgeleerde kan ik niet zoo goet en mooi schryven dat erken ik altoos volmondig Hollands heb ik nooit geleert daarom ben ik verplegt Afrikaans te schryven." ⁵⁾ Engels was hy in 1881 nog nie magtig nie; ⁶⁾

twee /

1) In 'n voorbereide toespraak skryf hy „dat het Land en Volk der Americanen myn zimpatie en hooge agteng het aller meest heeft gaande gemaak" (Joubert-versameling, 2954, T.A.).

2) „En de zeer donkere tyd", skryf die Generaal op 24/10/1884 aan die heer J.C.Krogh, „zou ik....liever gezien hadden dat Duits Land Delagoabaai hadden genomen dan eeneg andere mogentheid" (Joubert aan J.C.Krogh, 24/10/1884, Joubert-versameling, 1995, p.422, T.A. en aangehaal deur Backeberg, Duitse Koloniasieplanne in Suidelike Afrika (1884-'85), p.5).

3) Boer, Petrus Jacobus Joubert, pp. 28-29,

4) Vgl. Hoofstuk I.

5) Joubert aan A.J.E. de Villiers, 2/4/1887, Joubert-versameling, 1997 A, p. 415, T.A.

6) Dr. E.J.P.Jorissen, Onze Vryheidsoorlog, IV, „De Volkssten", 11/11/1893.

twee jaar later het hy tot verbasing van sy vriende 'n kort toespraak daarin afgesteek.¹⁾

Hy was hart en siel vir die opvoeding van die jeug en het daarin die redding van sy volk gesien. As hul kinders nie met die stroom van die beskawing saamgaan nie, het hy by behandeling van die verslag oor die staat van die opvoeding op 11 Junie 1889 gesê, sou hulle oorvleuel, verag en deur die immigrant uitgestoot word.²⁾ Hy was 'n vurige voorstander vir die oprigting van 'n hoërskool of universiteit te Pretoria. Die ondervinding leer, het hy gesê, dat die opvoeding baie op die voorvaderlike sedes en gewoontes inwerk. As 'n jongeling na voltooiing van sy studies in Europa na sy land terugkeer, is hy die gewoontes en sedes van sy volk ontgroeï en moet daar by hom onwillekeurig die gevoel ontstaan dat sy nasie in ontwikkeling ver onder hom staan. Word vir hom plaaslik egter die geleentheid tot verdere studie geopen, dan word die wysheid en wetenskap nie net sy deel nie, maar bly hy met sy volk

en /

-
- 1) Wyle oud-hoofregter Kotzé maak met waardering gewag van 'n toespraak van genl. Joubert in September 1883 in Engels gehou. Dit was net voor die vertrek van die Derde Deputasie na Engeland. Die lode van die ou Union Club in Pretoriusstraat het die Deputasie onthaal en genl. Joubert moes op die heildronk op die krygsman antwoord. Die voorsteller het in Engels gepraat en die Generaal het hoflikheidshalwe besluit om in dieselfde taal te antwoord. Hy het in Engels begin en toe skielik vasgesteek. Iemand het in Afrikaans uitgeroep „praat maar Hollands." Dit het die Generaal kwaad gemaak. Hy het hom reggeruk en 'n baie welsprekende en voortrefflike toespraak in Engels gelewer. Die grammatika was wel nie heeltemal korrek nie, maar die godagtes was uitstekend. Dit was duidelik dat onderwyl hy gepraat het, die Generaal in Hollands gedink en dit vinnig in Engels vertaal het. Dit het vaardigheid en moed vereis om dit so goed soos Joubert te doen, aldus wyle oud-hoofregter Kotzé (Oud-hoofregter Kotzé oor „Great South Africans", in „Majority Special Number" van „South Africa", p.86).
- 2) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 11/6/1889, T.A.

575.

en die toestande van sy land vereenselwig. Hy het dan ook gereken dat die bedrag van £20,000, wat die Uitvoerende Raad in Junie 1889 vir dié doel op die begroting wou plaas, gans te klein was, „ternauwnood gelyk met het bedrag voor twee gevangenissen en als we het geld aan deze inrichting besteden dan zullen we door het aankweeken van alles wat edel en goed is ook niet zooveel gevangenissen behoeven." 1)

Vir die belange van sy kerk het genl. Joubert 'n ope oog en 'n warm hart gehad. Sy advies tot bevordering van die kerk se belange is steeds gesoek en gewaardeer. Hy het oorspronklik tot die Ned. Herv. Kerk, die staatskerk van die Suid-Afrikaanse Republiek, behoort, en as sodanig die afstigting van die Gereformeerde of Doppekerk in 1859 veroordeel en teengewerk. 2)

In die stryd tussen ds. van der Hoff van die Ned. Herv. Kerk en ds. F. Lion Cachet van die Ned. Geref. Kerk in die begin van 1866 het Joubert hom egter by laasgenoemde gevoeg, maar slegs vir enige maande, want toe die Volksraad later in die jaar vergader, was Joubert een van ds. Cachet se felste teenstanders in die Raad en het hy hom daarteen verset dat ds. Cachet ewe-as die predikante van die Ned. Herv. Kerk salaris uit die staatskas sou ontvang. /

---

1) E.V.R. 39, Volksraadsbesluite, 12/6/1889, T.A.

2) In die Joubert-versameling is 'n ontwerp van 'n petisie aan die President en die Uitvoerende Raad in Joubert se handskrif waarin teen die toelating van ds. Postma se Kerk in die Republiek beswaar gemaak en op die Regering 'n beroep gedoen word om teen alle skeurings in kerk sowel as in staat te waak. (Joubert-versameling, 3167, T.A.).

ontvang.¹⁾

Ook buitekant die raadsaal het Joubert die Ned. Herv. Kerk verdedig,²⁾ soos later die Verenigde Kerk. Vir hom was daar die nouste verband tussen kerk en staat en moes die een die ander ondersteun en onderskraag. Hy was van mening dat die staat hom nie met enige rigting in die godsdiens as 'n gewetensaak durf inlaat nie. Aan die ander kant mag die staat, weens die verlamende uitwerking wat verdeeldheid en skeurings in die kerk op staatsbelange het, nie onverskillig staan nie.³⁾

Hy was 'n groot voorstander van die vereniging van die Ned. Herv. en Ned. Geref. Kerke in die negentiger jare. Die skouring wat op vereniging van die twee Kerke

gevolg /

-
- 1) E.V.R. 7, Volksraadsbesluite, Art. 54, 14/9/1866, T.A. en aangehaal deur Engelbrecht, Geschiedenis van de Nederduits Hervormde Kerk in Zuid-Afrika, Deel II, p.67. Op 14 September 1866 is 'n brief van ds. Cachet aan die Volksraad voorgelê, waarin gevra word om salaris vir hom as predikant van die Ned. Geref. gemeente van Utrecht. Aangesien die gemeente egter nie tot die Staatskerk behoort het nie, het Piet Joubert voorgestel dat die aanvraag van die hand gewys word, „daar het niet gebleken is dat de Uitvoerende Raad aan eenigen gereformeerden Leeraar of gemeente salaris heeft toegelegd, en daar alleen volgens art: 23 en 227 der Grondwet, salaris aan de Leeraren der Hervormde Kerk kan toegekend worden, zoo kan de Raad den heer Cachet het gevraagde salaris niet toestaan." Die Raad het egter besluit om die saak te verwys na 'n Kommissie uit sy midde benoem.
  - 2) In 'n brief aan ds. D. van der Hoff, gedateer 26 Maart 1869, protesteer hy teen die aanval van die Kaapstadse koerant „Volksvriend" op die Hervormde Kerk. Hulle word gedurig daarvan beskuldig, skryf hy, dat hulle van die waarheid afgewyk het en die ou moederkerk se leer en tug verlaat het. Hy wil veral graag die artikel in die „Volksvriend" van 21 Oktober 1868 (Deel 7) onder die leraar se aandag bring. Hulle voel beswaard en verlang dat die dominee die saak voor die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering sou bring om te sien wat gedoen kon word. (Joubert-versameling, 2165, T.A.).
  - 3) Joubert in antwoord op 'n rekwisisie om hom verkiesbaar te stel - ongedateerd, maar klaarblyklik met 1889 Presidentsverkiesing, Joubert-versameling, 3530, T.A.

om in te gryp en die nodige maatreëls tot kalmering van die gemoedere en bewaring van die orde en vrede te tref.¹⁾

Alhoewel genl. Joubert sy eie kerk - die Verenigde - baie lief gehad het en hartlik ondersteun het, was daar seker min Protestantse gemeentes in die land, wat nie van finansiële ondersteuning deur hom verleen kon getuig nie.²⁾ Ten gevolge van sy steun het meer as een kerkgebou verrys.³⁾ Nie alleen het hy die hart daarvoor gehad nie, maar ook die middele. Veral die gemeentes van Wakkerstroom en Pretoria, waarvan hy jarelank lid was, het veel by sy milddadigheid gebaat. Meer as eenmaal het hy duisende ponde - en dikwels renteloos - aan die kerkrade van hierdie gemeentes geleen.⁴⁾ Hy is dan ook deur die kerk hoog geëer en het die hoeksteen van meer as een godsgebou in die Republiek gelê.⁵⁾ Hy het die openbare eredienste getrou bygewoon en was ten alle tye 'n naprediker van die gehoorde. Dat die dienste hom tot seën was, het hy dikwels met dankbaarheid erken.

Hy het groot belang in die godsdienstige op-
leiding van die jeug gestel. As gevolg van sy ondersteuning is ten behoeve van die Christelike Jongeliede-Vereniging 'n saal in Pretoria gebou. Hy het altoos 'n bemoedigende /

-
- 1) Memorie van genl. Joubert aan Regering (ongedateerd), Joubert-versameling, 3168, T.A.
  - 2) Op 15/11/1895 bedank ds. J.C. Hefer bv. die Generaal namens die kerkraad en gemeente van Rustenburg vir 'n bedrag van £60 wat hy aan die gemeente geskenk het (Joubert-versameling, 830, T.A.).
  - 3) Hy was bv. lid van 'n Kommissie vir die bou van 'n kerk vir die Ned. Herv. of Geref. gemeente van Louis Trichardt (Joubert-versameling, 3181, T.A.) Die plan en bestek van die gebou het by hom in Pretoria ter insage gelê en ook die tenders moes aan sy woning ingelewer word (Joubert-versameling, 3175, T.A.).
  - 4) Sien Joubert aan ds. H.S. Bosman, 22/11/1893 en Oktober 1898, Joubert-versameling, onderskeidelik, 1997, p.583 en 1997C, pp. 131-'3, T.A.
  - 5) Hy het o.a. die hoeksteen van die Ned. Herv. Kerk van Pretoria (De Volksstem, 9/10/1883), van die Verenigde Kerk te Heidelberg (Joubert-versameling, 3163, T.A.) en van kerke te Nylstroom (Verenigde) en Rustenburg (De Volksstem, 16/4/1898) geleê.

579.

gende en opbeurende woord vir lede van die vereniging gehad.¹⁾

Hy was ook 'n vriend van die Sending en het in Wakkerstroom 'n erf aan die Verenigde Kerk geskenk met die doel om daarop 'n kerk vir gebruik van die nie-blanke bevolking van die dorp en distrik van Wakkerstroom te bou.²⁾ Hy was jammerhartig en het 'n ope beurs vir die armes en ongelukkiges gehad. In Junie 1889 het hy by die Begrotingskommissie gepleit vir die swaargewondes en die weduwees en wese van dié burgers wat in die Vryheidsoorlog van 1881 en in die veldtog teen Mapog gesneuwel het. Hy het daarop aangedring dat die Pensioenfonds 'n weinig verhoog en aan die ongelukkiges meer toegeken word, en het ter versagting van hul leed £200 van sy salaris in die Pensioenfonds gestort.³⁾

Terwyl die hele volk vrolik is en die verjaarsdag van die President gedenk, skryf hy op 9 Oktober 1897 aan ds. Bosman, is daar „als en een donkere afzondereng een deel armme menschen onze mede menschen...de niets kunnen genieten, niet kunnen meedoén of zecht ook maar het menste kun voegen by ons maar aan banden des lydens gebonden zyn En daar als afgeschyden van de menschen als levende doode verlaten en vergeeten zyn." Ten einde die ongelukkiges in staat te stel om ook maar in geringe mate in die algemene feesviering te kan deel, sluit hy tien pond vir elkeen van die drie gestigte, t.w. die hospitaal, die Kranksinnige-gestig en die Gestig vir Melaatses in.⁴⁾

Sy /

1) „De Volksstem", 29/3/1900.

2) Notariële akte No. 943, 17/5/1890, Joubert-versameling, Band 14, T.A.

3) E.V.R. 40, Volksraadsbesluite, Art. 1227, 30/7/1889, T.A.

4) Joubert aan ds. H.S. Bosman, 9/10/1897, Joubert-versameling, 2167, T.A.

Sy milddadigheid was net so groot as wat dit beskeie was. Teen Kersfees van elke jaar het hy gereeld 'n aansienlike som geld vir uitdeling onder die kranks en armes van Pretoria aan ds. Bosman gegee. Baie behoeftiges en nooddruftiges het sy naasteliefde geken.¹⁾ Nogtans was hy 'n man van strenge besigheidsbeginsels, waardeur hy vir hom 'n groot vermoë opgebou het.

Godsvrug was 'n kenmerk van genl. Joubert se daelikse lewe. Hy het homself as nederige werktuig in Gods hand beskou en met byna fanatieke vertroue die onafhanklikheid van sy land uit Gods hand verwag. As hy hom op 'n Sondag met vaste stap en 'n groot gesangboek onder die arm en die Bybel in die hand na kerk begewe, skryf die heer Boer, het hy 'n mens onwillekeurig aan die oortuigde Hugenote herinner.²⁾

Ondanks die grootste teenslae het hy berustend gebly. Met die Runderpes van 1896-'97 het hy en sy familie groot verliese gely, maar nooit het ons hom hoor klaan. „Laat ons maar op de heer en niet op ons goet vertrouwen“, skryf hy aan sy seun Petrus, „de heer zal het alles voorzien.“³⁾ Hy het geglo dat die straf van die Heer gekom het en dat die sonde en verhardheid van die volk daarvoor verantwoordelik was.⁴⁾

Soos baie van die ouer geslag was hy in sy korespondensie met familiebetrekkinge en vriende geneig om prekerig te wees. Die Bybel het as maatstaf en rigsgnoer van sy lewe gedien en beide sy spreek- en skryftaal beïnvloed en verryk.

Genl. /

1) Sien bv. Joubert aan ds. H.S. Bosman, 2/12/1895, Joubert-versameling, 1997B, p.160, T.A.

2) Boer, Petrus Jacobus Joubert, p.30.

3) Joubert aan sy seun Petrus, 3/9/1897, Joubert-versameling, 1997, pp. 944-947, T.A.

4) Joubert aan P.E. du Preez, 24/12/1896, Joubert-versameling, pp. 832-833; Joubert aan sy seun Petrus, 3/9/1897, Joubert-versameling, pp. 944-947, - albei in T.A.

Genl. Joubert kon goed perdry en het 'n verbasende werkvermoë besit. Hy was kort en geset en het 'n veerkragtige stap gehad. Sy hele voorkoms was dié van 'n fris en gesonde man.¹⁾ As opperbevelhebber het hy 'n oorvloed van werk gehad, maar hy het dit maklik en gou verrig. Sy gees was nooit traag nie en sy energie het gelykmatig gebly.²⁾ Met sy sekretaris kon hy tot laat in die nag werk en in die môre teen dagbreek weer op en op sy pos wees. Hy was so waaksaam soos die jongste van hul almal. Geen vyand sou ooit sy laer verras nie.³⁾

Hy was gou om 'n situasie te begryp en baie aktief, selfs in sy ou dae. Hy was noukeurig en oppassend, veral waar dit staatsgoedere betref het.⁴⁾ Sy maatstaf van 'n goeie amptenaar was eerlikheid, bekwaamheid, soberheid, deeglikheid en godsvrug. Vir „dronkvaten” of mense wat partytjies bywoon het hy nie tyd gehad nie.⁵⁾

Hy was baie opgewonde van aard en sy Franse afkoms was onmiskienbaar. Tog het hy, beweer Boer, soos byna almal van sy volk 'n skuwe, wantrouende blik gehad, wat hom graag aan die waarneming onttrek het. In sy nabyheid het 'n mens die indruk gekry asof daar van alle kante gevaar dreig. Die vrae wat hy gestel het, was steeds van betekenis en sy bondige wyse van redenering het die denker verraai.⁶⁾

Hy was liefdevol en besonder geheg aan sy kinders en het daarvan gehou dat die hele familie met Kersfees en Nuwejaar bymekaar sou kom.⁷⁾ Hy was 'n man vir vrede en

dit /

---

1) Rompel, Heroes of the Boer War, p. 102.

2) „De Volksstem”, 28/3/1900.

3) Rompel, t.a.p., p. 102.

4) Luit.-kol. G.H. Kruger, Met genl. P.J. Joubert in die Veld, Enkele Insidente uit sy Lewe, Die Huisgenoot, 22/4/1938.

5) Joubert aan sy seun Petrus, 4/11/1895, Joubert-versameling, 1997 B, p. 143, T.A.

6) Boer, Petrus Jacobus Joubert, pp. 28-29.

7) Joubert aan sy kinders, 12/12/1887, Joubert-versameling, 1996, pp. 126-127, T.A.

dit het hom gespyt om te verneem dat sy seun, Petrus, met sy buurman in twis geraak het.¹⁾

Hy het in sy kinders belang gestel en hulle gedurig van advies gedien. Sy vooroordeel teen die beroep van advokaat of prokureur vir sy seun is tipies Afrikaans. „Voor Procureurs-atvocaten“, skryf hy in November 1894 aan sy seun Jan, „had ik of mama nog nooit gedacht om een kent groot te maken.“²⁾

Hy was oor die jong geslag bekommerd en het die rook van sigarette sterk veroordeel. As die jeug so voortgaan en opgroei, verseker hy sy kleinseun aan die Grey-Kollege, Bloemfontein, dan moet mens wel vrees dat die „wee wee“ oor hulle uitgeroep sal word.³⁾

Sy briewe aan sy kinders getuig van sy innige vroomheid. Hy het hulle gedurig vermaan en tereggewys. „Vrees God en houd zyne geboden“, was sy vaderlike raad. „In de vreze des heeren es het leven - maar wie god verlaat es euweg verlooren.“⁴⁾

Hy was bang vir skuld maak en het sy kinders gedurig daarteen gewaarsku. „Leer men eers schuld maak en nog meer maak“, skryf hy aan sy skoonseun, „dan komt van schuld nog schuld en agter schuld komt bancroet en schande en dan vernedereng met wanhoop gepaart.“⁵⁾ Deur inspanning en spaarsaamheid het hy en sy vrou 'n groot vermoë opgebou.⁶⁾

Hy het sy broer wat dikwels by hom om finansiële ondersteuning kom aanklop het, terdeë gekritiseer en aan-

geraai /

-
- 1) Joubert aan sy seun Petrus, 28/11/1888, Joubert-versameling, pp. 340-342, T.A.
  - 2) Joubert aan sy seun Jan, November 1894, Joubert-versameling, 1997B, pp. 7-8, T.A.
  - 3) Joubert aan sy kleinseun Petrus, 28/3/1895, Joubert-versameling, 1997B, pp. 86-89, T.A.
  - 4) Joubert aan sy seun Jan, 25/2/1895, Joubert-versameling, 1997B, pp. 83-85, T.A.
  - 5) Joubert aan A.Malan, 3/10/1885, Joubert-versameling, 1995, pp. 603-604, T.A.
  - 6) By sy dood was genl. Joubert se boedel bykans 'n kwartmiljoen pond werd. Sien hoofstuk 20.

geraai om nie alleen minder te ruil nie, maar ook 'n bietjie meer te werk en vir sy vee beter te sorg. Daar was 'n goeie mark vir alles, het hy gesê, en as 'n mens wil werk, kan jy leef sonder om skuld op skuld te maak.¹⁾

Hy was aan die grond geheg en daarop teen dat sy broer sy plaas sou verkoop. Hy was gewillig om hom te help om sy grond te behou en was teleurgesteld toe laasgenoemde tog sy plaas verkoop het. Die dae om met grond te speel, verseker hy sy broer, is verby. Hy het gevrees dat dit met sy broer sou gaan, soos met al die ander wat nie in staat was om weer 'n stukkie grond te koop nie.²⁾

Genl. Joubert het 'n groot vriendekring gehad en het opregte aanhanklikheid ingeboesem. In die daelikse omgang was hy vriendelik en voorkomend. Hy was matig in sy behoeftes, dog op huislike gemak gesteld. Hy was vaardig met die pen, net soos met die woord en was lief om sy groot private versameling van geskiedkundige dokumente, briewe, boeke en pamflette uit te brei. Hy het 'n voortdurende briefwisseling met beskaafde persone in verskillende wêrelddele onderhou en was naas Kruger in die buitenland een van die bekendste Transvalers. Sy faam het tot die uithoeke van die aarde deurgedring en sy portrette het sy faam gevolg. Hy was Ridder-Grootkruis van die Portugese Orde van Jesus Christus, Offisier van die Legioen van Eer van Frankryk en Ridder Tweede Klas van die Duitse Orde van die Rooi Adelaar met Ster.³⁾

Nogtans /

-
- 1) Joubert aan J.F. Joubert te Vaalbank, Vryheid, 4/10/1895, Joubert-versameling, 1997B, pp. 111-116, T.A.
 2) Joubert aan J.F. Joubert, 11/10/1895 en 18/11/1895, Joubert-versameling, 1997B, pp. 125 en 151-152, onderskeidelik, T.A.
 3) Joubert-versameling, 853, 885 en 865; E.V.R. 49, Volksraadsbesluite, Art. 1138, 21/8/1893, - almal in T.A.; „De Volksstem“, 21/2/1894.

Nogtans was die Generaal nie 'n gewilde man nie. Alhoewel hy by nadere kennismaking vertroue ingeboesem het, het hy by eerste ontmoeting meer afgestoot as aange-trek. Hy het geduldig na elkeen geluister, maar selde of nooit sy gedagtes verklap nie.¹⁾ „It must be admitted“, verklaar Frederik Rempel, „that, in full time of peace Slim Piet's appearance was not sympathetic. His high, piping voice, his small, beady eyes, the sly smile that played about his mouth gave him an air of falseness which made an unpleasant impression and, rightly or wrongly, prejudiced many persons against him. Besides, his character was not open and square like that, for instance, of Koos de la Rey. He was essentially a trimmer, liked to remain on good terms with friend and foe, and ended by estranging both.“²⁾

Genl. Joubert was altoos met die Hollanders oorhoops. Laasgenoemde het oor die algemeen ook nooit van hom gehou nie, omdat hy die anti-Hollander-gevoel onder die Boere vir eie politieke doeleindes uitgebuit het en die agitatie teen die Hollanders gelei het.³⁾

Vir 'n persoon in die openbare lewe was genl. Joubert veels te sensitief vir kritiek. Dit het hom gegrief om van ontrou en heulery met die Engelse beskuldig te word en hy het dikwels navraag gedoen na wat die een of ander van hom sou gesê het.⁴⁾ Hy het teen die

beswadding /

1) Dr. C. J. Uys, Generaal Piet Joubert, Van 'n Staatsman is 'n Krygsman gemaak, Die Huisgenoot, 14/9/1934.

2) Rempel, Heroes of the Boer War, p. 95.

3) Dr. C.J. Uys, verklaar ook nog dat die Hollanders nie van genl. Joubert gehou het nie, omdat hy oral waar hy kon in sy Departement jong Afrikaners aangestel het. (Genl. Piet Joubert, Van 'n Staatsman is 'n Krygsman gemaak, Die Huisgenoot, 14/9/1934.).

4) Genl. Joubert aan J.J. Joubert, Volksraadslid, 5/5/1893, „De Volksstem“, 10/5/1893.

beswadding van sy persoon geprotesteer¹⁾ en mense met die gereg gedreig ten einde hom van laster te suiwer.²⁾ Hy was dikwels met die pers haaks en het die koerantmanne gewoonlik van wanvoorstellings en verdraaiing van feite beskuldig.³⁾

Die Generaal was ook wraaksugtig. „I know him to strive to be an honourable man in all his dealings”, skryf 'n ondersteuner van hom, die heer Jeppe, „but when his vindictiveness is aroused his feeling of honour vanishes.....he is eminently patriotic and far-seeing; extremely clever, observant and quick-witted.”⁴⁾

Die verskil tussen Kruger en Joubert was merkwaardig. Joubert was in baie opsigte presies die teenoorgestelde van Kruger. Hy het meer met mense omgegaan, het 'n ontvangs geniet, was lief om te reis, het van 'n goeie nuusblad-artikel gehou en was 'n vloeiende spreker, maar het die pit en moed van Kruger gemis.⁵⁾ „Unlike Kruger”, skryf oud-hoofregter Kotzé, „he (Joubert) had not, at critical moments, the courage of his convictions. He did not possess the stiff, reliable backbone of Kruger....”⁶⁾ Die President het geen vrees geken nie en het ook nie geweet wat ingee beteken nie.⁷⁾

Treffend /

-
- 1) Genl. Joubert aan Jan de Beer, Volksraadslid, Des.1896, Joubert-versameling, 2020, T.A.
  - 2) Genl. Joubert aan J. Wolmarans, Oktober 1894, Joubert-versameling, 2010, T.A.
  - 3) Sien bv. genl. Joubert aan die redakteur van „De Nieuwe Republikein”, 28/9/1896, Joubert-versameling, 1997, pp. 807-810, T.A.
  - 4) Genl. Joubert se weiering om by die opening van die Volksraad in Mei 1893 ds. M.J.Goddefroy van die Hervormde Kerk, wat die Volksraad met gebed geopen het, die hand te skud, is 'n tipiese voorbeeld van die Generaal se wraaksugtigheid. Vgl. ook sy saak teen dr. Jorissen in 1896. Vir moeilikheid tussen genl. Joubert en ds. Goddefroy sien „De Volksstem” van 3/5/1893, 31/5/1893 en 7/6/1893.
  - 5) FitzPatrick, The Transvaal from Within, p.71.
  - 6) „Great South Africans”, in „Majority Special Number” van „South Africa”, p. 86.
  - 7) FitzPatrick, t.a.p., p. 71.

586.

Treffend is die getuienis van mnr. M.A. Bracht,
 Militêre Sekretaris van genl. Joubert gedurende die Tweede
 Vryheidsoorlog:-

„Groot man en Afrikaner,
 Min mense wat hom deur en deur geken en begryp
 het,
 Daarom is hy so gou deur sy volk vergeet.
 In die skaduwee gestel deur 'n groter man,
 Innig en opreg godsdienstig,
 Het alles oorgehad vir sy land,
 Die grootste vernedering, indien tot heil van
 sy land,
 sou vir hom geen betekenis gehad het (nie),
 Groot verstand,
 Uitgebreide kennis van Romeins Holl. reg,
 Te mensliewend vir wrede oorlogvoering,
 Het uitstekende krygsplanne in sy laaste (1899)
 oorlog gehad, wat egter nooit tot uitvoering
 gebring is nie deur gebrek aan discipline
 in die Republikeinse magte,
 meer progressief as sy tydgenote.“¹⁾

Petrus Jacobus Joubert is voorwaar een van die
 groot figure uit die Afrikaner se verlede. Hy was die
 tweede persoon in die Suid-Afrikaanse Republiek en het
 vir 'n tydperk van ongeveer 40 jaar feitlik onafgebroke
 verskillende van die hoogste staatsbetrekkinge bekleed.
 As Vice-President, Uitvoerende Raadslid, Kommandant-
 generaal en Superintendent van Naturelle het hy waarde-
 volle dienste aan land en volk bewys. Saam met Paul Kruger
 het /

---

1) Albert Kuit-versameling, T.A.

587.

het hy vir sy volk gely en gestry, en alhoewel die President deur sy sterkere en grotere persoonlikheid Joubert in aansienlike mate oorskadu het, het laasgenoemde nogtans 'n onbetwisbare aanspraak op die nagedagtenis en hulde van die Suid-Afrikaanse volk.

Na die Eerste Vryheidsoorlog veelal geroem as die held van Langenek, Ingogo en Amajubaberg, was genl. Joubert gedurende die Tweede Vryheidsoorlog oud en afgeleef en weens sy krygskundige beleid en besondere etiese en christelike beskouings, sowel as sy ingebore weifelende geaardheid, nie in staat om aan 'n oormagtige vyand die hoof te bied nie. Hy sou gelukkig ook nie die einde van die oorlog beleef en die gruwel van die verwoesting, asook die verlies van die duurgekogte onafhanklikheid van sy geliefde vaderland aanskou nie.

Sy ideale van vryheid en onafhanklikheid en van 'n verenigde Suid-Afrika sou egter nie met hom ten grave daal nie, maar in die hart van die Afrikanervolk voortlewe om ter bestemder tyd verwesenlik te word.

LITERATUUR EN BRONNE.

I. LITERATUUR.

A. Algemene Literatuur.

- AMERY, L.S. (Algemene Redakteur), The Times History of the War in South Africa, 1899-1902. Sewe dele. Tweede Uitgawe. Londen, 1900-1909.
- BACKEBERG, H.E.W., Duitse Koloniesasieplanne in Suidelike Afrika (1884-1885). Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, Jan. 1944.
- BARNARD, J., Die Politieke Strominge in die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek van 1881 tot 1899. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, Jan. 1944.
- BEYERS, C., Die Kaapse Patriotte, 1779-1791. Kaapstad en Johannesburg (1930).
- BEYERS, C., Die Groot Trek met betrekking tot ons Nasiegroei. Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Vierde Jaargang, I. Kaapstad, 1941.
- BEYERS, C., Laaste Lewensjare en Heengaan van President Kruger. Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Vierde Jaargang, I. Kaapstad, 1941.
- BLIGNAUT, J.P., Die Ontstaan en Ontwikkeling van die Nieuwe Republiek, 1884-1888. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika, 1943.
- BOSMAN, H.S., Een Terugblik op Kerkelyke en Godsdienstige Toestanden in de Transvaal. Kaapstad, 1923.
- BOTHA, C. GRAHAM, The French Refugees at the Cape. Kaapstad, 1919.
- BOTHA, C. GRAHAM, Die Kaapse Hugenote (Uit die Engels vertaal deur Marie Malherbe-Leliveld), Kaapstad, 1939.
- BOTHA, PHILIP R., Die Staatskundige Ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse Republiek onder Kruger en Leyds, Transvaal 1844-1899. Amsterdam, 1926.
- BREYTENBACH, J.H., Die Diplomatieke Voorspel tot die Tweede Vryheidsoorlog.¹⁾ D.Phil.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch, 1944.
- BREYTENBACH, J.H., Die Tweede Vryheidsoorlog, II. Die Ontplooiing van die Boere-opperbevel, Okt.1899 (Ms.), Kaapstad, 1947.

CACHET, /

---

1) Hierdie werk is, effens verander, in 1948 deur die Nasionale Pers, Beperk, Kaapstad, onder die titel "Die Tweede Vryheidsoorlog. I. Voorspel tot die Stryd," uitgegee.

- CACHET, F. LION, De Worstelstryd der Transvalers aan het Volk van Nederland verhaald, Amsterdam, 1882.
- CAMBRIDGE HISTORY OF THE BRITISH EMPIRE, VIII (South Africa, Rhodesia and the Protectorates). Cambridge, 1936.
- COETZEL, D.J., Spoorwegontwikkeling in die Suid-Afrikaanse Republiek (1872-1899). Kaapstad, 1940.
- COETZEE, J. ALBERT, Politieke Groepering in die Wording van die Afrikanernasie. Johannesburg, 1941-'42.
- DAVITT, M., The Boer Fight for Freedom. New York en Londen, 1902.
- DE KOCK, W.J., Ekstra-Territoriale Vraagstukke van die Kaapse Regering (1872-1885), met besondere verwysing na die Transgariep en Bechuanaland. D.Phil.-proefskrif. Universiteit van Stellenbosch, 1946.
- DU PLESSIS, C.M.J., Uit de Geschiedenis van de Z.A. Republiek en van de Afrikaanders. Amsterdam en Pretoria, 1898.
- DU TOIT, J.D., Ds. S.J. du Toit in Weg en Werk, 'n Periode van Afrikaanse Oplewing. Paarl, 1917.
- ENGELBRECHT, S.P., Geschiedenis van de Nederduits Hervormde Kerk in Zuid Afrika (twee dele). Pretoria, 1925.
- ENGELBRECHT, S.P., Thomas François Burgers, 'n Lewenskets. Pretoria, 1933.
- ENGELBURG, F.V., Genl. Louis Botha. Pretoria, 1928.
- ENGELBURG, F.V., en PRELLER, G.S., Onze Krygs-Officiëren. Album van Portretten met Levens-schetsen der Transvaalse Generaals en Kommandanten e.a. Pretoria, 1904.
- GEDENKBOEK VAN DEN OORLOG IN ZUID-AFRIKA. Amsterdam en Kaapstad, 1904.
- GERDENER, G.B.A., Ons Kerk in die Transgariep. Geskiedenis van die Ned. Geref. Kerke in Natal, Vrystaat en Transvaal. Kaapstad, 1934.
- GOLDMAN, P.L.A., Beredeneerde Inventarissen van de Oudste Archief-groepen der Zuid-Afrikaansche Republiek. Pretoria, 1927.
- HARDINGE, A., The Life of Henry Howard Molyneux Herbert Fourth Earl of Carnarvon, 1831-1890. Londen, 1925.
- HEYNS, M., Om de Vryheid van Transvaal. Onuitgegeewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, 1937.
- HISTORY OF THE WAR IN SOUTH AFRICA, 1899-1902 (4 dele), compiled by direction of His Majesty's Government. Londen, 1906-1910.
- HOFMEYR, J.H., Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan). Kaapstad, 1913.

- HOFMEYR, N.J., De Afrikaner-Boer en de Jameson-Inval. Tweede Druk. Amsterdam en Kaapstad. (1896).
- HUGO, M.J., Die Kruger Ultimatum. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, 1943.
- HUYSER, J.D., Die Naturelle-Politiek van die Suid-Afrikaanse Republiek. Onuitgegewe D.Phil.-proefskrif. Universiteit van Pretoria, Jaartal onvermeld.
- JEPPE, C., The Kaleidoscopic Transvaal. Johannesburg, 1906.
- KAPLAN, Y.P., Die Geskiedkundige Oorsprong van 'n Aantal Transvaalse Plekname. Verhandeling vir Graad B.A. (Honours). Universiteit van die Witwatersrand, Des. 1944.
- KEMP, J.C.G., Vir Vryheid en vir Reg. Kaapstad, 1941.
- KRUGER, D.W., Die Republiek Stellaland. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika, 1932.
- KRUGER, D.W., Die Viering van Dingaansdag 1838-1910. Kaapstad, 1935.
- KRUGER, D.W., Die Weg na die See. Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Eerste Jaargang, I. Kaapstad, 1938.
- KUIT, A., Transvaalse Terugblikke. Pretoria, 1945.
- KUIT, A., Transvaalse Verskeidenheid. Pretoria, 1940.
- LEYDS, W.J., De Eerste Annexatie van de Transvaal. Amsterdam, 1906.
- LEYDS, W.J., Het Insluiten van de Boeren Republieken (twee dele). Amsterdam, 1914.
- LEYDS, W.J., Swaziland en de Weg naar Zee (Vertrouwelyk als handschrift gedrukt). Den Haag. Jaartal onvermeld.
- MALAN, F.S., Marie Koopmans de Wet. Kaapstad, 1925.
- MALHERBE, E.G., Education in South Africa, 1652-1922. Kaapstad en Johannesburg, 1925.
- MAURICE, F. en GEORGE ARTHUR, The Life of Lord Wolseley. Londen, 1924.
- NATHAN, M., Paul Kruger - His Life and Times. Vyfde Uitgawe. Durban, Des. 1946.
- PIETERSE, D.J., Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal, 1836-1886. D.Phil.-verhandeling, gepubliseer in Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Sesde Jaargang. 1943.
- PIETERSE, D.J., Die Kommandeer Vraagstuk. Historiese Studies, Jaargang 6, No. I, Maart 1945.

- PIETERSE, D.J., Transvaal en Britse Susereiniteit, 1881-1884. Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Derde Jaargang, I. Kaapstad, 1940.
- PLOEGER, J., Dr. Eduard Johan Pieter Jorissen (10 Junie 1829 - 20 Maart 1912) - oorgedruk uit Tydskrif vir Wetenskap en Kuns, Nov. 1945.
- PRELLER, G.S., Andries Pretorius - Lewensbeskrywing van die Voortrekker Kommandant-Generaal. Johannesburg, 1937.
- PRELLER, G.S., Historiese Opstelle. Pretoria, 1925.
- PRELLER, G.S., Piet Retief. Tiende Druk. Kaapstad, Bloemfontein, ens., 1920.
- SCHOLTZ, G.D., Europa en die Tweede Vryheidsoorlog (1899-1902). Johannesburg en Pretoria, 1939.
- STRYDOM, C.J.S., Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog. Kaapstad, 1937.
- SYMINGTON, F.C., Swaziland tot 1890. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Suid-Afrika, 1934.
- THEAL, G. McC., Kort Geschiedenis van Zuid-Afrika van 1486 tot 1835. 's-Gravenhage, 1891.
- THEAL, G. McC., History of South Africa since 1795. Vyf dele. Londen, 1915-1920.
- THEAL, G. McC., History of South Africa, 1834-'54. Londen, 1893.
- THEAL, G. McC., History of South Africa. The Republics and Native Territories from 1854 to 1872. Londen, 1889.
- THEAL, G. McC., History of South Africa from 1873 to 1884. (2 dele). Kaapstad, 1919.
- THOM, H.B., Die Lewe van Gert Maritz. Kaapstad, 1947.
- TOMLINSON, L.L., Geskiedkundige Swellendam. Kaapstad, 1943.
- UYS, C.J., In the Era of Shepstone, being a study of British Expansion in South Africa, 1842-1877. Lovedale, 1933.
- VAN DER WALT, C., S.J. du Toit in die Diens van die Suid-Afrikaanse Republiek (1882-1890). Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, Des. 1944.
- VAN HEERDEN, J.J., Die Kommandant-Generaal in die Suid-Afrikaanse Republiek. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria, 1944.
- VAN OORDT, J.F., Paul Kruger en de Opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek. Amsterdam, 1898.

- VAN WINTER, P.J., *Onder Krugers Hollanders. Geschiedenis van de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij* (2 Dele). Amsterdam, 1937 en 1938.
- VISSER, J.A., *Geskiedenis van die Distrik Wakkerstroom tot 1877. Onuitgegewe M.A.-verhandeling. Universiteit van Pretoria*, 1944.
- VULLIAMY, C.E., *Outlanders, a Study of Imperial Expansion in South Africa, 1877-1902*. Londen, 1938.
- WALKER, E.A., *A History of South Africa*. Londen, 1935.
- WALKER, E.A., *Lord de Villiers and His Times, South Africa, 1842-1914*. Londen, 1925.
- WICHMANN, F.A.F., *Die Wordingsgeskiedenis van die Zuid-Afrikaansche Republiek, 1838-1860. Argief-Jaarboek vir S.A. Geskiedenis. Vierde Jaargang, II. Kaapstad*, 1941.

B. Besondere Literatuur.

- COETZEE, O.J., *Kommandant-Generaal P.J. Joubert. Artikel in Werda*, 15 Feb. 1914.
- DE LA REY, A.G. (Groot Adriaan), *Stryd om de Sleutel naar't Noorden. Artikel in Die Brandwag, Des.* 1921.
- KOTZÉ, J., *Great South Africans. Artikel in South Africa (Majority Special Number, 1910)*. Londen.
- KUIT, A., *Hy was 'n Patriot ('n skets oor wyle komdt.-genl. P.J. Joubert). MS. in Albert Kuit-versameling in T.A.*
- KUIT, A., *Komdt.-Genl. Piet Joubert - 'n Lewenskets. "Die Volkstem" van 22, 23 en 24/1/1945.*
- STENT, V., *What is Courage? Artikel in The Outspan van 11 Mei 1934.*

II. LETTERKUNDIGE BRONNE.

A. Kontemporêre Werke en Persoonlike Getuienisse.

- AYLWARD, A., *The Transvaal of To-day*. Londen, 1878.
- BOER, P.R.O., *Petrus Jacobus Joubert*. Dordrecht, 1900.
- BURGER, A.J.V., *Worsteljare (Herinneringe van Ds. A. P. Burger, Veldprediker by die Republikeinse Magte tydens die Tweede Vryheidsoorlog). Verwerk deur Ds. A.J.V. Burger. Kaapstad*, 1936.
- BUTLER, W.F., *Sir William Butler, an Autobiography*. Londen, 1911.
- CARTER, T.F., *A Narrative of the Boer War: Its Causes and Results. Nuwe Uitgawe. Kaapstad, Port Elizabeth, Johannesburg en Londen*, 1899.

- DE VILLIERS, C.C., Geslacht-Register der Oude Kaapsche Familiën, Deel I, A tot J. Kaapstad, 1893.
- DE WET, C.R., De Stryd tusschen Boer en Brit: De Herinnering van den Boeren-Generaal C.R. de Wet. Amsterdam en Pretoria, 1902.
- DOYLE, A.C., The Great Boer War, A two years' Record, 1899-1901. Veertiende Uitgawe. Londen, 1901.
- DU TOIT, S.J., De Bechuanalandsche Kwestie, historisch toegelicht. Paarl, 1885.
- DU TOIT, S.J., Sambia of Salomo's Goudmynen bezocht. Paarl, 1895.
- EEN EEUW VAN ONRECHT. Op last van den Staatssecretaris der Zuid-Afrikaansche Republiek, F.W. Reitz, Pretoria, 1899.
- FITZPATRICK, J.P., The Transvaal from Within. A private record of Public Affairs. Londen, 1899.
- FLYGARE, J., De Zoutpansbergen en de Bawenda Natie. Pretoria, 1899.
- GEDENKSCHRIFTEN VAN PAUL KRUGER GEDICTEERD AAN H.C. BREDELL, Particulier Secretaris en Piet Grobler, Gewezen Onder-Staatssecretaris der Zuid-Afrikaansche Republiek. Geautoriseerde Nederlandsche Uitgave bewerkt door Frederik Rempel. Amsterdam, 1902.
- GESKIEDENIS, DI, VAN ONS LAND IN DIE TAAL VAN ONS VOLK. Anoniem. Paarl, 1895.
- JORISSEN, E.J.P., Transvaalsche Herinneringen, 1876-1896. Pretoria, 1897.
- KOTZÉ, J., Biographical Memoirs and Reminiscences. Kaapstad, 1934.
- MARTINEAU, J., The Transvaal Trouble, how it arose, being an Extract from the Biography of the late Sir Bartle Frere. Londen, 1899.
- MOSTERT, D., Slegtkamp van Spioenkop - Oorlogsherinneringe van Kapt. Slegtkamp saamgestel uit sy Dagboek deur Dirk Mostert. Kaapstad, Bloemfontein en Pretoria, 1935.
- MULLER, C.H., Oorlogsherinneringe van Generaal Chris H. Muller. Kaapstad, 1936.
- MUNNIK, G.G., Kronieke van Noordelike Transvaal. Die Herinneringe van Senator G.G. Munnik. Pretoria. Jaartal onvermeld.
- NAUDE, J.F., Vechten en Vluchten van Beyers en Kemp bôkant de Wet. Rotterdam, 1903.
- NEL, L.J., Uit die Voortrekkertyd; Herinneringe van L.J. Nel. Uitgegee deur Adv. E.G. Jansen. Pretoria, 1939.
- NIXON, J., The Complete Story of the Transvaal. Londen, 1885.

594.

- PIETERSE, H.J.C., Volksaltare of 'n Veteraan van die Eerste Vryheidsoorlog. Persoonlike Herinneringe van P.C. Joubert. Kaapstad, 1940.
- PRELLER, G.S., Ons Parool. Kaapstad, 1938.
- RAAL, S., Met die Boere in die Veld. Kaapstad, 1937.
- REITZ, D., Commando. A Boer Journal of the Boer War. Londen, 1929.
- ROMPEL, F., Heroes of the Boer War. "Review of Reviews" Office, Londen, 1903.
- ROMPEL-KOOPMAN, L., Wat Mevrouw Generaal Joubert Vertelt. Tweede Druk. Kaapstad, Amsterdam, Pretoria en Johannesburg, 1916.
- ROORDA SMIT, J.A., Het Goed Recht der Transvaalsche Boeren. Utrecht, 1881.
- SOUTH AFRICA CONCILIATION COMMITTEE, THE, NO. 12. The Boer Armaments. Were they the Cause of the Jameson Raid or its Effect? Londen, Jaartal onvermeld.
- STATHAM, R., Blacks, Boers and British. Londen, 1881.
- STATHAM, R., Paul Kruger en zyn Tyd. 's Gravenhage, ongeveer 1898.
- STUART, J., De Hollandsche Afrikanen en hunne Republiek in Zuid-Afrika. Amsterdam, 1854.
- VILJOEN, B.J., Myne Herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog. Amsterdam, 1902.
- VILJOEN, B.J., My Reminiscences of the Anglo-Boer War. Londen, 1902.
- WEILBACH, J.D. en DU PLESSIS, C.N.J., Geschiedenis van de Emigranten-Boeren en van den Vryheids-Oorlog. Kaapstad, 1882.
- WORMSER, J.A., Het Leven van Petrus Jacobus Joubert. Haarlem, 1900.

B. PERIODIEKE PUBLIKASIES.

- EMIGRANT, De, (1862), Potchefstroom.
- HISTORIESE STUDIES, (1939-1948), Pretoria.
- HUISGENOOT, Die, (1917-1948), Kaapstad.
- JEPPE'S TRANSVAAL ALMANAC FOR 1889 (Fred Jeppe). Kaapstad, 1889.
- LAND EN VOLK, (Des. 1890-Sep. 1899), Pretoria.
- STAATS-ALMANAK DER ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK, (1892-1899), Pretoria.

595.

STAATS-COURANT VAN DE Z.A. REPUBLIEK GEDURENDE DEN VRY-
HEIDS-OORLOG VAN 1881.

STAATS-COURANT DER Z.A. REPUBLIEK (1857-1900), Potchef-
stroom en Pretoria.

STAR, THE, (Sporadies geraadpleeg), Johannesburg.

TRANSVAAL ADVOCATE AND COMMERCIAL ADVERTISER, THE, (1875-
1877), Potchefstroom.

TRANSVAAL ARGUS AND COMMERCIAL GAZETTE, THE, (1875-1876),
Pretoria.

TRANSVAAL BOOK ALMANAC AND DIRECTORY FOR 1881 (F. Jeppe).
Maritzburg, 1881.

VOLKSSTEM, DE, (1873-1900), Pretoria.

ZUID-AFRIKAAN VERENIGD MET ONS LAND, DE, (Sporadies ge-
raadpleeg), Kaapstad.

III. ARGIVALE BRONNE.

A. Gedrukte Argivale Bronne.

(i) Amptelike:

Blouboeke van die Britse Imperiale Regering:

- C. 2367, Further Correspondence respecting the Affairs
of South Africa - Julie 1879.
- C. 2838, Copy of a Despatch, etc. from Sir W. Owen Lanyon,
K.C.M.G., C.B., dated January 23rd 1881, reporting
on the Affairs of the Transvaal.
- C. 2891. Copy of a Despatch from Sir W. Owen Lanyon on
Affairs in the Transvaal, 1881.
- C. 2892, Instructions to the Royal Commission for the
Settlement of the Affairs of the Transvaal and
Correspondence relating thereto - April 1881.
- C. 2962, Paragraphs omitted from Sir Evelyn Wood's Despatch
of March 28, 1881, as printed at Page 119 of C.2950
of July 1881 - July 1881.
- C. 2998, Convention for the Settlement of the Transvaal
Territory - August 1881.
- C. 3098, Correspondence respecting the Affairs of the
Transvaal - Feb. 1882.
- C. 3114, Report of the Commissioners appointed to inquire
into and report upon all matters relating to the
Settlement of the Transvaal Territory, Part I -
Feb. 1882.
- C. 3219, Report of the Commissioners appointed to inquire
into and report upon all matters relating to the
Settlement of the Transvaal Territory, Part II -
1882.

596.

- C. 3381, 3419, 3486, 3686, 3841, 4036, 4194, 4213, 4252, 4275, 4432. - Further Correspondence respecting the Affairs of the Transvaal and Adjacent Territories, 1882-1885.
- C. 4587, 4645, 4980 - Further Correspondence respecting the Affairs of Zululand and Adjacent Territories, 1885-1887.
- C. 5089, Correspondence respecting the Affairs of Swaziland ..... 1887.
- C. 6200, Further Correspondence respecting the Affairs of Swaziland and Tongaland.....1890.
- C. 6201, Report on Swaziland by Col. Sir F. de Winton, R.A., K.C.M.G., C.B. - 1890.
- C. 7212, 7611 - Further Correspondence respecting the Affairs of Swaziland....1893 & 1895.
- C. 7780, Correspondence relating to certain Native Territories situated to the North-East of Zululand, 1895.
- C. 7878, Further Correspondence relating to certain Native Territories situated to the North-East of Zululand, 1895.
- C. 7933, Correspondence on the Subject of the Recent Disturbances in the South African Republic - 1896.
- C. 8063, Correspondence relating to Affairs in the South African Republic....1896.
- C. 8380, Report of the Select Committee of the Cape of Good Hope House of Assembly on the Jameson Raid into the Territory of the South African Republic - 1897.
- C. 8782, Correspondence relating to the Affairs of Zululand - 1898.
- C. 9206, Further Correspondence relative to the Affairs of Swaziland - 1899.
- C. 9345, Papers relating to the Complaints of British Subjects in the South African Republic - 1899.
- C. 9530, Further Correspondence relating to the Political Affairs of the South African Republic.

Groenboeke van die Suid-Afrikaanse Republiek:

- No. 1 van 1890, Officieele Bescheiden re Conventie gesloten te Pretoria op 2 Augustus 1890.
- No. 5 van 1895, Jaarrapport van den Commandant-Generaal over het jaar 1894.
- No. 10 van 1896, Rapport van den Superintendent van Naturrellen over het jaar 1895.
- Rapport over de Mapochsgronden, 1898.

597.

No. 2 van 1899, Correspondentie van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot de Crimineele Jurisdic tie van het Hooggerechtshof van Swazieland naar aanleiding van den dood van den Induna M'Baba en anderen in verband met de Conventie van Volksrust van 1894.

No. 6 van 1899, Correspondentie van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot de Inlyving by Zululand en de Grensafbakening van de Landen van Zambaan, Umbegesa, etc.

No. 7 van 1899, Correspondentie van de Zuid-Afrikaansche Republiek met betrekking tot het Staatsmonopolie voor de vervaardiging, enz., van Kruit, Ammunitie, Dynamiet en alle andere Ontploffbare Stoffen.

ANDER:

Locale Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek (De), 1849-1899 (10 dele).

NOTULEN DER VERRICHTINGEN VAN DEN HOOG-EDEL ACHTBAREN EERSTEN VOLKSRAAD DER ZUID-AFRIKAANSCH E REPUBLIEK, 1884-1899.

PRETORIUS, H.S. en KRUGER, D.W., met medewerking van C. BEYERS, Voortrekker-Argiefstukke, 1829-'49. Uitgege e in opdrag van die Regering en gedruk in die Unie van Suid-Afrika deur die Staatsdrukker, Pretoria, 1937.

RESOLUTIONS OF THE EXECUTIVE COUNCIL (Translation) OF THE LATE SOUTH AFRICAN REPUBLIC (1886-1899) with Index. Printed at the Government Printing and Stationery Office, Pretoria, 1907.

(ii) Nie-amptelike.

BIRD, J., The Annals of Natal, 1495-1845 (2 dele). Kaapstad, Jaartal onvermeld.

DREYER, A., Die Kaapse Kerk en die Groot Trek. Kaapstad, 1929.

ENGELBRECHT, S.P., Paul Kruger's Amptelike Briewe, 1851-1877. Deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns uitgegee met medewerking, voorbereig en aantekeninge van S.P. Engelbrecht, Pretoria, 1925.

EYBERS, G.W., Select Constitutional Documents illustrating South African History, 1795-1910. Tweede Druk. Londen, 1918.

HEADLAM, C., (Uitgewer), The Milner Papers, South Africa, 1897-1905 (2 dele). Londen, 1931.

LEYDS, W.J., Onze Eerste Jaren in Zuid-Afrika (1884-1889). Intieme Correspondentie van Mevrouw Louise W.S. Leyds - Roeff en dr. Willem J. Leyds. Dordrecht, Jaartal onvermeld.

LEYDS, W.J., Tweede Verzameling (Correspondentie 1899-1900), Deel I, Eerste en Tweede Bande. Dordrecht, 1930.

PRELLER, /

PRELLER, G.S., Voortrekkermense. 6 dele. Kaapstad, 1920-1938.

PRELLER, G.S., Voortrekker Wetgewing, Notule van die Natalse Volksraad, 1839-1845, met inleiding en aantekeninge van G.S. Preller. In opdrag van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns, Pretoria, 1924.

B. Ongedrukte Argivale Bronne.¹⁾

(i) Transvaalse Argief, Pretoria (aangedui T.A.)

Die volgende groepe:-

1. BOERE-VOORMANNE (B.V.)
2. BRITSE AGENT.
3. EERSTE VOLKSRAAD (E.V.R.)
4. KOMMANDANT-GENERAAL (K.G.)
5. LANDDROST WAKKERSTROOM.
6. NIEUWE REPUBLIEK (N.R.)
7. STAATSEKRETARIS.

Afdeling Binnelandse Sake (algemene verwysing SS.)

(a) Inkomende Stukke	(aangedui R.)
(b) Brieweboeke	(aangedui B.B.)
(c) Regeringsbrieweboeke	(" R.B.B.)
(d) Telegramboeke.	(" T.B.)

Afdeling Buitelandse Sake (algemene verwysing SSa.)

(a) Inkomende Stukke	(aangedui Ra.)
(b) Brieweboeke	(" B.)
(c) Telegramboeke	(" T.)

8. SUPERINTENDENT VAN NATURELLE (S.N.)
9. UITVOERENDE RAAD (U.R.)

Aanwinste.

1. Albert Kuit-versameling.
2. Dr. W. J. Leyds-Archief (L.A.)
3. Dr. G.S. Preller-versameling.
4. Genl. J.H. de la Rey-versameling.
5. Kruger-versameling (tans ingelyf by die Prof. S.P. Engelbrecht-versameling).
6. Joubert-versameling.
7. Prof. S.P. Engelbrecht-versameling.

(ii) Kaapse Argief, Kaapstad (aangedui K.A.)

Die volgende groepe:

1. BECHUANALAND-KROONKOLONIE.
2. KOLONIALE KANTOOR (C.O.)

3. /

1) In die Argiefgroepe wat hier vermeld word, is vanselfsprekend slegs dié dokumente, wat op die onderwerp betrekking het, geraadpleeg.

599.

3. GOVERNMENT HOUSE (G.H.)
4. WEESKAMER (O.C.)
5. OPGAAF-ROLLE (J.)
6. SLAWEKANTOOR.
7. SWELLENDAM (Sw.)

(iii) Natalse Argief, Pietermaritzburg (aangedui N.A.)

REPUBLIEK NATALIA, LANDDROS PIETERMARITZBURG.

SIR EVELYN WOOD-VERSAMELING.

(iv) Ned. Geref. Kerkargief, Kaapstad (aangedui K.K.A.)

STUKKE VAN DIE ZUID-AFRIKAANSCH ZENDING GENOOTSCHAP.

(v) Akteskantoor, Pretoria.

Registers van plase, Wakkerstroom, Ou Boek I, tans
Volksrust, Boek I.

(vi) Meesterskantoor, Pretoria.

Boedel Petrus Jacobus Joubert, No. 17175.

(vii) Africana-Museum, Openbare Biblioteek, Johannesburg.

136. 1881. Joubert, Genl. Piet, MS. Notes for his life.
Endorsed "These notes were written for me by Genl.
P.J. Joubert in 1881 Transvaal for the purpose of
enabling me later to write an article on his life.
Ewald Esselen." 3 pp.